

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Vedő Attila r. őrnagy

**A Magyar Királyi Csendőrség
szervezetének és szolgálatának szabályozása
1881-1945.**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Parádi József ny. hőr. ezredes, CSc.

.....
Témavezető aláírása

BUDAPEST, 2021

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	4
A témaválasztás indokolása.....	4
A tudományos probléma megfogalmazása.....	6
Kutatási hipotézisek.....	7
Kutatási célkitűzések és módszerek.....	8
A dolgozat felépítése.....	10
HISTORIOGRÁFIA.....	12
1. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG LÉTREHOZÁSA ÉS HELYE AZ ÁLLAM MŰKÖDÉSÉBEN.....	19
1.1 Európai közbiztonsági rendszerek.....	19
1.2 A csendőrség szervezetének kialakulása és európai elterjedése.....	27
1.3 A Magyar Királyság belső rendjének fenntartása 1881-ig.....	32
1.4 A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának körülményei és kapcsolata a közigazgatási hatóságokkal, fegyveres őrtestületekkel és a haderővel.....	47
2. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYA ÉS MŰKÖDÉSÉNEK ANYAGI FELTÉTELEI.....	68
2.1 A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és elhelyezése.....	68
2.2 A testület humán viszonyai.....	90
2.3 A Magyar Királyi Csendőrség költségvetése és gazdálkodása.....	111
3. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZOLGÁLATA.....	131
3.1 A csendőrségi szolgálatok általános jellemzői és csoportosításuk	131
3.2 A bűnügyi szolgálat.....	140
3.3 A közbiztonsági szolgálat.....	156
3.4 A Magyar Királyi Csendőrség katonailag szervezett fegyveres őrtestület jellegéből fakadó szolgálati tevékenységek.....	175
3.5 A technikai fejlődés következtében megszervezett szolgálati tevékenységek.....	197

4. A KUTATÓ MUNKA ÖSSZEGZÉSE.....	258
4.1 Összegzett következtetések.....	258
4.2 Új tudományos eredmények.....	262
4.3 A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága.....	263
JEGYZETEK.....	265
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	303
A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE	385
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.....	389
MELLÉKLETEK.....	391

BEVEZETÉS

„A m. kir. csendőrségre minden hazáját szerető magyar jogos büszkeséggel tekint, mert ez a testület minden időben rendíthetetlen biztosítéka volt a közrendnek és a közbiztonságnak. A m. kir. csendőrség nemzethűsége nem ingott meg soha. A testületnek minden tagja bármikor készen állott arra, hogy szükség esetén életét is habozás nélkül feláldozza az ország javáért.”

/dr. vitéz KERESZTES-FISCHER Ferenc
m. kir. belügyminiszter. 1933./¹

A témaválasztás indokolása

Témaválasztásom két, egymástól látszólag távol eső gondolat indokolta. Ezek egyike természetesen a Magyar Királyi Csendőrséghez, mint rendkívül ellentmondásos megítélésű katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestülethez kötődik. A testület története és tevékenysége már többször és több szemszögből vizsgálva feldolgozásra került, melyeket nem egyszer világnézeti vagy emocionális vélemények, prekonceptiók, és elfogultság hatnak át. E véleménykülönbségek egészen a testület létrehozásának céljáig és alapvető rendeltetéséig eltérnek egymástól. A csendőrség megítélésben 1945. után beállt negatív változásokért egyrészt a történelmi tényeket manipulatív módon kezelő pártállami vezetés, másrészt a testület történetét objektív módon feldolgozni kívánók elhallgattatása idézte elő. Amit a csendőrségről több mint négy évtizeden át „gondolni kellett”, az napjainkig meghatározza a testülettel kapcsolatos immár szabad gondolatokat. A történelmi feldolgozások egy része kifejezetten arra koncentrál, amit a testület fennállásának utolsó éveiben harcoló alakulatként, vagy a magyar zsidóság szégyenletes deportálása során tett² és figyelmen kívül hagyja azt a fél évszázados szolgálatot, amit a Magyar Királyi Csendőrség az ország közbiztonsága, határbiztonsága, és polgári fejlődése érdekében kifejtett. A történelmi tényekre sokkal inkább támaszkodó, mind negatív, mind pozitív előítéletektől mentes testület-történelmi feldolgozások a csendőrség felállítását, alapvető

működését, illetve egyes speciális feladatait (mint a tábori vagy a határszéli csendőrség) vizsgálják, más szolgálati tevékenységeket azonban nem érintenek a teljesség igényével. Kutatásom egyik fő célja – a testület megítélésével kapcsolatos ellentmondások feloldásán túl – ezek feltárása volt, mely során a korábbi kutatásokkal már érintett testületi feladatok és tevékenységek ismeretanyagának kiegészítésére, és a kevésbé feltárt területek fejlődéstörténetének összefoglalására törekedtem a szervezeti fejlődés és a szabályozás oldaláról. Külön említést érdemel, hogy a vizsgált korszak közbiztonsági testületeinek tevékenysége elsősorban nem a múlt értékeinek felfedése, megőrzése, hasznosíthatósága szemszögéből kerül értékelésre, azonban a működési tapasztalatok alapján jó gyakorlatok alakulhattak ki. Kutatásom célja többek között e kevésbé kutatott és napjainkban is hasznosítható ismeretek azonosítása. A testület történetével kapcsolatos feltáró munkát 2011-ben kezdtem, melynek disszertációm majdnem egy évtizedes összefoglalását tartalmazza.

A Magyar Királyi Csendőrség történetének speciális szempontrendszer szerinti, a szolgálati feladatok és különleges szakismereteket követelő szolgálati tevékenységek fejlődéstörténetén keresztül történő elemzésére másrészt a jelenkorban az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv³ vonatkozásában felmerülő problémák ösztönöztek. Hivatásos rendőrtisztként – és a kutatás jelentős részében gyakorló parancsnokként – számos olyan kérdéssel találkoztam, melyek kihívást jelentettek a rendőrség számára, miközben egy évszázaddal korábban, a modern infokommunikációs és közlekedési infrastruktúrát, több tízezres létszámot, magasabb általános műveltséget, valamint a XXI. század határtalan technikai lehetőségeit nélkülöző korban látszólag már megoldásra letek. Természetesen a mai rendőrség nem alkalmazhat százéves módszereket napi működése során, azonban szervezési elveket és a polgári viszonyok között már hatékonynak bizonyult módszereket meríthet egy jól szervezett és hatékonyan működő közbiztonsági őrtestület tapasztalataiból (ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a rendőri munka szinte minden területén a határrendészettől a közlekedésrendészeten át a bűnügyi szolgálati ág tevékenységéig a csendőrség évszázados öröksége tetten érhető, melyre disszertációm szintén igyekszik rávilágítani).

A Magyar Királyi Csendőrség történetének a kutatás tárgyát képező speciális szempontrendszer szerinti feldolgozására, a történelmi tények, tendenciák, események és összefüggések feltárására objektív történelemszemlélettel törekedtem. A disszertáció jellegéből adódóan a következtetések levonását mégsem hagyhattam meg

az olvasónak, azonban az elért tudományos eredmények összefoglalása során is a ténytudóságot tekintetem a legfőbb szempontnak.

A kutatással érintett időszak a Magyar Királyi Csendőrség történeti előzményeitől és országos megszervezésétől a testület 1945-ös megszüntetéséig terjed. Ennek során elsősorban a testületnek a szuverén magyar állam keretei között, békeidőben kifejtett közbiztonsági tevékenysége szabályrendszerét, és ehhez kapcsolódó szervezeti változásait vizsgálom. Kutatásom célja nem a csendőrség tevékenységének történeti értékelése, hanem a testület fejlődését befolyásoló (jog)szabályrendszerből eredő működési mechanizmusok elemzése. Ebből kifolyólag konkrét események, tevékenységek, és személyek csak annyiban kerülnek bemutatásra, amennyiben az a vizsgált témához illeszkedően szükséges. A téma feldolgozásának e lehatárolását, kereteinek meghatározását éppen az objektív szempontrendszerű vizsgálat okán tartom fontosnak, hiszen a szubjektív értékítéletek többsége éppen az egyes történelmi eseményekhez és személyekhez kötődik.

Fontosnak tartom kiemelni továbbá, hogy a Magyarország 1944. március 19-ei német megszállását követő időszakot szintén csak szervezeti és szabályozási szempontból vizsgálom. A testület háborús időszakokban kifejtett tevékenységet kizárólag a hátszög közbiztonsági helyzetére vagy a szervezeti felépítésre (pl. tábori, légi, stb. csendőrség megszervezése) gyakorolt hatásainak szemszögéből elemzem.

A testület általános megbélyegzését és a legtöbb negatív közhiedelmet kiváltó tevékenységét, vagyis a magyarországi zsidók deportálásában történő közreműködést disszertációm nem tárgyalja, hiszen fő célja éppen e számos feldolgozással érintett szomorú témán kívüli működés feltárása.

A magyarországi tanácsköztársaság időszakát és a Magyar Királyi Csendőrség első megszüntetését⁴ a két világháború közötti újjászervezéséig terjedő periódust szintén csak szervezeti és szabályozási hatásai mértékében vizsgálom.

A tudományos probléma megfogalmazása

Kutatásom során – témaválasztási indokimra is figyelemmel – egyrészt azt vizsgáltam, hogy milyen céllal és milyen körülmények között hozták létre, illetve szervezték meg országosan a Magyar Királyi Csendőrséget. A testülettel kapcsolatos irodalom egy része kifejezetten elnyomó, megtorló, vagy bizonyos társadalmi csoportok ellen irányuló célzatot sugall már a csendőrség létrehozásának körülményei kapcsán is. Ezzel szemben úgy a korabeli szakirodalom, mint a jelenkor objektív szemléletű

feldolgozásai és kutatási eredményei egy hatékonyan működő, valós közbiztonsági igényre reagálva létrehozott és fejlesztett, számos hasznosítható értéket felmutató testületet jelenítenek meg. Kutatásom ezt az ellentmondást oldja fel a szervezetrendszer és a működés szabályzati kereteinek vizsgálata által, mely során kiemelt hangsúlyt kaptak a Magyar Királyi Csendőrség fejlődését befolyásoló társadalmi és technológiai változások. A testületre vonatkozóan a társadalmi és technológia feltételek tükrében vizsgált összefoglaló mű még nem született, így kutatásom több nem – vagy csak érintőlegesen – kutatott részterületet is érinthetett. Kutatásom másik fő fókusza, hogy az egyes speciális szakismeretet igénylő szolgálati tevékenységek (pl. bűnügyi vagy baleseti helyszínelés, határforgalom-ellenőrzés, vízirendészet, stb.) megjelenése vagy felértékelődése milyen szervezetfejlesztési irányokba befolyásolták a testületet, illetve milyen volt ezek hatása a szervezet egészére nézve.

A testületi hatékonyság vizsgálata szintén kutatásom részét képezi, azonban ezt nem (csak) a felderítési eredményesség statisztikai mutatóin keresztül vizsgálom, hanem elsősorban költséghatékonysági, anyagi-technikai ellátottsági, és szervezési oldalról. A testület személyi állományával kapcsolatban – a csendőrség egészéhez hasonlóan – szintén megoszlanak a vélemények. Míg a korabeli szakirodalom egy professzionális, elhivatott, és gondosan kiválasztott személyi állomány képét rajzolja ki, addig az 1945. után – és akár napjainkban is – a csendőrökről festett kép enyhén szólva is kedvezőtlen. Az adott korszakhoz vagy politikai nézethez igazodóan kegyetlen, elnyomó, erkölcstelen, vagy éppen ügyetlen csendőr alakja merőben szemben áll a kortársak és az objektív szemléletű kutatók megállapításaival. Kutatásom e témában nem konkrét személyek életútját, hanem az egyes állománycsoportoknak, mint a szervezeti működés integráns részeinek kiválasztását, felkészítését, szolgálati feladatait, valamint specializálódását vizsgálja.

Kutatási hipotézisek

1. A Magyar Királyi Csendőrséget valós közbiztonsági igényre reagálva hozták létre és működése során képes volt hatékonyan megfelelni a változó társadalmi és technológiai kihívásoknak.

Ennek keretében azt vizsgálom, hogy a testület milyen szervezeti megoldásokkal és szolgálati metodikával hajtotta végre feladatait. Ehhez szükséges tisztázni a csendőrségi testület eredetét, katonailag szervezett centralizált közbiztonsági

örtestületi jellegének sajátosságait, valamint a polgári örtestületektől eltérő kompetenciáit. A testület kapcsolatát a haderőhöz és a közigazgatási hatóságokhoz, valamint jogi szabályozottságát (jogi meghatározottság és szabályzatok) szintén vizsgálom.

Hipotézisemben azt is feltételezem, hogy a testület fennállása alatt bekövetkezett jelentős társadalmi, gazdasági és technológiai változások tartósan nem hatottak negatívan az eredményességre. A testület képes volt megfelelni a telekommunikáció, a vasúti, közúti, vízi és légi közlekedés fejlődéséből adódó kihívásoknak, melyet a feladathoz igazodó speciális szervezeti elemek létrehozásával valósított meg.

2. A testület eredményeinek elérését elsősorban a humán viszonyok tették lehetővé.

Ennek keretében megvizsgálom a személyi állomány kiválasztási, képzési és továbbképzési rendszerét, valamint a testületi kultúrából adódó erkölcsi és etikai szabályok érvényesülését (viselkedés szolgálaton kívül, nősülés, jelentkezők környezetanulmánya, stb.). Az egyes speciális csendőrségi szolgálatok kiválasztási szempontrendszerét, valamint a személyi állomány járandóságait külön is vizsgálom.

3. A testület működésének napjainkban is hasznosítható tapasztalatai vannak.

A testület megítélése napjainkban is differenciált és nem mentes preconcepcióktól. Kutatásommal egy objektív történelemszemléletű művet kívánok létrehozni, melyet sem politikai befolyás, sem a testülettel kapcsolatos hagyományos tévhitrendszer nem terhel. Ennek során a csendőrség megítélése és valós eredményessége közötti diszharmoniót is vizsgálom, melynek azonban kizárólag a békeidőben, közbiztonsági örtestületként kifejtett tevékenység képezi részét. Hipotézisemben feltételezem, hogy a Magyar Királyi Csendőrség szervezési és működési elvei közül számos napjainkban is hasznosítható a rendfenntartó szervezetek tevékenységében.

Kutatási célkitűzések és módszerek

A kutatás kezdetén végzett előzetes forráselemzés során levont következtetéseim alapján azt a célt tűztem ki magam elé, hogy egy kvalitatív, kisebb részben kvantitatív, rendszerező jellegű kutatást végezzek el, amely a Magyar Királyi Csendőrség, mint szervezet fejlődésének történeti áttekintésén keresztül feltárja a szervezeti keretek, végrehajtott tevékenységek, a végrehajtott személyi állomány, valamint az anyagi-

technikai biztosítás közötti viszonyrendszert. Ennek során – a tudományos problémaként megfogalmazott kérdéskörök mentén – céлом volt a testület működését befolyásoló jogszabályi környezet és ebből eredő belső szabályzatok részletes elemzése, majd ebből testületi működési mechanizmusok levezetése. A testület eredetének és magyarországi létrehozásának vizsgálatával, valamint országos megszervezése körülményeinek elemzésével a jelentkező valós közbiztonsági igényt, míg a csendőrség közigazgatáshoz és haderőhöz fűződő kapcsolatrendszerének bemutatásával az államapparátus szerves részeként betöltött szerepét kívánom feltárni. A szervezeti felépítés és működési mechanizmusok elemzése során külön vizsgálom a gazdaságkezelési tevékenységet és a rendelkezésre álló költségvetési források alakulását is, mint a működés elemi feltételeit.

A személyi állományt érintően a kiválasztás és felkészítés rendszerén túl külön vizsgálom a megvalósított szolgálati tevékenységek megelőző jellegét, a hivatás által kínált életpálya sajátosságait, valamint az erkölcsi értékek megjelenését.

A kutatás során megszerzett új ismeretek napjaink rendvédelmi szerveinek jövőbeli fejlesztésére vonatkozó alternatív megoldási javaslatokkal szolgálhatnak, és alapját képezhetik további tudományos kutatásoknak.

Általános stratégiai célom a testület történetének áttekintésén túl a szervezeti változások rendszerszemléletű, de kiemelten a személyi állomány szemszögéből történő vizsgálata, melynek eredményei felhasználhatók lehetnek a fegyveres közszolgálatra jelentkezők kiválasztási, felkészítési, és megtartási rendszerének fejlesztése során is.

További általános célként fogalmaztam meg annak elemzését, hogy a társadalmi, gazdasági és technológiai változásokra milyen szervezeti reakciókat adott a testület, valamint ezek miként járultak hozzá az eredményesség fenntartásához. A vizsgált korszakban napjaink viszonyaihoz képest ritkábban jelentkező, de jelentős változások következtek be a híradástechnikai és közlekedési eszközök fejlődéséből adódóan. Tekintettel a technikai fejlődés felgyorsult ütemére napjaink rendvédelmi szerveinek is hasonló problémákkal kell megküzdeniük.

Személyes célom kutatásom eredményeinek a továbbiakban hasznosítható formában történő disszeminálása, valamint azok felhasználhatóvá tétele a rendészeti tisztképzés során végzett oktatási tevékenységemben is.

A kutatási téma jellegéből adódóan az általam végrehajtott főleg kvalitatív jellegű kutatás során folyamatosan törekedtem a téma interdiszciplináris módon történő

megközelítésre, tekintettel a hadtudomány és más társadalomtudományok, különösen az állam és jogtudomány között fennálló kapcsolatra.

A releváns nemzetközi és hazai szakirodalom, jogszabályok, belső szabályzatok, a több levéltár anyagai, valamint egyéb dokumentumok tanulmányozása és feldolgozása során analízis és szintézis alkalmazásával a kutatási téma egészét elméleti és gyakorlati síkokra bontottam, majd az így kapott részismereteket egységes egészzé kapcsoltam össze. Induktív és deduktív módon az egyes adatokból, eredményekből általános törvényszerűségeket fogalmaztam meg, illetve általános megállapításokból egyedi következtetéseket vontam le.

A kutatás a társadalomtudományokon belül a hadtudomány tudományágba sorolható. A választott kutatási téma interdiszciplináris jellegű, azaz számos ponton szervesen kapcsolódik más tudományágakhoz. A kutatás az elemzett jogszabályi környezetre tekintettel a normatív tudományokhoz, míg a vizsgált testület tevékenységeire, mint tényadatokra tekintettel az empirikus tudományokhoz kapcsolódik. Kapcsolódó tudományág az állam és jogtudomány, valamint ennek részeként a rendészettudomány, mivel az értekezés a testület közigazgatási kapcsolódásainak vizsgálata mellett nagy hangsúlyt fektet a jogszabályi környezet elemzésére is. Mivel a vizsgált testület fő tevékenységét a jogellenes cselekmények megelőzése, megszakítása, valamint az elkövetők elfogása terén fejtette ki, további kapcsolódási pontot jelentenek a kriminológia és a kriminalisztika ténytudományaival való összefüggései.⁵

Mindezekkel együtt azonban disszertációm történelmi mű, így leginkább a hadtörténethez – mint a hadtudomány és a történettudomány kapcsolódási pontjához – , a magyar állam történetéhez, valamint a jogtörténethez kapcsolódik, illetve ezek határterületén helyezkedik el.

A dolgozat felépítése

Disszertációm a csendőrség eredetét és kezdeti fejlődéstörténetét, európai elterjedését, valamint magyarországi előzményeit és létrehozását vizsgáló fejezettel kezdődik, majd a testület szervezeti felépítését, humán viszonyait, valamint a működéshez szükséges feltételek biztosításának rendszerét vizsgáló második fejezettel folytatódik. Az első főfejezet négy, a második három alfejezetből áll, melyek egyes logikailag összekapcsolódó témákat tekintenek át.

Bár a gazdasági szakszolgálat felépítése és működése már a második főfejezetben bemutatásra kerül, a kutatásom során feltárt részletes szervezeti fejlődés a harmadik

főfejezetben kerül bemutatásra. Ennek során öt alfejezetben az általánostól a speciális felé haladva bemutatásra kerülnek az egyes speciális szolgálati tevékenységek részben megszervezésük sorrendjében, részben azonban a testület meghatározó tevékenységtípusai és a szervezetfejlődést befolyásoló tényezők szerint. Ennek megfelelően a közbiztonsági és a bűnügyi szolgálati tevékenységek prioritizált kezelése mellett a különleges csendőrségi szolgálati tevékenységek egyrészt a testület katonailag szervezett közbiztonsági őrtestületi jellegéből adódó, másrészt a technikai fejlődés okán bekövetkezett szervezetfejlesztések szempontjai szerint kerültek csoportosításra.

A tudományos eredményeket külön főfejezetben foglaltam össze. A kutatásom során feltárt összefüggések rendszerszemléletű bemutatásának és áttekinthetőségének érdekében 21 melléklet egészíti ki a disszertációt.

HISTORIOGRÁFIA

A Magyar Királyi Csendőrség történeti feldolgozásait tartalmazó historiográfia összeállítása még három évtizednyi szabad tudományos gondolkodást követően sem egyszerű feladat. A testülettel kapcsolatos – és sajnálatos módon hagyományosnak mondható – ellenérzések, előítéletek és tévhitek a megjelent publikációkra is rányomják bélyegüket. Éppen ezért az általam összeállított historiográfia igyekszik vizsgált téma szempontjából releváns, tárgyilagos, és tudományos igényű publikációkat összegyűjteni és rendszerezett módon, azonban nem a teljesség igényével bemutatni.

A testülettel szembeni elfogultság megjelenése a szakirodalomban kettős, hiszen míg a rendszerváltás előtt Magyarországon publikált művek többsége negatív hangvételű, addig az emigrációra készszerült volt csendőrök visszaemlékezései, szépirodalmi művei és történeti feldolgozásai a valóságosnál pozitívabb képet festenek a csendőrségről. Éppen ezért a pártállami időszakban megjelent kisszámú monográfiát és tanulmányt forráskritikával kezeltem, ahogy ezt a külföldön kiadott publikációk többségével is tettem. A rendszerváltás előtti időszak hangulatkeltő és tárgyilagosságot nélkülöző írásai közül azonban mind itthon, mind külföldön kiemelkedik néhány értékes kutatási eredmény.

A különböző preconcepcióktól terhes műveken kívül a testület bizonyos tevékenységeit a kor, az előzmények, és a társadalmi viszonyok bemutatása nélkül kiragadó, azokat a teljesség igénye nélkül tárgyaló publikációk sem képezik tárgyát sem e historiográfiának, sem disszertációm későbbi fejezeteinek. Különösen ilyennek tekintem a testület tevékenységét kizárólag a holokauszt tragikus eseményeinek szemszögéből vizsgáló munkákat.⁶ Arra is tekintettel, hogy ez a téma kívül esik a Magyar Királyi Csendőrség vizsgált tevékenységeinek körén, ezek áttekintésétől eltekintek.

A releváns szakirodalmat a korabeli publikációktól⁷ kezdődően az 1945. és 1989. között kiadott művek legszükségesebb mértékű áttekintésével, valamint a rendszerváltást követő publikációk tematikus összegzésével mutatom be.

A Magyar Királyi Csendőrség jogállását és tevékenységének szabályozását először NÉMETHY Ferenc dolgozta fel „*A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, jogai, szolgálati teendői és eljárása*”, valamint „*A Magyar Királyi Csendőrség viszonya a*

közigazgatási hatóságokhoz.” című kétkötetes művében, amelyek a *Közigazgatási Könyvtár* sorozat részeként kerültek kiadásra 1900-ban.⁸

A korabeli munkák közül meg kell még említeni O'SVÁTH Pál „*Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.*” című 1905-ben kiadott művét,⁹ amely a testület történeti előzményeinek fontos részleteibe nyújt bepillantást a pandúrság intézményén keresztül. Hasonló, de más szemszögű mű TISZA Miksa „*Magyarország rendőrségének története a legrégebb időktől 1912-ig.*” című 1913-ban kiadott 237. oldalas monográfiája.¹⁰ Ebben már kifejezetten a Magyar Királyi Csendőrséggel kapcsolatos rész is helyet kapott.

A testületről szóló első önálló, történeti feldolgozásnak tekinthető kötetek megjelenéséig az 1920-as évekig kellett várni. Az első ilyen PRESZLY Lóránd: „*A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.*” című 142 oldalas monográfiája volt,¹¹ melyet 1926-ban „*A csendőrség úttörői*” című kötete követett.¹² Az előbbiben a testület történetének 1881. és 1918. közötti ismertetésére, míg utóbbiban a csendőrség felügyelői, tisztek és altisztek életrajzai kerültek feldolgozásra 1918-ig. Bár a testület történetének fontos forrásai, nem tárgyalják a csendőrség lakossággal való kapcsolatát és eredményességét.

A *Csendőrségi Lapok* 1933-ban szintén kiadott egy különnyomatot a „*A Magyar Királyi Csendőrség története.*” címmel,¹³ azonban a mindössze 23 oldal terjedelmű írás inkább ismeretterjesztő jellegű volt. Ezt követően azonban csak 1945. után jelent meg történeti feldolgozás a csendőrséggel kapcsolatban, így mindenképpen említésre érdemes.

A két világháború közötti források közül kiemelkednek még PINCZÉS Zoltán „*Csendőrség és közigazgatás.*” című,¹⁴ valamint a SELLYEY Vilmos „*A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata.*” című 1936-os tanulmányai,¹⁵ melyek *A korszerű közszolgálat útja* sorozat második kötetében jelentek meg.

1945. után az emigrációban KÖVENDY Károly adott ki könyvet „*Csendőrök a Kárpátokon*” címmel.¹⁶ 1953-ban megjelent naplószerű elbeszélő műve után 1973-ban került kiadásra a szerző gyűjteményes kötete, amely 1945. előtti és azt követő, már az emigráció éveit születt írásokat foglal össze.¹⁷

REKTOR Béla „*A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.*” című, az Amerikai Egyesült Államokban 1980-ban kiadott 552 oldalas alapos munkát tükröző monográfiája¹⁸ KÖVENDY Károly műveihez hasonlóan a testülettel szembeni pozitív elfogultságot tükröz.

A Magyarországon megjelenő publikációk ezzel szemben a pártállami érdekeknek megfelelő negatív szemléletmóddal készültek. Ezek között kell megemlíteni HOLLÓS Ervin „*Rendőrség, csendőrség, VKF-2.*” című művét¹⁹ és KATONA Géza „*Közbiztonságvédelem Magyarországon az I. világháborúig*” című monográfiáját.²⁰ A testülettel kapcsolatos kutatások tárgyilagos publikálására a rendszerváltás után nyílt szélesebb körben lehetőség, bár ezt megelőzően is születtek úttörő jellegű munkák. Ezek közül kiemelkednek PARÁDI József és SZAKÁLY Sándor kutatási eredményei, melyeket a későbbiekben, a vonatkozó tematikus részeknél mutatok be. Az 1990-es évek elején a Magyar Királyi Csendőrség történetének objektív történelemszemléletű kutatását a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság karolta fel, melynek kiadványai,²¹ folyóiratai,²² és rendezvényei²³ azóta is a testülettel kapcsolatos kutatási eredmények fő fórumai. A továbbiakban a következő tematikus rendszerben tekintem át a legfontosabb publikációkat és kutatási eredményeket:

- 1) A Magyar Királyi Csendőrség szervezetére, működésére, valamint a közbiztonsági szolgálatra vonatkozó publikációk;
- 2) A testület humán és szociális viszonyaival kapcsolatos művek;
- 3) A határszéli csendőrséggel kapcsolatos publikációk;
- 4) A tábori csendőrségre vonatkozó művek;
- 5) A testület más speciális szolgálati feladatait feldolgozó publikációk.

Egyes témákban a megjelent publikációk jelentős száma nem teszi lehetővé valamennyi mű megemlítését, azonban a disszertáció forrás- és irodalomjegyzéke tartalmazza ezek részleteit.

I. A testület működésének általános kérdéseit az 1996-ban kiadott, PARÁDI József által szerkesztett „*A magyar rendvédelem története.*” című monográfia²⁴ mellett PARÁDI József, SZAKÁLY Sándor, CSAPÓ Csaba, FORRÓ János, SUBA János, és KAISER Ferenc számos tanulmánya tárgyalja, melyek részletes felsorolásától eltekintek a disszertáció fejezeteiben történő megjelenítésük okán.

A testület országos megszervezésének történeti előzményeit és körülményeit CSAPÓ Csaba vizsgálja több tanulmányában,²⁵ melyeket a Magyar Királyi Csendőrség dualizmus-kori történetének feldolgozásával együtt 1998-ban kandidátusi értekezésében,²⁶ 1999-ben pedig „*A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*” című monográfiájában²⁷ is közzétett.

CSAPÓ Csaba kutatását KAISER Ferenc egészítette ki a „*A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.*” címmel 2001-ben megvédett doktori értekezésében.²⁸ A testület két világháború közötti történetével kapcsolatos kutatási eredményeit 2002-ben disszertációjával azonos című monográfiájában publikálta.²⁹

A testület egyes szervezeti elemeinek történetét helytörténeti alapú megközelítéssel dolgozta fel a 2005-ben megjelent „*A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig*”,³⁰ valamint a KOCSIS Tibor és ifj. KOCSIS Tibor szerzőpáros által 2012-ben készített „*A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.*” című monográfiák,³¹ illetve KÁLMÁN Zsolt 2010-ben megvédett „*A Magyar Királyi Csendőrség működése Somogy vármegyében 1884-1914.*” című doktori disszertációja.³²

A testülettel kapcsolatos, több tanulmányában és monográfiájában publikált kutatási eredményeit PARÁDI József „*A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.*” című 2012-es önálló kötetében foglalta össze,³³ egyúttal a témával kapcsolatos fontosabb kutatási eredményeket is szintetizálta. A monográfia átfogó képet ad a szervezeti és működési kérdésekről, valamint áttekinti az egyes speciális csendőrségi szolgálati tevékenységek vázlatos fejlődését is.

Szintén a testület egészére vonatkozó kutatási eredményeket publikált SZAKÁLY Sándor 2014-ben, aki a magyar katonai felsővezetés életrajzi kutatásain alapuló, számos előzmény publikációt követő „*Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették*” című művében önálló kötetként foglalkozik a csendőrség felügyelőinek életútjával.³⁴

2. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának humán és szociális viszonyai, valamint képzési és képesítési rendszere vonatkozásában szintén PARÁDI József folytatott úttörő kutatásokat. Ezek eredményeit számos tanulmányban publikálta, melyeket disszertációm forrás- és irodalomjegyzéke részletesen tartalmaz.

PARÁDI József munkássága mellett KÖVESI László³⁵ és PARÁDI Ákos³⁶ is hoztak létre tanulmányokat a témában, a disszertációban szereplő vonatkozó részek azonban főként PARÁDI József kutatási eredményein alapulnak. A személyi állomány humán viszonyaival kapcsolatos alfejezet ugyanakkor elengedhetetlen a testület működésének teljeskörű bemutatásához, így abban a korábbi eredmények összefoglalását, rendszerezését és levéltári forrásokkal történt kiegészítését jelenítem meg.

A személyi állománnyal kapcsolatos kérdések között külön meg kell említeni a testület rendfokozati rendszerének és állománycsoportjainak fejlődését, melyet OLASZ György, PARÁDI József, és ZEIDLER Sándor több tanulmánya is vizsgálta.³⁷

3. A határszéli csendőrséggel kapcsolatos kutatási eredmények döntő többsége PARÁDI Józsefhez kötődik, aki 1984-ben e témában írta meg a testületről 1945. óta első ízben, preconcepcióktól és politikai felhangoktól mentesen publikált „*A határszéli csendőrség 1891-1914.*” című monográfiáját. A szerző „*A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*” című 1984-ben megvédett doktori disszertációjában³⁸ megjelenő eredményeket 1990-ben „*A magyar állam határőrizete 1920-1941.*” címmel kandidátusi értekezéssé fejlesztette tovább.³⁹

A témában monográfia jelent még meg PARÁDI József szerzőségével „*Csendőrség a határőrizetben.*” címmel 2003-ban,⁴⁰ valamint PARÁDI József, SUBA János, és VEDÓ Attila társszerzőségével „*A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.*” címmel⁴¹ két kiadásban 2011-ben és 2014-ben.

A határszéli csendőrség témaköréhez kapcsolódik továbbá BENCSIK Péter 1999-ben megvédett doktori értekezése,⁴² 2003-ban megjelent monográfiája,⁴³ valamint több, a forrás- és irodalomjegyzékben feltüntetett útiokmány-történeti tanulmánya.

A határszéli csendőrségről jelenleg rendelkezésünkre álló ismeretanyag döntő többségét PARÁDI József tárta fel, így disszertációm vonatkozó részei az ő kutatási eredményein alapulnak. Tárgyalásuktól a vizsgált témára tekintettel nem tudtam eltekinteni, azonban a korábbi tudományos eredmények csak összefoglalás szintjén jelennek meg a disszertációban, melyekhez a testület általam feltárt idegenellenőrzéssel kapcsolatos feladatai nagyobb terjedelemben csatlakoznak.

4. A tábori csendőrség fejlődéstörténete szintén feltárássra került már az 1980-as években. Ez szinte teljes egészében SZAKÁLY Sándor munkásságának köszönhető, amely 1982-ben „*Magyar tábori csendőrség 1938-1944.*” címmel megvédett doktori értekezésétől,⁴⁴ majd a kiegészített kutatási eredményeket publikáló „*A magyar tábori csendőrség*” című 1990-es monográfián⁴⁵ keresztül a 2000-ben megjelenő javított és bővített kiadású „*A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*” című művéig⁴⁶ több évtizedes kutatómunkát ölel fel. Az önálló kötetek mellett a szerző számos tanulmányban is publikálta kutatási eredményeit, melyeket a forrás- és irodalomjegyzék tartalmaz.

A témát ARTNER Ramona is feldolgozta 2012-ben megjelent tanulmányában,⁴⁷ azonban a tábori csendőrséggel kapcsolatos eredmények egyértelműen SZAKÁLY

Sándorhoz köthetők. Ezeket a speciális csendőrségi szolgálati tevékenységek fejlődéstörténetének teljeskörű bemutatásának igénye okán megjelenítem ugyan, de csak vázlatosan szerepeltetem a disszertációmban.

5. A vizsgált téma szempontjából az eddig megjelent művek áttekintésének talán legmeghatározóbb része a csendőrség más speciális feladatival kapcsolatos írások számbavétele. Ezek közül a legteljesebb a bűnügyi szolgálat és a légi csendőrség feldolgozottsága.

A bűnügyi szolgálati tevékenységek részletes és objektív feldolgozására SELLYEY Vilmos 1936-os tanulmánya óta önálló műként először – ha csak bizonyos területekre kiterjedően is – CSÓKA Ferenc vállalkozott „*Csendőrség és hírszerzés 1930-1945.*” című 1998-as tanulmányában.⁴⁸ A téma más kutatási eredményeit publikálta KOVÁCS Tamás „*A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi (Állami) Rendőrség politikai osztálya(i) 1919. augusztus – 1944. március 19.*” című 2014-es tanulmányában.⁴⁹ A bűnügyi szolgálat teljesebb körű önálló műként történő feldolgozását SZIGETVÁRI Oszkár kezdte meg „*A csendőr járásőrmesterek*”,⁵⁰ és „*A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai*” című tanulmányaiban, melyek közül utóbbi a PARÁDI József, SZAKÁLY Sándor, SZIGETVÁRI Oszkár, és ZÉTÉNYI Zsolt szerzőségével megjelent „*Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.*” című hiánypótló kötetben jelent meg.⁵¹

A csendőrség bűnügyi szolgálatának az 1940-es években és különösen a nyilas hatalomátvételt követően kifejtett tevékenységét KOVÁCS Zoltán András kutatta, és védte meg doktori értekezését „*A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság a nyilas korszakban*” címmel 2008-ban.⁵² Kutatási eredményeit 2009-ben kiadott azonos című monográfiájában⁵³ és több tanulmányban publikálta.⁵⁴

Ezzel együtt a témakör, főként a más csendőrségi szolgálatokkal való kapcsolat és együttműködés még nem került teljes körűen feltárára. Disszertációmban különösen a híradó és vasúti csendőrséggel folytatott együttműködés kérdéseit vizsgálom, de más speciális feladatok esetében is áttekintem a bűnügyi szolgálattal fennállt kapcsolatot. A légi csendőrséggel kapcsolatos, a disszertációban megjelenő kutatási eredmények többségét a témában a legkiterjedtebb feltáró munkát folytató OLASZ Lajos publikálta több tanulmányában.⁵⁵ Ezeket megelőzően a KUNÁR György – MOYS Péter szerzőpáros 2010-es „*Repülőtéri csendőrség a két világháború között.*” című tanulmánya vizsgálta a témakört.⁵⁶ Disszertációmban a korábbi kutatási eredmények

kiegészítése és a testület speciális szolgálati tevékenységeinek rendszerében történő elhelyezése történt meg.

A vízi csendőrséget BEBESI Zoltán „*A balatoni vízi csendőrség*” című 2013-as műhelytanulmánya⁵⁷ és PARÁDI Ákos „*A magyar vízi csendőrség.*” című tanulmánya⁵⁸ vizsgálta, azonban ezekben a történeti előzmények és a testület vízrendészeti szolgálati metodikája kisebb hangsúlyt kaptak. Ezek disszertációmban történő pótlásával a vízi csendőrség feldolgozottsága csaknem teljesnek tekinthető.

A vasúti csendőrséggel kapcsolatban a testület szolgálati tevékenységeihez közvetetten kapcsolódó vasútbiztosítás témakörét dolgozta fel SUBA János 1999-es tanulmányában,⁵⁹ valamint vázlatos áttekintést nyújt az ARTNER Ramóna, PARÁDI József, és ZEIDLER Sándor szerzőségével publikált „*A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai.*” című 2013-as tanulmány.⁶⁰ Ezzel együtt kijelenthető, hogy a testület vasútrendészeti feladatait elsőként tártam fel teljes körűen.

A közlekedési csendőrséggel kapcsolatos publikációként HEGEDŰS Ernő „*A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei.*” című 2013-as tanulmányán⁶¹ kívül nem született a témához közvetlenül kapcsolódó önálló mű. A közlekedésrendészeti szolgálati tevékenységeknek és a közlekedési csendőrség fejlődéstörténetének feltárása szintén saját kutatási eredményem. Szintén elsőként vizsgáltam a híradó szolgálat, valamint a tűzrendészeti szolgálati tevékenységek fejlődését is. A karhatalmi szolgálati tevékenységek szabályozásának és végrehajtásának részletes kutatása, valamint az ezzel kapcsolatos utasítások összegyűjtése és publikálása szintén saját kutatásom eredménye.⁶²

A testület költségvetését és gazdálkodását, valamint a gazdasági szolgálat működését saját publikációimon kívül önálló műben nem vizsgálták.

Saját kutatási eredményeimet részleteiben a disszertációhoz csatolt publikációs listám, valamint részlegesen a forrás- és irodalomjegyzék tartalmazza, ezekre a historiográfiában külön nem tértem ki.

1. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG LÉTREHOZÁSA ÉS HELYE AZ ÁLLAM MŰKÖDÉSÉBEN

Annak megértéséhez, hogy a Magyar Királyi Csendőrség milyen formában kapcsolódott a polgári magyar állam közigazgatásának működéséhez célszerű áttekinteni, hogy:

- 1) A vizsgált korszakban milyen közbiztonság fenntartására hivatott szervezeti struktúrák jöttek létre Európában, valamint a gyarmatosított területeken?
- 2) E struktúrák közül melyik hatott a magyar közbiztonsági szervezetek fejlődésére?
- 3) A csendőrségi testület hol helyezkedik el e rendszerekben és hogyan fejlődött a kontinentális Európában?
- 4) Magyarországon milyen folyamatok vezettek a testület létrehozásához?
- 5) A létrehozott testület milyen formában kapcsolódott a polgári közigazgatás, igazságszolgáltatás, és a véderő szervezeteihez?

1.1 Európai közbiztonsági rendszerek

Az államok saját kulturális, társadalmi, gazdasági, és jogrendi viszonyaiknak megfelelően eltérő tartalommal és szereplőkkel alakították ki a rend fenntartására hivatott feladat- és szervezetrendszert. Meghatározott ismérvek nyomán azonban e rendszerek csoportosíthatók, rendszerezhetők, és így az adott történelmi korban, az adott társadalmi és kulturális közegben hasonlóságaik és különbségeik értelmezhetők. A különböző országok közbiztonsági szerveit tanulmányozva REKTOR Béla rendszerbe foglalta a világ fontosabb rendfenntartó szerveit, mely alapján ő négy különböző közbiztonsági rendszert különböztet meg.⁶³

1. A francia zsandár⁶⁴ rendszer. A csendőrség⁶⁵ a legrégebben megalapított modern közbiztonsági szervezet. PRESZLY Lóránd szerint a modern francia csendőrség harmincegy évvel előzte meg a modern angol rendőrség felállítását. A csendőrség kezdetben csupán közbiztonsági szolgálatot ellátó katonai alakulat volt, BALLA Zoltán megfogalmazása szerint „közrendvédelmi hadsereg”, melyet a császár vagy király csendőrségének neveztek, és amely intézkedéseit a császár, illetve a király nevében tette.⁶⁶ Közvetlen parancsnoka egy magas rangú katonatiszt volt.

A parlamentáris rendszer megerősödésével a csendőrség feletti közvetlen rendelkezés valamelyik miniszter kezébe került. Több országban – a parancsnok felügyeleti

jogainak meghagyásával – a honvédelmi miniszter lett a testület fő irányító szerve. Más helyeken ez a feladat megoszlott a hadügy- és a belügyminiszter között. A közbiztonsági szolgálat ellátása, a bűncselekmények megelőzése, a büntettek kinyomozása és feljelentése tekintetében a belügyminiszter, míg a fegyelem, kiképzés és tábori rendészet terén a hadügyminiszter intézkedett. A fejlődés folyamán a csendőrség több országban teljesen független lett a hadseregtől. Katonai jellegét megtartva egyes helyeken kizárólagosan a belügyminiszter, másutt az igazságügyminiszter lett legfőbb irányító szerve.

A csendőrség szervezetét rendszerint minden országban törvény írta elő és hatásköre általában – a városok területét kivéve – az egész országra kiterjedt. Kivétel volt e szabály alól Németország, ahol a II. világháború után csak a volt francia zónában maradt ez meg, míg a volt amerikai, angol és orosz zóna követte a megszálló hadsereg által javasolt rendőrségi rendszert; valamint Svájc, ahol csupán két kantonnak volt csendőrsége.

A testületet mindenütt katonai alapon szervezték meg, amely legtöbbször átvette annak rendfokozatait és tagjai a katonai vagy egy különleges büntetőbíráskodás fenytő hatalma alatt álltak. A testület kezdetben nyíltan, egyenruhában végezte szolgálatát és sem közvetlenül, sem közvetve titkos megbízásokat nem teljesíthetett.⁶⁷ Csak a XX. század első negyedében kezdett alkalmazni polgári ruhás nyomozókat, akik szolgálatuk közben ugyanazon jogokkal és hatáskörrel voltak felruházva, mint az egyenruhás csendőrök.

Mint a közbiztonság fenntartására szervezett testület, általában a csendőrség a feladatát alkotta:

- 1) fenntartani a közbékét;
- 2) megóvni a személy- és vagyonbiztonságot;
- 3) megakadályozni a törvények, rendeletek és szabályrendeletek megszegését;
- 4) megelőzni a véletlenségből vagy mulasztásból eredhető szerencsétlenségeket, veszélyeket és károkat;
- 5) kinyomozni és feljelenteni a büntető törvények, rendeletek és szabályrendeletek ellen vétő egyéneket valamint,
- 6) elfogni és az illetékes hatóságoknak átadni a súlyos bűncselekményeket elkövetett és a közre nézve veszélyes egyéneket.

E közbiztonsági rendszer alapelve, hogy a kormány maga felelős az állampolgárok személy- és vagyonbiztonságáért, ezért a csendőr által elkövetett minden

törvényellenes cselekményért az állam jóvátételt ad. A bűncselekményt itt nem helyi, hanem nemzeti problémának tekintik, amelynek kinyomozásában minden állampolgárnak kötelessége a hatóság segítségére lenni.

A csendőrség minden országban kettős kiképzést kapott: külön a katonai és külön közbiztonsági feladatkörére. Raymond FOSDICK szerint a XX. század elején a csendőr iskolák adták a legjobb közbiztonsági kiképzést egész Európában.⁶⁸

A csendőrség tekintélye minden országban magasan felülmúlta a haderőét és a rendőrségét. Egy író szerint például Franciaországban egy őrs csendőreit többre értékelték, mint egy század katonaságot.⁶⁹

A csendőrség területi szervezése is különleges volt, mert amíg a felső vezetés teljesen összpontosítva volt a magasabb parancsnokok kezében, addig a végrehajtás már annyira önállóan tevékenykedett, hogy a kis falusi őrsök vezetői maguk választották meg a törvény vagy rendelet végrehajtásának módját az erre vonatkozó utasításokkal egyetértésben.⁷⁰

REKTOR Béla a csendőrségi/zsandár rendszer elemzésekor arra a következtetésre is jutott, hogy csendőrség csupán a nem szocialista országokban működhetett, mivel az úgynevezett népi demokráciák első ténykedései közé tartozott ennek felszámolása és a néprendőrség megszervezése. Ennek oka a csendőrségi testületek nemzeti alapú szervezésében keresendő, amely jellegénél fogva fellépett a polgári állam rendjét veszélyeztető jobb- és baloldali szerveződések ellen. Ennél fogva ezt a modellt élesen elkülönítette a szovjet típusú néprendőrségi modelltől.

2. A második, REKTOR Béla által angol-amerikai „rendőrségi rendszerként” összefoglalt modell Robert PEEL angol belügyminisztertől eredeztethető. Az 1829-ben kidolgozott rendszer fő alapelve, hogy a bűnözés helyi probléma, ezért ennek a megelőzése és az elkövetett bűncselekmények kinyomozása a helyi hatóságok feladata, amelyek önállóan állítják fel, képezik ki és irányítják rendőrségi szerveiket. Ebből ered, hogy ebben a rendszerben számos, egymástól teljesen független rendőrségi alakulat található. Központi irányítás nem valósul meg, a városi hatóságok maguk állapítják meg rendőrségük szervezetét, felszerelését, egyenruháját és maguk választják vagy nevezik ki időközönként a rendőrség vezetőjét is. A rendőrök által elkövetett törvénysértésekből eredő felelősséget a város – a csendőrségen alapuló közbiztonsági rendszer állami felelősségvállalásával ellentétben – rendőreire igyekszik áthárítani, akik ezért különféle biztosításokkal védekeznek.

Az angol rendőrségi rendszert némi módosítással az Egyesült Államok is átvette, ahol ma is számos egymástól független rendőrségi szerv működik látszólag rendezetlen hatásköri és illetékességi viszonyok között.⁷¹

CHRISTIAN László szerint az USA rendőrségi struktúrája az alábbi pontokban foglalható össze röviden:

- 1) A rendőrségek többsége helyi, önkormányzati szinten működik. (Municipial Police)
- 2) Minden államban van egy vagy több állami szintű rendőri erő (State Police), amely fenntartja a rendet olyan területeken, ami nem tartozik egyetlen municipal police működési területéhez sem.⁷²
- 3) A szövetségi kormány nemzeti szinten számos rendőri szervet tart fenn, de ezek jó része korlátozott hatáskörrel és meglehetősen szűk körű felhatalmazással bír (Federal Police). Talán legismertebb szövetségi rendőrség a Federeal Bureau of Investigation (FBI), amely a szövetségi jog által tiltott bűncselekmények elkövetőinek nyomozást végzi.
- 4) A magánrendőrségeknek komoly hagyományai vannak (Private Police), melyek száma és szerepe napjainkra jelentősen megnőtt.⁷³

Az angolszász modell sajátosságának talán a leglényegesebb eleme tehát, hogy nélkülözi a csendőrség típusú testületet. Ezzel szemben az Európai kontinens közbiztonsági modellje két fő pilléren nyugszik, a csendőrségen és a rendőrségen, illetve rendőrségeken.

3. A néprendőrségen alapuló közbiztonsági modell a Szovjetunió megalapításával 1917-ben keletkezett. Fő alapelve a központi irányítás, mely a kommunista belügyminiszteren keresztül a párt ellenőrzése alatt áll. A néprendőrség legtöbbször komoly politikai osztállyal is rendelkezett, melynek hatásköre meghaladta a szokásos rendőrségi hatáskört. A néprendőrség típusú testületek a szakkiképzésen kívül a politikai továbbképzésre is nagy súlyt helyeztek. A törvények végrehajtásánál a párt érdeke volt a fő szempont.

A pártállami közbiztonsági modell lényege a kiterjedt hatáskörű és monopolhelyzetű rendőrség, amely a hatalmi központ közvetlen irányítása alatt áll. E modell azonban nem értelmezhető csak a klasszikus közbiztonsági testületek figyelembe vételével, mivel az állami felépítményben meghatározó szerepe van a politikai rendőrség típusú fegyveres szervezeteknek, amelyek nem ritkán karhatalmi feladatok ellátására alkalmas katonai típusú szervezetekkel is kiegészülve működnek jelentős létszámmal.

Ez a modell ugyan először a kommunista vezetés alatt álló pártállamban, a néhai Szovjetunióban fejlődött ki, azonban hasonló modellt hozott létre a nemzetiszocializmus német pártállama is.⁷⁴

4. A negyedik csoportba lehet sorolni azokat a rendfenntartó testületeket, amelyek az előző csoportoktól teljesen különböznek vagy pedig a különböző csoportok jellegzetes sajátosságait egyesítik magukban.

PARÁDI József hasonlóan kategorizálta a rendvédelmi modelleket kontinentális, angolszász, valamint szovjet típusú vagy pártállami elnevezéssel.⁷⁵ Ebben az értelmezésben rendvédelmi modell alatt azt a szervezetrendszert kell érteni, amelyet az államok a rend fenntartása érdekében létrehoznak és működtetnek. E modell tértől és időtől függően nyilvánvalóan változik. Tartalmát, szerkezetét és tevékenységét egyaránt meghatározza az adott ország kultúrája, gazdasági helyzete, társadalmi berendezkedése, és jogrendje. A mindenkori rendvédelmi modell lényeges eleme, hogy abban milyen típusú közbiztonsági őrtestületek vesznek részt és azoknak milyen a viszonya egymáshoz, a többi fegyveres szervezethez, a haderőhöz, illetve a közigazgatáshoz. Fontos tényező továbbá a modellben működő szervezetekben szolgálatot teljesítők létszáma, képzettségük és etikai állapotuk. Ezek az állapotok azonban nem önmagukban értelmezhetők, hanem abban a társadalmi, gazdasági, és kulturális közegben, amelyben a tevékenységüket kifejtik.⁷⁶ PARÁDI József emlékeztet azonban arra is, hogy a modellek között nincs éles és merev határ, illetve a gyökerek sem különülnek el élesen, hanem összefonódnak és e modellek történelmi előzményei nem csupán a saját, hanem a többi európai rendvédelmi modellre is hatást gyakoroltak. FINSZTER Géza a *Rendészet elmélete* című kandidátusi értekezésében szintén angolszász és kontinentális modelleket különít el, és sorra veszi az általa legmeghatározóbbnak tekintett elkülönítési pontokat.

Az angolszász rendszerben kiemeli, hogy először is nem írott, hanem történeti alkotmányról beszélhetünk (Magna Charta, Petition of Rights, Bill of Rights, Habeas Corpus Act). Másodsor a közigazgatás decentralizált, aminek egyik lényegi eleme a hatáskörök területi önkormányzatoktól eredeztetése. Fentiek következménye a decentralizált, önkormányzati angolszász rendőrségi modell. Az angolszász rendőrségek létrejötte a nagyvárosiasodásra és ezzel párhuzamosan jelentkező bűnözés visszaszorítását célzó, közösségi önvédelmi igény jelentkezésére vezethetők vissza. E rendszer sikerének kulcsa a professzionalizmus és a „lentről felfelé” építkezés lehet.⁷⁷

Ugyanakkor Nagy-Britannia sem egységes a közbiztonsági szervezetek jellegét tekintve. Az angol és a walesi rendőrség rokonítható leginkább szervezetüket és működésüket tekintve, míg a skót rendőrség bár közel áll az előzőekhez, mégis elkülöníthető azoktól. Egészen más megoldás az északír rendfenntartás, ahol ugyanis a hadseregnek is komoly szerepe van a közrend oltalmazásában az erősen centralizált és militarizált rendőrség mellett. Ugyancsak kivételt képeznek a tipikus angolszász modell alól a brit gyarmati rendőrségek, melyeket elnyomó szervezetekként a katonai struktúra és az erős hierarchia jellemzett. Az Egyesült Királyságban tehát több rendvédelmi struktúra alakult ki.⁷⁸

Az angolszász modell kapcsán azt is világosan látni kell, hogy a rendszer ugyan elkötelezett a decentralizáció mellett, az utóbbi időben mégis a centralizáció irányába mutatnak az ezredforduló környékén születő jogszabályok. Erre engednek következtetni a lezajlott rendőrségi reformok, amely a rendőrségek, rendőri egységek számát redukálta, ami egyértelműen centralizációra enged következtetni. Ez többek között a kisebb városi rendőrségek egyesülésre kényszerítése mellett abban is tetten érhető, hogy a belügyminisztérium 50 százalékos anyagi hozzájárulást ad azoknak a megyei és városi rendőrségi szerveknek, amelyek a belügyminiszter által előírt szolgálati és kiképzési nívót elérik.⁷⁹

A kontinentális államok jogrendszerének ezzel szemben az írott alaptörvény a sajátja, melyek gyakran rendelkeznek a rendfenntartó testületek működéséről is. A közigazgatás, államigazgatás javarészt központosított, így a rendőrség is többnyire hierarchizált rendszerben felépülő, a központi hatalom irányítása alatt álló szervezet. Ez országoként és korszakoként változó módon és formában valósult meg.

A kontinentális rendszerhez tartozó országokban a rendőrségek létrejöttét az egyre fokozódó kereskedelem, a nyitott városok lakosságának állandó változása, és a jelentős vándorlási hajlandóság indokolták. Előbbi tények természetes velejárója a bűnözés megjelenése.

A kontinentális rendfenntartó testületek létrejötte gyakran úgy valósult meg, hogy a hadseregből kerültek leválasztásra. Ennek egyik következménye, hogy struktúrában, szervezési elvekben, módszereiben erőteljes volt a hasonlóság a hadsereggel, másrészt pedig gyakran úgy váltak le az egyes rendőri szervek, hogy közben megmaradtak a hadsereg egyik „fegyvernemeként”, amely szükség esetén bevethető katonai egységként (ilyenek többek között a csendőrségek, pl. az olasz Carabinieri is). A hadsereg mintájára létrehozott rendfenntartó testületekkel szemben támasztott

elsődleges elvárás a közbiztonság igényeihez való alkalmazkodás, de fontos megemlíteni a „felülről lefelé” építkezési elvet is. Ezen államokban beszélhetünk államrendőrségről.⁸⁰

A közbiztonsági rendszereknek és modelleknek előbbieken ismertetett csoportosításai egyöntetűen elkülönítik a kontinentális és angolszász rendfenntartási struktúrákat. Közös pontként említhető továbbá, hogy a kontinentális modell két fő pillértestületének a rendőrséget vagy rendőrségeket, valamint a csendőrséget tekintették. E két testülettípus nem csak abban tért el egymástól, hogy a rendőrségek a városokban, a csendőrség pedig vidéken működött. A rendőrségek személyi állományának függelmi viszonyai hivatalnokiak, míg a csendőrségé katonaiak voltak. A magyar terminológiában ennek megfelelően katonailag szervezett fegyveres őrtestületet és polgári fegyveres őrtestületet különböztettek meg. A katonailag szervezett fegyveres őrtestület személyi állománya katonai rendfokozatot, mégpedig a szárazföldi haderőnem rangrendszerének rendfokozatait viselte. Mivel a személyükben katonának minősültek, őket a katonákra általában vonatkozó jogok illették meg, illetve kötelezettségek terhelték. Személyi állománya nem annak a tárcának az alárendeltségébe tartozott, amely minisztérium a testületet irányította, hanem a honvédelmi tárca alá. Ezzel szemben a polgári fegyveres őrtestületek személyi állománya nem katonai rendfokozatot, hanem a testületi rangrendszer rangjait, a hivatali tisztségnek megfelelő rangokat viselte. A személyi állományon belüli viszonyok nem katonaiak, hanem hivatalnokiak voltak, így rájuk a katonák jogai és kötelezettségei nem vonatkoztak. Személyi állományuk annak a tárcának az alárendeltségébe tartozott, amely a testületet irányította.⁸¹

A csendőrség és a rendőrség elkülönítése létrehozásuk eltérő indítékaiban is tetten érhető. Míg a rendőrségek főként városokban működtek a helyi autonómiával rendelkező önkormányzatok irányítása alatt, addig csendőrséget a központi hatalom hozta létre és határozta meg működését. Legfontosabb feladata a vidék rendjének, az állampolgárok személy-és vagyonbiztonságának védelmezése volt. Ezért szokás azzal a máig helytálló ténnyel érvelni a csendőrség létjogosultsága mellett, hogy a város és a vidék közötti jelentős különbözőségek miatt szükségszerű egy vidékre specializálódott közbiztonsági szerv fenntartása. A csendőrség és az általa megvalósítandó hatékony közbiztonság megteremtése azonban csak a polgári demokráciák érdeke – jegyzi meg PARÁDI József, – míg a diktatúrákban az elsődleges szempont a rendvédelmi szervek egységesítése és minél könnyebb irányíthatósága. A

csendőrséget jellegéből adódóan köztes szervezetként szokták jellemezni a haderő és a rendőrség között,⁸² melyet elsődleges és másodlagos testület-specifikus vonások alapoznak meg.

PARÁDI József a csendőrség elsődleges és másodlagos vonásait az alábbiak szerint csoportosítja, amelyek segítségével közelebb kerülhetünk a testület lényegének és működésének megértéséhez:

Elsődleges ismérvek: a véderő belső rendfenntartói tevékenységének ellátása, a vidék közbiztonsági szervezete, valamint a polgári berendezkedés vívmányai ellen irányuló támadások elhárítása.

Másodlagos ismérvek: hierarchikus, centrális felépítés és vezetés, központi hatalomnak való alárendeltség, testületen belüli katonai jelleg dominanciája, katonai rendfokozatok, vidék-orientált működés (de nem kizárólagos jelleggel), katonai rendészeti teendők ellátása, több minisztérium alá tartozás (jellemzően védelmi és belügy), elsődleges cél nem a felderítés, hanem a bűnözés megelőzése, aminek legfőbb eszköze a sűrű járőrtevékenység és a lakosság bizalmának elnyerése.⁸³

Összességében a Magyar Királyi Csendőrség fennállásának időszakában Európában három közbiztonsági rendszer típus vagy rendvédelmi modellje működött (a brit-szigeteken működő angolszász, az európai kontinens többi részén létrejött kontinentális, valamint az 1917. után a Szovjetunió területén kialakult majd a nemzetiszocialista Németországban is kiépített pártállami rendfenntartó modell). A csendőr testület a kontinentális modell sajátja volt. A kontinentális közbiztonsági modell lényegében a nagy francia forradalom nyomán terjedt el Európában a Brit szigetek kivételével. A napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó országok a francia közigazgatási minta részeként átvették a csendőrség intézményét is. *Napóleon* bukását követően a csendőrség szervezetét általában nem szüntették meg, hanem – a testülettípus kiváló eredményeire tekintettel – tovább működtették. Mivel pedig a nemzeti csendőrségek az általános vélekedés szerint a korabeli rendőrségeknél gyorsabban, olcsóbban és hatékonyabban hozták létre a polgári működéshez szükséges rendet és tartották azt fenn, ezért a XIX. században a Brit-szigetek kivételével Európa valamennyi országában létrehozták a nemzeti csendőrséget. A magyar állam közbiztonsági rendszere – 1881-től, a Magyar Királyi Csendőrség felállításától – egyértelműen a kontinentális típusú közbiztonsági modellek csoportjába tartozott.

Magyarországon a közbiztonság fenntartásának két fő pillértestülete a csendőrség és a rendőrségek, majd 1919 után a csendőrség és az államosított rendőrség volt.⁸⁴

1.2 A csendőrség szervezetének kialakulása és európai elterjedése

A csendőrség, mint a kontinentális közbiztonsági modell egyik pillértestülete a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek csoportjába tartozik, és mint olyan a haderő kiegészítő részeként tartja fenn a közrendet. A szervezet jellemzően – akár a hadsereg többi része – a hadügyminiszternek volt alárendelve, de egyes szolgálatok tekintetében a belügy-, az igazságügy-, és Franciaországban például a tengerészeti és gyarmatügyi minisztereknek is rendelkezésére állt. Magyarország hasonló, de korszerűbb struktúrát követve kettős alárendeltségű szervezetet hozott létre a Magyar Királyi Csendőrség megszervezésekor, amely a kiképzés, a személyzeti és a fegyelmi ügyek vonatkozásában a honvédelmi, a finanszírozás és a szakmai irányítás tekintetében pedig a belügyi tárca irányítása alá tartozott. **(I. számú melléklet)** A magyar csendőri szervezet és működés teljesebb megértéséhez szükséges megvizsgálni azt az utat, melyet a csendőrség, mint testület akár földrajzi, akár fejlődéstörténeti értelemben megtett.

Már a Magyar Királyi Csendőrség történetét feldolgozó korabeli irodalom szerzői – napjaink kutatóihoz hasonlóan – úgy látták, hogy a testület fejlődésének bemutatását annak francia gyökereitől szükséges kezdeni (a csendőrség eredetével kapcsolatos rövid áttekintést is elsősorban korabeli hazai feldolgozások alapján tekintem át annak érzékeltetése érdekében, hogy a vizsgált korszakban milyen összefüggéseket emeltek ki a témában). *A csendőrség egyértelműen francia indíttatású testület*, azonban a korai fejlődési szakaszt követően befolyásolta az egész európai kontinens közbiztonsági struktúráját. A kontinentális Európa rendfenntartó testületei közül kétségtelenül a legnagyobb hatású és legrégebbi történelmi gyökerekkel rendelkező testület elődje a már a XIII. században megjelent.⁸⁵ REKTOR Béla szerint a francia közbiztonsági szervezetek őse az angol „constable” vagy tizedesi rendszer meghonosodásának eredménye volt. Az eredeti angol rendszer lényege, hogy minden egymás mellett élő 10 család egy tizedet, „tithing”-et alkotott, ahol a lakók kötelessége volt a közbiztonság fenntartása a tizedes, vagyis „tithingman” utasításai szerint. Az ötletet Franciaország is átvette, ahol a közbiztonsági szolgálat vezetőjét „maréchassée”-nek nevezték.⁸⁶ Maga a „maréchaussée” kifejezés két szó összetételéből keletkezett: a „maréchal” lovassági őrmestert, a „chaussée” országutat jelent, ezért egyes források

„útcsendőrségnek” is fordítják.⁸⁷ Az ideiglenesen felállított szervezetre több korai forrás is utal, míg 1429-ben állandó keretek közt is felállításra került a „gens d’armes” állandó hadseregrész.⁸⁸ A háborúskodás enyhülésével a csapatokat polgári közbiztonsági szolgálatra is alkalmazták, míg végül e korai csendőrségi testület a Francia Királyság állandó szervezete lett,⁸⁹ a XVIII. századtól pedig több átszervezést követően a közbiztonság fenntartásáért általánosan felelős testületté vált országos illetékességgel.⁹⁰ A francia forradalom alatt megszüntetett testületet Gendarmerie Nationale néven szervezték újjá megőrizve két alapvető vonását: az erős centralizációt és a katonai jelleget.⁹¹

1798. április 17-én napvilágot látott *Napoleon* nemzeti csendőrség szervezetét és utasításait részletesen tárgyaló törvénycíkje („Loi relative a l’organisation de la gendarmerie nationale”), amely egyben a világ első részletes csendőrségi szolgálati szabályzata volt. Eszerint a csendőrök a polgári törvényszékek hatálya alá tartoztak a köztörvényes bűncselekmények, a katonai tanácsok hatáskörébe pedig a katonai bűncselekmények és fegyelemsértések elkövetése esetén. A csendőrségi testület anyagi és fegyelmi tekintetben a hadügyminiszternek, a közbiztonsági szolgálat ellátása során a rendőrminiszternek, igazságügyi szolgálat ellátása esetén pedig az igazságügy miniszternek volt alárendelve. A törvény alapvető rendelkezése volt, hogy a hadba induló csendőrséghez tisztek, altisztek és csendőrök csak olyan számban vonhatók el a megyékből, hogy az a közbiztonsági szolgálatot ne veszélyeztesse.⁹²

A csendőrségnek, mint katonailag szervezett közbiztonsági őrtestületnek végső formában történő megszervezése 1799-ben valósult meg. Szervezete a lovassági mintát követte, vagyis minden ezred osztályokra, ezek szárnyakra, majd szakaszokra oszlottak. A szakaszokat további két sectio-ra osztották. A köztársaság idején már gyalogosok is szerepeltek az ezredek hadrendjében.⁹³ A XIX. század végére a francia csendőrség szervezete megszilárdult, helye a fegyvernemek között véglegesen tisztázódott.⁹⁴ Az anyaországi csendőrség szervezete alapjait tekintve azonos maradt az 1799-ben létrehozott struktúrával, a sok évtizedes fejlődés mégis tökéletesítette a felépítést. A csendőri szervezet section-nak nevezett magasabb egységekre tagozódott, melyek diszlokációjá a katonai körzetek beosztását követte. A section élén egy csendőr tábornok áll, aki több légió felett rendelkezik. A több megyére kiterjedő illetékességi területű csendőr légiók élén ezredes vagy alezredes állt. Az ország területét 24 légió fedte le a katonai parancsnokságok illetékességéhez igazodva. Az anyaországi csendőrség területi alapegységei a megyénként diszlokáló századok (compagnie)

voltak. A századot őrnagy vezette. A századszint alatt szerveződött a szakaszparancsnokság, ami járási szintnek felelt meg. A századonként változó számú szakaszokat százados, főhadnagy vagy hadnagy vezette. A szervezett alacsonyabb szintjein csendőrtisztek már nem teljesítettek szolgálatot. A csendőrség alapeleme a gyalogos, lovas vagy vegyes őrs (brigade) volt, amely rendszerint öt főből állt és őrmester vagy tiszthelyettes vezette.⁹⁵

A csendőrségi szervezet legnagyobb reformját az első világháborút követő társadalmi változások idézték elő, melyek a XX. század első felében meghatározták a ma is tekintélyes és sikeres szervezetet. A francia csendőri szervezetnek a húszas évek végére komplex társadalmi változásokra kellett reagálnia. Egyrészt a népesség-növekedés folytán gyarapodó városi lakosság új kihívásokkal állította szembe a szervezetet. 1921 és 1931 között Franciaország lakossága 39 millió főről 41,5 millió főre emelkedett gyorsuló ütemben. A világháborút követő gazdasági nehézségek sztrájkokhoz és zavargásokhoz vezettek, melyek gócpontjai szintén a nagyvárosok és iparvidékek voltak.⁹⁶ Több korábban bevált gyakorlatot is újra kellett gondolnia a szervezetnek és a francia közigazgatásnak. A társadalmi kihívásokon túl a technikai fejlődés, elsősorban is a gépkocsi elterjedése jelentette a legnagyobb változást a csendőrség környezetében. 1927-ben többek között e tényből, valamint egy 1851-ben hozott törvénycikkéből levezetve a csendőrséget bízták meg a közúti forgalom ellenőrzésével. A csendőrség ezen felül a közlekedés rendje ellen vétők helyszíni megbírságolásának jogát is megkapta.⁹⁷ Összességében elmondható, hogy a Francia Nemzeti Csendőrség történetének viharos szakaszait túlélve, kiforrott és letisztult szervezeti struktúrával nézett a XX. század elejének kihívásai elé. Valamennyi megpróbáltatás szükségesnek bizonyult ahhoz, hogy a testület megfelelő válaszokat adjon a húszas évek társadalmi kihívásaira.

A francia szervezeti modell képezte az alapját azoknak a csendőr testületeknek, amelyek *Európa országában elterjedve* új szemléletet hoztak a közbiztonsági szolgálat megvalósításába. *Napoleon* magával vitte hadjárataira a császári csendőrség válogatott alakulatait és a megszállt területeken első intézkedései közé tatózott a csendőrség felállítása.

Belgium volt az első franciák által meghódított ország, ahol a közbiztonsági szervezet megreformálása után 1795-ben létrehozták a csendőr testületet. Az 1830-ban új alapokra helyezett csendőrség szinte teljes egészében a francia modellt ültette át a

nemzeti sajátosságok figyelembe vételével. A szervezetet 1919-ben és 1927-ben megreformálták, de alapvetően megtartották a francia struktúrát.⁹⁸

A következő francia képre formált csendőri szervezet a luxemburgi volt, melyet 1798-ban alapított meg a császár. Az osztrák hadsereg felett aratott győzelmei után *Napóleon* 1805-ben megalapította a lombardiai és az osztrák zsandárságot. Az 1805. december 3-án kiadott linzi császári rendeletben egy eskadron erővel felállított szervezet érdekessége, hogy egy francia és egy osztrák részlegre tagozódott.⁹⁹ A francia vezetés alatt álló szervezeti elemeket válogatott osztrák pótzsandárokkal erősítették meg. *Napóleon* bukása után a testületet feloszlatták, de később a lombard csendőrség mintájára újjászervezték.

Lombardia csendőrsége külön említést érdemel, hiszen később ez szolgál majd alapul az osztrák zsandárság és a magyar csendőrtestület szervezéséhez is. A szervezeti struktúra szintén öt szintű. A lombardiai csendőrség ezred szinten szerveződött, amely öt osztályra és egy önálló szárnyra tagozódott. Ez utóbbi egyszerre volt kiképzési keret és az ezred tartaléka is, melyet csapaterős feladatoknál vettek igénybe. Ezt a megoldást más országok is szívesen átvették, közülük is a belga rendszer hasonlít legjobban az itt alkalmazotthoz. Az ezred öt osztálya két szárnyra tagozódott, így Lombardia területét tíz szárny fedte le. A szárnyak két szakaszra tagozódtak tisztek vezetésével. A szakaszokat két-három csoport alkotta, melyeket már csendőr őrmesterek vezettek. A legalacsonyabb szintű szervezeti elem itt is az őrs volt. A szervezet létszáma is jelentősebb volt, mint a korábban Franciaországon kívül létrehozott csendőrségek esetében. Minden szárny 16 tisztből, 95 altisztből és 367 fő csendőr legénységből állt. Érdekesség, hogy a lombardiai csendőr ezred belszolgálati és igazgatási nyelve 1850-ig olasz volt, akárcsak a legénysége.¹⁰⁰ Ez a szervezeti struktúra határozta meg később az európai csendőrségek szervezési elveit és szolgált évtizedekig mintául a közbiztonsági szervezetek átszervezéséhez.

A német államok szintén a napóleoni háborúk idején ismerkedtek meg a csendőrség szervezetével és rövid idő alatt mindegyikük kialakította saját csendőr testületét. Amikor 1871-ben egyesültek, már minden közigazgatási területnek megvolt a maga csendőrsége.

1806-ban Poroszországban is felállításra került egy három pilléren nyugodó csendőrség: A közbiztonsági szolgálatra a „Land-Gens d’armerie”, határőrizeti szolgálatra a „Grenz-Gens d’armerie”, tábori csendőri szolgálatra pedig a „Armee-

Gens d'armes" került létrehozásra. Az utóbbiból fejlődött ki a későbbi „Feld-Gens d'armes”, amely több állam hadseregében is katonai rendőrségként terjedt el.¹⁰¹

Hollandia 1814-ben szervezte meg saját csendőri szervezetét Maréchaussée néven, amelyet szintén a francia megszállás ihletett. A szervezet sikerei még Vatikán államban is arra sarkallták a közigazgatást, hogy létrehozza saját csendőrségét (1816). A francia hatás nemcsak a meghódított területeken érezte közvetlen hatását, de legnagyobb katonai ellenfelük is mintaként tekintett a közbiztonsági szervezetre. 1826-ban párizsi minta alapján megszervezték az orosz csendőrséget. Az 1917-ig fennálló testület folyamatosan fejlődött, korszerűsödött, de a későbbi szovjet biztonsági szervekre tapasztalatai már kevés hatással voltak.

Spanyolországban 1829-ben alakult meg a csendőrség Carabineros elnevezéssel, melyet 1833-ban a görög csendőrség követett. Az olasz nemzeti egység elérése után 1861-ben megszervezték a francia csendőrséget alapul vevő olasz csendőr testületet Carabinieri néven, amely mind a városokban, mind vidéken felelt a közbiztonság fenntartásáért. Ez a szervezet táplálta az 1874-ben San Marinoban létrehozott csendőrség ötletét.¹⁰²

A XIX. század második felére Európa-szerte elterjedt a francia csendőrségi minta, melyet minden állam saját nemzeti hagyományaihoz és társadalmi sajátosságaihoz igazított, de a szervezet lényegét és alapvető felépítését megtartotta. A közvetlenül francia hatásra szerveződő csendőr testületek kora az olasz Carabinieri-vel a kontinens nyugati felében lezárult, azonban osztrák hatásra a szervezettípus tovább terjedt kelet felé. A Magyar Királyi Csendőrség 1881-es megszervezése már olyan tapasztalatok birtokában történhetett, amelyek hozzásegítették a szervezetet a kaotikus magyar közrend gyors helyreállításához. Az európai szinten elismert magas szakmai színvonal elérését nem csak a jól bevált szervezeti struktúra átvétele, hanem annak a magyar nemzeti sajátosságokhoz igazodó alkalmazása tette lehetővé.

A csendőrségi szervezet európai elterjedését és szolgálati tapasztalatait értékelve megállapítható, hogy a szervezeti forma képes volt lépést tartani a változó társadalmi körülményekkel és a változásokra adott szervezeti válaszai alkalmassá tették a hatékony közbiztonsági szolgálatra. A szervezet megőrizte a csendőrségre jellemző katonai tradíciókat, amelyeket sikeresen ötvözött a legkorszerűbb közbiztonsági struktúrák adaptálásával. Ahogy valamennyi értékelt csendőr testület, úgy a Magyar Királyi Csendőrség szervezetének fejlődését vizsgálva megállapítható, hogy a testület stratégiája rugalmasan alkalmazkodott a felmerülő közbiztonsági feladatokhoz és a

túlzott mértékű igazgatási apparátus kiépítése helyett kis létszámú, de rendkívül jól képzett vezetői állomány irányításával tevékenykedett.

Összességében a szervezettípus sikeres volt, hiszen valamennyi csendőrséget szervező állam képes volt struktúráját saját igényei szerint formálni anélkül, hogy lényege, funkciója és képességei megváltoztak volna.

1.3 A Magyar Királyság belső rendjének fenntartása 1881-ig

Az Európai kontinensen bizonyítottan eredményes és hatékony csendőrségi testülettípus magyarországi megjelenésére több körülmény együttes hatására viszonylag későn került sor. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozását megelőzően is működött a Kárpát-medencében csendőrség típusú őrtestület, azonban az nem tekinthető a magyar rendfenntartás fejlődése természetes részének, sőt többek között ez a testület idézte elő a nemzeti alapokon megszervezett magyar csendőrség létrehozásának késedelmét.

PARÁDI József szerint a magyar állam XIX-XX. századi történetében négy olyan rendszerváltozás, egyben közbiztonsági modellváltás történt, amely a csendőrség intézményét érintette.¹⁰³ Ezek közül kettő a Magyar Királyi Csendőrség megszervezését megelőzően történt (1848/49-ben valamint 1867-ben), vagyis a Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának körülményeit megelőzően azt a korszakot szükséges vizsgálni, amely a testület életre hívását megalapozó tapasztalatokat nyújtotta. Ezt a következő szempontokon keresztül elemeztem:

- 1) Az 1848/49-es események után megszervezett osztrák császári zsandárság működési tapasztalatai;
- 2) A kiegyezéshez vezető és azt követő, közbiztonsági modellváltásokhoz vezető folyamatok;
- 3) Az úgynevezett betyárvilág kialakulásának közbiztonsági tapasztalatai;
- 4) Az erdélyi csendőrség működési tapasztalatai és átvétele a magyar kormány fennhatósága alá.

A csendőrségi testülettípus a Magyar Királyi Csendőrség felállítását megelőzően sem volt ismeretlen hazánkban. Először az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően, 1849. augusztusában Pesten indult meg egy császári zsandárezred szervezése, amely 1850-ben Kassára települt. 1850. január 18-án kelt legfelsőbb uralkodói elhatározással rendelték el a birodalmi csendőrség, a „zsandárság” felállítását a HABSBURG-birodalom egész területére kiterjedően.

A testület felépítését és létszámát tekintve alkalmazkodott a működési területéül kiutalt tartomány népességének számához és népsűrűséghez, valamint a közigazgatási beosztáshoz. Az 1850-ben meglévő két ezred (a Lombardiai és a Kassai) mellé felállításra került további 14 csendőr ezred.¹⁰⁴

A zsandárság irányítását a Bécsben székelő csendőrségi felügyelő látta el. A testület a mintaadó francia-lombardiai hagyományt követve a birodalmi hadsereg alkotórészét, fegyvernemét képezte. A zsandárság legmagasabb szervezeti egysége az ezred volt, amely a neki működési területnek kiutalt tartományban, illetve országrészben működött. Az ezred törzs mellé annak székhelyén be volt osztva egy kiképzőkeret, kiképzőszárny is, melynek feladata volt minden csendőrséghez áthelyezett katona felkészítése. A szervezési előírás szerint minden ezredparancsnokság osztályból, szárnyakból, szakaszokból és őrsökből állt. Ezek száma a helyi viszonyoktól függött. Egy őrs létszáma 5-8 főnél nem lehetett több. A legénység személyi kiegészítése a hadsereg személyi állományból áthelyezéssel történt, de kivételesen a hadseregből már kilépett személyek is felvételt nyerhettek. Az öt szintű szervezeti struktúra és a kiképző szárnyak kialakítása később a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében is visszaköszön majd.

A császári hatalmi apparátus egyrészt a magyar államiság megszüntetése által, másrészt a zsandárság, mint az uralkodóhoz hűséges rendfenntartó erő segítségével igyekezett elfojtani a nemzeti öntudatot. Bár a korábbi közbiztonsági szervezeteknél nagyobb biztonságot teremtett az országban, a zsandárság nem tekinthető magyar közbiztonsági őrtestületnek. Ennek oka elsősorban az, hogy működésének időszaka jelentős részében a magyar állam nem, illetve csak korlátozott formában létezett. Másrészt a testület közbiztonsági tevékenysége mellett markáns politikai rendészeti feladatokat is ellátott, vagyis szellemisége és a magyar hazafiakkal szembeni fellépése ellentétes volt a nemzeti érdekekkel. Végül szolgálati nyelve, egyenruházata és egyéb külsőségei sem illeszkedtek a magyar hagyományokhoz és kultúrához, vagyis a testület bár történelmi és földrajzi szempontból magyar területeken is fenntartotta a rendet, mégsem volt magyar szervezet.¹⁰⁵

A zsandárság működésének szabályozása is már a kezdetektől (1849-től) más elveket követett, mint a polgári hatóságoknak alárendelt közbiztonsági testületek esetében. Itt nem egyértelmű alá-fölérendeltségi viszonyról volt szó, hanem a részben katonai közigazgatás két olyan ágazatáról, amelyek csak együttesen végezhetik hatékonyan a feladataikat. Ebből következően a zsandárságnak kiépítésétől kezdve szoros

kapcsolatot kellett kialakítania a közigazgatás különböző szintű vezetőivel, mert ezek segítsége nélkül szolgálatát eredményesen nem láthatta el. Ezért már 1850-ben meglehetősen pontosan meghatározták azokat a feladatokat és lehetőségeket, amelyeket a polgári hatóságoknak be kellett tartaniuk: a helytartó, a főügyész, a közrendészeti, igazságügyi vagy pénzügyi igazgatás vezetői az ezredparancsnokságig, a kerületi elnök, a megyei törvényszék, az ügyész és a városskapitány a szárnyparancsnokságig, a járáskapitány és a járási bíróság pedig a csapatparancsnokságig bezárólag küldhetett a csendőrségi alakulatoknak felhívást. A közigazgatás alsó szintjét jelentő járásbíró és polgármester ezt legfeljebb az őrsparancsnokságnál tehette meg.¹⁰⁶ Ezeknek az írásban kiadott utasításoknak a csendőrök kötelesek voltak eleget tenni, bár a végrehajtás módjába sem a katonai, sem a polgári hatóságoknak nem volt beleszólásuk. A községi előjáróság ugyanakkor a csendőrséget minden szolgálati eljárásában köteles volt támogatni, mert ellenkező esetben szigorúan felelősségre vonhatták. Az 1850-es évek elején a kapcsolat egyik fél oldaláról sem volt problémamentes, aminek politikai és szokásjogi okai egyaránt voltak. A közigazgatás akkor még tisztán magyar tisztviselői nehezen fogadták el azt, hogy a pandúrokkal szembeni teljhatalmukat egy velük egyenrangú szervezettel váltották fel, és emellett még elevenen élt bennük a levert szabadságharc emléke is, melyet a zsandárság katonai jellege tovább rontott. A katonaviselt, rendhez és fegyelemhez szokott osztrák zsandárok ugyanakkor nem értették a szokásaihoz mereven ragaszkodó magyar közigazgatás működési mechanizmusait, így sok esetben a szerintük együttműködésre nem hajlandó tisztviselőket javaslatuk alapján külföldről behívott hivatalnokokkal váltották fel.¹⁰⁷

A megváltozott belpolitikai helyzet és közigazgatási beosztás nyomán 1854-ben a zsandárság szervezete is módosult, valamint egy 1859/60 évi átszervezést követően létszáma 7 923 főre csökkent.¹⁰⁸ Az 1860-as évekre összességében szilárd közbiztonsági állapotok uralkodtak az ország vidéki területein. A zsandárság elnyomó jellege és a magyar hazafiak ellen irányuló tevékenysége is enyhülést mutatott. A szervezet közbiztonsági tevékenységének mérlege pozitív volt, de az általa képviselt külső hatalom általi elnyomás rányomta bélyegét a lakossággal való kapcsolatára, amely később a Kárpát-medence első csendőrségi típusú szervezetének magyarországi felszámolásához vezetett.

Az 1860-as évek második felére érkezett az idő Magyarország alkotmányos helyzetének rendezésére is. Az 1850-es évektől kezdődően lassú enyhülés következett

be a magyarság birodalmon belüli kezelésének kérdésében. A HAYNAU-féle katonai diktatúra után *Ferenc József* szigorúan centralizált, Bécsből központilag irányított németajkú egységállamot igyekezett létrehozni, amely vezető szerepet tölthet be Európában.

1849. március 4-én az 1848. nyara óta ülésező birodalmi parlament által kidolgozott alkotmánytervezet helyett az uralkodó hatalmi szóval oktrojálta az úgynevezett olmützi alkotmányt, amely Osztrák Császárság néven egységes, oszthatatlan alkotmányos monarchiává nyilvánította a HABSBURG-birodalom egészét, melynek koronaországai bizonyos korlátok között önállóságot élveztek. A birodalom egységes vám- és kereskedelmi területet alkotott és benne csak egy általános birodalmi polgárjog létezett. Az alkotmány megerősítette ugyan az állampolgári jogegyenlőség és a közteherviselés elvét, valamint a jobbágyfelszabadítást, azonban szigorúan centralizált birodalmat hozott létre, amelyben az államélet legtöbb területét birodalmi ügynek nyilvánította. Az egyes tartományok hatáskörében csak olyan kérdések maradtak, mint földművelés, középítkezések, jótékony intézetek, tartományi költségvetés, községi ügyek, egyházi és iskolai ügyek, hadsereg-élelmezési és beszállásolási ügyek.¹⁰⁹

Magyarországot az alkotmány rendelkezései szerint részekre osztva tagolták a birodalomba¹¹⁰ illetve katonai kivételes törvényeket és igazgatást vezettek be. A magyar államiság ilyen formában történő megszüntetését egy XVII. századi elképzeléssel, az úgynevezett jogeljátszás elméletével alapozták meg. Az elmélet lényege, hogy az uralkodó ellen fegyvert ragadott magyarság minden jogát elvesztette, így az uralkodó sem köteles a magyar alkotmányt figyelembe venni.¹¹¹ Az elképzelést – amely már 1848. decemberében is megfogalmazódott¹¹² – SCHWARZENBERG herceg elevenítette fel és támogatta egészen haláláig.

Az alkotmány mellett azonban további uralkodói pátenseket is a birodalom alaptörvényei közé soroltak. Ugyancsak március 4-én *Ferenc József* szabályozta a politikai szabadságjogokat, elismerte a lelkiismereti szabadságot, a véleménynyilvánítás szabadságát, a sajtószabadságot és a szabad egyesülés jogát. A magyar korona országaira azonban nem terjedt ki a pátens hatálya. Az alkotmány előírta külön községi törvény kibocsátását, melyre 1849. március 17-én „*ideiglenes községi törvény*” formájában került sor, azonban ennek hatálya sem terjedt ki a magyar korona országaira. A törvény a települések minden típusa számára autonóm jogkört irányzott elő belső ügyeik vitelére, valamint rendelkezett a

közigazgatási bizottságok felállításáról is. BACH belügyminiszter azonban 1849. október végén leállította ennek előkészítését.¹¹³

Az alkotmány azonban hivatalosan sohasem lépett hatályba. 1851. augusztus 20-án uralkodói pátens felfüggesztette, majd 1851. december 31-én, az ügynevezett szilveszteri pátensben sor került annak visszavonására. Ettől kezdve egészen 1860. október 20-ig, az októberi diploma kiadásáig a birodalom államformája nyílt uralkodói abszolutizmus volt. A törvényhozást az uralkodó saját kezébe vette.

Az októberi diplomában egy újabb oktrojált alkotmányként *Ferenc József* a magyar ókonzervatív csoport politikai törekvéseit követve meghirdette az alkotmányos elvekhez való korlátozott visszatérést. Ez azonban csak a törvényhozásra terjedt ki, de arra sem teljes egészében, hiszen az államélet fontos területeit meghagyta az uralkodó személyes rendelkezési körében. A külügyek és a végrehajtó hatalom kizárólagos irányítója a legfőbb hadúr maradt. A diploma ugyanakkor a korábbi birodalmi centralizáció helyett a tartományok súlyát jelentősen megnövelte az államszervezetben.

1861. február 26-án azonban az uralkodó kibocsátotta az 1860 decemberében államminiszterre kinevezett Anton SCHMERLING osztrák–német liberális politikus koncepcióját tükröző ügynevezett februári pátens, mely formailag az októberi diploma rendelkezéseit pontosította a birodalmi tanács szervezetének meghatározásával, valójában azonban újra a centralizáció elveit juttatta érvényre.

Az októberi diplomával az Osztrák Császárság újra alkotmányos monarchiává vált, Magyarországon azonban 1861. november 5-én uralkodói pátens újra bevezette a rendeleti kormányzást, életbe lépett az ügynevezett provizórium, melynek rendelkezései 1865. június 8-ig maradnak érvényben.

1865-ös húsvéti cikkében DEÁK Ferenc történelmi példákat felsorakoztatva szögezte le, hogy az alkotmányosság helyreállítása érdekében a magyar fél hajlandó a kompromisszumra. Az uralkodó elfogadta az érvelést és ugyanebben az évben összehívta az országgyűlést, majd elindultak a Habsburg-birodalmat gyökeresen átalakító tárgyalások is. 1865. szeptember 17-én az uralkodó a magyar politikai elittel folytatott államjogi tárgyalássorozat elősegítése érdekében felfüggesztette az egész birodalomra vonatkozóan a februári pátens hatályát. A tárgyalási hajlandóságot az is elősegítette, hogy a HABSBURG-birodalom Poroszországtól súlyos vereséget szenvedett.

Magyarországon az alkotmányos közjogi állapot teljes egészében *Ferenc József* magyar királlyá koronázásával (1867. június 8.) és a kiegyezési törvénycikk¹¹⁴ szentesítésével (1867. július 28.) állt helyre.

E változások természetesen hatottak a közbiztonság fenntartására is. A közigazgatás 1849 és 1856 között Alexander BACH vezetése alatt történt újjászervezései szoros kapcsolatban álltak az osztrákok által megcélzott központosított renddel. A birodalom ezekben az években az igazgatási intézményrendszer kétszeri átalakítását élte át, ami az igazságszolgáltatást éppúgy érintette, mint a közigazgatást. A megtorlás éveit a neoabszolutizmus birodalomrendezési koncepciói követték, melyekben végig hangsúlyt kapott a belső rend fenntartásának birodalmi hatáskörben tartása.

A kiegyezés nyomán alakult ki a csaknem ezeréves múltú magyar állam polgári formája (nem számítva az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc államát, amelynek teljes kiépítésére az idő rövidege, illetve a harccselekmények miatt nem kerülhetett sor). A belső rend fenntartása és a társországok külső, nem egymással közös határainak őrizete nem tartozott az Osztrák-Magyar Monarchia közös ügyei közé. Ebből következően a Magyar Királyságnak magának kellett gondoskodnia egy új, az új politikai helyzetnek megfelelő közbiztonsági rendszer megszervezéséről. Erre három alternatíva kínálkozott a magyar állam számára úgy a közbiztonsági, mind a határőrizeti rendszerének kialakítására. Az első a visszatérés az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot megelőző, rendi alapokon nyugvó időszak tradícióihoz, amely a rendiség újjáélesztését követelte volna. A második a neoabszolutizmus szervezeteinek további működtetése, amely a társadalmi ellenállás miatt szintén nem volt lehetséges. Az új alapokra helyezett magyar állam így a harmadik lehetőség, egy új, de részben az 1848. előtti hagyományokra épülő közbiztonsági struktúra létrehozása mellett döntött.¹¹⁵

1867-ben a bécsi udvar a kiegyezési tárgyalásoknak megfelelően a Magyarországon állomásozó zsandárságot feloszlatta, Horvát-Szlavonország és Erdély ezredeit azonban megtartotta. Az 1867. márc. 17-i koronatanács a császári zsandárság magyarországi ügyeit az osztrák minisztériumokkal közösen elintézendő kérdések közé utalta, majd *Ferenc József* márc. 23-án kiadott rendeletével – Erdély és Horvát-Szlavónország kivételével – Magyarországon területén feloszlatta a testületet és hatáskörét az országos és a helyhatóságokra bízta.¹¹⁶ 1867. május 1-jei hatállyal felszámolták az 5. Kassai, 6. Nagyvárad, 7. Pesti, a 8. Pozsonyi zsandárezredeket. A vármegye tehát visszakapta az 1848. előtt viselt egyik rendkívül fontos közhatalmi

funkcióját. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi törvény ennek megfelelően az 1867-es szabályozás törvényi szintre emelését jelentette, annyiban azonban feltétlenül előremutatónak tekinthető, hogy egyértelműen elhatárolta a megyei és a városi főtisztviselők illetékességi körét. A vármegyékben a főispán fogadta fel a csendbiztosokat, míg az azokhoz beosztott pandúrok felvétele az alispán hatáskörébe tartozott. Az újonnan létrehozott törvényhatósági jogú városokban a rendőrkapitány kinevezése a közgyűlés feladatává vált. A megyék és a városok lehetőségei abban megegyeztek, hogy közbiztonsági közegeik tekintetében szabadon dönthettek azok létszámáról, működésük szabályozásáról, fizetéséről, ruházatukról stb. A csendbiztosok és a rendőrkapitányok „élethossziglan” megtarthatták állásukat. Tekintettel azonban a törvényhatóságok felirati jogára, a jogalkotók erre az átmeneti időszakra biztosítékként egy rövid félmondatot illesztettek a törvény szövegébe, amely szerint „... az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatlan rendőri intézkedést tárgyazo kormányrendelet csak a végrehajtás után... szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául.”¹¹⁷

A határőrizet területén az ország költséghatékony megoldást választott, mely során először az Osztrák-Magyar Monarchia külső határain, vagyis a Szerbiával és Romániával közös határszakaszokon került megszervezésre e tevékenység. A „zöldhatár” őrzését a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai látták el, a határforgalom ellenőrzését a legközelebbi város rendőrsége végezte, a határrend betartását pedig a határmenti szolgálói kirendeltségek felügyelték. Ezt a rendszert egészítette ki a vámhivatalok, illetve humán- és állategészségügyi állomások rendszere. Új határőrizeti szaktestület nem került létrehozásra, helyette a meglévő szervezetek határmenti alakulatai, valamint a közigazgatás területileg illetékes szervei látták el e feladatokat. Előnye volt, hogy kizárólag a meglévő szervezetekre építkezett és azonnal működtethető volt a jogszabályi környezet megteremtését követően. A takarékos megoldást azonban a gyakorlat megcáfolta és a XX. század elejére egy központosított szervezet igénye jelentkezett, amely az állam érdekeit egységesen volt képes érvényesíteni a határokon.¹¹⁸

A belső rend fenntartása terén azonban más kihívásokkal kellett szembenéznie a kiegyezést követően fellélegzett, újjáéledt nemzeti öntudattól fűtött magyar államnak. A közbiztonsági struktúrát újjá kellett szervezni, a zsandárság feloszlásával jelentkező közbiztonsági deficitet pedig ellensúlyozni kellett. A magyar állam átvette a neoabszolutizmus rendfenntartó struktúrájából azon szervezeteket, amelyek

politikailag kevésbé kompromittálódtak, például a pénzügyőrséget és a vámhivatalokat, azonban az általános közbiztonsági teendők ellátására a meglévő szervezet fenntartása vagy új testület felállítása helyett részben az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc előtti szervezetek reorganizációjára került sor. Az angolszász mintára önkormányzati alapokon szerveződő községi rendőrségek és vármegyei pandúrok azonban már nem tudták biztosítani a polgári fejlődéshez szükséges közbiztonságot, melynek következtében elsősorban a vidéki területek közrendje rohamosan romlott.¹¹⁹

Az egységes állami közbiztonsági testület igénye már 1867-ben felmerült és egyre több hatósági eljárás követelte minisztériumi szintű iránymutatások kiadását. Az igazságügy miniszter 1867. június 22-én kelt rendeletében megfogalmazza, hogy a magánjogi és bírósági ügyekből eredő karhatalmi igények kielégítésére „*a csendőrséget helyettesítő s ennek teendőivel megbízott közegek alkalmaztassanak.*”¹²⁰ Voltak azonban olyan esetek, amikor rendőri közegek nem álltak a helyhatóság rendelkezésére az elvégzendő feladatokra, így esetileg igényelt katonai erő támogatta a hatósági eljárásokat. A katonai felvonulás költségeit ekkor a kirendelő hatóság viselte.¹²¹ A hadsereg folyamatos kirendelése a belső rend fenntartásának feladataira azonban nem volt fenntartható a fejlődő polgári államban. Bár a helyzet folyamatosan romlott, a zsandársággal szembeni ellenszenv emléke meggátolta az egységes állami általános hatáskörű fegyveres őrtestület felállítását.

A városokban újjászervezett rendőrségeket fokozatosan modernizálták és a XIX. század végére többé-kevésbé elérték az európai városi rendőrségek színvonalát.¹²² Vidéken azonban a vármegyék kompetenciájába tartozó újjáalakított pandúr-szervezet lényegében megbukott. Képtelen volt a megváltozott viszonyok között, a megváltozott igényeknek megfelelő közbiztonsági helyzetet létrehozni. A vármegyénként szervezett testületek nem egymást kiegészítve, hanem egymás mellett tevékenykedtek. A zsandárság feloszlásával ugyanakkor a megyék közbiztonságát felügyelő személyi állomány is jelentősen csökkent. Máramaros megye főispánjának 1867-ben kelt jelentése szerint, amíg korábban a megyében 40 zsandár és 30 megyei pandúr teljesített szolgálatot, ez a létszám 8 csendbiztosra és 30 gyalogos pandúrra csökkent. Az általa kért 18 fős létszámemeléssel ennek ellenére csak 12 főt engedélyeztek.¹²³ A megyei közbiztonsági közegek létszáma az 1870-es évek elején kb. 2700 fő volt, akik a városok kivételével a szűkebb értelemben vett – tehát Horvát-Szlávnországnélküli – Magyarország egész területén teljesítették szolgálatukat. Az évtized végéről

összefoglaló statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, de ez a létszám az anyagi eszközök hiányában lényegesen nem változhatott, sőt előfordult, hogy csökkent: Csongrád megyében például 10 év alatt 41 főről 35-re csökkent a személyi állomány.¹²⁴

A vármegyénként szervezett testületek ugyanakkor nem alkottak összefüggő rendszert, más-más utasítással, ruházattal, fegyverzettel, fizetéssel rendelkeztek, és nem léphettek egymás területére. Szolgáltatukat nemcsak a kijelölt állomáshelyen végezték, hanem őrjáratok rendszerben ellenőrizniük kellett a környező településeket is. Teljesen kiszolgáltatottak voltak a közigazgatási hatóságokkal szemben, a fogolykíséréstől a levélhordásig mindenre felhasználták őket. Az alacsony fizetések miatt általánossá vált a megvesztegetés. A kiegyezést követően elindult folyamatok, és a különböző térségekben bekövetkezett változások esetenként káoszhoz, de minden esetben eltérő közbiztonsági struktúrákhoz és feladatrendszerekhez vezettek a XIX. század végére.¹²⁵

A fenti körülmények együttes hatására bontakozott ki illetve éledt újjá az úgynevezett betyárvilág, melyet REKTOR Béla szerint a politikai háttér, a bűncselekmények minősége és a közfelfogás figyelembevételével három korszakra lehet felosztani.

- 1) A kifejlődés kora, amely a XIX. századdal kezdődött és az 1848-as forradalom kitöréséig tartott. Az ekkori útonállók még nem voltak igazi betyárok, hanem közönséges büntettek, akik szegényt és gazdagot egyaránt kiraboltak, raktárakat és templomokat egyaránt feltörték, férfiakat és nőket egyformán legyilkoltak.
- 2) A virágzás kora, a szabadságharccal kezdődött és a kiegyezésig tartott. Ezalatt a betyárok közönséges garázdálkodásuk mellett gyakran zaklatták az osztrák zsandárokat és az idegen származású tisztviselőket, sokszor nevetségessé tették őket, és ha lehetett a szegényebb néposztályt megvédték ezek túlkapásai ellen. Ebben a korban különböző népdalok is keletkeztek a betyárokról, amelyek elterjedése növelte a népszerűségüket.
- 3) A hanyatlás a kiegyezés után következett be, amikor a magyar parlament négy esetben is nagyobb összeget szavazott meg a belügyminiszternek a banditák felszámolására. Ekkor a betyárok már a magyar hatóságok és a pandúrok ellen küzdöttek, így elvesztették népszerűségüket és közönséges bűnözőknek tekintették őket.¹²⁶

A REKTOR Béla által említett hanyatlás azonban csak a közfelfogás és a betyárok megítélése szempontjából értelmezhető, mivel az aktivitás és földrajzi kiterjedés terén a kiegyezést követően éltek virágkorukat, kihasználva a velük szemben tehetetlen közbiztonsági személyzet helyzetét. Mivel a vidék kedvezőtlen közbiztonsági állapota a polgári fejlődés gátló tényezőjévé vált, a helyzeten feltétlenül változtatni kellett. Kezdetben rendkívüli jogkörrel felruházott királyi biztosokat küldtek ki a kormányok. Ennek a megoldási kísérletnek volt némi hagyománya, hiszen 1848 előtt az uralkodók egyes térségekre – a közbiztonság drasztikus romlásának felszámolása céljából – különleges hatáskörrel felruházott királyi biztosokat küldtek. Somogy és Zala megyékben a közbiztonság helyreállítására például FORGÁCH Mór korábbi csendőr ezredest nevezték ki teljhatalmú királyi biztosnak, de RÁDAY Gedeon szegedi királyi biztos ténykedése is hírhedtté vált. A biztosok területükön igénybe vehették a haderő segítségét, így viszonylag gyorsan értek el eredményeket. Ezt a megoldást azonban csak ideiglenes jellegűnek tekintették, mert a katonák bevetése sokba került és távozásuk után a „betyárkodás” ismét jelentős méreteket öltött. A dualizmus időszakában azonban a királyi biztos rendszer nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.¹²⁷ Amint a kormánybiztos feladata végeztével elhagyta körzetét, az anarchia rövid időn belül visszarendeződött. Nyilvánvalóvá vált, hogy kampány jellegű akciókkal nem lehet a vidék rendjét tartósan biztosítani. Elengedhetlenné vált a pandúr-szervezet kiváltása.¹²⁸ A közbiztonsági szolgálat tekintetében egy új országos hatáskörű közbiztonsági őrtestület felállítása volt a parlamenti ellenzék egyik fő követelése. Még a megyei csendőrbiztosok 1870-ben tartott értekezlete is a pandúr-intézmény feloszlását és egységes közbiztonsági őrtestület létrehozását vetette fel.¹²⁹ A közbiztonságért felelősséget érző személyek már az 1860-as évek végétől a rendszer átalakítását vagy egy hatékonyabb szervezettel történő felváltását tervezték.¹³⁰ Ennek ellenére a legsürgetőbb feladatnak nem ezt, hanem az *erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség* helyzetének – szintén az ellenzék által követelt – rendezését tartották.¹³¹ E két csendőrezred jogi helyzete és fenntartásuk körülményei ugyanis nagyban befolyásolták azt a folyamatot, amely végül az angolszász típusú közbiztonsági struktúra átértékeléséhez, és egy kontinentális, a csendőrségi testületre jelentősen támaszkodó rendfenntartási modell bevezetésére ösztönözte a magyar kormányzatot. 1867-ben e két meg nem szüntetett csendőr ezred nevét megváltoztatták. Az erdélyi a „10. sz. országos csendőrparancsnokság”, a horvátországi a „8. sz. országos csendőrparancsnokság” elnevezést kapta. A megmaradt erdélyi ezrednél 6

szárnyparancsnokság és 18 szakaszparancsnokság működött, a zágrábi ezrednél 2 szárnyparancsnokság, és 3 szakaszparancsnokság maradt. Erdélyben 15 tiszt vezényletével 792 főnyi legénység, Horvát-Szlavonországban pedig 11 tiszt parancsnoksága alatt 483 főnyi legénység látott el szolgálatot.¹³²

Alárendeltségük tekintetében is változás történt: míg korábban kizárólag a közös hadügyminiszternek tartoztak felelősséggel, 1867-től ez már csak a személyi és fegyelmi ügyekre korlátozódott, azonban ebben az esetben is azzal a megkötéssel, hogy a tisztek kinevezéséhez a magyar illetve a horvát kormány hozzájárulására is szükség volt. A közbiztonsági szolgálattal kapcsolatos minden döntés ettől az időponttól a magyar és a horvát kormányt illette. Ezen engedményektől eltekintve a két csendőr parancsnokság továbbra is a közös hadsereg szerves része maradt. Az erdélyi és horvátországi csendőrség hadügyi vonatkozásait a bécsi központi csendőr felügyelőség intézte, amelynek költségeihez a magyar kormány minden évben kb. 3000 Ft-os összeggel járult hozzá.¹³³ Az erdélyi csendőrséget éppen emiatt érték a leghevesebb támadások a parlamentben az évente megszavazott költségvetés vitája alkalmával. Bár a többség a kormány által előterjesztett összeget minden évben megszavazta, az ellenzék kül- és belpolitikai, illetve gazdasági érvekkel igyekezett kieroszakolni a két csendőr ezred feloszlását. Indokaik szerint azok fenntartása törvényellenes, mert a közös ügyek között nem szerepel a rendfenntartás és a csendőrség léte ilyen formában akadályozza az erdélyi törvényhatóságok autonómiáját, valamint Magyarország és Erdély egysége sem tekinthető végrehajtottnak. Álláspontjuk szerint az erdélyi csendőrség, mint egy idegen hatalom hadsereg-részének fenntartásával a közös hadügyminiszternek beleszólása van Magyarország belügyeibe. A német szolgálati nyelvet, mint a németesítés eszközt szintén kritikák érték. Az ellenzéki indokok között külön említést érdemel, hogy egy országos közbiztonsági testület felállításában sok magyar számára munkalehetőséget is láttak. Az ellenzéki felszólalásokból TISZA Kálmán véleményét érdemes kiemelni, aki a feloszlás mellett a másik lehetőséget a magyar fennhatóság alá helyezésben látta. Véleménye szerint a belügyminiszter a tisztázatlan jogi helyzetben nem vállalhatta a felelősséget egy olyan szervezet működéséért, amelynek nem csak ő parancsol.¹³⁴

1873-ban az Országgyűlés Pénzügyi Bizottsága három megoldási javaslattal élt e témában belügyminiszter felé:

- 1) A törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény¹³⁵ Erdélyben történő végrehajtása;
- 2) A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény néhány szakaszának Erdélyre vonatkozó módosítása;
- 3) Országos rendőrségi törvényjavaslat beterjesztése.¹³⁶

A képviselőház az indítványt elfogadta és kötelezte a minisztert, hogy az általa választott megoldást törvényjavaslat formájában a parlamentnek terjessze be. Ennek ellenére törvényi szabályozásra 1881-ig nem került sor. 1873-ban a belügyminisztériumi ügyosztályok beosztása megváltozott, a csendőrség a VII. (államrendőri és közbiztonsági) osztályhoz került.¹³⁷ Ebben az évben egy jelzésértékű intézkedéssel a csendőrség költségvetését az állami „rendkívüli szükségletek” rovatból a „rendes” költségek közé tették át. Ezzel a képviselőház de facto elismerte a csendőrséget Erdélyben törvényesen működő szervezetnek.¹³⁸

A magyar kezdeményezést követően az uralkodó 1876. március 17-i leiratában elrendelte, hogy a horvátországi és erdélyi csendőr ezredeknek a birodalmi hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyeit 1876. május 1-től a magyar kormány vegye át, vagyis Magyarországon 1881. előtt is működött tisztán magyar alárendeltségű csendőri kötelék, azonban csak eredeti működési területe korlátai között. A csendőrség „de jure” és „de facto” létezésének elkülönítésében a vonatkozó 1881-ben kibocsátott törvények nyújtanak segítséget. A csendőrségi legénység állományának kiegészítését elrendelő törvenycikk¹³⁹ szerint „*A csendőrségi legénység állománya kiegészítettik*” vagyis egy már létező testület gyarapítását rendeli el. A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló törvény bár újonnan létrehozottként hivatkozik a felállítandó testületre, mégis említi annak már megszervezett részeit, melyekre a szervezés támaszkodik.¹⁴⁰

Az erdélyi és horvát-szlavón területeken a közbiztonsági viszonyok stabilak maradtak, a vidék rendjére sem a kiegyezés, sem az Alföldön kialakuló betyárvilág nem gyakoroltak jelentős hatást. Erdélyben mégsem a közbiztonsági igények vagy a tapasztalatokon alapuló, bizonyított hatékonyság miatt maradhatott fenn csendőr ezred. Ennek oka az Osztrák-Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom közötti viszonyban keresendő. Egy esetleges konfliktus esetén a térséget potenciálisan kiemelt fontosságú hadműveleti területnek tekintették és fontosnak tartották, hogy a várható harci cselekmények feltételezett területével közvetlenül szomszédos Erdély közbiztonsága megfelelő legyen. A hadvezetés úgy látta, hogy ezt a célt a pandúrság

nem tudja szavatolni, így a csendőrség fenntartása mellett döntöttek.¹⁴¹ A változtatásokat véglegesen az 1876. április 24-én kiadott honvédelmi miniszteri rendeletek szabályozták. A két parancsnokság elnevezése megváltozott: „magyar királyi erdélyi csendőrség parancsnoksága” és „magyar királyi horvát-szlavón csendőrség parancsnoksága” nevet kapták. A szolgálati nyelv Erdélyben a magyar, Horvátországban a horvát lett. A rendeletek szabályozták az állományviszonyokkal, bíróságokkal kapcsolatos ügyeket és a parancsnokságok honvédséghez való viszonyát. Katonai tekintetben a csendőr parancsnokságokat a honvéd dandár-, illetve kerületi parancsnokságoknak és a honvédség főparancsnokának rendelték alá. A legénység kiegészítésének eddigi formáit nem változtatták meg: a sorhadkötelezettségük utolsó évének második felében tartósan szabadságoltak, a tartalékosok, az állandó póttartalékosok, és a honvédség állományába tartozó és legalább nyolc heti kiképzésben részesült önkéntesek léphettek be a testülethez.¹⁴²

Az erdélyi csendőrség magyar fennhatóság alá rendelése és átalakítása ezzel befejezettek tekinthető, a kiegyezés rendfenntartásra vonatkozó alapvetései – miszerint az a két társország belügye és abban a haderőnek nem lehetett szerepe – érvényre jutottak. A horvát-szlavón csendőrség átvételét azonban korántsem sikerült ilyen megnyugtató módon rendezni. A vitával kapcsolatosan érdemes kiemelni, hogy 1876. május 6-án a honvédelmi miniszter értesítette a honvéd főparancsnokságot, hogy KOPPITSCH Ottó ezredes, a horvát-szlavón csendőrség parancsnoka az alárendeltség megváltozása miatt szolgálatát tovább nem vállalja, és a parancsnokságot május 1-jétől helyettesének adta át. Bár az indokot később megváltoztatta és nyugdíjazási kérelmében a horvát nyelv meg nem értésére hivatkozott, a tiltakozás e formája figyelemre méltó, ugyanis a horvát-szlavón csendőrség parancsnokaként egyik résztvevője volt az átvételről folyó tárgyalásoknak.¹⁴³

Az alárendeltség megváltozásával szinte egyidőben változás történt az erdélyi csendőr parancsnokság vezetésében is. SCHATZ Lajos őrnagy helyére – akit a Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztályába, mint a csendőrségi ügyek előadóját helyezték át – TÖRÖK Ferenc őrnagyot, a belső-szolnoki 32. honvéd zászlóalj parancsnokát nevezték ki. Az új vezető azonnal ellenőrző körútra indult, hogy az alárendelt szárnyak állapotáról személyesen is meggyőződhessen. Tapasztalatai rendkívül kedvezőtlenek voltak és erről egy úgynevezett „szemleészrevétel”-ben számolt be, amelyet minden őrsnek elküldtek. Az irat érdekessége, hogy magyar és német nyelven nyomtatták, mert a legénység jelentős része nem magyar anyanyelvű volt. A jelentés szerint az

állomány elhanyagolta a kötelezően előírt orvosi vizsgálatot, a felszerelés sok helyen ápolatlan és a szabályzatoknak nem megfelelő volt. A fegyverzet néhol használhatatlan volt, a kiképzésnél a hangsúlyt nem a gyakorlati életre való felkészítésre, hanem a szabályzatok szó szerinti ismeretére helyezték. A legénység a katonai előjárók nevét, Erdély politikai viszonyait csak a legritkább esetben ismerte. TÖRÖK szigorúan megtiltotta a kártyázást, az italmérő helyiségek látogatását, és az „*erkölcstelen nőszemélyekkel való társalkodást.*”¹⁴⁴ A legénység kiegészítési viszonyai 1876–1881 között a korábbiakhoz hasonlóan rendkívül kedvezőtlenek voltak, ezért 1877-től a felvételnél eltekintettek a szolgálatban egyébként nélkülözhetetlen második nyelv ismeretétől.

A létszámviszonyok változása már a kezdetektől központi problémát jelentett és sok esetben veszélyeztette a szervezeti elemek hatékony működését. A legénység és a tisztikar érzekelve a csendőrség fennmaradása körüli bizonytalanságot, inkább kilépett vagy a korai időszakban ausztriai ezredekhez kérte áthelyezését. A minisztertanács a közös hadügyminiszter segítségét kérte, hogy a magyar ezredek elbocsátandó legénységéből megfelelő számú alkalmas személyt felvegyen. Ez nem érte el a kívánt eredményt, mert az 1869. július 1-jei 1207 fős létszám két év alatt 637 főre csökkent.¹⁴⁵ Egy államtitkári jelentés szerint rendszeressé vált a katonai karhatalom igénybevétele, ami a rendkívül megterhelt legénységet ugyan nem pótolta, de segédletként felhasználható volt. Előfordult, hogy hónapokig senki nem jelentkezett csendőrségi szolgálatra és akkor is csak hamis orvosi papírokkal.¹⁴⁶ Az 1876–1881 közötti évek az erdélyi csendőrség lassú újjáépítésével teltek. Bár ennek részleteiről nagyon kevés használható forrás maradt fenn, a csendőrség 1882–1884 közötti országos kiépítése igazolta a munka szakszerűségét. Ekkor ugyanis az erdélyi csendőr parancsnokság vezetésével, tiszti és legénységi állományára építve, annak szabályzatait és működését átvéve és folytatva valósult meg az öt új csendőr kerület megalapítása.¹⁴⁷

Összességében tehát a magyar kormányzat a csendőrségi szervezettípus korábbi merev elutasítása után túllépett az idegen hatalmat a magyar nemzet kárára kiszolgáló zsandárság emlékére, és felismerte a testület közbiztonsági eredményeit. Ezek elvitathatatlanok voltak, hiszen stabil közrendi viszonyokat sikerült fenntartania Erdélyben akkor, amikor más országrészeket a betyárok tartottak rettegésben.

Ezzel párhuzamosan más, a közbiztonság megteremtésében való nagyobb állami szerepvállalást elősegítő folyamatok is zajlottak. A fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi törvény a rendőrséget kivette az

önkormányzat hatásköréből és azt „fővárosi rendőrség” néven a belügyminiszter alárendeltségébe utalta.¹⁴⁸ A belügyminiszter hatáskörébe került a Budapesti Magyar Királyi Állami Rendőrség feletti fegyelmi jog, ő nevezte ki és mozdíthatta el a testület tagjait. Később a közigazgatási bizottságról szóló törvény¹⁴⁹ a belügyminiszternek a budapesti rendőrséggel kapcsolatos jogait jelentősen korlátozta és csak a főváros közigazgatási bizottsága hozhatott elsőfokú fegyelmi határozatot a főkapitány ellen. 1876-tól tehát a főkapitány nemcsak a belügyminisztertől, hanem a közigazgatási bizottságtól is függő helyzetbe, speciális kettős alárendeltségbe került. 1872-1876-ig tehát a főváros törvényhatóságának a rend fenntartásának ügyeibe semmiféle beleszólása nem volt. Ezt követően a közigazgatási bizottság a tagjává vált állami rendőrkapitány mellett is hatást gyakorolhatott a rendőrség működésére. Vidéken a szabályozás másként rendelkezett. A közbiztonság megyei vezetői, a csendbiztosok nem lettek tagjai a közigazgatási bizottságnak. A karhatalom alkalmazását változatlanul az alispán rendelhette el és a közigazgatási bizottság csak arra adhatott utasítást, hogy alispáni minőségében megfelelő utasításokkal lássa el a csendbiztost, vagy a pandúrokat helyezze készenlétbe. Ebből következően a közigazgatási bizottság esetleges működésképtelensége nem volt kihatással a megyei közbiztonság alakulására. Ez a helyzet 1881-ig, a csendőrség felállításáig nem változott.¹⁵⁰

A magyar kormányok elgondolása kezdetben az volt, hogy vidéken is rendőrséget hoznak létre. Ezt erősítette, hogy Európában a XVII. századtól már több helyen létezett állami rendőrség, és jól funkcionált. Magyarországon a rendfenntartásról, közbiztonságról és rendőrségről elsőként ZSOLDOS Ignác jogtudós értekezett több művében.¹⁵¹ Az állami rendőrség kiépítésével ellentétes véleményt képviselt azonban a híres sárréti csendbiztos, O'SVÁTH Pál, aki a „*Zsandár kell-e vagy pandúr?*” című könyvében fejtette ki, hogy miért nem ért egyet a rendőrségnek „országos katonai lábra” történő állításával, vagyis centrális és egységes szervezési elveken alapuló létrehozásával.¹⁵²

A vidék közbiztonsági szervezetére vonatkozó koncepciók megítélésében akkor állt be fordulat, amikor a későbbi miniszterelnök, TISZA Kálmán 1875-ben a WENCKHEIM kormányban¹⁵³ elfoglalta a belügyminiszteri posztot. TISZA kezdetől fogva a magyar csendőrség létrehozásának a gondolatát szorgalmazta és fokozatosan támogatókat szerzett elképzelése megvalósításához. Elgondolása illett a közbiztonság fejlesztését célzó nemzetközi és a magyar folyamatokba, hiszen a XIX. század a csendőrség sikerszázadának nevezhető, amely ekkor terjedt el Európa szinte valamennyi

országában. Ennek fő oka az volt, hogy viszonylag gyorsan, olcsón és tartósan az egész ország területére kiterjedően a polgári állam viszonyainak és igényeinek megfelelő közbiztonsági állapot létrehozására volt képes.¹⁵⁴ Nem utolsó sorban elképzelését az erdélyi csendőrség működési tapasztalatai is erősítették.

A dualizmuskori magyar államot a centralizáció jellemezte, bár ennek ellenére a későbbi időszakokhoz képest a magyar közigazgatás kevésbé volt centralizált. E központosítási folyamatba kitűnően illeszkedett a csendőrség koncepciója, amely a kormány irányítása alatt állt és egységes szervezettel, jogkörrel, ruházattal, fegyverzettel valamint szolgálati metodikával végezte tevékenységét, jellegénél fogva a városok hatósági területének kivételével az egész országra kiterjedően. Az erdélyi csendőr ezred vált a mintájává és későbbi felkészítőjévé a Magyar Királyi Csendőrségnek, amelynek szükségszerű felállítása felé mutatott valamennyi elemzett folyamat. A közbiztonsági szervezet létrehozásáról szóló törvényjavaslat képviselőházi vitája 1881. január 17-én kezdődött. TISZA sikeresen küzdötte le az ellenzék ellenállását, miután biztosította őket arról, hogy a szervezet nem fog politikai rendőrség természetű teendőket ellátni. A kormánynak az uralkodóval egyeztetett, és az országgyűlés közigazgatási bizottsága által támogatott indítványát az országgyűlés némi vita nyomán 149:137 arányban fogadta el. Az uralkodó 1881. február 14-én szentesítette a törvényt, melyet a főrendi- és az alsó házban 1881. február 15-én hirdettek ki.¹⁵⁵ Később e törvény szentesítésének napja vált a testület napjává, melyet először a szervezet fennállásának ötvenedik évfordulóján ünnepeltek.¹⁵⁶

Összességében megállapítható, hogy a kiegyezést követően a csendőrségi testülettípust politikai okokból elutasító, a közbiztonsági szolgálatot angolszász mintára megszervező magyar felfogás alig másfél évtized alatt megváltozott. A végső soron teljes közbiztonsági modellváltáshoz vezető folyamatban úgy a pandúroknak, mint a betyároknak és erdélyi csendőröknek szerepük volt a magyar állam közjogi helyzetével együtt. A történelmi eseményeket és tapasztalatokat összegezve a magyar törvényhozás katonai alapon szerveződő, a katonai szervezetek markáns vonásait viselő, országos illetékességű, kettős alárendeltségű, központosított közbiztonsági őrtestület, a későbbi Magyar Királyi Csendőrség felállítása mellett döntött.

1.4 A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának körülményei, valamint kapcsolata a közigazgatási hatóságokkal, fegyveres őrtestületekkel és a haderővel

A kiegyezést követően leromlott közbiztonsági helyzet megoldását kínáló, országos hatáskörű katonailag szervezett fegyveres őrtestület felállítására vonatkozó döntés

megszületését követően a szervezési intézkedések kiadása és a testület országos kiépítése viszonylag gyorsan végbement. A konkrét szervezetfejlesztési és szervezési intézkedéseken túl azonban számos kérdést rendezni kellett az új őrtestület helyével és szerepével kapcsolatban. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozását, valamint az azt követő időszakot a következő szempontok szerint vizsgáltam:

- 1) A testület kiépülése, szervezeti elemeinek mennyiségi fejlesztése, valamint ennek lépései;
- 2) A testület kapcsolata a városi rendőrségekkel;
- 3) A Magyar Királyi Csendőrség helye és szerepe a közigazgatás működésében.

A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló törvény¹⁵⁷ értelmében a csendőrség kerületekre oszlott, melyeket folyó római számokkal jelöltek meg. A csendőr kerület törzsből (segédtiszt, katonai ügyész, ügyészi tiszt, számvivőség, Szegeden: törzsgazdasági hivatal), pótszárnyból és szárnyakból, a szárny szakaszokból, a szakaszok őrsökből; (gyalog, lovas vagy vegyes), kivételesen különítményekből (állandó vagy ideiglenes) állt. Minden parancsnokság felügyeleti területe és létszáma akkora volt, hogy azt a parancsnok behatóan felügyelni, alárendeltjeit parancsnokolni, oktatni és irányítani képes legyen. Eszerint egy kerület rendes viszonyok között 6-8 szárnyból, egy szárny 2-3 szakaszból, egy szakasz 6-10 őrsből állt.

A testület kiépítése során – a már meglévő kolozsvári kerület után – elsőként a II. (szegedi) csendőr kerületet hozták létre 1881-ben. A Csendőrség felállítására és személyi állományának felvételére vonatkozó törvények hatályba lépése után a honvédelmi miniszter 1881 június 23-án kelt rendeletével felhatalmazta TÖRÖK Ferencet, aki 1876-tól az erdélyi csendőrség parancsnoka volt, hogy a II. csendőr kerületet szervezze meg. TÖRÖK Ferenc a törvény elvei szerint először a csendbiztosok közül vette át az önként jelentkező alkalmas jelölteket, majd a közös hadsereg és a honvédség tisztjeihez felhívást intézett, hogy a szervezés alatt álló testülethez felvételre jelentkezzenek. Rövid időn belül 360 pályázó kérvénye érkezett be, akik közül csupán kilenc fő esetében került sor próbaszolgálatra.¹⁵⁸ Ezzel egyidőben a legénységi állományú egyének toborzását is megkezdte, mely során a jó minőségű pandúrok szintén előnyben részesültek. A próbacsendőröket az erdélyi csendőr parancsnokság szárnyaihoz osztotta be kiképzésre, míg az altisztek részére Déván külön csendőr altisztképző iskolát állított fel. Ennek parancsnoka egy megfelelő szaktudással és gyakorlattal rendelkező csendőr hadnagy lett. A II. kerület törzse 1881. november 25-én, az alosztályok valamivel később érkeztek meg Szegedre. TÖRÖK

jónéhány tapasztalt tisztet és csendőrt vitt magával Erdélyből. A csendőrség 17 tiszttel, 698 gyalogos és 167 lovas csendőrrel 1882. január 1-én vette át a szegedi kerület közbiztonsági szolgálatát a helyi rendfenntartó szervektől.¹⁵⁹

A III. (budapesti) és a IV. (kassai) kerületeket 1883-ban, egy időben szervezték meg és állították fel. Az egyes kerületek megszervezésének sorrendjét a leendő működési terület közbiztonsági helyzete határozta meg, vagyis a leginkább problémás térségeket vette át először az új testület.¹⁶⁰ A III. és IV. kerületeket a már működő kerületparancsnokságok szervezték meg lemásolva saját szervezetüket és működésüket. Ezt a folyamatot is TÖRÖK Ferenc vezette az általa kipróbált szegedi minta szerint. Az erdélyi parancsnokság szervezte meg és képezte ki a IV. számú kassai, a szegedi pedig a III. számú budapesti csendőr parancsnokság egységeit. Ezek 1883 január 1-én át is vették területükön a közbiztonsági szolgálatot. A felállítás idején a budapesti kerületi parancsnokság rendszeresített létszáma 18 tiszt, 421 gyalogos és 416 lovas csendőr volt, a kassai kerületi parancsnokságé 19 tiszt, 783 gyalogos és 135 lovas csendőr.¹⁶¹ Budapesten a parancsnok TÖRÖK Ferenc ezredes, Kassán TISÓCZKY László alezredes lett. Ez követte a korábbi gyakorlatot, miszerint az új kerületek megszervezésével megbízott tisztakat a létrehozott egységek élére ki is nevezték. A megszervezett négy kerület 3 483 fő rendszeresített létszámából azonban 919 beosztást nem tudtak betölteni.¹⁶² A létszámhiány enyhítéséről a törvényhozásnak volt szükséges gondoskodnia.¹⁶³

1884-re maradt az utolsó két kerület, az V. (pozsonyi) és a VI. (székesfehérvári) kialakítása, melyeket a korábbi gyakorlat szerinti „ikrezési” eljárással hoztak létre. Az V. kerületet a IV. (kassai), a VI. kerületet pedig a III. (budapesti) szervezte meg és képezte ki. A pozsonyi kerület rendszeresített állománya 16 tiszt és 739 gyalogcsendőr, a székesfehérvárié pedig 17 tiszt és 767 gyalogcsendőr volt. Az ekkor kiadott „megszállási parancsok” már magukba sűrítették a korábbi szervezési tapasztalatokat és részletesen meghatározták a különböző szervezeti szakterületek teendőit.

Ezzel befejeződött a Magyar Királyi Csendőrség szervezetének létrehozási folyamata, amely 1885-ben már az egész ország területén kiépült.¹⁶⁴ A létrehozott szervezetben összesen 77 parancsnokság (6 kerület, 20 szárny, 51 szakasz) és 855 őrs működött,¹⁶⁵ amely 1886-ban a további szervezetfejlesztések nyomán 93 parancsnokságra (6 kerület, 25 szárny, 62 szakasz) és 966 őrsre nőtt.¹⁶⁶

Ekkorra összesen 117 tiszti és 5 385 legénységi állás volt rendszeresítve a testületben.¹⁶⁷ Ugyanakkor a Csendőrség létszámát az általa portyázott területek nagyságához és a lakosság számához viszonyítva minden csendőrre 2 598 lakos és 53 km² terület jutott.¹⁶⁸

Az eredeti elképzelés, miszerint az egyes őrsök egymástól maximum 25 km távolságban, előjáró parancsnokságuktól pedig elérhető távolságban települnek, csak részben valósult meg. Előfordult olyan őrs, amely a szárnyparancsnokságától mintegy 250 km távolságra működött. Túlzottan nagyok bizonyultak a működési területek is.¹⁶⁹ A testület szervezeti elemeinek számát több lépcsőben növelték. A szervezetgyarapítás első üteme a kilencvenes években zajlott le. Ennek során elsősorban Erdélyben növelték az őrsök számát. A szervezetfejlesztés eredményeként míg 1891-ben a hat csendőr kerület átlagával számolva egy csendőrre 50,2 km² és 2 547 lakos jutott, ez a szám 1901-re 35,3 km²-re és 1 926 lakosra, 1910-ben 28,3 km²-re és 1 484 lakosra módosult. A csendőrség rendszeresített állománya az 1891. november 1-jei 5 760 főről 1910-re 10 512 főre nőtt, amellyel sikeresen látta el szolgálatát a 293 000 km² nagyságú és 20 millió lakosú Magyar Királyságban. A rendszeresített állományt azonban nem szabad összetéveszteni a ténylegesen szolgálatba vezényelhető csendőrök létszámával. A hadra fogható létszám általában 20-30%-kal alatta maradt a rendszeresítettnek, ugyanis a tiszti és gazdasági állományt, a betegeket, a fogdában büntetésüket töltőket, a kiképzésre vezényelteteket és a jelentkezők hiányában be nem töltött beosztásokat nem számolhatjuk ide.¹⁷⁰

A szervezet-fejlesztési munkálatok második jelentős fázisa 1903-ban vette kezdetét 242 új őrs létrehozásával. Az új szervezeti egységek nem jelentették azonban a személyi állomány arányos növekedését, sokkal inkább újra elosztását. Szintén 1903-ban három új kerület felállításáról hozott törvényt az országgyűlés, melyek közül kettőt szerveztek meg: a brassóit (VII. sz.) és a debrecenit (VIII.sz.).¹⁷¹ 1903-hoz kapcsolódik a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó szolgálata kialakításának első lépése is. Ekkor állították fel az úgynevezett járásőrmesteri intézményt a szakaszparancsnokságok közvetlen irányítása alatt. A járásőrmesterek legfontosabb feladata a nyomozati tevékenység végzése volt. 1903-ban 393 járásőrmester kezdte el szolgálatát.¹⁷²

1904-ben a BM-ben a tárca csendőrséggel kapcsolatos felügyeleti jogának elősegítése céljából külön ügyosztályt hoztak létre. Ezzel a testületet irányító mindkét tárca szervezetében létrejött a csendőrségi ügyosztály.¹⁷³ Ugyancsak 1904-ben Központi Felszerelési és Anyagraktár kialakítására került sor Budapesten.

1907-ben szervezték meg a magyar csendőrségnél a pótszárny parancsnokságokat, melyek elvégezték minden tevékenységet, amely a szolgálati feladatok eredményes megoldásához szükséges volt. A pótszárnyak nem rendelkeztek hatósági területtel, alárendelt parancsnokságaik, őrsaik nem voltak. Hatáskörükhöz gazdálkodási feladatok, személyzeti munka, kiképzés stb. tartozott.

1909-ben állították fel Nagyváradon a Csendőrtovábbképző és Altiszti Iskolát. Ettől fogva tekinthető központosítottnak a csendőrség képzése.

A dualizmus utolsó békeévében a testületet 8 kerületparancsnokság, 57 szárnyparancsnokság, 136 szakaszparancsnokság, 683 járásőrmesterség, és 2 028 csendőr őr alkotta 14 362 fős állománnyal.¹⁷⁴ A szervezet tehát jelentős mennyiségi változáson esett át. Emellett azonban minőségi fejlesztést is megvalósítottak a testületben. Ennek keretében speciális elemeket hoztak létre, mint a csendőr felügyelőség, a pótszárnyak, a járásőrmesterségek, központi anyagraktár, központi kiképző-bázis, pótlóidomító osztály. Dekoncentrálták a szervezetet, amelynek keretében több kisebb őröt állítottak fel. Növelték a szervezeti egységek számát a közbiztonsági szempontból frekvenciátalabb területeken, és a speciális feladatok ellátására, – mint például a határőrizet – sűrűbb elhelyezést és speciális szervezeteket hoztak létre.¹⁷⁵ A lakosság – tapasztalva, hogy a Magyar Királyi Csendőrség nem lát el politikai rendőri feladatokat, mint korábban a császári zsandárság, valamint nem korrump, mint a pandúrok, továbbá működése eredményes – elfogadta a szervezetet. A XIX. század végén már azért versengtek a falvak, hogy az ő településükre is telepítsen a kormány csendőrséget. Az I. világháborúig a testület a permanens fejlődés folyamatát élte, a világháború során azonban szervezetét nem fejlesztették új elemekkel.

A testület szervezése során a legnagyobb problémát a képesítési előfeltételeknek megfelelő személyi állomány hiánya jelentette. A csendőrség tagjaival szemben a kor viszonyaihoz mérten magas színvonalú fizikai, erkölcsi és iskolázottsági követelményeket támasztottak. A csendőrség legénységi állományának már abban az időben is írni és olvasni kellett tudnia, amikor az önkormányzati rendőrségek legénységénél a személyi állomány ötödének arányában még analfabéták szolgáltak. A tisztii állománynak később Ludovica Académiai végzettséggel kellett rendelkeznie.¹⁷⁶ Ezen előképzettségekre épült rá a csendőrségi szakképzettségi rendszer. A létszámhiány enyhítésére az országgyűlés már 1883-ban törvényt fogadott el,¹⁷⁷ amely 1883. szeptember 1-je és 1885. június 1-je között lehetőséget adott a

haderótól válogatott katonák átvezénylésére csendőrségi szolgálatba. Így a szerveződő csendőrségbe honvédekbe osztottak be az 1879., 1880. és 1881. években besorozott létszámból, mint „karhatalmi segédek”. A törvény kedvezményt is adott az áthelyezetteknek, így a csendőrségnél eltöltött idejüket katonai szolgálat szempontjából kétszeresen számította. A kiegészítés létszáma kezdetben 1200 fő volt, majd a szükséges számban történt.¹⁷⁸

Bár a törvényhozás intézkedését az V. és VI. számú kerületek felállításakor jelentkező létszámproblémák miatt kérték, a két szerveződő kerülethez mégsem osztottak be honvéd karhatalmi segédek. Ebből is látszik, hogy a szervezeti elemek szakszerű működésére már a megalakuláskor is kiemelt hangsúlyt fektettek.

A létszámkérdést véglegesen a csendőrségi illetmények felemelése oldotta meg.¹⁷⁹ A honvéd karhatalmi segédek vezénylése teljesen csak 1887-ben szűnt meg és ezt követően az egyes honvédek önálló karhatalmi alkalmazása tilos volt. Összességében elmondható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség szervezete és személyi állománya is nagy fejlődésen esett át a XX. század első évtizedére. A testület működése szervezett és stabil, utánpótlása biztosított volt. A csendőrségre mutató egyre növekvő igényt a létszám nem követte, így a testület szervezési intézkedésekkel reagált a jelentkező kihívásokra. A testület gyakori szervezet-módosításai így kevésbé létszámfejlesztést, mint inkább a tapasztalatok nyomán megvalósuló vagy közigazgatási igényeket kielégítő átszervezéseket jelentettek. Ennek során több és kisebb létszámú őrsöt hoztak létre, ehhez igazodva – azonban nem ezzel arányos mértékben – pedig gyarapították a parancsnokságok számát. Ebből következően egyre fontosabbá vált a csendőr, mint rendőri közeg egyéni felkészültsége.

Az első világháborút követő zűrzavaros állapotok közepette a testület működésében rövid idejű, de jelentős változások következtek be. Bár a magyarországi tanácsköztársaság időszakában működő közbiztonsági szervezet bemutatása nem tárgya e disszertációnak, azonban érdemes megjegyezni, hogy az 1919. március 26-án felállított Vörös Őrség,¹⁸⁰ mint a Tanácsköztársaság egyetlen, minden korábbi közbiztonsági őrtestületet magába olvasztó rendfenntartó szervezete nemcsak követte a Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítését (ami sok esetben a csendőr alegységek változatlan helyen hagyása és tovább működtetése mellett történt),¹⁸¹ de működését is annak belső ügymenete szerint alakította ki.¹⁸²

A háborút követő konszolidáció során küzdelmes úton kialakult *a Magyar Királyi Csendőrség új szervezeti struktúrája*. 1921 februárjától a csendőr kerületeket

vármegyékre, a vármegyétet járásokra, a járásokat pedig őrsőkre osztották fel. A vármegyei csendőr parancsnokságok alárendeltségébe tartalék csendőr századokat helyeztek, amelyek feladata a kiképzés és a karhatalmi teendők ellátása volt. Ez a megoldás nagyban hasonlított a belga csendőrség többszintű tartalékképzési rendszeréhez,¹⁸³ azonban Magyarországon nem vált be. A közigazgatási egységek eltérő nagysága, a lakosság számában jelentkező különbségek, a terep fedettségében és domborzatában, valamint a közlekedési viszonyokban tapasztalható eltérések miatt aránytalanná tette a csendőrségi diszlokációt.

Az országtól elszakított területeken nem működő csendőr kerületi parancsnokságok miatt a folyó római számozással történő megjelöléseket mellőzték, helyettük állomáshely szerinti címzéseket és megnevezéseket használtak. pl.: „*Magyar kir. csendőr kerületi parancsnokság, Székesfehérvár.*” A csendőr kerületi parancsnokságok székhelyei ekkor: Szeged, Budapest, Miskolc, Székesfehérvár, Kaposvár, Szombathely, és Debrecen voltak.¹⁸⁴

1925-re kialakult a testület két világháború közötti szervezeti struktúrájának gerince, amely ugyan nem mindenben egyezett meg a dualizmuskori csendőrség szervezetével, de főbb vonásait és szervezési elveit megtartotta. Ezen elvek közül a legfontosabb a testület vidéki jellege, vagyis az, hogy bár az 1920-as évek végétől speciális szervezeti elemek létrehozásával lépést tartott a technikai és társadalmi változásokkal, alapvetően vidéki környezetben való gyalogos szolgálatellátásra optimalizált testület maradt. Ez persze nem jelentette azt, hogy a testület tevékenysége nem kapcsolódott a városi rendfenntartáshoz. A csendőrség városi közbiztonsági helye és szerepe azonban jelentős változáson esett át működésének hat évtizede alatt.¹⁸⁵

Az 1881. évi közbiztonsági tárgyú törvények, valamint a városokban teljesítendő csendőrségi szolgálatokra vonatkozó törvény¹⁸⁶ hatályba lépése után három város – Baja, Nagyvárád és Újvidék – azonnal jelezte, hogy térítés ellenében a közbiztonsági szolgálatot átadná a csendőrségnek. Erről az illetékes kerületi parancsnokságokkal meg is kezdték a tárgyalásokat, amelyek azonban nem vezettek eredményre.¹⁸⁷

A törvényi szabályozás következtében törvényhatósági jogú városok területén a csendőrség „rendes” szolgálatot nem teljesíthetett, ugyanakkor a csendőr őrsők elhelyezésének és létszámának tervezésekor a városi rendfenntartás érdekeire is figyelemmel voltak. A belügyi vezetés irányelvként határozta meg az őrsők elhelyezéséhez, hogy:

- 1) minden járási szolgabíróság székhelyén;

- 2) minden királyi járásbíróság székhelyén, amely a szolgabírói székhelytől jelentős távolságra található;
- 3) minden „szabad királyi városban” abból a célból is, hogy a várossal szomszédos községeket is felügyelhessék;
- 4) bányatelepek székhelyén;
- 5) vasúti és más közlekedési csomópontokban, valamint a fontosabb határátkelőhelyeken, hágóknál stb.;
- 6) minden szakaszparancsnokság székhelyén őrsöket helyezzenek el, melyek egymástól való távolsága lehetőleg ne haladja meg a 23-24 km-t.¹⁸⁸

A városokban azonban a városi rendőrségek működtek összességében 12 000 fő körüli létszámmal. A városok lakóinak száma ugyan dinamikusabban gyarapodott, mint a falvaké, azonban a Magyar Királyi Csendőrség működése időszakában átlagosan az összlakosság 10 %-a körüli arányt tettek ki csupán a városlakók (igaz viszont, hogy a városokban sokkal magasabb volt a bűnözés, mint vidéken).

Egyes városok eseti jelleggel vagy tartósan a csendőrség szolgálatát kérelmezték, mivel rendőrségük nem tudott megbirkózni a városi bűnözéssel. Ilyen esetekben a város vezetése jogosult volt igénybe venni a „csendőrség segédkezését”,¹⁸⁹ vagy szerződéses jogviszony alapján, térítés ellenében a teljes rendfenntartást átadni a testületnek. A csendőrség szolgálatának kérelmezése mellett természetesen más érv is szólt, hiszen ekkor a városi rend fenntartásába bevont állami szerv a városi költségvetést mentesítette az általa felügyelt területen a városi rendőrség működtetésének költségeitől. A csendőrség szolgáltatásait igénybe vevő városnak térítést kellett ugyan fizetnie a csendőrség számára, azonban ez a megoldás számos problémától megkímélte az önkormányzati igazgatási apparátust, így a csendőrség e szolgáltatása rendkívül népszerű volt a városok körében. A testület jellegéből adódóan a belvárosi környezetben kevésbé volt hatékony, így a városok szinte kivétel nélkül külterületük közrendjének biztosítására kérték fel.

Bár a rendőrségek és csendőrség közötti együttműködés nem volt mentes a surlódásoktól, az 1890-es évek elejéig csupán néhány részletkérdésre sikerült megoldást találni a szabályozás szintjén. Fő szabály szerint a városi rendőrséget ott is fenntartották, ahol a csendőrség a közbiztonsági szolgálatot átvette, mert az „alsóbbrendű” helyi rendészeti ügyekért továbbra is a város saját közege volt felelős. A helyi rendészeti ügyek tekintetében már a csendőrség első, 1881. évi szervezeti és szolgálati utasítása tartalmazott rendelkezéseket.¹⁹⁰ Eszerint helyi rendészeti ügyekben

– a községek rendezéséről szóló 1871. évi törvény¹⁹¹ alapján – a csendőrséget csak felügyelő és a községi közegeket támogató szolgálatra lehetett igénybe venni. A helyi rendészet fogalmát rendkívül szélesen értelmezték, melynek legfontosabb ágai a következők voltak:

- 1) közegészségügyi rendészet: utcák, terek, kutak stb. tisztántartása; szállodák és vendégfogadók egészségügyi ellenőrzése; élelmiszerek eladásának ellenőrzése; állategészségügy; járványok bejelentése stb.;
- 2) közbiztonság a személy- és vagyonbiztonság tekintetében, tűzrendészet; közveszélyes örültek felügyelete; robbanóanyagok gyártása, szállítása és elhelyezése; idegenek nyilvántartása és figyelemmel kísérése; toloncügy; lopás; cselédeknek és munkásoknak munkaadójukhoz történő visszakísérése stb.;
- 3) „közcsend, rend és nyugalomra” vonatkozó szabályok; kocsmai zárórak betartása; koldulás; házalók ellenőrzése; búcsúkon, vásárokon, színházi előadásokon a rend fenntartása; bordélyok ellenőrzése stb.
- 4) községi, törvényhatósági, megyei és kormányrendeleteknek a helyi rendészetre vonatkozó határozatai.

A rendezett tanácsú városok és nagyközségek az esetek többségében rendelkeztek saját rendőrséggel, így itt a csendőrség felügyelő és kiegészítő szerepe csupán arra korlátozódott, hogy ellenőrizték a helyi rendészeti ügyek szabályszerű teljesítését. Az esetleges mulasztásokat közölték a kapitányi hivatallal vagy a községi elöljárósággal és a következő alkalommal ellenőrizték azok kijavítását. „Rendes viszonyok között” tehát önállóan nem intézkedtek.¹⁹² Az önálló közbiztonsági személyzettel nem rendelkező kisközségekben természetesen minden feladat elvégzése a csendőrök teendői közé tartozott, de ilyen alkalommal elméletileg kötelesek voltak egy-egy községi megbízottal együtt, egymást segítve intézkedni.¹⁹³

A csendőrség 1892-1893-tól kezdődő nagyarányú fejlesztésekor természetesen rendezni kellett a városokhoz fűződő viszonyt is. A belügyminiszter ezért 1893. januárjában egy körkérdést intézett a csendőr kerületi parancsnokságokhoz, hogy amennyiben a törvényhatósági jogú városok külterületét is bevonnák a csendőri szolgálatba, akkor hol és mennyi őrsre lenne szükség. A jelentésekben 25 új őrs felállítását és néhány megerősítését javasolták összesen 191 fővel.¹⁹⁴ Ezek a csendőri erők azonban nem kerültek alárendelésre a városi rendőrkapitánynak, kapcsolatuk azonos volt az őrsök és a főszolgabírók közötti viszonyal. A városokban

szükséges csendőri létszámot sem a közigazgatási hatóság, hanem a helyszínen történt vizsgálat alapján a csendőr kerületi parancsnokság állapította meg.

A városi rend fenntartása terén szorosabb együttműködés a testület és helyhatóság között a századfordulót követően alakult ki, bár a szabályozás hiányosságai miatt a közbiztonság feletti felügyelet kérdése nem volt minden problémától mentes. Egy adott város rendőri szolgálatának átvétele után azonban a nehézséget többé nem az illetékességben, hanem a polgárokkal való kapcsolattartásban kell keresnünk. A városok lakossága a szokatlanul kemény fellépést nehezen tűrte, ezt azonban ellensúlyozta a nagyobb közbiztonság.

A testület városi rendfenntartáshoz való viszonya a világháború előestéjén változott meg. A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvény¹⁹⁵ felhatalmazta a belügyminisztert, hogy – az 1882. évi törvénytől eltérően – a hadiállapot elrendelésekor a városok területén saját hatáskörében utasítást adhat a csendőrség alkalmazására és hatályon kívül helyezheti az önkormányzatok rendőri természetű rendelkezéseit. A miniszterelnök felhatalmazása alapján a belügyminiszter 1914. július 27-én keltezett rendeletével 10 törvényhatósági jogú város és Fiume területén, majd augusztus 1-jén az összes város területén a rend fenntartását a csendőrségre bízta.¹⁹⁶

Ennek előzményei között több olyan esetet is meg kell említeni, amikor a csendőrség az önkormányzati, vagy éppen a városi rendőrség ellenében is érvényesítette a közigazgatási szervek akaratát, vagyis az állam szempontjából megbízhatóbb rendfenntartó erőnek számított, mint a rendőrségek. Kassán például 1894-ben a túl szigorúnak ítélt főkapitány miatt egy rendőr őrmester elbocsátása okán fellázadt a rendőrlegénység, amelyet a városi előjáróság kérésére a csendőrség segítségével kellett lefegyverezni.¹⁹⁷ De példaként említhető a csendőrség legnagyobb létszámú dualizmuskori városi bevetésére is 1912-1913-ban. Az 1912. május 23-i, „vérvörös csütörtök”-ként ismert budapesti eseményeket¹⁹⁸ követően az ellenzéki képviselőket TISZA István több alkalommal rendőrökkel vitette ki a képviselőházból. Mikor a kivezényelt rendőrök megtagadták az engedelmességet, a házelnökben felmerült a csendőrség bevetésének gondolata akár a rendőrök ellen is.¹⁹⁹ Ennek előkészítéseként még az eset napján, 1912. június 4-én közös hadseregbeli katonákat vezényeltek azokhoz a csendőr kerületekhez, ahonnan – pontosan meg nem határozható időpontban – csendőröket szállítottak Budapestre. Összesen 200 lovas és 600 gyalogos csendőr budapesti összevonására került sor, akiket csak június 26-án rendeltek vissza

állomáshelyükre.²⁰⁰ A fenti esetek is jól példázzák a kormányzat testületbe vetett bizalmát, amely végső során a háborús felkészülés során a városi rendfenntartás átadásában csúcsosodott ki.

A két világháború közötti időszakban a csendőrség közigazgatási kapcsolatai az *országos állami rendőrséggel való együttműködéssel* egészültek ki. A Magyar Király Csendőrség működését végig kísérték a magyarországi rendőrségekkel való összezőrdülések, azonban a dualizmus időszakától eltérően már nem egyes városi területek rendjének fenntartása körül került összeütközésbe a két testület, hanem általános hatásköri és pénzügyi kérdések tisztázása okán.

Az állami rendőrség iránti igény már a XIX. század végén megjelent. Az 1869. nyarán született *Közbiztonság* című folyóirat hasábjain zajló vitában már felfedezhető az államosításért történő kiállás, amely folytatódott a rendőrtisztviselők tanácskozásain. 1907-től több értekezletet a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete (MROE) szervezett a témában.²⁰¹ A vidéki városok államosításában a vezető szerepet ekkor HEGEDŰS Sándor, Szilágysomlyó főkapitánya töltötte be, aki 1893-ban rendőrkongresszust hívott össze ebben a témában. A kongresszus hangulatát meghatározta a nyitó mondat, amely szerint az akkori közigazgatás hiányosságai között első helyen a közbiztonság „rendezetlen állapota” szerepelt.²⁰² A magyar rendőrség fejlődésének nagy jelentőségű mérföldköve a fővárosi rendőrség államosítása volt, amelynek végrehajtási időpontja némiképpen vitatott. Ennek alapvető oka az, hogy az államosítás kimondását²⁰³ mintegy nyolc évvel később követte a szervezetről szóló szabályozás. Ettől kezdve a budapesti állami rendőrség szolgált mintául a vidéki rendőrségek számára, és adott lendületet a rendőrségek államosítását célzó törekvéseknek. Azonban ahogy arra a rendőrtisztviselők 1907-ben megtartott értekezlete kapcsán TISZA Miksa rámutatott, egyes városok tisztviselői mindent elkövettek annak érdekében, hogy az államosítás megvalósuljon. Ennek egyik oka a hatalomféltés mellett a későbbi anyagi hozzájárulások nagyságának latolgatása is volt, mivel a települések jó része a rendőrség fenntartására tervezett költségek bizonyos hányadát nem a célnak megfelelően használták fel.²⁰⁴

Az I. világháború visszavetette ugyan az államosítási folyamatot, de leállítania nem tudta. Ezt igazolja, hogy a BM 1917. november 19-i tájékoztatója szerint: az *„államosítással kívánt cél érdekében most már elkerülhetetlenné vált, hogy a szervezés, a céltudatos egyértelmű irányítás és egységes vezetés minél inkább összpontosítottassék.”*²⁰⁵ Az országos állami rendőrség felállítására végül az 1919-es

eseményeket követően került sor.²⁰⁶ A városi rendőrségeket jogilag államosították, és a korábbi állami rendőrségeket az országos rendőrségbe olvasztották. Ezzel lezárult a centralisták és a municipalisták közötti harc, és létrejött a belügyminiszter alárendeltségébe tartozó, az egész ország területére kiterjedő illetékességgel rendelkező állami rendőrség.

A csendőrség legfontosabb együttműködő partnere így az országos rendőrség lett. A testületek között surlódások ott alakultak ki, ahol a két szervezet tevékenysége valamilyen módon érintkezett egymással és az együttműködés szabályozása nem volt elég körültekintő. A vitás kérdésekben a BM döntött, mint a két testület szakmai irányító szervezete, amely végső soron az egész magyar közbiztonságért felelt. A vitának azonban voltak objektív alapjai is. A Magyar Királyi Állami Rendőrség (1919-1931), majd Magyar Királyi Rendőrség (1931-1945) felállításával nőtt a rendőri testület súlya a csendőrséggel szemben, ám a rendőrség még így is csupán 1680 km² 3,2 millió főt magában foglaló hatósági területtel rendelkezett szemben a csendőrséggel, amelynek a működési területe 91 300 km² -re és a rajta élő 5,8 millió főre terjedt ki.²⁰⁷ **(II. számú melléklet)** 1919-től a csendőrség és a rendőrség finanszírozása is az állami költségvetésből történt, így feladataik finanszírozásához plusz forrásokhoz lényegében a másik testület költségvetésének kárára juthattak. Ezért előtérbe kerültek a testületek kompetenciabeli és a működési területi határai. A költségvetés lehetőségeinek javulásával az ellentétek enyhültek, de folyamatosan jelen voltak.²⁰⁸

Itt sem szabad azonban elfelejteni, hogy míg a rendőrség hatósági szerepköröket birtokolt, addig a csendőrség csupán végrehajtója volt a hatósági rendelkezéseknek. Ebből is kifolyólag a városok külterületein telepített csendőr őrsők a rendőrkapitány hatáskörébe tartoztak a közbiztonsági szolgálat megszervezése szempontjából. A rendőrpáncsnokságok a járási főszolgabíró hatáskörével kerültek felruházásra hatósági területükön, vagyis a rendőrkapitány és helyettese eldönthette, hogy egy adott ügy felderítését rendőri erőre, vagy a területén működő csendőri szervre bízta. Amennyiben azonban a csendőri erőket kérte fel az ügy tisztázására, a végrehajtásba már nem szólhatott bele.

A rendőrségekkel való kapcsolatnál sokkal nagyobb jelentőséggel bírt a testület közigazgatási hatóságokhoz való viszonya, hiszen ahogy PINCZÉS Zoltán fogalmazott „A csendőrség legfőbb célja, hogy teljesítményével a közigazgatás meg legyen elégedve.”²⁰⁹ Éppen ezért a testület a kezdetektől arra törekedett, hogy a közigazgatási

apparátusnak és az igazságszolgáltatásnak ne csak támogatója, akarata érvényesítője legyen, hanem korrekt, de jól szabályozott együttműködést alakítson ki a hatósági szereplőkkel. TÖRÖK Ferenc a csendőrség felügyelőjeként 1893-ban felmérte a közigazgatás és a csendőrség együttműködésének lehetőségeit, mely során számos problémát azonosított. Ezek között kiemelt helyet foglalt el, hogy a hatóságok nem arra használták a csendőröket, ami a tulajdonképpeni feladatuk lenne.²¹⁰ Az időnként felszínre kerülő problémákra a központi közigazgatás is reagált, melyre jó példa a betegeknek csendőrök általi kórházba kísérését megtiltó BM rendelet kiadása.²¹¹ A sajátos helyzetek abból eredtek, hogy a korábban pandúrokkal elvégzett nem közbiztonsági jellegű feladatokat a helyhatóságok a Magyar Királyi Csendőrség felállítását követően a csendőrökkel kívánták tovább végeztetni. Ezt a testület 1881. évi Szolgálati Utasítására alapították, mely szerint a csendőrség a közcsend, rend és biztonság fenntartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt állt. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmességre tartozott és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhatott.²¹² Ugyanakkor a munkáltatójuknak kiszolgáltató helyi közbiztonsági közegekkel ellentétben a csendőrség gyakran szót emelt az alapfeladatához nem tartozó, nem közbiztonsági természetű ügyek elvégzése ellen, amely értelemszerűen nemtetszést váltott ki a helyi eljárások oldaláról. Ebből következően a testület és egyes közigazgatási szervezeti szintek kapcsolata kezdetben feszült volt. A csendőrség és a közigazgatás mintegy három évtizedes kapcsolatának értékelésekor figyelemmel kell lennünk a dualizmust követő új állami berendezkedés kiépítésének nehézségeire is. A csendőrség felállítása, a közbiztonság állami ellenőrzése jól illeszkedik abba a folyamatba, amelyre a modern államot kiépíteni szándékozó magyar kormányzat törekedett, vagyis nem indítottak frontális támadást a helyi önkormányzati szervek ellen, de folyamatosan és egyértelműen a helyi feladatok állami felügyelet alá vonására törekedtek. A csendőrség felállításakor egyes vármegyékben ellenállás volt tapasztalható és végső soron az is megállapítható, hogy intézkedési jogkörük tekintetében összességében hátrányosan érintette őket a testület létrehozása. A korábbi évtizedek hagyományait követve a helyi közigazgatás ugyan utasítási jogot kapott a csendőrség felett, de a pandúroktól eltérően ellenőrzési jogot már nem. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a parancsok törvényességét a csendőrök kontrollálhatták és az aggályosnak tekintett rendelkezések feletti végső döntés nem maradt a közigazgatás kezében. A csendőrség országos működésének első évtizedben a közbiztonság fenntartása csak a

„hagyományos" bűncselekmények megelőzésére és azok nyomozására korlátozódott, amit a jól szervezett testület komolyabb fennakadások nélkül teljesített. Az államigazgatási tisztviselőkkel történő kapcsolattartásban ez a tanulás időszakának tekinthető, ahol mindkét fél részéről érezni lehet bizonyos távolságtartást, sőt bizonyos esetekben bizalmatlanságot. Az 1890-es években ez a kapcsolat megváltozott a társadalmi viszonyoknak megfelelően, és rendkívül rövid idő alatt harmonikussá, minden felesleges vitától mentessé vált. A hatékony fellépés lehetőségét teremtették meg ugyanis azzal, hogy mindennapi kapcsolattartásra törekedtek, egyre gyakrabban elfogadták a másik fél helyzetmegítélését és nem avatkoztak egymás hatáskörébe. Az egymásrautaltság tudata jellemezte az együttműködést, melyben a csendőrség ugyan a végrehajtó szerepét töltötte be, a bíróságok például mégis figyelemmel voltak a tárgyalásra beidézett csendőr szolgálati elfoglaltságaira, és a megjelenését szükségessé tevő tárgyalásokat egy napra időzítették.

A katonailag szervezett őrtestülettel kezdetben nehézkesen együttműködő polgári közigazgatás hozzáállása a testülethez a két világháború közötti idősakra lényegesen megváltozott. PINCZÉS Zoltán 1936-ban már azt írja a kérdésről, hogy *„Ma már maga a közigazgatás volna legjobban ellene, hogy a csendőrségnek eleinte bizalmatlanul fogadott katonai szervezettségén változtatás történjék, mert a tapasztalatok mindenben igazolták az eredeti elgondolás helyességét.”*²¹³

Tekintettel tehát a csendőrség működési területére és a közigazgatási hatóságok rendelkezéseinek végrehajtását jelentő alapfunkciójára, a testület ezer szálon kapcsolódott a polgári közigazgatáshoz. E kapcsolódási pontok megértéséhez azonban a magyar igazgatási struktúra három kulcsfontosságú szintjét: a főispán, az alispán és a (fő)szolgabíró helyét és szerepét is szükséges röviden áttekinteni

A főispán a kormány képviselője volt a törvényhatósági közigazgatásban, akit a dualizmus időszakában a belügyminiszter előterjesztésére és ellenjegyzése mellett a király nevezett ki. Állása így politikai természetű volt és bármikor elbocsáthatták hivatalából.²¹⁴ Hatásköre kettős: a törvénykezési és katonai hatóságok és hivatalok kivételével egyrészt a törvényhatóság területén levő kormányközegek, királyi hatóságok működésére, másrészt a törvényhatóság által teljesített autonóm és állami közigazgatásra terjedt ki. Joga volt az állami szervek eljárását ellenőrizni, azoktól konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosítást követelni. A főispán volt a törvényhatósági közgyűlés elnöke is. Teendői a következő szempontok szerint csoportosíthatók a főispáni „rendes hatalom” körében:

- 1) általános ellenőrzési felügyeleti teendők;
- 2) rendelkezés, rendelet, utasítás kibocsátás a felügyeleti, ellenőrzési jogkörön belül;
- 3) fegyelmi hatalom gyakorlása;
- 4) szervezeti és kinevezési, kijelölési, áthelyezési, helyettesítési, beosztási teendők.

Ha a törvényhatóság vagy annak első tisztviselője, nem teljesítette a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó kötelességét, a minisztérium felhatalmazhatta a főispánt, hogy a törvényhatóság szükséges tisztviselőivel és közegeivel közvetlenül rendelkezessen.²¹⁵ Ez volt a főispán „rendkívüli hatalma.”

A politikai funkciók gyakorlása mellett komoly végrehajtó hatalom is összpontosult a főispán kezében, ami a tárgyalt időszak közjogi szabályozásában azt eredményezte, hogy a karhatalommal való közvetlen rendelkezés jogától idővel megfosztották. Ez jelentős lépésnek tekinthető, hiszen az állami vezetés felismerte, hogy a karhatalom, különösen a közigazgatás közvetlen rendelkezése alatt álló csendőrségi karhatalom nem kellő körültekintéssel vagy politikai célok érdekében történő felhasználása súlyos következményekkel járhat.

A két világháború között a főispán továbbra is a belügyminiszternek volt közvetlenül alárendelve, és az államfő (kormányzó) nevezte ki. A korábbi köztörvényhatósági törvényekkel²¹⁶ szemben azonban változott hatásköre. Az 1929. évi törvényhatósági törvény²¹⁷ alapján még jobban megerősítették felügyeleti-ellenőrzési jogkörét. Közigazgatási hatásköre is bővült, hiszen az újonnan létrehozott kisgyűlés elnöke lett, a szolgabírák és vármegyei aljegyzők esetében pedig ki- vagy berendelési jogot kapott. A szabályozás célja a középszintű közigazgatás egyszerűsítése, gyorsabbá tétele volt. Először fogalmazódott meg, hogy az ügyek többségét lehetőleg ott döntsék el, ahol azok keletkeztek. Ezzel párhuzamosan korlátozták a fellebbezés és a felülvizsgálat lehetőségét. A törvény abból indult ki, hogy a konkrét ügyeket ne testületek, hanem egyedi szervek intézzék. Ettől a szakszerűség biztosítását és a felelősség hatékonyabb érvényesítését várták, ugyanakkor együtt járt a főispáni hatalom növekedésével.²¹⁸

Külön említést érdemel a főispán háborús időszaki jogköre is. Az I. világháború után és a II. világháború alatt a főispánok kormánybiztosként funkcionáltak és hatáskörüket a kivételes hatalomra alapították.²¹⁹ Ez 1943-ban megyei közellátási kormánybiztosi feladatokkal, 1944-ben pedig a hadművelleti területekre vonatkozó különleges közigazgatási szabályok folytán bővült (szintén kormánybiztosként) a hatáskörüik.²²⁰

A hungarista hatalomátvételt követően – a központi közigazgatáshoz hasonlóan – a főispánokkal kapcsolatban is koncepcióváltásra került sor. SZÁLASI írásaiban és felszólalásaiban már 1933-tól folyamatosan jelentek meg a helyhatósági rendszer átalakítására vonatkozó elképzelések,²²¹ melyek megvalósítására hatalomra kerülését követően lehetősége is nyílt. Az új kormányzat a központi mellett a helyi közigazgatás szerveihez is (alispáni és városi polgármesteri hivatalokig bezárólag) pártmegbízottakat tervezett delegálni érdekeik megfelelő érvényesítése érdekében, azonban erre nem került sor.

1944. október 25-től a kormány a különleges közigazgatás rendszerét Magyarország egészére kiterjesztette és azt hadműveleti területté nyilvánította. Ezzel párhuzamosan azonban nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a civil közigazgatás legfelsőbb szintjein végrehajtsák a személycseréket. A vármegyék és a törvényhatósági jogú városok vezetőinek leváltására, majd újabbak kinevezésére több „hullámban”²²² került sor. Először 1944. október 27-i hatállyal a még német–magyar ellenőrzés alatt álló területek 24 főispánja került felmentésre állásából és helyükre a párt megbízható emberei kerültek. A főispáni kar lecserélésének második hullámára 1944. december 8-i hatállyal került sor, amely során a már szovjet megszállás alatt lévő keleti vármegyék vezetéséről intézkedtek, hat főispánt leváltottak, míg a többieket megerősítették hivatalukban.²²³

A polgári és katonai közigazgatás között átmenetet képező hadműveleti kormánybiztosok – elsősorban a főispáni tisztség kiüresedése, másodsorban a nyilas szempontból megbízható személyek hiánya miatt – rendszerint az októberben kinevezett főispánok közül kerültek ki (összesen 11).²²⁴ Kinevezésük éppen sajátos jogállásuk okán számos hatásköri vitához vezetett.²²⁵

Összességében tehát a főispánok jelentős autonómiát élveztek a két világháború közötti időszakban, és hatásköreik növelése a központosított közigazgatás erősítése felé mutatott.

Az alispán a főispán helyettese volt már a nemesi vármegyében is, a főispán tartós távolléte alatt a vármegye első számú irányítója. Feladatát nem egyedül, hanem a nemesek által választott szolgabírákkal együtt gyakorolta. Tevékenységének jellemzője volt az egész feudális korszakban, hogy a vármegyét érintő legfontosabb ügyekben sohasem egyedi szervként járt el, hanem a hagyományos testületek (közgyűlés) élén elnökölve. Később a megye első tisztviselője, a megyei közigazgatás feje lett. Ennek legfőbb oka az örökös főispánság intézménye volt, amely

szakképzettségtől és felkészültségtől függetlenül szállt apáról fiúra. Így az alispán a politikai szintéren mozgó főispán helyett a vármegye professzionális közigazgatási funkcionáriusává vált. A főispánnak nem volt alárendelve, hanem önállóan intézte a megyei közigazgatás ügyeit. A főispán vele szemben – ahogy az egész megyei közigazgatással szemben is – csak ellenőrzési jogot gyakorolt.

A főszolgabíró a járás hatósága és első tisztviselője volt, a vármegyei törvényhatósági bizottság a járás élére élethosszig választotta. Ősi magyar tisztviselő, eredetileg éppúgy, mint az angol békebíró főleg igazságszolgáltatási feladatokat látott el. Alig volt közigazgatási ügytípus, melyre ne lett volna hatásköre. A magyar közigazgatás egyetemes jellegű szerve volt, eljárta köz- és állategészségügyi, anyakönyvi, erdészeti, gyám, gondnoksági, házassági, cseléd, ipari, népoktatási, vadászati, vásári, vízjogi stb. ügyekben és kihágási bíráskodást is gyakorolt. A főszolgabíró a községi közigazgatás közvetlen felügyelőjeként elnökölt egyes községi képviselőtestületi közgyűléseken is. A községi közegekhez rendeleteket intézhetett és a nem engedelmeskedő vagy hanyag községi tisztviselőkkel szemben rendbírságot és fegyelmi joga volt. Az alispán közvetlen felügyelete alatt működött, tőle kapta utasításait. Bírói hatóságot is gyakorolt az egyszerűbb polgári peres ügyekben,²²⁶ valamint büntetőbíróként a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágások eseteiben.

A fenti struktúra nagyban meghatározta a csendőrség rendes szolgálati teendőit, valamint az azokon kívül eső, karhatalmi, rendőri segély jellegű és egyéb felhívásra teljesített közbiztonsági szolgálatainak tartalmát és jogalapját.

A csendőrség nem volt rendőrhatóság, csupán a közbiztonsági szolgálatot teljesítő csendőr volt rendőri közeg.²²⁷ A rendőrhatósági jogkört a vármegyei közigazgatás előbbieken ismertetett szintjei gyakorolták: első fokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, harmadfokon pedig a belügyminiszter volt illetékes. A községi előjáróságok e jogosítványait lényegesen kibővítette a Bünvádi Perrendtartás életbeléptetésével kapcsolatban 1899-ben kiadott BM rendelet.²²⁸ Ez a helyi előjáróságokat is rendőri hatóságnak nyilvánította, tehát a csendőrség megjelenéséig – ha a késedelem a nyomozás eredményére veszéllyel járt – kihallgatásokat, személymotosztást, házkutatást tarthattak, nyomozást végezhettek. A csendőrségre tehát elsősorban úgy tekintettek, mint a bűnügyi nyomozásokban a rendőrhatóságot tehermentesítő erőre.²²⁹ Ez abból eredt, hogy a Bünvádi Perrendtartás²³⁰ elvei szerint a bűnügyi nyomozásokat a főszolgabírónak, mint rendőri hatóságnak kellett volna végeznie, vagy legalábbis irányítania. A csendőrt, mint végrehajtó rendőri közeget

igénybe vehette ugyan, de csak a rendelkezései végrehajtása érdekében. A valóságban ezzel szemben a csendőr őrsök minden bűnügyi nyomozást teljesen önállóan végeztek, vagyis a főszolgabíró nyomozó feladatköre inkább csak elméleti síkon, a rendőri közeg tevékenysége mögötti rendőrhatósági háttér biztosítása okán jelent meg.

A leglényegesebb különbség a rendőri hatóság és a közeg által végzett eljárási cselekmények között az volt, hogy az előbbi alakításokhoz volt kötve (határozatot kellett hoznia, jegyzőkönyvet felvennie), az utóbbi sem határozatot nem hozott, sem jegyzőkönyvet nem vett fel, hanem ténykedéseiről csak feljegyzéseket készített és jelentést tett. A rendőri hatóság határozata vagy intézkedése ellen az illetékes elsőfokú bíróságnál előterjesztéssel lehetett élni, a rendőri közeg ellen azonban csak fegyelmi feljelentés volt tehető, amelyet a saját feljebbvaló parancsnoksága felügyeleti hatáskörében bírált el.²³¹

A rendőrségi szervezetben ezzel szemben az első és másodfokú rendőrhatósági hatáskörök a testületen belül, a rendőrkapitányi és rendőr-főkapitányi szervezeti szintekre kerültek delegálásra. A csendőrség esetében tehát szétvált a rendőrhatósági szervezet és a rendőri közeg, mint végrehajtó erő funkciója, vagyis a közigazgatási döntést kikényszerítő közeg szervezetileg elkülönült a döntést hozó hatóságtól.²³²

A csendőrség azzal, hogy állománya egyszerre volt katonai őr és rendőri közeg sajátos helyet foglalt el a közbiztonsági őrtestületek között. A vizsgált korszakban szervezési alapelveik szerint meg kell különböztetni katonailag szervezett fegyveres őrtestületeket,²³³ valamint polgári fegyveres őrtestületeket.²³⁴ A katonailag szervezett elnevezés ebben az esetben nem arra vonatkozik, hogy az érintett szervezet katonai típusú cselekmények végzésére alkalmas lett volna, hanem az érintett testületek szervezetével és személyi állományával kapcsolatos. Ezzel szemben a polgári fegyveres őrtestületek feladataikat hivatalnoki (tisztviselői) alá- és fölérendeltségi viszonyok között végezték és rájuk a hivatalnokokra vonatkozó szabályok voltak érvényesek, illetve a testületi szabályaikban foglaltakat a hivatalnokokra vonatkozó törvényekben és rendeletekben foglaltakból vezették le.²³⁵

Mindkét szervezettípus állományának személyi juttatásai szervesen illeszkedtek az állami alkalmazottak bérezési rendszerébe,²³⁶ sőt a véderő és az állam civil munkatársainak humán viszonyrendszere is egységes volt. A közbiztonsági testületek fegyveres szolgálatot ellátó tagjainak illetményezése csupán néhány részletben tért el az általános állami szabályozástól.²³⁷

Fontos különbség volt a csendőrnek, és a rendőrségek tagjainak büntetőjogi felelősségre vonásában is. Bár a közös hadsereg, honvédség, népfelkelés, csendőrség szervezésekor a törvényhozás arról rendelkezett, hogy ezek a szervezetek büntető és fegyelmi törvények alatt állnak, e jogszabályok megalkotása elmaradt. Ennek okán a bíróságok a jogot onnan vették, ahonnan kézenfekvő volt, azaz a korábban Magyarországon is hatályban volt osztrák katonai büntetőjogi kódexből.²³⁸ A honvéd és csendőri büntetőeljárás azonos töre volt visszavezethető azáltal, hogy a csendőr felett is a magyar királyi honvédfőparancsnok gyakorolta a bírói felsőbbbségi jogot, így 1894-ben a honvéd bíróságok hatáskörét kiterjesztették a csendőrség személyi állományára is.²³⁹ A csendőr személyek feletti fegyelmi eljárást szintén a katonai szolgálati szabályzat szerint kellett végrehajtani, azzal az eltéréssel, hogy lefokozással szankcionálni csendőrt nem lehetett.²⁴⁰ Hasonló volt a helyzet valamennyi katonailag szervezett fegyveres őrtestület esetében. A rendőrség(ek) személyi állománya ezzel szemben nem állt a katonai büntetőjog hatálya alatt, fegyelmi ügyeikről pedig a testületi szabályzatok rendelkeztek.

A fenti különbségek alapvetően határozták meg a csendőrségi és a rendőrségi testületek közigazgatási beágyazottságát is, hiszen míg a rendőrség a saját hatáskörében hozott hatósági döntésének végrehajtását a saját maga által meghatározott módon eszközölte ki, addig a csendőrség kötött tartalmi és formai követelmények szerint értesült a hatósági döntésekről, melyeket általában észrevétel vagy bírálat nélkül olyan módon kellett végrehajtania, ahogy azt a döntést hozó hatóság elrendelte.

A közigazgatási hatóságok és a csendőrség érintkezése *felhívás, megkeresés, vagy feljelentés* útján valósult meg. Felhívással a közigazgatási hatóságok, bíróságok, ügyészségek, fegyintézetek, határvám- és vesztegintézetek, közlekedési és postaigazgatóságok, erdőigazgatóságok, állami gyógyintézetek, adóhivatalok, községi előljárásságok fordultak a csendőrség helyi szerveihez, az őrsökhöz. Ezekben az esetekben a felhívást kiadó hatóság saját ereje nem volt elegendő a rendelkezésével szembeni ellenállás leküzdésére. A felhívás tartalmáért annak kiadója volt felelős, és ha az nem ütközött jogszabályba, a csendőrség köteles volt azt végrehajtani. A végrehajtás módját és szakszerűségét tekintve a megkeresett csendőr őrs saját előljárási parancsnokságának felelt, abba a közigazgatási hatóság nem szólhatott bele. Ezzel együtt sem volt azonban mozgástere a felhívást végrehajtó csendőrnek, mivel a testület

szabályzatai részletes iránymutatást adtak az egyes intézkedések kötelező elemeiről, beleértve a fegyverhasználat lehetőségét, sőt kötelezettségét is.

Megkereséssel a közigazgatási hatóságok a tiszti parancsnokságokhoz fordultak olyan esetekben, melyeket felhívás keretei között nem tudtak rendezni földrajzi kiterjedésükből vagy jelentőségükből adódóan.²⁴¹

Feljelentéssel akkor élt a közigazgatási hatóság a csendőrség felé, ha azt valamely törvénysértés kivizsgálására kérte fel. A szolgálata során észlelt jogsértéseket a csendőr hasonlóképpen feljelentésben vagy tényvázlatban hozta a hatóság tudomására. Olyan felhívást, amely a csendőrségi szolgálati utasítás valamelyik rendelkezésével ellenkezett az őrsnek nem szabadott teljesíteni, hanem döntés végett a szárnyparancsnokhoz kellett felterjeszteni. A szárnyparancsnok a felhívó hatósággal lehetőleg személyesen érintkezésbe lépett és az ügy tisztázását követően a hatóságot felkérte a felhívás visszavonására vagy módosítására. Ha az ügy ilyen módon nem volt elintézhető, aszárnyparancsnok a felhívás teljesítését megtagadta és erről mind az őrsöt, mind a felhívó hatóságot indokolás mellett írásban értesítette. A felhívó hatóságnak jogában állt a szárnyparancsnok intézkedése ellen a csendőr kerületi parancsnoksághoz, vagy a saját felettes hatóságához, és végső soron a belügyminiszterhez fordulni. A szárnyparancsnok a felhívás teljesítésének megtagadására vonatkozó intézkedését akkor is köteles volt jóváhagyásra felterjeszteni a kerületi parancsnoksághoz, ha az érdekelt hatóság azt tudomásul vette. A kerületi parancsnokság a szárnyparancsnok intézkedését hivatalból felülvizsgálta és jóváhagyta, hatályon kívül helyezte, illetve módosította azt.

Alaki hiányosság miatt – ha a felhívás hitelességéhez egyébként nem fért kétség – a teljesítést nem szabadott megtagadni, hanem a hatósággal a kért intézkedés foganatosítása után kellett érintkezésbe lépni és egyeztetni. Hasonlóan kellett eljárni érdemi kifogás esetén is, ha a felhívás késedelmes teljesítéséből hátrány származott volna. A felhívás teljesítésének ez a megtagadási joga természetesen nem jelentette a hatóság intézkedésének a csendőrség általi felülbíráását, mert az a felhívásban foglalt intézkedés érdemi elbírálására nem terjedt ki, csupán a csendőrség felhasználásának módjára. A gyakorlatban a jelentkező nézeteltéréseket személyes érintkezés útján tisztázni lehetett.

Minden hatóság csak a hatósági területén levő őrsökkel intézkedhetett közvetlenül, más hatósági területen működő alegységeket csak az illetékes főszolgabíró útján

hívhatott fel intézkedések megtételére. Csendőrtiszti parancsnokok és a közigazgatási hatóságok egymással megkeresések, átiratok útján érintkeztek.²⁴²

Összességében megállapítható, hogy a testület felállítását követően a helyhatóságok és városi rendőrségek részéről jelentkező csendőrséggel szembeni ellenállás a XX. század elejére eltűnt, és úgy az első világháború előtti időszakban, mint a két világháború között jó együttműködés alakult ki a közbiztonság fenntartásában érdekelt állami és önkormányzati szereplők között. Ez a viszony természetesen nem volt mentes a surlódásoktól, de az érintettek egymás hatáskörének tiszteletben tartása mellett, jól szabályozott keretek között képesek voltak megfelelni a közbiztonsági kihívásoknak. Fontos, hogy a közbiztonsági rendszer szereplői egymás képességeire is tekintettel voltak, vagyis a közigazgatási hatóságok úgy a rendőrségek, mint a csendőrség működését a szervezet feladatra történő alkalmassága tükrében várták el.

Az első főfejezet összefoglalásaként megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezését megelőzően a testülettípus már komoly múltra tekinthetett vissza a kontinentális Európában. A testület későbbi felállítása során a bemutatott kedvező nemzetközi működési tapasztalatok is befolyásolták a döntéshozókat. A Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésére, és ezáltal egy markáns közbiztonsági modellváltásra annak ellenére került sor, hogy a magyar társadalom a kiegyezésig működő osztrák császári zsandárságról szerzett negatív tapasztalatai alapján idegenkedett a testülettípustól. Fontos azonban kiemelni, hogy a létrehozott országos hatáskörű testület bár megőrizte fő sajátosságait, mint a katonai szervezettséget és centralizált működést, de a nemzeti sajátosságokhoz igazodó módon, nemzeti testületként került felállításra. A csendőrség megszervezésére tehát több évszázados nemzetközi tapasztalat, a közbiztonsági helyzet diktálta valós szükség, és a nemzeti sajátosságok figyelembe vétele alapján került sor. Létrehozásának körülményei nem tükrözik sem egyes társadalmi rétegek vagy csoportok felé irányuló elnyomó szándékot, sem megtorló vagy megfélemlítő jelleget. A valós közbiztonsági problémákra történő reagálást támasztják alá az 1.3 és 1.4 alfejezetekből levonható következtetések is. A magyar közbiztonság kiegyezést követő állapota egyértelműen szükségessé tette egy centralizált rendfenntartó testület felállítását, amely képes megteremteni a polgári fejlődéshez szükséges rendezett viszonyokat. A testület bemutatott kapcsolata a polgári közigazgatáshoz szintén azt erősíti, hogy a Magyar Királyi Csendőrség szervesen illeszkedett az államapparátusba és működését megelégedés kísérte úgy a központi, mint a helyi közigazgatásban.

2. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYA ÉS MŰKÖDÉSÉNEK ANYAGI FELTÉTELEI

A Magyar Királyi Csendőrség hosszú évek előkészítő munkája nyomán, az erdélyi csendőrség bázisán alakult meg. Felállítása során alapvetően megtartotta a francia-lombard eredetű csendőrségi szervezeti felépítést,²⁴³ melyet később részben a közbiztonsági helyzet, részben a testülettel szemben jelentkező társadalmi és politikai igények nyomán továbbfejlesztett. A testület hatékonyságának és eredményeinek vizsgálatához elengedhetetlen a szervezeti felépítésnek és alá-fölérendeltségi viszonyoknak, valamint a személyi állomány helyzetének áttekintése.

2.1 A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és elhelyezése

PINCZÉS Zoltán szerint az első világháború előtt a csendőrség volt a magyar állam egyik legkonzervatívabb intézménye, hiszen az 1914. évi csendőrségi szervezeti felépítés alig különbözött az 1881. évitől. Véleménye szerint „*egészséges alapjainak és erkölcsi értékének megőrzését*” éppen konzervativizmusának köszönhette.²⁴⁴ De ez nem jelentette azt, hogy a szervezeti elemek mennyiségi fejlesztése mellett a testület nem reagált a vele szemben megfogalmazott elvárásokra a szervezeti felépítése szintjén is.

A testület jellegéből fakadóan a Magyar Királyi Csendőrség katonai, személyi és fegyelmi ügyekben legfelsőbb szinten a honvédelmi miniszternek, a közbiztonsági szolgálat teljesítésére és a gazdasági ügyekre nézve pedig a belügyminiszternek volt alárendelve. A két minisztérium eltérő időpontban hozta létre saját szervezetében a kifejezetten csendőrségi ügyekkel foglalkozó szervezeti elemet. A *Honvédelmi Minisztériumban* már a testület országos megszervezésének megkezdésekor felállították a IV. csendőrségi ügyosztályt. Az osztályvezetői feladatkör később kettévált és belőle nőtt ki a csendőrség felügyelőjének beosztása. Az 1880-as évek második felében a két feladatkört egy személy, TÖRÖK Ferenc ezredes látta el, akit 1886. október 13-án minisztériumi osztályvezetői kinevezésével egyidejűleg a Magyar Szent Korona országaihoz tartozó csendőrség felügyelői teendőinek ellátásával is megbíztak.²⁴⁵

A csendőrségi ügyosztály koordinálta a csendőrség személyi és kiképzési ügyeit, valamint a fegyelmi ügyeket. Utóbbit a testület tagjainak katonai büntetőtörvények és katonai bíróságok illetékessége alá tartozása, valamint a honvédség tényleges

állományú tagjaival azonos fegyelmi szabályok indokolták. A honvédség szabályzatai a csendőrségre egyébként is általánosan érvényesek voltak, amennyiben külön testületi szabályzat vagy utasítás nem határozott meg eltérő szabályokat.

A két világháború között a honvédelmi tárca rejtetten továbbra is működtetett egy osztályt, amely a csendőrség katonai jellegű felügyeletét végezte. 1938-tól ez már nyíltan szerepelt a minisztérium szervezetében, lényegében az eredeti dualizmuskori hatáskörrel.²⁴⁶

A Belügyminisztériumban a mindenkori közbiztonsági osztály foglalkozott a csendőrség ügyeivel és csak 1904-ben hozott létre a tárca csendőrséggel kapcsolatos felügyeleti jogának intézése céljából külön csendőrségi ügyosztályt. A testületet irányító mindkét tárca szervezetében ekkortól volt jelen külön csendőrségi ügyekért felelős szervezeti elem. Bár a minisztérium –a testületen kívül eső volta miatt – nem tartozik szorosan a disszertációban vizsgált tárgykörhöz, a csendőrség irányítása kapcsán mégis szükséges összefoglalni szervezeti fejlődésének főbb eseményeit és körülményeit.

A Magyar Királyi Belügyminisztériumot az 1867-es kiegyezéskor újra hatályosan elismert törvénycikkek alapján alakították meg.²⁴⁷ A tárca – a tanácsköztársaság rövid időszakát leszámítva – ezek alapján működött 1867. március 11-től egészen a nyilas-kormányzat összeomlásáig, vagyis 1945. március végéig.²⁴⁸ Ennek során azonban szervezeti struktúrája, osztályai elnevezése és számozása többször változott.

Az 1940-es évekre az ország belső rendjének fenntartásában a minisztérium VI. karhatalmi, VII. közbiztonsági, és a VIII. rendőri büntető²⁴⁹ osztályai játszottak kiemelkedő szerepet. A VI. karhatalmi osztály négy alosztálya tagolódott: a VI/a rendőrségi²⁵⁰ és a VI/b csendőrségi szolgálati, VI/c csendőrségi személyzeti és VI/d folyamrendészeti alosztályokra.

A VI/b alosztály alá tartozott a csendőrség valamennyi közbiztonsági szolgálati, létszám, elhelyezési, illetmény, minden gazdálkodási és nyugdíjügye, a csendőrségi nyugdíjjárulék-alap és országos csendőrlegénységi betegsegélyezési alap -felügyelete, rendezése a szervezésére vonatkozó valamennyi ügyre, a kerületek, tiszti osztályok és alosztályok, valamint az őrsök területi beosztására. A VI/c alosztályhoz a csendőrség személyi, kiképzési és fegyelmi ügyei tartoztak. 1943. január 1. hatállyal a VI/b és VI/c alosztályokból külön, csendőrségi szolgálati osztályt hoztak létre XX. szám alatt. Szintén 1943. január 1-ével kezdte meg működését a minisztérium XXI. lakásügyi osztálya is.²⁵¹

A VII. közbiztonsági osztály működése kiemelkedett fontosságú volt, mivel a közbiztonsági szervek szakmai irányítása hagyományosan ennek feladata volt.²⁵² Vezetését csak a mindenkori belügyminiszter abszolút bizalmát élvező személy láthatta el. Az osztály szervezeti struktúrája számos átszervezést követően az 1940-es évekre alakult ki (és 1944-március 19-éig működött). Három alosztályból állt, úgy mint: „a” közbiztonsági, „b” egyesületi és „c” Külföldiek Ellenőrzési Központi Hatóság (KEOKH) alosztályokból. 1944. június 6. és szeptember 20. között működött még egy negyedik, „d” jelű (politikai) alosztály, melynek feladata az államhatalommal szembenálló szervezetek, mozgalmak és személyek felderítése és elfogása volt.²⁵³ Az egyes alosztályok élén általában miniszteri tanácsos, vagy miniszteri osztálytanácsos besorolású tisztviselő állt. Az alosztályok a hatékonyabb és átláthatóbb munkavégzés miatt további egységekre, referátumokra tagolódtak élükön az adott kérdéskör elismert szakértőjével.

A VII. „a” alosztály hat további referátumra tagolódt.²⁵⁴ A „b” alosztály foglalkozott az egyesületi ügyekkel, amely a meglévő egyesületek fölötti ellenőrzési jog gyakorlásán túl újak alapításának, működési szabályzatának jóváhagyását is jelentette. A „c” alosztálya, vagyis a KEOKH²⁵⁵ további négy csoportra tagolva tevékenykedett.²⁵⁶ A budapesti KEOKH központban, 1939-ben összesen 80 ember dolgozott, aki közül 24 fő látott el irányító és koordináló feladatokat.²⁵⁷

A belügyi tárca szervezetében 1944. októberéig az Elnöki osztályon kívül 22 önálló osztály működött,²⁵⁸ úgy mint törvényelőkészítő (I.), közjogi (II.), vármegyei és községi (III.), városi (IV.), igazgatási rendészeti (V.), karhatalmi (VI.), közbiztonsági (VII.), építésügyi (VIII.), szegényellátási és általános segélyezési (IX.), gyámügyi (X.), társadalombiztosítási (XI.), alapítványi (XII.), gyógyszerészeti és fürdőügyi (XIII.), egészségügyi igazgatási (XIV.), járvány- és gyógyszerügyi, egészségvédelmi (XV.), általános egészségügyi és betegellátási (XVI.), gyermekvédelmi (XVII.), országmozgósítási (XVIII.), állampolgársági (XIX.), csendőrségi szolgálati (XX.), lakásügyi (XXI.), és menekültügyi (XXII.) osztály.²⁵⁹

Miután a hungarista hatalomátvételt követően SZÁLASI Ferenc és kormánya letette hivatali esküjét,²⁶⁰ olyan kormány jutott hatalomra, amely számos tekintetben szakított az 1920-tól kialakuló hatalomgyakorlási módszerekkel, és gyökerestől át akarta formálni Magyarország közigazgatását.²⁶¹ A korábbi KERESZTES-FISCHER Ferenc féle konzervatív, a németekkel való szoros együttműködést elutasító szellemiségű belügyi vezetési koncepció is megváltozott.²⁶²

A hatalomátvétel részeként, a fontosabb államigazgatási szervek „átállításáról”, a folyamatok hungarista mederbe tereléséről, egy-egy, a párt részéről kiküldött megbízott gondoskodott.²⁶³ A hungaristák a pártmegbízotti rendszer által kívánták biztosítani a hozzájuk lojális tisztviselői kar kiépülését, másrészt a végrehajtó hatalom párt általi ellenőrzését. Amint a pártmegbízottak elfoglalták helyüket, azonnal hozzáláttak a tisztviselői állomány átvilágításához.²⁶⁴ A tisztogatások során bevezetett intézkedések a BM állományának körülbelül 10 %-át érintették.²⁶⁵

1944. novemberétől a minisztérium osztály-struktúrája fokozatosan átalakult, az elnöki mellett a törvényelőkészítő (I.), közjogi és állampolgársági (II.), vármegyei, városi és községi (III.), gyámügyi és alapítványi (IV.), társadalombiztosítási (V.), csendőrségi szolgálati és rendőrségi (VI.), közbiztonsági és igazgatási rendészeti (VII.), közegészségügyi és gyermekvédelmi (VIII.), valamint a segélyezési, szegényellátási és menekültügyi (IX.) osztályokba vonták össze a korábbi szervezeti elemek hatásköreit.²⁶⁶

A Magyar Királyi Csendőrség felett a katonai parancsnoklás, továbbá a fegyelem és a katonai rend feletti felügyelet jogát 1886-tól²⁶⁷ *a csendőrség felügyelője* gyakorolta, aki a csendőrség katonai vezetése, fegyelmi, valamint szolgálati ügyekben is közvetlenül a honvédelmi miniszternek volt alárendelve (a belügyminiszternek azonban nem, személyi ügyeiben pedig a honvédség főparancsnokához volt utalva). A csendőrség felügyelője a csendőrség legfőbb katonai előljárója, aki elsősorban arra volt hivatott, hogy a csendőrség szolgálati működésnek eredményességét és feltételeit biztosítsa. Ennek érdekében – a két felügyeleti jogot gyakorló minisztérium hatásköreinek meghagyásával – az egész szervezetre kiterjedő hatáskört kapott. A felügyelő rendfokozata altábornagy vagy vezérőrnagy volt, és éppúgy kikerülhetett a csendőrség, mint a honvédség szervezetében szolgálatot teljesítő tábormokok köréből.²⁶⁸ Hatásköre külön határozványokban volt szabályozva. Közbiztonsági ügyekkel közvetlenül nem foglalkozott, azonban szemléi alkalmával a közbiztonsági szolgálat ellátását is figyelemmel kísérte, és ahol szükségesnek látta „szabályozóan közbelépett.” A gazdaság kezelése tekintetében is hivatott volt a vonatkozó törvények és előírások helyes betartását ellenőrizni. A szemléiről szóló jelentését és javaslatait – különösen a személyi vagy szolgálati tekintetben észlelt hiányosságok vonatkozásában – a honvédelmi miniszterhez terjesztette fel, aki azokat szükség szerint egyeztetés és esetleges intézkedés érdekében a belügyminiszterhez tette át. A csendőrség

felügyelőjének fő feladata tehát a felsőbb parancsnoklás, a (ki)képzés irányítása, a katonai rend és fegyelem biztosítása volt.²⁶⁹

A felügyelő működését kis létszámú törzs támogatta. Az 1902-ben a csendőrségi felügyelőség számára kiadott „*Szervi határozványok*” szerint segéd személyzetét egy tábornok, vagy ezredes (mint a magyar korona országaihoz tartozó csendőrség felügyelő helyettese), egy százados, mint segéd tisztt; egy honvéd törzshadbíró, mint igazságügyi előadó; egy II-od osztályú törzsörmeister mint írnok, valamint egy irodaszolga képezte.²⁷⁰

Az 1920-ban kiadott szervezési elvek szerint a csendőrség felügyelője altábornagy vagy vezérőrnagy volt, akit a testület állományából neveztek ki. Helyettese vezérőrnagy, segéd tiszttje csendőr őrnagy és egy alantás tisztt volt. A felügyelő parancsör tiszttje csendőr százados, ügyésze törzshadbíró volt. A felügyelőséghez ezen felül megfelelő számú kiszolgáló személyzet is tartozott.²⁷¹

Az 1927-ben kiadott SZUT a csendőrség felügyelőjét a „*Központi vezetés*” szervezetei között sorolta fel²⁷² és hatáskörét továbbra is a „*Szervi határozványok*”-ra alapította. A csendőrség felügyelője ekkor altábornagy volt, aki mellé két tábornok volt beosztva. A rangidős beosztott tábornok volt „*m. kir. csendőrség felügyelőjének helyettese*”²⁷³ Ezt az állapotot rögzítette az 1941-ben kiadott SZUT is.

A Magyar Királyi Honvédségben és a Magyar Királyi Csendőrségben bekövetkezett változások eredményeként 1943-ban újra kiadott „*Szervi határozványok a m. kir. csendőrség felügyelője számára*” rendelkezései szerint a csendőrség felügyelője volt a csendőrség legfőbb katonai parancsnoka, aki a kormányzó által kinevezett, a csendőrségtől vagy a honvédségtől származó vezérőrnagy vagy altábornagy lehetett. Kinevezésére előterjesztést a belügyminiszter véleményének kikérését követően a honvédelmi miniszter tett.²⁷⁴ A csendőrség felügyelője a csendőrség katonai vezetése, továbbá személyi, előléptetési, fegyelmi, valamint katonai szolgálati ügyekben közvetlenül a honvédelmi miniszternek (a belügyminiszternek nem), saját személyére nézve pedig – mint tábornok – fegyelmi, becsületügyi és bűnvádi tekintetben a honvéd vezérkar főnökének volt alárendelve.

A nyilas-hungarista hatalomátvételt követően 1944. november 1-től a csendőrség és rendőrség felügyelője szolgálati állás – amely 1944. július 1-től volt rendszeresítve – a csendőrség és rendőrség főfelügyelője szolgálati állásra módosult. Alárendeltségében külön megjelent a csendőrség, illetve a rendőrség felügyelője.²⁷⁵

A csendőrség felügyelőjén kívül annak helyettese és a felügyelő mellé beosztott tábornok is végrehajtottak szemléket. Ennek során elsősorban a tiszti parancsnokságokat és szárnyanként egy-két őrsöt ellenőriztek úgy, hogy minden évben valamennyi csendőrkerületet érintse szemlekörút.

Bár kutatásom az egyes személyek életútjára nem tér ki, legalább a csendőrség felügyelői vonatkozásában szükséges lehet egyes személyükre vonatkozó kutatási eredmények megemlítése. SZAKÁLY Sándor elemzése alapján a csendőrség felügyelője szolgálati állást az 1919 és 1945 között 12 személy töltötte be. Kivétel nélkül a XIX. század utolsó harmadában születtek, többnyire alsó középosztálybeli vagy kispolgári, vagyontalan családok gyermekeiként. Egy nagyobb vizsgálat eredményeként kiderült, hogy a trianoni békediktátum által elcsatolt területekről származott a magyar katonai felső vezetés több mint 50 százaléka és ugyanez derült ki az 1919 és 1945 közötti magyar csendőri felső vezetők esetében is.

A Magyar Királyi Csendőrség legmagasabb vezetői/parancsnoki beosztásába kinevezettek közül mindösszesen négyen teljesítettek szolgálatot a testület kötelékében beosztásba kerülésük előtt.

A Magyar Királyi Csendőrség felügyelője beosztásból – békeidőben – szinte kivétel nélkül mindenki nyugállományba került. A nyugállományba helyezések – a „normál viszonyok” fennállásakor – általában az 53-55. életévekre estek.²⁷⁶

Bár nem voltak a testület részei, az – elsősorban politikai nyomozásokban betöltött szakmai irányító szerepükre tekintettel – vázlatos formában szükséges áttekinteni az Államvédelmi Központ, és a Nemzeti Számonkérés Szervezete létrehozásának és működésének körülményeit. Már a kutatási téma lehatárolásánál is utaltam rá, hogy a testület egyedi ügyekhez köthető működése, a személyi kérdések, valamint a kifejezetten háborús illetve nem a legitim és független magyar állam szerveként kifejtett tevékenységei nem képezik vizsgálatom tárgyát. A politikai nyomozásokat kifejezetten ilyennek tekintem, azonban a testület szakmai és politikai irányításának teljesebb bemutatása érdekében legalább áttekintés szintjén szükséges bemutatni ezek irányító szerveit is.

1942. közepére a kormányzat úgy ítélte meg, hogy a hatékony politikai nyomozások és a kémelhárítás érdekében a különböző közbiztonsági szervek munkáját – minisztériumi alárendeltségüktől függetlenül – össze kell hangolni. A különböző felderítő szervek egymással való rivalizálása mind a felderítési és elhárítási munka, mind pedig a konkrét műveletek hatékonyságát nagyban csökkentette.²⁷⁷ Mindezek

fényében a BM – állandóan egyeztetve a HM-el és a honvéd vezérkarral – 1942 nyarán megkezdte egy a politikai nyomozásokat felügyelő központi szerv létrehozásának előkészületeit.²⁷⁸ A létrehozott Államvédelmi Központ (ÁVK) személyi állománya honvéd, csendőr, és rendőrtisztekből, polgári tisztviselőkből, csendőr és honvéd nyomozókból, rendőrségi detektívekből és a szükséges egyéb személyzetből állt.²⁷⁹

A központ létrehozásával egységesíteni kívánták a belbiztonsági nyomozásokat és később az államfő közvetlen alárendeltségében tevékenykedő Államvédelmi Minisztériummá alakult volna át.²⁸⁰

Maga az ÁVK kizárólagosan országos hatáskörű ügyekkel foglalkozott, politikai nyomozásokat csak e szerv irányítása alatt lehetett végezheti. Szerepköre alapvetően koordinatív volt mérsékelt nyomozati jogosítványokkal. Az ÁVK vezetőjét a belügyminiszter maga mellé vezényelte, és egyes ügykörökre vonatkozóan neki rendelte alá a belügyminisztérium közbiztonsági osztályát. Kémkedési ügyekben az ÁVK vezetője a vezérkari főnöknek volt alárendelve, kémelhárítási ügyben a vezérkari főnök rajta keresztül rendelkezett.²⁸¹ Az akadozó együttműködés elősegítésére valamennyi közbiztonsággal és/vagy állambiztonsággal foglalkozó szervezet – tehát a rendőrség, a csendőrség és a 2.vkf. osztály – csakhamar összekötőket delegált az ÁVK budapesti törzséhez.²⁸² Az 1942-ben létrehozott csúcsszerv azonban már azelőtt befejezte önálló működését, hogy a hozzá fűzött reményeket beválthatta volna. Az 1944. március 19-ei német megszállást követően az ÁVK jelentősége erősen csökkent,²⁸³ vezetőjét több más magyar katonai vezetővel együtt letartóztatták. A nyilas hatalomátvétel után formálisan ugyan megmaradt a szervezet, de teljesen elvesztve önállóságát²⁸⁴ (formálisan azonban nem oszlatták fel.)²⁸⁵ Az első magyar állambiztonsági csúcsszerv tehát nem tudta betölteni a neki szánt szerepet. Ennek okait KOVÁCS Tamás nem csak a különleges, háborús viszonyokban látta, hanem legalább ennyire hangsúlyosan a különböző szervek különböző szervezeti kultúrájában és munkamódszereiben, illetve a megoldatlan a jogi háttérben.²⁸⁶

A csendőrséggel szemben a rendőrségnek nem volt országos hatáskörű nyomozati csúcsszerve, a nyomozásokat az ÁVK hangolta össze. A német megszállást követően²⁸⁷ létrehozásra került az Állambiztonsági Rendészet (ÁR), amely hivatalosan 73 napig működött.²⁸⁸ Megszűnését követően a Budapesti Rendőr-főkapitányság alárendeltségében jött létre országos hatáskörű Politikai Rendészeti Osztály, amely átvette az ÁR hatáskörét és illetékességét.²⁸⁹ Ezzel párhuzamosan csendőri és rendőri állományból létrehozták a BM VII. osztály „d” (állambiztonsági) alosztályát.²⁹⁰

Már a nyilas hatalomátvétel éjszakáján felvetődött a gondolat, hogy a közbiztonsággal foglalkozó szerveket a közigazgatáshoz hasonlóan teljes mértékben át kell alakítani. E körben az ÁVK teljes átszervezését és a párt érdekeinek történő alárendelését tervezték.²⁹¹ A korábbi szervezetrendszerrel szembeni bizalmatlanság oka többek közt az lehetett, hogy a párttagok közül többen köztörvényes bűncselekmények kapcsán már kapcsolatba kerültek azzal.

1944. november 1-jén a BM VII. (közbiztonsági) osztályának „d” alosztályaként létrehozták a Nemzeti Számonkérő Szervezet (NSZK).²⁹² A különítmény pontos létszámáról közvetett források állnak rendelkezésre, névsorok csak töredékesen maradtak fenn.²⁹³ Ezek alapján 20-21 tisztben és 250-300 fő legénység²⁹⁴ tartozhatott a szervezethez, valamennyien csendőrök. Szervezete a parancsnoki törzsből, nyomozó osztályból, és karhatalmi osztályból (rohamszázadból) valamint 1945. március 15-től gazdasági hivatalból állt.²⁹⁵ A nyomozó osztály katonai nyomozó alosztályból (50–60 fő), ipari és gazdasági nyomozó alosztályból (25–30 fő), valamint közéleti és politikai nyomozó alosztályból (25–30 fő) állt. 1944. novemberében felállították a nyomozó osztály negyedik, a „közönséges bűncselekmények és hivatalos visszaélések” elleni alosztályát, decemberben pedig két újabb osztály (polgári felderítő és műszaki felderítő) szervezését kezdték meg.²⁹⁶

A szervezet bár formailag a BM VII. osztálya alá tartozott, a kormányfő irányította.²⁹⁷ Formális alárendeltségi viszonyain az 1944. november 20-ai átszervezés sem változtatott.²⁹⁸ Az NSZK budapesti különítménye még 1945. januárjában is teljes erővel működött.²⁹⁹

A bemutatott szervezetek tevékenysége nem kerül további elemzésre, mivel – bár állományukban vezényelt csendőrök is szolgáltak – azok nem voltak a Magyar Királyi Csendőrség részei.

A csendőrség területi illetékessége kezdetben a városok kivételével Magyarország egész területére kiterjedt. Egyes városok nagyterjedésű külterületein azonban – a rendőrkapitányság hatósági jogkörének épségben tartása mellett, a testület és a város között kötött szerződésben foglaltaknak megfelelően – a végrehajtó szolgálatot a külön törvény alapján,³⁰⁰ belügyminiszter egyedi rendelkezése szerint a csendőrség térítés ellenében teljesíthette, azonban a testület alapvetően a vidéki területek közbiztonságáért volt felelős. Működési területe ebből kifolyólag az ország területének 97 %-át lefedte, amelyen időszaktól függően az összlakosság 70-90 %-a lakott.³⁰¹ Ez a tény – a Magyar Királyság területéből és infrastruktúrájából adódóan is – több szintű

és hatékonyan működő parancsnoklási rendszert, hatékony információáramlást, szigorú végrehajtási fegyelmet, ugyanakkor az egyes parancsnokságok kellő önállóságát biztosító világos testületi szabályozást követelt meg. Az egyes szervezeti szintek jól elkülönülő feladatrendszerrel és hatáskörökkel rendelkeztek. A magasabb szervezeti szintektől az alacsonyabbak felé haladva megfigyelhető, hogy a katonai parancsnoki feladatrendszert egyre inkább felváltják a közvetlenül a közbiztonság fenntartására irányuló tevékenységek. A szervezetben ez a feladatkör-módosulás leginkább a tiszti és altiszti parancsnokságok között mutatkozik meg, melynek oka abban keresendő, hogy a csendőrtisztek sem rendőri hatóságnak, sem pedig rendőri közegnek nem minősültek. Működésük csak a csendőrség belszolgálatában érvényesült (kiképzés, fegyelmezés, ellenőrzés, belső rend fenntartása, stb.).

A csendőrségi legmagasabb szintű tiszti parancsnokságai a csendőr kerületi parancsnokságok voltak, melyek közvetlenül a csendőrség felügyelőjének voltak alárendelve minden, a testület katonai szervezettségével összefüggő ügyben. A közbiztonsági szolgálatra, valamint a csendőrség „*hivatásszerű alkalmazására*” vonatkozó ügyekben azonban a belügyminiszter rendelkezése alatt álltak. A kerületparancsnokságok több vármegyére kiterjedő illetékességgel rendelkeztek és működési területük megegyezett a honvéd vegyesdandárok, majd a hadtestek területeivel.

A csendőr kerület parancsnoka ezredes volt, aki mellé két beosztott törzstisztt, egy segédtsztt egy katonai ügyész, egy ügyészi tisztt, egy vagy két gazdasági tisztt, valamint megfelelő létszámú kiszolgáló személyzet volt beosztva. Ez a szervezeti szint látta el az összes tiszti és altiszti parancsnokság katonai, beligazgatási és gazdasági ügyeinek irányítását és felügyeletét, valamint a közbiztonsági szolgálat teljesítésének megszervezését, illetve minden oldalú biztosítását. Személyzeti feladatkörében gondoskodott a megfelelő hadrafogható létszám rendelkezésre állásáról, valamint elbírálta a személyi állomány által előterjesztett kérelmeket és panaszokat, illetve a honvédelmi vagy belügyminiszterhez terjesztette fel azokat. Katonai szempontból a csendőr kerületi parancsnokság csapatparancsnokságnak minősült és parancsnoka fegyelmi fenytő joggal bírt. A kerületparancsnok a honvéd hadosztályparancsnok, helyettese (a rangidős beosztott törzstisztt) pedig mint „illetékes parancsnok” a honvéd dandárparancsnok hatáskörében járt el fegyelmi és büntető ügyekben. Ennek során működését szakközegként a csendőr ügyész támogatta (a honvédségtől vezényelt őrnagy vagy alezredes hadbíró), aki mellé még egy-két százados vagy főhadnagy

hadbíró volt beosztva. Csendőrök elleni haditörvényszéki ügyekben a vádat ő képviselte.

A csendőr kerület parancsnoka együttműködött az azonos szintű közigazgatási és katonai hatóságokkal és parancsnokságokkal, valamint szemle keretében ellenőrizte az alárendelt szervezeti elemeket. Évente valamennyi tiszti parancsnokságot, valamint szárnyanként két-két őrsöt a kerületparancsnok, valamint helyettese vagy a beosztott törzstiszt kötelezően érintett szemlekörútjával.

A személyi állomány kiképzése és közbiztonsági szolgálatra való felkészítésének megszervezése szintén a csendőr kerület feladata volt, melynek támogatására a kerületek alárendeltségében létrehozták a tanosztályokat, amelyek a csendőrök alapképzését, a próbaszolgálatra felvettek elméleti kiképzését, és az altiszti tanoncok képzését végezték. A tanosztályok lovas és gyalogos kiképzésre szakosodtak. A tanosztályparancsnokságok közvetlenül a kerületparancsnokságoknak voltak alárendelve, mint önálló tiszti alosztály. A parancsnok oktatótiszti beosztásban csendőr százados, akinek alárendeltségében a szükséges számban segédoktató altisztek tevékenykedtek. A gyalog tanalosztályok hallgatói létszáma 50 -100 fő volt. Az oktatótisztt irányította a kiképzés menetét, előadásokat tartott egyes fontosabb tantárgyak keretében, valamint személyesen felügyelte a hallgatók gyakorlati foglalkozásait. Az oktatótisztt a hallgatók vonatkozásában az alosztályparancsnok fegyelmi fenytő jogával rendelkezett. A tanosztály gazdasági ügyeit – más feladatai teljesítése mellett – a kerület pótszárnyparancsnoksága intézte.³⁰²

A lovas legénység kiképzése lovas tanalosztályokban történt. A három kerületi lovas tanalosztály – ellentétben a gyalog tanalosztályokkal, amelyeknek nem volt magasabb kötelékük – egy lovas tanosztályparancsnokságba kerültek összevonásra a budapesti kerületi parancsnokság alárendeltségében. A lovas tanalosztály személyi összetétele ugyanaz volt, mint a gyalogtanalosztályé, parancsnoka őrnagy vagy alezredes, segéd tisztje alantos tiszt volt. Próbacsendőr a csendőrséghez történt belépése után nem kerülhetett azonnal lovas tanalosztályhoz még akkor sem, ha előtte lovas fegyvernemnél szolgált. Kivétel nélkül mindenkinek át kellett esnie a gyalog tanalosztály kiképzésén; és csak véglegesítésük után nyerhettek felvételt lovas tanalosztályhoz.

A XIX. század végétől egyre sokasodó karhatalmi jellegű feladatok támogatására a kerültek alárendeltségében koncentrált lovas alegységek, lovas alosztályok jelentek

meg.³⁰³ Az 1920-as években a budapesti és szegedi kerületeknél (Kiskunhalason) már működtek ilyen alegységek 60-60 fő rendszeresített legénységi létszámmal.³⁰⁴

A gazdasági jellegű, anyagi-biztosítási, valamint egyes személyzeti feladatok ellátására 1907-ben a kerületek székhelyén, a kerületparancsnokságok közvetlen alárendeltségében egy-egy pótszárnyparancsnokságot hoztak létre. Parancsnoka csendőr százados volt, akinek egy gazdasági tiszt és megfelelő számú kiszolgáló személyzet volt alárendelve. A pótszárnyparancsnokság önálló tiszti alosztálynak minősült, melynek hatáskörébe a csendőr kerület kötelékébe tartozó legénység ruházati és fegyverzeti ellátása, felszerelése, valamint a legénységi állomány leszerelési ügyei tartoztak.

Személyzeti feladatkörében részt vett a felülvizsgálatra rendelt személyi állomány bizottsági megvizsgálásában, a próbaszolgálatra bevonultatásban, a csendőr nyugdíjasok, az ellátásban részesülő özvegyek, árvák, kegydíjat élvezők, valamint az igazolvánnyal ellátott és az ideiglenes polgári alkalmazásban levő tartósan szabadságolt csendőregyének nyilvántartásában.³⁰⁵ A pótszárnynak alárendelt szervezeti elemei és hatósági területe nem volt, kizárólag működést támogató funkcióval bírt.

Összességében elmondható, hogy a csendőr kerületek szervezeti felépítése és feladatrendszere a dualizmus időszakában kevés változáson esett át. Más volt azonban a helyzet a két világháború közötti időszakban. A trianoni határokon belül először 1921-ben rögzítették a csendőr kerületeket. Az újjászervezett kerületi parancsnokságok vármegyei illetékességű osztályokra tagozódtak új szervezeti szintet létrehozva. Az őrsökön túlmutató bűnügyi feladatokat az 1930-as évek elején folyamatosan kiépülő bűnügyi szolgálat végezte. A nyomozások támogatására 1930-tól csendőr nyomozó alosztályokat kezdetek felállítani, amelyeknek hatásköre az egyes kerületek teljes működési területére kiterjedt.

Egyes kerületek alárendeltségében speciális, a teljes testület egyes szükségleteit biztosító ellátó szervezeti elemek, vagy a működési terület sajátosságaihoz igazodó egyéb szervezeti elemek működtek. A budapesti csendőr kerületparancsnokság alárendelve például az alábbi különleges parancsnokságok működtek:

- csendőrségi pótlókeret-parancsnokság : Budapest.
- csendőrségi pótlóidomító osztály: Kiskunhalas.
- csendőrtiszti különítmény: Gödöllő.³⁰⁶

Pótlókeret-parancsnokság és pótló-idomító osztály³⁰⁷ parancsnokai törzstisztek voltak. Az 1891-ben felállított pótlókeret a korábban a honvédségi pótlóavató bizottság által beszerzett, és a honvéd huszárezredek által kiképzett csendőrségi lovak utánpótlási nehézségeit volt hivatott megoldani saját avatású szolgálati lovakkal. A pótlóavató és idomító osztály 1907-ben Ceglédre, majd Zomborra költözött, míg a trianoni határok mögé szorult szervezet Kiskunhalasra telepítette a lovas szolgálatok legfontosabb utánpótlási bázisát.³⁰⁸ A pótlókeret-parancsnokság szervezeti elemei gazdasági ügyeket nem intéztek, anyagi-technikai biztosításuk a budapesti kerületi parancsnokság pótszárnyához tartozott.³⁰⁹

Szintén közvetlenül a budapesti csendőr kerületi parancsnokság alárendeltségében működött egy állandó csendőrtiszti különítmény Gödöllőn. Gazdasági ügyeit szintén a budapesti pótszárny látta el. Parancsnoka egy csendőr százados volt, aki a parancsnoksághoz utalt járás- és őrsparancsnokságok felett a kikülönített csendőr alosztályok parancsnokainak jogkörét gyakorolta.³¹⁰ A különítmény az uralkodói kastély környezetének közbiztonságáért felelt.

A bűnügyi nyomozás elvileg az őrsök feladata volt, azonban egyes nagyobb jelentőségű, vagy több őrs működési területre kiterjedő bűncselekmények önálló felderítésére nem volt lehetőségük. Ebben a járásőrmesteri intézmény létrehozása jelentett változást, amely a specializálódott bűnügyi szolgálat létrehozását vetítette előre. A járásőrmesterségek megszüntetésével azonban a specializáció folyamata megszakadt, mígnem évtizedes szünet után ismét szerveződni kezdett a bűnügyi szolgálat. Ezt követően az őrsök lehetőségein túlmutató nyomozások elvégzésére minden kerületi parancsnokság székhelyén *nyomozó alosztály* működött, a kerület nagyságához igazodó létszámmal. Parancsnoka százados volt, akinek három beosztott tiszt és válogatott, külön tanfolyamot végzett legénység volt alárendelve. A legénység – ellentétben az őrsökön szolgáló legénységgel, amelynek polgári ruhát sem szolgálatban, sem szolgálaton kívül nem szabadott viselnie – szolgálatban az alosztályparancsnok rendelkezése szerint egyenruhát vagy polgári ruhát viselt. A nyomozó legénység a szolgálatellátás rendje szerint külső és belső csoportra, míg a jelentkező szakfeladatok vonatkozásában helyszínelőkre és nyomozókra oszlott. A helyszínelők csak helyszíni nyomrögzítési és szemle feladatokat végeztek, a nyomozás egyéb tennivalóit pedig szakcsoportokba tagozódó nyomozók látták el.

A nyomozó alosztályok az őrsök mellett a kerület területén működő közigazgatási hatóságoknak is rendelkezésére álltak. Ha a főszolgabíró szükségesnek látta, hogy a

nyomozásba a helyi őrsön kívül a nyomozó alosztály is bekapcsolódjon, vagy ha az ügy jellege miatt azt a helyi őrssel nem akarta elintéztetni, a kerületi nyomozó alosztály távbeszélő igénylésre is azonnal rendelkezésre bocsátotta a szükséges számú egyenruhás vagy polgári ruhás nyomozót.

A szükséges feltűnés nélküli megfigyeléseket a nyomozó alosztályok önállóan végezték, de ha nyílt fellépésre volt szükség, azt az illetékes őrs bevonásával és nevében tették meg. A nyomozó alosztályok el voltak látva bűnügyi technikai felszereléssel is, kisebb laboratóriumi vizsgálatokat is el tudnak végezni. (Nagyobb vagy bonyolultabb vizsgálatok végzésére a nyomozó osztályparancsnokság bűnügyi laboratóriuma volt hivatott.) A budapesti kerület nyomozó alosztályának egy különlegesen berendezett helyszínelő gépkocsi is rendelkezésére állt.

A nyomozó alosztály személyi, fegyelmi, valamint a kerület területét érintő közbiztonsági ügyekben a kerületi parancsnoknak volt alárendelve.

A dualizmus időszakában a több vármegyére kiterjedő illetékességi területű kerületparancsnokságok közvetlenül irányították a szárnyparancsnokságokat, azonban a két világháború között újjászervezett testület szervezeti felépítése egy köztes parancsnoki szinttel, a vármegyei illetékességű osztályparancsnokságokkal bővült. Egy kerület alárendeltségében 3-4 osztály tevékenykedett a vármegyék székhelyén. Az osztályparancsnok őrnagy vagy alezredes, segéd tisztje alantos tiszt – mai értelemben beosztott tiszt – volt. Az osztályparancsnokság főként a testület belszolgálati adminisztrációjával foglalkozott, az őrsök közbiztonsági szolgálatát közvetlenül nem csak a szárnyparancsnokokon keresztül közvetett módon ellenőrizte. Az osztályparancsnok minden alárendelt alakulatát évente egyszer, őrsönként 24 óra szemleidőben megismeri. Az adminisztráció mellett az osztályparancsnokság fontos szerepet töltött be a polgári közigazgatással és igazszolgáltatási szervekkel való együttműködés és kapcsolattartás terén is. A főispánnal, alispánnal, valamint a törvényszék és az ügyészség elnökével a parancsnok személyes érintkezést tartott fenn.³¹¹

Az osztályparancsnokságok alárendeltségében 2-3 szárnyparancsnokság működött. A szárnyparancsnokságok alkották a legalacsonyabb tiszti parancsnokságokat, élükön százados, vagy főhadnagy állt, helyettese – amennyiben az adott szárnynál rendszeresítve volt ilyen beosztás – főhadnagy, vagy hadnagy volt. A szárnyparancsnokságok az osztályparancsnoksági szervezeti szint megjelenéséig a kerületparancsnokságnak közvetlenül voltak alárendelve. Elvben vármegyék

székhelyén települt, nagyobb vármegyék esetében azonban már az osztályparancsnokságok megjelenése előtt is két szárnyparancsnokság létesült. Katonai szempontból kikülönített tisztii alosztálynak minősültek, parancsnokát az alosztályparancsnok fegyelmi fenytő joga illette meg. A legénység súlyosabb fegyelmi ügyeiben a közigazgatási kivizsgálást a szárnyparancsnok vagy a helyettese végezte. A szárnyak működési területe a két világháború közötti időszakra többnyire 2-4 közigazgatási járásra terjedt ki, szemben a korábbi, akár több vármegyén átívelő illetékességükkel.

A szárny parancsnokának felelőssége volt az alárendelt szakasz-, járás és őrsparancsnokságok működése, valamint a szárny területén a közbiztonsági szolgálat megfelelő kezelése. Felelős volt a katonai rend és fegyelem fenntartásáért, valamint a legénység kiképzéséért, ruházataért, fegyverzetéért, élelmezéséért, elhelyezéséért, az iroda- és pénzkezelésért. Ennek megfelelően itt őrizték a legénység személyi és erkölcsi okmányait, valamint ez a parancsnokság bírálta el a rangosztályba nem sorolt havidíjasok, altisztek és csendőrök megdicsérésére, jutalmazására és kitüntetésre vonatkozó javaslatokat is. E döntések meghozatalára ez a parancsnoki szint volt a legalkalmasabb, mivel itt gyűlt össze a legtöbb szemleutasztalat, és parancsnokának kötelessége volt figyelemmel kísérni a legénység magatartását úgy szolgálatban, mint azon kívül.³¹²

A szárnyparancsnokság az alárendelt őrsök évente két alkalommal 36-48 óra szemleidőben történő megszemlélésén túl a közbiztonsági szolgálat vezetését és ellenőrzését az őrsök által havonta felterjesztett feljelentési fogalmazványok és szolgálatkezelési iratok részletes átvizsgálása útján gyakorolta. Az iratok ellenőrzése a következő szempontokra terjedt ki: a kibocsátó hatóság felhívás kiadására fel volt-e jogosítva, a felhívás nem ellenkezik-e a csendőrségi szolgálati utasítás valamelyik rendelkezésével, teljesítése a csendőrség feladata-e, az őrs kellő időben teljesítette-e és a teljesítés igazolva van-e? A vizsgálatok során talált szabálytalanságokat, valamint közbiztonságra vonatkozó észrevételeket a szárnyparancsnokság a közigazgatási hatóságokkal is közölte, melynek érdekében a parancsnok szoros együttműködést tartott fenn a működési területen települt polgári és katonai hatóságokkal és parancsnokságokkal.

A bűnügyi feljelentések fogalmazványainak ellenőrzésekor azt vizsgálták, hogy a tárgyalt ügy a csendőrség hatáskörébe tartozik-e, a feljelentést megfelelő helyre tették-e, nem indították-e meg a nyomozást indokolatlan késelelemmel, az eset tényállása

tisztázásra került-e, kellő részletességgel és tárgyilagosággal készült-e az ügy írásos dokumentációja, a terhelő és az ügynevezett mentőtanúkat egyaránt kikérdezték-e, volt-e házkutatás, elővezetés, elfogás stb., melyek a törvények, rendeletek és a szolgálati utasítás hivatkozott szakaszai alapján jogszerűen és szabályszerűen kerültek-e végrehajtásra? Külön vizsgálták, hogy a járőr a nyomozás folyamán nem követett-e el tiltott cselekményt, a statisztikai adatok helyesek-e, a bűncselekmény minősítése megfelelő-e és, az alkalmazandó törvény helyes szakaszát vették-e a minősítés alapjául? Az őrsökről beérkezett fogalmazványokat a szárnyparancsnok nemcsak tartalmi, hanem alaki szempontból is elbírált, amely a gondos és jól olvasható írásra, a mondatszerkesztésre, valamint a nyelvtani helyességre is kiterjedt. Az elkészített iratokról adott folyamatos visszajelzés okán nemcsak a hatóságokkal folytatott írásos érintkezést lehetett magas színvonalon tartani, hanem a parancsnok nevelő munkája folytán az egyes csendőrök fejlesztése is lehetővé vált. Az őrsök által felterjesztett tekintélyes mennyiségű irat átvizsgálása a szárnyparancsnok számára jelentős leterheltséget jelentett, azonban ennek köszönhetően a szárny területén történő valamennyi eseményről éppúgy naprakész információkkal rendelkezett, mint az őrsök napi tevékenységéről.

A lovas őrsökkel rendelkező szárnyparancsnok feladatai kiegészültek speciális, lovas szolgálatokra vonatkozó feladatokkal, melyek közvetlen végrehajtása mellett az alárendelt szakaszparancsnokok ilyen tevékenységét is irányította, vagyis mai fogalmaink szerinti szakirányítói tevékenységet végzett.

A szárnyparancsnokság alárendeltségében 2-4 szakaszparancsnokság működött, amely az alárendelt járás- és őrsparancsnokságokat irányította. Ez a parancsnoksági szint átmenetet képzett a tiszti és altiszti parancsnokságok között. A dualizmus időszakában a szakaszparancsnokság tiszti parancsnokság volt, élén főhadnaggyal vagy hadnaggyal,³¹³ aki minden személyi és szolgálati ügyben az előljáró szárnyparancsnoknak volt alárendelve. A két világháború között újjászervezett testületben már altiszti parancsnokságként jelent meg, melyet alhadnagy vagy tiszthelyettes irányított.³¹⁴

Alárendelt őrsei (általában 3-6 őrs) általában egy közigazgatási járásban helyezkedtek el, a szakaszparancsnok pedig a járás (főszolgabíró) székhelyén állomásozott. Ha az alárendelt őrsök száma meghaladta a hatot, egy járásban külön állomáshelyeken két szakaszparancsnokság is működhetett.³¹⁵ Hasonlóképpen ha a parancsnoksághoz a

szomszédos járásokhoz viszonyítva kevés őr tartozott, a szomszédos járás területén működő őrök közül is elláthatta 1-2 szervezeti elem irányítását.

A szakasparancsnok feladata volt az alárendelt szervezeti elemek vonatkozásában fenntartani a katonai rendet és fegyelmet, valamint alárendeltjeit a közbiztonsági szolgálat ellátására továbbképezni. Feladatköre elsősorban az őrök külszolgálatának gyakorlati nyomon követésére, az őrök váratlan ellenőrzésére, a községek időszakos ellenőrző bejárására, járőrök ellenőrzésére, valamint jelentősebb nyomozások személyes vezetésére terjedt ki. Kapcsolata a közigazgatási hatóságokkal napi szintű volt, a járás területén a csendőrség szolgálati körében a szakasparancsnok a főszolgabíró legfontosabb együttműködő partnerének számított, mivel ő gondoskodott az őrökhöz érkezett írásbeli és szóbeli felhívások (megkeresések) pontos teljesítéséről.

A legénység kisebb fegyelmi ügyeinek kivizsgálásával rendszerint szintén a szakasparancsnok került megbízásra. Katonai szempontból a szakasparancsnokság kikülönített (tiszti) alosztálynak minősült és parancsnoka ennek megfelelő fegyelmi fenytő joggal rendelkezett.

Alárendelt szervezeti elemei felett évenként kétszer, a szükség esetén többször szemlét tartott. A szakasparancsnok, mint a legénység legközvetlenebb elöljárója személyesen jelent meg a közbiztonsági és fegyelmi rendkívüli események helyszínén. A létszám szükséges kiegészítéseit és a megerősítéseket a szakasz saját személyi állományából hajtotta végre, nagyobb erő rendelkezésre állásáról azonban az elöljáró szárny- vagy kerületparancsnokság útján gondoskodott.

A bűnügyi nyomozásokban személyesen nem vett részt, csupán mint katonai elöljáró az őrparancsnokok és járőrök tevékenységét ellenőrizte, felügyelte, valamint a szükséges jelentéseket elöljáró parancsnokságai felé megtette.

A lovas őrökkel rendelkező szakasparancsnokok feladatköre a lovas legénység továbbképzésére, a lovassági gyakorlatokra és az ügynevezett lóügyekre vonatkozó szabályok végrehajtásának ellenőrzésére is kiterjedt. Gazdászati és pénzkezelési ügyeket azonban nem intézett.³¹⁶

A két világháború között újjászervezett csendőri szervezetben a szakasparancsnokságok már altiszti parancsnokságokként jelentek meg. A második világháború eseményei miatt kialakult csendőraltiszti-hiány feloldása érdekében 1944-ben megszüntették a szakasparancsnokságokat, az ott felszabadult altiszteket pedig a betöltetlen beosztásokra vezényelték, illetve a tábori csendőrséghez irányították.³¹⁷

A katonai vezetés szempontjából a szakaszparancsnokság volt a legalacsonyabb parancsnoki szint a szervezetben, azonban a bűnügyi munka támogatására a szakasz és az őrs szintje között egy további, köztes altiszti parancsnokság is létrehozásra került. A szakaszparancsnoknak közvetlenül alárendelt járásparancsnokság elvben minden közigazgatási járás székhelyén működött. A szervezeti szint kialakítása 1903-hoz, a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó szolgálata kialakításának első lépéséhez kapcsolódik. Ekkor állították fel az úgynevezett járásőrmesteri intézményt. A járásőrmesterek első és legfontosabb feladata a nyomozati tevékenység végzése volt.³¹⁸ 1903-ban 393 járásőrmester kezdte el szolgálatát.³¹⁹ Járásparancsnokokká kezdetben a járások székhelyein állomásozó csendőr őrsök parancsnokait nevezték ki, akik a járás székhelyén működő őrs parancsnoki teendőit továbbra is ellátták.

Ha az alárendelt őrsök száma olyan nagy volt, hogy egy járásparancsnokot túlzottan lekötöttek a szolgálati feladatok, egy járás területén két járásparancsnokság is működhetett. A járásparancsnok tiszthelyettes volt, aki az alárendelt őrsök szolgálatának az utasítások és rendeletek értelmében való pontos kezeléséért, valamint a járás közbiztonsági állapotáért is felelős volt.³²⁰

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetének alapeleme 6–25 fő közötti létszámú csendőőr őrs volt. Pontos létszámuk a működési terület nagyságától, lakosságának létszámától és elhelyezkedésétől, a terep jellegétől, közlekedési hálózatának jellegétől, a terület bűnügyi fertőzöttségétől függően alakult. Működési területet (körlete) több kis- és nagyközségre terjedt ki, de jelentősebb településeken önálló őrs is működhetett. Megkülönböztettek gyalogos, lovas és úgynevezett vegyes őrsöket, valamint a disszertáció szempontjából speciális kategóriához sorolt (közlekedési, híradó, vasúti, vízi, stb.) őrsöket. Az őrsök élén magasabb rangú altisztek álltak. A közvetlenül a járás és szakaszparancsnokságoknak alárendelt őrsök voltak a közbiztonsági szolgálat tulajdonképpeni ellátói. Felügyeleti körletük állandó portyázására őrsjáratokat létesítettek, melyek alapján azt havonta többször, éjjel és nappal bejárva megelőző szolgálatot szerveztek, valamint elvégezték a bekövetezett bűncselekmények nyomozási teendőit.

A szolgálat végrehajtására szükséges intézkedéseket az őrsparancsnok tette meg, mint az az őrskörlet közbiztonságáért legközvetlenebbül felelős elöljáró. Ő vezényelte ki a szolgálatba vonuló csendőröket, jelölte ki a járőrvezetőt, és határozta meg a szolgálat során végrehajtandó feladatokat. A külszolgálatot teljesítő csendőröket éjjel és nappal rendszeresen ellenőrizte, az őrs napirendje szerint továbbképezte, valamint átadta

tapasztalatát a fiatalabb csendőröknek. Vezette az őrsirodát és gondoskodott arról, hogy az őrre érkező parancsok, hatósági felhívások és megkeresések határidőre és pontosan végrehajtásra kerüljenek. Az őr szolgálatát és napi tevékenységét önállóan irányította.³²¹

Az őr tehát a megelőző járőrszolgálatot kötött rendszerrel, őrjáratokba szervezve teljesítette. Az őrskörlet 3-4 őrjáratra volt felosztva, melyek időtartama a járőrútvonal hosszától függően 16-35 óra volt (4 km-es óránkénti menetteljesítmény mellett). A kiszámíthatatlanság érdekében, valamint egyedi esetekre történő reagálás okán az őrparancsnok az őrjáratot beosztástól el is térhetett.

A rendes, portyázó szolgálatba vezényelt járőr (két fő) szolgálati lapot kapott, amelyen a leportyázandó községek és tereptárgyak, valamint az azokhoz megérkezés és onnan továbbindulás ideje is fel volt tüntetve. Ezeket a járőrvezető a szolgálati lapba be is jegyezte. A csendőrnek naponta hat óra külszolgálatot kellett teljesítenie, ami az ünnepnapokat is beleszámítva a gyakorlatban napi 8-9 órát, vagyis havonta 240-270 órát jelentett. A külszolgálati idő egyharmada pihenő lett volna, azonban a pihenőhelyek kérdése régi megoldatlan problémája volt a csendőrségnek. A járőrök számára rendelkezésre álló pihenőhelyeket a közigazgatási hatóság biztosította, azonban erre nem mindenhol volt lehetőség. A karhatalmi és a nyomozó szolgálat nem volt időtartamhoz kötve. A külszolgálatban töltött időn kívül az őrön napi egy óra elméleti oktatás is megvalósult a csendőrség felügyelője által kiadott tanterv szerint, kéthetes oktatási időszakokra felosztva. Ezeket követően az őrparancsnok a tananyagból vizsgáztatott. Az őrön csak az elvégzett tanfolyamok tananyagának ismételése történt, új tananyag oktatása csak a megjelent törvényekre és rendeletekre korlátozódott. Az elméleti oktatás mellett a csendőrök az őrön írásbeli, számtani és vázlatrajzoló feladatokat is kidolgoztak saját feladatfüzetükben. A gyakorlati foglalkozásokon folyó katonai kiképzés főleg a karhatalmi szolgálatra és a közbiztonsági harcászatra koncentrált.

A nyomozásokat az őrök önállóan teljesítették, jelentősebb bűncselekmények esetén a szakaszparancsnok helyszíni vezetése mellett, illetve a kerületi nyomozó alosztály részéről kiküldött egyenruhás vagy polgári ruhás csendőrök támogatásával. A bíróságokhoz és a hatóságokhoz teendő feljelentések fogalmazványát a járőrvezető szerkesztette meg, melyet az őrparancsnok aláírásával az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak közvetlenül küldtek meg. Az összes feljelentést, a szolgálat vezényletére vonatkozó előjegyzést (szolgálati havifüzet), a szolgálati lapokat, valamint az őrre

érkezett minden bírósági vagy hatósági felhívást az őrsparancsnok havonta szolgálati úton felterjesztette a szárnyparancsnokhoz.³²²

Az őrsök mellett a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében folyamatosan jelen voltak az úgynevezett *különítmények* is. Különítményeket ott hoztak létre, ahol az átlagosnál jelentősebb csendőri jelenlételre volt szükség ideiglenesen vagy tartósan, de az adott helyen őrs nem működött. Felállításukra a kerületparancsnok javaslatára a belügyminiszter intézkedett. Létszáma legtöbbször 2-4 fő volt, akik meghatározott rövid időre valamely fürdőhelyre, nyaralótelepre, vagy kirándulóhelyre kerültek telepítésre. Feladata a kirándulók, fürdőzők és egyéb látogatók személy- és vagyonbiztonságának megóvása, valamint azoknak a szükséges útbaigazításokkal és tanácsokkal való ellátása volt. A különítményeket rendeltetésük szerint nevezték el (őr-, fürdő-, tiszti különítmények, stb.). Ezek parancsnoka rendszerint altiszt volt, de a tiszti, valamint a 20 fő fölé emelkedő létszámú altiszti különítmények parancsnoklásával mindig tisztet bízta meg. 1887-ben a testület 19 különítményéből 12 fürdőhelyen működött 2-2 fővel, míg a továbbiak 3-5 fővel. A különítményeket a testület 1907-től kezdte szélesebb körben alkalmazni.³²³ A fürdő- és nyaralóövezetek mellett bevett gyakorlat volt a gyártelepi, bányatelepi, és vasútállomási különítmények felállítása is, de a jelentősebb vasúti és vízügyi építkezések³²⁴ munkástelepeire is vezényelhettek csendőr különítményt.³²⁵

A különítmények egy speciális változatának tekinthetők a *nyári őrsök*, melyek a határszéli csendőrség szervezeti felépítésében megjelenő ideiglenes szervezeti elemek.³²⁶

Valamennyi parancsnokság kellő számú segédszeméllyel, úgynevezett írkokkal rendelkezett, akik az adminisztráció manuális elvégzését és az iktatást, az irányítás kevésbé fontos részteendőit látták el. Minden parancsnokság mellett működött egy önálló működési területtel nem rendelkező, kis létszámú őrs, amely a parancsnokság tevékenységének fegyveres biztosításáért felelt.

Emellett központi szinten is fejlesztették a testület működését biztosító kiszolgáló apparátust. 1904-ben létrehozták a *Központi Felszerelési és Anyagraktárt* Budapesten, amely a szükséges ruházati anyagok és kellékek, lőszelvények, ágynemű és egyes laktanyaberendezési tárgyak beszerzését és szétosztását hajtotta végre. A különböző szükségleti cikkek pályázat útján szerződéssel való biztosítása és beszerzése mellett azok szakszerű bevizsgálással történő átvétele, valamint az egyes pótszárnyakhoz való kiszállítása is e központi ellátó szerv feladata volt. A csendőr kerületeknél

szükségtelenné vált ruházati és felszerelési cikkek értékesítéséről szintén ez a szervezeti elem gondoskodott. Parancsnoka ezredes volt, akinek alárendeltségében egy gazdasági tisztt, mint átvevő tisztt, négy gazdasági tiszthelyettes, mint műmester, valamint öt fős kiszolgáló személyzet működött.³²⁷

Kétségtelen, hogy a testület fejlődésében kiemelkedő szerep jutott a budapesti csendőr laktanyának. 1899-ben törvény³²⁸ hatalmazta fel a belügyminisztert, hogy a budapesti csendőrség egy részének elhelyezésére laktanyát és lovardát építtethessen. A költségekre az országgyűlés 370 000 forintig terjedő összeget szavazott meg. A laktanya a budai oldalon, a külső körút mentén a Böszörményi úton³²⁹ épült fel 1901-ben. Öt hatalmas, kétemeletes épülete minden szempontból korszerűnek számított és számos csendőrségi szervezeti elemnek adott otthont. Itt működött a budapesti csendőr kerület Gazdasági Hivatala, Segédhivatala és gyalogőrse, valamint folyamatosan otthont adott a testület képző intézményeinek. Itt helyezték el a csendőr hadapródképző iskolát, amely 1903-ban kezdte meg működését. Az oktatás akkor hat hónapig tartott, októbertől márciusig. A harmincas években az elméleti oktatás idejét tizenkét hónapra emelték fel, mely után még gyakorlati próbaszolgálat is következett különböző őrsökön és magasabb parancsnokságokon. Ekkor az iskolát már Csendőrtiszti Tanfolyamnak nevezték, melynek tanári kara idősebb, tapasztaltabb törzstisztekből és a közbiztonsági szolgálat terén kiemelkedő ismeretekkel bíró egyetemi tanárokból állt. Itt helyezték még el állandó jelleggel a törzstiszti tanfolyamot is valamint itt tartották az időről időre megrendezett továbbképző előadásokat is. Ahogy a testület fejlődött, mindig több és több parancsnokságot helyeztek a Böszörményi úti laktanyába. Így került ide a Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága, a Központi Közlekedési Parancsnokság, a Híradó Osztály, a Csendőrségi Felszerelési Anyagraktár és a Központi Gazdasági Hivatal.³³⁰ A laktanya kovácsoltvas kapujával szemben állt egy elesett egyént tartó egyenruhás csendőr szobra, amely nemcsak a bajtársiasságot, de a szegények, rászorulóknak, betegek, sebesültek felkarolását és segélyezését is jelképezte.³³¹

A laktanyában települt egyik legfontosabb szervezeti elem a testület mindenkori központi nyomozó szerve, amely az 1920-es évek végétől fokozatosan kiépülő bűnügyi szervezeti elemek központi irányító szerve volt. A budapesti Nyomozó Osztályparancsnokság³³² a csendőrség országos, központi szerve volt, amely országos áttekintéssel irányította a kerületi nyomozó alosztályok munkáját. Parancsnoka alezredes, parancsnokhelyettese őrnagy volt. Közbiztonsági szempontból közvetlenül

a belügyminiszternek, személyi és fegyelmi tekintetben pedig a csendőrség felügyelőjének volt alárendelve.³³³

Az osztályparancsnokság szervezetében több, a bűnügyi munka eredményességét segítő, információcserét és koordinációt szolgáló szervezeti elem és funkció volt megtalálható. A parancsnokság a tulajdonképpeni törzsből, a törzs nyomozó alosztályból, a sajtóirodából (később hírközpontból), a csendőrségi összekötőtisztből, és a bűnügyi laboratóriumból állt.³³⁴ Itt kezelték az ország egész területére (tehát nemcsak a csendőrségi működési területére) kiterjedően bűnügyileg releváns adatokat tartalmazó nyilvántartást és állították össze a naponta megjelenő *Nyomozati Értesítőt* és a félévenként megjelenő *Nyomozókulcsot* is, melyben összesítve megjelenítették a körözött vagy veszélyes személyeket. A fővárosi rendőrséghez delegált csendőrségi összekötőtiszt feladata kettős volt: egyrészt a folyamatos hír- és információáramlást biztosította a testületek között, másrészt a fővárosban nyomozási céllal megjelenő valamennyi csendőrnek jelentkeznie kellett nála eligazításra. A Nyomozó Osztály keretén belül működött a BM II. számú postaállomása is, amely a közbiztonsági rádió hírszolgálathoz kapcsolódott.

Az osztályparancsnokság gyakorlatilag nem vett részt a csendőr kerületek nyomozó alosztályainak felderítő munkájában, csupán közvetve irányította és országos szinten koordinálta tevékenységüket. Saját végrehajtó szervezeti eleme a törzsalosztály volt, amely országos hatáskörrel tevékenykedett bűnügyi és államrendészeti ügyekben is.³³⁵ Később más speciális feladatok is hasonló szervezeti struktúrák kialakítását indokolták. 1929-ben állították fel a közlekedési csendőrséget. Kezdetben kísérleti jelleggel három közlekedési őrsöt hoztak létre Budapesten, Győrött és Székesfehérvárott. A kedvező tapasztalatok dacára anyagi nehézségek miatt 1936-ig húzódott a szervezet kiépítése. A közlekedési csendőrség egy alosztályt alkotott, amely négy szárnyra bomlott. 1940-ben hozták létre a Magyar Királyi Csendőrség *Közlekedési és Híradó Osztályát*. Az osztály egy híradó, egy repülőtéri és négy közlekedési szárnyból állt. 1943-ban a híradó szakterület osztályként önállósult. Ugyancsak 1940-ben állították fel a vasúti csendőrséget a fokozódó jelentőségű vasúti hadiszállítások biztosítására. A vízi csendőrséget 1942-ben szervezték meg, amely a Balatonon teljesen ki is épült. Tervezték működési területének és szervezetének kiterjesztését a Dunára és a Tiszára is, ezt azonban a háború már nem tette lehetővé. A gyarapodó polgári légi forgalommal kapcsolatos biztonsági teendőik ellátására hozták létre a repülőtéri csendőr különítményeket is 1923-tól.³³⁶

Külön említést érdemelnek még a csendőrség felügyelőjének közvetlen alárendeltségében működő, többségében kiszolgáló feladatokat ellátó, vagy az adott korszakban bevezetett speciális intézkedéseket támogató szervezeti elemek is, mint:

- Magyar Királyi Csendőrség Vezényelt Csendőregyének Osztaga (1919-1920)
- Magyar Királyi Csendőrség Tiszti Igazoló Bizottsága (1920)
- Magyar Királyi Csendőrség Zenekara (1924-től)
- Magyar Királyi Csendőrség Kutyatelepe (1924-1925)³³⁷
- Magyar Királyi Csendőrség Szabályzatszerkesztő és Tanulmányi Bizottsága
- Magyar Királyi Csendőrség Központi Gazdasági Hivatala (folyamatosan)

Utóbbi központi hivatal fontos szerepet töltött be a testület működésében, mivel a Központi Felszerelési Anyagraktár működésével kapcsolatos pénzkezelési tennivalóinak ellátásán túl intézte a központi vezetés és szerveinek illetményügyeit, valamint nyilvántartotta a budapesti nyugállományú csendőröket is.³³⁸

A testület általános szervezeti struktúrájának fejlődése kapcsán elmondható, hogy már a dualizmus időszakában jelentős szervezési lépések történtek a hatékony működés érdekében. Míg a testület országos megszervezését követően a kerületparancsnokságok a két felelős minisztériumnak közvetlenül alárendelve, köztes vezetési szint nélkül irányították az alájuk rendelt szárnyakból, szakaszokból és őrsökből álló három szintű szervezeti struktúrát,³³⁹ addig az első világháború kitörésére lényegesen szerteágazóbb szervezeti struktúra alakult ki. A Magyar Királyi Csendőrfelügyelőség létrehozásával a két érintett tárca mellett – informálisan – a miniszterelnök is rendelkezett a csendőri erők felett. Megjelentek a csendőrség központi szervei, melyek a kerületparancsnokságokkal együtt a csendőrség felügyelőjének alárendeltségébe kerültek. A kerületek hagyományos szervezeti felépítése pótszárnyakkal, tanosztályokkal és esetenként speciális szervezeti elemekkel bővült, valamint alárendelt parancsnoki szintjeinek száma is nőtt a járásparancsnokságok megjelenésével.³⁴⁰

A trianoni határok között újjászervezett testület³⁴¹ szervezeti struktúrája a dualizmuskori alapokra épült, de szervezettségében tovább fejlődött. A testület felügyeletét ellátó két minisztérium szerepe változott a csendőrség irányításához kapcsolódóan, és a Nyomozó Osztályparancsnokság vonatkozásában megjelent a BM-mel való közvetlen kapcsolat is. A kerület hagyományos szervezeti struktúrája négy alárendelt szervezeti szintre épült (osztály, szárny, szakasz, őrs). A csendőrfelügyelőséggel fennálló közvetlen alá-fölérendeltségi viszonyt a bűnügyi

szakirányítás keretében a központi bűnügyi szerv és a kerületi nyomozó alosztály közötti kapcsolat egészítette ki.³⁴² A később létrehozott csendőrségi szolgálatok szakirányítási rendszerének is ez képezte alapját. A dualizmus időszakában megszervezett tábori csendőrség, valamint az első valódi specializált csendőrségi szolgálatnak tekinthető határszéli csendőrség létrehozását követően – a járásőrmesterségek felállításával a bűnügyi szolgálat létrehozására tett kísérlettől eltekintve – csak a két világháború között indult meg a testület speciális szervezeti elemeinek fejlesztése. Az egyes csendőrségi szolgálatok szervezeti fejlődése a későbbiekben részletesen is bemutatásra kerül, és áttekintésüket a **XX. számú melléklet** is tartalmazza.

A két világháború között újjászervezett testület szervezeti elemei mennyiségi fejlődésen is átestek. 1925-ben 7 kerület, 30 osztály,³⁴³ 93 szárny, 209 szakasz és 853 őr működött 11 412 fő feltöltött létszámmal, a terület-visszacsatolások nyomán 1944-ben 10 kerület, 35 osztály, 79 szárny, 1321 őr látott el szolgálatot a Magyar Királyság területén. A visszacsatolt területeken 2 kerületet, 33 szárnyat, 70 szakaszt és 500 őröt állítottak fel, emellett a fokozottan veszélyesnek tartott térségekben, Kárpátalján és Bácskában külön nyomozó részlegeket is létrehoztak. A visszacsatolt területek a speciális csendőr szervezetek kiépítéséből sem maradtak ki. E térségben 23 különleges (közlekedési, híradó, vasúti és repülőtéri) őröt szerveztek.³⁴⁴ (A testület szervezeti felépítésének változásait az 1884, 1914, 1925, és 1938-1941. években a **III. számú melléklet** tartalmazza)

2.2 A testület humán viszonyai

A teljes működése során alapvetően kis létszámú őrökre és az egyes járőrök képességeire támaszkodó Magyar Királyi Csendőrség számára személyi állománya volt a legfőbb érték, egyúttal eredményessége záloga is. A fegyelmezett, jól képzett és a társadalom által is követett erkölcsi értékeket valló, a testülethez lojális és önazonos személyi állomány elengedhetetlen volt a vizsgált korszak közbiztonsági fenyegetéseivel szembeni hatékony fellépéshez. A testület humán viszonyainak vizsgálatát ennek megfelelően a következő szempontok szerint végeztem le:

- Hol helyezkedett el a csendőrség személyi állománya az állami alkalmazottak humán viszonyrendszerében?
- Melyek voltak és hogyan változtak a testülethez való belépés feltételei?
- Milyen kiképzési és továbbképzési rendszer működött a testületen belül?

- Milyen rendfokozati és előmeneteli rendszerben és milyen illetményezés mellett teljesítette szolgálatát a személyi állomány?
- Milyen nyugellátási rendszer és egyéb járandóságok voltak elérhetők a testületen belül?

Az állami alkalmazottak (az állami működést szolgáló civil apparátus és a véderő tagjai) humán viszonyrendszere egységes volt, amelytől a közbiztonsági őrtestületek fegyveres szolgálatot ellátó tagjainak viszonyai csupán néhány részlet tekintetében tértek el.³⁴⁵ Az állami alkalmazottakkal szemben a magánszférához képest magasabb követelményeket támasztottak, ezért cserébe azonban biztos, az adott munkakör társadalmi állásához elvárható megélhetést és gondoskodást remélhetett a közszolgálatba álló. Az állam egységesen kezelte alkalmazottait, járandóságait az állami működés szempontjából vizsgált hozzáadott értékük szerint, objektíven határozta meg, amely független volt a mindenkori kormánypárt vagy más politikai érdekcsoportok pillanatnyi érdekeitől. A közszolgálatban állók *társadalmi állásukhoz méltó életvitel*hez szükséges feltételeket biztosítása az illetmény mellett különböző pénzügyi és természetbeni juttatások formájában valósult meg. Az ellátási rendszer sarokpontjai voltak a fizetés, a lakhatás támogatása, az orvosi ellátás és a nyugdíj.³⁴⁶ Ezen elemek külön-külön is biztonságot nyújtottak, összességében pedig olyan körülményeket jelentettek az állami alkalmazottak és családjaik számára, amely a piaci viszonyok átlagánál jobb, életre szóló egzisztenciális háttérrel jelentett.³⁴⁷ A rendszer alapelve volt, hogy az államnak nemcsak alkalmazottai, hanem azok közvetlen hozzátartozói és hátramaradottai számára is biztosítani kell a megfelelő megélhetést az életük aktív és nyugállományú korszakaiban egyaránt.³⁴⁸

A közszolgálatban állók humán viszonyrendezésének másik alapelve a *minőségorientáltság* volt, mely szerint magasabb beosztáshoz és azzal járó magasabb illetményhez csak magasabb képzettség birtokában lehetett eljutni.³⁴⁹ A magasabb beosztásokba kerülés feltétele a képesítés mellett a megfelelő gyakorlat megléte volt. Az úgynevezett rangfokozati névjegyzékben tartották nyilván az egész országra kiterjedően egy-egy szakterület vagy testület kötelékébe belépők képesítését, a belépés idejét, valamint a továbbképzések és a magasabb képesítések megszerzésének időpontjait, illetve a beosztásokba történő kinevezések dátumait. Státuszok üresedése esetében annak a személynek ajánlották fel az állást, aki a leghosszabb ideje rendelkezett a beosztás betöltéséhez szükséges képesítéssel és a képzettségénél alacsonyabb beosztást töltött be. Nem állhatott elő az a helyzet, hogy a megüresedett

beosztáshoz szükséges képesítéssel és gyakorlattal a szakterületen alkalmazott személyeket kívülről előzzék meg.

E körülmények az állami alkalmazottak és családjaik számára olyan nyugodt életkörülményeket biztosítottak, amelyben nem volt szükség mellékfoglalkozások és kiegészítő jövedelemszerző tevékenységek folytatására. Ez általánosan igaz volt az állami alkalmazottakra. A fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazottak ezen felül csupán szolgálatuk jellegéből fakadó kisebb előnyöket élveztek, melyek azonban a kor magánvállalatai által biztosított lehetőségeket lényegesen meghaladták.³⁵⁰

Az állami alkalmazottak körében a foglalkoztatás jellege szerint megkülönböztettek tisztviselőket, kezelőket, díjnokokat, szakdíjnokokat, altiszteket és szolgálakat.

Tisztviselőknak és hasonló állásúaknak az állami fizetési osztályba soroltakat tekintették. Ide tartoztak a katonatisztek, orvosok, mérnökök stb. Az alsóbb fizetési osztályok betöltéséhez elegendő volt az érettségi. A középiskolai végzettséggel többnyire nem rendelkező kezelők a kisebb horderejű közigazgatási teendőket látták el, akiket ugyan már nem soroltak be az állami fizetési osztályokba, azonban havidíjban részesültek.³⁵¹ Díjnokoknak azokat tekintették, akik egyszerű közigazgatási jellegű teendőket napidíjas fizetéssel végeztek. A szakdíjnokokat – ugyancsak napidíjas javadalmazással – felsőfokú képesítéshez kötött különleges tennivalók végzésére alkalmazták. Azokat tekintették altiszteknak, akik rendszeres havi fizetés, vagy zsold ellenében állandó és fizikai igénybevételt is jelentő tevékenységet végeztek. A szolgálak egyszerű testi munkát végeztek (fűtés, takarítás stb.) állandó havi javadalmazás ellenében. A tisztviselői csoporton belül a feladatkörök tartalma és a szükséges képesítések szerint megkülönböztettek fogalmazási-, segéd- és kezelő tisztviselőt.³⁵² A fogalmazási tisztviselők az érdemi munkát végezték, míg a segéd tisztviselők speciális szaktudásukkal az előbbieknél munkáját segítették, mint műszaki, egészségügyi, számviteli stb. munkatársak. A kezelő tisztviselők a segédhivatali teendőket látták el, ők végezték el a mai fogalmaink szerinti ügyviteli irodai és irattári teendőket.³⁵³

Az állam szolgálatában álló fegyveres és civil szolgálatot ellátók esetében egyaránt fontosnak tartották az erkölcsi állapot magas szinten tartását. A tisztek esetében ezen igények a becsületügyi szabályzatokban öltöttek testet. A katonai állományba tartozó tisztekre egységes becsületügyi szabályzat vonatkozott. A közbiztonsági őrtestületek legénységi állományának erkölcsi állapota felett – figyelemmel arra, hogy a legénység tagjai a legtöbb esetben a falvakból kerültek ki, ahol a lakosság a vallási erkölcsöt

követte – egyszerű nyelvezettel, vallás erkölcsi nevelés körébe eső tevékenységekkel örködték. Ennek a mintájára hozták létre például a csendőrségi tízparancsolatot,³⁵⁴ vagy vezették be a felekezetek szerinti kötelező vallás erkölcsi oktatást a budapesti állami rendőrség személyzeténél.³⁵⁵ A testületi jelmondatok is egyszerűek, az erkölcsre hatók voltak.³⁵⁶ Az erkölcsi elvárásoknak nem megfelelő viselkedést tanúsítókkal szemben a testület és a testületi tagok közösségei egyaránt szankciókat alkalmaztak, vagyis az erkölcsiséggel kapcsolatos elvárások a szervezeti kultúrák részévé is váltak.³⁵⁷

Itt fontos azt megjegyezni, hogy a személyi állománnyal szembeni elvárás nem csupán a szolgálat ellátásához szükséges ismeretek birtoklása volt. Az állami apparátus, de különösen a fegyveres őrtestületek a személyi állományt tartották a legnagyobb értéknek. A képzettség mellett ugyanolyan fontosnak tekintették a testületi tagok hűségét a haza és a nemzet iránt. A személyi állomány tiszteletre méltó hivatásnak tekintette a szolgálatot, amelyre büszke volt. A különböző járandóságok ezt az elhivatottságot csupán erősítették. A közvélemény szintén természetesnek tartotta, hogy a nemzet érdekében tevékenykedők kedvezőbb ellátásra jogosultak, mint a különböző magán- és csoportérdekekért munkálkodók. Ha ezt összevetjük azzal, hogy a személyi állomány képzettségi színvonala – különösen a tisztikar esetében – a korabeli társadalmi viszonyok között megszokottnál magasabb volt, megérthetjük az általános társadalmi elfogadottság alapjait.³⁵⁸

A fegyveres szervezetek tagjaira vonatkozó szabályozás szintén mindent megtett annak érdekében, hogy a testület tagját semmilyen előnnyel ne csábíthassák le a becsületes közszolgalat útjáról. Ennek volt az egyik sarkalatos eleme, hogy tilalmazták a hitelfelvételt, mert az adóssággal rendelkező személy kockázati tényezőt jelentett a szolgálatteljesítés színvonala és az esetleges befolyásolhatóság tekintetében egyaránt. A fegyveres szervezetek tagjai nem vállalkozhattak, továbbá semmilyen másodállást nem végezhettek, sőt a velük egy háztartásban élő családtagjaik is kizárólag olyan foglalkozást űzhetnek, amely összeegyeztethető volt a családfő hivatásával.

Ennek része volt a testület és a személyi állomány politikamentessége is. A személyi állomány nem lehetett tagja politikai pártnak, sőt a testület azt sem tűrte, ha a csendőrök személyes kapcsolatai átpolitizáltak voltak. Ez mind a nőülés szabályozásában, mind a polgári lakossággal való kapcsolattartás figyelemmel kísérésében megjelent, sőt még egymás közötti „*politikai vitatkozásokba bonyolódni*” is tilos volt.

Mindezen követelmények összességében jó hatásokkal működő, korrupciótól mentes, a társadalom megbecsülését élvező, a polgári magyar állam szilárd támaszát alkotó közbiztonsági testületeket eredményezett.³⁵⁹

A magas színvonalú munkavégzésre képes személyi állomány kiépítése – ahogy az állami szolgálat más területein, úgy a Magyar Királyi Csendőrség esetében is – a felvételi követelmények meghatározásával és a kiválasztással kezdődött.

Részben a császári zsandárság hagyományait követve az országosan megszervezett Magyar Királyi Csendőrség is elsősorban katonaviselt személyekből kívánta kiegészíteni személyi állományát. A testület soriba jelentkezettek:

- 1) a közös hadseregben (haditengerészetben) vagy a honvédségben szolgált, közszolgálatra alkalmas³⁶⁰ altisztek;
- 2) olyan önkéntesek, akik hadkötelezettségüknek már teljesen eleget tettek;
- 3) a hadsereg kötelékébe tartozó szabadságolt és önkéntesen belépő egyének, akik már a sorhadi kötelezettségnek utolsó félévében álltak;
- 4) a hadsereg önkéntesen belépő tartalékosai és póttartalékosai;
- 5) és önkéntesen belépő honvédek.³⁶¹

Emellett a jelentkező 20 és 40 év közötti nőtlen magyar állampolgárnak „*feddhetetlen erkölcsi magaviselet és megfelelő szellemi képességek mellett, tisztességes és ildomos magatartással*” kellett bírnia. Követelmény volt továbbá a katonai szolgálatra való alkalmasság, legalább 163 cm-es testmagasság, valamint az írás, olvasás, számolás képessége. Előnyt jelentett, ha a jelentkező a szolgálati magyar nyelven kívül lehetőleg azon vidék nyelveinek egyikét is ismerte, melynek területén szolgálni fog. Az életkori és nőtlenégi kritérium alól felmentés volt kérhető, illetve kiskorú esetén az édesapa vagy törvényes gyám beleegyezése volt szükséges.³⁶²

A kezdeti, 1881-ben meghatározott felvételi követelmények alig változtak a testület fennállása alatt. Az 1941-ben kiadott SZUT a következőkben határozta meg a felvételi követelményeket:

- 1) önkéntes jelentkezés;
- 2) magyar honosság;
- 3) feddhetetlen előélet mellett erkölcsi érdemesség és nemzeti szempontból való megbízhatóság;
- 4) 19 és 40 év közötti életkor;
- 5) nőtlenég, törvényesen elvált gyermektelen vagy gyermektelen özvegyi állapot;

- 6) hadiszolgálatra alkalmasság;
- 7) megfelelő jártasság a magyar nyelvben;
- 8) írás, olvasás és számolás képessége;
- 9) legalább 163 cm testmagasság.³⁶³

A fizikai, egészségi és szellemi vizsgálatból álló felvételi eljárás mellett a jelentkező családi és lakóhelyi bűnözési fertőzöttségét vizsgáló környezettanulmányt is készítettek.³⁶⁴ A legénység esetében az elemi iskolai végzettség volt feltétel.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a csendőrséghez felvett személyekkel szemben nem növekedtek a felvételi követelményként megfogalmazott elvárások (sőt az 1881-ben megkövetelt képességek az 1940-es évekre hétköznapiabbá váltak),³⁶⁵ vagyis a politikai, társadalmi és technológiai változásokkal lépést tartani képes testület nem az egyre magasabban kvalifikált utánpótlásnak köszönhető sikereit. Ez sokkal inkább a *belső képzési rendszernek* volt köszönhető, amely garantálta, hogy az egyes szervezeti szinteken beosztást betöltő személyek már kinevezésükkor rendelkezzenek a szükséges képességekkel és képzettséggel. A csendőrségi alap- és továbbképzési rendszer több szintű, feladatspecifikus felkészítést biztosító, és kizárólag a szolgálat eredményes teljesítéséhez szükséges ismereteket átadó struktúra volt. A legénység kiképzése alapvetően a csendőr kerületek gyalogtanosztályainál történt, azonban a már XIX. század végén megjelent az igény egy központi képző intézmény létrehozására.

A csendőr százados parancsnoksága alatt álló gyalogtanosztályoknál az első három hónapban csak katonai kiképzés folyt, amely a különböző fegyvernemekről érkező próbacsendőrök egységes gyalogsági átképzését szolgálta. Három hónap után a próbacsendőrök két hónap gyakorlatot teljesítettek csendőr őrsön, majd ismét hét hónap elméleti tanfolyam következett. A tanfolyam célja a *járőrtársi ismeretek* elsajátítása volt, melyet követően idősebb, tapasztalt járőrvezető mellett szolgálatba léphettek. A tanosztályból kikerülő próbacsendőr ezután vizsgát tett és végleges beosztásába került, ahol további hat hónapig gyakorlati próbaszolgálatot teljesített. Ha a próbaszolgálat alatt is megfelelő elméleti és gyakorlati ismeretekről, valamint fegyelméről tett tanúbizonyságot, beosztásában véglegesítették.

A lovas legénység kiképzése lovas tanosztályokban történt, melyek személyi összetétele a gyalogtanosztályokéval azonos volt. A próbacsendőr csak akkor kerülhetett lovas tanosztályhoz, ha a gyalog tanosztály kiképzésén átesett és véglegesítették. A lovas elméleti és gyakorlati kiképzés tartama azok számára, akik nem lovas fegyvernemnél szolgáltak, egy év, a lovas fegyvernemnél szolgáltak

számára hat hónap volt. A lovas vizsgát letett csendőrök véglegesen átkerültek a lovas állományba.

Mielőtt a csendőr őrmesterré előlépett – tehát legkésőbb a 7. csendőrségi szolgálati évének betöltéséig – el kellett végeznie a járőrvezetői tanfolyamot. A járőrvezetői tanfolyam személyi összetétele ugyanolyan volt, mint a gyalogtanosztályoké. Külön lovas járőrvezető tanfolyam nem volt, a lovas legénység is gyalogos tanfolyamban került továbbképzésre. Aki a továbbképzés tapasztalatai alapján lovaglásban pótkiképzésre szorult, azt a járőrvezetői tanfolyam elvégzése után három havi lovas elméleti és gyakorlati pótkiképzésre valamelyik lovas tanalosztályhoz vezényelték.³⁶⁶ Őrsparancsnok csak az a törzsőrmester lehetett, aki az őrsparancsnokképző iskolát elvégezte. A kiválasztás önkéntes jelentkezés, minősítés és pszichológiai vizsgálat alapján történt, valamint – a jelentkezők nagy számából adódóan – a járőrvezetői tanfolyam kitűnő vagy igen jó eredménnyel történő elvégzése is szükséges volt. Ezt a továbbképzési szintet azonban már nem lehetett területi szinten hatékonyan megvalósítani. A központosított képzési igényre reagálva 1909-ben felállították a Csendőrtovábbképző és Altiszti Iskolát Nagyváradon, amellyel a csendőrség képzése már központosítottnak volt tekinthető.

A csendőrség felügyelőjének alárendeltségében több, különböző szintű képzést nyújtó csendőriskola működött:

- Magyar Királyi Egyesített Csendőriskola (folyamatosan)
- Magyar Királyi Csendőrtiszti Tanfolyamok Parancsnoksága (1919-től)
- Magyar Királyi Csendőr Őrsparancsnok Képző Iskola (1922-től)³⁶⁷

Az országos csendőriskola, 1909. szeptember 01-én 120 hallgatóval kezdte meg működését. Az oktatás négyhónapos továbbképzésből állt. Az iskola 1913-ban új épületbe költözött, ahol tizenöt tanterem, harminc hálóterem, tiszti, altiszti és legénységi ebédlők, egészségügyi szoba, lovarda, „kuglizó” és labdarúgópálya állt a testület tagjainak rendelkezésére. Az iskola első parancsnoka alezredes, segédtszjtje százados volt. Az első tanárok között két őrnagy, hét százados és két főhadnagy volt.³⁶⁸

Az altiszti kar őrsparancsnokká történő kiképzése az első világháború alatt szünetelt,³⁶⁹ ami – a nagyváradi országos csendőr iskolának a trianoni határokból eredő elvesztése mellett – jelentősen visszavetette a testületi továbbképzési rendszert. A kiesett intézményi kapacitások pótlására a belügyminiszter 1922-ben a korábbi ostffyasszonyfai hadifogolytábor területén őrsparancsnokképző iskolát hozott létre. A továbbképzési idő öt hónap volt. Az iskola két századra és négy tanulmányi osztályra

tagozódott, alárendelve a szombathelyi (III.) kerületparancsnokságnak. Az őrsparancsnokképzés mellett itt valósult meg a szakasparancsnokok vizsgáztatása is. A szakasparancsnok-jelölt tiszthelyettesek (alhadnagy-jelöltek) nem hallgattak tanfolyamot, hanem a szakasparancsnoki vizsgára magánúton készültek. Szakasparancsnoki vizsga évente egyszer került megszervezésre az iskola által összeállított bizottság előtt.³⁷⁰

Az iskola parancsnoka ekkor százados volt, akit egy vagy két oktatótiszt és segédoktató altiszt támogatott. 1922-ben 70, 1923-ban 74, míg 1924-ben hat hónaposra növelt tanfolyami idővel 84 fő altiszt végzett.³⁷¹

1924-ben az altiszti létszámihiány pótlására Egerben és Kecskeméten is indult őrsparancsnoki tanfolyam 4,5 hónap időtartamban. Az egri 35 fős tanfolyam a szegedi, miskolci, debreceni csendőr kerületek altisztjeinek továbbképzésére, míg a kecskeméti lovas továbbképzésre szolgált 40 fővel.

Az ostffyasszonyfai barakktábort még 1924. decemberében elbontották, és az őrsparancsnokképző iskola az új szombathelyi csendőr laktanyába költözött. Az iskolarendszerű őrsparancsnokképzés kétévi szünet után (1925-1926.) 1927-től folytatódott 10 hónapos tanfolyamokkal és modern intézményi háttérrel.³⁷²

Az állandó csendőr iskolákon kívül alkalmi tanfolyamok is működtek az egyes szolgálatok speciális igényeinek kiszolgálására. Ilyen volt a nyomozó tanfolyam a bűnügyi alakulatokhoz beosztott legénység számára, a motoros tanfolyam a közlekedési őrsök legénysége számára, a rádiós tanfolyam a híradó csendőrök számára, stb. Ezek összeállítására és tantervére eseti jelleggel intézkedtek a résztvevők körére és a szakterületi igényekre figyelemmel. Később ezekből állandó képzések is szerveződtek.³⁷³

A személyi állomány továbbképzésében fontos szerepet játszott az önképzés is, melyet az őrsökön valósítottak meg. A tanfolyamok elvégzését követően a csendőrök külszolgálati óráira való tekintet nélkül legalább napi egy órát a megtanult tananyagok ismétlésével töltöttek. Az őrsparancsnok az egyes csendőrök feladatfüzetei és egyéni felkészülésre kiadott témái alapján kéthetente vizsgáztatta beosztott állományát, valamint az ismeretek ellenőrzésére minden tiszti szemle alkalmával sor került. Az önképzés és az ismeretellenőrzések tapasztalatai akár előmeneteli következményekkel is járhattak. Az átismételt ismeretanyag a jogszabályok és szabályzatok mellett kriminalisztikai tananyagokra, katonai ismeretekre (közbiztonsági harcászatra) és

általános ismeretekre is kiterjedt (például nyelvtan, rajzolás, illetn, melyek mindegyike a csendőr megfelelő szolgálati fellépését szolgálták).

Ugyancsak az önképzést segítette a csendőrség szaklapja a *Csendőrségi Lapok*, valamint a csendőrségi zsebkönyvekben megjelenő szakmai tárgyú közlemények tanulmányozása is. A *Csendőrségi Lapok* 1907-től változó gyakorisággal, többségében kéthetente jelent meg és úgy tartalmában, mind nyelvezetében a legénység igényeihez igazodott. A szakmai tartalma felett a csendőrség vezető személyiségeiből álló öttagú felügyelőbizottság örködött, szerkesztője pedig a bizottság által megbízott tiszt volt. A csendőrség neves szakemberei mellett közigazgatási tisztviselők, rendőrkapitányok, ügyészek, és bírók is szívesen publikáltak hasábjain.³⁷⁴

A legénység továbbképzése mellett a kis létszámú, de kiemelkedő képzettséggel rendelkező *tisztikar felkészítése* is hangsúlyos szerepet játszott a testület hatékonyságában. Esetükben azonban a képzési rendszer más alapokon nyugodott.

A civil tisztviselők és közbiztonsági őrtestületek tiszti utánpótlásának képzése a közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsgán keresztül, illetve azon alapulva valósult meg.³⁷⁵ A közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga a jelöltek felsőoktatási tanulmányaira alapozottan a leendő hivatásuk tudományterületeinek aktuális eredményeivel, valamint azok alkalmazásával ismerkedtek meg, mely során bejárták azokat a munkaköröket, amelyeket majdani beosztottaik, illetve munkatársaik tölthettek be.³⁷⁶ A közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga a magyar közigazgatásban a minősítési rendszerhez kapcsolódóan fokozatosan alakult ki. A *Mária Teréziáig* visszanyúló képesítési követelmények fokozatos fejlesztése nyomán az 1880-as évek elejére kialakult a témakör átfogó szabályozása.³⁷⁷ Ehhez a szakvizsga-rendszerhez igazodtak az állam különböző szakterületei. A rendőrség fogalmazói karának előképzettségi követelményei illeszkedtek e rendszerhez, azonban a közigazgatás nem jogi diplomával rendelkező tagjait nem lehetett az egységes közigazgatási szakvizsga letételére kötelezni. Számukra a szaktárcák vezetői külön szakvizsgát vagy tiszti vizsgát szervezettek a közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga mintájára.³⁷⁸ A csendőrtisztek képzése a testület országos megszervezését megelőző időszakra visszanyúló hagyományokkal rendelkezett a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián. 1877-től folyt itt a tiszti utánpótlás felkészítése, melynek kereteiről 1893-ban külön is rendelkeztek.³⁷⁹

A honvédségtől a csendőrséghez átlépett tisztek³⁸⁰ a budapesti Csendőrtiszti Tanfolyamok Parancsnokságának személyi állományába kerülnek, ahol 10 hónapig részesültek továbbképzésben. A csendőrtiszti szakvizsga letétele után egy-egy hónapra három különböző őrsre (ezek közül egy lovas) kerültek, ahol a járőrökkel megfigyelőként portyázó szolgálatot végeztek. A három havi járőrszolgálat után szárnyparancsnoksághoz kerültek beosztásra, ahol a véglegesítésükig hátralévő próbaszolgálatukat teljesítik. Őrnagyi előléptetés előtt álló rangidős századosok törzstiszti tanfolyamot végeztek és törzstiszti vizsgát tettek.³⁸¹ A csendőrtiszteket – hasonlóan a közigazgatás más területein az állami fizetési osztályrendszerbe soroltakhoz – három éves gyakornoki idő után véglegesítették, miután eredményesen letették az elméleti és gyakorlati közigazgatási szakvizsgának a csendőrségre kidolgozott változatát.³⁸² Gyakornokká kinevezés előfeltétele a fizikai és egészségügyi felmérés eredményes teljesítése, továbbá a tiszti beosztáshoz előírt diploma megléte, valamint a kedvező eredményű környezettanulmány létrejötte volt.³⁸³

Az alacsonyabb képzettségi szintekhez kötött, közép- vagy elemi iskolai végzettséget követelő feladatok ellátásához szükséges szakismereteket a jelöltek szintén próbaidő keretében (3 év), tanfolyamok formájában szerezték meg. A tanfolyamokat a próbaidő végéig próbaszolgálat követte, melynek során a jelöltek megismerték szakterületük gyakorlati fogásait.³⁸⁴ Ezt követően kerülhetett sor a jelöltek véglegesítésére úgy, hogy oktatóik és parancsnokaik a személyes tapasztalat alapján felelősséggel ajánlhatták, illetve eltanácsolhatták őket leendő hivatásuktól. Akiket véglegesítették, azoknak a szolgálati idejébe ezt az időt beszámították.³⁸⁵

A képzettség határozta meg a csendőr beosztási és rendfokozati előmenetelét. Tekintettel a testület katonai szervezettségére, a személyi állomány katonai belső függelmi (alá- és fölérendeltségi) viszonyain túl katonai rendfokozatot viselt, ezzel együtt a katonákra vonatkozó általános jogosultságok illették meg, illetve kötelezettségek terhelték őket. Katonai rendfokozatok közbiztonsági szervezetknél történő alkalmazása azonban nem volt általános a korábbi magyar közbiztonsági rendszerben. 1848-ig a Magyar Királyság területén működő rendfenntartó testületek, a hagyományokon és a munkakör megnevezésén alapuló, egyedi rangrendszert használtak. A neoabszolútizmus időszakában a császári közbiztonsági szervezetek az osztrák rangrendszert használták.³⁸⁶ A kiegyezés nyomán visszaállt alkotmányos rendben a katonai rendfokozatokat a katonai szervezetek használták. A véderő részei voltak a hadsereg (közös hadsereg), a haditengerészet, és kiegészítésként a Magyar

Királyságban a honvédség, a népfelkelés, az Osztrák Császárságban pedig a Landwehr és a Landstrum. A haditengerészet rangrendszere némileg eltért a szárazföldi erőktől. A korabeli katonai rendfokozati rendszer döntően francia eredetű volt, amely német közvetítéssel került az Osztrák-Magyar Monarchiába. A császári haderőben az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakában vezették be a hármastagolási rendszeren nyugvó katonai rendfokozatokat. A kiegyezés nyomán az Osztrák-Magyar Monarchia teljes haderejében ezt a rangrendszert alkalmazták, így a Magyar Királyi Honvédségnél és a népfelkelésnél is.³⁸⁷ Mindazon fegyveres szervezetek tagjai, akik személyükben katonának minősültek katonai rendfokozatot viseltek, tekintet nélkül arra, hogy melyik tárca alárendeltségébe tartoztak és a testület feladata honvédelmi vagy rendvédelmi jellegű volt-e.³⁸⁸

Az erdélyi csendőrség 1876-os magyar kormány általi átvételekor az egyenruha formai elemeit magyaros motívumokkal cserélték fel, a rangrendszer azonban változatlan maradt, mivel a szárazföldi csapatok rangjai az Osztrák-Magyar Monarchiában egységesek voltak.³⁸⁹ A kiépülő magyar polgári állam részeként létrehozott polgári őrtestületeknél testületenként eltérő rangrendszer működött, így például valamennyi magyarországi városi rendőrség az 1848 előtti hagyományoknak megfelelően önálló rendfokozati rendszerrel rendelkezett.³⁹⁰

Az 1881-ben országos hatáskörrel felállított Magyar Királyi Csendőrségnél katonai rendfokozati rendszert vezettek be a külföldi gyakorlatnak megfelelően,³⁹¹ az altiszti személyi állomány tekintetében azonban a haderő rangrendszeréhez viszonyítva kisebb eltérések mutatkoztak. Ezek a haderő és a csendőrség feladatai közötti különbségekre vezethetők vissza.³⁹² 1881-ben a Magyar Királyi Csendőrség felállításakor a csendőr altisztek kezdő rendfokozata a „csendőr” megfelelt a haderőben a tizedesi rangnak, amely két fehér celluloid csillag volt, a csendőr őrsvezetők rendfokozata a véderőben a szakaszvezetői ranggal volt azonos, amely három fehér celluloid csillagból állt, végül pedig a csendőr őrmester is három fehér celluloid csillagot viselt, de már sárga paszomány társaságában, akár a hadseregbeli őrmesterek. A csendőrök a honvédség altisztjeinek jellegével bírtak, a Magyar Királyi Honvédségben pedig a tizedesek, a szakaszvezetők és az őrmesterek tartoztak ebben az időben az altiszti karba.³⁹³

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetében 1903-ban létrehozott járásparancsnokságok parancsnokait 1904. február 1-én léptették elő csendőr járásőrmesterekké.³⁹⁴ A csendőr járásőrmesterek rendfokozata annyiban tért el a

csendőr őrmesterek rangjától, hogy a sárga paszományt hosszában piros csík osztotta ketté (kettős paszomány). A csendőr járásőrmesterek átmenetet képeztek a területi fizetési osztályrendszerbe sorolt és fizetésüket zsold formájában kézhez kapó altisztek, valamint az állami fizetési osztályrendszerbe sorolt havidíjban részesülő tisztek között. A csendőr járásőrmesterek úgynevezett rangosztályba nem sorolt havidíjasok voltak, így illetményük az állami fizetési osztályok legalacsonyabb osztályában megállapított bérezéshez közeli volt (hasonlóan a gyakornoki státuszon lévő köztisztviselő jelöltekhez).

Ugyancsak rangosztályba nem sorolt havidíjasok voltak a csendőr törzsőrmesterek, akik gazdasági teendőket láttak el. Rendfokozatuk csupán színében tért el a járásőrmesterekétől. A csendőrségi rangok alapszíne a piros volt, erre kerültek fel az adott rangnak megfelelő csillagok, illetve paszományok. A gazdaságok esetében azonban a rangfokozat alapszíne kék volt.³⁹⁵ 1907-ben a csendőr járásőrmesterek és csendőr törzsőrmesterek rangjainak formája a haderő azonos rangjainak formai megjelenésében bekövetkezett változás miatt megváltozott. Rendfokozati jelzésükben a kettős paszományt ezüst paszomány váltotta fel.

1912-ben átfogóan módosították a csendőr altiszti rangokat, és a csendőrök már nem kettő, hanem három fehér celluloid csillagot viseltek. Megszűnt az őrsvezetői rendfokozat, a csendőr őrmesterek rendfokozati jelzését pedig az 1907. előtti járásőrmesteri ranggal megegyező formára változtatták. Ezzel párhuzamosan az őrsvezetők őrmesteri rendfokozatot kaptak. A járásőrmesteri rendfokozat megmaradt. A magyar államapparátus más részeihez hasonlóan a Magyar Királyi Csendőrségnél is működött a *címzetes rendfokozatok* rendszere, ami azt jelentette, hogy a soron következő magasabb beosztást vagy rendfokozatot címzetes formában kaphatták meg azok, akik ennek képesítési követelményeivel már rendelkeztek, azonban nem üresedett meg ilyen beosztás vagy még nem telt el a megfelelő várakozási idő a magasabb rendfokozatba történő előléptetésükhöz. Erre többek között azért volt szükség, mert a magasabb beosztás, illetve rendfokozat elérésének magasabb szakmai képzettség és gyakorlat volt előfeltétele. A magasabb szakmai képzettség elnyerését lehetővé tevő tanfolyamokra jelentkezésnek az alacsonyabb beosztásokban eltöltött szolgálati idő (általában 10 év) volt a feltétele. Ezt a várakozási időt speciális esetekben a felére csökkentették, például háborús viszonyok között, vagy ha az illető a rangcsoportja számára előírt állami iskolai végzettségnél magasabb végzettséggel rendelkezett. Ezzel magyarázható a kevésbé átlátható bérezési és rendfokozati

viszonyokat is eredményező címzetes csendőr őrmesteri, illetve őrsparancsnokok esetében az őrsvezető címzetes csendőr őrmesteri cím.³⁹⁶ 1900. után a három celluloid csillagot viselő csendőröket tekintették a testület legénységi állományának, az altisztek közé pedig a címzetes őrmestereket, az őrsvezető címzetes őrmestereket és a valóságos őrmestereket valamint a járásőrmestereket sorolták.

1916-ban az ellentmondások kiküszöbölése érdekében újra módosították a Magyar Királyi Csendőrség legénységi-altiszti rangrendszerét. Ennek során 166 fő címzetes őrmester őrsvezető alőrmesterré, 95 fő pedig 2. osztályú őrmesterré lépett elő.³⁹⁷ A csendőr legénységi állomány részére bevezették a járőrtárs és a járőrvezetői beosztást, de ugyanazon rendfokozattal. A testületnél történő véglegesítés nyomán, a kezdő beosztás a tisztikar kivételével a járőrtársi beosztás volt. Járőrvezetői kinevezésre a járőrvezetői tanfolyam eredményes elvégzése után kerülhetett sor, melyet az egyenruha zseben jelvény formájában is jeleztek. A járőrvezetői jelvény tehát nem rendfokozatot, hanem beosztást jelölt.³⁹⁸

A címzetes csendőr őrmesterek új rangot kaptak csendőr alőrmester elnevezéssel, de a rendfokozat formai megjelenése megegyezett a korábbi őrmesteri ranggal. A volt őrsvezető címzetes őrmesterek 2. osztályú csendőr őrmesteri címet, a volt őrmesterek pedig 1. osztályú csendőr őrmesteri címet kaptak. Az 1. és a 2. osztályú őrmesterek rendfokozati jelölése azonos volt (Piros alapon ezüst paszomány és három fehér celluloid csillag). A csendőr járásőrmester rang jelölése a továbbiakban a széles ezüst paszomány mellé helyezett keskeny ezüst paszománnyal valósult meg. 1919-ben újra módosult a legénységi és altiszti rendfokozati rendszer, amely a „KÁROLYI-féle csendőrségi rendfokozati rendszer” néven vált ismertté. A testületnél véglegesített csendőrök alőrmester rendfokozatot kaptak, amelynek a formai megjelenése nem változott. Az alőrmesterek fokozatosan, a szolgálati időtől és az eredményesen elvégzett szakmai tanfolyamoktól függően váltak előléptethetővé őrmesterré majd főtörzsőrmesterré végül pedig tiszthelyettessé.³⁹⁹

A módosítást követően a csendőrtiszti és csendőraltiszti (próbacsendőr, csendőr) állománycsoportok mellett létrejött a rangosztályba nem sorolt havidíjasok (I-III. osztályú gazdasági tiszthelyettesek), valamint a továbbszolgáló altisztek (őrmester, törzsőrmester, főtörzsőrmester) állománycsoport.⁴⁰⁰ Ezzel együtt 1920. január 1-jei hatállyal a volt járásőrmestereket I. oszt. tiszthelyettessé, a volt törzsőrmestereket I. oszt. gazdasági tiszthelyettesekké, a volt csendőr főpatkolómestert I. osztályú tiszthelyettes patkolómesterré, a volt 1. és 2. oszt. őrmestereket II. oszt.

tiszthelyettesekké, a csendőr gazdasági szakvizsgát tett 1. és 2. oszt. gazdasági tiszthelyetteseket II. oszt. gazdasági tiszthelyettesekké, a volt alörmesetereket III. oszt. tiszthelyettesekké, a volt csendőr gazdasági szakvizsgát alörmesetereket pedig III. oszt. gazdasági tiszthelyettesekké nevezték ki.⁴⁰¹

Az új őrmesteri rang formai megjelenése megegyezett a volt 1. és 2. osztályú őrmesterek rangjával, a törzsőrmesteri rendfokozat pedig a volt járásőrmesteri rendfokozattal. A tiszthelyettesek pedig egy széles és egy keskeny arany paszomány társaságában egy ezüst csillagot viseltek a gallérjukon. Ettől kezdve a rendfokozatok már nem egy adott beosztást jelöltek. Négy szintű beosztási rendszert vezettek be, nevezetesen ellenőr, főellenőr, segédfelügyelő és felügyelő elnevezéssel, a fizetések pedig nem a rangokhoz, hanem a betöltött beosztásokhoz kapcsolódtak.

A csendőrség személyi állományának Vörös Őrségbe integrálásakor a korábbi katonai rendfokozatokat megszüntették. A Vörös Őrségben szolgálatot teljesítők karszalagot kaptak. A hivatali érintkezés során a beosztás megjelölésére került sor.⁴⁰² A rövid életű és a magyar hagyományoktól idegen testület sokszor kaotikus szervezeti és alá-fölérendeltségi viszonyai – legalábbis a humán viszonyok tekintetében – nem gyakoroltak maradandó hatást a csendőrség szervezeti fejlődésére.

1920-ban az újjászervezett csendőri testületben új rendszer lépett életbe. A csendőr barna sújtással és sárga paszománnyal három fehér celluloid csillagot viselt. A csendőr őrmesterek, csendőr törzsőrmesterek és a csendőr főtörzsőrmesterek sárga paszománnyal egy, kettő, illetve három fémcillagot kaptak. A csendőr tiszthelyettesek pedig szintén három fémcillagot viseltek oly módon, hogy a 3. osztályú tiszthelyettesnek egy széles és egy keskeny, a 2. és 1. osztályú tiszthelyettesnek pedig egy széles mellé kettő, illetve három keskeny ezüst paszományt is kaptak.⁴⁰³

1925-ben újra módosították a rendszert, megszüntették a csendőr főtörzsőrmesteri rendfokozatot, a csendőr őrmesteri és törzsőrmesteri rangban pedig a sárga paszományt ezüstre cserélték. A csendőr tiszthelyettesi rangokat (I-III. osztályú) pedig összevonták a keskeny paszományok elhagyásával. Ekkor rendszeresítették a csendőr alhadnagy rendfokozatot, mint legmagasabb altiszti rangot. Jelölése arany paszomány volt egy ezüst csillaggal. A tisztjelölti státuszt jelölő zászlósi rendfokozatot a Károlyi kormány időszakában nevezték át alhadnagyi rangra, - a formátumában is módosított – tiszti rangok legalsó rendfokozataként. Ezt szüntették meg a '20-as évek közepén oly módon, hogy az alhadnagyi rangot altiszti rendfokozattá minősítették. - A csendőr rang

és annak jelölése változatlan maradt. A próbacsendőrök rangjelzései többször változtak. Általában két celluloid csillaggal jelölték státuszukat, egyes időszakokban azonban megengedett volt véglegesítésükig a hadseregben elért rendfokozatuk viselése.⁴⁰⁴

A Magyar Királyi Csendőrség legénységi, altiszti és tiszti rendfokozatairól tehát elmondható, hogy azok megegyeztek a honvédségi rangokkal. Kezdetben ugyan történtek kísérletek az altiszti rendfokozatok beosztásokhoz kapcsolására, azonban a testület visszatért a honvédségnél alkalmazott rendfokozatokhoz. A rendfokozatok elsődleges szerepe az volt, hogy tükrözze a viselője szakmai felkészültségét és bár nem egy-egy konkrét beosztást fejeztek ki, azonban áttételesen a képzettség kifejezésre juttatásával mégis meghatározták, hogy viselőjük mely beosztások betöltésére alkalmas. Így viselője testületen belül betöltött szerepét is jelezte. **(IV. számú melléklet: Összefoglaló táblázat és kimutatás a csendőri rendfokozatok változásairól, V. számú melléklet: Áttekintés a csendőri rendfokozati jelzésekről)**

A beosztáshoz, és kisebb mértékben a rendfokozathoz kapcsolódott a személyi állomány *illetményrendszere*. Ahogy azt az előbbieken láthattuk az állami alkalmazottak, így a csendőrök fizetését sem a kereslet-kínálat határozta meg, hanem a tudásuk társadalmi hasznossága, amely a képzettségi szintjükben jutott kifejezésre. E képzettségi alapra rakódott rá a tapasztalatot megtestesítő „korpótlék” azaz az állam szolgálatában eltöltött idő hosszához, valamint a rendfokozathoz kapcsolódó bérelemek. Minden állami beosztáshoz állami iskolai végzettségbeli követelmény is kapcsolódott. Ez volt az egyik előfeltétele a fegyveres testületekhez való jelentkezésnek is.⁴⁰⁵

Az érettségit, vagy diplomát igénylő beosztásokat XI és a gyakornoki beosztási osztályba sorolták.⁴⁰⁶ Az alacsonyabb képzettséget igénylő beosztásokat nem sorolták be központilag, hanem számukra testületenként alakítottak ki fizetési osztályokat a központi rendszer mintájára, csak alacsonyabb fizetésekkel.⁴⁰⁷ Meghatározták, hogy mely fizetési osztályok betöltéséhez milyen állami iskolai végzettség szükséges. A magasabb fizetési osztályba lépés feltétele a megfelelő szakmai tanfolyam elvégzése, az előírt kivárási idő letelte, valamint a magasabb fizetési osztállyal érintett beosztásba történő kinevezés volt.

Mivel általában többen rendelkeztek a magasabb fizetési osztálybesorolási beosztások képesítési követelményeivel, mint a rendelkezésre álló beosztások száma, egy-egy fizetési osztályon belül fizetési fokozatokat is rendszeresítettek az elő nem léptethető

személyi állomány szolgálati tapasztalatának elismerése és a fizetésemelés lehetősége érdekében. Egy–egy fizetési fokozatban a várakozási idő három év volt. Az adott fizetési osztályba előléptettek a legalacsonyabb fizetési fokozatba kerültek besorolásra, így kilenc év elteltével jutottak az adott fizetési osztály legfelső fizetési fokozatának a végére. A fizetési fokozatok a hivatásban eltöltött időhöz kapcsolódó tapasztalatot fejezték ki. A fizetés mértéke így e két tényezőtől: a képzettségtől és a tapasztalattól függött (Az egységes állami fizetési osztályokról és fizetési fokozatokról a **VI. számú melléklet** ad áttekintést).

1919-től négy szintű beosztási rendszert vezettek be (ellenőr, főellenőr, segédfelügyelő, felügyelő), a fizetések pedig nem a rangokhoz, hanem a betöltött beosztásokhoz kapcsolódtak elsősorban, bár a rangok is befolyásolták a fizetést, a csendőrségi pótdíj pedig egységes volt.⁴⁰⁸

A fizetések általában kis mértékben meghaladták a piaci viszonyok között az adott szintű tevékenységért biztosított átlagbért, és mellette egyéb pénzbeli járandóságokra, például a gyermekek számától függő családi pótlékra is igényt tarthatott a személyi állomány tagja a vele egy háztartásban élő jövedelem nélküli gyermekei nagykorúvá válásáig, illetve amíg a tanulmányaikat be nem fejezték. A fogyatékos gyermekek esetében a családi pótlék a szülők élete végéig járt.⁴⁰⁹

Az állami fizetési osztályokba és kategóriákba sorolt beosztás típusok között azonos képesítési követelmények esetében is jelentős eltérések lehettek (például a szolgálattal járó fizikai igénybevétel folytán), ezen eltéréseket pótlékokkal honorálták. Ilyen volt a testületi pótlék, mivel a haza fegyveres szolgálata veszélyesebb volt, mint bármilyen más köztisztviselői beosztás betöltése.⁴¹⁰

A lakhatás biztosítása is fontos része volt a társadalmi álláshoz méltó életvitelhez szükséges feltételek biztosításának. A fegyveres őrtestületek esetében ez azt jelentette, hogy a nőtlen legénység számára a lakhatást laktanyai elhelyezéssel, a többiek számára pedig lakás bérlete által biztosították. A beosztási szinttől és a család nagyságától függő méretű és komfortfokozatú lakásra volt jogosult valamennyi állami alkalmazott, melynek bérleti díját az állam teljes egészében megtérítette. Mivel a lakbérek nem voltak egységesek az országban, lakbérövezetekre osztották azt. A különböző szolgálati helyeken tevékenykedő állami alkalmazottak eltérő mértékű hozzájárulásban részesültek ugyan, azonban a lakásuk mérete és komfortfokozata megegyezett az ország más területein azonos szintű beosztást betöltő és azonos nagyságú családdal rendelkező bajtársakéval. Ez azzal is együtt járt, hogy az előírtnál

rosszabb körülmények között vagy nem kívánatos környezetben, rossz környéken nem lakhattak. Az előírtnál jobb körülmények között természetesen igen, az államtól azonban ebben az esetben is csak az előírt lakbértérítést kapták. Az állam az alkalmazottai által bérelt lakások lakbérét nem csak az aktív korúak számára térítette meg, hanem a nyugdíjasoknak is, sőt a haláluk után az özvegyeknek is, mindaddig, amíg újra férjhez nem mentek.⁴¹¹

Az egészségügyi ellátás biztosítása során a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek és a polgári fegyveres őrtestületek személyi állományának tagjai eltérő biztosítási rendszer nyomán, de lényegében azonos ellátásban részesültek.⁴¹² Fizetésük 2-3 %-ának kötelező befizetésével a családjukkal együtt jogosulttá váltak a térítésmentes orvosi ellátására, kórházi kezelésre az állami kórházakban, továbbá kedvezményes gyógyszerellátásra.⁴¹³

Akik a fizetési osztályuk legmagasabb fokozatát elérték és ott már három évet eltöltöttek, de nem léphettek magasabb fizetési osztályba korpótlékban részesültek. A korpótlék mindaddig járt, amíg lehetőség nyílt a magasabb fizetési osztályba sorolásukra, ahol kezdő fizetésük nem lehetett kevesebb, mint ami az alacsonyabb fizetési osztály legmagasabb fizetési fokozatában a korpótlékkal növelt illetményük volt. A korpótlék összege a nyugdíj kiszámításába is beleszámított.⁴¹⁴

A tizenegy fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak fizetési rendszerének mintájára épült fel az alacsonyabb képzettségűek fizetési rendszere. Az érettséginel alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörök csoportjainál a fizetés mértéke a szolgálati évek számával emelkedett általában három évente. A különböző szakterületek eltérő veszélyességi helyzetét, vagy egyéb nehézségeit itt is pótlékokkal honorálták (például csendőrségi és rendőrségi pótlék).

A testületek vezető beosztású tagjai működési pótdíjban is részesültek, amely a tőlük megkívánt és elvárt életvitel speciális költségeit volt hivatott fedezni.⁴¹⁵

A honvédelmi és közbiztonsági testületekben szolgálatot teljesítők sérülési pótdíjra is jogosultak voltak, amelyet kizárólag a fegyveres szolgálat során szerzett sérülések után lehetett folyósítani. A különböző sérülések után jogszabályban rögzített fix összegű és sérülési fajtánként változó sérülési pótdíj járt. A sérülési pótdíj folyósításának feltétele volt, hogy az a szolgálatellátással összefüggésben keletkezett és a sérülés tényét hatósági orvos bizonyította. A sérülés pótdíját kérvényezni kellett a sérülést követő 10 éven belül. A sérülési pótdíj a nyugellátásban részesülőknek is járt.⁴¹⁶

Az egyenruha viselésére jogosultak járandóságai kiegészültek az egyenruha illetményel. Az alacsonyabb rendfokozatok esetében az egyenruha ellátás természetben valósult meg, tisztek esetében azonban pénzbeli juttatást jelentett az egyenruha illetmény, hiszen a tisztikar tagjai méretre szabott egyenruhát viseltek.

A fegyveres testületek személyi állományának tagjai jogosultak voltak még úgynevezett átalányokra is. Ilyen volt például az irodaszer, takarítószer stb. átalány, valamint megillette őket a kedvezményes vasúti viteldíj. Ezeken felül igénybe vehettek még költözködési illetményt is, amely a család nagyságától és a családfőnek a hierarchiában betöltött pozíciójától függő mértékű volt és más településen levő szolgálati helyre költözés esetén járt. A hivatali kiküldetések során járt a napidíj és az utazási költségtérítés, a lótartásra kötelezetteket megillette továbbá az istállóbér, a lótápváltás és a lóátalány is.⁴¹⁷

A fenti számos járandóság biztosítása és a személyi állomány tagjának és családjának minden ésszerű igényét kielégítő állami gondoskodás vezetett azonban a nősülés engedélyhez kötéséhez a testületen belül. A kis létszámú tisztikar tekintetében a család ilyen mértékű támogatása nem jelentett problémát, a legénységi állomány esetében azonban ez a rendszer már túl nagy pénzügyi terhet jelentett volna az állam számára. Ezért a legénységi állományú testületi tagok nősülését engedélyhez kötötték és csak meghatározott százalékok számára engedélyezték. Ebből fakadóan a fiatalabb korosztály tagjai számára abban az esetben nyílt erre lehetőség, ha az idősebbek nyugdíjba vonultak.

A személyi állomány fizetése tehát beosztástól függően a konszolidált középosztálybeli (kis-és közép-polgári) életvitelhez szükséges kiadások fedezésére volt alkalmas, amely finanszírozta a gyermekek iskoláztatását, a család élelmezését és ruházódását, a lakhatást, a nyaralást, a kulturális igények kielégítését stb.⁴¹⁸ De mit jelentett ez a gyakorlatban? A csendőrség országos megszervezésekor egy legénységi állományú csendőr 300 Ft, egy őrsvezető 400 Ft, egy őrmester 500 Ft zsoldban részesült. A századfordulóra ezek az összegek kb. 25 %-kal, az első világháború kitöréséig pedig kb. 50-60 %-kal növekedtek, így egy csendőr éves zsoldja 1000 Korona (500 aranyforint) volt. Ezt összevetve egy gyári munkás századfordulós fizetésével megállapíthatjuk, hogy a csendőrök illetménye nem volt magasan átlag feletti, azonban a számos kiegészítő juttatással és kedvezményel együtt már vonzóvá tette az életpályát.⁴¹⁹ Figyelembe véve azt, hogy az 1870-es években egy napszámos egy napi keresete 70 fillér, 1893-ban pedig egy kg kenyér 23 fillér volt, könnyen

előfordulhatott, hogy a fiatal próbacsendőr volt családja legnagyobb jövedelemmel rendelkező tagja.⁴²⁰

A szervezet két világháború közötti újjászervezését követően egy csendőr évi 360 aranykorona, vagyis 180 aranyforint vásárlóértékű zsoldban részesült, amely nem érte el a dualizmus időszakának színvonalát.⁴²¹ Ezt a korabeli viszonyok közé helyezve azonban megállapíthatjuk, hogy nem maradt el az átlagos jövedelmektől, sőt a harmincas évekre egyre jobb megélhetést biztosított a csendőröknek a magyar átlaghoz képest.⁴²²

Minden állami alkalmazott jogosult volt nyugellátásra,⁴²³ amely kétségtelenül a legnagyobb vonzerőt jelentette a közsolgálatba lépők számára. Állami alkalmazásban eltöltött 10 év szolgálati idő után⁴²⁴ a közszolga fizetése 40 %-ának megfelelő nyugdíjra volt jogosult, amely minden további szolgálati évvel 2 %-kal nőtt. Így tehát 40 évi szolgálati idővel fizetése 100 %-val mehetett nyugdíjba (ebből persze az is következett, hogy 40 évnél tovább senki sem maradt aktív állományban, mivel kevesebb lett volna a fizetése, mint a nyugdíja).⁴²⁵ A szolgálati időn túl 65 évben maximálták a nyugdíjkorhatárt, melyet követően senki sem maradhatott aktív állományban függetlenül attól, hogy hány évet szolgált állami foglalkoztatottként.⁴²⁶

A tisztek és a legénységi állomány nyugellátási szabályai eltérőek voltak. A csendőrség nyugdíj igényeiről szóló törvény szerint a „*csendőrtisztek nyugdíjazásra nézve ugyanazon elvek állanak, mint a magy. kir. honvédség tisztjeire nézve*”,⁴²⁷ míg a legénységi állományra az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról szóló törvény alapján szabályai vonatkoztak (a tisztek külön kezelése egészen 1934-ig nem változott).⁴²⁸

Az állami alkalmazottak nyugdíjrendszerében tehát a letöltött szolgálati évek számának a növekedésével gyarapodott a nyugdíj összege is, melyet a jogosult fizetése alapján számítottak ki. A fegyveres szolgálatot teljesítők öt év nyugdíjkedvezményben részesültek és szolgálati idejük első öt évét – amelybe a próbaidő is beleszámított – duplán számították. Így a fegyveres szervezetek tagjai nyugdíjként fizetésük 40 %-ra öt év szolgálati idő után váltak jogosulttá. A fegyveres testületek személyi állománya körében azonban rendkívül kevesen érték el a maximális nyugdíjösszeg megállapításához szükséges 40 éves szolgálati időt. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya köréből 1881 és 1912 között például csupán öt altiszt érte el a 40 éves szolgálati időt, és a kevesebb szolgálati idővel nyugdíjba vonultak közül is a legtöbben pár éven belül elhaláloztak.⁴²⁹ Emiatt a XX. század elején a korábbi törvényi

szabályozáson⁴³⁰ módosítottak és a nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati idő minimumát – a fegyveres szolgálatot ellátók körében – öt évre csökkentették szolgálati eredetű rokkantság vagy halál esetében, de ilyen körülmények esetén méltányossági alapon akár kevesebb szolgálati idővel is megállapítható volt a nyugdíjjogosultság.⁴³¹ További kedvezményként jelent meg, hogy a fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazottaknál az első 10 szolgálati évet 15 évnek számították. Ehhez kapcsolódott a fizetés 50 %-át képező nyugdíj, vagyis az évi 2 %-os nyugdíjemeléssel számolva további 25 éves szolgálati idő letöltése nyomán 35 éves tényleges és 40 éves elismert munkaviszony után fizetésük 100 %-val vonulhattak nyugdíjba a fegyveres testületek tagjai.⁴³² A nyugállományba helyezett tisztek esetében 1906-tól személyi pótdíj megállapítására is sor kerülhetett, amennyiben fél évnél kevesebb szolgálati idő beszámítása hiányzott a magasabb nyugdíj megállapításához.⁴³³

A két világháború között a tisztikarra és hozzátartozóikra a többek között a nemzeti hadsereghez tartozó hivatásos havidíjasoknak ellátásáról szóló 1921. évi törvény,⁴³⁴ míg a honvéd altiszti karral egy tekintet alá eső legénységi állományra az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912. évi törvény⁴³⁵ vonatkozott. A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátási rendszere csak 1934-től vált egységessé, mivel az 1934. január 1. után nyugállományba vonult legénységi állományra, valamint az ezt követően elhalt valamennyi csendőr özvegyeire és árváira is az 1921. évi törvény cikk rendelkezései vonatkoztak.⁴³⁶ E törvény alapján a nyugállományú csendőrt, illetve hátramaradottjait részben megillette a nyugdíj, a lakáspénz, a sérülési pótdíj, a rokkantsági ellátás és a családi pótlék.⁴³⁷

Ezeknek a kiegészítő juttatásoknak az elérése illeszkedett az államigazgatás más szervezeteinek gyakorlatához, hiszen az állami nyugellátási rendszer nem merült ki a nyugdíjak fizetésében. A nyugellátás fentieken túl méltányosságból engedélyezhető ellátásokkal is kiegészült.⁴³⁸ A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya számára elérhető nyugellátási rendszer a csendőrök özvegyeire és árváira is kiterjedt. A nyugdíjak fizetése egységes rend szerint valósult meg. Az állandó és az ideiglenes nyugdíjat a tényleges illetmények beszüntetését követő hónap elsejével kezdődően, havonta előre fizették, vagyis a jogosult – akárcsak a fizetését – nyugdíját az adott hónap elseje előtt kézhez kapta.⁴³⁹ A nyugdíjak összegének rendezését egyébként sem választották el a fizetésektől, azokat egyszerre és egységesen kezelték. Ily módon nem fordulhatott elő, hogy a régebben nyugdíjba vonulók kevesebb nyugdíjat kaptak, mint a későbbi időpontban nyugdíjazottak.⁴⁴⁰

A csendőr nyugdíjas jogosult volt még a testületi gyógyházak szolgáltatásait, segélyt, valamint egészségügyi kedvezményeket igénybe venni. Ezek köre kedvezményes kórházi ápolásra, ambuláns kezelésre, gyógyfürdők használatára, utazási kedvezményekre, valamint a kedvezményes kölcsönlehetőségekre terjedt ki.

A számos egészségügyi jellegű kedvezményt a csendőri szolgálattal járó fokozott fizikai igénybevétel indokolta, amely sokszor a további szolgálatot kizáró súlyos egészségkárosodáshoz vezetett. A 60. életévének betöltését megelőzően, illetve a 40 éves (tényleges 35 éves) szolgálati idő letöltése előtt ilyen okokból azok vonulhattak nyugdíjba, akiknek az orvosi felülvizsgáló bizottság a csendőri szolgálatra való egészségi alkalmatlanságát megállapította.

A csendőröket hivatalból is helyezhették ideiglenes vagy végleges nyugdíjba, ha a szolgálatban való meghagyásuk a vonatkozó szabályzatok szerint nem volt megengedhető,⁴⁴¹ valamint a nyugellátás méltányossági alapon is engedélyezhető volt.⁴⁴² Ennek három formája létezett, a kedvezményezett ellátás,⁴⁴³ a kivételes ellátás⁴⁴⁴ és a kegydíj.⁴⁴⁵ A kivételes ellátások engedélyezése általában határozott időre szólt, azt az érdekelt kérhette, azonban arra igényt nem támaszthatott. Amennyiben a belügyminiszter a kérelmet határozatban elutasította, döntését nem kellett indokolnia és ellene a közigazgatási bíróságon panaszt emelni nem lehetett.⁴⁴⁶

Rokkantházi ellátásra is jogosultak voltak a nyugellátásban részesített csendőrök az e célra létrehozott katonai rokkant házban vagy szabadon választott lakhelyen való elhelyezés mellett. A rokkant házi csendőr nyugdíjasnak utóbbi esetben járt a rokkant havidíj és nyugállományúaknak elérhető összes járandóság.⁴⁴⁷

A nyugellátásban részesülő csendőr nyugdíjelőleget is felvehetett maximum 2 évi nyugdíja összegéig kamatmentesen. Célja az volt, hogy a nyugalmazott csendőrök új életszakaszukban ipari- vagy mezőgazdasági vállalkozást vagy kereskedelmet üzzenek. A nyugdíjelőleget a honvédelmi miniszter engedélyezhette.⁴⁴⁸

A nyugdíj jellegű ellátások biztosítása érdekében a csendőrök által befizetett nyugdíjjárulékokból a honvéd nyugdíjjárulékalap mintájára csendőr nyugdíjjárulékalapot hoztak létre.⁴⁴⁹

A csendőrségi nyugellátásra vonatkozóan a témát talán legmélyrehatóbban tanulmányozó PARÁDI József vont le összegző következtetéseket. Megállapításai szerint a Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása azonos volt a haderő személyi állományának nyugellátási szabályozásával, de a vizsgált időszakban néhány kisebb eltéréstől eltekintve a katonai és a polgári szabályozás lényegében azonos volt. Az

állam e szabályozás körében is követte az alkalmazottai számára a társadalmi állásukhoz méltó életvitel biztosításának alapelvét, így a nyugellátás korántsem korlátozódott csak a nyugdíjra. A nyugalmazott csendőr az aktív életszakaszában elért életszínvonalon élhetett tovább, melyet a nyugdíjra alapozott kamatmentes kölcsönök erősítettek.

Hasonlóan a Magyar Királyság más katonai állományú nyugdíjasaihoz a csendőrök közvetlen családtagjai is az ellátásukra vonatkozó jogosultságot szereztek (például özvegyi nyugdíj, gyereknevelési járulék, az utazási kedvezmény stb.) A nyugellátás az aktív korú fizetési és ellátási rendszerhez hasonlóan stabil, kiszámítható volt és korszakokon átívelő módon működött.⁴⁵⁰

2.3 A Magyar Királyi Csendőrség költségvetése és gazdálkodása

A Magyar Királyi Csendőrség dualizmuskori és két világháború közötti tevékenységét, illetve ezek összehasonlítását több monográfia és szaktanulmány is tárgyalja, melyek elsősorban a szervezeti felépítés és egyes szolgálati tevékenységek elemzésére koncentrálnak. A szervezeti működés sikerének egyik legfontosabb záloga, a gazdasági – vagy akkori szóhasználattal gazdászati – szakterület rend szerint kívül esik e munkák tárgykörén háttértámogató és kiszolgáló jellege miatt. Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy bár a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységének eredményét, a vidék szilárd közrendjét és közbiztonságát, valamint az ezek megteremtéséhez szükséges intézkedéseket és eljárásrendeket lényegesen nagyobb érdeklődés övezi, mint e folyamatok legalapvetőbb feltételét, az állami költségvetési források bemutatását. A gazdászati szakszolgálat fejlődéstörténetének bemutatásán túl tehát szükséges összefoglalni és következtetések levonására alkalmas formában kimutatni a testület működését biztosító költségvetési forrásokat is.

Kutatásaim a Magyar Királyi Csendőrség békeidőszaki tevékenységére vonatkozóan az 1881. költségvetési évtől – az 1915-1920. költségvetési évek kivételével – az 1944. költségvetési évig terjedtek. A testület országos megszervezését megelőző időszakban működő erdélyi és horvátországi csendőrség költségvetési forrásait nem vizsgálom, bár megjegyzendő, hogy hasonló költségvetési sorok a korábbi évek állami számadásaiban is megtalálhatóak voltak.

A költségvetési fedezetet a következő szempontok alapján vizsgáltam meg az értékelt időszakban:

- 1) Az állami költségvetésen belül melyik tárca fejezeti előirányzatában szerepelnek a csendőrségi költségek?
- 2) Mennyi volt ezek pontos összege az adott időszaknak megfelelő hivatalos⁴⁵¹ fizetőeszköz-nemben?
- 3) A különböző időszakok valutáinak eltérő vásárlóértékéből és az inflációból adódó különbségek áthidalása érdekében a teljes tárgyalt korszak költségvetési összegeinek átváltása egy közös és általánosan elfogadott magyar fizetőeszközzre⁴⁵², ezáltal összehasonlítható adatsorok kinyerése.
- 4) A magyar valuták mindenkori vásárlóerejének bemutatása érdekében négy általam választott referencia-valuta árfolyamának feltüntetése.⁴⁵³

A fentiek megalapozott vizsgálatához elsősorban az állami költségvetések adatait,⁴⁵⁴ a referencia-valuták 1881-1944. közötti árfolyamainak megállapításához, valamint a különböző magyar fizetőeszközök közötti hivatalos váltószámok alkalmazásához pedig a közgazdasági és statisztikai évkönyv,⁴⁵⁵ valamint kormányjelentések⁴⁵⁶ adatait használtam fel.⁴⁵⁷

A Magyar Királyi Csendőrség sajátos jogállása szükségessé tette, hogy a testület kettős minisztériumi alárendeltségben működjön. A személyükben katonának minősülő csendőrök humánigazgatási ügyei a HM, míg a szolgálatellátással és finanszírozással összefüggő kérdések a BM hatáskörébe tartoztak.⁴⁵⁸ Ennek megfelelően költségvetési forrásait is e két tárca fejezeti előirányzatai között kell keresnünk. Itt kívánom megjegyezni, hogy kutatásomnak nem volt célja annak vizsgálata, hogy a testület működésének biztosítására a BM vagy később maga a csendőrség gazdasági szakszolgálatára milyen költségeket igényelt, és ezek milyen arányban teljesültek. Bár érdekes kérdés, hogy a magyar állam a mindenkori anyagi lehetőségein belül mennyire kezelte prioritásként a testület finansziális igényeit, azonban disszertációm e részében nem célom a „kért” és „kapott” költségvetési források összehasonlítása. Ennek oka részben a kérdéskör számos befolyásoló tényezőtől terhelt, a kutatás fő kérdéseitől távoleső volta, másrészt pedig a rendelkezésre álló források hiányosságai. Az alfejezetben tehát az állami költségvetésben jóváhagyott, valamint a kormány által az adott pénzügyi év során kiegészített költségvetési tételek szerepelnek, vagyis az az összeg, amelyből a testület végső soron gazdálkodott.

A csendőrségi költségek az 1881. évben sem a BM, sem a HM költségvetési fejezeteiben nem szerepelnek. Az általános költségvetési kiadások fejezet „Erdélyi Csendőrség” cím alatt tartalmaz a korábbi évekhez hasonló költségvetési fedezetet. A

Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésének biztosítására kizárólag a rendkívüli kiadások alatt szereplő „1881. évi III. tc. 11. § szerint” cím⁴⁵⁹ utal. Az említett két tétel összege 636 015 aranyforint.

A kialakítandó öt csendőr kerületparancsnokság működési költségét a HM becslése szerint évente 1 924 272 aranyforinttal tervezték, amely 1883-ra valóban csaknem el is érte ezt az értéket. Külön említést érdemel, hogy a vármegyei csendbiztosí rendszer pandúr-gazdálkodása évi 1 141 518 aranyforintjába került a magyar államnak, vagyis az új testület a korábbi közbiztonsági viszonyok jelentős javítása mellett sem rótt aránytalanul nagy terhet a költségvetésre.⁴⁶⁰

Az 1882. évben szintén csak az általános költségvetési kiadások között találunk a csendőrségre utaló tételt, azonban már „Országos csendőrség” címszó alatt. A minisztériumi fejezeti előirányzatok között először 1883-ban jelennek meg a testület kiadásai. A HM költségvetésében „Csendőrségi költségek” címszó alatt szereplő egyre növekvő összeg egészen 1906-ig megtalálható.⁴⁶¹ A BM kiadásai között először 1900-ban jelenik meg „Magyar Királyi Csendőrség” címszó, amely – a háborús éveket leszámítva – 1922-ig változatlan maradt.⁴⁶² Az ezt megelőző évek tervezett kiadásaira és bevételeire továbbra is az általános költségvetési kiadások fejezetben bukkanhatunk „Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete” címszó alatt. Utóbbi elenyésző arányban részesült a költségvetési forrásokból.⁴⁶³

Az 1890. évben a testület költségei bekerültek ugyan a BM közbiztonsági kiadásainak sorába, erre vonatkozóan azonban csak a minisztériumi költségvetés indoklása⁴⁶⁴ tartalmaz konkrét adatokat. Az első költségvetési év, amikor a BM költségvetésének indoklásában kifejezetten „csendőrségi szükségletek”-et említenek, 1899. volt.

Az 1900-1914. közötti időszakban mindkét felelős tárca költségvetésében megjelentek a testülettel kapcsolatos egyre növekvő kiadások, bár a HM fejezetében a „csendőrségi költségek” megnevezést a „személyi kiadások”⁴⁶⁵ illetve „személyi juttatások és pótdíjak”⁴⁶⁶ címszó váltotta fel.

Az utolsó értékelhető békeév, az 1914. költségvetési év adatai alapján a csendőrségi testület 11 980 650,50 aranyforint (23 961 300 aranykorona) értékű költségvetési juttatásban részesült. Az első világháborút követő első egységes állami költségvetés az 1921. költségvetési évre készült, melyben már csak a BM fejezetben szerepelnek a testület tervezett kiadásai „Magyar Királyi Csendőrség” címszó alatt. A tervezett kiadás 582 211 900 papírkoronára rúgott, ami kétszeres átváltást követően⁴⁶⁷ –

számításaim szerint – 14 724 630,75 aranyforint vásárlóerőt jelentett. A következő évek hiperinflációjából adódóan a költségvetési számok mögött meghúzódó valós vásárlóérték megállapítása nem könnyű feladat még akkor sem, ha az állami költségvetések indokolása tartalmazza a papírkorona és aranykorona közötti átváltási árfolyamot⁴⁶⁸ és egyéb segédszámokat. A pengő bevezetése előtti utolsó évben a csendőrség több mint 315 milliárd papírkoronás tervezett kiadásainak vásárlóértéke a 11 millió aranyforintot sem érte el.

A pengő bevezetése nemcsak a nemzetgazdaságban, hanem a testület költségvetésében is stabilitást hozott. 1926-tól a folyamatosan és arányosan növekvő tervezett kiadások aranyforintban kimutatott vásárlóértéke is nőtt, melyet egy szintén többszörös átváltással megállapított váltószám segítségével állapítottam meg (1 aranyforint = 0,4289 pengő).

1927 és 1938 között a testület költségvetése 31-33 millió pengő, azaz 12-14 millió aranyforint vásárlóérték között mozgott, ami kiszámíthatóvá és tervezhetővé tette a szervezeti és infrastrukturális fejlesztéseket. Az 1939. június 30-ai záruló költségvetési évben 32 193 720 pengő állt a testület rendelkezésére, amelyben már a visszacsatolt területeken megvalósítandó feladatok költségterhei is tervezésre kerültek. Külön említést érdemel, hogy az első világháborút megelőző utolsó békeév és az 1938-1939. költségvetési év összesített mérlege között csupán 14 %-os eltérés mutatkozik az utóbbi javára. Elmondható tehát, hogy a változatlan létszámú, de kisebb működési területű szervezet úgy tudott lépést tartani a technikai fejlődéssel, hogy nem terhelte meg aránytalanul az állami erőforrásokat. A Magyar Királyi Csendőrség úgy volt képes szervezete újjászervezésén túl magas költségigényű technikai fejlesztések megvalósítására, új szolgálati tevékenységek bevezetésére, korszerű közlekedési és híradó eszközök beszerzésére,⁴⁶⁹ hogy költségvetése kiegyensúlyozott és viszonylag szerény maradt.

Az 1940-1944. évek költségvetési forrásainak értékelése kiemelt fontosságú a vizsgált téma szempontjából, mivel a testületen belül ekkor gyorsult fel a speciális csendőrségi szolgálatok létrehozásának üteme. Sajnálatos módon erre az időszakra már rányomta bélyegét a háborús felkészülés és Magyarország hadba lépése, így a pénzügyi források alakulásából levont következtetések sem kezelhetők csupán statisztikai alapon. Az 1881. és 1944. között éves bontásban megjelenített adatokat, valamint azok forrásait a **VII. számú melléklet** tartalmazza.⁴⁷⁰

A Magyar Királyi Csendőrség azonban nem egyedüli szereplőként létezett az állam által a közbiztonság fenntartása érdekében biztosított költségvetési források felhasználójaként. Éppen ezért szükséges annak vizsgálata is, hogy a testület rendelkezésére bocsátott források milyen arányban álltak más releváns szereplők költségvetéseivel. Mivel a dualizmus időszakában országos illetékességű általános hatáskörű rendőrséggel a testületet gazdálkodási oldalról nem lehet összehasonlítani, így a kutatás szempontjából a fővárosi állami rendőrség részére biztosított pénzügyi források képezték az összehasonlítás alapját, melyek egy fő testületi tagra vetítve kerültek elemzésre.

A két világháború közötti időszakban már lehetővé vált a testületi szintű összehasonlítás az országos állami rendőrség rendelkezésére álló forrásokkal, mely során egyrészt a két testület költségvetési forrásainak a BM költségvetésén belüli arányát, valamint ezek egy fő testületi tagra vetített alakulását vizsgáltam. Ezek összefoglalását a **VIII. számú melléklet** tartalmazza.

Az adatokból levont következtetések alapján három időszakot különítettem el az állami rendőrség és a csendőrség költséghatékonyságának összehasonlítása szempontjából:

- 1) A Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésétől az első világháború végéig tartó időszak, melyből azonban érdemi elemzésre az 1885-1914. közötti békeévek adatai alkalmasak.
- 2) A második időszaknak a testület újjászervezését követő időszakot tekintetem a pengő bevezetéséig (1921-1926).
- 3) Az országos állami rendőrséggel párhuzamos működés időszaka pengő fizetőeszközzel 1944-ig.

Az összehasonlító elemzést általam kiválasztott, reprezentatívnak tekintett évek adataival végeztem el. A dualizmus időszakát az 1885., 1900., és 1914. éveken keresztül vizsgáltam és megállapítottam, hogy a csendőrség és a fővárosi állami rendőrség egy fő testületi tagra jutó költségvetése nagyságrendi különbségeket mutat a csendőrség javára. A testület fenntartása ennek alapján 17,5-39 %-kal kevesebb forrást igényelt, mint az összehasonlításhoz alapul vett dualizmus-kori fővárosi állami rendőrségé. Ez már csak a fenntartott objektumok és parancsnokságok számának, valamint a csendőrség egész országban szétszórt elhelyezésének fényében is érdekes. Meg kell azonban jegyezni, hogy a testület költségvetése több esetben alultervezetnek is bizonyult és működési költségei kiegészítésre szorultak a kormány által.⁴⁷¹

Az elemzés szempontjából elkülönített második időszakban már lehetőség volt a két országosan megszervezett testület költségvetésének összehasonlítására is. A Magyar Királyi Csendőrség fennállása során az 1921/22. költségvetési évben volt a legmagasabb a testületre fordított összeg a BM költségvetésén belül (41,3 %-a a BM teljes költségvetésének), amely a későbbi években folyamatosan csökkent. A vizsgált 1921/22. és 1924/25. költségvetési években az egy fő csendőrre jutó forrás 4,4-8,8 %-kal meghaladta az egy fő állami rendőrre eső testületi költségvetési hányadot. Ez az állapot – vagyis hogy egy fő rendőrre kevesebb állami forrás jut, mint egy fő csendőrre – egészen 1941-ig nem fordult elő ismételten. A pengő bevezetése előtti átmeneti időszak e sajátossága egyrészt az országosan megszerveződő állami rendőrség alulfinanszírozottságának, másrészt annak volt köszönhető, hogy míg a rendőrség jórészt a korábbi önkormányzati rendőrségek feladatai vette át, addig a csendőrség több szervezetét, vagyonát, és feladatrendszerét érintő változáson is átesett.⁴⁷²

Az új magyar fizetőeszköz bevezetését követően öt évente vizsgáltam a költségvetési források arányát az 1930/31., 1935/36. és 1940. költségvetési években. Ezt követően éves összehasonlításokra került sor a gyorsan változó körülmények és állami finanszírozási prioritások, valamint a speciális csendőrségi szolgálatok gyors fejlődése okán. Az időszakra nézve megállapítható, hogy az 1930-as évekre a csendőrség visszatért gazdaságosan fenntartható keretei közé. A BM költségvetésének 25-27 %-át tették ki a testület számára előirányzott források a rendőrség 30-35 % részesedése mellett.⁴⁷³ Az egy fő testületi tagra jutó költségek ebben az időszakban 22-25 %-kal kedvezőbbek a csendőrség esetében. Az 1940-es évekre a különbségek fokozatosan csökkentek a két testület finanszírozása között. A BM költségvetési fejezetén belül a csendőrség 16-23 %-ban, míg a rendőrség 17-19 %-ban részesült az állami forrásokból, az egy fő csendőrre jutó kedvezőbb költségek aránya pedig 3,3 %-ra apadt. Az 1944. évi költségvetési előirányzat a csendőrségét kis mértékben meghaladó mértékű forrásokat biztosított a rendőrség részére, azonban a csendőrség egy főre vetített költségei még így is 1,5 %-kal magasabbak voltak.

Összességében megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség fenntartási költségei néhány kisebb periódustól eltekintve nem érték el a rendőrség pénzügyi szükségleteit, így gazdaságosabban működtethető testületnek tekinthető. A speciális csendőrségi szolgálatok megszervezése nem okozott jelentős eltéréseket a költségvetési tervezésben, vagyis a specializált szervezeti elemek létrehozása nem járt jelentős többletköltségekkel. A technikai fejlődésből adódó eszköz- és

fegyverzettechnikai beszerzésekre a kormány folyamatosan külön forrásokat biztosított a testület számára,⁴⁷⁴ azonban az új eszközök fenntartási költségei már a rendes költségvetési források között kerültek tervezésre, ami szintén növelte az egy fő csendőrre jutó működési költségeket.

Természetesen a fenti összehasonlítás részben az egyes időszakokra vonatkozó részletes levéltári források hiánya, részben pedig a téma csupán a disszertáció kereteihez igazodó feldolgozása miatt nem ad teljes képet a testület működésének költségvetési tervezéséről és megvalósításáról. Annak érzékeltetésére azonban alkalmas, hogy más, a testület statisztikai eredményességére vonatkozó kutatási eredményeimmel összevetve milyen kapcsolat állt fenn a költségvetési források nagysága és a számszerűsíthető hatékonyság között. Ezek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a testület egyrészt nem foglalt el prioritizált helyet a belügyi tárca költségvetési tervezésében, sőt több esetben alultervezett forrásokkal működött. A testület felderítési eredményességére szintén nem volt jelentős hatással a költségvetés alakulása.

A költségvetési források rendelkezésre bocsátása önmagában nem garantálhatta a hatékony működést. E források felhasználásának módja, és ezáltal a testületi működés minden igényének kielégítése legalább ilyen jelentőséggel bírt. A testület önálló költségvetési szervként gazdálkodott az Országgyűlés által számára biztosított költségvetés keretei között, melynek koordinálására külön gazdászati szakszolgálatot hozott létre.

A gazdászati szakszolgálat legalacsonyabb szervezeti szintjét az ügynevezett közigazgatás alkotta, amely az őrszlaktanyákban élő nőtlen személyi állomány ellátását volt hivatott biztosítani.⁴⁷⁵ A költségvetési források kezeléséhez azonban speciális képzettségű személyi állományra is szükség volt. A számvivő tisztek és altisztek (vagy korabeli elnevezésük szerint számvivő-segédmunkások) a magasabb parancsnokságokon végeztek pénztári és gazdasági igazgatási teendőket. A számvivő altisztek képzésére a kerületparancsnokságokon került sor hat hónapos tanfolyamokon, melynek feltétele volt az érettségi vizsga. 1883-tól már csak azok jelentkezhetek a csendőr számvivőtiszti tanfolyamra, akik a honvéd kezelőtiszti tanfolyamot elvégezték. A felkészítés a csendőrségre jellemző módon gyakorlatközpontú volt. A honvéd kezelőtiszti vizsgára őrsparancsnoki vagy számvivő altiszti gyakorlattal rendelkező nőtlen őrmesterek jelentkezhetek. A szintén hat hónapos képzés elméleti foglalkozásait 16.00 és 18.00 között tartották, így a hivatali

órákat a tanfolyam résztvevői a III. csendőrkerületi parancsnokság számvivőségi irodáján, majd a HM szakszámvivőségi irodáján gyakorlattal töltötték.⁴⁷⁶ A honvéd kezelőtiszt vizsgán „jó” eredményt elért altiszteket csendőr számvivői szakvizsgára bocsátották, melynek eredménye alapján a résztvevőket előléptetési rangsorba helyezték.

A gazdasági tisztekkel szemben követelmény volt a hadbiztosi tanfolyam vagy gazdasági szaktanfolyam elvégzése,⁴⁷⁷ majd a csendőr számvivőtiszt szakvizsga megszerzése.

A gazdaságkezelési tennivalók három csoportra oszlottak:

- 1) Az illetmények, pénz-, termény- és anyagjárandóságok, a pótlendő fegyverzet, szerelvény, lőszer, ruházat, lábbeli, és berendezés igénylése.
- 2) A fenitek kifizetése, a cikkek szétszátása, nyilvántartása, és kezelése.
- 3) Elhelyezési és ingatlangazdálkodási ügyek.⁴⁷⁸

E tennivalók megoszlottak a parancsnokok, a gazdasági szakszolgálat szervei és az őrsök között. A gazdaságkezelés alapjait az 1881. évi SZUT fektette le, mely szerint csendőr kerületparancsnokságok a működéshez szükséges pénzüsségeket a havi javadalmazással egyidejűleg pénzüsségleti kimutatás alapján igénylik az utalványozó szervtől (BM). A források elszámolását az élelmezési számadással együtt kellett teljesíteni, a használatban levő bútorokról és berendezési tárgyokról pedig évi számadást (leltárt) kellett felterjeszteni a BM részére. A csendőrparancsnok a gazdaságkezeléséért és fenntartásáért általánosan felelős volt, és a hiányokért kártérítési kötelezettség terhelt. A gazdasági ügyeket a segédtiszt és számvivő segítségével intézte. A pénzügyi kötelezettségvállalással járó ügyekben (pl. bérleti szerződések értékhatártól függetlenül) a belügyminiszter jóváhagyása volt szükséges, azonban öt forintnál kisebb értékű beszerzéseket felsőbb jóváhagyás nélkül is engedélyezhetett. A gazdálkodási szabályok betartását a szemlélet tartó tisztek által rendszeresen ellenőriztette.

A segédtiszt kezelte az öltözeti cikkek és a beszállásolási anyagok, berendezési tárgyak belső kezelését és nyilvántartását (leltározását), valamint ellátta a törzset és az alosztályokat a szükséges anyagokkal. A feleslegessé vált javakat – ha helyben való értékesítésükre nem volt mód – a parancsnokságon értékesíttette. A számvivő helyi ellenőrzései keretében felülvizsgálta a pénz- és tárgyszámadásokat, a beszerzéseknél és szerződéskötéseknél képviselte a kincstár érdekeit, nyilvántartotta a lakbéréket, és

gondoskodott arról, hogy a különböző járandóságokat az alosztályok kellő időben megkapják.

A laktanyák és berendezési tárgyak a szárnyparancsnoki szemléken ellenőrzésre kerültek, és az esedékes átalányokat, élelmezési és egyéb illetekeket is a szárnyparancsnok adta ki minden hónap elsején. A bevételeket és kiadásokat minden szárnyparancsnokságon külön naplóban vezették. A szervezeti elem szintű és személyi járandóságok minden hónap elsején kiutalásra kerültek, melyből az adott hónapban esedékes „tiszogatási és helyreállítási” költségeket már az őrs fedezte.

A selejtanyagokról (nem szükséges vagy nem javítható tárgyak) egy közigazgatási vagy községi tisztviselő részvételével bizottságilag jegyzőkönyvet kellett felvenni, amit a szárnyparancsnoksághoz kellett beküldeni. Az elhasználandó tárgyak „fogyatékosba vétele”, valamint újak beszerzése egyaránt a belügyminiszter engedélyéhez volt kötve.⁴⁷⁹

A csendőr őrsök elhelyezése kincstári vagy bérelt laktanyákban valósult meg. A kincstári laktanyák az államkincstár tulajdonát képező épületek voltak, amelyeket a kincstár vagy külön az őrs elhelyezési céljaira építtetett, vagy pedig vásárolt épületet erre a célra átalakított.⁴⁸⁰ A bérelt laktanyák közületektől (pl. községi előljáróság, egyházközség, stb.) vagy magán személyektől szerződéssel kibérelt épületek voltak.⁴⁸¹ A testület alapvetően a bérelt ingatlanokban való beszállásolásra törekedett, hogy az egyes szervezeti elemek székhelyét a közbiztonsági igényekhez igazítva, rugalmasan változtathassa, azonban nem volt ritka az ingatlanvásárlás sem.⁴⁸² Ugyanakkor a két megoldás kombinációja is létezett, mivel a községek maguk is építtettek szolgálati lakásokat és objektumokat a csendőrség számára.⁴⁸³

A bérletösszegekre nézve minden háztulajdonosnak írásban kellett nyilatkozni, hogy az esedékes házbérrészleteket a szárnypénztártól személyesen szándékozik-e felvenni, vagy azt postai úton kívánja-e megkapni. A házbér felvételében az őrsparancsnok nem játszott szerepet. A pénzátalányok minden őrs részére a közös szükségletek fedezését szolgálták. Ezeket az őrsparancsnok és egy csendőr közös őrzésében és naplószerű kezelésében kellett tartani úgy, hogy a szemlét tartó tisztek a szabályszerű kezelésről és felhasználásról mindig meg tudjanak győződni. Fontos lehetőség volt minden őrs számára, hogy a házipénztár megtakarításait a szárnyparancsnok engedélyét követően a legénységi beszállásolási kellékek beszerzésére tudták fordítani, vagyis a takarékosabb őrsök kényelmesebb lakhatást biztosíthattak a legénység számára.⁴⁸⁴

A rendszert majdnem 20 éves működés után 1900-ban reformálták meg, melynek keretében rendszeresítették a törzsőrmesteri rendfokozatot. A II. osztályú törzsőrmesterré való kinevezés feltétele a megfelelő műveltség mellett órparancsnoki és számvivő altiszti gyakorlat, valamint az összes szükséges vizsga „jó” eredménnyel történő teljesítése volt. A II. osztályú törzsőrmesterek a kerületi parancsnokságokon tevékenykedtek. Az I. osztályú törzsőrmesterré történő kinevezés pályázati rendszerben, a honvéd kezelőtiszti és csendőr számvivőtiszti szakvizsgák megszerzése után volt lehetséges. Az I. osztályú törzsőrmesterek elnevezése 1905-től számvivő tiszthelyettesre változott.

A csendőr számvivők magas színvonalú képzése és kiemelkedő felkészültsége többek között tetten érhető volt a korabeli pénzügyi igazgatásban számos alkalommal betöltött – nem csendőrségi – tisztségekben is. A pénzügyminiszter a pénzügyi igazgatóságok tisztségeibe rendszeresen nevezett ki csendőr számvivőket.⁴⁸⁵

1904-től az elhelyezési, ruházati és élelmezési ügyek koordinálására, valamint a közigazgatás ellenőrzésére és irányítására rendszeresítették a csendőr számtanácsosi beosztást. Ezzel egyidejűleg létrehozták a Központi Felszerelési és Anyagraktárt Budapesten.⁴⁸⁶

1907-ben megszervezték az úgynevezett pótszárny parancsnokságokat, melyek feladata minden olyan tevékenység elvégzése volt, amely nem tartozott a közbiztonság teendői körébe, de a szervezet eredményes működéséhez szükséges volt. A gazdasági, személyzeti és kiképzési feladatokat végző szervezeti elem nem rendelkezett alárendelt szervezeti szintekkel, egyedüli célja a csendőrkerület működésének kiszolgálása volt minden tekintetben.

A gazdasági szakterület személyi állományának és szervezetrendszerének fejlesztésén túl egyre részletesebb szabályozást nyert a pénzügyi és pénztárkezelési tevékenység is. Az 1881-ben kiadott első szabályzatot⁴⁸⁷ 1900-ban a számvivőtisztek számára kiadott utasítás követte.⁴⁸⁸ Ezt követően a szervezeti fejlesztésekkel együtt a szabályzatok köre is bővült, így 1908-ban és 1912-ben újabb gazdaság-kezelési utasítások kerültek kiadásra.⁴⁸⁹

A két világháború közötti időszakban a gazdasági szakszolgálat mind szervezetében, mind szabályozottságában a dualizmuskori modellhez nyúlt vissza és a szakterület átfogó szabályzatainak kiadására csak később, 1938-ban,⁴⁹⁰ valamint a háborús időszakban került sor.⁴⁹¹

Elmondható tehát, hogy a testület fennállása során a gazdasági szakszolgálat alaptételei, vagyis az őrökön alapuló közzgazdálkodás, az átalány alapú elszámolás, a pályázati rendszer, valamint a tömegrendszer nem változtak.

A testület személyi állományának nagy része számára az őrökön folyó közzgazdálkodás biztosította a napi szükségletek kielégítését. A közzgazdálkodás vezetőjét, helyettesét és jegyzőjét az őrökön lakó csendőrök szavazással választották maguk közül. A vezető rend szerint egy idősebb csendőr volt, aki elvégezte a szükséges adminisztrációt és felügyelte fiatalabb társai munkáját. A vezető helyettese mindig az őrök legfiatalabb csendőre volt annak érdekében, hogy megismerkedhessen a testület elszámolási és beszerzési rendszerével. Fontosnak tartották, hogy az alapvető gazdasági teendőkkel mindenki megismerkedjen, mivel a rosszul működő vagy túl sok időt és energiát követelő ellátási és elszámolási rendszert az alapfeladatokat akadályozó tényezőnek tekintették.⁴⁹²

Az őrparancsnok gazdaságkezelési tennivalóit általánosságban az 1912. évben kiadott Gazdaságkezelési utasítás, valamint a csendőralakulatok közzgazdálkodásai és közétkezései vezetésére vonatkozó határozmányok tartalmazták.⁴⁹³ Ezek alapján feladatai anyagi ügyekre és közétkeztetési ügyekre oszthatók.

A csendőrség anyagi ügyei:

- 1) pénzügyek (illetmények, átalányok, pénzjutalmak, pénzsegélyek, beszerzésekből és áthelyezésekből eredő pénzügyi műveletek),
- 2) terményügyek (lótáp beszerzése, biztosítása) és
- 3) egyéb anyagjárandósági ügyek (ruházat, fegyverzet, szerelvény, berendezés és elhelyezéssel kapcsolatos ügyek).⁴⁹⁴

Az őrparancsnok volt köteles nyilvántartani az élelmezési állományt, vezetni a pénzek, termények és anyagjárandósági cikkek felvételére vonatkozó okmányokat, valamint leltári nyilvántartást. Az őrök személyi állományát egyrészt úgynevezett anyakönyvi (rendszeresített) állományként, másrészt az élelmezési állomány részeként tartották nyilván.⁴⁹⁵

A csendőrök napi étkezéseit az illetményből befizetett napibetétek biztosították, a más őrshöz tartozó idegen járőrök pedig napi étkezésre fizethettek be kedvező áron. A napibetétek összegét az adott őrök gazdaságkezelésének lehetőségei, saját terményeik mennyisége, az állattartásból eredő megtakarítások, stb. határozták meg.⁴⁹⁶ Az őrök minden tagja által elfogadott és lehetőleg egyaránt kedvelt ételleket az őrökfőzőnő készítette el, aki a közzgazdálkodásvezetőtől kapott erre vonatkozó instrukciókat. A

legénységtől elvárás volt, hogy esetleges étkezéssel kapcsolatos panaszait is ezen a „szolgálati úton” juttassák vissza az őrsfőző felé. Az őrsök gazdálkodásának sajátosan családias területe volt ez, ahol a legénység az érő gyümölcsök vagy állatok eladásával bevételt termelhetett, amivel az étkezési átalányt egészítették ki. Az őrs személyi állománya a közvagyon rész után nyereséges működés esetén még osztalékot is kaphatott,⁴⁹⁷ ugyanakkor a közzgazdálkodásban elvégzendő munkákra minden vagyonrészese egyaránt köteles volt.⁴⁹⁸

Az őrsparancsnok gazdászkezelési teendőinek másik csoportját a pénz, termény és anyagjárandósági cikkek felvételére vonatkozó okmányok vezetése, és e cikkek rendszeres ellenőrzése alkotta.⁴⁹⁹ A pénztárt tartalmazó asztalt az őrsirodában kellett elhelyezni és két különböző szerkezetű biztonsági lakattal ellátni. Minden lakathoz két kulcs tartozott, melyeket pénztári bizottság tagjai kezeltek (a bizottságot az őrsparancsnok és egy másik csendőr alkotta). Bár a pénztárkezelés bizottsági volt, az utalványokat, nyugtákat vagy más pénzügyi okmányokat az őrsparancsnoknak kellett kiállítani. A pénztárban az őrs élelmezési állományába tartozók illetményét, a gazdasági átalányt, valamint a közzgazdálkodási és egyéb kapcsolódó (lótáp, úti előleg, stb.) összegeket lehetett elhelyezni.

Az őrs személyi állományának illetményét, valamint a gazdasági átalányt az őrsparancsnok által összeállított és legkésőbb minden hónap 5-éig felterjesztett fizetési jegyzék alapján utalta ki a gazdasági hivatal. Az illetményeket és járandóságokat csekken kapták meg 2-3 részletben. A csekkeket a pénztárbizottság vette át.⁵⁰⁰

A csekkek megérkezése után az azokon szereplő összegek helyességéről meg kellett győződni, valamint összeadással ellenőrizni, hogy az őrs megkapta-e a fizetési jegyzékben feltüntetett összeget. A beváltás napja minden csekken külön fel volt tüntetve.

A csendőrségi szolgálat sajátossága volt a gyakori szolgálati utazás és az ezzel kapcsolatos költségek,⁵⁰¹ valamint a hivatali működésből adódó költségek (levélpostai, táviró- és távbeszélő díjak és a szállítási költségek) elszámolása.⁵⁰²

A lovas és vegyes őrsöknek fontos gazdászkezelési tennivalója volt a lótáp beszerzése, melyet „kézi bevásárlás” útján kellett biztosítani.⁵⁰³ A beszerzést lovas csendőrökből álló három tagú vásárló bizottság végezte a legjobb minőségű takarmány leggazdaságosabb beszerzési lehetőségeire figyelemmel. Külön kiemelendő, hogy a bizottság tagjai saját szolgálati lovuk számára vásároltak általuk választott termelőtől,

így a csendőrségi lovak ellátása átlagon felüli volt alacsony költségek mellett. A vásárlást és a lótáp fogyatékát elszámolási naplóban vezették, melynek pontosságáért a vásárló bizottság mindhárom tagja felelős volt.

Az őrsparancsnok tehát sokrétű és széleskörű ismereteket igénylő gazdasági tevékenységet végzett, amelybe végső soron a dohányzó csendőrök kedvezményes árú pipadohányának elszámolása is beletartozott. Számos elszámolási kötelezettsége könnyítésére a testület ahol csak tudta átalányokban fejezte ki az egyes folyamatos vagy ismétlődő költségelemeket. A csendőrség szervezeti elemei tehát egyes folyamatosan felmerülő kiadásaik rendszeres és kizárólagos fedezésére előre meghatározott összegeket kaptak. Ezeket négy csoportba sorolhatjuk:

- 1) az irodai, írószer és irodavilágítási, valamint fenntartási átalányok;
- 2) gazdasági átalányok;⁵⁰⁴
- 3) egyéb (különleges) átalányok;
- 4) fűtési átalány.⁵⁰⁵

A mindennapi működéshez leginkább kötődő költségek fedezése a gazdasági átalányok körébe esett a következők szerint:

A) Átalányok a laktanyák és fogdahelyiségek után.

1. Tisztogatási átalány.⁵⁰⁶
2. Bútorfestési átalány.
3. Világítási átalány.⁵⁰⁷
4. Konyhaberendezési átalány.
5. Fogdahelyiségek után járó átalány.

B) Átalány a legénységi ágyneműek tisztántartására.

C) Átalány a legénységi ágyneműek jókarbantartására.

D) Átalány a téli és nyári takarók, szalmazsákok és lószórvánkosok tisztítására.⁵⁰⁸

E) Szalmazsák-töltési átalány.⁵⁰⁹

F) A tanalosztályokba, tanfolyamokba berendelt legénység után járó átalány.

G) A lovas tanalosztály különös átalányai.

1. Lóápolási átalány.
2. Vasalási átalány.
3. Nyeregszerszám tisztítási átalány.
4. Nyeregszerszám javítási átalány.
5. Lópata ápolási átalány.

6. Szobák világítására átalány.

7. Istállók világítására átalány.

H) Lóápolási és istállófelszolgálati átalány.

I) Lóvasalási átalány.⁵¹⁰

K) Istállók világítására és az istállószerkezetek jó karbantartására átalány.⁵¹¹

Az államháztartás pénzügyi egyensúlyának fenntartása érdekében egyes időszakokban az állami kiadások csökkentése érdekében a gazdasági átalányok részlegesen vagy teljesen felfüggesztésre kerülhettek,⁵¹² ami jelentős nehézségeket okozott az őrsöknek. A rendszeres havi gazdasági átalányok egy gyalogőr esetében kb. 12 P összeget tettek ki, melyet a lovas és vegyes őrsökön további kb. 14 P lóápolási és tartási költségtérítés egészített ki. Az őrs működésére fordítható központilag biztosított költségek tehát nem érték el egy próbacsendőr havi fizetésének 10 %-át sem, vagyis a rendszer számolt az őrsön lakók tevékeny állagmegóvó és karbantartó tevékenységével is.⁵¹³

Szintén külön említést érdemel, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a szükséges beszerzéseit már a korai időszakból pályázati úton realizálta.⁵¹⁴ Az egyes felszereléseket csoportokba sorolták, melyekre külön-külön lehetett pályázni három éves ciklusonként. Érdekesség, hogy a kereskedelmi partnerek az áru kiváló minőségének tanúsításaként ismerték el, ha azt a csendőrség átvette, így a gyártók gyakran haszonkulcs nélkül, önköltségi áron is szállítottak a testületnek a reklám érdekében. Pályázni úgy lehetett, ha a pályázó a szállított áru értékének 10 %-át kaucióként letétbe helyezte. A sikertelen pályázók azonnal, míg a nyertesek az áru garanciájának lejárta után kapták vissza a kauciót.⁵¹⁵ Ez a rendszer hosszú távon biztosította, hogy a csendőrség által darabonkénti ellenőrzés mellett átvett felszerelések kiváló minőségűek és időállóak legyenek.

A XIX. század végére az osztrák és német példák nyomán felmerült a beszerzések centralizálásának igénye, melynek eredményeként felállították a már említett Központi Felszerelési és Anyagraktárt. Ezt követően a felszerelés és berendezési tárgyak, valamint a technikai eszközök beszerzését ezen keresztül bonyolították. A ruházati anyagok elkészíttetését továbbra is a kerületi parancsnokságok végezték.

Az igények folyamatos kielégítése érdekében a központi szerv fél évente értesítette a nyertes pályázókat a következő időszaki szükségletekről. A hiány elkerülése érdekében a beszállítók kötelezték magukat a szállítandó árumennyiség 1/6 részének folyamatos raktáron tartására, melyet a csendőrség rendszeresen ellenőrzött is. A megrendelt árut a beszállító térítésmentesen szállította a csendőrségi raktárba, ahol az

átvevők számára igazolta, hogy az a szerződésben rögzített üzemekben készült. Az átvevő csendőr altisztek minden egyes árut tartóssági és vegyi ellenőrzésnek vetettek alá, melynek eredményét összevetették a szerződéses mintadarabbal. A beszállított csizmáknak például 5 %-át szétbontották az átvételkor a használt anyagok ellenőrzése érdekében.

A folyamat egyértelmű célja volt, hogy minél kisebb áron minél jobb minőségű termékekkel lássák el a végrehajtó állományt. A hazai gyártók előnyben részesítése mellett olyan pályázati rendszert működtettek, amely valós versenyre ösztönözte a beszállítókat, ugyanis a beérkezett pályázatokat még az eredményhirdetés előtt nyilvánosságra hozták, hogy a konkurensok új – mérsékeltebb árfekvésű – ajánlatot tehessenek. Amennyiben később a nyertes ajánlattevő felárat kívánt felszámítani, azt végső soron a kormány engedélyezhette.⁵¹⁶

A szervezetbe tehát csak a legjobb minőségű, ellenőrzött felszerelések és egyenruházati anyagok kerülhettek be, melyeket a csendőrök – a szabályzatokban előírt kihordási idők és a szemlék tapasztalatai alapján – maguknak vásároltak meg. A személyes szükségletek kielégítését a „tömegrendszer” szolgálta.

A Magyar Királyi Csendőrség ruházati gazdálkodása külön elemzés tárgyát képezi, mivel egyrészt a rendszer hosszú távon és eredményesen biztosította a testületi tagok egyenruházati ellátását, másrészt pedig a rendvédelmi szervek jelenlegi egyenruházati ellátási rendszere számára értékes tanulságokat hordozhat.

A csendőrség legénységi állományának ruházattal és lábbelivel való ellátását úgynevezett tömegrendszer szolgálta, melynek előnye más ruhaellátási rendszerekkel szemben az volt, hogy a ruházattal való takarékoskodás nem csupán kincstári érdek, hanem egyben a ruházati cikk viselőjének érdeke is volt.

A „tömeg” lényege folyószámlához hasonlítható, melyet a csendőr testülethez kerülésekor egy nyitó egyenleggel láttak el (ez volt a tömegbetét), majd havonta utánpótlási ellátmánnyal gyarapítottak (tömegátalány). A csendőr a fegyver és a lőszer kivételével erről a folyószámláról vásárolt meg minden számára előírt felszerelést, a fennmaradó összeget pedig tovább görgette évről évre. A kiadásokat és bevételeket a tömegkönyvben vezették. A legalább öt éve szolgáló csendőr leszereléskor jogot formálhatott erre a tömegvagyonra, ami takarékosagra ösztönözte a személyi állományt.

A tömegrendszer kötelékébe tartozott minden ténylegesen szolgáló legénységi állományú csendőr, akiket tömegtulajdonosoknak neveztek. A ruházati ellátás

lebonyolítását a Központi Felszerelési és Anyagraktár parancsnoksága intézte, míg az ezzel kapcsolatos pénzügyi műveletek a budapesti központi gazdasági hivatal hatáskörébe tartoztak. A központi gazdasági hivatal kezelte a tömegpénztárt, amely összesített tömegből, és általános tömegből állt.

Az összesített tömegben az összes tömegtulajdonos tömegrendszerrel kapcsolatos összes pénzjárandóságaiból állt, míg az általános tömeg a tömegrendszer általános bevételeiből adódott össze. (pl. az összesített tömeg kamatai, az eladott selejtcikkek ára, stb.) Ha egy vállalathoz hasonlítjuk a tömegrendszert, akkor a cikkek beszerzéséből felmerülő költségek fedezése az összesített tömeg rendeltetése, míg a beszerzett cikkek szállításából, csomagolásából, raktározásából felmerülő üzemi költségek fedezésére az általános tömeg szolgált.

A tömegtulajdonos tömegilletménye az első tömegbetétből és a tömegátalányból állt. Az első tömegbetét a testülethez történő felszereléskor a „kiszabatok és tömegbeli cikkek” beszerzésére szolgált. A havi tömegátalányból az egyenruházati cikkek pótlását kellett biztosítani.⁵¹⁷

Ha a tömegilletmény összege kisebb volt, mint a csendőr részére kiszolgáltatott tömegbeli cikkek ára, akkor tömegtartozás keletkezett. Ennek megakadályozását az őrsparancsnok feladatkörébe utalták, aki alárendeltjeit a „helyes irányban befolyásolta.”

A ruhagazdálkodás akkor volt megfelelő, ha a tömegilletmény összege nagyobb volt, mint a jogosult részére kiszolgáltatott tömegbeli cikkek ára, hiszen így a csendőr a parancsnoka által meghatározott ruházati cikk cseréjét tartozás keletkeztetése nélkül azonnal végre tudta hajtani. Ez a körülmény nagyon lényeges volt a testület számára, hiszen a csendőrségről kialakított képnek mindig fegyelmet és rendet kellett tükröznie. Ehhez a legénységi állomány kifogástalan megjelenése is hozzátartozott, ami az egyéni ápoltság mellett az egyenruha állapotában és helyes viselésében is megjelent. (A tisztek esetében a tömegrendszert nem alkalmazták, hiszen esetükben méretre készített egyenruhákról lehetett csak szó, és a testületen belüli alacsony számuk sem indokolta tömeges tiszti ellátási rendszer kialakítását).

Ha a pótolta ruházati cikkek értéke nem érte el a tömegilletmény értékét tömegkövetelés keletkezett. Ha a tömegkövetelés meghaladta az egy évi tömegátalány kétszeresét, akkor az ezen felül maradó tömegtöbbletet a tömegtulajdonos részére kifizették.

A tömegkövetelés és a ruházat becsértékének együttes összegét tömegvagyonnak nevezték. A tömegvagyon a testületből való végleges távozáskor a tömegtulajdonos

kézhez kapta, ha legalább öt évi megszakítás nélküli szolgálati idővel rendelkezett és önhibáján kívül válik ki a testületből (nem fegyelmi úton vagy katonai bíróság ítéletéből kifolyólag). Az elhalálozott, csendőri rendfokozatban véglegesített tömegtulajdonosok tömegvagyonát a szolgálati időre tekintet nélkül a törvényes örökösök kapták meg. A tömegbeli cikkek a tömegtulajdonosoknak csak feltételes tulajdonát képezték, vagyis azokkal szabadon nem rendelkezhetett.

A tömegbeli cikkek nyilvántartása, valamint a tömeggazdálkodás parancsnoki ellenőrzése érdekében a legénység tömegkönyvvel, valamint ruha- és fegyverzeti könyvecskével rendelkezett. Az első felszerelés alkalmával kiadott cikkeket a gazdasági hivatal az okmányokba bevezette, a ruházat utánpótlásánál pedig a gazdasági hivatal a tömegkönyvbe, míg az őrsparancsnok a ruha- és fegyverzeti könyvecskébe jegyezte be a változásokat. A tömegkönyveket a gazdasági hivatal kezelte és őrizte. A tömegfélévek⁵¹⁸ végén ebből mutatta ki tömegkövetelést vagy tömegtartozást, amit lezárásnak neveztek. Lezárás után a gazdasági hivatal kiküldte a tömegkönyveket az őrsökre, ahol a tömegtulajdonosok áttekintést követően két tanú előtt aláírták. Eltérés észlelése esetén, az őrs a tömegkönyvek felterjesztésekor külön jelentést tett a gazdasági hivatalnak. Az őrsparancsnok a tömegkönyvekből a félévi tömegkövetelés, illetve tömegtartozás adatait átvezette a ruha- és fegyverzeti könyvecskébe. A könyvecskét az őrs kezelte és a 10 napnál hosszabb időre elvezényelt csendőröknek kiadta.⁵¹⁹

A tömegtulajdonos az elhasznált tömegbeli cikkeinek pótlását előirányzással kérhette, amely az őrsökön évente kétszer (április és október hónapban) történt. Az előirányzatokat úgy kellett a szakaszparancsnok útján felterjeszteni, hogy azok április, illetve október 15-ig a gazdasági hivatalhoz beérkezzenek.⁵²⁰

Az előirányzás mindig a következő félévre vonatkozott, tehát áprilisban a kifejezetten téli cikkeket (pl. mente, köpeny, gyapoting, gyapot nadrág, téli kötött kesztyű és fehér bőrkesztyű), míg októberben a kifejezetten nyári cikkeket (pl. szövetruha, ujjas vállgallér, nyári kötött kesztyű) kellett előirányozni. A posztóruházatot mindkét szemle alkalmával elő lehetett irányozni.

Az előirányzati űrlapok kitöltését és a cserére szoruló cikkek meghatározását követően az őrsparancsnok a tömegvagyon-kimutatásból megállapította, hogy a tömegkövetelés fedezi-e a cikkek beszerzési árát. Amennyiben nem keletkezett tömegtartozás, az őrsparancsnok az előirányzást engedélyezte. Ellenkező esetben a legkevesbé szükséges cikkeket az igényből törölte. Az őrsparancsnoknak előirányzás alkalmával

tehát egyrészt arra kellett ügyelni, hogy beosztottjai tömegtartozást ne keletkeztessenek, másrészt azonban arra is, hogy kifogástalan ruházattal rendelkezzenek. Ha a tartozás keletkeztetése elkerülhetetlen volt, azt az osztályparancsnokságnak indokolva kellett jelenteni.

Külön előirányzati úrlapra kellett felvenni a ruházatot és az egyéb tömegbeli cikkeket. Az előirányzásról minden csendőr kivonatot kapott, amit áthelyezése vagy tartós vezénylése esetére elhelyeztek a ruha- és fegyverzeti könyvecskében. Szakaszparancsnoki székhelyeken az előirányzás a szakaszparancsnok felügyelete alatt történt.

A tömegbeli cikkek az őrsökre zsákokba csomagolva, postai úton érkeztek. A ruházati cikkeket a gyártó (szabómester), az egyéb tömegbeli cikkeket pedig a gazdasági hivatal küldte ki az őrsnek. A postán a tömegbeli cikkeket tartalmazó csomagot az őrsparancsnokból és egy csendőrből álló bizottság vette át. Ha az érkező csomag sérült volt, úgy azt a bizottság még a postán felbontotta és a hiányokról a jelenlevő postahivatalnok aláírásával jegyzőkönyvet vett fel. Ha a csomag nem sérült, de tartalma hiányos, az eljárásrend azonos volt.

Az előirányzó tömegtulajdonosok a cikkeket az őrsparancsnok jelenlétében próbálták fel, és ha azok minden szempontból kifogástalanok voltak, az előirányzat átvételi rovatában elismerték az átvételt.⁵²¹ Ha a ruházati cikkeknél kifogás merült fel, úgy az átvételi rovatba be kellett írni a hibát és a cikket az előirányzattal együtt a vállalkozó szabómesternek közvetlenül kellett visszaküldeni. Ezzel egyidejűleg az illetékes osztály gazdasági hivatalának jelentést tettek. Az első visszaküldésből felmerülő postai szállítási költséget az általános tömeg viselte, de ha másodszor is vissza kellett küldeni a vállalkozónak a ruházati cikket, úgy a csomagot már a gyártó terhére (utánvétellel) kellett feladni.

A tartósan vezényeltek és áthelyezettek az összes tömegbeli cikket magukkal vitték, melyek útbaindításukkor külön táblázat szerint ellenőrzésre kerültek. Az ideiglenesen vezényeltek az őrsön hagyott ruházataról szintén jegyzéket készítettek, melyet átadtak az őrsparancsnoknak. A kórházba,⁵²² szabadságra, vagy katonai fogházba induló csendőröknek is külön leltár szerint kellett az egyenruházati cikkeket kiadni.⁵²³ Az elhalt csendőrökkel egy váltás egyenruha eltemethető volt, a fennmaradó tömegbeli kincstári és magántárgyait pedig a ruha és fegyverzeti könyvecskével együtt az illetékes osztály gazdasági hivatalához beszállították.

A ruházat utánpótlása alapvetően új cikkekkel történt. Ugyanakkor az osztály gazdasági hivatalok raktáraiban úgynevezett becsült (tehát már leadott, használt) tömegbeli cikkeket is tároltak, melyeknek nem az volt a rendeltetése, hogy abból a már őrsőkre beosztott tömegtulajdonosok szükségletét pótolják, hanem abból a próbacsendőröket ruházták fel első felszerelésük alkalmával. Egyes esetekben a véglegesített legénység tömege terhére is igényelhető volt becsült ruházati cikk.

A testületből bármely okból leszerelő csendőröket az osztályparancsnoksághoz kellett útba indítani a tömegbeli és fegyverzeti cikkek számba vételét követően.⁵²⁴ Ennek során az őrsparancsnok nem csak a ruha- és fegyverzeti könyvecskében levő darabszámokat ellenőrizte, hanem arra is ügyelt, hogy a leszerelő valóban a saját tömegbeli cikkeit szállítsa be a gazdasági hivatalhoz és a jobb állapotban levő cikkeket az őrsön senkivel ne cserélje el. Az őrsparancsnok ezt követően kiválasztotta a legrosszabb állapotban levő ruházatot, melyet a leszerelővel útba indított, a fennmaradó cikkeket pedig az őrs pecsétnyomójával ellátott csomagban adta át részére. A csomagot a gazdasági hivatal bontotta fel és megállapította a leadott tömegbeli cikkek értékét (becslés). A becslést a hivatal vezetője és két számvivő tiszthelyettes végezte, mely alapján a cikkeket I.-III. osztályú becsült cikként, illetve selejtként besorolták. A becsült értéket a leszerelő tömegvagyonához adták, a nem megfelelő minőségben vagy mennyiségben bemutatott cikkek árát pedig levonták.⁵²⁵ Összességében elmondható, hogy a testület úgy volt képes eredményei elérésére és megtartására, hogy sem a szervezet, sem személyi állománya nem rótt aránytalan terheket az állami költségvetésre. Más közigazgatási szervezetekkel összehasonlítva a csendőrség nem részesült többletforrásokban, a személyi állomány illetménye pedig sem a köztisztviselői karhoz, sem a polgári átlagkeresethez képest nem volt aránytalanul magas. A testület hatékony működésének kulcsa tehát nem a rendelkezésre álló költségvetés nagysága, hanem a források gondos tervezése volt. A szervezeten belül alacsony létszámú, de speciális felkészültségű és nagy tapasztalatú számvivői kar működött, amely az alapfeladatok legteljesebb mértékű kiszolgálását tekintette fő céljának. E feladatok mindegyikét behatóan ismerték, mivel kiválasztásuk során fontos szempont volt a közbiztonsági szolgálatban eltöltött hosszabb szolgálati idő. Ennek köszönhetően első kézből ismerték a végrehajtói igényeket és ezeknek megfelelően elégíthették ki azokat.

A szervezeti hatékonyság magas szinten tartásához szintén fontosnak értékelem a beszerzendő felszerelések kiválasztására és ellenőrzésére fordított energiát. A testület

szükségeinek kielégítésre hivatott pályázati rendszer nemcsak a legkedvezőbb egységár elérésére törekedett, de az átvevők a beszerzett felszerelések folyamatos ellenőrzését is megvalósították a kiváló minőség garantálása érdekében.

Megítélésem szerint a szervezeti alapfeladatokat kiválóan ismerő, és ezeket precízen, túlszabályozott adminisztráció nélkül támogató gazdasági szakszolgálat, valamint az átgondolt és ellenőrzött beszerzési rendszer értékes tapasztalatokat hordozhat a jelenkor rendvédelmi szervei számára is. A gazdasági szakszolgálat felépítését a **IX. számú melléklet** tartalmazza.

A második főfejezet összefoglalásaként elmondható, hogy a testület fejlődése során megtartotta hagyományos szervezeti értékeit, a testülettípusra jellemző vezetési szinteket, a centralizált működést és a katonai szervezettséget. A költségvetési források elemzéséből levonható következtetések, valamint a szervezetfejlesztések tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a testület nem foglalt el prioritizált helyet a belügyi szervek között. Az állami rendőrség(ek)hez képest nem részesült költségvetési többletforrásokban, sőt működési költségei szerények maradtak a szükséges technikai fejlesztések és egyes nagy költségigényű speciális szolgálati tevékenységek megjelenésével együtt is. A költségvetési források vizsgálata nem tért ki a csendőrség által igényelt és az állam által biztosított költségek összehasonlítására, valamint a költségvetési érdekérvényesítő képesség állami rendőrséggel történő összevetésére. E további kutatásra ösztönző témákat egyrészt politikai színezetük, másrészt az alfejezetben említett indokok miatt nem tettem kutatásom tárgyává. A testület működését az állami költségvetési dokumentumokon keresztül elsőként vizsgáló elemzésem azonban így is alkalmas a hipotézisemben vizsgált körülmény igazolására. A testület személyi állományának létszáma és rendszeresített szolgálati beosztásainak feltöltöttsége önmagában szintén nem vezethetett a testület hatékony működéséhez. E személyi állomány kiválasztása és felkészítése azonban nagyban hozzájárult a szervezeti sikerekhez. Ez főként a személyi állomány szigorú erkölcsi elvek nyomán megvalósított, katonai függelmi viszonyok közötti nevelésére vezethető vissza, melyet a testület jól felépített továbbképzési rendszere egészített ki. Ennek köszönhetően alacsony létszámú, de kimagasló szakmai felkészültségű, elhivatott és a testülethez lojális személyi állomány fejlődött ki, amely szervesen illeszkedett az állami tisztviselői kar többi részéhez. A centralizált, „militáns” működés tehát úgy a szervezeti fejlődés, mint a személyi állomány vonatkozásában elősegítette a testület legfőbb céljának elérését, vagyis a jogsértő cselekmények megelőzését.

3. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZOLGÁLATA

A Magyar Királyi Csendőrség működését egyrészt a testület hagyományos értékeinek megőrzése, a megelőzésen és alapvetően gyalogos járőrszolgálaton alapuló szolgálati tevékenység, másrészt azonban a megújulás képessége és a változásokra való rugalmas reagálás jellemezte. A testületi működés konstans jellegét az adta, hogy a legalapvetőbb szervezeti elem, a speciális feladatokat el nem látó csendőr őrs tevékenysége a Magyar Királyi Csendőrség fennállása alatt alig változott. Rugalmasan reagált azonban a testület a társadalmi és technikai változásokra, melyek először az általános feladatkörű csendőr őrsök szolgálati tevékenységében jelentkeztek ugyan, de számos esetben elkülönült szervezetrendszer és speciális szervezeti elemek létrehozását váltották ki. A megvalósított szolgálati tevékenységeken túl tehát az egyes tevékenységek szervezeti kereteit is vizsgálni szükséges, vagyis azt, hogy az új feladatok megjelenése milyen szervezeti változásokat idézett elő a testületen belül.⁵²⁶ A testület tevékenységének vizsgálata során a szolgálati tevékenységek csoportosítását, általános jellemzőit, valamint a szolgálati szabályzatok rendelkezéseit elemzem, majd az egyes speciális csendőrségi szolgálatok részletes elemzése következik. A testület két legalapvetőbb tevékenységi köre: a bűnügyi és a közbiztonsági szolgálat külön alfejezetekben került bemutatásra. A testület fejlődése során bekövetkezett további specializálódást két csoportra osztva jelenítettem meg. A testület katonailag szervezett fegyveres őrtestület jellegéből fakadó szolgálati tevékenységek közé a táborigazgatási csendőrséget és a határszéli csendőrséget soroltam, míg a technikai fejlődés következtében kialakított szolgálati tevékenységek közé a híradó, közlekedési, vasúti, vízi és légi csendőrség került. Az alfejezetek beosztása is ennek megfelelően alakul.

3.1 A csendőrségi szolgálatok általános jellemzői és csoportosítása

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei három fő típusba sorolhatók. A testület tevékenységei többségét *rendes szolgálat* keretében fejtette ki, melyet a csendőrség alaprendeltetéséből kifolyólag, saját kezdeményezéséből, a fennálló szabályok és előjárói parancsok szerint, hatósági felhívás nélkül teljesített. A rendes szolgálat keretében megvalósított szolgálati tevékenységekért és foganatosított intézkedésekért a teljes felelősség az eljáró csendőrt terhelte. A rendes szolgálat fogalma alá esett az ellenőrző szolgálat is,⁵²⁷ azonban annak speciális jellege miatt célszerű külön tárgyalni.

A SZUT szerint⁵²⁸ a rendes szolgálatban megvalósított szolgálati feladat lehetett nyomozó, helyi és találkozási járőr, úti járőr, fogoly kíséresi és őrzési, hajó-, vásár-, búcsú-, vasúti-, vasgyári-, folyamátkelési-, bánya-, és fürdőügyelet, határszéli, belépő állomási, valamint posta-, személy-, illetve hullafedezeti.⁵²⁹ A rendes szolgálatok során a járőr tevékenységének általában ki kellett terjednie a bűncselekmények lehetőség szerinti megelőzésére, a törvénysértések felderítésére és a tettesek feljelentésére, a törvénysértők elfogására és 24 órán belül az illetékes hatóságnak átadására, a lakosság és vagyontárgyai ellen irányuló esetleges erőszakos cselekmények elleni védelmére, elemi csapás esetén a közbiztonság fenntartására, körözött személyek előállítására, a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzésére stb.⁵³⁰ Rendes szolgálatba mindig két főből álló járőrt vezényeltek ki, amelynek képzetesebb és tapasztaltabb tagja volt a járőrvezető, a fiatalabb a járőrtárs.⁵³¹ A rendes szolgálat tehát felsőbb utasítás nélkül kötelezően végzett portyázásból állt. A járőr 18-24 órát volt szolgálatban, melynek egyharmadát pihenésre fordíthatta, szigorúan meghatározott formában.⁵³²

Az ellenőrző szolgálatot a parancsnoki beosztásokban lévők, illetve az általuk a feladatra utasított csendőrtisztek és altisztek látták el, amelynek során a rendes és a felhívás nyomán teljesítésre kerülő szolgálatokat ellenőrizték. A tiszti állomány nem is láthatott el más szolgálati típust, hiszen a lakossággal hatósági közegként nem kerülhettek kapcsolatba. Az ellenőrző szolgálatok többségét az őrsparancsnokok végezték. A tiszti parancsnokságok speciális ellenőrző szolgálata volt a szemle, mely során a parancsnokságnak alárendelt szervezeti egységet mindenre kiterjedően ellenőrizték.⁵³³ A szemléket külön szemleutasítás szabályozta.⁵³⁴ A szemlét az őrsök, szakaszok, szárnyak, vagy kerületek felettes parancsnokai foganatosították, majd az osztályok létesítésekor ezek parancsnokait is besorolták a szemlélők közé. A csendőrség felügyelőjének ellenőrzési- és szemlejoga a testület minden tagjára, alakulatára és parancsnokságára kiterjedt.⁵³⁵

A szolgálati tevékenységek harmadik nagy típusa a felszólított szolgálat volt, melyet az arra jogosult hatóság külön felhívására vagy megkeresésére végzett a testület. Ezekben az esetekben a felhívás tartalmáért az azt kiadó hatóság volt felelős, az eljáró csendőrt pedig csupán a felhívásnak a szabályok értelmében történő pontos végrehajtásért terhelte felelősség. A csendőrség fegyveres szolgálatának hatóságok általi igénybevételét a korabeli szakirodalom általában karhatalomként definiálja, azonban a rendelkezés kiadójának és konkrét tartalmának függvényében egyéb

tevékenységeket is el kell különíteni a felszólított szolgálatok körében. A dualizmus időszakában a karhatalom sokkal szélesebb tevékenységi kört takart, mint amit napjaink szóhasználata lefed. A karhatalom nem jelentett egyet az úgynevezett csapaterővel végrehajtott feladatokkal, hanem a közigazgatás működésének olyan támogatását jelentette, melyben a legitim fizikai erőszak állami monopóliumával bíró fegyveres testületek jelenléte vagy intézkedése volt szükséges. Meg kell különböztetni a szűkebb és tágabb értelmű karhatalmat. Tágabb értelemben a hatósági tevékenységek fegyveres erővel történő támogatását jelentette, míg szűkebb értelemben a csapaterővel végrehajtott feladatokat. A karhatalom tehát nem volt más, mint a fenyegetett törvényesség biztosítására, a megzavart közrend helyreállítására kirendelt fegyveres erő. Olyan segítséget jelentett, amely fegyveresen jelenik meg és éppen fegyverének tekintélyével oszlatja el a törvényességet fenyegető veszedelmet és állítja helyre a megzavart közrendet. A kiegyezést követő közigazgatási nyelvezetben és jogszabályi szóhasználatban a karhatalom kifejezést több, eltérő jelentést hordozó értelemben alkalmazták, melyek nem egyszer ellentétben álltak a szó által leírt intézkedés tartalmával. A szó jelentése is változott, árnyaltabb értelmet kapott az idők folyamán, így míg kezdetben a „karhatalmi” szinte egyet jelenthetett a „közbiztonsági” fogalommal, később inkább a mai értelemben vett csapaterő alkalmazását jelentette. A csendőrség tevékenységi körében az arra feljogosított hatóság vagy tisztviselő felhívására illetve kirendelésére teljesített szolgálatok között el kell különíteni a *karhatalmat, a rendőri segélyt* és az ezekkel rokon tartalmú, de más jogalapon nyugvó *felszólítás vagy rendelkezés folytán teljesített közbiztonsági szolgálatot*, vagyis a kivezetést és a visszakísérést. E három fogalomkör, valamint a kusza jogszabályi szövegekben elrejtett fogalmi ismérvek hosszú időn át fejtörést okoztak a közigazgatási szerveknek.

A karhatalom fogalomkörének rendezetlensége gyakran zavart keltett a közigazgatásban, ami főként a nem megfelelő helyről kirendelt, nem helyesen igényelt vagy megnevezett fegyveres erő alkalmazásában nyilvánult meg. Ezt kísérelte meg feloldani az igazságügy miniszter 1874-ben kiadott körrendelete,⁵³⁶ amely a bírósági végrehajtások alkalmával igénybe vett „karhatalom” és „rendőri segély” fogalmát tisztázta. Az elhatárolás alapjának ekkor egyrészt a kirendelés jogcímét, másrészt a kirendelt erő nagyságát tekintették. Rendőri segély alatt elsősorban a polgári perrendtartásról szóló törvény⁵³⁷ szerinti ellenszegüléssel akadályozott végrehajtás foganatosítása érdekében igénybe vett erőt értették (bár a jogszabály szövege

karhatalmat említ, ami végső soron a nem megfelelő értelmezés alapja is volt). Ilyen esetekben általában 1-2 közbiztonsági közeg elegendő a feladathoz, akiket az illetékes járási tisztviselő rendel ki.

Ha azonban az ellenállás olyan mértékű volt, hogy több járás pandúrjait, vagy súlyosabb esetben haderő csapatait kellett kirendelni, erre már csak az alispán volt jogosult. Mivel az összpontosított erő karhatalomnak minősült, annak kirendelésére a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi törvényben foglaltak voltak érvényesek.⁵³⁸ 1886-tól a törvényhatóságokról szóló törvény értelmében az alispán a vármegye első tisztviselőjeként intézkedhetett a karhatalom kirendelése iránt.⁵³⁹ A végrehajtási eljárásról szóló 1868. évi törvény⁵⁴⁰ helyébe lépő 1881. évi törvény még élesebben elkülönítette a karhatalom és a rendőri segély közti különbséget, miszerint az ellenszegülés leküzdése közbiztonsági közegek „segélyével” eszközlendő,⁵⁴¹ melyhez a megkeresést a hatóság képviselője közvetlenül intézi. A szükséges haderő által biztosított karhatalom kirendelése érdekében a kiküldő a bírósághoz volt köteles fordulni. A fentiekből látszik a közigazgatás folyamatos törekvése a két fogalom szétválasztására és eltérő tartalmuk érzékeltetésére.

A hatóságok folyamatos fogalmi zavarát jelzi azonban a közadók szedéséről szóló 1883. évi törvény, mely szerint az eljárás során a közbiztonságot szükség esetén karhatalom kirendelésével is fenn kell tartani.⁵⁴² A rendelkezés azonban tartalmában rendőri segélyt takart és nem szűkebb értelemben vett karhatalmi fellépést.

A fogalmak fordított felcserélésére is van példa a korabeli joggyakorlatban. A Magyar Királyi Csendőrség városi szolgálatellátásának lehetőségét szabályozó 1882. évi törvény szerint⁵⁴³ olyan esetekben, mikor a városi rendőrség nem tudja fenntartani a közrendet, a városi hatóság vezetője a „csendőrség segédkezését” igénybe venni jogosult. Ez azonban nem esik a rendőri segély fogalomkörébe, mivel a csendőrség nem saját szolgálati feladatai teljesítésére volt kirendelve, hanem hogy megjelenésével tekintélyt szerezzen a rendőrség intézkedéseinek.

A büntető perrendtartásról szóló 1896. évi törvény szerint a terheltek előállításánál karhatalom vehető igénybe, ami azonban fogalmilag és tartalmát tekintve is helyes.⁵⁴⁴ Ennek oka, hogy a csendőr egyszerűen szolgálatot teljesített akkor, ha a terheltet bekísérte a hatósághoz és karhatalomként járt el, ha az elővezető parancs közönséges kényszereszközökkel nem volt foganatosítható, vagyis a terhelt ellenállt. Ekkor a karhatalom általános céljának tartalmi elemei teljesültek, a helyzet azonban az alkalmazott alacsony létszám miatt sajátos volt.

A csendőrség 1900. évi szolgálati utasítása szerint a csendőrrjáőröt az erre feljogosított hatóság közvetlenül is igénybe vehette. A csendőrség felhívása itt szintén karhatalomként értelmezhető, mivel a polgári tisztviselő rendelkezéseinek érvényre jutását támogatta. Ha az erre feljogosított tisztviselő sürgős esetben a csendőrrjáőröt közvetlenül kereste meg, tágabb értelemben vett karhatalom kirendeléséről beszélhetünk.⁵⁴⁵

A csendőrség tehát, ha nem a rendes szolgálati teendőit végezte, hanem megjelenésével tartotta vissza az erőszakoskodást vagy polgári tisztviselők felhívására biztosította a törvényes rendelkezések akadálytalan végrehajtását, karhatalmi szolgálatot teljesített. A foglyok kísérése, őrzése, tárgyalások biztosítása éppen ezért nem karhatalmi, hanem a csendőri szolgálat „segélyének” igénybe vételét jelentette.⁵⁴⁶

A fogalmak teljes körű tisztázását még inkább nehezíti a sem karhatalom, sem rendőri segély fogalomkörébe nem vonható intézkedések témája. Ilyenek voltak a több törvényben is megjelenő visszakísérés és kivezetés, melyek nem álltak másból, mint a munkavégzés helyéről távol maradt személy felhívása és kísérése rendszerint ellenállás nélkül. Itt a csendőr nem segélyt nyújtott egy hatóságnak, hanem közbiztonsági szolgálatot teljesített annak a szolgabírónak a rendelkezése folytán, akinek más közegek nem álltak rendelkezésére.⁵⁴⁷

A cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi törvénycikk szerint az a cseléd, aki szolgálatát a szerződési idő eltelte előtt elhagyja, a gazda kívánatára szolgálatába való visszatérésre hatóságilag volt kényszeríthető.⁵⁴⁸

A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1898. évi törvénycikk szerint, ha az elvállalt munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távozhatnak. Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelent, vagy a megkezdett munkát abbahagyva jogtalanul eltávozott, az elsőfokú hatóság által a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe foglalt szóbeli kérelmére tárgyalás nélkül a munkahelyre kivezetése volt elrendelendő.⁵⁴⁹ A vízi munkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról szóló 1899. évi törvénycikk,⁵⁵⁰ valamint az erdőmunkásokról szóló 1900. évi törvénycikk⁵⁵¹ szerint foglalkoztatottakra ugyanezek a rendelkezések voltak alkalmazhatók.

A két világháború között mind jogszabályi, mind belső szabályzatok szintjén letisztultabbá vált a karhatalmi fellépésre jogosított és általánosan igénybe vett

fegyveres testületek köre (ez elsősorban a csendőrséget jelentette), és a karhatalom kifejezés is élesebben különült el az egyéb közhatóságok felhívására vagy rendelkezése folytán teljesített csendőrségi szolgálatoktól. A megváltozott jogi és társadalmi viszonyok világosabban rajzolták ki a karhatalom tartalmának határvonalait. A polgári közigazgatás vagy az igazságszolgáltatás által igénybe vett fegyveres erő karhatalmi és egyéb felhívásra teljesített (felszólított) szolgálatai továbbra is több ponton összemósódtak, azonban a fejlődő jogi szabályozás és rendvédelmi szakmai módszertan eredményeként az átfedések mindinkább megszűntek. A karhatalom kifejezés az 1930-as évekre már inkább a szűkebb értelemben vett, csapaterővel megvalósított feladatot jelentette.⁵⁵²

Vitás, külön értelmezésre szoruló kérdések azonban továbbra is maradtak. Az 1927. évi szolgálati utasítás a csendőrség szolgálatát közbiztonsági és belső szolgálatra, a közbiztonsági szolgálatot pedig államrendészeti, közrendészeti, igazságügyi rendészeti és karhatalmi szolgálatra tagolta. Azonban míg a korábbi szolgálati utasítások szerint a karhatalom biztosítása a felszólított szolgálatok körében volt kezelendő, addig 1927-től élesen elhatárolták attól. Az elhatárolás alapja a kirendelt csendőrök helyszíni viselkedése volt, ugyanis a felszólított szolgálatoknál a csendőrség önállóan és aktívan végzett feladatokat, karhatalmi fellépés esetén azonban passzívan viselkedett mindaddig, amíg az illetékes tisztviselőtől felhívást nem kapott a közbelépésre. Fontos különbség volt továbbá, hogy a felszólított szolgálatokra vonatkozó megkeresések és felhívások közvetlenül az őrsökhöz is érkezhettek, a karhatalom iránti igények azonban kizárólag a főszolgabíró vagy a szárnyparancsnokság útján.⁵⁵³

Ugyancsak a felszólított szolgálatok körébe esett a rabkíséret és rabőrizet is, ha arra a csendőrséget a bíróság vette igénybe (egyéb esetben, vagyis a csendőr által elfogott személy kíséréte során rendes szolgálat valósult meg).⁵⁵⁴

Ha valamely hatóság olyan szolgálati feladatra szólította fel a csendőr őrsöt, ami törvényellenes volt, vagy nem tartozott a csendőrség szolgálati feladatai közé, az őrsparancsnok kötelessége volt a felhívást teljesítés előtt közvetlen parancsnokának döntésre felterjeszteni.⁵⁵⁵

A testület szolgálati tevékenységeinek alapvető kereteit a mindenkor hatályos SZUT, vagyis a *szervezeti és szolgálati utasítás* határozta meg. A szolgálati szabályzat a mai viszonyokhoz hasonlóan törvényen alapuló, de rendeleti szintű szabályozásban került rögzítésre, melyet időről időre szolgálati könyv formájában is kiadtak a személyi

állomány számára.⁵⁵⁶ A testület országos megszervezésével egyidejűleg kiadott és alkalmazott 1881. évi SZUT első fő része a szervezeti utasítás volt, amely a testület feladatait, szervi tagozódását, a személyi állományba vétel követelményeit, a szolgálati fellépés módját, a csendőrök öltözetét, fegyverzetét, stb. szabályozta. Éppen a testület megszervezése okán külön rendelkezéseket tartalmazott a beszállással és elhelyezéssel kapcsolatos kérdésekre, átalányokra, illetékekre is. A gyakorlati alkalmazást kimutatások, táblázatok segítették, melyek – a csendőrségi szabályzatokra általánosan jellemzően – könnyen áttekinthető módon összefoglalták a szabályozott tárgykörök egyes részkérdéseit. A szabályzat másik fő része, a tulajdonképpeni szolgálati utasítás a csendőr viselkedésére, kötelességeire, alá-fölé rendeltségi viszonyaira, valamint a szolgálati tevékenységekkel kapcsolatos adminisztrációra fókuszál.

A szabályzatokat időről időre újra kiadták, hogy a szervezeten belül felmerült igényeket fedezni tudják.⁵⁵⁷ Ekkor lehetőség volt újra strukturálni, és a kihirdetett jogszabályi megszövegezés keretei között kiegészíteni azokat.⁵⁵⁸ A SZUT rendelkezéseit szolgálati határozványok egészítették ki.⁵⁵⁹

Az 1900. évi SZUT⁵⁶⁰ esetében a szervezeti utasítás rész változatlanul hagyása mellett új szolgálati utasítás került kiadásra, melyet nem a szokásos módon, a változásoknak a korábbi szolgálati könyvbe történő behelyezésével, hanem az új szabályzatrész külön kiadásával valósítottak meg. A szolgálati utasítás a korábbi strukturáltalan, csupán §-okra osztott szöveget címmel ellátott fejezetekre tagolta. A szolgálati szabályzat felépítése a következő volt:

- I. FEJEZET. A csendőr hivatására és egyéni kötelmeire vonatkozó szabályok.
- II. FEJEZET. A csendőrség szolgálati teendői.
  - A) A szolgálati teendők beosztása.
  - B) Rendes szolgálati teendők.
  - C) A felhívás vagy megkeresés folytán végzendő szolgálati teendők.
  - D) Különleges eljárási és magatartási szabályok
- III. FEJEZET. A fogoly-örkiséret, fogoly-örizet és tolonc-kiséret szabályozása.
- IV. FEJEZET. Bűnügyi nyomozás és nyomozó cselekmények teljesítése.
  - A) Területi hatáskör nyomozó cselekmények teljesítésére.
  - B) Igazságügyi hatóságok, rendőri hatóságok és közegek és a csendőrség nyomozó közegei.
  - C) A. nyomozás teljesítése.

- D) A nyomozás teljesítésénél szem előtt tartandó általános szabályok.
- E) A járőr által teljesítendő nyomozásnál rendszerint követendő eljárás
- F) A járőr által csak kivételesen, illetőleg csak bizonyos korlátok közt foganatosítható nyomozó cselekmények .
- G) Egyes bűncselekményekre vonatkozó szabályok.
- H) A nyomozó eljárásra, annak befejezésére és újrafelvételére vonatkozó további rendelkezések.
- I) Különleges határozmányok.

V. FEJEZET. Az őrskörlet és a határátlépés, valamint a határszéli szolgálat szabályozása.

VI. FEJEZET. A katonai hatóságokhoz való viszony, az azokkal való érintkezés, a katonai egyénekkal, valamint a sorozás elől megszököttekkel szemben való eljárás.

Függelékek és Minták

A korábban 90 §-ból álló utasításrész főként a bűnügyi nyomozásra vonatkozó rendelkezések átfogóbb szabályozásával 163 §-ra nőtt. Első ízben ebben a szabályzatban jelent meg elkülönített módon, külön fejezetbe rendezve a csendőrség bűnügyi szolgálati tevékenysége. A később kiadott szabályzatok is ezt a felépítést követték. 1906-ban a szabályzat ismételt kiadása vált szükségessé változatlan tartalommal.⁵⁶¹

Az 1912-ben kiadott SZUT⁵⁶² szervezeti utasítás része – a csendőrségre vonatkozó törvények és egyes iratok mintáinak az új szabályzatban történő közlésétől eltekintve – megegyezett az 1881. évi SZUT-ban tárgyalt tárgykörökkel, szolgálati utasítás része azonban kiegészült a csendőrség katonai előjárói részére szóló különös szabályokkal.⁵⁶³ A szabályzat egy harmadik résszel is kiegészült, amely „Határszéli szolgálati utasítás” címmel nemcsak a szolgálati tevékenységekre, de a szervezetre és egyes működést biztosító tárgykörökre (pl. ruházat, ügyvitel, stb.) is tartalmazott rendelkezéseket. Ezzel szabályzatba foglalva is megjelent a határszéli szolgálat a testületben.

A két világháború között újjászervezett testület számára 1924-ben került kiadásra új SZUT,⁵⁶⁴ melyet 1927-ben egy minden szempontból modern szabályzat váltott fel.⁵⁶⁵

Az 1927-es SZUT felépítése a következő volt:

I. rész. Szervezet.

I. Szervezeti határozványok.

II. Szervi tagozódás.

II. rész. Szolgálat.

III. Elvi határozványok.

IV. Személyes magatartás.

V. Belső szolgálat.

VI. Közbiztonsági szolgálat.

VII. Szolgálati jogok és azok gyakorlása.

VIII. A megelőző (preventív) szolgálat

IX. Nyomozó szolgálat.

X. Megelőző és nyomozó szolgálat egyes különleges eseteiben való eljárás.

XI. Felszólított szolgálat.

XII. Személyi szabályok.

Mellékletek

Ugyanezt a felépítést vette át az 1941. évi SZUT⁵⁶⁶ is, így ez tekinthető a két világháború közötti időszak meghatározó szabályzati struktúrájának. A speciális csendőrségi szolgálatok elkülönülő feladat- és szervezetrendszerének e szabályzatokban kisebb szerep jutott, ami egyrészt annak tudható be, hogy a csendőrség speciális szervezeti elemei csak az 1920-as évek végétől alakultak ki, másrészt pedig egyes szakterület-specifikus kérdések külön utasításokban kerültek rendezésre. Ilyen volt például a közlekedési⁵⁶⁷ vagy a bűnügyi⁵⁶⁸ szolgálat részére kiadott külön utasítás, vagy a lovas csendőrök szolgálatát szabályzó szolgálati könyv.⁵⁶⁹

Egyes külön szabályzatban rögzített tárgykörök beépültek a SZUT rendelkezései közé (pl. laktanyaszabályzat)⁵⁷⁰, míg más rendelkezések esetében végül külön szabályzatban részletezték a SZUT általános megfogalmazásait (pl. ügyviteli szabályzat).⁵⁷¹

A testület jogállásából adódóan egyes kérdéskörök a Magyar Királyi Honvédséggel közös szabályzatokban kerültek rendezésre. Ilyenek voltak a nőszűlés, a szabadságolás, valamint az úgynevezett becsületügyi szabályok.⁵⁷²

Egyes esetekben a csendőrség szolgálati fellépése közvetlenül fakadt honvédségi szabályzatból. A karhatalmi fellépés szabályozása kifejezetten ilyen tárgykör volt, mivel a katonai feladatok közbiztonsági megfelelőjeként kezelt csapaterős karhatalmi tevékenység szabályozására elsősorban a honvédelmi miniszter intézkedett (míg a polgári hatóságok részéről történő kirendelés módjára, a költségek viselésére az

igazságügy- vagy a belügyminiszter). A témában az első átfogónak tekinthető szabályozást a honvédelmi miniszter még a testület országos megszervezését megelőzően, 1876-ban körrendelet formájában adta ki. A körrendelet mellékleteként megjelent egy *Utasítás*, amely első ízben tartalmazott pontos szabályozást mind a közhatóságok, mind a katonai parancsnokságok által követendő eljárás tekintetében.⁵⁷³ A rendelet módosítására és átdolgozott újbóli kiadására a honvédelmi miniszter 1886. évben kiadott körrendeletében került sor,⁵⁷⁴ majd 1896-ban a korábbi rendelet jelentős kiegészítése mellett megjelent „*Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve*” című honvédelmi miniszteri rendelet.⁵⁷⁵ Ez fontos és a polgári állam szellemiségét erősítő rendelkezést tartalmazott, miszerint a haderő csapatai a továbbiakban csak akkor voltak igénybe vehetőek, ha az összpontosított csendőri erő nem volt elégséges. A csendőrség tehát elsődleges végrehajtójává vált a csapaterős karhatalmi feladatoknak, de – saját szabályzataival összhangban – ezt egy honvédségi szabályzat alapján végezte.

Az első világháborút követő első jelentős és egységes szabályozásnak az 1924. évi karhatalmi szabályzat⁵⁷⁶ és 1925-ös BM rendelet tekinthető.⁵⁷⁷ A fenti általános szabályzók nyomán került átdolgozásra az 1927. évi csendőrségi SZUT is, amely több jelentős változást is tartalmazott a karhatalmi feladatok korábbi szabályozásához képest.⁵⁷⁸ A karhatalmi tárgyú szabályzatok megváltoztatására csak 1942-ben volt szükség a megváltozott biztonsági prioritások okán,⁵⁷⁹ azonban a csendőrség ebben az időszakban is alapvetően honvédségi szabályzatra alapította szolgálati fellépését.

3.2 A bűnügyi szolgálat

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetének országos kiépítését követő első évtizedekben a bűncselekmények felderítésére és az ezekkel kapcsolatos nyomozási feladatok végrehajtására kizárólag az őrsök személyi állománya volt hivatott. Ez a rendszer biztosította ugyan a bekövetkezett bűncselekményekre történő gyors reagálást, a nyomozás eredményessége azonban nagyban függött az ügyben eljáró csendőr szakmai tapasztalatától. Mivel bűnügyi feladatra specializált személyi állomány nem volt a testületben, az őrsöknek valamennyi rendelkezésükre álló lehetőséget meg kellett ragadniuk az eredményes felderítések érdekében.⁵⁸⁰ Kézenfekvő volt tehát, hogy a helyi és személyi ismereten alapuló, kisebb mértékű speciális szakértelemmel is működőképes metodika alakult ki, melynek alapja a

csendőr által ismert és megbízhatónak tartott személyektől származó információk megszerzése volt.

A fővárosi rendőrségen belül már az államosítást követően létrejött a detektívtestület,⁵⁸¹ melynek sikerei példaként szolgáltak más városi rendőrségek és fegyveres őrtestületek számára hasonló nyomozó szervek létrehozására.⁵⁸² Bár a Magyar Királyi Csendőrség felállításakor nem rendelkezett bűnügyi munkára specializálódott szervezeti elemekkel, a fővárosi rendőrséghez hasonlóan – bár jóval később – létrehozta saját nyomozó szerveit.⁵⁸³ A nyomozó szolgálat kialakításának első lépése 1903-hoz kötődik, amikor felállításra került a *járásőrmesteri intézmény*. A járásőrmesterek elsősorban nyomozati munka végzésére voltak hivatottak a szakaszparancsnokságok közvetlen irányítása alatt.⁵⁸⁴ Bár a bűnügyi munka egy kézben összpontosult az adott járás területén, a járásőrmesterek még nem alkottak profiltiszta bűnügyi „szolgálati ágat”, egységes bűnügyi szolgálatot. A járásőrmesterek esküvel kötelezett rangosztályba nem sorolt havidíjasok voltak. A csendőr törzsőrmester elé sorolták őket, azokkal egy összevont állománycsoportot képeztek. A járásőrmesterek a nekik alárendelt csendőr őrsök közvetlen előjárói voltak, és a szakaszparancsnokságok, valamint a közigazgatási járasok székhelyein állomásoztak. Állomáshelyeiket a csendőr kerületparancsnokok javaslatára a belügyminiszter állapította meg. A csendőr kerületek törzséhez beosztott járásőrmesterek a csendőr kerületparancsnok utasítása szerint kerültek alkalmazásra. 1903-ban a járási székhelyeken 393 járásőrmester kezdte meg szolgálatát, amely 1913-ra 428 csendőr járásőrmesterre és 83 járásőrmester jelöltre nőtt.⁵⁸⁵ A szükséges létszámot a belügyi és honvédelmi miniszter közösen határozta meg. Csendőr járásőrmesternek azok az őrmesterek voltak kinevezhetők, akik járásőrmester jelöltként járasparancsnoki tevékenységüket egy évig kiválóan látták el. Kettős feladat jellemezte a járásőrmesteri beosztásokat betöltő csendőrök tevékenységét: egyrészt ellenőrző tevékenységet láttak el járas őrsei vonatkozásában, másrészt bűnügyi munkát végeztek.⁵⁸⁶ Az I. világháború során keletkező csendőrhiány következtében a járásőrmesterségeket megszüntették,⁵⁸⁷ és újra az őrs lett a nyomozásokért kizárólagosan felelős szervezeti elem.⁵⁸⁸

A Magyar Királyi Csendőrség az 1881. évi szervezetéhez képest – kisebb módosításoktól eltekintve – lényegében változatlan struktúrával működött az I. világháború végéig. A nagy területen szétszórt, viszonylag kis létszámú őrsök végezték a megelőző, a közrendvédelmi és a nyomozó szolgálatot egyaránt, míg

ezekre a feladatokra a magyar rendőrségek személyi állományán belül általában többféle állománycsoport állt rendelkezésére.⁵⁸⁹ Ezzel szemben a csendőrség személyi állománya egységes volt, viszont a csendőrtisztek konkrét végrehajtó szolgálat teljesítésében nem vehettek részt.⁵⁹⁰ A változó bűnelkövetési módszerekre a bűnüldöző szervezetek különböző technikai és taktikai eljárások bevezetésével reagáltak, melyek hatására a kriminalisztika önálló tudománnyá fejlődött. A személyi bizonyítékok (például a tanúvallomás) mellett teret nyertek a tárgyi bizonyítási eszközök, melyek felkutatása és rögzítése külön képzettséget és technikát igényelt.⁵⁹¹ Az őrsök tevékenysége idővel nem volt képes kellő minőségben és mennyiségben kielégíteni a bűnügyi igényeket, így a testületen belül specializált feladatkörű nyomozó alakulatok felállítása vált szükségessé, melynek hatására a bűnügyi szolgálat szervezése a két világháború között új lendületet vett.⁵⁹²

Megvonva azonban az első világháború előtti időszak nyomozati eredményességének mérlegét megállapítható, hogy a felderítési mutató 90 % körüli volt, vagyis az őrsök is megoldották a bűnesetek többségét (az eredményességre vonatkozó egyes statisztikai mutatókat a **X. számú melléklet** foglalja össze).

Az eredményességhez a személyi állomány egyre fejlődő szakmai ismeretein kívül hozzájárult a lakosság támogatása is. Napjaink közhiedelmével ellentétben a törvényt tisztelőknél nem volt félnivalója a csendőrségtől, hiszen az őket megkárosító vagy rájuk fenyegetést jelentő személyek kézre kerítése volt a céljuk. A nyomozást végző csendőr informátorokat, bizalmi személyeket alkalmazott, akik nagy szolgálatot tettek a felderítés során.⁵⁹³ A közhatósági jogú személyek (éjjeli őrök, erdőőrök, mezőőrök, pályaőrök, gátőrök)⁵⁹⁴ szintén értékes információforrások voltak, akikkel az együttműködést a szolgálati utasítás is szabályozta. Ennek értelmében a közbiztonság eredményes megvalósítása érdekében törekedni kellett a „jó egyetértés” fenntartására.⁵⁹⁵

A Magyar Királyi Csendőrség sokrétű feladatrendszerébe számos szolgálati tevékenység kapcsolódott, így közvetlen vagy közvetett módon a hírszerzés vagy a kémelhárítás is. A katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestület jól illeszkedett a dualista államapparátus felderítő rendszerébe is. A hírszerzés a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati tevékenysége, amely bizalmas külföldi politikai, gazdasági, katonai híryananyagok, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel. A XIX. század közepétől egyre nagyobb hangsúlyt kapott a

hagyományos katonai felderítés mellett a békeidőben végzett hírszerző tevékenység is, amely nemcsak háborús veszély esetén, hanem folyamatosan és következetesen híreket szolgáltatott az ellenséges államok helyzetéről, képességeiről és forrásairól.⁵⁹⁶ A dualizmus időszakában az Osztrák-Magyar Monarchia társországai nem rendelkeztek külön hírszerző szervezetekkel. Mivel a hírszerzés a közös ügyek rendszeréhez kapcsolódott, így az egyetlen hírszerző szervezet az Evidenzbüro, a haderő vezérkarának nyilvántartó irodája volt.⁵⁹⁷ Bár más állami szervezetek is végeztek hírszerzői tevékenységet, nem állt a rendelkezésükre hasonló infrastruktúra. Az Evidenzbüro tehát nem rendelkezett a hírszerzés monopóliumával, mégis monopol szervezet volt, mivel az egyetlen e tevékenységre szakosodott szervezetként működött.⁵⁹⁸ A közös ügyek vitelére hivatott szervezetek közül nemcsak a haderő vezérkara, hanem a közös külügyi tárca is folytatott hírszerző tevékenységet, bár nem függetlenített apparátussal.⁵⁹⁹

A Magyar Királyi Csendőrség sajátos jogállásából adódóan bekapcsolódott a hírszerzés rendszerébe, és az irányába megfogalmazott hírigényeknek sajtófigyelés, politikai és katonai hírszerzés, valamint rádiófigyelés útján teljesítette. E tevékenysége elsősorban szintén az őrsök besúgó hálózatára, a határszéli őrsök katonai felderítő és elhárító feladataira, valamint a későbbi híradó szakterület tevékenységére épült.

A csendőr őrsök hírszerző tevékenységének alapkövei a bizalmi egyének voltak, akik – a testület vidéki működési területéhez igazodóan – a falusi emberek közül kerültek ki. A csendőrség szolgálati feladatait elsősorban olyan területeken végezte, ahol az információk leplezett megszerzésének szinte egyetlen módja a személyismeret és a bizalmi egyének hálózata volt. Az olyan falvakban, ahol az idegen érkezése feltűnést keltett és a lakosok részletekbe menően ismerték egymást, a személyi ismeret volt az adatszerzés kizárólagos módja.⁶⁰⁰ Éppen ezért az őrs minden hírigényt saját erőforrásaival, a csendőrijárőr napi szolgálata során kialakított személyes kapcsolatok felhasználásával és továbbfejlesztésével elégített ki. A hálózat kiépülése a korabeli társadalmi viszonyok között kézenfekvő volt, hiszen a mai kommunikációs és hírközlési lehetőségeket nélkülöző járőr legtöbbször a polgárok bejelentéseiből vagy szóbeszédéből értesült jogsértő cselekményekről. A közszájon forgó híreszteléseket a csendőr nem hagyhatta figyelmen kívül, különösen az olyan „titkos büntetteknél”, mint a mérgezés, magzatelhajtás és gyermekölés. Az ilyen esetek igazolásához és felderítéséhez a csendőrnek olyan személyekre volt szüksége, akik személyi adatokat tudtak szolgáltatni és a későbbiekben esetleg besúgói lehettek.⁶⁰¹

A besúgók a korabeli szakirodalom meghatározása szerint többnyire olyan egyének voltak, akik maguk is vagy büntetve voltak, vagy okuk volt a törvény embereitől félni, így saját életük könnyítése érdekében nyomra vezették a csendőrt. Ugyanilyen szolgálatot tehettek a prostituáltak is, akik a büntetésekkal gyakran érintkeztek, sokszor bűntársaik is voltak, és a tapasztalatok szerint bosszúból, irigységből vagy féltékenységből információt szolgáltatottak róluk.⁶⁰² Az így kialakított rendszer főként bűnüldözési érdekeket, de szükség esetén a gyanús személyek és feltételezett kémek utáni puhatolást, vagy hírszerzési információk megszerzését is szolgálta.⁶⁰³ A besúgók igénybevétele mellett a megfigyelés volt a leggyakrabban alkalmazott módszer az információk rejtett megszerzésére, melyet a csendőr a napi szolgálatban is alkalmazott. A gyakorlatban a közvetlen, vagyis a közlekedés és érintkezés útján történő figyelést; továbbá a távolról való észrevétlen szemmel kísérést alkalmazták. Az egyenruhás csendőr rendszeres megfigyelést nem teljesíthetett, csupán les útján vagy kivételes alkalmakkor érhetett el eredményt megfigyeléssel. Jó szolgálatot tett azonban a besúgó, akit a csendőr megfigyelésre is használhatott, miután annak egyes fogásaira kioktatta.⁶⁰⁴ A megfigyelések legtöbbször a szökésben levő egyén hozzátartozóira vagy környezetére, kapcsolataira irányultak és nem minden esetben a személy lakóhelyén. A csendőrség ezért igénybe vette azoknak a hatósági közegeknek a segítségét is, akik a közlekedésre vagy kommunikációra felügyeltek. A hajózási és vasúti, valamint vasútépítő hivatalnokok figyelmét folyamatosan felhívták úgy a kémekkel kapcsolatos gyanúokokra, mind a gyanús vagy körözött személyek megjelenése esetén teendő intézkedésekre. A vasúti őrk információkat adtak a járőrnek azokról, akik a sínek mentén közlekedtek, hiszen a csendőr számára releváns személyek vagy kerültek a közutakat, vagy a vasúti infrastruktúrát és műtárgyakat térképezték fel. Az erdészek és vadőrök az erdőben közlekedő gyanús egyéneket jelentették, akik szintén rejtőzködés vagy térképészeti felderítés szándékával tartózkodhattak a területen. Hasonló felvilágosítást adhattak az útkaparók, pásztorok, mezőőrök is.⁶⁰⁵ Városi szolgálat során jó szolgálatot tehettek a menekülő büntetett felkutatására a bérkocsisok, hordárok és kocsmárosok. A megfigyelésre potenciálisan alkalmas személyek között a szakirodalom érdekes módon a gyermekeket is felsorolta, akiket jó megfigyelőképességük és – főként a katonai felderítés területén – a „katonásdi” iránti fogékonyság miatt tartottak jó információforrásnak. A szüleikkel külföldön járt fiatal fiúk a korabeli vélekedés szerint sokkal jobban figyeltek a különböző katonai csapatmozgásokra és játék közben olyan helyekre is elvetődhettek,

ahová a felnőttek nem. Éppen ezért a járőrnek ajánlatos volt a gyermekekkel is beszélgetni, különösen a határszéli területeken.

A csendőrijárőr köteles volt figyelemmel kísérni az utazókat, közutakon és vasutakon közlekedőket, külföldieket, valamint a katonai objektumok és fontos műtárgyak körzetében tartózkodókat. Az adott kor műszaki színvonalát és lehetőségeit figyelembe véve ebbe akár a fényképezőgéppel utazó, fényképeket készítő, vagy hidakról, vasutakról – akár művészi céllal is – vázlatokat, rajzokat készítő ellenőrzése is beletartozott.⁶⁰⁶

A katonai felderítéshez és kémelhárításhoz a leggyakorlatiasabb módon a határszéli őrsők tevékenysége kapcsolódott. Az Evidenzbüro a határőrizetet megvalósító szervezetek közül alapvetően a határszéli csendőrséggel és a Magyar Királyi Határrendőrséggel működött együtt.⁶⁰⁷ Ez lényegében azt jelentette, hogy teljes egészében a határszéli csendőrségre bízta a határmenti felderítési teendőket, melynek keretében a csendőrség – klasszikus határőrizeti feladatai mellett – a túloldali közlekedési infrastruktúrát, a csapatok elhelyezésére alkalmas építményeket, a hírközlési csomópontokat és hálózatot, a közigazgatási vezetési egységeket és a fegyveres alakulatok elhelyezkedését, fegyverzetét, parancsnokságaikat, az egészségügyi intézmények kapacitását, a határon rejtett módon átjutni képes személyek (túravezetők, csempészek stb.) regisztrálását, a postagalambok felmérését végezte. E feladatok ellátása nyilvánvalóan nem lehetett egyszeri teendő, hanem folyamatos tevékenységet igényelt a határ mindkét oldalára kiterjedően, hiszen a túloldali szervezetek hasonló célú információszerzését meg kellett akadályozni.⁶⁰⁸ A határmenti hírszerzésben a Magyar Királyi Csendőrség alapvetően az információszerzés kétféle módszerét alkalmazta. Egyrészt a túloldali sajtókiadványokból válogatta ki a szükséges információt, illetve a kishatárforgalomban résztvevőket igyekezett feltűnés nélkül kikérdezni. Másrészt az arra alkalmasnak ítélt személyeket kísérelte meg beszervezni abból a célból, hogy a túloldali lényeges információkat megszerezze.⁶⁰⁹

A határőrizeti szervezetek felderítési teendőik tekintetében az Evidenzbüro területileg illetékes felderítő főállomásaival álltak kapcsolatban, melyek – az Evidenzbüro központjához hasonlóan – tevékenységüket a hadtestparancsnokságok vezérkari osztályainak keretei között végezték.⁶¹⁰ Szükség esetén ideiglenes, vagy állandó jelleggel a főállomás javaslatára a magyar államhatalmi szervezetekhez felderítő mellékállomások is települhettek az illetékes tárca jóváhagyásával.⁶¹¹

A határmenti felderítés céljait, eszközeit és módszereit, az együttműködés szabályait a csendőrségi szolgálati szabályzat titkos függeléke tartalmazta. Az abban foglaltak oly mértékben korszerűek voltak, hogy a két világháború között is alapul vették e tevékenység megszervezéséhez.⁶¹²

Összességében megállapítható, hogy az első világháborút megelőzően a csendőr őrsök által kialakított és működtetett információs hálózat – a járőrszolgálat megszervezésének és végrehajtásának eredményeivel együttesen – biztosította a jogellenes cselekmények elkövetőinek hatékony felderítését. A háborús években ez a rendszer támogatta a hírszerző és elhárító rendszer működését, és a katonai felderítést is, azonban szükséges megjegyezni, hogy e képességek sem a dualizmus időszakában, sem az első világháborút követően nem konkuráltak a hírszerzés szervezetszerű végrehajtóinak tevékenységével. Mind az Eivdenzbüro, mind a 2. vkf. osztály igénybe vette a csendőrség információforrásait, azonban e speciális hírigények biztosítására a testület nem tartott fenn külön informátori kört. A bűnüldözési és hírszerzési célú feladatok kizárólag ennek okán kerülnek együttesen tárgyalásra nem megfelelően a köztük levő különbségekről a jogalap és a betöltött szerepkör vonatkozásában.

A csendőrségi hírszerzés a nyomozó alakulatok felállításával vált eseti jellegűből intézményessé, bár a bűnügyi szakterület újjászervezésének elsődleges célja természetesen nem ez volt. 1930. március 1-jén a csendőrfelügyelőség alárendeltségében Nyomozó Osztályparancsnokság alakult. A fővárosi központtal párhuzamosan négy csendőr kerületben is pedig egy-egy nyomozó alosztály szerveződött.⁶¹³ Később valamennyi kerület alárendeltségében megszervezésre került nyomozó alosztály, egy pedig közvetlenül az osztályparancsnok alárendeltségében működött.⁶¹⁴

A bűnügyi szolgálat kiépítése az 1930-as évek elejéig zajlott le. Ekkor modernizálták a közbiztonsági testületek teljes apparátusát, melynek keretében hozták létre csendőrség központi nyomozó szervét is.⁶¹⁵ A csendőr kerületek nyomozó alosztályainak szakmai tevékenységét a Nyomozó Osztályparancsnokság, majd 1942-től a Központi Nyomozó Parancsnokság koordinálta.⁶¹⁶ A központi szerv, illetve a kerületi nyomozó alosztályok teljes kiépülése 1932-re fejeződött be.⁶¹⁷ A területi alosztályok révén az osztályparancsnokság országos hatáskörű bűnüldöző, majd később állambiztonsági szervezetté vált.⁶¹⁸ Szakmai irányítását a BM VII. osztálya valósította meg, melyet az Államvédelmi Központ 1942. júniusi felállítása kis

mértékben módosított. Ezt követően a csendőrség nyomozó szerve mindkét irányító szerv felé beszámolási kötelezettséggel tartozott.⁶¹⁹

A Nyomozó Osztályparancsnokság a tulajdonképpeni törzsből, a törzs nyomozó alosztályból, a sajtóirodából, később hírközpontból, a csendőrségi összekötő tisztből, a csendőrségi bűnügyi laboratóriumból állt.⁶²⁰ Az osztályparancsnokság irányította és országos szinten koordinálta a nyomozó alosztályok tevékenységét, azonban saját végrehajtó szervezeti elemmel is rendelkezett.

A törzsalosztály országos hatáskörrel tevékenykedett bűnügyi és államrendészeti ügyekben is, és e szakterületeknek megfelelő főcsoportokra tagozódott („A” jelű csoportja államrendészet, „B” jelű csoportja bűnügyi nyomozásokat folytatott le). Az államrendészeti főcsoport további (jobboldali, baloldali, zsidó, nemzetiségi, kémkedési) csoportokra tagozódott. A bűnügyi főcsoport közellátási és bűnügyi csoportra oszlott. A törzsalosztály vezetéséhez tartozott továbbá az iktatócsoport, a politikai nyilvántartó, gépelő csoport és az ügyviteli szolgálatot ellátó úgynevezett belső csoport (az oktatói alcsoport is ide tartozott). Alosztályvezetői közvetlen alárendeltségében működött a helyszínelő készenléti szolgálat, amely fényképészéből, nyomozóból, valamint gépkocsivezetőből állt. A bűnügyi laboratórium a nyomozás során feltárt bizonyítékok vizsgálatát, szakértői vélemények készítését, valamint oktatási tevékenységet végzett.⁶²¹

A kifejezetten politikai nyomozásokkal tehát a törzsalosztály foglalkozott. A felderítési vonalak tagozódásából látható, hogy valamennyi szélsőséget veszélyforrásként kezelték politikai hovatartozástól függetlenül, mivel azok a fennálló állami és társadalmi rendre fenyegetést jelentettek.

Az alosztály személyi állománya nyomozó járőrökből, külszolgálatot teljesítő legénységi állományból, valamint kivezényelt járőrökből állt. A nyomozáshoz kapcsolódóan többféle szolgálati tevékenység alakult ki:

- 1) A *helyszínelő készenléti szolgálatot* egy-egy fényképész, daktiloszkópus, kutyavezető, nyomozó, gépkocsivezető látta el. Szolgálatszervezés tekintetében alosztályvezetői hatáskörben gondoskodni kellett arról, hogy a szolgálat a nap 24 órájában rendelkezésre álljon és a kivonulás a riasztástól számítva 30 percen belül megtörténjen.
- 2) *Napos szolgálat* az alosztály meghatározott feladatainak ellátása érdekében működő szolgálati forma volt, amely 24 órás váltásokkal valósult meg. A

szolgálatvezető és a helyszínelő készütségi szolgálatot ellátók kivételével minden nyomozó részt vett a szolgálat teljesítésében.

- 3) A *távbeszélő ügyeleti szolgálat* 24 órás váltással valósult meg, amelyben az irodai alkalmazottak, nyilvántartók, rádiókezelők vettek részt.
- 4) Az *ügyeleti szolgálat* a rendőrségi összekötőtiszt helyiségében 13 óra 30 perctől másnap reggel nyolc óráig tartott. A szolgálatban részt vettek az összekötőtiszt segédmunkatársai, valamint az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalba vezényeltek.⁶²²

A helyszínelő gépkocsi a budapesti nyomozó alosztály használatában volt, a többi alosztály helyszínelő felszerelése az erre a célra kialakított bőröndökben kerültek elhelyezésre. Az alosztályok rendelkeztek fényképezési laboratóriummal is.⁶²³

A csendőrségi összekötőtiszt a rendőrség főkapitányságaihoz intézett megkeresések továbbításán túl a priorálás iránti kérelmeket is teljesítette, melyben szakképzett beosztottak segítettek.

1929-ben 21 rádióállomás kezdte meg működését a Magyar Királyi Csendőrségnél. A csendőrségi hírközpont hírszolgálatot és nyilvántartási feladatokat látott el. A BM II. számú postaállomása is a nyomozó osztály keretében működött és segítségével kapcsolódott be a hírszolgálatba. A nyomozó alakulatok a testületbe teljes mértékben illeszkedve látták el feladatukat, adatszolgáltatással támogatták az őröket, melynek segítségével azok tették meg a feljelentésüket.

Az osztály által vezetett nyilvántartás inkább a bűnmegelőző szemléletre alapult, ezért az elfogandó körözött személyeken kívül a megfigyelést igénylő, rendőri felügyelet alatt álló, eltűnt, feltételeesen szabadon bocsátott, kiutasított egyéneket rögzítette. Azok is bekerültek a nyilvántartásba, akiknek személyazonosságát kellett megállapítani, illetve, akik saját hivatalos okmányaikat veszítették el. A melléknyilvántartások rögzítették az egyének korábbi bűncselekményeit, illetve az elkövetővel vagy bűncselekménnyel kapcsolatos egyéb információkat. Évente kétszer kiadásra került a *Nyomozókulcs* is, ami a meghatározott időszakon belül kibocsátott körözéseket tartalmazta. A kapott adatokat, információkat külön kiértékelő csoport elemezte az esetleges összefüggések tisztázása és összekapcsolása miatt. Ez volt a mai terminológia szerinti értékelő-elemző munka.

Bár a hungarista hatalomátvétel eseményeiben a Központi Nyomozó Parancsnokság nyomozói közvetlenül nem vettek részt, az azt követő események jelentősen befolyásolták a parancsnokság működését. Állambiztonsági nyomozati szerepe

háttérbe szorult és számos tapasztalt csendőr nyomozót a Nemzeti Számonkérés Szervezetéhez vezényeltek át. Ennek következtében a felderítő kapacitások is jelentősen csökkentek.⁶²⁴ A szintén a parancsnokság alárendeltségében működő vasúti csendőrség szervezete is módosult ebben az időszakban, melynek részletes bemutatására a későbbiekben került sor.

A kerületparancsnokságok nyomozó alosztályai felépítésüket tekintve egy a szokásosnál nagyobb létszámú őrsnek feleltek meg (ez 6-20 főt jelentett) tiszti parancsnokkal. Működési területe a csendőr kerület teljes hatósági területére kiterjedt.⁶²⁵ A végrehajtó állomány a feladatok szempontjából helyszínelőkre és nyomozókra tagozódott. Az alosztály személyi, fegyelmi és az illetékességi területüket érintő közbiztonsági ügyekben a kerület parancsnokának, szakmai szempontból és az országos jelentőségű nyomozások irányítása terén a központi nyomozó szervnek volt alárendelve.⁶²⁶ Ez a struktúra alapvetően nem változott a bűnügyi szolgálatot érintő átszervezések során sem. A külső csoport csendőr nyomozói éppúgy alkalmasak voltak a köztörvényes bűncselekmények elkövetőinek kézre kerítésére, mint az államrendészeti ügyekben folytatott felderítési feladatokra. A szervezet speciális működési területéből adódóan azonban önállóan nem érthettek el sikereket, mindvégig szükségük volt az őrsök információs hálózatára és fizikai közreműködésére is.

Az alosztályok külső és belső csoportra tagozódtak külön speciális feladattal.⁶²⁷ A belső csoport végezte az adminisztratív feladatokat, míg a külső csoport a nyomozást. Az alosztályok csak saját területükön nyomozhattak, ha a másik nyomozó alosztály területét is érintette az ügy, akkor az is bekapcsolódott a munkába. Országos ügyekben a központi nyomozó szerv irányította a tevékenységet.⁶²⁸

A nyomozó alakulatok a csendőr őrsökkel közösen látták el feladatukat, őket a helyi jelentőséget meghaladó, speciális felszerelést és szaktudást igénylő bűnesetek felderítésekor segítették. A központi szervhez hasonlóan feladatuk volt az őrsök nyomozásainak összehangolása, valamint a rendőrséggel való együttműködés is.⁶²⁹

A kerületei nyomozó alosztályok felépítése szinte teljesen megegyezett a törzsalosztályéval, azzal a különbséggel, hogy az államrendészeti és bűnügyi szervezeti egységek nem tagolódtak további csoportokra és nem rendelkezett politikai nyilvántartó csoporttal. A nyomozó alosztályparancsnok egyben a kerületparancsnok közbiztonsági előadója is volt.⁶³⁰ (A bűnügyi szolgálat felépítését a **XI. számú melléklet** foglalja össze.)

A csendőrség megalakuló bűnügyi szolgálatának nyomozói nem rendelkeztek a speciális nyomozásokhoz szükséges tapasztalatokkal, ezért kezdetben nehézségekbe ütköztek. Az is előfordult, hogy kihallgatások és akciók alkalmával elkísérték a rendőr-detektíveket, hogy elleshessék a szakmai fortélyokat.⁶³¹

1933-ban a Nyomozó Osztályparancsnokság sajtóirodája hírközponttá alakult, amely elsősorban állambiztonsági ügyekben gyűjtött és elemzett híreket. Egyéb hírszerző tevékenységet informátorok felhasználásával is folytattak, valamint sajtó és rádióadás figyelést is végrehajtottak.⁶³²

A Magyar Királyi Csendőrség híradó szolgálatának tevékenységei szorosan kapcsolódtak a bűnügyi szolgálat hírszerzési igényeihez, bár nem ezzel a céllal került megszervezésre. A technikai fejlődést követve a testület felismerte, hogy kizárólag szervezeti és személyzeti intézkedésekkel nem érhet el komoly eredményeket. Különösen az államellenes bűncselekmények vonatkozásában volt nagy jelentősége a rádió- és telekommunikációs eszközök fejlődésének, így a rádiós műsorszórással terjesztett izgató, szélsőséges tartalmak ellen is fel kellett lépni. 1930-ban Németország kezdeményezésére a nemzetközi bűnügyi szervezetek a rádiót, mint a távközlés egyik legkorszerűbb és leggyorsabb eszközét a nyomozás szolgálatába állították. Ekkor alakult meg a Nemzetközi Bűnügyi Rádió Hírszolgálat, melyhez a kiépülő magyar közbiztonsági rádiózás is csatlakozott.⁶³³ A technikai fejlődéssel lépést tartva a Magyar Királyi Csendőrség 1930-ban összesen 21 rádióállomást szerelt fel, melyek közül hét a nyomozó alosztályokon, 10 pedig a határszéli szárnyakon került telepítésre. A rádióállomások 1930. júlisától 1936-ig a Nyomozó Osztályparancsnokság alárendeltségében tevékenykedtek, majd létrehozták a Közlekedési és Híradó Alosztályt. A híradó szakterület 1938-ban vált önálló alosztállyá nyolc közvetlenül alárendelt híradó őrssel.⁶³⁴

A testület híradó szolgálatának egyik fő tevékenysége a rádió-felderítés és figyelés volt. A rádió-felderítő szolgálat végrehajtó szervezete a híradó szárny törzse, valamint a híradó őrsök volt. Szolgálati teendőik megfigyelésre, lehallgatásra, irány- és távolságmérésekre, feltűnés nélküli puhatolásra, végül nyílt fellépésre oszthatók. A felsorolt teendők egyik része a szolgálati helyiségekben, másik része pedig a helyszínen került végrehajtásra. A helyszíni szolgálatokra rendszerint polgári ruhában vonultak ki a híradó csendőrök.⁶³⁵ Mozgó és hordozható berendezésekkel felszerelt járőrök útján a feltételezett helyszínen megtörtént a „közelférkőzés” ami igen gondos, tervszerű és türelmet igénylő munka volt, ugyanis a cél minden esetben a

rádiókészülék előtalálása és tulajdonosának kézre kerítése volt anélkül, hogy az eszközt eltűntessék vagy megsemmisítsék.

A híradó őrök beosztottai a megfigyelő szolgálat teljesítése során rádiókészülékek mellett ülve, a kiutalt hullámkörzetekben vagy hullámhosszokon, fejhallgató és egyéb rögzítő, jelfogó berendezések segítségével szerezték meg az adatokat, melyeket később a nyomozásoknál felhasználhattak. Ezt a tevékenységet azonban a híradó szakterület nem végezhette önállóan. Valamennyi őr legénysége segítségükre lehetett akár szabadidejében is. Szórakoztató célú rádiókészülékükön a különböző állomások műsorait hallgatva előfordulhatott, hogy furcsa, Morse-jelekhez hasonló kopogások vagy gyanút keltő beszélgetések zavarták meg az adást. Ezt a körülményt szolgálati jegyben röviden közölték a legközelebbi híradó őr parancsnokával.⁶³⁶ Ezt a szolgálati feladatot támogató közreműködésnek nevezték.

Bizonyos külföldi rádióadások folyamatos figyelésére és híryanaguk rögzítésére, elemzésére is sor kerülhetett. A rádiófigyelési jelentéseket a bűnügyi szolgálat kiépülését követően a központi nyomozószerv útján a BM VII. (közbiztonsági) osztályához terjesztették fel, melyet az osztály-, szárny-, később pedig közvetlenül az őrparancsnok hajtott végre, így a híryanag néhány nap alatt eljutott a minisztériumba.⁶³⁷

A rádió-felderítést elősegítő tevékenységek mellett hírszolgáltatással kapcsolatos szolgálati feladatok is hárultak a csendőr őrökre. A Nyomozó Osztályparancsnokság keretében működő csendőrségi hírközpontot minden esetben gyors és pontos híryanaggal kellett ellátni. A rendszer az őrparancsnokokat tekintette a legfontosabb hírszerzőknek, akik közvetlenül vagy járőreik útján, mondhatni „első kézből” a hírforrásoktól kapták a használható híryanagot. Ilyek voltak a rendkívüli esetek, amelyeket az őrparancsnokok, mint „Eseményjelentést” kötelesek voltak felterjeszteni.⁶³⁸ A hírközpont a feldolgozott híryanagot csoportosítva eseményösszesítésekbe, illetve sajtóközleményekbe foglalta.⁶³⁹

A politikai természetű ügyekre irányuló hírszerző tevékenységet viszonylag hamar kikülönítették. Az államrendészeti feladatok ellátását 1919-1930 között az őrök, szárnyak és kerületek egymástól függetlenül, elszigetelten végezték, ami rontotta azok hatékonyságát. 1921-től a magyar jogrendszer részévé vált a politikai bűncselekmény kategóriája,⁶⁴⁰ melyekkel szemben az 1931-től az őrök a korábnál lényegesen több szakmai támogatással léphettek fel (de továbbra is minden nyomozást önállóan folytattak, és jelentős szerep jutott az információs hálózatnak).⁶⁴¹

A rendőrség szervezetében az állam elleni bűncselekmények és veszélyes szervezkedések megfigyelésével és felderítésével a bűnügyi osztály, a politikai rendészeti osztály, és a velük párhuzamosan működő államrendészeti osztály is foglalkozott. A fővárosi detektívek az 1930-as évekre nemzetközi szintű tekintélyre tettek szert a politikai rendészet területén és jó kapcsolatot ápoltak a bécsi, a berlini, a római és a párizsi rendőrségek hasonló feladatú osztályaival is.⁶⁴² Míg az államosított rendőrség keretein belül a kezdetektől létezett politikai nyomozásokkal foglalkozó szervezeti egység, a csendőrségnél csak a Nyomozó Osztályparancsnokság megszervezésével jött létre ilyen célt is szolgáló szervezeti elem. A törzsalosztály államrendészeti csoportjának egyik fontos feladata volt a főváros környéki falvakban folyó munkásszervezkedések figyelemmel kísérése, hiszen itt a rendőrségnek már nem volt hatásköre a felderítésre. Később folytatott ugyan vidéki nyomozásokat a rendőrség politikai osztálya is, de a csendőrség támogatására ekkor is nagy szüksége volt.⁶⁴³

A bűnügyi szolgálat létrehozásával lehetőség nyílt a megfigyelések, puhatolások eredményes végrehajtására, hiszen a nyomozó alakulat tagjai polgári ruhában is elláthatták feladatukat, akár közigazgatási hatóságok igénybevételével is. Ekkor rejtve viselt revolverrel teljesítettek szolgálatot, csendőr mivoltukat pedig szükség esetén igazolványukkal fedhették fel.⁶⁴⁴

A terület nyomozati cselekményeket városok területén nem foganatosíthatott, azonban ha a város rendőri ereje nem bizonyult elégségesnek a közbiztonság szavatolásához, a városi hatóság főnöke a csendőrség segítségét igénybe vehette. Abban az esetben, ha törvényhatósági joggal felruházott város területén csendőrség működött vagy szervezés alatt állt, akkor a rendőrség helyett a csendőrség is igénybe vehető volt.⁶⁴⁵

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi törvény rendelkezései szerint a nyomozást az ügyész rendelte el, majd irányította is azt.⁶⁴⁶ A végrehajtást a rendőri hatóság, valamint közegei valósították meg. A csendőrség a rendőrségnél nagyobb önállóságra tett szert a nyomozás elrendelése és a nyomozati cselekmények foganatosítása tekintetében, mivel működési területén a jelentős távolságok áthidalása miatt nem volt lehetőség a nyomozás közvetlen és folyamatos irányítására. Az ügyész gyakran a csendőrségi jelentésekre alapozta vádiratát, mivel az általa újra megismételt nyomozati cselekmények késedelemmel jártak volna.

A nyomozás által megállapított eredményeket a nyomozók az őrsnek jelentették, majd az tette meg a feljelentést. Több őrs területére kiterjedő tevékenység esetén nyomozati

tervet készítettek, biztosították az együttműködést, továbbá hasznosították a szükséges technikai eszközök és a laboratórium által nyújtott lehetőségeket. Ezen kívül az általuk a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, megfigyelést igénylő és kiutasított személyekről vezetett nyilvántartást az őrsök rendelkezésére bocsátották. A csendőrség nyomozó szolgálatainak tevékenységét alapvetően a hatályban lévő büntető kódex és perrendtartás határozta meg. A nyomozó szervezeti egységek gyakorlati tevékenységét a belügyminiszter rendelettel szabályozta, amely egyben a tevékenység szabályzatát is alkotta (NYUT). Ez az utasítás kiterjedt az ügyiratkezelésre, bűnügyi nyilvántartás vezetésére, sajtóanyagok kezelésére, a nyomozó szolgálat sajátosságaira és a személyi szabályokra is.⁶⁴⁷

A csendőrségi szervezetben tehát a bűnügyi szolgálat folyamatos fejlődésétől függetlenül az őrs volt a nyomozásokért felelős és ezekre elsődlegesen hivatott szervezeti elem, melynek nevében a nyomozati cselekmények lefolytak. Az őrs alapesetben a tudomására jutott bűncselekményt jelentés vagy értesítés formájában, ha pedig az elkövető elfogásra is került tényvázlat szerkesztése mellett az illetékes hatóságnak feljelentette. A fontosabb vagy bonyolultabb bűncselekményekről távbeszélőn vagy táviratban az illetékes szervnek haladéktalanul bejelentést is tett,⁶⁴⁸ majd megkezdte a nyomozást és mindaddig önállóan folytatta, amíg az illetékes ügyészségtől, bíróságtól vagy közigazgatási hatóságtól utasítás nem érkezett.

A korabeli szakirodalom bűnvádi perrendtartáson⁶⁴⁹ alapuló meghatározása szerint a nyomozás nem egyéb, mint a bűnpernek közigazgatási természetű előzetes bizonyító eljárása, adatgyűjtése, tárgya pedig azoknak az adatoknak a kipuhatólása, amelyek a vádemelés kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek. A nyomozás e kereteken túl nem terjedhetett.⁶⁵⁰ A vádló tájékoztatásához szükséges mértéket a NYUT azonban nemcsak a tájékoztatásban, hanem abban állapította meg, hogy az adatok felderítése a bírósági vizsgálatot lehetőleg ne tegye szükségessé, vagyis teljeskörű legyen. A SZUT⁶⁵¹ szerint azonban büntetendő cselekmény gyanúja nélkül is ki kellett puhatólni és meg kellett állapítani az olyan cselekmények és események körülményeit, melyek a rend és közbiztonság fenntartására befolyással voltak. Ezen eljárások szintén nyomozások voltak, de a bűnvádi nyomozások körén kívül estek.⁶⁵²

A csendőr nyomozása puhatóló és megállapító szakaszra bontható. A puhatóló eljárás során a nyílt fellépés mellőzésével szereztek támpontokat a nyomozati cselekmények foganatosításából álló megállapító eljáráshoz. Puhatólást a csendőrség a rendőrségi működési területen is végezhetett előzetes bejelentés nélkül, melyet elsősorban a

nyomozó alosztályok hajtottak végre.⁶⁵³ Mivel e feladatok városokban jelentkeztek, ahol egy idegen megjelenése nem volt feltűnő, a nyomozók sikerrel teljesíthették őket. Más volt azonban a helyzet a vidéki területeken, ahol a falusi emberekben gyanakvást keltett egy kérdezősködő ismeretlen személy. A puhatolás feladatait éppen ezért az őrsők hajtották végre megfigyelés és a bizalmi egyénektől szerzett információk útján.⁶⁵⁴ A bizalmi egyén a nyomozás során azonban nemcsak „besúgó” lehetett. A bizalmi egyének fogalomköre a korabeli szakirodalomban egyrészt a csendőr információforrásaira, másrészt azonban a bűnvádi perrendtartás szerinti személyi körre is kiterjedt, vagyis azokra a személyekre, akik mint hatósági tanúk működtek közre a csendőrségi nyomozásban. Különösen ajánlott volt bizalmi egyént igénybe venni a tanúk, sértettek, gyanúsítottak kihallgatásakor, a helyszíni szemle alkalmával, a házkutatásnál és a személymotoszásnál, sőt esetenként a fogolyörzésnél is. Erre főként azért volt szükség, mert a csendőr nem vett fel jegyzőkönyvet az egyes nyomozati cselekményekről, így szüksége volt egy független és elfogulatlan hatósági tanúra, aki ezek törvényes lefolyását illetve az ott elhangzottakat igazolta. Bár a bizalmi egyéneknek ez utóbbi köre nem a csendőr információszerzésre és figyelésre alkalmazott személyi kapcsolataiból állt, mégis rend szerint olyan személy volt, akit a nyomozást végző minden szempontból megbízhatónak tartott.⁶⁵⁵ Többek között ez volt az alapja annak a túlzó megállapításnak is, hogy a politikai ügyekben elég volt, ha a csendőr valakiről azt állította, hogy kommunista, és a pap, a jegyző, az iskolaigazgató és az állatorvos is rögtön annak tartotta. Ez nem is csoda, hiszen a hatósági tanúként igénybe vett bizalmi egyének is rendre e meghatározó személyek közül kerültek ki. Ők potenciálisan alkalmasak voltak arra is, hogy rendszeres vagy eseti információt szolgáltatassanak a csendőrség számára.

A csendőr széleskörű kapcsolattartása a fenti személyekkel lehetőséget adott arra, hogy a tiltott szervezkedésben részt vevő személyek kapcsolatrendszerét, szokásos úticéljait és tartózkodási helyeit felderítse. Ezeket az információkat aztán a nyomozó alosztállyal közölte, ahol a korábbi adatokkal együtt értékelték és elemezték azokat. A tiltott szervezkedésekről történő információgyűjtésre azok a bizalmi egyének voltak a legalkalmasabbak, akik hivatásuknál fogva sok emberrel érintkeztek és alapos személyi ismerettel rendelkeztek (pl. vendéglők, szállodák személyzete, fodrászok, éjjeli örök stb.). A tiltott gyűlések szervezését, az izgató tartalmú röpiratok terjesztését, vagy akár egyes emberek kijelentéseit, kinyilatkoztatott politikai nézeteit is ők tapasztalták meg napi munkájuk során.

Az ilyen „hivatásos” besúgóval lehetőség szerint csak egy csendőr érintkezett, mert így könnyebben kialakult a bizalmi kötelék. Az őrsparancsnoknak mindig tudnia kellett, hogy melyik csendőr mely besúgókkal áll összeköttetésben. A kapcsolattartásnak feltűnés nélkül kellett történnie és e célból sem a laktanya, sem a „b” egyén lakása nem volt felkereshető. Nevüket feljelentésben vagy jelentésben csak kifejezett beleegyezésük mellett lehetett szerepeltetni, ez esetben is csak tanúként. A bizalmi személy kilétét a csendőrségi előjárón kívül senki nem ismerhette meg. A kevésbé jó hírben álló egyének alkalmazása során különös elővigyázattal kellett eljárni és minden kapcsolatot meg kellett szakítani, ha a besúgó ezzel visszaélt. Eredményes tevékenységért az informátorok az őrsparancsnok javaslatára pénzjutalomban voltak részesíthetők.⁶⁵⁶

A megfigyelést követő nyílt fellépés és a későbbi bírósági tanúskodás az őrs feladata volt, hogy a nyomozók konspiráltan működhessenek és minél kevesebb nyilvános megjelenés váljon szükségessé.⁶⁵⁷

A nyomozó alosztályok szolgálatai során legalább két fő csendőrt kellett kivezényelni, akik egymástól elválva is tevékenykedhettek. A szolgálatra a járőrszolgálat általános szabályai is érvényesek voltak,⁶⁵⁸ így a rangidős nyomozó volt a járőrvezető. A polgári ruhában történő szolgálatellátás szolgálati titkot képezett, melyet az ügyben később eljáró ügyész vagy bíró is csak indokolt esetben ismerhetett meg. A szolgálat során fegyelmi felelősség terhe mellett tilos volt felfedniük magukat és önálló nyomozati cselekményt sem foganatosíthattak. Olyan területen, ahol a csendőr egyenruhában már megjelent, polgári ruhában nem volt szolgálatba vezényelhető.⁶⁵⁹

Összességében tehát elmondható, hogy a bűnügyi szolgálat az 1930-as évektől stabil szervezeti struktúrában, hatékonyan volt képes működni. Az őrsök információs bázisát nemcsak a köztörvényes, de az állami és társadalmi rendet fenyegető jogellenes cselekmények felderítésére is felhasználták és a híradó szakterület műszaki kapacitásait is képesek voltak felderítő munkájuk szolgálatába állítani. A csendőr nyomozók szolgálatuk java részét az utcán, információszerzéssel, puhatolással, megfigyeléssel, informátorok beszerzésével töltötték. A csendőrség 90 %-os eredményessége a közterületi jelenlétnek és alapvetően bűnmegelőző, preventív tevékenységének volt köszönhető, melyet a bűnügyi szolgálat tevékenysége is jól kiegészített.⁶⁶⁰

3.3 A közbiztonsági szolgálat

A testület alapvető szervezeti eleme, egyben eredményességének záloga a csendőr őr volt, amely általában minden, a csendőrség hatáskörébe utalt és az általános rendet veszélyeztető cselekménnyel szemben fellépett. Az őrök tevékenységén alapuló munkaszervezés olyannyira megfelelt a testület jellegének és működési környezetének, hogy a két világháború között folyamatosan megszerveződő speciális csendőrségi szolgálatok is erre a szervezeti elem típusra építették tevékenységüket. A közbiztonsági szolgálat megszervezésének és végrehajtásának bemutatásakor tehát elsősorban a csendőr őrök járőrszolgálattal megvalósított preventív tevékenységét szükséges áttekinteni. A *közbiztonsági megelőző szolgálat* a rendes szolgálat körébe tartozott. A korabeli szakirodalom a járőrözéssel megvalósított, örökös jellegű jelenléti tevékenységet következetesen preventív vagy megelőző szolgáltnak nevezte. A szakkönyvek és szabályzatok e körben említik a rendőri felügyelet alá helyezés és rendőri kitiltás intézményét, valamint a rovat múltúak nyilvántartásának vezetését is. A megelőző szolgálton belül a Magyar Királyi Csendőrség egy kevésbé ismert, azonban a csendőr járőr feladatának összetettségét, a rend és a biztonság mindenre kiterjedő fenntartását átfogó feladatrendszerét jól szemléltető tevékenységcsoport, az úgynevezett tűzrendészeti feladatok elemzésére is sor kerül. Az alfejezetben tárgyalt harmadik nagy témakör a közbiztonsági szolgálat speciális, részben preventív, részben azonban beavatkozó, veszélyelhárító jellegű tevékenységi köre, a karhatalmi szolgálat.⁶⁶¹

Az emberi társadalmakban a nem kívánatos emberi magatartások megelőzésének elsődleges eszköze évezredek óta a rend fenntartására hivatott szervezetek örökös, pusztán jelenléttel preventív hatást elérő tevékenysége volt.⁶⁶² A Magyar Királyi Csendőrség szervezetében 1886-ban 966 őr működött.⁶⁶³ Az alapfeladatot ellátó őrök gyalogos, lovas vagy vegyes szervezésűek lehettek, létszámuk pedig 4-6 fő volt.⁶⁶⁴ Ahol azt a speciális közbiztonsági körülmények szükségessé tették a testület különítményeket, ideiglenes szervezeti elemeket is felállított, melyek kisebb létszámmal bár, de az őr működési elveit követve szervezték meg tevékenységüket.⁶⁶⁵ A szervezet kezdeti sikerei hatására a belügyi és a honvédelmi tárca már 1893-ban együttesen fontolgatta a szervezet mennyiségi fejlesztését, mivel a közbiztonság gyors és határozott helyreállítása mellett felszínre kerültek a szervezeti struktúra korai hibái is. A parancsnokságok és az alárendelt szervezeti elemek között túlságosan nagyok voltak a távolságok és túlzottan nagyok bizonyultak a működési területek is.⁶⁶⁶ Az

őrsök így kevésbé tudták érvényesíteni a váratlanságon, kiszámíthatatlanságon, és folyamatos jelenléten alapuló megelőző tevékenységüket. A testületben a szervezeti elemek számát több lépcsőben növelték és 1913-ra már 2028 órs (és 683 járásőrmesterség) volt megtalálható a testületben.⁶⁶⁷ Alig két évtized alatt tehát kétszeresére nőtt az őrsök száma, vagyis a testület a lakossággal legszorosabb kapcsolatban álló szervezeti szintet gyarapította legnagyobb mértékben.

Az őrsök tevékenységének jellemzésére a váratlanság, a felkészültség, és a profiltisztaság kifejezéseket látom legalkalmasabbnak. A vidék útjait vagy ösvényeit járó vándor soha nem tudhatta, hol és mikor bukkan fel a csendőr járőr. Ez biztonságot adott a jogkövető polgároknak és nehezítette a jogellenes cselekményeket elkövetők dolgát, csökkentette a bűnalkalmakat. A csendőrök szigorú napirend szerint éltek, és szolgálaton kívüli idejük nagy részét szervezett képzéssel vagy önképzéssel töltötték, melyet az őrsök önerőből valósítottak meg. Ez biztosította, hogy bár a járőr legtöbbször nem tudott segítséget kérni intézkedéseihez, azokat mégis eredményesen képes volt befejezni. Profiltisztaság alatt azt értem, hogy a járőrnek legtöbbször csak felfednie, megszakítania kellett a jogsértő cselekményt, az ennek alapján indult eljárást azonban általában más állami szerv folytatta le. Az adminisztratív kötelezettségek tehát nem vonták el a működési területről. A fenti kérdések napjainkban is foglalkoztatják a szakembereket, így a téma deduktív, feltáró módszerrel történő kutatása olyan törvényszerűségek és összefüggések felismeréséhez vezethet, melyek ma is segíthetik a rendőrök munkáját.

A közbiztonsági szolgálat ellátására tehát az ország területét őrskörletekre osztották fel, melyet rendes szolgálat keretében nap mint nap átportyázott a kivezényelt járőrszolgálat. Ezt mindig az őrsparancsnok írta elő meghatározott időtartamú vagy a „szükségig” terjedő szolgálati időekkel. A járőr kivezénylését és bevonulását be kellett vezetni a „Szolgálati Könyv”-be, később a „Szolgálati Havifüzet”-be, melyet az illetékes tiszti előjáró havonta ellenőrzött. Az őrsparancsnok a járőrvezetőt szolgálatba indulásakor „Szolgálati Lap”-pal látta el, melybe bejegyezte a járőr tagjainak nevét, a szolgálat tartamát, célját, a kijelölt útvonalat, valamint a nagypihenők helyét. Az egyes terepszakaszok portyázásához szükséges szolgálati időt a bejárando útvonal hossza és az ott meghatározott feladatok alapján határozta meg.⁶⁶⁸ Ugyanerre a lapra a járőrvezető időről időre ráírta az útvonalba eső falvakhoz, tanyákhoz vagy fontosabb tereptárgyakhoz való érkezés és az onnan történt elindulás idejét, azok nevét, akikkel ott találkoztak és beszélgettek, valamint a megtartott

pihenőkre vonatkozó adatokat. A portyázási idő tartamát tehát úgy állapították meg, hogy megfelelő idő jusson útközben a megfigyelésre, a helyi lakossággal a közbiztonsági problémák megtárgyalására. Minden portyázási idő egyharmadát a járőr pihenésre fordította. Ha ez elérte a hat órát (nagypihenő), azt a községekben az erre a célra szolgáló pihenőszobában kellett megtartani. A rövidebb pihenőket a járőr belátása szerint bárhol és bármikor megtarthatta, a pihenőknek azonban egyik napról a másikra nem volt szabad átterjedniük, tehát azokat vagy éjfél előtt kellett befejezni, vagy pedig éjfél után megkezdeni. Ha a járőr szolgálati vagy egyéb okok miatt előírt pihenőjét portyázás közben nem tudta megtartani, azt bevonulása után az őrsön tartotta meg. A szolgálatban álló járőr mulasztása vagy szabálytalansága őrszolgálati kötelességsértésnek minősült, ami hadbírószági eljárást vont maga után.⁶⁶⁹ A járőr a meghatározott menetvonalról csak rendkívüli esetben térhetett le, melyet az őrsparancsnoknak lehetőleg a következő táviró, vagy távbeszélő állomás igénybevételével, illetve bevonulását követően szolgálati jeggyel jelentett.⁶⁷⁰

A mindenkor hatályos SZUT-ból eredő alapfeladata keretében a járőr köteles volt minden állampolgár személyét és vagyonát mindennemű erőszakoskodás ellen megvédeni, tűzvész, árvíz helyszínén, valamint minden más veszélyeztetett helyen megjelenni és ott a közbiztonságot fenntartani, az utasokat kétes biztonságú útvonalakon elkísérni, a közlekedési szabályok megtartását ellenőrizni, a katonaszökevényeket letartóztatni és az illetékes katonai parancsnokságnak átadni. Külön figyelmet kellett szentelnie az állami tulajdonra, valamint a közhasználatú építményekre és eszközökre, továbbá a rendőri felügyelet alá helyezett egyének és a szabadon bocsátott büntetettek ellenőrzésére.

Rendes szolgálatba mindig két főből álló járőrt vezényeltek ki, amely az őrsök létszámát is figyelembe véve sokszor nem tette lehetővé a folyamatos szolgálatellátást. Bár az első világháborúig tartó folyamatos szervezetfejlesztések egyértelmű törekvése volt az alapfeladatot ellátó szervezeti elemek, vagyis az őrsök számának növelése, ez általában nem járt a személyi állomány gyarapodásával, hanem inkább csak újraelosztást, újrarendezést jelentett.

Bár a csendőrség szervezetében léteztek lovas őrsök és kerületenként lovas alosztályok is, a testület elsődlegesen gyalogosan látta el feladatait. Egy főnek havi 180-240 órát kellett járőrszolgálatban eltöltenie, melynek 1/3 része pihenő vagy lesállítás volt. A folyamatban levő ügyek nyomozása vagy ezekkel kapcsolatos egyéb ügyintézés további 60 órát és számtalan gyalogosan megtett kilométert jelentett havonta.⁶⁷¹ Egy

korabeli számítás szerint a csendőr egy évben 2 860 km-t gyalogolt, azaz mire őrmester lehetett legalább 11 400 km-t, teljes szolgálati ideje alatt pedig 114 400 km-t tett meg gyalogosan időjárástól, évszaktól, napszaktól függetlenül.⁶⁷² A járőrszolgálat ideje akár a 24-48 órát is elérhette.⁶⁷³

Az őrsök működési területét őrzőjáratokra osztották fel, melyekbe valamennyi lakott és lakatlan hely ellenőrzése beletartozott. Az „Őrzőjárat beosztást” az őrsparancsnok állította össze és a kerületparancsnokság hagyta jóvá.⁶⁷⁴ A járőrök nem a forgalmas utakon, hanem főként az ösvényeken, mellékutakon portyáztak. A közbiztonsági szempontból frekvenciát, legfontosabb helyszíneket és útvonalakat havonta többször, a kevésbé fontosak pedig legalább egyszer ellenőrizték. Alapelv volt, hogy a csendőrjárőr ne csak a lakott, de időnként az elhagyatott és a bűnözők búvóhelyeül alkalmas területeket is felkeresse. Haladási ütemük 7,5 km útra 2 óra volt, ami lassúnak számít. A vendéglőkbe vagy csárdákba csak ellenőrzés céljából léphettek be.⁶⁷⁵ A járőrszolgálatok tervezésénél annyira komolyan vették a teljes működési terület „leportyázását”, hogy az őrzőjáratok útvonalainak utolsó pontja és a szomszédos őrs őrzőjáratainak utolsó tereptárgya közötti terület ellenőrzését is rendszeresen megszervezték. Az ilyen „sarkalatos tereptárgyakat” járőrtalálkozásokkal ellenőrizték, vagyis a két szomszédos őrs járőre végigjárva saját őrzőjárataát előre meghatározott órában találkozott az illetékességi terület határán.⁶⁷⁶

A szolgálati utasítás szigorú szabályokat állapított meg a járőrszolgálat ellátására, melybe az is beletartozott, hogy a járőrök szükségtelenül lehetőleg még egymással se beszéljessenek. A járőrszolgálat váratlanságát azzal biztosították, hogy portyázás során a kijelölt tereptárgyak között az oda- és visszautat más útvonalon kellett megtenni, így a csendőr nagyobb területen tudott megjelenni. A járőr különböző helyeken és időpontokban történő váratlan felbukkanása visszatartotta az alkalmi bűnelkövetőket és óvatosságra intette az „ismert büntetteseket” is. A gyalogos csendőrök igyekeztek minél csendesebben közlekedni és időről időre rejtett figyelmet, lesállást foglaltak. Egy óránál hosszabb lesállást az őrsparancsnok írt elő, ennél rövidebbet azonban a járőrvezető saját elhatározásból bármikor teljesíthetett. Lest ismert bűnelkövetők házánál, községek bejáratainál, útkereszteződésekben, postahivataloknál és csárdáknál kellett tartani. Mivel a csendőr lakott területeken is a mellékutakat használta lehetősége volt észlelni a melléképületekből kiszűrődő zajokat, az állatok nyugtalanságát az istállóknál és lesállásban megállapítani, hogy jogsértés van-e folyamatban.⁶⁷⁷

A járőr jól ismerte az őrskörletet és a lakosokat, az átutazókat ellenőrizte, a területre költözőkkel pedig mielőbb megismerkedett, felmérte közbiztonsági kockázatukat. Szükség esetén a területre költöző gyanús egyén adatait a csendőr feljegyezte és jelentést tett őrsparancsnokának. A parancsnok az eligazítások alkalmával ismertette azokat a többi járőrrel és megkereste a beköltöző előző lakhelye szerint illetékes őrsöt a személyre vonatkozóan.⁶⁷⁸

Összességében tehát elmondható, hogy a szervezet hatékony és hosszú időn keresztül sikeres közbiztonsági járőrszolgálatot volt képes megvalósítani, ami nagyban hozzájárult a jogellenes cselekmények megelőzéséhez. A bárhol bármikor felbukkanó csendőrök hatására a tilosban járók kétszer is meggondolták szándékaikat, hiszen nem tudhatták, hogy nem lép-e ki az első fa mögül a lesállást végrehajtó csendőr. A szolgálatellátás rendje és az alkalmazott módszerek a kor szakmai színvonalához igazodtak és európai szintű elismerést vívtak ki a testületnek. A hatékonyság egyik alappillére, a váratlanság tehát nagyban hozzájárult a szervezet sikereihez.

A katonai rend és fegyelem nemcsak a szolgálat ellátása során, hanem a szolgálaton kívül is rányomta bélyegét a csendőrök mindennapjaira.⁶⁷⁹ A járőrök kiindulási és beérkezési helye, valamint lakhelye az őrsépület volt. A csendőrőrs általában a falu főutcáján állt, melynek akár egy kisebb átalakításokon átcsatolt parasztház is otthont adhatott kerttel, saját kúttal és állattartási lehetőségekkel. Az őrs így önálló módon gazdálkodhatott.⁶⁸⁰ Az őrsépület általában 2-3 szobából, az őrsirodából, egyben az őrsparancsnok hálóhelyéből, a konyhából, a kamrából és esetleg további kiszolgáló helyiségekből állt. A berendezési tárgyakat, sőt azok helyét is szabályzat határozta meg.⁶⁸¹ Bár a falu központjában állt, mai szemmel nézve mégis a külvilágtól elzártan működött. Közeli távíró-kapcsolattal csak az 1920-as évek elejére, telefonnal pedig csak a '30-as évek közepére rendelkeztek.⁶⁸²

A csendőrök élete nyáron hat, télen hét órakor kezdődött, egy órával ezután az őrsparancsnok ellenőrizte a laktanya rendjét és eligazította személyi állományát. A járőrszolgálatba vezényelték kiindulását követően az őrsön maradónak fél órás gyakorlati, majd három órás elméleti képzés kezdődött. A gyakorlati foglalkozás célba lövés vagy kardvívás lehetett, míg az elméleti oktatás keretében a fiatal csendőröket idősebb társaik oktatták. Ebéd után további két óra képzési idő állt rendelkezésre. Itt volt lehetőség az egyéni munkafüzetekben kapott feladatok megoldására, melyeket az őrsparancsnok határozott meg a korábbi képzéseken (pl. készítsen „tényvázlatot” egy elfogásról, vagy írja le milyen intézkedést tenne bizonyos jogsértések esetén, stb.).⁶⁸³

A szervezeten belüli előmenetelhez kapcsolódó központi szervezésű tanfolyamok mellett az őrsök képzési tevékenysége volt a legmeghatározóbb a személyi állomány felkészültsége szempontjából. Az elméleti foglalkozásokon kerültek feldolgozásra a napi munkát befolyásoló jogszabályok is, és lehetőség volt azok alkalmazását konkrét, mindenki számára ismert helyekhez és személyekhez kötni, ami megkönnyítette azok értelmezését (pl. az aratásra vonatkozó tűzrendészeti szabályok feldolgozásakor a foglalkozásvezető felidézhetett egy előző évi tüzesetet vagy név szerint felhívhatta a figyelmet a szabályokat gyakran megszegő gazdákra). A képzés így speciálisabb, az adott őrskörlet adottságaihoz igazodó lehetett és témáját legtöbbször a napi élet aktualitásai adták. Fontos volt, hogy a csendőr leginkább a saját feladatával kapcsolatos ismereteket sajátítsa el, ezért gyakran külön írásos feladatot is adott az őrsparancsnok, ami jelentések, értesítések írásából, helyszínvázlat rajzolásából állt. A helyi képzési rendszer tehát képes volt az adott kor átlagos iskolázottsági szintjének megfelelő vidéki emberekből válogatott csendőrök sikeres szakmai felkészítésére, és a személyi állomány meglévő hely- és személyismeretét felhasználva előre számolni bizonyos veszélyeztető hatásokkal.

Az adminisztratív feladatok alóli részbeni mentesülés a harmadik lényeges körülmény, amely véleményem szerint nagyban hozzájárult a közbiztonsági szolgálat sikereihez. A képzési rendszer alapvető célja és egyben következménye az volt, hogy a csendőrök készség szinten képesek legyenek végrehajtani saját feladataikat, de azokat viszonylag szűken jelölték meg. A szervezetnek nem volt célja, hogy a közigazgatás és igazságszolgáltatás teljes vertikumát felölelő ismereteket adjon személyi állományának, nem akart belőlük jogászt vagy főszolgabíróvá képezni. A csendőrt „katonának” tekintette, akinek elsődleges feladata a bűncselekmények megelőzése, az elkövetők elfogása és az illetékes hatóságoknak történő átadása. Ehhez mérten a csendőrök adminisztrációs tevékenysége – bár nem nélkülözte az alaposságot és a szakmai megfelelőséget – egyszerűnek volt mondható. A csendőr a felhívásra teljesített szolgálatok során történekről szükség esetén *értesítést* vagy *jelentést* írt, a saját kezdeményezésű intézkedésekről tényvázlatot készített.⁶⁸⁴ A jogsértés elkövetőit feljelentés készítése mellett az illetékes hatóságnak adta át, a tudomására jutott eseményeket pedig szolgálati jegyen jelentette őrsparancsnokának. A járőrök jelentéseit az őrsön vezetett szolgálati könyvbe vezették be.⁶⁸⁵ A járőrszolgálatban tett intézkedések dokumentálása tehát kevésbé, míg azok helyes végrehajtása nagyobb súllyal számított a mindennapi munkában, így a „papírmunka” nem mehetett az

örskörletben eltöltött szolgálati idő rovására. Egyszerűen fogalmazva a csendőr annyit tudott a különböző hatósági eljárásokról, amennyi a feladataihoz szükséges volt, azt azonban képes volt magabiztosan végrehajtani és megfelelő szakmai színvonalon dokumentálni. A testületre jellemző szolgálati rend és munkamódszerek kiállták az idő próbáját és a két világháború közötti időszakban sem változtak meg lényegüket tekintve. Bár a képzési rendszer folyamatosan fejlődött és intézményesedett, alapját mindvégig az őrsök felkészítő tevékenysége, a próbacsendőrök kiképzése és nevelése jelentette. A megszerzett ismeretek a hatékony szolgálatellátást segítették és a gyakorlatban alkalmazott eljárásrendekre készítették fel a személyi állományt annak szem előtt tartásával, hogy a papír mögött ne vesszen el a tartalom.

A csendőr járőr és a vidéki lakosság közötti napi, élő kapcsolatot véleményem szerint leginkább a testület tűzrendészettel kapcsolatos feladatai tükrözik. A közbiztonsági őrtestülettől első hallásra idegen feladat a mindenkori SZUT-ból levezethető módon a csendőrségnek abból a kötelezettségéből eredt, hogy működési területén a személy- és vagyonbiztonságot megóvása, a béke és közrend fenntartása, a törvények, rendeletek és szabályrendeletek megszegésének megakadályozása, a gondatlanságból vagy mulasztásból eredő veszélyek és károk megelőzése rendes szolgálati teendője volt.⁶⁸⁶

A csendőrségre általánosságban nem gondolunk másként, mint a jogsértők üldözőjére, azonban számos más tevékenységével is óvta a vidéki lakosságot, valamint a köz- és magánvagyon. Ezek közül az egyik legfontosabb a községi tűzrendészet ellátása és az úgynevezett „tűzrendőri szabályok” betartásának ellenőrzése volt.

A XIX. századi Magyarországon a tűzrendészeti feladatok ellátásának megszervezése évtizedeken át *II. József* tűzrendészeti pátensén alapult, ami meghatározta a szakterület felosztását és feladatait.⁶⁸⁷ A tűzrendészet ügyének törvényi rendezését a belügyminiszter 1868-ban kilátásba helyezte ugyan,⁶⁸⁸ mégsem született kifejezetten tűzvédelmi tárgyú törvénycikk (helyette a mezei rendőrségről⁶⁸⁹ és a közmunkák szabályozásáról szóló törvénycikkekben⁶⁹⁰ jelentek meg tűzvédelmi szabályok).

A kiegyezést követően megindult gazdasági fejlődés a tűzvédelemben csak lassan éreztette hatását. Az önkéntes tűzoltóságok megalakításának már nem volt akadálya, a tűzrendészet pedig a belügyminiszter hatáskörébe került. A további intézkedésekig a pátens rendelkezései maradtak érvényben a tűz elleni védekezésben. Megjelent a „tűzrendőrség” fogalma, amelyet később általánosan használtak a tűzvédelemben. A fogalom a későbbiekben átalakult, 1888-ban a tűzvédelem tárgyában kiadott rendelkezés⁶⁹¹ már a „tűzrendészeti kormányrendelet” elnevezést kapta. A rendelet a

tűzrendészetet helyi feladatként fogalmazta meg, tehát az a községek és a városok feladata volt, így a helyi szabályzatokat nekik kellett megalkotni. A tüzek okának kiderítésére is mind nagyobb hangsúlyt fektettek. A tűz oltását követő vizsgálatot a községi elöljáró, vagy ha rendőri erő is jelen volt, a tűzoltást vezető parancsnok azonnal köteles volt elvégezni a tanúk és szakértők közreműködésével. Vizsgálni kellett a tűz keletkezési okát és a személyi felelősséget. Ha valaki törvénybe ütköző cselekményt, mulasztást követett el, a jelentést azonnal az illetékes bírósághoz kellett megtenni. Az 1888. évi rendelet volt az első olyan jogszabály, amely említette a tűzrendészeti hatóságot, mint fogalmat, valamint kötelezővé tette a szakszerű tűzvizsgálatot és annak jegyzőkönyvezését.⁶⁹² 1888-tól 1925-ig több mint 30 rendelet kiadására került sor a témában, míg a korábbi szabályozás kiegészítése, módosítása és végrehajtása tárgyában megszületett az 1925. évi új tűzrendészeti rendelet.⁶⁹³ A tűzrendészeti törvény megalkotására csak 1936-ban került sor, végrehajtására pedig rendeletet adtak ki. Ezzel a szabályozás egységessé és átláthatóbbá vált.⁶⁹⁴

A csendőr kötelessége volt minden veszélyes jelenségre felügyelni, baleseteknél és elemi csapásoknál segítséget nyújtani. Ebből következően a korabeli vélekedés szerint a csendőr kötelessége volt a fellépés az ilyen események megelőzése érdekében is.⁶⁹⁵

A csendőrség tűzrendészettel kapcsolatos szolgálati teendőit három csoportba sorolhatjuk:

- 1) A megelőző tűzrendészet körében ellenőrizték a jogszabályokban és törvényhatósági szabályrendeletekben rögzített tűzvédelmi szabályok betartását.
- 2) A már bekövetkezett tűz helyszínén a tűzoltás vezetése és a rend fenntartása.
- 3) A tűz okának kinyomozása, vagyis a tűzvizsgálat.

A preventív tűzrendészet feladatait a járőr a napi szolgálata során teljesítette. Ez olyan szabályok betartatásának ellenőrzéséből állt, mint betakarítás idején a takarmány házak közötti felhalmozását és a lakott területen történő cséplést tiltó rendelkezések, valamint a takarmány és a gabona szállítása, tárolása során a dohányzás és tűzgyújtás tilalma.⁶⁹⁶ Ügyeltek arra, hogy minden háznál és csúrnél álljanak rendelkezésre tűzoltó házieszközök (létra, csáklya, vasvilla, szikracsapó, fejsze, stb.) és tűzoltásra használható víz, melyek meglétét a tulajdonostól számon is kérték. A csendőrnek minden, a községben zajló folyamatot figyelemmel kellett kísérnie, mely alól a gyermekek játéka a gyufával vagy a világításra használt ásványolajok szállítása sem volt kivétel.⁶⁹⁷

A csendőr tűzrendészeti ellenőrzése tehát a mindennapi élet tevékenységeire terjedt ki, amely a vármegyei szabályrendeletek betartatását éppúgy magában foglalta, mint a közhasználatú kutak épségét és használhatóságát.⁶⁹⁸

A terménybehordás alkalmával a járőr rendes szolgálati teendői több tűzrendészeti feladattal egészültek ki, mivel az ilyenkor érvényben levő szabályok feletti örökös megmenthette a falu értékeit és a terményt is a tűztől. Ilyenkor a csendőr figyelmet fordított víz és csáklya készenlétben tartására, valamint a községi tűzoltószerrek állapotára. A gépi cséplést kiemelten veszélyes tevékenységnek tartották, így azt a legközelebbi háztól 100 méterre, a szomszéd kazlaktól pedig legalább 15 méterre lehetett végezni. Aratáskor a boglyákat a terület nagyságától függően 4, 15, és 30 méter széles tűzutakkal kellett elválasztani, a vasút melletti földeken pedig az aratást a vasúti pálya felől kellett kezdeni és a terményt attól legalább 100 méternyi távolságban lehetett csak elhelyezni. A cséplést csak levizsgáztatott gőzgéppel lehetett végezni kiképzett személyzet által, és erősebb szélben abba kellett hagyni. A munkavégzés környékén tilos volt a dohányzás.⁶⁹⁹ Ha a csendőr azt tapasztalta, hogy a cséplőgép mellett működésképtelen „kazalfecskendőt” tartottak és a munkások nem járnak el kellő gondossággal a tüzesetek megelőzése terén, azonnal a községi előjáróság intézkedését kellett kérnie. A tulajdonost ez esetben kihágás miatt fel is jelentette.⁷⁰⁰

A falu utcáin járőröző csendőrök éppúgy felhívták a figyelmet a fedetlen nyári konyhákban való tűzgyújtás tilalmára, mint a legalább havonta eszközlendő kéménytisztítás kötelezettségére.⁷⁰¹ A gondatlanságból támadt tüzek megelőzése mellett az esetleges szándékos tüzekre is figyelmet fordítottak. A tüzesetek megelőzéshez és felderítéséhez kapcsolódó fontos feladatnak tartották, hogy a csendőr a lakossággal való kapcsolattartása, nyílt információgyűjtése során fordítson figyelmet az újonnan megkötött, nagyobb összegű biztosításokra is.⁷⁰²

A szolgálati utasítás szerint tűzvész esetén a csendőr első kötelessége volt a lakosságot felriasztani, a tűzoltóságot értesíteni és a helyszínre sietni (akár a szomszédos örskörletbe is). A szakmai ajánlások szerint a csendőrnek a tűz helyszínén csak a rendet kellett fenntartani, nem az oltásban részt venni. Addig azonban, amíg a tűzoltóság megérkezett, vagy az arra hivatott hatósági személy részéről intézkedés nem történt, gondoskodnia kellett arról, hogy vezetése mellett a lakosság a tűz eloltásához lásson. A járőr az intézkedésre hivatott hatósági személyt és a tűzoltóságot mindenben támogatta, különösen pedig arra ügyelt, hogy a lakosság ezek

rendelkezéseit teljesítse (pl. ha vízfordás volt szükséges, abban minden kötelezett részt vegyen).

Tűzvész esetén, valamint ha veszélyeztetett házak lakóinak kilakoltatása vált szükségessé, a csendőr köteles volt minden veszélyeztetett házba behatolni, a lakókat figyelmeztetni, a ház elhagyására felszólítani és kilakoltatni. Ekkor elsősorban a gyermekeket, betegeket vagy egyébként gyámoltalanokat kellett mentenie. A járőr elsődleges feladata az volt, hogy a rendet minden körülmények között fenntartsa és a riadalmat megszüntesse. A vagyont mentését és megőrzését a tűzvész elmúlása után is folytatnia kellett. A nyomozást minden esetben azonnal meg kellett kezdeni annak kiderítésére, hogy a tűz keletkezéséért terhel-e valakit büntetőjogi felelősség. Ha ilyen nem merült fel, csupán a közigazgatási hatóságnak kellett jelentést tenni.⁷⁰³

A tűzrendészetről alkotott 1888. évi rendelet értelmében tűzvész idején a lakosság kötelezhető volt az oltásban való részvételre.⁷⁰⁴ Ebből következett, hogy a hatóságoknak a közveszély elhárításával kapcsolatos felszólítását a lakosság teljesíteni tartozott. A komoly ok nélkül ellenszegülőket a megfelelő figyelmeztetés után el kellett fogni, ha ezt a csendőr figyelmeztetése ellenére is folytatta. Az ilyen viselkedés nyilvános botránykeltésnek is tekinthető, így az elfogás jogalapja ez is lehetett.⁷⁰⁵ Természetesen figyelembe kellett venni azt is, hogy a lakossággal szembeni ilyen fellépés a tűzveszedelem elhárítása végett valóban szükséges-e, azonban törvényes akadálya nem volt annak, hogy szükség esetén a járőr karhatalmi kényszerrel fejtsen ki. A csendőrnek megfelelő körültekintéssel kellett tehát eljárnia, és kényszerintézkedéseit meg kellett előznie a községi hatóság által a lakossághoz intézett felhívásnak. Akár sor került az ellenszegülő elfogására, akár nem, a csendőr kihágás miatt feljelentést tett.⁷⁰⁶

Bár a szakirodalom nem pártolta, hogy a csendőr az oltásban tevékenyen részt is vegyen – különösen azért, mert a tűzvizsgálat feladatait már ekkor meg kellett kezdenie – azonban a szükség néha úgy hozta, hogy a csendőr volt az egyetlen „hozzáértő” az oltás kezdetekor. Számos esetben előfordult, hogy a mezei munkákhoz készenlétben tartott fecskendőt neki kellett működésbe hozni, hogy a munkások megkezdhessék az oltást. A tűzoltással kapcsolatos műszaki ismereteknek a járőr a napi szolgálatban is hasznát vette, hiszen adott esetben neki kellett megítélnie, hogy egy adott tűzoltó eszköz működőképes-e. Az ezzel kapcsolatos gyakorlat megszerzése érdekében a csendőriskolákban nyaranta tűzoltó kiképzést szerveztek. Ez elsősorban az oltás megszervezésére terjedt ki, de gyakorlati ismeretekkel is felruházta a

próbacsendőröket. A tanfolyam vizsgával zárult, amely 1927-re már a következő elemekből állhatott a vizsga helyszínének függvényében:⁷⁰⁷

- 1) iskolaszerelés kocsi- és mozdonyfecskendővel;
- 2) kocsi- és mozdonyfecskendő gyorszerelés;
- 3) vízvezeték gyorszerelés egy sugárra, tolólétrán az épület tetejére;
- 4) horoglétra iskolaszerelés I-III. emeletre;
- 5) támadási gyakorlat mászóházra;
- 6) mentési gyakorlat ugróponyván keresztül.

Később az ismeretek átadásának hatékonyságát azzal növelték, hogy a tűzoltók képzésbe történő bevonásán kívül a csendőriskolák oktató tisztjeit és segédoktató altisztjeit az évente megszervezett országos tűzoltó szaktanfolyamra is beiskolázták, ahol a polgári hallgatókkal együtt tanultak.⁷⁰⁸

A csendőrség tűzrendészeti feladatai közül a tűzvizsgálat volt az, amely a legnagyobb jelentőséggel bírt. Az itt jelentkező feladatokat egyrészt adminisztratív teendők, másrészt a vizsgálat gyakorlati lefolytatása tették ki. A tüzesetet a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalnak az erre szolgáló úrlapon be kellett jelenteni. Ez a jelentés tartalmazta a vármegyét, járást, községet (várost), melyben a tüzeset történt, továbbá, hogy az mikor, kinek a telkén keletkezett. Ha a tűz valamely pusztán, majorban, erdőben, tanyán vagy valamely más, községen kívül fekvő helyen történt, akkor azt a községet kellett megjelölni, amelyhez az tartozik. Az illetékes hatóságnak emellett be kellett jelenteni, hogy mi és milyen kárértékben égett el, az biztosítva volt-e, ha igen, milyen összegre, hol és milyen lejárattal.⁷⁰⁹ A tüzeseteknél a csendőr elsősorban azt vizsgálta tehát, hogy gyújtogatás, vagy biztosítási csalás⁷¹⁰ megvalósult-e, illetve más bűncselekmény (lopás, rablás, stb) kapcsolódhat-e az esethez.⁷¹¹

A legenyhébb, gondatlanságból elkövetett felgyújtás esetén is a járásbíró volt illetékes, tehát a csendőr akkor is ide tette meg részletes nyomozati jelentését, ha senkit nem terhelt felelősség. A feljelentést tehát minden esetben megtették a bíróság felé, a főszolgabíró felé pedig jelentést tettek az esetről. Annak érdekében, hogy valóban megállapításra kerüljön az esetleges személyi felelősség kérdése, nyomozást kellett bevezetni minden tüzesetnél. A közigazgatási hatóság ennek eredményétől függően állította ki a sértett számára az „ártatlansági bizonyítványt”, amellyel biztosítójához fordulhatott.⁷¹²

A tűzvizsgálat gyakorlati lefolytatására számos szakmai ajánlás létezett, amellyel a csendőrségi szaklapok rendszeresen foglalkoztak. A tűzesetek körülményeinek teljes körű tisztázása és a vizsgálati munka segítése érdekében egy 66 kérdésből álló segédlet került összeállításra, melyet első ízben a *Csendőrségi Lapokban* tettek közzé.⁷¹³ A kor technikai színvonalán egy tűzeset helyszínén elsősorban a vizsgálatot végző csendőr tapasztalata és a részletekre kiterjedő figyelmessége volt a siker kulcsa. Az általános vélekedés szerint az a tűzeset, amit fél nap alatt nem lehetett kideríteni, nagy valószínűséggel megoldatlan is maradt. Ezt arra alapozták, hogy egy tűz után rendszerint olyan kevés értékelhető nyom maradt, hogy azok feldolgozására és a következtetések levonására ennyi idő is elég volt. A helyszínre érő járőrnek ajánlatos volt a báméskodó tömegben is megfordulni és az ott elhangzottakat megfigyelni, mivel az itt felvetődő sejtések sokszor jó irányba terelheték a nyomozást. Ha azonban a szándékos gyújtogatás elkövetőjére a helyszínen nem derült fény, akkor azt csak később, „gyermek, asszony, ital vagy bosszú” útján lehetett felfedni.⁷¹⁴

Fontos szakmai ajánlás volt, hogy a csendőr minél hamarabb érjen a helyszínre és már az oltás során figyelje meg a helyszínt és annak környékét. Ekkor volt lehetősége az ott talált személyeket tanúként meghallgatni és tisztázni, ki ért először a helyszínre és mit látott. Tanúk hiányában a tűzoltókat kellett meghallgatni, hogy oltás közben mit tapasztaltak, hol mit oltottak el. Tisztázni kellett azt is, hogy a helyszínen oltás közben ki mit mozdított el. Az érdektelen, szemlélődő tanúk vallomásait hitelesebbnek tartották, mint a kárvallottakét, mert őket nem befolyásolták az érzelmeik és az ijedtség.⁷¹⁵

A vizsgálathoz a csendőr szakértőt is igénybe vehetett, aki tűzoltóparancsnok vagy vegyész-, építész-, gépészmérnök stb. lehetett. A házban lakók elmondása szintén nyomra vezethetett. Őket arra vonatkozóan kellett meghallgatni, hogy az elmúlt napokban ki milyen tevékenységet végzett a házban (volt-e kéményseprés, hallgattak-e rádiót, vásároltak-e gyúlékony anyagot, mivel fűtöttek utoljára stb.). Ha lehetett, tisztázni kellett milyen volt a szélirány és melyik napszakban, órában, a ház melyik részében keletkezett a tűz. Az oltás során érzett szagok és a füst színe szintén fontos lehetett.⁷¹⁶

Ha a tüzet elektromos berendezés okozhatta, más szakértőt (mérnököt, villanyszerelőt, mozigépészt) kellett igénybe venni, aki a rövidzárlat tényéről nyilatkozott. Az elektromos berendezések által okozott tüzeknél a vizsgálatot végző csendőr elégett vezetéket, megrongálódott szigetelést és az olvadó biztosíték helyére rögzített drótot

vagy szeget keresett. Az ilyen tüzeknél a csendőr a biztosítéktáblát lefoglalta és szakértővel vizsgálta meg. E téren különösen veszélyesnek tartották a rosszul kezelt villanymotorokat.⁷¹⁷

Összességében megállapítható, hogy a csendőrségnek e kevéssé ismert feladatköre komoly szakmai tapasztalatot, odafigyelést és a szakterület ismeretanyagának önképzés keretében történő elsajátítását igényelte. A feladatrendszer komplexitása és illeszkedése a csendőrség általános rendeltetéséhez nyilvánvaló. A testület valós és jelentős feladatokat hajtott végre a tűzrendészet területén és a tűzoltóságok általános megszervezéséig sok tekintetben elsőszámú letéteményese volt a vidéki területek tüzekkel szembeni védelmének.

A közbiztonsági szolgálat megelőző jellegével szorosan összefügg a *karhatalom* kérdése, hiszen elsődleges céljának a szabályozás kezdeteitől a közhatóságok támogatását és hivatalos intézkedéseikkel szembeni ellenállás megelőzését tartották.⁷¹⁸ A két világháború között a karhatalmi feladatokat elhatárolták a felszólított szolgálatoktól a kirendelt csendőrök helyszíni viselkedése alapján. Felszólított szolgálatoknál a csendőrség önállóan és aktívan végzett feladatokat, karhatalmi fellépés esetén azonban passzívan viselkedett mindaddig, amíg az illetékes tisztviselőtől felhívást nem kapott a közbelépésre, vagyis célja a várható ellenállás megelőzése volt.⁷¹⁹ Általánosan elfogadott vélemény volt, hogy ha a megjelenő karhatalmi erőt a lakosság látta, az jótékony hatást gyakorolt a biztosított rendezvény vagy hatósági tevékenység későbbi békés lefolyására.⁷²⁰ A megelőzés fontosságát mutatja az is, hogy az összpontosított erőket – még a közigazgatási tisztviselők kérésére is – tilos volt elbújtatni és azt a látszatot kelteni, hogy csendőri biztosítás nincs jelen. Ezzel ugyanis nem volt elérhető az összpontosítás célja, vagyis a tömeg visszatartása az erőszakos cselekményektől, amelyre végső soron valamennyi intézkedés irányult.⁷²¹

A testület karhatalmi alapfeladatát döntően a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte, vagyis egyes hatósági eljárások (pl. adóvégrehajtás)⁷²² járőr erővel történő támogatása, és csak ritkán lépett fel csapaterőben. Konfliktushelyzetekbe elsősorban a századforduló agrárszocialista mozgalmainak fellendülése nyomán került. 1891. és 1914. között összesen 105 esetben avatkozott be jelentősebb formában munkásmozgalmi megmozdulásokba. Ezek zömét – a testület működési területéből adódóan – az agrárszocialista megmozdulások jelentették.⁷²³

A testület kifejezetten alkalmas volt a csapaterős karhatalmi feladatok végrehajtására, hiszen az ehhez szükséges kompetenciákkal minden csendőr rendelkezett. A személyi állomány felkészültsége tartalmazta a szükséges ismereteket, ami katonai kiképzésen és a kötelékben végrehajtott harceljárások ismeretén alapult. Az egyéni fegyverzet szintén alkalmassá tette a személyi állományt a csapaterős fellépésre.⁷²⁴ A mai szemmel radikálisnak tűnő szuronytámadás és lőfegyverhasználat kapcsán szükséges megjegyezni, hogy a kirendelt karhatalom fellépése a rendelkezésére álló felszereléshez igazodott, amely katonai volt. Ennek megfelelően katonai taktikát alkalmaztak és gyalogsági (vagy épp lovassági) kötelékharcként értelmezték a fellépést. Természetesen ennek célja nem az ellenség megsemmisítése volt, hanem a közrend helyreállítása és a tömeg szétesztatása. Ez a felfogás megfelelt a korabeli európai gondolkodásának, hiszen a francia csendőrség is csak 1929-ben vette fontolóra a gumibot rendszeresítését.⁷²⁵

A dualista közigazgatási felfogás fontos eleme volt, hogy nem különültek el élesen a közbiztonsági szervezetek, illetve a haderő karhatalmi teendői. A csendőrség és a hadsereg által megvalósított karhatalmi teendők közötti fontos gyakorlati különbség az volt, hogy míg a haderő által a karhatalmi teendők végzésére vezényelt személyi állomány a közigazgatási tisztviselők mellé csak olyan számban volt biztosítható, hogy a feladat megoldására minden körülmények között képes legyen – vagyis legalább raj, de inkább szakasz erőben – addig a csendőri karhatalom kisebb egységekre is szétagolható volt. A haderő által kivezényelt karhatalmat mindig tiszt irányította és az egyes katonák önálló intézkedési jogkörrel nem rendelkeztek, míg a csendőrségi karhatalom a csendőr járőr cselekvési szabadságát élvezte. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a haderő karhatalmi feladatok teljesítésére vezényelt személyi állománya előtt elkövetett kihágásra az észlelők nem intézkedhettek, míg a csendőröket intézkedési kötelezettség terhelte.⁷²⁶ Bár a szabályozás fejlődött és erősödött, Magyarországon a csendőrség csapaterős tevékenységeinek folyamatos tervezésére és előkészítésére csak a két világháború között került sor. Kezdetben elsősorban a csendőriskolák „tanszázadai” voltak ilyen jellegű feladatokra igénybe vehetők.⁷²⁷ Az első világháború során kialakított csendőr zászlóaljkat a CSERNY-különítmény fegyverezte le a tanácsköztársaság alatt. Később a második világháború alatt hoztak létre ilyen zászlóaljakat kifejezetten csapaterős tevékenységek ellátására, például a galántai zászlóaljat. Itt szükséges megjegyezni, hogy a fővárosi rendőrség már 1932-ben megszervezte első állandó karhatalmi századát a Mosonyi utcai

laktanyában (bár már 1908-tól voltak kezdeményezések karhatalmi képességek megteremtésére, az ezekhez szükséges létszámot teljes egészében a különböző rendőri szervek vezényelt állománya alkotta, így nem tekinthetők állandó karhatalmi alakulatnak). A karhatalmi századot 1934-ben karhatalmi zászlóaljja alakították át a létszám megkétszerezésével (összesen 414 fő). A zászlóalj állománya ideiglenes minősítésű rendőrökből és az egyes osztályokról vezényelt személyi állományból állt. 1943-ban raj erejű rohamosztatok – mint a rendőri karhatalmi erő egy speciális változatának – felállítására került sor, azonban összességében elmondható, hogy az 1932-ben felállított rendőrségi karhatalom 1943-ban sem lépte túl jelentősen az egy zászlóaljnyi erőt. A rendőri karhatalom azonban nemcsak létrehozásának korábbi időpontjában, de céljában is jelentősen eltért a csendőrség állandó karhatalmi alakulataitól, mivel azt deklaráltan a tömegmegmozdulások kezelésére, míg a csendőrség hasonló erőit a diverzáns cselekményekkel szembeni fellépés érdekében állították fel.⁷²⁸ A testület ekkor kezdte meg a szervezetszerű csapatereő felállítását, azonban a kis létszámú, 1938-ban 12 000, de 1944-ben is csak 22 000 fős szervezet ilyen zászlóaljak felállítására csak sorozott honvédek igénylésével vállalkozhatott. A Minisztertanács 1943. február 9-én csendőr karhatalmi zászlóalj felállítását határozta el.⁷²⁹ Ilyen módon a Honvédséggel együttműködve 1943-ban állították fel a galántai „sorcsendőr” zászlóaljat, melyben a század- és szakaszparancsnokok csendőrtisztek, illetve tiszthelyettesek voltak, a rajparancsnokokat azonban már a honvédség adta. Legénysége sorozott csendőrökből állt, akik katonai szolgálatukat töltötték csendőrként, de a testület hagyományos feladatait nem kellett ellátniuk. A zászlóaljat sorállománnyal feltöltötték, karhatalmi feladatok végrehajtására alkalmas fegyverzettel látták el, majd kiképezték.⁷³⁰ A csendőr-karhatalom szervezésének folyamata azonban itt megszakadt, a további zászlóaljakat (a zilahi, a székelyudvarhelyi, a besztecei és a pécsi zászlóalj) már a harci események során, a szovjetek által elfoglalt területekről visszavonuló csendőrökből szervezték meg és vetették harcba, katonai feladatkörrel. Ezzel párhuzamosan 1944. nyarán a front közeledtének hatására a csendőrség az utolsó lehetséges tartalékhoz, a kerületi tanosztályokhoz nyúlt, melyeket zászlóaljjá szervezték át.⁷³¹ Ezeket az alakulatokat azonban már nem a hagyományos karhatalmi céllal állították fel, hanem a háború tapasztalatai alapján a diverziós cselekmények megelőzésére és felszámolására alkalmazták.⁷³² 1944. elejére a csendőrség 3000 főt fegyverzett fel és képzett ki kézigránát, géppisztoly, golyószóró és géppuska használatára.⁷³³ Ugyanakkor a

csendőrszászlóaljok felállítását elsődlegesen mégiscsak az indokolta, hogy 1944. második felében az ország harcok sújtotta területeiről számolatlanul húzódott vissza az őrsök szolgálati hely nélkül maradt személyi állománya.⁷³⁴ Ezeket a visszavonuló csendőröket zászlóaljokba szervezték és harcba vetették a szovjet csapatok ellen, mint rosszul felszerelt és kiképzett gyalogzászlóaljakat, melynek hatására magas veszteségeket szenvedtek el.⁷³⁵

A szevezetszerű csendőr karhatalom szervezésének tehát az vetett véget, hogy az előretörő szovjetek ellen az 1944-ben a csendőrséget is harcba vetették egyfajta „ad-hoc” csendőrszászlóalj-szervezetben, melyekben mintegy 11 000 csendőr vesztette életét. KOVÁCS Zoltán András szerint a második világháború során felállított összesen hat csendőrszászlóalj közül mindössze egyet, a galántait állították fel kifejezetten karhatalmi feladatokra, bár elsősorban ez sem a lakossági megmozdulások, hanem az ellenséges diverziók kezelését szolgálta.⁷³⁶ Megállapítható tehát, hogy a szűkebb értelemben vett karhatalmi fellépést a testület javarészt ideiglenes erőösszpontosításokkal valósította meg, éppen ezért kutatásom során nem a szervezetszerű erők, hanem az ideiglenes csoportosítások tevékenységét vizsgáltam.

A szűkebb értelmű, csapaterős karhatalmi feladatokra történő felkészülés, a végrehajtásra vonatkozó módszertan és a tömegkezelés taktikai elemei a Magyar Királyi Csendőrség fennállásának időszakában szinte változatlan formában jelentek meg a testület működésében. A technikai fejlődés és a változó társadalmi és jogi környezet azonban szükségessé teszi, hogy a két jól elkülöníthető történelmi időszakot – a dualizmus korát és a két világháború közötti éveket – ezúttal is külön tárgyaljam.

A dualizmus korának polgári gondolkodására jellemzően a karhatalmat megelőző és elrettentő jellegű szolgálatként értelmezte a csendőrség. A szabályzatok és jogszabályok rendelkezésein túl a karhatalomként kivonultatott csapaterő megjelenése is ezt támasztotta alá, hiszen az útba indító parancsnok a felszerelések meglétén és használhatóságán túl a kifogástalan ruházatról is meggyőződött. Elvárás volt a legénység minden tagjával szemben, hogy a csapaterős alkalmazáshoz újszerű zubbony, kalap és tiszta kesztyű álljon rendelkezésére, valamint legjobb kardbojtyját viselje. A csendőr tehát elsősorban megjelenésével kívánta elérni a kivonulás célját, nem pedig erőszakkal.⁷³⁷

Ennek megfelelően a felderítés és a karhatalmi felkészülés is nagy hangsúlyt és részletes szabályozást kapott. Külön említést érdemel, hogy míg a végrehajtás gyakorlati kérdéseivel a csendőrségi szabályzatok is foglalkoznak, a karhatalmi

felderítés és megelőző intézkedések elsősorban a honvédségi szabályzatokban jelennek meg.⁷³⁸ A honvéd és csendőr parancsnokságok saját belátásuk szerint megelőző jelleggel olyan rendszabályokat vezethettek be, amelyek az azonnali karhatalmi fellépéshez szükségesek voltak.⁷³⁹ A megelőző időszakban a járőröket nagyobb erővel és lehetőleg a honvédségnél tiszt, a csendőrségnél altiszt vezetésével küldték ki.⁷⁴⁰

A fenti intézkedéseket a működése során szerzett információk alapján a csendőrség már akkor megtehetette, amikor a polgári hatóságok még nem igényelték karhatalomkénti fellépését. Az információgyűjtés alapján bevezetett megelőző intézkedések az esetlegesen kirendelt karhatalmi erő harckészültségét voltak hivatottak fenntartani.

Amint az események látható formát öltöttek és a tiltakozók az utcára vonultak, a polgári hatóság – elsősorban csendőrségi – karhatalmat rendelt ki, amely felett saját tisztviselője rendelkezett. Ennek jogalapja a SZUT „*Karhatalmi utasítás*” című szakasza volt, mely szerint ha az eljárásnál nyomós adatok alapján ellenszegüléstől kellett tartani, vagyis a tömeg jogellenes magatartást tanúsított és a polgári tisztviselő felszólítására szétoszlani nem akart, úgy a hatóság vagy annak eljáró tagja a csendőrség támogatását vehette igénybe.⁷⁴¹ Az utasítás szerint népgyűléseknél vagy csődüléseknél a csendőrség a közigazgatási hatóság különös utasításai szerint járt el. Ha közbelépni volt kénytelen mindenképp előtt a „*törvény nevében*” szavakkal felhívta a résztvevőket a szétoszlásra, mely eredménytelensége esetén a „*főtényezőket*” eltávolította.⁷⁴² Az eseményeknek ebben a szakaszában a polgári tisztviselő háttérbe vonult és a törvényes rend helyreállításáig a karhatalom parancsnoka vette át az irányítást. A szükséges intézkedéseket tehát a parancsnok tisztán katonai szempontok alapján vezette be.⁷⁴³

A közigazgatási hatóság képviselőjét a csendőrségi karhatalmi erő mellett az alkalmazott létszám határozta meg: míg kisebb járőr erejű karhatalmi csoport mellett rendőri közeg jelenléte is elégséges volt, addig nagyobb csapat mellett rendőrkapitány vagy vezető tisztviselő megjelenése volt szükséges. Közigazgatási tisztviselő vagy rendőr jelenléte nélkül a haderő által kirendelt karhatalmi erő – ha csak súlyos erőszakos cselekményeket nem tapasztalt – nem intézkedett, a csendőrkötélék viszont saját kezdeményezésre is intézkedésbe kezdhetett, ha ez a karhatalmi célt nem veszélyeztette. A kirendelt karhatalmakra azonban egységesen elmondható volt, hogy amennyiben a kirendelő hatóság közege indokolatlan és tartósan távol volt, a

karhatalom további utasításig bevonult osztagához. A karhatalom a közeg intézkedését nem bírálhatta, de az együttműködést kivételesen megtagadhatta.⁷⁴⁴

A tisztviselő tehát kulcsszerepet játszott a karhatalmi fellépéskor, ezért mindenkor meg kellett győződni a tisztviselő személyének hitelességéről. A karhatalom alkalmazása előtt – szükség esetén távbeszélő vagy távíró igénybe vételével – meg kellett győződni a kirendelő tisztviselő megbízásának valódiságáról. A konkrét alkalmazásra a kirendelő hatósággal egyetértőleg tervezetet kellett készíteni.⁷⁴⁵ A hatóság nevében eljáró tisztviselő biztonságának garantálása volt a karhatalom egyik legfontosabb feladata, ezért a csapattal tartó közeg mellé külön járőrt kellett kirendelni. A felkészülés jegyében a csendőrnek mindig kiemelt figyelmet kellett fordítania a munkásmozgalmakra, sztrájkokra és más csoportosulásokra („csődülésekre”) melyekről azonnal jelentést kellett tennie a közigazgatási hatóságnak. A SZUT magyarázatára kiadott segédlet szerint a közbiztonságot zavaró csoportosulás esetén a csendőr azokat, akik a gyülekezés helye felé közelednek eltávolíthatta, az összegyűlt tömeget pedig parancsoló hangon szétesztésre szólította fel.⁷⁴⁶ Természetesen a lehető legrövidebb időn belül az esetet jelenteni kellett a közigazgatási hatóságnak és a tisztviselő kérésére követően az általa meghatározottak szerint kellett fellépni. Komoly garanciális szabály volt azonban, hogy ha az egységet polgári tisztviselő vezette, az csak az intézkedésekkel elérni kívánt célt jelölhette meg, a végrehajtás módjára nem adhatott utasítást. Ez biztosította, hogy a karhatalmi fellépés mindig szakmai szempontok szerinti arányossággal, ne pedig politikai céloktól vezérelve történjen.

Ha a kirendelt karhatalmi erő a 15 főt nem érte el, parancsnokuk az órparancsnok volt, legalább 15 fős köteléket azonban már kirendelt tiszt vagy a csendőr szakasz parancsnoka vezényelt. Az órs erejét és az esetleges megerősítő erőket közös gyakorlati foglalkozáson készítették fel a tényleges alkalmazás előtt. Ennek során a kivonulástól a tömegoszlatást követő teendőig minden mozzanatot és tömegkezelési technikát gyakoroltak. Általánosan elfogadott vélemény volt, hogy ha ezt a lakosság látta, az jótékony hatást gyakorolt a rendezvény későbbi békés lefolyására.⁷⁴⁷

A rendelkezésre álló erők megfelelő felkészítése mellett az alkalmazási terület előkészítése is kiemelt fontosságú volt. A tervezett tömegrendezvények helyszínére először az arról szerzett értesülés után, majd a rendezvény napjának közeledtével egyre gyakrabban kellett járőröket vezényelni. Míg a járőr tevékenysége kezdetben csak az információgyűjtésre és a bizalmi egyének felkészítésére vonatkozott, addig a

rendezvényt megelőző napokban már rendfenntartó és megelőző céllal, demonstratíván jelent meg.⁷⁴⁸

Az alkalmazás alapvető formái a sorfal, a mozgósorfal, és a kordon voltak. A sorfal biztosítási jellegű formáció volt, amelynek higgadtságot és az erőt kellett sugározni az összegyűlt tömeg felé. A szabályzat külön kiemelte, hogy a sorfalak kordonparancsnokai minden hangoskodás és felesleges szaladgálás nélkül tartsák fenn a rendet osztagaik körében és ahol kell támogatólag vagy oktatólag lépjenek közbe.⁷⁴⁹ A „vonulások” rendezvények rendjének fenntartása vagy a nagy nyilvánosságot vonzó események környékének biztosítása esetén kordonokat állítottak fel az áramló tömeg mozgásának kontroll alatt tartása érdekében.⁷⁵⁰

A békés jellegű tömegkezelési feladatoknál nagyobb kihívást jelentettek a jogellenesen összegyűlt álló tömeg szétszlatására vagy mozgó tömeg megállítására bevezetett intézkedések. Álló néptömeg szétszlatására elsősorban lovasokat kellett alkalmazni. Kezdetben a honvéd lovasságot is gyakran alkalmazták erre a feladatra, mely során a fegyvernem békeállományú századai egy–egy szakaszt alakítottak és négy ilyen szakaszból szerveztek egy bevethető századot.⁷⁵¹ A karhatalmi feladatok támogatására később minden csendőr kerületparancsnokság alárendeltségében lovas alosztály jelent meg, melyet sikeresen alkalmaztak. A lovasság kiválóan alkalmas volt arra, hogy tereket fegyveres erőszak nélkül kiürítsen, azonban mindig zárt alakzatban kellett alkalmazni.

Minél veszélyesebbnek ítélték meg egy tömegrendezvényt, annál kiterjedtebb és részletesebb felderítést folytattak az esemény előtt és alatt. A felderítők jelentései egy kijelölt gyűjtőpontra futottak be, ahonnan a parancsnoknak személyesen vagy távbeszélőn jelentettek. A technikai fejlődés adta lehetőségekkel élve a felderítőket akár fényképezőgéppel is elláthatták, ami a megfigyelt események pontosabb dokumentálását tette lehetővé. A tömeget nemcsak kívülről, hanem megbízható polgári egyének igénybevitelével belülről is meg lehetett figyelni.⁷⁵²

A csendőrségi karhatalom jellemzően alacsony létszámát a technikai fejlődést követve a megjelenés és beavatkozás gyorsaságával kívánták ellensúlyozni. A '30-as évekre kidolgozottá vált a könnyű tehergépkocsikkal történő szállítás rendszere, melyhez polgári vagy katonai járműveket vettek igénybe. A korabeli tehergépkocsik 25 ülő vagy 30 álló felfegyverzett csendőr szállítására voltak alkalmasak. Ha nem állt rendelkezésre elegendő gépkocsi, a szállítandó csapatot több lépcsőben juttatták a helyszínre vagy gyalogmenettel kombinálták.⁷⁵³ Míg az első világháború előtt inkább

az elszállásolás és ellátás, vagyis a tartós karhatalmi alkalmazás feltételeinek megteremtése kapott hangsúlyt a szakirodalomban, addig a '20-as évek végére már a mobilitás elérése és a gyors reagálás foglalkoztatta a szakírókat.

A testület közbiztonsági tevékenységének összefoglalásaként kijelenthető, hogy mind a járőrszolgálat során megvalósított, az általános rend fenntartását preventíven szolgáló intézkedéseket, mind pedig a tágabb értelmű – sőt fő szabály szerint a csapaterővel végrehajtott – karhatalmi feladatokat is a jogellenes állapotok megelőzésének, nem pedig a jogsértések megtorlásának primátusa jellemezte. Ahogy a járőrszolgálat megszervezése, úgy a karhatalmi fellépés sem volt „kampányszerű” akció, hanem egy jól felépített és mindig azonos közbiztonsági szolgáltatást nyújtó, azonban többségében a polgárok számára láthatatlan rendszer részei. A testület sikerének egyik záloga éppen a váratlanság és a demonstratív jelenlét e kombinációja volt.

3.4 A Magyar Királyi Csendőrség katonailag szervezett fegyveres őrtestület jellegéből fakadó szolgálati tevékenységek

A testület katonailag szervezett fegyveres őrtestület jellegéből adódó szolgálati tevékenységek között két csendőrségi szolgálat említhető a dualizmus időszakában. Létrehozásuk időrendjében az első a *tábori csendőrség* volt, azonban meg kell jegyezni, hogy ez nem volt klasszikus – a mai értelemben vett „szolgálati ágnak” megfeleltethető – csendőrségi szolgálatnak tekinthető.⁷⁵⁴ Bár speciális feladatkörrel és önálló szervezetrendszerrel rendelkezett, ez a haderő hierarchiájához csatlakozva, annak elemeként tevékenykedett. A tábori csendőr alakulatok az illetékes vezérkari osztályok közvetlen irányítása alatt álltak, a szervezetszerű tábori csendőrtiszti előjáróik korlátozott szemlejoggal rendelkeztek felettük. Éppen ezért bár kronológiailag elsőként került megszervezésre, az első önálló csendőrségi szolgálatnak nem ezt tekintem.⁷⁵⁵

A tábori csendőrség témakörét disszertációm csak vázlatosan tekinti át, amelyet egyrészt a fenti körülmények indokolnak, másrészt az, hogy SZAKÁLY Sándor teljes körűen feldolgozta azt. Fejlődésének legalább vázlatos áttekintése azonban szükséges a későbbi szervezési és szabályozási elvek alapjainak megértéséhez.

A magyar Szent Korona alá tartozó területeken – Erdély és Horvátország kivételével – a császári zsandárságot 1867. május 8-án feloszlatták ugyan, a hadseregben azonban a tábori rendfenntartói szolgálatot a továbbiakban is csendőrségi erő látta el. Ennek utánpótlása a dualista államalakulat Osztrák Császárságában megmaradt csendőr

szervezetre korlátozódott. A katonai vezetés továbbra is szükségesnek tartotta e háborúban nélkülözhetetlen „intézmény” fenntartását,⁷⁵⁶ és a Magyar Királyi Csendőrség felállításával létrejött új helyzetben már mindkét társország csendőrtestülete részt vehetett a hadrakelt sereg belső endjének fenntartásában.

1888. május 20.-án a közös hadügyminiszter levélben kérte a magyar honvédelmi minisztert,⁷⁵⁷ hogy a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományát is igénybe vehesse tábori csendőri szolgálat ellátására.⁷⁵⁸ Alkotmányossági aggályai ellenére a belügyminiszterrel⁷⁵⁹ egyetértésben eleget tett a kérésnek, és 15 tiszte, valamint 124 csendőrt bocsátott a haderő rendelkezésére. Ehhez kapcsolódóan elkészültek a tervek a magyar és a horvát csendőrség háborús igénybevételére is.⁷⁶⁰ Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének a Magyar Szent Korona országaiban állomásozó hadtesteihez a Magyar Királyi Csendőrség, illetve az ennek részeként autonóm módon működő Magyar Királyi Horvát-szlavón Csendőrség, az Osztrák Császárság területén diszlokáló hadtestekhez pedig az osztrák csendőrség személyi állományába tartozó csendőröket osztották be. A 15. és a 16. hadtestekhez a társországok csendőrségeitől független bosznia-hercegovinai csendőrség biztosított személyi állományt.⁷⁶¹

A századfordulón új tábori csendőri szabályzat kiadására is sor került.⁷⁶² A mozgósítási tervek és szabályzatok létrejötte nyomán kerülhetett sor az érintett személyi állománynak a tábori csendőri szolgálatra történő felkészítésére. Békeidőben a háborús időszakra tervezett tábori csendőri létszám kétszeresét képezték ki.⁷⁶³ A tábori csendőrök szolgálati feladatai négy csoportra voltak oszthatók:

- 1) a hadra kelt seregben és a hadtáp körletekben a tábori rendészeti szolgálat ellátása;
- 2) vezérkari tiszteknek menetre, elszállásolásra, hírszerzésre vonatkozó ügyködéseinél, szemrevételezéseinél való segédkezés;
- 3) karhatalmi segédkezés;
- 4) futár-, küldönc-, fontosabb kísérő-, valamint különleges biztonsági szolgálat.⁷⁶⁴

A tábori csendőrség tagjai a katonai ör jogait gyakorolhatták, vagyis jogukban állt a figyelmeztetés, megintés, rendreutasítás, feljelentéssel vagy elfogással való fenyegetés, elővezetés, elfogás, bilincs alkalmazása, fegyverhasználat.⁷⁶⁵ Tisztekkel, illetve tisztek által vezetett alakulatokkal szemben a tábori csendőrségnek – tetten érés esetének a kivételével – intézkedési jogosultsága nem volt. A tábori csendőröket az e céljából a haderőhöz vezényelt csendőrtisztek vezették és ellenőrizték.

A tábori csendőri szolgálat szokásostól eltérő jellege miatt az ebből adódó nagyobb terhek ellensúlyozását – a többi speciális szolgálati tevékenység esetében a későbbiekben általánossá váló gyakorlat szerint – pótlékokkal igyekeztek elérni.⁷⁶⁶ A tábori csendőrök saját egyenruhájukban és fegyverzettel látták el feladataikat, amely eltért a közös haderő és a Magyar Királyi Honvédség öltözetétől.⁷⁶⁷

Az átgondolt és jól felépített tábori rendészeti szervezet azonban az első világháború kitörésére teljesen elavult. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1914-ben az 1870/71. évi háború tapasztalataira alapozott szervezettel és szabállyal lépett a világháborúba.⁷⁶⁸

A háború kitörésekor mintegy 800 csendőr vonult be tábori csendőri szolgálatra. Mivel azonban a hátszágban a háború éveiben szünetelt a csendőrség személyi állományának pótlása, és a hadsereghez irányított csendőrök egy része nem a tábori csendőrség kötelékében, hanem – kiváló felkészítéséből adódóan – alparancsnoki beosztásban teljesített szolgálatot, a tábori csendőrség nem tudta megfelelően ellátni funkcióját. Az Osztrák-Magyar Monarchia másfél milliós haderejében 2120 fő⁷⁶⁹ tábori csendőr státusz került rendszeresítésre. Igaz ugyan hogy békeidőben a tervezett létszám kétszeresét készítették fel e feladatokra, azonban még ez is messze elmaradt a kívánatostól. A hadvezetés így kénytelen volt a haderő legmegbízhatóbb tagjait tábori csendőri szolgálatra vezényelni összességében mintegy 22 100 fő erejéig.⁷⁷⁰ Többségük azonban e feladatok ellátására nem volt felkészítve, így a rendszer nem is volt hatékony.⁷⁷¹

A két világháború közötti Magyar Királyi Honvédség⁷⁷² trianoni békeszerződés által engedélyezett hadrendjét 1920. és 1927. között alakították ki. Ez új szabályzatok megalkotásával is együtt járt, hiszen szükséges volt a dualizmus időszakából fennmaradt korszerűtlen szabályzók, vagy ideiglenes utasítások kiváltása. Az első, „tábori rendőri szolgálattal” érintőlegesen foglalkozó szabályzat 1924-ben került kiadásra.⁷⁷³ A tábori rendészeti szolgálat feladatait itt a korábbi szabályzatok alapján állapították meg rendfenntartó, ellenőrző és úrendészeti teendők formájában. A szabályzat nem részletezte, hogy mikor, milyen körülmények között és milyen képzettségű személyi állományból kell felállítani a tábori csendőrséget. A későbbiekben kiadott szabályzatok is csak érintőlegesen foglalkoztak a kérdéssel és csupán egy önálló tábori rendészeti szolgálati szabályzat számára tartalmaztak útmutatásokat.⁷⁷⁴ Ennek kiadására azonban a második világháborúig nem került sor.⁷⁷⁵ 1938-1943. között a tábori rendészeti szolgálat ellátása a tábori csendőrségre, a csapatcsendőrökre és a hadtápszászlóaljakra hárult.⁷⁷⁶ Ebben a rendszerben a tábori

rendészeti szolgálat ellátásáért a térparancsnokságok (helyőrség parancsnokságok), illetve:

- 1) a tábori csendőrosztagok, (klasszikus csendőri erő a haderőhöz vezényelve);⁷⁷⁷
- 2) a csapatoknál a csapatcsendőrök, (a honvédség személyi állományából kiállított belső katonai rendész szolgálat);⁷⁷⁸
- 3) továbbá a hadtápcsendőrség és a hadtápszászlóaljok⁷⁷⁹ (csendőrök és katonák vegyesen) voltak felelősek.

A hadra kelt sereg tábori rendészeti szolgálatának irányítására, vezetésére a Fővezérség hírszerző és kémelhárító osztályán (2.vkf. osztály) belül egy tábori rendészeti alosztályt hoztak létre, amelynek vezetője (a tábori rendészet főnöke) magas rendfokozatú csendőrtiszt volt. A tábori rendészeti (egyúttal kémelhárító) szolgálatot a hírszerző vezérkari tiszt irányította a seregtest parancsnokságoknál.

A tábori csendőrség hivatalos felállítására csak 1938-ban került sor, mivel erre csak mozgósítás esetén volt lehetőség. A tábori csendőrség a Magyar Királyi Csendőrség honvédséghez vezényelt szervezeti eleme volt, melyet a csendőrség saját hivatásos és tartalékos állományából állított ki. Összlétszáma 1200-1700 fő között mozgott.⁷⁸⁰

Összességében azonban a tábori rendészeti szolgálattal kapcsolatban ugyanazok a problémák merültek fel, mint az első világháború alatt. Nem szervezési, hanem képzettségi, de elsősorban létszámbeli hiányok. SZAKÁLY Sándor elemzése alapján a Magyar Királyi Honvédség szabályzataiban rögzítettek szerint legalább 3500-5000 tábori csendőrré lett volna szükség, azonban a Magyar Királyi Csendőrség állományából a létszám maximum tíz százalékát, mintegy 1500-1700 főt lehetett ezen feladatok ellátására vezényelni.⁷⁸¹ Mivel az olyan speciális tábori csendőr feladatok, mint a kémelhárítás, illetve hírszerzés speciális képzettséget igényeltek és kiemelten fontosak voltak, a tábori csendőrök elosztása során kisebb hangsúlyt kaptak egyéb feladataik.

Szintén a testület katonailag szervezett fegyveres őrtestületi jellegére, valamint ebből adódó képességeire és a haderőhöz fűződő kapcsolataira vezethető vissza a határszéli csendőrség létrehozása is, azonban ennek körülményei ennél lényegesen árnyaltabbak. A magyar határőrizet és határvédelem hagyományosan az uralkodó közvetlen kompetenciájába tartozott és e két feladatot megvalósító szervezet nem vált el egymástól.⁷⁸² A határok őrzése, és a XIX. század második felének változó hadügyi viszonyai közötti fegyveres védelme⁷⁸³ a katonai határőrvidékek felszámolásával vált szét a magyar határok vonatkozásában. Ennek során a védelmi teendők közös ügyként

az Osztrák-Magyar Monarchia közös haderejéhez, míg a határőrizet megszervezése a társországok által kijelölt szervekhez került. Ezzel Magyarország is csatlakozott a CLAUSEWITZ által megfogalmazott és a nyugat-európai országok által már alkalmazott elvekhez, melyek szerint katonai alakulatoknak a határok mentén való szétaprózása nem oldja meg a határok őrizetének kérdését (bár CLAUSEWITZ a határőrizeti teendők hadseregből történő kiszervezését elsősorban katonai érdekekre vezette vissza).⁷⁸⁴ Ezt követően a Magyar Királyság határain nem valósult meg katonai határőrizet, annak bevezetésére csak háborús mozgósítást közvetlenül megelőző időszakban került sor.⁷⁸⁵ A kiegyezéssel létrejövő polgári magyar állam működése számos területen új alapokra helyeződött, amely érintette az állam szuverenitásával markánsan összefüggő, mai fogalmaink szerint a határrendészet⁷⁸⁶ tárgykörét lefedő kérdéseket is.

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizetbe történő bevonásának igénye a testület országos megszervezését követően viszonylag hamar felmerült. A kiegyezés után kialakított határőrizeti rendszer jelentős mértékben támaszkodott az önkormányzati közigazgatás szervezeteire, valamint a Magyar Királyi Pénzügyőrség erőire, vagyis a magyar határőrizeti rendszerből hiányzott a katonailag szervezett őrtestület. A centralizált, megfelelő számú és szervezettségű személyi állománnyal rendelkező határőrizeti erő iránt jelentkező igényt a közbiztonság megszilárdítása terén már jelentős eredményeket elérő csendőrséggel elégítették ki. Ennek érdekében 1891-ben⁷⁸⁷ – a magyar-román határ geodéziai kitűzéséből eredő feladatok ellátására⁷⁸⁸ is tekintettel – a kormány a határszéli csendőrség felállításáról döntött. A határőrizeti teendőket a kortársak fontos és összetett feladatnak tekintették, nem meglepő tehát, hogy a határőrizeti utasítást határ tárca képviselője írta alá.⁷⁸⁹

A határszéli csendőrség nem volt önálló testület, hanem a Magyar Királyi Csendőrség részét alkotta.⁷⁹⁰ Felépítésének és tevékenységének feltárásában PARÁDI József végzett úttörő munkát, melynek eredményeit számos művében olvashatjuk. Éppen ezért disszertációmban a határszéli csendőrség egészének vázlatos bemutatásán túl elsősorban a határszéli forgalom ellenőrzésében, valamint – a tevékenységén túlmutató, azonban elsősorban azon alapuló – idegenellenőrzésben kifejtett tevékenységét vizsgálom.

A határszéli csendőrség szervezetét csupán a magyar-román és a magyar-szerb határon építették ki,⁷⁹¹ és egységeinek diszlokációját a honvédelmi és a belügyi tárca közös bizottsága állapította meg. Működését 1893. júliusában kezdte meg a kolozsvári és szegedi kerületekben. A határszéli csendőrség felállításakor a kolozsvári kerület 5

szárny- és 11 szakasziparancsnoksággal, 134 őrszel, és 4 állandó különítménnyel működött összesen 985 főnyi legénységgel. Az 1903. évi törvénycsomag⁷⁹² nyomán a kerület 1 szárnyal, 2 szakasszal, 12 őrszel és 66 főnyi személyzettel gyarapodott.

A szervezetfejlesztés a magyar-román határ megerősítését követően a magyar-szerb határszakaszon is folytatódott. Az 1900-as évek elején egyre feszültebbé vált a viszony Szerbiával, ezért a határincidensek kezelésére és az egyre ellenségesebb szerb lakosság nyomására a szerb-magyar határon elhelyezkedő őrsök számát 42-ről 52-re, az őrsökon szolgálatot teljesítő legénységi állomány létszámát pedig 149 főre növelték.⁷⁹³ Hasonló problémák merültek fel a magyar-román határon is, ahol az őrsök számát 21-ről 107-re, a legénység létszámát pedig 117 főről 728 főre volt indokolt emelni.⁷⁹⁴

A vízi határszakasszal rendelkező szegedi csendőr kerületnél az Erdélyben kialakított rendszertől eltérően nem hoztak létre új szárnyat, illetve szakaszokat a határőrizeti feladatok eredményes teljesítése érdekében, hanem az új őrsöket a határszakasszal rendelkező meglévő szakasziparancsnokságok alárendeltségébe helyezték. Mindkét csendőr kerület esetében nőtt azonban a határmenti őrsök a határőrizeti feladatokat ellátó csendőrök száma is. Emellett mindkét kerületparancsnokságon rendszeresítettek egy-egy tisztii státuszt a határőrizeti teendők irányítása céljából.

1912-ben a magyar országgyűlés megalkotta a kivételes hatalomról szóló törvényt.⁷⁹⁵ Ebből fakadóan a haderő a Magyar Királyság területén is megkezdte a határvidék fegyveres konfliktusra való felkészítését. Ennek egyik kiindulópontja az volt, hogy békeidőszakban mely szervezet milyen jellegű határőrizeti feladatot teljesít, mivel erre alapozva lehetett a katonai határőrizeti feladatokra való felkészülést előkészíteni és megszervezni.⁷⁹⁶ (A katonai határőrizetre történő áttérésre korábban is került kiadásra utasítás,⁷⁹⁷ azonban a feladat ekkor nyert részletesebb szabályozást.)

A határszéli csendőrség ezt követő fejlesztése nyomán állományában összesen 1392 fő teljesített szolgálatot, 458 csendőr a magyar-szerb, 934 csendőr pedig a magyar-román határon.⁷⁹⁸ Ez a létszám a szerb határon 55 őrsön, míg a román határon 131 őrsön teljesített szolgálatot. A terület személyi állományának 11,6 %-a állomásozott a Magyar Királyság útlevélköteles határszakaszán.⁷⁹⁹

A határszéli csendőrség szervezeti felépítését úgy módosították, hogy az érintett csendőr kerületparancsnokságokban meghagyták a határőrizeti referens törzstiszti státuszát, azonban közte és a határszéli csendőr őrsök között a kétszintű parancsnokságokat, azaz a szakasz- és szárnyparancsnokságokat megszüntették, helyükbe pedig egy vezetési szintet rendszeresítettek a kikülönített törzstisztek

formájában. Az őrök fegyelmi és anyagi ellátás tekintetében ugyan az érintett szakasz- és szárnyparancsnokságok kompetenciái megmaradtak, határőrizeti szakmai tekintetben azonban egyértelműen a kikülönített törzstisztek gyakorolták a vezetést.⁸⁰⁰

Az 1912. évi csendőrségi szolgálati utasításba már beépültek a határszéli csendőrség sarkalatos teendői,⁸⁰¹ valamint a határőrizeti szolgálat teljesítésének jellege. Korábban a határszéli őrök járőrei ugyanúgy őrjáratok beosztás szerint teljesítettek szolgálatot meghatározott szolgálati időben, mentvonalon, pihenő és figyelési helyeken, megjelölve az egyes tereptárgyaknál eltöltendő időt. Ezt követően azonban a határszéli csendőrök számára a figyelési pontokat és a pihenőhelyeket, továbbá a teljes menetidőt meghatározták ugyan, azonban az egyes figyelési és pihenő pontokon eltöltendő időt és a köztük lévő mentvonalat már a járőrvezető határozta meg.⁸⁰²

Az 1912. évi szolgálati utasítást úgynevezett „Titkos függelék”-kel is ellátták, amelyben az Evidenzbüroval folytatott együttműködés elveit és konkrét szabályait rögzítették.⁸⁰³

A katonai határőrizetre történő áttéréshez a békehatárőrizet létszámánál jóval több emberre volt szükség, melyet a helyi pénzügyőr szakaszok személyi állományának bevonásával sem tudtak fedezni.⁸⁰⁴ Mozgósítás esetén ezért a határmenti lakosságot nem a mélyeségi területeken kialakított mozgósítási központokba hívták be, hanem közvetlenül a határszéli csendőr őrökbe. Ott megszervezték a behívásra kerülő személyi állomány fegyverzetének, felszerelésének helyi tárolását, illetve amit lehetett átadtak a behívásra kerülők számára még békeidőszakban. Az őröket igyekeztek úgy kibővíteni, hogy azok alkalmassá váljanak nagyobb létszám befogadására és fegyveres védelemre.⁸⁰⁵ A megerősített őrök a járőrözést 6-8 fős járőrsoportokkal látták el.⁸⁰⁶

A haderő határvonalra történő felvonulása után a térségbe érkező csapatok tisztjei vették át a katonai határőrizet feletti irányítást. Előrenyomulás esetén a határszéli csendőrség nem követte a haderőt, hanem helyén maradva a hadműveleti záróvonal szerepét töltötte be. Ez a tevékenység azonban már nem képezi vizsgálatom tárgyát.

A határszéli csendőrség fejlődése három jól elkülöníthető szakaszra⁸⁰⁷ osztható:

- 1) 1891-től 1903-ig a határszéli csendőrség felállításától az újonnan létrehozott csendőr kerületek felállításáig;
- 2) 1903-tól 1912-ig, azaz a határszéli csendőrség átszervezéséig;
- 3) 1912-től 1918-ig, a határszéli csendőrség megszűnéséig. A harmadik periódus legfontosabb jellemzője a katonai határőrizetre való áttérés előkészítése, majd végrehajtása volt.⁸⁰⁸

Összességében elmondható, hogy a csendőrségnek a határőrizetbe való bevonásával az egylépcsős modell kétlépcsőssé vált, melyet egyrészt a pénzügyőr szakaszok, másrészt a határszéli csendőr őrsök alkottak. Mindkét lépcső saját feladatkörén belül többvonalas rendszert képezett, vagyis az államhatártól különböző mélységekben, több egymást követő vonalban működtették járőrszolgálati rendszerüket.⁸⁰⁹ A csendőrség kiegészítette valamennyi határőrizetben érintett szervezet feladatrendszerét és gyakorlati végrehajtó erőként a hatóságok munkáját támogatta. Az útlevél nélkül elfogott, csempészéssel nem gyanúsítható személyeket például a határrendőr kapitányságra állította elő, a bűncselekmény miatt körözött külföldieket pedig a járásbírószágra. A határszéli őrsök kötelessége volt az is, hogy 24 óránként a vámhivataloktól az útlevél nélkül elfogott csempészeket átvegye és a határrendőr kapitányságra kísérje.⁸¹⁰ A csendőr tehát csak elfogta a jogsértést elkövetőket, a szükséges eljárásokat az adott szakterület felelős hatósága folytatta le. Az 1912-es szervezet-átalakítás magasabb szintre emelte a csendőrség tevékenységét, amely elsősorban a határforgalom-ellenőrzésben történő markánsabb szerepvállalásban jelentkezett. E feladatok önálló megvalósításával a testület már nemcsak támogató ereje, hanem aktív szereplője is lett a nemzetközi személyforgalom ellenőrzésének. A dualizmus időszakában működő, speciális feladatkörrel, szervezeti alárendeltségi viszonyokkal, technikai eszközökkel,⁸¹¹ elhelyezéssel és kiemelt bérezéssel⁸¹² rendelkező határszéli csendőrség a testület első, állandó működésű speciális szolgálata volt. A későbbi évtizedekben ennek működési tapasztalatai szolgáltak mintául a jelentkező kihívások testületi szintű kezeléséhez.

Ahogy az államhatár őrzése, úgy a *határ(széli) forgalom ellenőrzése* is több hatóság és testület részvételével valósult meg a dualizmus időszakában. A kiegyezést követő évtizedekben a határokon áthaladó személyforgalom ellenőrzésének nem volt egységes szervezetrendszere és általánosan érvényes gyakorlata. A jogszabályi háttér hiányán és strukturátlanságán túl a feladatokat ellátó szervezetrendszer tagoltsága is hozzájárult a kusza viszonyok kialakulásához. Ahogy a határok őrzése általában, úgy az azokon átlépő forgalom ellenőrzése sem tartozott a Monarchia közös ügyei közé, az az adott társállam polgári közigazgatásának kompetenciája volt.⁸¹³

A kiegyezéskor a Magyar Királyság külállamokkal szomszédos határain az utasforgalom ellenőrzését a legközelebbi város rendőrségének kikülönített csoportjai végezték, az áruforgalom felügyeletét pedig a területileg illetékes vámhivatalok⁸¹⁴ „bemondó őrsei” valósították meg. A határrenddel kapcsolatos teendők a határmenti

járásokban e célra létrehozott szolgabírói kirendeltségekre hárultak. A XIX. század utolsó negyedében kiépülő állami állatorvosi rendszer folytán a belépőállomásokon állatorvosok szűrték ki a fertőző állatbetegségeket az úgynevezett vesztegintézetek munkája által, a XX. század elején pedig humán egészségügyi vizsgálatokra hivatott belépőállomásokat is telepítettek az emberek hordozta fertőző betegségek terjedésének megakadályozására.⁸¹⁵ A határrendőrségről szóló törvény⁸¹⁶ elfogadása, majd a testület működésének 1906. január 15-én történő megkezdése⁸¹⁷ változást hozott ugyan az addig kialakult rendszerbe, alacsony létszámából és koordináló szerepköréből adódóan azonban nem vált a határforgalom-ellenőrzés kizárólagos végrehajtójává. A határrendőrség létrejöttével az államhatár őrzésével kapcsolatos feladatok túlsúlya a csendőrség, a határrendi teendők a határrendőrség,⁸¹⁸ míg a határforgalom ellenőrzése annak irányultsága alapján elkülönülve a két testület közös tevékenységi körébe esett.

Az 1912-ben külföldi tapasztalatok nyomán megreformált határőrizeti rendszerben a járőrszolgálat feladatai teljes mértékben a csendőrséghez kerültek, valamint a testület átvette az útlevel-ellenőrzést több – alapvetően kishatárforgalmat bonyolító – határkapunál⁸¹⁹ és a határszéli úti igazolványok kiállítására is hatáskört kapott. Azokon a határállomásokon, ahol az átszervezés után is a határrendőrség végezte az útlevelvizsgálatot, a csendőrség ügyeleti szolgálatot volt köteles adni minden érkező és induló vonatnál és hajónál.⁸²⁰ A magyar-román határon ekkor összesen 22 „nemzetközi” határátkelőhely működött.⁸²¹

A határforgalom-ellenőrzéshez szorosan kapcsolódó feladat volt a kivándorlás ellenőrzése⁸²² és kizsákmányolási célú emberkereskedelem (vagy korabeli szóhasználat szerint leánykereskedelem) megakadályozása. A korszak sajátossága volt, hogy az országba bejutni szándékozó külföldiek ellenőrzése mellett a fegyveres testületek határszéli szolgálatai kiemelten kezelték az országból kijutni törekvő magyar állampolgárok ellenőrzését is. Arányuk a teljes határforgalmon belül olyan markáns volt az értékelt időszakban, hogy legalább áttekintés szintjén szükséges feldolgozni a velük kapcsolatos feladatokat a korabeli határforgalom-ellenőrzési tevékenység teljes vertikumának megismerése érdekében. Mivel a kivándorlók a határ átlépéséig belföldi idegenként utaztak, felügyeletüket a szakirodalom sokszor az idegenrendészettel együtt kezelte.

A Magyarországról kivándorlók számát a pontos statisztikai adatok kezdeti hiánya miatt csak becsülni lehetett, de a határokon átlépő utasforgalomban egyre növekvő

arányban volt jelen e speciális kategória. Már 1899-ben – becsült adatok alapján – több mint 63 ezren hagyhatták el az ország területét kivándorlási céllal.⁸²³ A kiadott kivándorló útlevelek száma éves szinten 2-3-szorosa volt a többi utazási célnak. A más célból igényelt útlevelek mennyisége egyenletesen alakult 1914-ig, a kivándorlók azonban évi 60 000 (1911-ben) és 200 000 (1905-1907) közti számban folyamodtak útlevéért. Az 1914. előtt kiadott kivándorló útlevelek kétharmada az USA-ba, egyharmada pedig Romániába szolt. A magyar kivándorlók aránya jelentős volt európai összehasonlításban is: 1901-1905. között a kontinensen negyedik, ezt követően a hatodik volt hazánk a legtöbb kivándorlót kibocsátó országok listáján.⁸²⁴

A magyar kormány nem kívánta megakadályozni a kivándorlást, de – főként a német hajóstársaságok dominanciájának visszaszorítása érdekében – korlátozó rendelkezéseket vezetett be és ellenőrizhető keretek közé szorította oly módon, hogy az ebből származó jelentős haszon magyar vállalatokat gyarapítson.⁸²⁵ A határforgalmat ellenőrző szervek elsősorban a kivándorlási engedélyt nyert személyek útleveleinek, valamint a kivándorlók szállítását végző személyek belügyminiszter által kiadott tevékenységi engedélyének ellenőrzésében vettek részt. A kivándorlásra toborzás, felhívás, valamint az engedély nélküli szállítás bűncselekmény volt.⁸²⁶ Az a magyar állampolgár, aki útlevel nélkül vagy a törvény tilalma ellenére kivándorlás céljából útra kelt, kihágást követte el. E szabályok egyrészt szervezett keretek közé szorították a kivándorlást, másrészt védelmet nyújtottak a jogszerűen utazó polgároknak a kizsákmányolás ellen, hiszen a szállító általi szerződészegés vagy hátrányokozás szintén jogsértést valósított meg. Aki nem felelt meg a kivándorlás törvényi követelményeinek, azt a csendőr igazoltatta, feltartóztatta, visszatoloncolta, a felfedett kihágások miatt pedig a főszolgabírónál feljelentette.

A kivándorlás szigorú szabályai az 1910-es évekre enyhültek. A BM 1911-ben megadta az engedélyt egyes német cégeknek a kivándorlók szállítására és a korábbi fiumei útirány kizárólagosságát is megszüntették. Az kivándorlás ellenőrzésének állami igénye azonban nem csökkent, így útlevel-ellenőrzést vezettek be a kivándorlók részére a nyugati, északi, majd hamarosan a magyar–horvát határon, hogy az útra kelt tömegeket továbbra is magyar területen ellenőrizhessék.⁸²⁷

A kivándorlás céljából Magyarországon átutazó külföldieknek megszakítás nélkül kellett tranzitálniuk. Az ilyen csoportok útleveleit a határállomásokon elvették, jegyzékbe foglalták és a vasúti kalauznak vagy hajó személyzetének átadták. A szomszéd vagy más idegen államból kivándorolt külföldiek vasúti vagy vízi átutazása

csak szabályszerű útlevelemel, és megfelelő anyagi fedezettel (vagyis minden 10 éven felüli személynél a vasúti vagy hajójegyek leszámításával legalább 400 korona) volt megengedhető. A külföldi kivándorlók ellenőrzése során az emberkereskedelem elleni fellépés kiemelt feladat volt.⁸²⁸ Az emberkereskedelem újkori szabályozását Magyarországon 1908-ban törvény vezette be, amely a kerítés bűncselekménnyel egy tekintet alatt kezelte a tisztességes nőknek erkölcsstelen szándékból való külföldre szállítását.⁸²⁹ A rendelkezés vonatkozásában tisztességes nő az volt, akinek erkölcsi értéke csökkenést szenvedett a kerítés által.⁸³⁰ E szabályozás volt a leánykereskedelem megelőzésének jog alapja egészen a nőkkel és a gyermekekkel űzött kereskedés elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény 1925-ös kihirdetéséig.⁸³¹ Az ellenőrző hatóságok és közegek minden esetben vizsgálták, hogy az országból kiutazni szándékozó magyar állampolgárok és átutazó külföldiek nem állnak-e kényszer hatása alatt. Különösen fontos „erkölcsrendészeti” feladatnak tekintették a határszéli vasúti vagy hajóállomások utasainak feltűnés nélküli megfigyelését, melyet a személyes szabadság megóvása és különösen a nők erkölcsi érületének és jó hírnevének tiszteletben tartása mellett kellett végrehajtani. Ha kényszerítés vagy megfélemlítés gyanúját észlelték, a feltételezett áldozatot kivonták kísérelője felügyelete alól és részletesen kikérdezték.⁸³²

Az ellenőrzésben kulcsszerepe volt az *útiokmányok vizsgálatának*, azonban ezt – főleg a XIX. század végén – összetett szabályrendszer befolyásolta. Az útlevelem vagy úti igazolvány⁸³³ ekkor nem volt feltétlenül személyhez köthető. Ezen okmányokat a családfe részére állították ki és hatályuk a családtagokra is kiterjedt. Csak 1899-től írták elő, hogy a családtag nevét, korát és rokonsági fokát is be kell jegyezni. Az okmánynak a fénykép nem volt kötelező része, így az útlevelem ellenőrzése komoly feladat volt.⁸³⁴ A személyazonosság és az állampolgárság igazolására szolgáló okmány fogalmát az útlevelemügyről szóló törvény⁸³⁵ rendezte, ezt követően az ellenőrző hatóságok és testületek is pontosították saját belső szabályzóikat az erre alkalmas okmányok vonatkozásában.⁸³⁶

A román és a szerb határ közelében élők számára az alispán vagy a városi rendőrkapitány határátlépési igazolványt adott ki 15-30 nap érvényességgel többszöri utazáshoz. Az „*Úti igazolvány*” megnevezésű okmány egy 17x21 cm-es lap volt, amely a lakóhelyet, személyleírást és a nevet az első oldalon tartalmazta. A kiállítás módja megegyezett az útlevelemelével, de azt az érintett vármegye alispánja végezte.

A jogosult személyi kör egyszeri utazásához öt napig érvényes szelvényes határszéli úti igazolványt adtak ki. A határmenti lakosság ilyen határátlépési igazolványokat vehetett igénybe utazásai során, melyeket a román és szerb viszonylatban használhattak fel. Kiutazáskor az ezekről leválasztott szelvényeket a statisztikai hivatalnak küldték meg.⁸³⁷ A „*Határátkelési jegy*” megnevezésű okmányt a Romániával szomszédos magyarországi vármegyék határmenti községeinek lakosai részére állította ki a határszéli rendőrhatalósági teendőkkkel megbízott hivatal vezetője. Miután ezt a jegyet általában a munkások és napszámosok vették igénybe, illetékmentesen állították ki.⁸³⁸ Kishatárforgalmi útiokmányok kiváltására a határvonaltól számított 40 km-es sávban lakók voltak jogosultak, melyekkel a szomszéd ország szintén 40 km-es mélységéig utazhattak. Ennek az engedélynek a beszerzése volt a legegyszerűbb, mivel a kiállításra jogosult önkormányzati hivatal csak a legkritikább esetben nézett utána, hogy az igénylő valóban a határ 40 km-es körzetében lakik-e.⁸³⁹

Külön elbánás alá estek a kettős birtokosok, illetve azok, akiknek a birtokán a határvonal áthaladt. E birtokok tulajdonosai és művelői birtokukon bárhol átléphettek a határt és terményeiket is átvihték, de a birtok határán kívülre csak útlevéllel léphettek.⁸⁴⁰ A magyar-román határ kettős birtokosai számára egy évig érvényes és többszöri utazásra jogosító határszéli közlekedési igazolványt állíthattak ki.⁸⁴¹

1904-től a világháború kitöréséig az útlevelek és kivándorló útlevelek kiállításának rendszere nagyrészt változatlan maradt, azonban a jogosultak gyorsabban és szabályozottabb körülmények között juthattak utazásra jogosító iratokhoz. A határszéli úti igazolványokat az alispánok, a határszéli városok rendőrkapitányai, a határszéli főszolgabírók és egyes határátkelőhelyek vezetői állíthatták ki nyolc nap érvényességgel egy vagy több útra. A kettős birtokosok határszéli közlekedési igazolványainak kiállítására az alispán volt jogosult a korábbi rendnek megfelelően.⁸⁴²

Az első világháború kitörése alapvetően megváltoztatta az útlevél- és utazási szabályokat, így ez a korszak már nem vonható a polgári magyar állam rendvédelmi testületei alaptevékenységének körébe.⁸⁴³ 1914. július-augusztus folyamán az útlevél-kiállítást a belügyminiszter és a horvát bán kizárólagos jogává nyilvánították, a kivándorlást pedig megtiltották. 1915-ben döntő változásokra került sor: általános útlevél-kötelezettséget vezettek be, kötelezővé tették a fényképek használatát és az európai államok többségéhez hasonlóan Magyarország is vízumkényszert rendelt el számos állam polgáraival szemben.⁸⁴⁴

A határforgalomban megkülönböztettek tranzit-, távolsági- és kishatárforgalmat (vagy határszéli forgalmat). Ez utóbbi nem tette szükségessé útlevél beszerzését, ha a határ közelében élő lakosság nem utazott tovább a szomszéd ország mélysége vagy más ország felé. A határszéli úti igazolványok vizsgálatának módja és ellenőrzési technológiája teljes egészében megegyezett az útlevelekével.⁸⁴⁵ A tranzit- és távolsági határforgalomban utazók útiokmányait 1912-ig kizárólagosan a határrendőrség ellenőrizte. A határrendőri külszolgálat – melyet a csendőrség később átvett – portyázó, álló és mozgó szolgálatra tagozódott. A határátkelőhelyeken teljesített szolgálat az álló szolgálat körébe tartozott, a vonatok vagy hajók menet közbeni ellenőrzése pedig a mozgó szolgálatok körébe esett.⁸⁴⁶ Az ellenőrzés menetét és pontos tartalmát a határátlépéshez használt közlekedési eszköz, az utazás célországa, az átkelés iránya és a határátkelőhely mérete határozták meg.

A leginkább kiforrott ellenőrzési technológia a folyami hajók esetében működött. A Dunán az Orsováról Galacz felé kilépő személyszállító hajókon az ellenőrzést a határrendőr tisztviselő a mellé rendelt csendőri erőkkel hajtotta végre, melyet a még üres és indulásra kész hajó átvizsgálásával kezdett. A hajó személyzetét a mai szabályozáshoz hasonlóan a hajó parancsnoka által bemutatott névjegyzék szerint ellenőrizték, melyet helybenhagyólag aláírtak. A hajóstársaságok által üzemeltetett és a határt rendszeresen átlépő személy illetve teherszállító hajók legénységét csak szűrőpróbaszerűen vetették alá ellenőrzésnek, mivel a tulajdonos részvénytársaságok válogatott legénységet alkalmaztak e feladatokra. A visszaélésekért a személyzet tagja és az őt alkalmazó társaság is felelős volt, így a szállítóvállalatnak érdeke volt a szabályos működés. A vállalat szolgálati igazolvánnyal látta el alkalmazottait, mely útiokmányként funkcionált. A magánszemélyek tulajdonában álló hajók személyzete nem élvezett ilyen kedvezményt, az ellenőrzés kezdetekor ők útlevélvizsgálat alá estek. A személyzet ellenőrzését követően a hajó hídjánál valamennyi beszálló utas útlevelét ellenőrizték és statisztikai adatait rögzítették, majd kiléptető bélyegzőlenyomattal látták el.

A belépő hajók esetében az ellenőrzés az utasok leszállításával kezdődött, akik az elkülönített kikötőhely vizsgálótermébe mentek útlevél-ellenőrzésre. Ennek befejezése után következett a hajó átvizsgálása és a személyzet ellenőrzése.

Hasonló rendszerben valósult meg a nemzetközi vonatok ellenőrzése is. A vasúti határátkelőhelyeken a belépő vonatokról az utasokat leszállították, akiket a vámhivatal és a határrendőrség tisztviselői ellenőriztek. A vonatot a csendőrség erői biztosították

és felügyelték az ellenőrzés végrehajtását. Az álló helyben végrehajtott ellenőrzéstől csak az olyan expressz vonatok esetében tértek el, melyek a kiinduló és célállomás között sehol nem álltak meg. E vonatok esetében az ellenőrzés menet közben, az érkező határállomás előtt mozgó szolgálattal történt meg.

A hajók legénységéhez hasonlóan a vonat személyzete sem esett útlevél-ellenőrzés alá. A vonatról történő leszállítás alól mentesülhettek a külön szalon vagy hálókocsiban utazó ismert előkelőségek vagy súlyos betegek. Az ő esetükben a kocsikísérő összegyűjthette az útleveleket és mutathatta be ellenőrzésre, de az ellenőrző tisztviselőnek ekkor is volt lehetősége az útlevélvizsgálat után személyesen is megjelenni a vasúti kocsiban.

Külön említést érdemel, hogy az országon csak átutazó tranzit utasok esetében az érvényes vonatjegy is elegendő lehetett, útlevélre nem volt szükségük, ha utazásuk célországában az nem volt számukra kötelező.⁸⁴⁷

A kilépő vonatok utasainak ellenőrzését felszállás előtt hajtották végre az indulásra kész vonat kutatása és folyamatos biztosítása mellett, hogy arra ellenőrzés nélkül senki ne szállhasson fel.

A közúti határátkelőhelyeken kevésbé kiforrott volt a határforgalom-ellenőrzés rendje. Jellemzően a határon átvezető főbb utak mellett kijelölt hivatalos helyiségek szolgáltak az útlevél-ellenőrzés helyszínéül. Az áthaladó utasoknak ide kellett betérniük okmányaik láttamozása érdekében. Az ellenőrzés nélküli áthaladás megelőzésére az utat őrséggel biztosították, amely útba is igazította az érkezőket a vizsgálóterem felé. A XX. század elején szárnyait bontogató légi közlekedés ellenőrzésére nem volt szabályrendszer. A korszakban főként léghajózásról lehetett beszélni, melynek polgári felhasználása még gyerekcipőben járt.⁸⁴⁸

A Magyar Királyi Csendőrségre egész fennállása alatt jellemző volt, hogy közbiztonsági alapfeladatát sikeresen adaptálta a későbbiekben létrehozott speciális szolgálatai tevékenységébe. Nem volt ez másképp a határszéli szolgálat és a határforgalom-ellenőrzés esetében sem, ahol az ellenőrzések módszertana azonos elemeket mutatott a mélységben végrehajtott idegenellenőrzésekkel és igazoltatásokkal. A határon átlépni szándékozó utasok esetében – ahogy ma is – minden esetben vizsgálni kellett, hogy az adott utazási rendszerben (távolsági vagy határszéli forgalomban) érvényes-e az átadott útiokmány, azt jogszerűen használják-e fel, az utas által birtokban tartott tárgyak nem veszélyesek-e, ill. az utas a megélhetéséhez megfelelő anyagi fedezettel rendelkezik-e. Külön vizsgálták az utazás

célját és körülményeit, melynek keretében kiszűrték a gyanús személyeket, akiket aztán további ellenőrzéseknek vetettek alá.⁸⁴⁹

Az ország mélységében talált útlevelel nem rendelkező külföldieket a járőr az illetékes rendőrhatalóság elé állította, azonban akiket az országból való kilépésük során igazoltatott és személyazonosságukat más arcképes igazolványból, munkakönyvből, cselédkönyvből, stb. képes volt megállapítani, a továbbutazásban nem szabadott megakadályoznia. Ha ez nem volt megállapítható vagy más személy nevére kiállított okmány felhasználásának gyanúja merült fel, az eljárásrend ugyanaz volt, mint a mélységi elfogás esetében. A más névre szóló vagy hamis útleveleket elkobozták.

A személyazonosság és állampolgárság megállapításának dualizmuskori ellenőrzési módszere meglehetősen hasonlóságot mutat a mai határellenőrzés folyamatába épített útlevelel-ellenőrzéssel. Az általános gyakorlat szerint az útlevelek ellenőrzése a borítólappal szemrevételezésével kezdődött, melynek színéből a kiállító országra lehetett következtetni. Ezt követte a fénykép és a fényképet biztosító bélyegzők vizsgálata, majd a személyazonosítás. Az útlevelebe bejegyzett nevet és adatokat a külfölditől meg kellett kérdezni, ki kellett mondatni. A név ellenőrzésében a keresztnevek külföldön szokásos írásmódját tartalmazó, és a két világháború között még mindig hatályos 1895. évi BM. rendelet⁸⁵⁰ melléklete nyújtott segítséget. Szükség esetén az utastól vett aláírásmintát is össze kellett hasonlítani az útlevelelben szereplővel. Ha az útlevelel „*vakarás vagy javítás*” volt észlelhető, úgy a tulajdonosát elő kellett vezetni és személyazonosságát más módon meg kellett állapítani.⁸⁵¹

A személyazonosság és a név helyes megállapítását követte a környéken ismert csavargók és büntetettek nyilvántartásaiban és a körözvényekben történő priorálás, majd annak megállapítása, hogy a külföldi mikor és hol lépett az ország területére. A különböző határátléptető- és vízumbélyegzők elárulták, hogy milyen országokban és milyen gyakran fordult meg. Az útlevelel utolsó lapoldalának bejegyzéseit is érdemes volt szemügyre venni, mivel a konzulátusok és követségek itt jegyezték be, ha a pénzzavarba került külföldit segélyben részesítették. Ez a körülmény jelezhetette a csendőrnek, hogy a külföldi a továbbiakban már nem rendelkezik megfelelő anyagi fedezettel. A külföldi útlevelek bejegyzéseinek vizsgálatához – kellő számban rendelkezésre álló mintaokmány hiányában – javasolt volt, hogy az őrskörletben tartózkodó megbízható külföldiek útlevelelét a csendőr kérje kölcsön, és egy szintén megbízható, a nyelvet jól beszélő segítővel fordíttassa le, készítsen ellenőrzési segédletet a jövőre nézve.

A külföldi tartózkodási helyére vonatkozó bejelentési kötelezettség teljesítését⁸⁵² az ellenőrzés során be- vagy kijelentő lappal igazolhatta az utas, melyet a csendőr szintén megvizsgált. Javasolt volt a csomagok ellenőrzése is, mivel az utazó szélhámosok és csalók a tapasztalatok szerint könyöradomány gyűjtésből (pl. képeslap árusításból) tartották fenn magukat. Az ellenőrzések során a csendőrnek arra is figyelemmel kellett lennie, hogy az igazoltatott személy korábban nem került-e kiutasításra vagy a visszatéréstől eltiltásra. Ezt az útlevelemben található bejegyzésekből vagy gyanú esetén előállítását követően tudta megállapítani. Aki a magyar állam területéről vagy annak egy részéről kiltításra került, és oda engedély nélkül visszatért, elzárással büntethető kihágást követett el.⁸⁵³

A határszéli forgalmat ellenőrző csendőr tehát képes volt kiszűrni a legális utasforgalomból azokat a személyeket, akik tevékenységükkel vagy a birtokukban tartott tárgyak által veszélyt jelentettek a magyar államra. A szűkebb értelemben vett, határszéli szolgálathoz kapcsolódó idegenrendészet azonban csak erre korlátozódott, a jogsértést elkövető külföldiek állampolgárságának és személyazonosságának megállapítását elsősorban közbiztonsági érdekek tartották. *Az ország mélyiségében tartózkodó külföldiek ellenőrzése* hasonló alapokon nyugodott, melynek lényege, hogy minden kártékony idegen személyt az illetőségi helyére kellett visszatoloncolni. A községi illetőség a polgári magyar közigazgatás egyik alapvető fogalomköre volt, amely leginkább a mai állandó lakóhelyhez hasonlítható. Lényegében egy településnek felelt meg, mivel valamennyi helység – emberek meghatározott csoportjára nézve – egyúttal illetőségi község is volt. A jogintézmény elsősorban a közellátásban részesülő szegények ügyeinek rendezését célozta, mivel az egyes községek feladatává tette a gondozást és segélyezést. Aki tehát koldulásból vagy bűncselekmények elkövetéséből élt, azt visszatoloncolták származási helyére, ahol rehabilitálhatták. A külföldieket származási országukba juttatták vissza, vagyis a kiutasítás eredendően közbiztonsági intézkedésnek tekinthető.

A bejelentési kötelezettség később az ország egész területére kiterjedt.⁸⁵⁴ A községbe érkező bejelentett idegenekről az elöljáróság „Nyilvántartási könyv”-et vezetett.⁸⁵⁵ Az idegenek ellenőrzése és nyilvántartása elsősorban a közigazgatás feladata volt, melybe a csendőr csak támogató jelleggel kapcsolódott be. A bejelentési folyamatba a csendőr őr nem volt bekapcsolva, mégis rá hárult az ellenőrzések felelőssége.⁸⁵⁶

A csendőr járőr a portyázás közben talált utasokra nézve „*mindazon rendőri szabályok figyelemmel tartására volt köteles, melyek az idegenekre nézve fennálltak*”, vagyis az

idegenrendészeti ellenőrzés a csendőr alapfeladatai közé tartozott. Fontos volt azonban, hogy alapos gyanú nélkül, csupán útlevele ellenőrzése miatt senkit nem lehetett megállítani. Akik azonban bármely okból gyanúsak voltak, azokat a járőr igazoltatni volt köteles (pl. aki körözött személyre hasonlított, a csendőr közeledtére más irányba fordult, vagy ruházatán tiltott uszító jelvényt viselt, stb.).⁸⁵⁷

Külön kihívás volt azon külföldiek felderítése, akik nem jogszerűtlen tartózkodásukkal, hanem büntetendő cselekmények elkövetésével veszélyeztették a közcsendet és biztonságot. A nemzetközi gonosztevők közé sorolták a menekülő és a letelepedett idegen bűnözőket, a külföldi csavargókat és hivatásos koldusokat, az utazó bűnözőket, valamint a nemzetközileg üldözött bűncselekmények elkövetőit. A menekülő és letelepedett bűnelkövetők vagy utazó bűnözők figyelemmel kísérésére és felderítésére elsősorban közbiztonsági szempontból volt fontos, azonban a nemzetközi bűncselekmények elkövetői körében a szélhámosok és csalók mellett a leánykereskedők tevékenységét kiemelten kezelték.⁸⁵⁸

A belföldi idegenek ellenőrzése főként a házaló árusokra és vándoriparosokra vonatkozó rendelkezések betartásából, valamint a csavargók és adománygyűjtők felügyeletéből állt. E jogszabályoknak is volt azonban külföldiekre vonatkozó tartalma. Az igazolvány nélküli vándoriparos külföldiek előzetes letartóztatásának volt helye, házalást pedig csak magyar állampolgároknak engedélyeztek.⁸⁵⁹

A külföldiek bejelentését és tartózkodását az 1920-as években még mindig az 1903. évi törvény⁸⁶⁰ szabályozta, melynek ellenőrzésében a helyhatóság saját közegein túl az újjáalakult csendőrségnek is egyre nagyobb szerep jutott. Az idegenrendészeti ellenőrzés rendszere szinte azonos volt a háború előtti gyakorlattal. Az őrsparancsnok a tudomására jutott külföldieket a legközelebbi járőrszolgálatban felkerestette és személyazonosságukat, valamint tartózkodásuk célját megállapította. Ebből a célból az előző belföldi tartózkodási hely szerinti rendőrhatóságot vagy csendőr őrsöt is megkereshette. Mivel a külföldinek csak abban az esetben kellett személyesen megjelennie a községi elöljáróságnál, ha letelepedési engedélyért kívánt folyamodni, egyéb esetben pedig minden bejelentési kötelezettségét adatlapon teljesítette közvetett módon, az igazoltatott külföldiek esetében a csendőrrjárőr továbbra sem tudta megállapítani a kötelezettségek teljesülését. Külön figyelmet kaptak azok a külföldiek, akik lakhatási bizonylatot vagy letelepülési engedélyt kaptak. Őket nemcsak a főszolgabíró, hanem az illetékes őrs is nyilvántartotta és rendszeresen ellenőrizte. A

pályaudvarok, vendéglátóhelyek, szállodák ellenőrzésére időről időre „razziát” szerveztek, mely során valamennyi ott talált külföldit igazoltattak.⁸⁶¹

Az idegenrendészeti ellenőrzések gyakorlati végrehajtása kapcsán egy 1925-ös BM rendelet⁸⁶² vezetett be új elemeket. Eszerint minden külföldi két hónapot tartózkodhatott, melyet tartózkodási engedéllyel hosszabbíthatott meg. A kereső tevékenység folytatásához a beutazás előtt beszerzett „kincstári engedély” vagy utólag kérelmezett munkavállalási engedély volt szükséges.⁸⁶³ A rendelet hatályba lépését követően egyértelműen külföldinek tekintettek mindenkit, aki „*a fennálló jogszabályok értelmében nem magyar állampolgár.*” A kérdés azonban bonyolultabb volt ennél. Magyar állampolgárságot leszármazás, törvényesítés, házasság és honosítás útján lehetett szerezni.⁸⁶⁴ Az elcsatolt területekről származó személyeket a külföldiekre vonatkozó kötelezettségek terhelték és ezek következetes ellenőrzésével igyekeztek ösztönözni őket állampolgárságuk rendezésére. E személyek esetében nem a születési helyet, hanem az illetőségi helyet kellett figyelembe venni, vagyis akinek illetőségi helye továbbra is magyar területen volt, annak a magyar állampolgárságot nem kellett külön „optálnia”.⁸⁶⁵

Fő szabály szerint tartózkodási engedélyt az kaphatott, aki nem akart lakóhelyet létesíteni hazánkban. Érvényességi ideje egy év lehetett, melyet csak a belügyminiszter által kiállított tartózkodási engedély léphetett túl kivételesen. A munkavállalási célú tartózkodási engedély kiadása kizárólag a belügyminiszter hatásköre volt. Aki le akart telepedni lakhatási bizonylatot kaphatott, amely szintén egy évig jogosított magyarországi lakhatásra, de érvényessége meghosszabbítható volt.⁸⁶⁶

A bevezetett új rendelkezések a korábbinál világosabb és célhoz kötöttebb engedélyezési rendszert teremtettek, melyben a csendőrség feladatai is jobban meghatározhatók voltak. A tartózkodási idő, bejelentési kötelezettségek, valamint a különböző tartózkodásra jogosító engedélyek céljuknak megfelelő felhasználása mellett nagy hangsúlyt kapott a külföldiek munkavállalásának ellenőrzése is. Ez a közbiztonsági érdekek érvényre juttatása mellett a hazai munkaerőpiac védelmét is szolgálta. Az 1925. augusztus 1. után beutazott külföldiek csak munkavállalási engedély birtokában folytathattak kereső tevékenységet. Ezek a személyek kizárólag az engedélyben megjelölt munkakörben, községben, munkaadónál, időtartamban és feltételekkel vállalhattak munkát. Bármelyik körülmény megváltozásával új engedélyért kellett folyamodni. A más háztartáshoz szegődött házcselédek vagy nevelőnők és munkaadók például a rendelkezést azzal próbálták kijátszani, hogy az

alkalmazottat rokonként vagy próbaidősként jelentették be. Aki nem munkavállalási engedélyt, hanem más igazoló okmányt mutatott be, és ebben munkavállalást megengedő bejegyzés nem volt, akkor azt kellett vélelmezni, hogy az a számára tiltva van. Az ellenőrzések támogatására a korabeli szakirodalom rendszeresen foglalkozott az idegenrendészeti kérdésekkel, sőt mai terminológia szerint „kockázatelemzéseket” is készített a csendőrök számára.⁸⁶⁷

A külföldi engedély nélküli munkavállalása kihágást valósított meg, amelyért a munkaadót és a munkavállalót is felelősség terhelte. A csendőr ekkor a feljelentés mellé úgynevezett közigazgatási jelentést is készített, amelyben a külföldi ügyében eljáró rendőrbíróon kívül a közigazgatási szervek ügyintézőinek figyelmét is felhívta a körülményekre.⁸⁶⁸

A szakirodalom külön figyelemre érdemes csoportba sorolta még a külföldi artistákat és cirkuszi mutatványosokat, a „bolgár kertészeket”, a házaló bosnyák és székely árusokat, valamint a vándorló drótosokat és köszörűsöket is. A különböző kockázati kategóriák ellenőrzéséhez eltérő módszereket alkalmaztak. A mezőgazdasági idénymunkásokat (bolgár kertészeket) a munkatelepeken az összes munkás szigorú igazoltatásával évente kétszer kellett ellenőrizni, melyeket április második felében és szeptemberben kellett végrehajtani az idénymunkákhoz igazodóan.⁸⁶⁹

Az ellenőrzési, engedélyezési és nyilvántartási feladatok egységes és központosított végrehajtására 1930-ban létrehozták a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot, a KEOKH-t.⁸⁷⁰ A külföldiek ellenőrzését a főszolgabírók és a KEOKH továbbra is elsősorban a bejelentő és nyilvántartó lapok alapján végezték, így a vidéki területeken a csendőrség volt a gyakorlati végrehajtásra elsődlegesen hivatott testület. A tartózkodási engedélyt nyert vagy egyéb bejelentett külföldiek ellenőrzésére a csendőr előre fel tudott készülni, tájékozódni a beszélt nyelvről és tolmácsról gondoskodni, az utast megfigyelni vagy érdeklődni felőle. Más volt a helyzet azonban az út közben, lakott területen kívül igazoltatott külföldiekkel. A harmincas évek elején egyre több külföldi szerencsevadász és világutazó tűnt fel az utakon, akik új kihívás elé állították a csendőrséget, ezzel ösztönözve új módszertan kidolgozását. Igazoltatás közben a csendőröknek például nem szabadott egymás között magyarul az utasról beszélni, mivel az ellenőrzött személy sok esetben eltitkolta magyar nyelvtudását. Éppen ezért ha a csendőr beszélte is az utas feltételezett nyelvét, először magyarul kellett megszólítania, majd idegen nyelven, így felmérhette ennek lehetőségét.⁸⁷¹ A külföldiekkel való érintkezés során azonban problémát okozott a világnyelvek

ismerete. A leggyakoribb ismert idegen nyelv a német volt a legénység körében, azonban francia, angol vagy olasz nyelvismerettel szinte senki nem rendelkezett. A minimálisan szükséges kommunikáció biztosítására még két részből álló nyelvi füzetecskék gondolata is felmerült, mellyel a csendőr „*a külföldi rendelkezésére állhatott.*”⁸⁷² A nyelvismeret hiánya azonban nem vezethetett az intézkedés meghiúsulásához. A SZUT szerint a csendőr a felszólítását és a „*törvény nevében*” szavakat először magyarul mondta ki, majd – ha az intézkedéssel érintett személy nyelvét ismerte – más nyelven is. Azonban ha más nyelven nem beszélt, elég volt a magyar nyelvű felszólítás is, melynek eredménytelensége esetén jogosult volt további intézkedéseket tenni és kényszereszközöket használni.⁸⁷³

A növekvő idegenforgalom kapcsán nemcsak a nyelvismeret okozott problémát a mélységi ellenőrzések során. A korábbinál nagyobb felkészültséget igényelt az útiokmányok vizsgálata is. A korszak „kockázatelemzései” szerint az igazi világjáró okmányai rendben voltak, megfelelő mennyiségű pénzeszközzel rendelkezett, fizető szálláshelyen szállt meg nagyobb városokban, nappal mozgott és csak akkor ment gyalog, ha valamit meg akart figyelni. Ezzel szemben a külföldi „csavargó” általában kisebb belépő állomáson lépett az országba, ahol nem derült fény a létfenntartásához szükséges anyagi fedezet hiányára, úti célja általában valamely balkáni állam volt, került a nagyobb településeket, gyalog közlekedett és az ingyenes szállásokat kereste. A szakirodalom külön megemlíti, hogy ezek az „álvilágutazók” az utazás céljának igazolására saját készítésű albumot mutattak be, melyben feljegyzett élményeik és fényképeik mellé igyekeztek hivatalos hatósági bejegyzéseket és pecsétet szerezni „emlékül”. A csendőrnek e bejegyzésekre és főleg a fényképekre külön figyelmet kellett fordítania, mivel a hidakról, repülőterekről és vasútvonalakról készített képek a kémkedés gyanúját is felvetették.⁸⁷⁴ A nem kívánatos, közbiztonsági veszélyt és szociális terhet jelentő külföldiek kiszűrése tehát alapvető fontossággal bírt, ezért a csendőr minden általa fogatosított intézkedés alkalmával köteles volt körültekintően megállapítani az érintett személyazonosságát és egyéb körülményeit.⁸⁷⁵

Bizonyos bűncselekmények esetében – ahogy ma is – a bíróság a külföldieket az ország területének elhagyására kötelezte (kiutasította), a magyar állampolgárokat pedig valamely községből kitiltotta. A bűnvádi eljárás alá vont személyek állampolgárságát megfelelően tisztázni és lehetőleg „okmányszerűen” megállapítani volt szükséges.⁸⁷⁶ A büntettet elkövető külföldiek kiutasításuk mellett határozott időre vagy örökre eltilthatók voltak a visszatéréstől.⁸⁷⁷ A kiutasítás körüli eljárást külön

rendelet⁸⁷⁸ szabályozta. A kiutasított külföldieket a toloncolás szabályainak megfelelően kísérték a határra.

Bár a szabályozás folyamatosan fejlődött, a külföldiek ellenőrzésének gyakorlati fogásai alig változtak az évtizedek során.⁸⁷⁹ A fentiekből is látható, hogy a vizsgált időszakban az útlevelek ellenőrzése és a külföldiek rendészetére vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése komoly felkészültséget és szakmai tapasztalatot igényelt különösen annak fényében, hogy az ellenőrző személyeknek nem álltak rendelkezésére a ma már megszokott számítógépes adatbázisok és nyilvántartások. A fejlődő ellenőrzési módszertan az első világháború kitörésére hatékonyan biztosította a határon átlépő forgalom szűrését a kisebb határátlépési pontokon is, ennek ellenére azonban az idegenrendészet és az útlevél-ellenőrzés még az 1930-as évek közepén sem volt külön tantárgy a csendőr őrparancsnoki vagy járőrvezetői tanfolyamon és a rendőri képzésekben sem jelent meg.⁸⁸⁰ Minden nehézség ellenére a csendőrség a megváltozott kihívásokkal is eredményesen nézett szembe.

Az idegenek ellenőrzésének egyre részletesebb szabályait és eljárásrendjét a testület Szolgálati Utasításaiban, a mai szolgálati szabályzatok korabeli megfelelőiben is tetten érhetjük. Az 1881. évi SZUT még csak arra vonatkozóan tartalmazott rövid rendelkezéseket, hogy a csendőr szolgálata során a magányosan és rossz hírben álló csárdákat és az ott talált gyanús idegeneket ellenőrizze. A portyázás közben talált utasokra nézve az idegenrendészeti szabályok ellenőrzése kötelező volt, azonban ok nélkül feltartóztatni senkit nem lehetett. A csendőrnek a vámhatár átlépése tilos volt, azonban a Monarchia másik államának szomszédos kerületeibe bizonyos feltételek mellett üldözhetette a jogsértést elkövetőket.⁸⁸¹

Az 1900. évi SZUT a határszéli szolgálat kapcsán már kiemeli az útlevélrendészeti szabályok elsődleges ellenőrzését, valamint a csavargók, kémek vagy „*a biztonságra egyébképen veszélyes egyének*” kiszűrését. A magyar-román határt engedély nélkül átlépő személyeket az illetékes elsőfokú rendőrhatalóság elé kellett állítani.⁸⁸²

Az 1912. évi SZUT az előbbi rendelkezések megtartása mellett külön „Határszéli szolgálati utasítás” résszel bővült, ami a dualizmus korának legteljesebb szabályrendszerét foglalta össze a témában.⁸⁸³ A külön utasítás igénye a Magyar Királyi Határrendőrség határrendőri őrsegeinek 1912. május 01-ei megszüntetésével merült fel, amikor a csendőrségre egyébként is érvényes jogszabályok fenntartása mellett a „határrendőri külső végrehajtó szolgálatot” a testület átvette. Az utasítás előremutató módon megkülönböztet közvetlenül a határvonal mentén szolgálatot

teljesítő őröket és bizonyos határforgalmi tranzit- és csempészútvonalak mentén elhelyezkedő mélységi őröket. A határszéli őrök teendői között markánsan helyet kaptak az idegenrendészeti feladatok. Ezek különösen a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok, valamint a kitiltott, magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek ellenőrzéséből, a kerítés és leánykereskedés megakadályozásából, a határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti, közbiztonsági és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzéséből, útlevélvizsgálatból és a határszéli szállodák, vendéglők, kocsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek figyelemmel kíséréséből álltak. Külön feladatkört képezett a tiltott kivándorlás megakadályozása.⁸⁸⁴

A szolgálati utasításokon és jogszabályokon kívül a tárgyalt korszakban látott napvilágot a határrendészet első kézikönyve is.⁸⁸⁵

Bár a határszéli forgalom nagyságrendje és jellege merőben eltért a mai kishatárforgalmi rendszertől, számos kihívással és szakmai problémával szembesítette az ellenőrző közegeket. A mai technika adta lehetőségeket nélkülöző, a külvilággal gyakran még táviró-összeköttetéssel sem rendelkező határátlépési pontokon szolgáló csendőröknek megszerzett tudásukra, szakmai tapasztalataikra alapozva kellett döntést hozniuk az utasok be- vagy kiléptetésekor valamennyi ismertett szempont figyelembe vételével. A testület a határszéli szolgálat 1891-es megszervezésével⁸⁸⁶ került valójában kapcsolatba a külföldiek rendészetével és a határforgalom-ellenőrzéssel (bár az akkori értelemben vett idegenrendészeti feladatok fennállása folyamán folyamatosan jelentkeztek a testület napi tevékenységében). Összességében elmondható, hogy a kiegyezést követő évtizedek szerteágazó és egységes központi irányítást nélkülöző határőrizeti rendszerét a Magyar Királyi Határrendőrség megalakulása mellett a Magyar Királyi Csendőrség határszéli szolgálatának megszervezése helyezte új alapokra. A határrendőrség felállításáról szóló törvénycikket az országgyűlés a kivándorlásról, a külföldieknek a magyar korona országainak területén való lakhatásáról, valamint az útlevélügyről szóló törvénycikkek⁸⁸⁷ társaságában tárgyalta, ami az utazással és idegenrendészettel kapcsolatos szabályozási igény felértékelődését jelentette.⁸⁸⁸ Ezekre reagált a csendőrség is olyan megoldásokkal, melyek tapasztalatait a későbbiekben megszervezésre kerülő speciális szolgálatok kiépítésekor is figyelembe vette. A határszéli csendőrség felépítését a **XII. számú melléklet** foglalja össze.

3.5 A technikai fejlődés következtében megszervezett szolgálati tevékenységek

A közlekedés, távközlés és telekommunikáció területén a Magyar Királyi Csendőrség fennállása alatt bekövetkezett jelentős fejlődésből adódó különleges szolgálati tevékenységek eredményes megvalósítása érdekében a testület – a korábbi tapasztalatok felhasználásával – a két világháború között ismét speciális szolgálatokat hozott létre. Az ideiglenes jellegűnek tekinthető táborigazgatás, és a dualizmus-kori szervezeti felépítésből át nem vett határszéli csendőrség után hosszú időn keresztül nem különítették ki speciális feladatkörű szervezeti elemeket – vagy legalábbis nem szervezték őket önálló szolgálatba⁸⁸⁹ – a testületben. Ennek igényét a technikai fejlődés hívta életre, melyet a Magyar Királyi Csendőrség hagyományos szervezeti felépítése már nem volt képes kezelni. Ezzel azonban egy olyan útra lépett a testület, melyben a konzervatív szervezési elvek mellett egy megújulni képes és a változó körülményekre rugalmasan reagáló fegyveres közbiztonsági őrtestületté vált. A XIX. század végére Európa csaknem minden nagyvárosában megjelentek a benzinvagy petróleum üzemű robbanómotorral felszerelt autók, mint a haladás és a jövő hírnökei. Magyarországon a századforduló előtt indult meg a gépi meghajtású járművek közlekedése, amely néhány évtized alatt a vidéki területeken is a mindennapok részévé vált. A közlekedés rendjének megszervezése és fenntartása, valamint az egyre növekvő számú közúti balesetek megelőzése érdekében szükségessé vált az állami fellépés. A vidéki területeken a feladat a Magyar Királyi Csendőrségre, mint a rendért és a biztonságért általánosan felelős fegyveres közbiztonsági őrtestületre hárult és a két világháború közötti időszakra önálló közlekedési szolgálat kialakulásához vezetett, melynek működési tapasztalatait és egyes műeljárásait napjainkban is tetten érhetjük a rendőrség közlekedésrendészeti szolgálati ágának tevékenységében.⁸⁹⁰

Az 1930-as évek elején a magyar utakon kevesebb, mint 30 000 gépjármű közlekedett (a mai adatok kb. 0,008 %-a), a halálos kimenetelű közúti balesetek száma azonban elérte a jelenkori adatok 65-75 %-át.⁸⁹¹ A fővárosban a közlekedés rendje kiforrottabb volt, a vidéki utakon azonban egyre több közúti baleset következett be.

A magyar „automobilizmus” kezdetei azonban ennél sokkal korábbra tehetőek. Budapesten 1895-ben jelent meg az első „motorkocsi”, melyet nagy érdeklődés övezett és közlekedésére inkább szenzációként tekintettek, mint szabályozandó területre. A közlekedési szabályok alapjait és az ezek megszegésével megvalósuló kihágásokat ekkor az úttörvény⁸⁹² rendelkezései tartalmazták. Az évtizedeken

keresztül változatlan alapvetés is itt került megfogalmazásra, vagyis a „*balra hajts, balra térj ki, jobbról előzz.*”⁸⁹³ A technikai fejlődés azonban komplexebb szabályozást igényelt és önálló közlekedési rendelet kiadását sürgette. A szaporodó autók az államigazgatás figyelmét is felkeltették. 1897-ben a kereskedelemügyi miniszter⁸⁹⁴ állást foglalt a szabályozás tárgyában, mely szerint a benzin- és petróleummotorok üzemeltetésének hatósági felügyelete szükségtelen, mivel azok az általános tapasztalatok szerint nem veszélyesek. Az állami vezetés később belátta a gépjárműközlekedés szabályozásának szükségét, azonban az autók alacsony száma csak Budapesten indokolta külön szabályok megalkotását. A XX. század első évtizedében már az országos közlekedési rend iránti igény is felmerült, melyet az 1909. október 11-én Párizsban aláírt nemzetközi egyezmény alapján kiadott rendelet⁸⁹⁵ szabályozott. A rendelet a gépjárművek forgalmát, műszaki vizsgálatát, rendszámmal való ellátását, a gépjárművezetők képzését, valamint a nemzetközi forgalomban való részvétel feltételeit szabályozta. Az első állami sofőriskola 1912-ben nyitotta meg kapuit.

1926-ban Párizsban újabb közlekedésrendészeti tárgyú nemzetközi egyezmény megkötésére került sor.⁸⁹⁶ Ennek végrehajtási rendelete⁸⁹⁷ Közlekedési Kódex néven vált ismertté. A kódex hatályba lépéséig közel negyven közlekedési tárgyú rendeletben került szabályozásra a közutak forgalma. Ezeket foglalta egységes szerkezetbe az 1930. január 01-én hatályba lépett új jogszabály. A kisebb jelentőségű rendeletek hatályon kívül helyezése mellett az úttörvény és a korábbi gépjármű forgalmi szabályzat⁸⁹⁸ egyes részei érvényben maradtak. A kódex hatálya kiterjedt a közforgalmú utakon közlekedő valamennyi gépjárműre, állati és emberi erővel vont kocsira, kerékpárosokra, gyalogosokra, valamint az úton hajtott állatokra. Az utak fenntartása és műtárgyainak védelme azonban továbbra is úttörvényben, a gépjárművek nemzetközi forgalmára vonatkozó rendelkezések pedig az 1910-es BM rendeletben maradtak. A kódex rendelkezései nem vonatkoztak a közutakon elhelyezett vasutak forgalmára és a vasutakon való gyalogos közlekedésre.⁸⁹⁹

A kódex körüli kezdeti vitás kérdések rendezésére a belügyminiszter és a kereskedelemügyi miniszter közös értelmező rendeletet adott ki, amely a mindennapi életben felmerülő gyakorlati problémákhoz igazította a jogértelmezést. Ez gyakorlatilag a vicinális és közdülő utakon könnyítette a kódex szigorán és a mezőgazdasági munkák kapcsán enyhébb szabályokat írt elő.⁹⁰⁰ A területi hatály tehát továbbra is az úttörvényhez nyúlt vissza, amely az utakat hat csoportba osztotta azok fontossága alapján. Ezek az államutak, a törvényhatósági utak, az előbbieket a

legközelebbi vasútállomással összekötő utak, a községi közlekedési (vicinális) utak, a tisztán községi (közdülő) utak, valamint a magánosok és társaságok által létesített közforgalmú utak (magánutak).⁹⁰¹ Összességében tehát a kódex a szabályozottságot az utak forgalmának sűrűségéhez igazította, ami segítette az új rendre történő átállást és a mezőgazdasági áruszállítást.

Bár a harmincas évekre az utakon fordultak elő legnagyobb számban a nem természetes halálesetek, és a közlekedési balesetek 60 %-a vidéki utakon történt, külön intézkedések csak a legjelentősebb országutakon történtek a közlekedési rend fenntartására. Útjárőröket szükség esetén valamennyi csendőr őrs vezényelhetett szolgálatba, ez azonban legtöbbször a közbiztonsági szolgálat rovására történt és így nem lehetett rendszeres. A balesetek számának növekedése határozott intézkedéseket kívánt az állami vezetéstől. Ekkor már kb. 16 000 autó és 10 000 motorkerékpár közlekedett az ország útjain.⁹⁰² A főváros közlekedésének szigorúbb ellenőrzése dacára is 1932. évben 65 halálos áldozatot követeltek a közúti balesetek a közigazgatási határon belül. A vidéki állam- és alsóbbrendű utakon azonban még rosszabb volt a helyzet, 1932-ben 248 fő vesztette életét gépjárműbalesetben.⁹⁰³ A Magyar Királyi Csendőrség ilyen viszonyok között kapta feladatul a vidéki utak forgalmának közlekedési kódex szerinti ellenőrzését, valamint a balesetek visszaszorítását. Az első közlekedési őrsök megalakulásakor a testületben nem alkalmaztak gépjárműveket napi szolgálati feladatokra, így mind a járművek beszerzése, mind az állomány felkészítése új feladatként jelentkezett. A csendőrség – mint alapvetően gyalogos szolgálatot ellátó testület – tehát hátrányos helyzetből indulva kezdte meg a közlekedési rend megteremtését.

A közlekedési csendőrség felállítását a korszak közigazgatási gondolkodására jellemző felkészülés és előre tervezés elvei határozták meg. A közlekedési kódex hatályba lépését megelőzően mind a szükséges eszközök és járművek beszerzéséről, mind a leendő közlekedési állomány kiképzéséről intézkedtek. 1928. szeptember 04-től 1929. április 28-ig 20 kiválasztott csendőrt a honvédséghez vezényeltek, ahol gépjárművezetői tanfolyamon vettek részt. A tanfolyam végén a csendőrök motorkerékpár, személygépkocsi és tehergépkocsi vezetésére jogosító igazolványt is kaptak, amely az adott korszakban komoly szakképesítésnek számított. 1929. őszén szerezték be az első motorkerékpárokat a szakterület számára: három 1000 cm³-es Méray oldalkocsis, és hat 500 cm³-es Méray szülő motorkerékpárt. Ezek közül 1-1

oldalkocsis és 3-3 szóló motorkerékpárt az új őrök, a harmadik oldalkocsis járművet a nyomozó osztály „motortisztje”, mint a szakterület kikülönített szaktisztje kapta.⁹⁰⁴ A közlekedési szolgálat alapjait a székesfehérvári és győri őrökön fektették le, melyek az ország legnagyobb forgalmú útjain kezdték meg működésüket. Legénységük hat fő volt a kezdeti időszakban. A székesfehérvári őr a Budapestre vezető főutat csak a székesfehérvári kerület határáig felügyelte, később azonban egészen Budafokig, vagyis a fővárosi rendőrség működési területének határáig. A Balaton körüli Székesfehérvár-Balatonfüred-Keszthely valamint a Székesfehérvár-Siófok-Keszthely főutakat 300 km hosszan ez az őr ellenőrizte. A győri őr a Hegyeshalom-Győr-Komárom-Nyergesújfalu-Piliscsaba-Budapest útvonalat ellenőrizte 180 km hosszan. Ez az út akkoriban Európa egyik legjobb minőségű autópútja volt, ahol problémamentesen közlekedhettek a gépjárművek 90-100 kilométeres óránkénti sebességgel.

1930. április 01-től június 30-ig 19 fő önként jelentkezőt Székesfehérvárra vezényeltek három hónapos gépjárművezetői tanfolyamra a budapesti közlekedési őr felállításának előkészületeként. A csendőrség felügyelőjének elnökletével magtartott elméleti és gyakorlati vizsgákon a hallgatók kiválóan szerepeltek. A felkészítés ekkor már – az előre tervezésnek hála – saját erőből, a honvédség igénybevétele nélkül történt.⁹⁰⁵

Az 1931-ben megszervezett budapesti közlekedési őr⁹⁰⁶ felállításakor már figyelembe vették a megszerzett tapasztalatokat és kizárólag oldalkocsis motorkerékpárokkal látták el a legénységet. Az őr a Böszörményi úti csendőrlaktányában települt. 1931. március és április hónapjaiban a legénység oktatóutakon vett részt, majd először május 13-án indultak szolgálatba. Négy héten belül több mint 100 feljelentést tettek.⁹⁰⁷ A székesfehérvári út kivételével a budapesti őr ellenőrzése alá került a fővárosba futó össze főút, vagyis Nyergesújfalu felől 60 km, Vác felől 30 km, Hatvan felől 60 km, Cegléd felől 70 km, Örkény felől pedig 70 km, vagyis összesen 300 km.

A közlekedési őrök további szervezése a rossz gazdasági viszonyok miatt 1936-ig megrekedt, amikor a Balkán és a Mátra felé vezető utak felügyeletére felállították a kecskeméti és mezőkövesdi őröket.

A motoros legénység öltözete és felszerelése az első években problémákat okozott. A tollas csendőrkalapról annak tekintélye miatt nem szívesen mondott le az állomány, azonban a hosszabb távú működés tapasztalatai ellene szóltak. Többek között akadályozta a motoros szemüveg használatát és nem nyújtott kellő védelmet a téli

menetszél és az eső ellen. A közlekedési járőr számára éppen ezért célszerűségi okokból napellenzős tollas sapkát rendszeresítettek. A speciális feladatrendszer miatt a felszerelések és a fegyverzet átgondolása is szükségessé vált. Az oldalkocsis motorkerékpárral szolgálatot teljesítő járőrpár felszerelése eltért egymástól. A vezető pisztollyal, az oldalkocsiban helyet foglaló csendőr pedig puskával volt felszerelve a gyalogos járőrrel megegyező felszereléssel. A puskát a csendőr hosszirányban az ölébe fektetve szállította, ami baleset esetén veszélyes lehetett. Már a korai időszakban felmerült annak gondolata, hogy a közlekedési csendőröket kizárólag pisztollyal és kard helyett gumibottal lássák el. Az oldalkocsiban ülő csendőr esőben magára gombolhatta a koci vízhatlan takaróvásznát, a vezető ruhája azonban nem védett az esőtől. Felmerült a bőrruházat vagy bőrköpeny gondolata is a vezető részére.⁹⁰⁸ A felszerelések és a ruházat folyamatos fejlődése egyre inkább specializálta a közlekedési állományt és egy évtized múltán már korszerű motoros ruházattal rendelkeztek.

Az őrsök szolgálatellátásának növekvő színvonala és a személyi állomány korszerűsödő felszerelése mellett a szakterület vezetési rendszere is nagy fejlődésen esett át néhány év leforgása alatt. A közlekedési szolgálat kezdetben a Nyomozó Osztályparancsnoksághoz tartozott, így költséghatékonyabban kezdhette meg működését. A megtakarított összegeket a fejlesztésbe és képzésbe fektették.

1929-től 1932. augusztus 01-ig a motortiszt volt felelős a közlekedésrendészeti ügyekért. Ezt követően az I. csendőrkerület gépjármű előadója vette át a feladatokat, melyeket egészen 1936. június 15-ig, az első igazi közlekedési tiszti parancsnokság felállításáig végzett. Ez a Nyomozó Osztályparancsnokság alárendeltségében megszervezett Közlekedési és Híradó Alosztály volt. 1939. január 15-én az alosztály két szolgálti tevékenysége elkülönült és önálló alosztályokként működtek tovább.⁹⁰⁹

1937-ben az addig SZUT alapján általánosságban szolgálatot teljesítő közlekedési csendőrök külön szolgálati utasítást⁹¹⁰ kaptak, így szervezetük és felszerelésük mellett alapvető szabályozójuk is a specializáció felé hatott.

1938-ban Jánosházán, Debrecenben, Miskolcon, Dunaföldváron és Szolnokon állítottak fel új őrsöket. 1939-ben a felvidéki és kárpátaljai terület-visszacsatolásokkal megszervezésre került a kassai, az ungvári és a huszti őrs, 1940-ben a bajai, körmendi és gyulai őrsöket állították fel.⁹¹¹

1940. március 01-ével létrehozták a Magyar Királyi Csendőrség Közlekedési és Híradó Osztályát. Az osztály egy híradó, egy repülőtéri és három közlekedési

szárnyból állt (Budapest, Komárom és Ungvár székhellyel), melyeket egy műszaki alosztály szolgált ki.⁹¹² A közlekedési szárnyparancsnokok feladatai megegyeztek az azonos szintű parancsnokok feladataival, azonban neki évente kétszer a más alegységekhez használatra kiadott gépkocsikat is ellenőriznie kellett.⁹¹³

1941-ben Besztercén, Kolozsváron és Újvidéken hoztak létre új őrsöt. Az őrsök száma így már 19-re nőtt. 1942-ben Balassagyarmaton, Székelyudvarhelyen és Désen települtek új őrsök, ezzel párhuzamosan megkezdte működését a dési közlekedési szárnyparancsnokág is.⁹¹⁴ A megváltozott prioritások miatt egyes őrsök díslokációt váltottak: a gyulai őrs Szegedre, a bajai Kaposvárra, a debreceni Nagyváradra, a besztercei Szeretfalvára költözött.⁹¹⁵ A négy közlekedési szárny így 22 őrssel, őrsönként 7-9, országosan 201 közlekedési csendőrrel szerveződött. A testület egészéhez mérten a szakterület a dinamikus fejlődés ellenére is szerény méretű maradt. A repülőtéri szárny például három szakasszal és 19 őrssel, összesen 212-214 fő csendőrrel látta el feladatait,⁹¹⁶ ami vetekedett az országosan megszervezett közlekedési csendőrséggel.

A szerény létszám ellenére azonban a közlekedési szakterület testesítette meg a szervezet csaknem teljes mobilitási képességét, hiszen a közlekedési őrsökön kívül csak a magasabb parancsnokságok rendelkeztek gépkocsikkal. A terület-visszacsatolások idejére az ország területén már 22 közlekedési őrs működött, a gépjárművel ellátott őrsök száma a testületben azonban csupán 1,5 % volt. A gépjárműbeszerzéseknek köszönhetően 1936-tól évente kb. 30 db gépjárművel gyarapodott a testület, így 1943-ra már 500 gépjármű volt a szervezet hadrendjében.⁹¹⁷ A terület-visszacsatolások és a háborús előkészületek újabb feladatok elé állították a közlekedési csendőrséget. Ezek egyrészt új szervezeti elemek létrehozását és a tevékenység megszervezését jelentették ott, ahol addig nem volt közlekedési csendőrség, másrészt a felvonuló alakulatok számára a forgalomirányítást és a települő csendőrparancsnokságok gépjárművel történő ellátását.⁹¹⁸

A Felvidék közbiztonsági szolgálatának megszervezésére kirendelt csendőrségi szervezeti elemek megerősítésére 1939. január 24-től május 01-ig 10 közlekedési őrs 24 gépkocsija és ezek legénysége volt elvezényelve. Külön említést érdemel azonban, hogy Kárpátalja megszállásakor már nem volt szükség a közlekedési csendőrség járműveire és állományára.⁹¹⁹ Az 1941-ben a Balkánra felvonuló német csapatok áthaladását is a közlekedési őrsök állománya biztosította.

Összességében elmondható, hogy az 1929-ben felállított közlekedési csendőrség folyamatos fejlődésen esett át az 1940-es évekig. A szakterület a kedvező tapasztalatok dacára csak 1939-re fejlődött önálló szakterületté. Az őrök száma 1942-ig folyamatosan gyarapodott, a vezetési szintek és azok szervezettsége fejlődött. A közlekedési csendőrség alig több, mint 10 év alatt egy két őrösből álló „kísérleti” szolgálatból önálló és a szervezet sikeres működését nagyban elősegítő speciális szolgálattá alakult, melynek szakmai elvei és tapasztalatai napjainkig meghatározzák a hazai közlekedésrendészet fejlődését. A közlekedési szolgálat felépítését a **XIII. számú melléklet** tartalmazza.

A *közlekedési járőr elsődleges feladata* a közlekedési rend fenntartása, a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzése, baleset esetén az elsősegély nyújtás és a sérültek kórházba juttatásáról való gondoskodás, valamint a baleseti helyszínelés volt. Fontos feladatként kezelték az eltévedt autósok útbaigazítását és a műszaki segélynyújtást is. Az utakon és azok közelében észlelt bűncselekmények esetén a közlekedési járőr csak akkor intézkedett, ha a késedelem veszéllyel járt.⁹²⁰ Éppen ezért minden közlekedési csendőrnek tudnia kellett, hogy menetvonalán hol helyezkednek el őrök, melyeknek az elfogott személyeket átadhatták.

Szolgalatba induláskor a közlekedési járőr „*Szolgálati Lap*”-ot és „*Gépjármű menetlevelet*” kapott. A szolgálati tevékenységet úgy határozták meg, hogy a pihenőket is beleszámítva öt óra szolgálatra átlagosan 50 km leporlyázott útszakasz jusson. A kezdeti időszakban a győri és székesfehérvári őrök állománya ugyanannyi szolgálati órát teljesített, mint a gyalogos és lovas őrök járőrei, ezt azonban a gépjárművek kímélete és a karbantartási idő miatt csökkentették. A közlekedési járőr a budapesti őr megalakulása után napi öt óra szolgálatot teljesített, ami napi 50 km, vagyis havi 1.500 km megtételét jelentette. Az őrparancsnok napi átlag három órát töltött az utakon és 30 km-t járt be.⁹²¹

A járőr megengedett legnagyobb sebessége 40 km/h, az ellenőrző őrparancsnoké 50 km/h volt. A közlekedési járőr senkit nem üldözhetett, mivel ezzel a közlekedés többi résztvevőjét veszélyeztette volna. Ezt az ártatlanokat is veszélyeztető fegyverhasználattal vonták egy tekintet alá és szigorúan tiltották. A jelzésre meg nem álló vagy a baleset helyszínét elhagyó jármű rendszámát a járőr leolvasta és a legközelebbi telefon igénybevételeivel értesítette az útba eső őröket és a jármű feltartóztatását kérte.⁹²²

A szakterület eredményei kimagaslóak voltak és folyamatos fejlődést tükröztek. 1932-ben három őrön 16 motorkerékpárral látták el szolgálatukat. 1933-ban a járművek száma nem változott, mégis évi 40 000 kilométerrel, vagyis naponta átlagosan 100 kilométerrel több utat jártak be és ellenőriztek. 1935-ben változatlan járműállomány mellett már 60 000 kilométerrel több utat tettek meg 1933-hoz viszonyítva. A közlekedési állomány által feljelentett kihágások száma ezzel párhuzamosan az 1932-es 1816-ról 1935-ben 3682-re, 1938-ban pedig már 25 433-ra növekedett.⁹²³ 1942-re a szakterület már évi 100 000 igazoltatást foganatosított, ami őrönként 5000-6000 főt, közlekedési csendőrönként pedig közel 1000 főt jelentett. A közlekedési kihágások miatt felelősségre vont személyek száma évi 31 000 - 32 000 fő volt.⁹²⁴

A közlekedésrendészet nemcsak szervezeti struktúra kiépítését, felszerelés és gépjárművek beszerzését követelte a csendőrségi testülettől, hanem azt is, hogy teljes állománya felkészüljön a feladatkörében jelentkező, közlekedési vonatkozású feladatok hatékony végrehajtására. A speciális feladatú és képzettségű, de alacsony létszámú szakosított állomány önmagában nem volt képes a közlekedés rendjét fenntartani, így valamennyi csendőrnek ismernie kellett a közlekedési ellenőrzések alapjait. A közlekedésrendészet körében jelentkező feladatok általános (bármely járőr által végrehajtott) és speciális (csak a közlekedési állomány által végrehajtott) feladatokra oszthatók. A tényleges szolgálati feladatok három nagy csoportba rendezhetők, úgymint:

- 1) Forgalomirányítás és vonulással járó rendezvények biztosítása;⁹²⁵
- 2) A közúti forgalom ellenőrzésére,⁹²⁶
- 3) Feladatok közlekedési baleset helyszínén.

Mindhárom feladatscsoportba tartoznak általános és speciális feladatok.

Az autók terjedésével a csendőrség vezetői megfigyelték, hogy míg a szélhámosok és gyorsan menekülni szándékozó bűnözők egyre gyakrabban utaztak gépkocsin, addig a csendőr járőr az autó tekintélyéből fakadóan általában nem igazoltatta őket. Éppen ezért a szakirodalom ajánlásként fogalmazta meg valamennyi csendőrnek, hogy ne csak a jogsértés elkövetésén tetten ért gépkocsikat, hanem „kémpróbaszerűen” a közlekedő vagy éppen várakozó autókat és utasaikat is vonják ellenőrzés alá. Ezt az idegen autók esetében mindig, az ismerősök esetében pedig időszakosan volt ajánlatos végrehajtani. Nemcsak a közlekedési járőr, hanem valamennyi csendőr ellenőrizhette, hogy a gépkocsivezetőnek van-e jogosítványa, eleget tett-e a kötelező orvosi vizsgálatnak és van-e három kitöltött betétlapja. Mivel az indok nélküli ellenőrzéseket

kerülni kellett, az igazoltatás indokaként a gépkocsi és a vezető közlekedésre alkalmasságát, vagyis közvetve a személy- és vagyónbiztonság megóvását jelölték meg. A gépkocsivezetők ellenőrzésekor számos szabályt és előírást kellett figyelembe venni minden járőrnek. A közlekedési szolgálat állományának speciális ismeretei elméletileg csak az ellenőrzések alaposágában és mélységében mutatkoztak meg.⁹²⁷

A távolsági forgalomban közlekedő járművek vezetőinek és hajtóinak személyazonosításra alkalmas okmányokkal (pl. cselédkönyvvel, adóívvvel) is rendelkezniük kellett,⁹²⁸ míg a gépkocsikat – ahogy napjainkban is – elsősorban a rendszám-tábla azonosította.⁹²⁹ 1933. október 9-étől csak azok a gépjárművek közlekedhetnek közúti forgalomban, amelyek megvizsgáláson és újbóli nyilvántartásba vételen átesetek, valamint igazolólappal és adóbélyeggel rendelkeztek.⁹³⁰

A rendészeti ellenőrzést ajánlatos volt műszaki ellenőrzéssel is kiegészíteni, ha a csendőr kellően képzett volt az autók vonatkozásában. Elsősorban a lámpák működőképességét, a hátsó rendszám-tábla megvilágítását, a „mechanikai irányjelző” elhelyezését, a gumibroncsokat, visszapillantó tükröket, valamint lakott területen kívül a mentődoboz meglétét ellenőrizték.⁹³¹ A szabálytalanságok elkövetőit a csendőr figyelmeztette, feljelentette, vagy később⁹³² – a külföldi példákhoz hasonlóan – helyszíni bírsággal sújtotta.

Az általános és speciális közlekedésrendészeti feladatok a balesetek kapcsán különültek el leginkább. A gyalogos járőr inkább a helyszín biztosítására, míg a közlekedési járőr főként a felelősség megállapításra és a bizonyítékok rögzítésére koncentrált.

A szakirodalom fontosnak tartotta, hogy a *közúti balesetről* értesülő járőr ha csak tehette vegyen magához minden olyan eszközt, amely a baleseti helyszín felméréséhez szükséges. Ezek különösen a mérőszalag, zseblámpa, iránytű, térkép, óra, nyomrögzítő és mintázó anyagok, valamint kötel vagy zsineg a helyszín lezárásához. A helyszínrajz elkészítéséhez színes irónokra, milliméterpapírra, átlátszó papírra, és körzőre volt szüksége, a helyszín állapotát pedig ajánlott volt fényképezéssel dokumentálni. Ha bűnügyi fényképészről a helyszínelő járőr nem tudott gondoskodni, akkor amatőr fényképészt, mint bizalmi személyt vehetett igénybe. A keréknyomok fényképezés előtti láthatóvá tételéhez kréaport vagy mészpórt használhatott.⁹³³ Ezek a felszerelések a közlekedési járőrnél megtalálhatóak voltak, de a gyalogos őrsök

járóreinek – akár bizalmi személyek bevonásával is – külön gondoskodniuk kellett róluk.

Az általános gyakorlat szerint a baleset helyszínére érkező gyalogos járőr egyik tagja a sebesültekkel foglalkozott, a másik gondoskodott a nyomok megóvásáról és biztosította a helyszínt. A biztosító csendőr kiválasztotta a nézelődők vagy arra közlekedők közül az orvost, más állami alkalmazottat, vagy szabadságos katonát, akit segítségnyújtásra hívott fel és adataikat feljegyezte. A tanúk kiválasztása után a számára érdektelen személyeket el kellett távolítani.⁹³⁴ Különösen meg kellett akadályozni, hogy a balesetben érintett gépjárművekhez bárki hozzányúlhasson és megváltoztassa a sebességváltó állását, az irányjelző állapotát vagy megrongálja fontos alkatrészeket és később műszaki hibára hivatkozzon. A súlyosabb sérülteket egy alkalmas járművel a legközelebbi kórházba irányították vagy e célból üzenetet küldtek valakivel az őrre. Ha a sérülések nem voltak súlyosak, akkor hatósági tanúk előtt ki is kellett hallgatni a sérülteket. Ha közlekedési járőr érkezett a helyszínre vagy vette át az intézkedést, azonnal megkezdte a helyszíni szemlét. Tisztázta, hogy mi változott meg a helyszínen és miért, a talált nyomokat pedig pontosan felmérte és a későbbi helyszínrajz elkészítéséhez vázlaton ábrázolta.

A helyszín vizsgálatát a baleset tényleges helyszínének 100-500 méteres körzetében kellett elvégezni. A keréknyomok vizsgálata volt az első lépés, melyek irányát, folyamatosságát és mintázatát szemlélték meg. Ezt minél előbb el kellett végezni, mivel a forgalom tovább haladásával ezek a nyomok megsemmisültek. A keréknyomokat a szakirodalom gurulási, fékezési, csúszási (farolási), és ütközési nyomokként különböztette meg. A keréknyomokat a baleset helyszínétől 50-100 méteres távolságig vizsgálták meg, hogy a gépkocsik mozgására és sebességére következtetni tudjanak.

A balesetben részes járművek vezetőinek és utasainak kikérdezése volt a következő lépés, ha azt állapotuk megengedte. Fontos volt a személyi adatok és a sérülések pontos rögzítése későbbi orvosi bizonyítvány beszerzése céljából. Ezt követte a tanúk kihallgatása, melyet azon a helyen kellett végrehajtani, ahol a baleset idején tartózkodtak. A kikérdezés alkalmával bizalmi személy jelenléte volt szükséges, mivel a csendőr jegyzőkönyvet nem vett fel. A helyszíni kihallgatást azért tartották fontosnak, mert így az élmény még friss volt és a felelősség szempontjából érdekelt személyek sem tudták befolyásolni a vallomásokat. Minden tanút minden jármű, személy és más tanú helyzetére és valamennyi külső körülményre vonatkozóan ki

kellett kérdezni. A tanúk elmondása alapján meg kellett állapítani a jármű sebességét is, amely egy adott tereptárgytól a baleset helyszínéig tartó útszakasz megtételének idején alapult. A sebességet a járőr valószínűsítette a jármű tanú általi észlelésének helye és a balesetig történt eseményekhez szükséges idő alapján. Például a tanú 500 méterre látta meg a gépkocsit egy fa mellett és a baleset bekövetkezéséig 20 lépést tett meg. Ha a lépései tempóját a járőrnek bemutatta kiderült, hogy 20 lépést mennyi idő alatt tett meg. Az időre vonatkozó kérdéseket a tanú személyiségéhez igazították, vagyis tisztázták, hogy a kérdéses időszakban mit mondott, honnan hová haladt, hányat szívott a pipájából, stb. A járőr ebből valószínűsítette a járművek sebességét. Természetesen a sértett és gyanúsított felet is kikérdezte a fentiekre, akiknek a járművek sebességére vonatkozó nyilatkozatait a fentiek tükrében vizsgálta.

Ha gyanú volt arra, hogy a balesetet okozó jármű vezetője ittas volt, annak fokát orvossal meg kellett állapíttatni, és erről bizonyítványt kérni. Ha a vezető ittasnak bizonyult, akkor az elindulása helyétől a balesetig megtett útját teljes hosszában be kellett járni, az ennek során történt eseményeket és tapasztalható körülményeket fel kellett deríteni. Aki alkoholt fogyasztott, nem vezethetett járművet így Olaszország után második európai államként hazánkban is tiltottá vált az ittas vezetés.⁹³⁵ A csendőr az ittas vezetés közben tetten ért személyt elfogta.⁹³⁶

A közúti balesetekről készített feljelentések mellé csatolni kellett a sértett orvosi bizonyítványait, könnyű testi sértés esetén a nyilatkozatot, az ittas okozó orvosi bizonyítványát, erkölcsi és vagyoni bizonyítványt, a fiatalkorú okozó születési anyakönyvi kivonatát, a helyszínrajzot, valamint a betétlapot.⁹³⁷

Gyalogosok elütésénél (gázolásnál) a sértett testén is keresték a kocsitól hagyott nyomokat, hogy megtudják, a jármű melyik része érintkezett a személlyel. A baleset környezetében és a műtárgyakon gumikenődéseket, olajnyomokat, üvegcserepeket és vérnyomokat kerestek, melyek helyét pontosan feljegyezték. A későbbi eljáráshoz rögzíteni kellett a látási viszonyokat, időjárást, hőmérsékletet, az úttest állapotát és szélességét is.⁹³⁸

Minden baleset helyszínéről helyszínrajzot kellett készíteni, melyből az utat, a tereptárgyakat, a balesettel kapcsolatos nyomokat és tárgyakat, az egyes személyek elhelyezkedését pontosan fel kellett ismerni.⁹³⁹ A helyszínrajzzal kapcsolatban három alapvető követelményt fogalmaztak meg: egyszerű legyen, vagyis csak a legszükségesebb tereptárgyakat tartalmazza, világos legyen, vagyis külső szemlélő is el tudja képzelni a történeteket, és áttekinthető legyen, vagyis a világtájakat,

távolságokat és a vázlat léptékét fel kellett tüntetni rajta.⁹⁴⁰ Az ekkor bevezetett egyezményes jelek és alkalmazott jelzések, valamint a helyszínrajz elkészítésének gyakorlati lépései napjainkig alig változtak. (A közlekedési csendőrök által alkalmazott jelek és jelzések, valamint a napjainkban használt jelkulcs összehasonlítását a **XIV. számú melléklet** tartalmazza.)

Összességében elmondható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség közlekedésrendészeti tevékenysége megfelelt a vele szemben támasztott szervezeti és társadalmi elvárásoknak és sikerrel tette biztonságosabbá a közúti közlekedést hazánk vidéki útjain. Az 1920-as évek végére egyre nagyobb számban megjelenő gépi meghajtású járművek ellenőrzése fokozódó rendészeti igényt fogalmazott meg, melyet a csendőrség hangsúlyos szerepvállalással elégített ki. A közlekedési csendőrség a szervezet sokrétű feladatkörébe illeszkedve tette központilag szervezetté a közúti forgalom ellenőrzését és tevékenysége nyomán olyan eljárásrendek és szakmai alapelvek fogalmazódtak meg, melyek napjainkig fellelhetők a közlekedési balesetek helyszínén foganatosított intézkedésekben. Fontos kiemelni, hogy a tárgyalt szakmai fogások és műeljárások nagyrészt gyakorlati tapasztalatszerzés útján, a napi szolgálatteljesítés lehetőségeihez és igényeihez igazodva, a változó közlekedési renddel együtt fejlődtek. A közlekedésrendészeti ellenőrzéseket vagy a közúti balesetek helyszínelését végrehajtó személyi állomány számára az új feladatkör e gyakorlati megközelítésnek köszönhetően könnyebben elsajátítható volt, és az alkalmazott módszerek is rugalmasabban igazodtak a közlekedésrendészeti szabályok változásaihoz.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetére és szolgálati metodikájára a technikai fejlődés más vívmányi is hatást gyakoroltak. A kommunikációs eszközöket is hamar fegyvertárunk részévé tették a közbiztonságra vagy állambiztonságra veszélyes személyek és szervezetek. A rádiózás polgári célú felhasználásával megnyílt az út a készülékek illegális használata előtt, melyre a közbiztonsági szervezeteknek megfelelő választ kellett adniuk. Különösen fontos volt ez a Magyar Királyi Csendőrség számára, amely az ország vidéki területein teljesítette szolgálatát. A futárszolgálat vagy a táviró használatánál hatékonyabb, a kor műszaki színvonalának megfelelő hírösszeköttetés biztosítása elengedhetetlen volt a magas szintű közbiztonsági szolgálat fenntartásához, ezért a csendőri szervezet már viszonylag korán érdeklődést mutatott az új lehetőségek iránt. A szervezet katonai jellege a híradó szolgálat megszervezésére is nagy hatással volt, ami megbízható hírendszer kialakítását eredményezte.⁹⁴¹ Az 1930-as években

már szaktanfolyamokon felkészített híradó csendőrök⁹⁴² működtették az országos rádió hírrendszert, és magas színvonalon látták el hírközlési, figyelési és rádió-felderítési feladataikat. A híradó szolgálat nagyban hozzájárult a csendőrség kiemelkedő felderítési eredményességéhez.

A XX. század első évtizedeiben egy fiatal, de dinamikusan fejlődő találmány írta át a hírközlés történetét. A rövid múltra visszatekintő rádiózás szinte mai korunkat megszégyenítő gyorsasággal terjedt el a világon. A rádióvevő ősenek HERTZ rezonátora tekinthető, amellyel 1887-88-ban kísérletben bizonyította az elektromágneses hullámok létezését. Az olasz MARCONI 1894-ben mutatta be a távközlési hullámok gyakorlati alkalmazását és a drótnélküli távirót. Az orosz POPOV 1896-ban 250 méterre továbbította az első drótnélküli táviratot, öt évvel később pedig már Anglia és Amerika között is vezeték nélkül folyt az információcsere.⁹⁴³ Lee de FOREST 1906-ban feltalálta a háromelektrodás csövet, a triódát, mellyel tökéletesebb vevőkészüléket lehetett létrehozni, így lehetővé vált, hogy a rádió ne csak jeleket, hanem emberi hangot is közvetítsen. Az első rádióműsort 1914-ben sugározták a belgiumi Lackenben, 1921-ben pedig Pittsburghben útjára indult az első rendszeres adás. A rádió műsorszórás hamarosan egész Európában elterjedt: 1922-ben megalakult a British Broadcasting Co. Ltd. (BBC), és Németországban két magántársaság is megkezdte a sugárzást.

A rádiózás magyarországi fejlődése 1903-ban kezdődött Budapest környéki rádiókísérletekkel, melyeket 1906-ban komoly eredmény követett: HOLLÓS József és TOLNAI Henrik Fiume kikötőjéből olyan rádiójeleket sugároztak az „Előre” nevű gőzhajó vevőkészülékére, melyeket még Anconában is jól vettek. 1914-ben már rádióállomás is létesült a Csepel-szigeten, melynek jele egész Európában fogható volt.⁹⁴⁴ Az első világháború alatt már Magyarországon is folyt katonai rádió-adóvevő gyártás, melyeket sikeresen alkalmaztak a harctéri hírközlésben.⁹⁴⁵ A háborús tapasztalatok és gyártási kapacitás hatására a polgári célú rádiózás is nagy lendületet vett. A Magyar Távirati Iroda 1925. december 1-én nyitotta meg a magyar rádióhírmondó budapesti állomását, melyet KOZMA Miklós vezérigazgató a következő szavakkal adott át:⁹⁴⁶ „*A magyar kultúra fegyvertára erős fegyverrel gyarapodott*” Akkor még nem sejthette, hogy ez a zseniális találmány valóban fegyverré válik, méghozzá a bűnüldöző szervek kezében.

1930-ban Németország kezdeményezésére a nemzetközi bűnügyi szervek a rádiót, mint a távközlés egyik legkorszerűbb és leggyorsabb eszközét a nyomozás

szolgálatába állították. Ekkor alakult meg a Nemzetközi Bűnügyi Rádió Hírszolgálat, melyhez az épülő magyar közbiztonsági rádiózás is csatlakozott.⁹⁴⁷ A hírszolgálat Berlinben, Budapesten, Pozsonyban, Bukarestben, Zürichben, Oslóban, Szófiában, Rómában, Hágában és Brüsszelben működtetett rádió adóállomásokat, melyek közül a berlini adóállomás a hírszolgálat vezetőállomása volt. A berlini központ irányítása mellett az állomások egymással közvetlen összeköttetésben álltak és biztosították a rádiórendszeren érkező híryanagy saját közbiztonsági szerveikhez történő gyors továbbítását. Ennek eszközét az egyes országok területén létesült közbiztonsági rádió hírhálózatok képezték, melynek hazai vezető állomása a rendőrségi rádió hírhálózat budapesti központja volt. Magyarországon a rendőrség és a csendőrség külön rádió hírhálózatokkal rendelkezett külön-külön vezetőállomással Budapesten. Országon belül ezek a hálózatok egymástól függetlenül, önállóan működtek. Az együttműködést a vezető állomások közti közvetlen távbeszélő-összeköttetés biztosította. Az itt átvett információk kerültek közlésre a saját hálózatokon. Ezenkívül a rendőrségi rádióhálózat vezető állomásának naponta kisugárzott híryanagyát a csendőrség híradó szárnyparancsnokságának megfigyelő állomása is vette, és az azonnali intézkedésre szoruló sürgős közleményeknek a csendőrség rádióhálózatán való továbbításáról gondoskodott. Ezeket, valamint a felvett többi híryanagyot a *Nyomozati Értesítőben* közzététel céljából a csendőrség központi nyomozó szervéhez továbbította.⁹⁴⁸

Már korán felismerték, hogy a biztos összeköttetés és híradás alapja a híradó eszközök párhuzamos alkalmazásán nyugszik. A vezetékes telefon- és távíróvonalak nem minden esetben üzembiztosak, mert azok elvágásával, a központok elfoglalásával könnyen üzemképtelenné tehetők. Ennek veszélye akár a rendbontó, zavartkeltő elemek tevékenysége, akár elemi csapások vagy rendkívüli események miatt folyamatosan fennállt. 1936. februárjában például egy Pécs környékén tomboló hóvihárban a posta és a vasút valamennyi távíró és távbeszélő vezetéke megrongálódott, így az összeköttetés Budapest és Pécs között teljesen megszakadt. A budapesti és pécsi csendőr híradó őrsök a miskolci őrs irányításával és közvetítésével kapcsolatba léptek, és 48 órán át biztosították a hatósági intézkedések továbbítását az elszakított országrészbe.⁹⁴⁹

A folyamatos hírosszeköttetés biztosítására a csendőrségi szervezeten belül Budapesten létrehozták a híradó szárnyparancsnokságot, amely a testület központi vezetése alatt álló Közlekedési és Híradó Osztályparancsnokság alárendeltségébe tartozott. A szervezeti elemet 1940-ben alakították ki a híradó szolgálat egységes

keretbe foglalása céljából. A szolgálati tevékenység ekkor még csak szárnyparancsnokság szintjén önállósult az osztályon belül, de 1943-ban önálló híradó osztállyá alakult.⁹⁵⁰ A vezetett híradó szervek három csoportra voltak oszthatók, úgymint:

- 1) alárendelt szervekre;
- 2) utalt szervekre,
- 3) ideiglenesen kikülönített szervekre.

Alárendelt szervek voltak a híradó szárny törzsének központi rádió megfigyelő és nyomozó alcsoportja, központi rádió nyilvántartó és adat-kiértékelő alcsoportja, a híradó szakaszparancsnok és a híradó őrsök, valamint a híradó műhely és híradó anyagraktár. Ezek feladata volt a közbiztonsági híradó szolgálati teendők ellátása, vagyis végrehajtó szervek voltak. A kezdeti időszakban hét híradó őrs került felállításra, melyek a csendőr kerületparancsnokságok székhelyeire voltak telepítve. A revíziós időszakban további négy őrrel bővült a szervezet, így őrs települt Budapesten, Székesfehérváron, Szombathelyen, Pécsen, Szegeden, Debrecenben, Miskolcon, Kassán, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, valamint Ungváron, őrsönként hat-hat főnyi legénységgel.

Utalt szerveknek a csendőrparancsnokságoknál telepített állandó jellegű rádió adóállomásokat és rádió vevőállomásokat neveztek. Ezek a hírváltás lebonyolításában végrehajtó szervek, a híradó szolgálat egyéb vonatkozásaiban azonban csak támogató szerepük volt. Alárendeltségük kettős: forgalmi, szolgálati és műszaki szempontból közvetlenül a híradó szárnyparancsnoksághoz voltak utalva, egyéb szempontból viszont annak a parancsnokságnak alárendeltségébe tartoztak, melyek rádióállomásán a szolgálatot ellátták. Ezt a kettős alárendeltséget a központi, egy kézben összefutó irányítás elve tette szükségessé, mint az eredményes és üzembiztos híradó szolgálat elengedhetetlen alapfeltétele.

Ideiglenesen kikülönített szervek forgalma alá az olyan rádióállomásokat tartoznak, melyek átmeneti, ideiglenes telepítését rendkívüli közbiztonsági viszonyok, különleges összpontosítások, biztosítások stb. tették szükségessé. Ezek lehetnek mozgó és nem mozgatható rádióállomások is.

A rádió-hírváltás gyors és rendeltetésszerű lebonyolítása megkövetelte, hogy a rádió hálózat tagozódása a kiszolgálásra hivatott alakulat szervezetére épüljön, és ahhoz igazodjon. Az intézkedésre hivatott parancsnoknál volt tehát a vezető állomás, az

alárendelt egységeknél pedig a tagállomások. Ezek a szolgálatilag együttműködő rádióállomások alkottak egy forgalmi kört, ami a hírközlés alapeleme volt.⁹⁵¹

A csendőrség rádió-hírrendszere tehát a szervezethez alkalmazkodott. A rádióállomások túlnyomó többsége csak vevőkészülékekkel volt felszerelve, ami a kétoldalú hírváltást nem tette lehetővé. Ennek ellenére a rendszer értékes híryanagok, körözések, közbiztonsági, állambiztonsági, bűnügyi felhívásoknak továbbítására kiválóan alkalmas volt. A csendőrség trianoni szervezetében a rádió-hírváltás részbeni hiánya nem volt érezhető, mert az őrsők aránylag könnyen megközelíthetők voltak és távbeszélő állomásokkal rendelkeztek, a közbiztonsági viszonyok pedig általában nyugodtak voltak. Égetővé vált azonban a rádió hiánya, amikor a trianoni keretből kilépve, az országhoz visszacsatolt területeken került alkalmazásra csendőrségi erő. A híradó szolgálat gyakorlati hasznát már a korai időszakban megtapasztalhatta a szervezet. 1938. év őszén a Csallóközbe bevonuló csendőr alakulatok azt tapasztalták, hogy a kivonuló csehszlovák hadsereg valamennyi kommunikációs csatornát működésképtelenné tett. A hírösszeköttetési rendszer kiépítése tehát a csendőrség híradó szolgálatára hárult, amely 1938. november 8. és december 9. között 412 táviratot továbbított. Ez a kor műszaki színvonalán egy ideiglenesen kiépített rendszeren keresztül hatalmas teljesítménynek számított. Az itt szerzett tapasztalatok alapján 1939. tavaszán Kárpátalja visszafoglalásánál az összpontosított csendőrségi erőket már rádió adóállomásokkal is felszerelték, melyek nagy szolgálatot tettek. Az általuk továbbított táviratok száma 1939. március 15-től április 20-ig már 2989 volt.⁹⁵²

A közbiztonsági híradó szolgálat teljes körű megszervezéséhez a fenti tapasztalatok birtokában, máig érvényes elvek mentén fogtak hozzá. A hálózat kiépítésénél alapvető cél volt az egységes, központi irányítás alatt álló és a közbiztonsági szolgálat céljainak megfelelően szervezett hírrendszer létrehozása. Követelményként fogalmazták meg, hogy ez a hírrendszer tegye lehetővé a közbiztonsági szolgálatot teljesítő, de különösen a szoros együttműködésre utalt szervek közvetlen összeköttetését és hírváltását, és a közbiztonsági rádió felderítési tevékenységgel szervesen kapcsolódjon az államrendészeti szolgálathoz is. Ehhez elengedhetetlen volt, hogy a híradó szolgálatot teljesítő legénység kiképzési foka olyan legyen, hogy a hírváltás, de különösen a rádió felderítés terén a rá háruló mindenkor szolgálati kötelemeknek eleget tudjon tenni. Ez azt jelentette, hogy a híradó csendőr számára nélkülözhetetlen volt, hogy magas szintű közbiztonsági, rádióforgalmi és műszaki képzettséggel rendelkezzen. A siker zálogát viszont mindenekelőtt abban látták, hogy minden csendőr legyen annyira tájékozott a

közbiztonsági híradó szolgálatról, hogy támogató közreműködésével e szolgálatot eredményesen segíthesse.⁹⁵³ A követelménytámasztás máig érvényes egyes alapelemei példaként szolgálhatnak napjaink rendészeti hírközlési és infokommunikációs rendszereink fejlesztéséhez és működtetéséhez is.

A korabeli műszaki szakirodalomban rádió hírváltás alatt két vagy több rádióállomás kölcsönös forgalmát, összeköttetését értették. Az összeköttetés megvalósulhatott Morse-jelkkel távíró üzemmódban, és élőszóval távbeszélő üzemmódban. Az adás titkosan, előre meghatározott váltakozó időpontokban történt, amiről a vétel után az őrsparancsnok írásban jelentést kapott. Kezdetben komoly problémát okozott a rádiófigyelési feladatokra beosztott csendőröknek a hosszú órákig tartó koncentráció, és a műszaki kihívások miatti folyamatos stressz. A csendőrök „nyugalmanak megőrzése” érdekében, valamint a távíró üzemű hírváltás előnyösebb vételi és terjedési viszonyai miatt ez a közlési mód került előtérbe. A távíró üzemmód akkori szóhasználattal élve „*egyéni indulatok kifejezésére jellegénél fogva sem alkalmas s így az üzemfegyelem őrzője és megtartója*” volt. A fenti körülmények indokolták, hogy az adóállomásokon szolgálatot csak erre felkészített rádiótávírász csendőrök teljesíthettek.⁹⁵⁴ A híradó állomány kiválasztásánál összetett szempontrendszert kellett figyelembe venni. Híradó szolgálatot híradó csendőrök, rádiótávírász csendőrök, és rádió vevőállomás-kezelő csendőrök teljesítették. A híradó csendőrök a csapatállományba sorolhatók. Kiképzésük híradó tanfolyamokon történt, a híradó állományba való átminősítés feltétele ennek sikeres elvégzése volt. A híradó szárnynál és a híradó őrsökön, sőt általában híradó alakulatoknál csak híradó csendőrök teljesíthettek szolgálatot. A híradó őrsparancsnoki rátermettség elbírálása az őrsparancsnoki iskola eredményes elvégzését követő híradó őrsparancsnoki vizsgán történt. Ennek sikeres letétele után volt csak előléptethető a jelölt híradó tiszthelyettségé. A rádiótávírász csendőrök állománya szakszolgálatos állománynak minősült, tagjai korra való tekintet nélkül egészségi szempontból közbiztonsági szolgálat ellátására alkalmatlan csendőrök voltak. Kiképzésük rádiótávírász tanfolyamokon történt. Ennek sikeres elvégzése feltétele volt a rádiótávírász állományba való átminősítésnek. A híradó és a rádiótávírász legénység kiképzése és a szaktanfolyamok megtartása a híradó szárnyparancsnokság feladata volt. A híradó utasítások megengedték, hogy ideiglenesen és átmeneti jelleggel a híradó őrsökön a távíró hírváltás lebonyolításában jártas, az adóállomásokon az eszközök kezelésében

jártas csendőrök is teljesítsenek szolgálatot. Így a híradó szolgálat folytonossága szakemberhiány esetén is biztosítva volt.

A rádió vevőállomások kezelésére külön szakképzett csendőrök nem voltak rendszeresítve. Ezt a szolgálatot minden csendőrnek ismernie kellett. A szükséges ismeretek elsajátításában az első kiképzést a csendőriskolában kapták, a továbbképzés a vevőállomással ellátott parancsnokságnál történt. A híradó szolgálatra vonatkozó utasítások kifejezetten előírták, hogy minden ilyen parancsnokság köteles gondoskodni a rádió vevőkészülék kezelésében jártas csendőrök kiképzéséről. A vevőállomások kezeléséhez szükséges ismereteket egyrészt a készülékekkel kiadott „Kezelési Szabályok” tartalmazták, másrészt maguk a híradó utasítások írták elő.⁹⁵⁵

A szükséges műszaki szakismeretek mellett azonban a híradó szolgálatot teljesítő legénységnek további, főként szakmai követelményeket is teljesítenie kellett. Mint teljes értékű csendőrnek ismernie kellett mind az egyenruhás, mind a polgári ruhás járőrök szolgálatának szabályait, mert ezek hiányában a rádiófelderítés helyszíni teendőivel nem tudott volna megbirkózni. A nyílt fellépés bekövetkezéséig minden feltűnést kerülnie kellett, így a szolgálat bizonyos járőrszolgálati tapasztalatot feltételezett.

Természetesen ismernie kellett az összes rádióforgalmi szabályt, valamint a rádióhullámok terjedési viszonyait, ami a rádió-felderítő szolgálatban nélkülözhetetlen alapkövetelmény volt. A híradó csendőrnek tájékozottnak kellett lennie mind a nemzetközi rádióegyezmények, mind az egyéb engedélyek alapján működő összes rádió-hírrendszer terén, ismernie kellett azok szabályait és forgalmát, hogy felismerhesse a titkos és gyanút keltő, szabálytalan berendezéseket. Ezekon kívül előnyös volt, ha a híradó csendőr nyelvismerettel is rendelkezett és a gyorsírásban is jártas volt.

A műszaki ismereteket a híradó csendőrtől természetesen magas szinten várták el. A hírváltás üzembiztos lebonyolítása, a rádió-felderítő szolgálat eredményes teljesítése, és a híradó anyagok szakszerű karbantartása nagy precizitást és komoly elméleti ismereteket igényelt. Minden előtalált rádiókészüléket, vagy bármilyen felépítésű és rendszerű rádió berendezést a híradó csendőrnek fel kellett ismernie, és annak részeiből, tulajdonságaiból a nyomozás további teendőire, szükséges eljárási cselekményekre támpontokat kellett kiolvasnia.⁹⁵⁶

A csendőrség híradó szolgálatának tevékenysége a már említett három fő feladat köré csoportosítható:

- 1) hírösszeköttetés biztosítása;
- 2) rádió-felderítés és figyelés;
- 3) híradó eszközök karbantartása és javítása.

A rádió-felderítésnek nemcsak az volt a célja, hogy a titkos adóállomásokat, vagy az ilyenek nem minősülő, de engedély nélkül sugárzó egyéb adóállomásokat felderítse és ártalmatlanná tegye, hanem az is, hogy megállapítsa mi volt a rendeltetésük, kikkel, milyen állomásokkal és milyen összeköttetésben álltak. Ennek az elvi meghatározásnak büntetőjogi és nyomozástani vonatkozásai is voltak. Büntetőjogi szempontból az engedély nélkül működő adóállomás tulajdonosának cselekménye vétségnek, háború idején büntettnek minősült.⁹⁵⁷ Ha azonban az állomás bizonyíthatóan kémtevékenységhez kapcsolódott, és mint ilyen a titkos állomások fogalma alá tartozott, a cselekmény már hűtlenségnek minősült.⁹⁵⁸ Nyomozástani szempontból az adott állomás összes műszaki, forgalmi és személyi összeköttetéseit fel kellett deríteni. Ez a közbiztonsági szolgálat érdekeit szolgálta, mert az itt végzett alapos és körültekintő munka akár további eljárások megindítását is eredményezhette.⁹⁵⁹

A rádió-felderítő szolgálat végrehajtó szervei a híradó szárny törzse valamint a híradó őrsök voltak. A híradószárny törzsének és a híradóőrsöknek rádió felderítő szolgálati teendői megfigyelésre, lehallgatásra, irány- és távolságmérésekre, feltűnés nélküli puhatolásra, végül nyílt fellépésre oszthatók. A felsorolt teendők egyik része a szolgálati helyiségekben, másik része pedig a helyszínen került végrehajtásra.⁹⁶⁰

A híradó őrsökön és a rádióállomásokon azokat a helyiségeket, melyek a készülékek elhelyezésére szolgáltak, és amelyekben a híradó szolgálat érdemi lebonyolítása történt híradó szolgálati helyiségeknek nevezték és „tiltott” helyiségek voltak. A rádió hírendszer, és annak összes forgalmi adata szintén titkos volt.⁹⁶¹ Fontos megemlíteni, hogy a híradó szolgálat belszolgálatnak számított, tehát az objektumrend, a be- és kiléptetési szabályok, valamint az általános rendiség mellett úgy tekintettek a szakfeladatra, mint a szervezeti eredményesség egyik zálogára.⁹⁶²

A híradó őrsök a megfigyelő szolgálat teljesítése során rádiókészülékek mellett ülve, a kiutalt hullámkörzetekben vagy hullámhosszokon, fejhallgató és egyéb rögzítő, jelfogó berendezések segítségével szerezték meg azokat az adatokat, melyeket később a nyomozásoknál felhasználhattak. Ezt a tevékenységet azonban a híradó szakterület nem végezhette önállóan (támogató közreműködés). A közbiztonsági őrsök legénysége is segítségükre lehetett, akár szabadidejében is. Szórakoztató célú

rádiókészülékükön a különböző állomások műsorait hallgatva előfordulhatott, hogy furcsa, Morse-jelekhez hasonló kopogások vagy gyanút keltő beszélgetések zavarták meg az adást. Ezt a körülményt szolgálati jegyben röviden közölték a legközelebbi híradóőrs parancsnokával. Részletesen meg kellett jelölniük az időpontot, valamint hogy mely ismert állomáson vagy állomás mellett mit (jeleket vagy beszédet) hallottak.⁹⁶³

A rádió-felderítést elősegítő tevékenységek mellett hírszolgáltatással kapcsolatos szolgálati feladatok is hárultak a csendőrőrsökre. A Nyomozó Osztályparancsnokság keretében működő csendőrségi hírközpontot minden esetben gyors és pontos híryanaggal kellett ellátni, amely elsősorban az őrsparancsnokok feladata volt.⁹⁶⁴ Az „Eseményjelentések” és a „Nyomozati Értesítő” részére felterjesztett „Nyomozati bejelentések” csoportosítva eseményösszesítésekbe, illetve sajtóközleményekbe foglalva jelentek meg. Előbbit a csendőrségi (vagy katonai) illetékes parancsnokságoknak, szerveknek, utóbbit a Magyar Országos Tudósító útján a sajtónak küldték meg. 1933. és 1938. között a hírszolgálat évente átlagosan 116 eseményösszesítést és 224 sajtóközleményt adott ki. Ez hat év alatt összesen 694 eseményösszesítést (1072 különböző híryanaggal), valamint 1347 sajtóközleményt (5620 híryanaggal) jelentett.⁹⁶⁵

A híradó szakterület legkevésbé elismert, de talán a legnagyobb hozzáértést és precizitást igénylő feladata volt a rádiókészülékek karbantartása és nyilvántartása. A szakfeladat logisztikai szempontból is jelentős volt, mivel a rádióállomások több anyagnemből álltak, melyek sajátosságai különböztek a legtöbb csendőrségi felszerelésétől. Azok az anyagok, melyek együttesen szükségesek voltak egy vevőállomás működőképességéhez, a rádióállomás készletét képezték. A rádióállomás készletnek egyik tartozéka maga a készülék volt. Minden készüléknek törzsszáma, minden állomáskészletnek pedig hívószáma volt. Ez kulcsszerepet játszott a készülékek és állomáskészletek megnevezésénél és nyilvántartásánál. Ha a készüléket egy állomáson kicserélték, azzal az állomás hívószáma nem változott. A rádióállomásokat törzskönyvvel látták el, amely a leltári lap és az anyakönyvi lap egyesített alakja volt. Ezt az összetett nyilvántartási rendszert a híradó egységek szétszórt elhelyezéséből eredő különleges szakmai szempontok tették szükségessé. A rendszer lényege az volt, hogy az állomáskészlet tartozékának bármilyen változását a rádióállomás törzskönyvében csak a kicserélt cikkekre vonatkozólag kellett bevezetni, míg a többi nyilvántartási adat változatlan maradt.⁹⁶⁶ Az egyes javítások és cserék tehát

jól dokumentáltak és a hírendszer bármely pontján nyomon követhetők voltak. Látható, hogy ez a tevékenység sok időt és energiát igényelt a híradó csendőröktől, melyre külön műszaki szervezeti elem létesült.

Összességében tehát a Magyar Királyi Csendőrség híradó szolgálatának szervezésénél figyelembe vették a kor műszaki újdonságaiban rejlő lehetőségek minél hatékonyabb kihasználását, és szem előtt tartották a támogatni kívánt fő szervezeti cél elérését. A híradó szolgálat minden ágazata rugalmasan alkalmazkodott a kívánalmakhoz úgy, hogy önmaga fejlesztését is megvalósította. A híradó alakulatok szolgálati feladatainak szabályozásakor mindig arra törekedtek, hogy az minél kevésbé különbözzön a csendőrség többi alakulatától, megőrizve ezzel a szervezet hagyományait és jó gyakorlatait. Figyelemmel voltak arra, hogy a közbiztonsági híradó szolgálat különböző szintjein szükséges szakismereteket a felhasználók csoportosítva, csak a rájuk vonatkozó mértékben kapják meg, de azokat készség szinten képesek legyenek alkalmazni. Ezért készült például a csendőrségi Híradó Utasításból (Cs-28) egy Cs-28/a jelzésű Kivonat is.⁹⁶⁷ Ez nem tárgyalta a bizalmas természetű és egyéb olyan rendelkezéseket, melyek kizárólag a híradó alakulatokra tartoztak, viszont kézikönyvszerű segédletet adott a közbiztonsági szolgálatot teljesítő csendőröknek a támogató közreműködés megvalósításához. Megállapítható tehát, hogy a híradó szolgálat szervesen illeszkedett a csendőrség szervezetébe, bár teljes kiépülését a háború megakadályozta. Az 1944. augusztus 1-én létrehozott nagyváradi híradó szárnyparancsokság már csak kerete maradt a tervezett új alakulatoknak. A rendszer teljes kiépülése és háború utáni fennmaradása nagyban gyorsíthatta volna a rendőrségi közbiztonsági rádióhálózat létrehozását. (A híradó szolgálat felépítését a **XV. számú melléklet** tartalmazza.)

Bár a Magyar Királyi Csendőrség fejlődése során rugalmasan reagált az „automobilizmus” és a rádiótávközlés megjelenésére, bizonyos technikai vívmányok esetében ez csak késve történt meg. A XIX. század legdinamikusabban fejlődő közlekedési eszköze, a vasút látszólag nem gyakorolt jelentős hatást a területre, pedig elterjedése egyre inkább a vidéki élet része lett. A *vasúti csendőrség*, mint önálló szolgálat felállítására csak 1940-ben került sor,⁹⁶⁸ és a tudományos publikációk is ettől az időponttól vizsgálják annak fejlődését és történetét. Kutatásom során azonban megállapítottam, hogy nemcsak a csendőrség vasútrendészeti feladatainak, hanem az e feladatra specializált szervezeti elemek és szolgálati tevékenységek létrehozásának kezdetei is évtizedekkel korábbra tehetők.

A vasút elődjének a XVI. században megjelent, fa nyompályán közlekedő kocsik tekinthetők, melyekkel elindult a kötött pályán mozgó eszköz története.⁹⁶⁹ Az első gőzvontatású vasutat 1825-ben Stockton és Darlington között adták át a forgalomnak. A vasút fejlődése Magyarországon is viszonylag korán megindult: 1827-ben az ország nádora, *József főherceg* engedélyt adott a Palmer–Bodmer rendszerű, Pest – Szolnok – Debrecen között tervezett lóvontatású lebegővasút 7,4 km hosszú (Pest – Kőbánya) első szakaszának építésére. 1836-ban az országgyűlés elfogadta az első magyar vasúti törvényt,⁹⁷⁰ amely a vasútépítéshez szükséges földterületek kisajátítását szabályozta. A magyar forradalom és szabadságharc leverése után a vasutak az Osztrák Államvasút tulajdonába kerültek, és e kincstári vállalat volt a fő építető és üzemeltető egészen 1855-ig. 1851. november 16-án életbe lépett a hazánk területén is érvényes „Vasút-üzleti Rendtartás”, amely tartalmazta a vasutak építésével és engedélyezésével kapcsolatos szabályokat. A kiegyezés a vasút fejlődése terén is új helyzetet teremtett, mivel a téma az osztrák szándék ellenére nem került az Osztrák-Magyar Monarchia közös ügyeinek körébe. Már 1867-ben megkezdték a Vasúti és Gőzhajózási Főfelügyelőség ideiglenes szervezését, majd 1868-ban felállították a Vasúti Építészeti Igazgatóságot.

1868. szeptemberére létrehozták a Magyar Királyi Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség végleges szervezetét, amely mind az állami, mind a magánvállalati üzemeltetésben levő vasutak felügyeletét ellátta. A kiegyezést követően megsokasodott a vasúttársaságok száma is. Ekkor alakult meg a Magyar Királyi Államvasutak,⁹⁷¹ így Magyarország is csatlakozott a Nyugat-Európában már virágzó szabad vasúti fejlődéshez.⁹⁷²

A kiegyezés után, a császári zsandárság magyarországi ezredeinek kivonásával előállt közbiztonsági helyzetben a decentralizált szervezésű vármegyei rendőri közegek (pandúrok) nem tudták garantálni az utazás biztonságát. A vonatok az Alföldön egyre nagyobb méreteket öltő „betyárvilág” célpontjaivá váltak. Kistelek közelében RÓZSA Sándor és társai 1868. november 18-án elhíresült vonatrablást hajtottak végre, amely közvetlenül járult hozzá a Szegedi Királyi Biztosság felállításához és a betyárvilág teljes felszámolásához.⁹⁷³

A vonatrablások jelensége korábban sem volt ismeretlen a magyar vasutakon, azonban az 1850-es–1860-as években a felbukkanó rablóbandákat a zsandárság bevetésével hamar felszámolták. A veszélyeztetett vonalakon közlekedő szerelvényeken időszakosan, de akár állandóan is zsandárok tartózkodtak. A vonatok elleni

támadásoktól eltekintve még mindig a vasút volt a legbiztonságosabb utazási mód a szabadságharc leverését követően megrendült közbiztonságú vidékeken, így például pont a betyárok tevékenysége serkentette a kecskeméti vasútvonal építését.⁹⁷⁴

1868-ban rendkívüli rendszabályokat léptettek életbe. *Ferenc József* és *Albrecht herceg* utasításai alapján éppen Kecskemét lett a központja annak a műveleteknek, melyben egy zsandár-szakaszparancsnokság működött a szegedi dragonyos ezred alá rendelve, a „*Tisza-Duna közti némely alsóbb vidéken garázdálkodó rablók által veszélyeztetett*” szegedi vasútvonal megvédésére.⁹⁷⁵ Őszre a helyzet javulása miatt a rendkívüli intézkedéseket visszavonták, így a rend fenntartása a továbbiakban a vármegyei pandúrokra hárult. A közbiztonsági közegeknek csak a vasúti személyzettel történő szoros együttműködéssel lett volna esélye a hatékony fellépésre, de ehelyett sokszor kerültek velük összeütközésbe. A helyi hatóság kezdetben önkényesen bánt a vasutasokkal, noha rájuk a vasúti szabályozás is vonatkozott. Vasúti örök és más szolgálattevők bűncselekmény miatti elfogása során például előfordult, hogy nem értesítették közvetlen feljebbvalójukat, és az elfogott nem várhatta meg, hogy helyette küldjön a vasúti igazgatóság, így balesetveszélyes módon az adott pályaszakasz egy időre felügyelet nélkül maradt.

A vasutakon a fővonalak kiépüléséig tartó első korszakban (1880/1884-ig) a két alapfunkció (teher- és személyszállítás) hamar megjelent, de az első primátusa elvitathatatlan volt.⁹⁷⁶ Ezzel együtt már a XIX. század végén egyre többen választották az új közlekedési eszközt, hogy eljussanak egy-egy fürdőhelyre, így bevezették a nyaraló- és fürdőhelyekre szóló vasúti kedvezményeket.⁹⁷⁷

A vasút polgári fejlődésével párhuzamosan a közlekedési eszköz katonai jelentőségét is felismerték. Már a kezdeti szabályozások is kiemelték, hogy háború esetén a vasút elsődlegesen katonai célokat szolgált. A közös hadseregben 1870-ben tábori vasúti csapatokat állítottak fel. Az 1873-ban pontosított hadrend 15 ilyen alakulatot rendszeresített, melyek közül békében öt működött.⁹⁷⁸ A vasút egyre nagyobb szerepet játszott a katonai műveletek során. Az első világháborút megelőzően a háborús vasútbiztosításra külön intézkedtek a mozgósítási tervek. A vasútbiztosítási feladatok központi szervei a szállításvezetőségek, végrehajtó szervei a vonal- és pályaudvar parancsnokságok, valamint ezek kikülönített őrségei voltak. A vasúti áruk biztosítása is feladatukat képezte volna, de ezt részben szervezi, részben szakképzettségi hiányosságok miatt nem tudták ellátni.⁹⁷⁹ Ez a háború végére súlyos problémává vált, és míg a vasútbiztosítás tervezése alapvetően nem változott a második világháborút

megelőzően készített biztosítási tervekben sem, addig a szállítmányok biztosítására az emlékezetes negatív tapasztalatok nyomán sokkal nagyobb gondot fordított a magyar hadvezetés.

Az egyre komplexebben szabályozott vasút feletti felügyelet gyakorlására létrehozott polgári hatóságok is folyamatos átszervezéseken, szervezet-korszerűsítéseken estek át. 1881. január 1-től a Vasúti Főfelügyelőség a Közmunka- és Közlekedési, majd a Kereskedelemügyi Minisztérium szervezeteként működik, majd 1906-tól Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség néven ismét önálló hatósággá vált.⁹⁸⁰

A vasút feletti szakmai felügyelet mellett azonban az üzemvitel biztosítása, az utazás biztonságának fenntartása, valamint az egyre sokasodó rendszabályok betartatása a közbiztonsági testületek részéről is alkalmazkodást és fejlődést kívánt meg. A vonatrablások visszaszorításával is számos negatív, a vasúttal közvetlenül összefüggő közbiztonsági kihívással kellett megbirkózni az 1881. után országosan is megszervezett Magyar Királyi Csendőrségnek. Az erdélyi csendőrség már a kiegyezés után is hozott létre speciális szervezeti elemeket a vasúthoz kapcsolódóan. Egy kitüntetett csendőr altiszt életútjának leírásában fontosabb szolgálati feladatként jelenik meg, hogy 1869-1873. között az erdélyi vasútépítések során a munkások közötti rendfenntartás és a vasúti közlekedés rendjének fenntartása céljából Stana és Pusztaszentmiklós községekben létrehozott különítményekben teljesített szolgálat.⁹⁸¹ Erre azért is szükség volt, mert a vasútépítéshez a rossz munkakörülmények, rendkívüli megpróbáltatások, járványok miatt, illetve ellenérdekeltségekhez fűződően (sikkasztások, erdőirtások stb.) több munkabaleset, konfliktus, rongálás kapcsolódott a későbbiekben is, melyre a közbiztonsági szerveknek reagálniuk kellett.⁹⁸²

Jelentős konfliktusokkal és perekkel jártak az építések idején a kisajátítások⁹⁸³ és egyéb földügyek, valamint a munkások rongálásai, terménydezmálásai. A széleskörű infrastruktúrával rendelkező vasúttársaságok a lopásokra szakosodott bűnözői csoportok, alkalmi tolvajok, és céltalan rongálók célpontjává is váltak. A vasúti rongálásokat szigorúan büntették, már az enyhébb vétségek is egyhavi elzárással, pénzbírsággal, sőt súlyosabb esetekben (tetemes anyagi kár vagy haláleset bekövetkezése esetén) akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel, ha pedig ezt „a tettes előre láthatta”, úgy az halállal volt büntetendő.⁹⁸⁴ Hagyományos rongálási formának számítottak a sínre tett kövek, gerendák, de felütötte fejét a számos súlyos balesetet okozó vonatdobálás is.

A vasutat keresztező vagy a vaspályával párhuzamos közlekedésre, állatok hajtására, vagy tűzrendészeti szabályokra vonatkozó jogszabályi tiltásokat eleinte többször, évi rendszerességgel meg kellett ismételni, ami a lakosság nehézkes megszokását jelzi. Vaspályán vagy azon keresztül közlekedni és azt bármiképp rongálni már az építés idejében is szigorúan tilos volt.⁹⁸⁵

Sokan vélekedtek úgy, hogy a vasútépítés költségei sohasem térülnek meg és a fuvarosok, hajósok, területtulajdonosok tiltakozásokat is szerveztek.⁹⁸⁶ Néhol előfordult, hogy a munka nélkül maradt fuvarosok konfliktusba is keveredtek a vonatok utasaival: Nyíregyháza utcáin például a fuvarosok agresszíven rángatták és leköpték a vonatot választó utasokat.⁹⁸⁷ Másutt merényletet is terveztek helyi fuvarosok és parasztok a vasút és dolgozói ellen.⁹⁸⁸ A korszakban a hasonló ellenállás a szomszédos országokban sem volt ritka: a hajósok például Ausztria több vasútvonalán is rendszeresen felszedték a sínpályát.

A vasút biztonságát azonban nem csak külső veszélyek fenyegették. A vonatokon utazó tömegek – különösen a vasárnap este Budapest irányába tartó szerelvényeken – sajátos közbiztonsági kihívást jelentettek. A hírhedt munkásvonatok deviáns viselkedésű, részeg utasai már a XX. század eleje óta rontották le a nagyobb állomások közrendjét. Sokszor 300-400 munkás várta a vonatot ittasan, izgágán, a felszálláskor viták, verekedések törtek ki, melyek miatt a csendőrséget is be kellett vetni, ami nagy késéseket okozott.⁹⁸⁹

A hét többi napján a vonatok utasainak biztonságérzetét erősítette, hogy sűrűn utaztak rajtuk csendőrök és hazatérő katonák. Főképp a hölgyek panaszkodtak sokat a korai vonatok rossz biztonságára (ekkoriban még kevesen mertek rendszeresen utazni). A vasút ezért gondoskodott róla, hogy a „*magányosan utazó nők, kívánatukra, lehetőleg csak nőekkel helyezendők el egy coupéba*”, valamint hogy minden II., III. osztályú vonatban legyen női kupé.⁹⁹⁰

A vasút ugyanakkor állami gazdasági társaságként részét képezte és segítette a közigazgatás és a közbiztonsági testületek tevékenységét. A vasúti szolgálattevők, pályőrök, jegyvizsgálók mint mai fogalmaink szerinti közfeladatot ellátó személyek nagyban hozzájárultak a közbiztonság fenntartásához.⁹⁹¹ A korabeli felfogás szerint a vasúttársaságokat megillette az üzleti nyereségre való jog és az üzleti kezelés joga, melyek alatt az üzleti szolgálat végrehajtását és a vasúti közegekre átruházott rendészeti hatalmat együttesen értették. Ennek másik oldala az üzleti kényszer volt, melynél fogva a vasút a rendes forgalmat megszakítás nélkül fentartani volt köteles.⁹⁹²

A fentiek szerint a vasúti forgalom szabályai két csoportra voltak oszthatók: Az első csoportba a vasút rendészeti kötelességei, büntetőjogi védelme es magánjogi felelőssége tartozott. A rendészeti kötelességek, úgy a forgalmi, mint az üzleti rendészet különböző jogforrásaiban, de különösen az 1851. évi vasút üzleti rendtartásban foglaltattak.⁹⁹³ A vasút fokozottabb magánjogi felelősséget külön törvény állapította meg.⁹⁹⁴ A második csoportba a vasútnak, mint fuvarozónak jogai es kötelességei tartoztak. Legfőbb jogforrása a vasúti üzletszabályzat, továbbá a menetrend és díjszabás ügyére vonatkozóan a vasúti üzlet rendtartása (miniszeri rendeletekkel kiegészítve).⁹⁹⁵

A vaspályák hivatalnokai, mint „*üzletrendészeti hatalommal felruházott vasúti szolgálati személyzet*”⁹⁹⁶ az átruházott jogkör gyakorlására a kormány nevében a vasúti főfelügyelőség kiküldöttjének kezébe esküt tettek. Ez kifejezésre juttatta, hogy a vasút, mint „*közigazgatási egyesület*” az állami hatalom ráruházott hatáskörében lép fel.⁹⁹⁷ E felfogas szerint az összes magán vagy állami vasutak hivatalnokai, mint vasútrendőri közegek, közigazgatási teendők teljesítésere különös megbízatásuknál fogva kötelezve voltak, mely jogkörükben eljárva büntetendő cselekmény elkövetése esetén az elkövetőket letartóztathatták és a legközelebbi rendőri (közigazgatási) hatóságnak, vagy bíróságnak adták át.⁹⁹⁸

Mind a vasúti, mind a csendőrségi szabályzatok együttműködési kötelezettséget írtak elő a vasúti alkalmazottak és a közbiztonsági közegek között. Az 1907. évi vasútüzleti rendtartás⁹⁹⁹ szerint a községi elöljáróságok és a közigazgatási hatóságok kötelesek voltak a vasúti szabályok pontos megtartása felett őrködni, a felügyelettel megbízott vasúti alkalmazottakat feladataikban támogatni, valamint büntetendő cselekmény elkövetése esetén azonnal intézkedni. A vasútrendészeti szabályok betartását végső soron katonai karhatalom igénybe vételével is biztosítani lehetett, melynek kirendelésére többek között az intézkedő csendőr járőr is jogosult volt.¹⁰⁰⁰

A vasúti közlekedés fejlődésére a közbiztonsági testületek is reagáltak, bár speciális vasútrendészeti szervezeti elemeket csak nagyon ritkán hoztak létre a dualizmus időszakában. A fővárosi rendőrség a XIX. század végére egyre nagyobb figyelmet fordított a vasúti pályaudvarok ellenőrzésére. A sokasodó feladatok elvégzésére 1894-ben három vasúti felügyelőség került felállításra.¹⁰⁰¹ A pályaudvarra kirendelt, a főkapitánynak közvetlenül alárendelt vasúti felügyelők – az oda vezényelt detektívekkel szoros együttműködésben – ellenőrzésük alatt tartották a létesítmény minden részét, az oda belépőket, ott dolgozókat. Feladataik közé tartozott a vasúttal

kapcsolatosan elkövetett bűncselekmények és kihágások üldözésén túl a kivándorlók ellenőrzése és a vasutasok vagy munkások körében szerveződő politikai mozgalmak megfigyelése is.¹⁰⁰² A vasúti rendőri különítmények a kerületi rendőri felügyelőségekhez hasonlóan jártak el saját működési területükön.¹⁰⁰³

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetében is megjelentek speciális vasútrendészeti szervezeti elemek, melyekkel azonban az első világháború kitöréséig csak elvétve találkozhatunk. Ilyen volt az 1905-ben Orsova vasúti telepen öt fővel létrehozott őrs¹⁰⁰⁴ vagy a Verestorony vasútállomáson 1909-ben létrehozott két fős különítmény,¹⁰⁰⁵ amely egészen 1918-ig működött. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy maga a szervezet ne fordított volna kiemelt figyelmet a vasúttal kapcsolatos jogsértő cselekmények megelőzésére és felderítésére. A *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve* már 1887-es I. évfolyamában közölte Magyarország vasúti térképét,¹⁰⁰⁶ majd később az egyes csendőrőrsök utolsó vasútállomástól való távolságát is jelezte. A csendőrségnek, mint a rend fenntartásáért általánosan felelős közbiztonsági őrtestületnek természetesen a vasúti közlekedés folytonosságának biztosítása és az utazóközönség felügyelete is feladata volt, amely már az első SZUT-ban is megjelent. A szolgálati teendők között megtalálható volt például utasoknak a szolgálat sérelme nélküli kísérése „*kétes biztonságú útvonalakon*”, amely kezdetben a vasúti utazások biztosításának is jogalapja volt. Ezen felül megjelent a nyilvános közlekedési eszközök és tárgyak, valamint a vasutak és tartozékaik ellenőrzése, illetve a vasutak, gőzhajók és más közlekedési eszközök körül talált „*hiányok*” feljelentése. A szabályzat külön pontként nevesítette, hogy „*mindennemű közlekedési vonalaknál és utaknál gondoskodni arról, hogy a forgalmi összeköttetés és folytonos használat meg ne akadályoztassék, és különösen arra felügyelni, hogy mindenki az útrendészet, nemkülönbén a folyam- illetőleg folyórendészet szabályaihoz alkalmazkodjék; előre bocsátott figyelmeztetés után az ellenszegülők a legközelebbi közigazgatási hatósághoz bejelentendők, esetleg előállítandók.*”¹⁰⁰⁷

A szakirodalom szerint közvetetten a személybiztonságot veszélyeztető események elhárítási kötelezettségéhez és a szerencsétlenségek megakadályozására tett intézkedések körébe esett a vasúti sorompók lezárásának ellenőrzése is.¹⁰⁰⁸ Az 1881. évi SZUT-ban rögzített alapfeladatok kisebb pontosításokkal egészen a csendőrség első felosztásáig érvényben maradtak.¹⁰⁰⁹

A vasúti személyzettel szemben korábban foganatosított intézkedések miatt fellépő közlekedésbiztonsági problémákra a csendőri szabályzat egyértelműen reagált.¹⁰¹⁰

A vasúttal kapcsolatos speciális szabályok a fogolykíséret kapcsán is megjelentek. A fegyvert vonaton nem kellett csőre tölteni és a kísért személyt a többi utastól el kellett különíteni.¹⁰¹¹ Még a csendőrség egyik jelképeként számító szuronyt is hüvelyébe kellett rejteni és csak a vonatról történő leszállást követően újra feltűzni.¹⁰¹² Később a pisztollyal ellátott állomány számára a vasúti szolgálatot nem volt kötelező puskával teljesíteni.¹⁰¹³ Ha az elfogott személyt olyan őrsnek kellett átadni, amelynek működési területe közvetlen vasútvonalon elérhető volt, akkor a távolságtól függetlenül a kísérést az elfogó őrs hajtotta végre. Ha ez nem volt lehetséges, akkor a szomszédos őrsök átadták egymásnak a kíséresi feladatot a célállomásig.¹⁰¹⁴

A vasúti utazások preferálása már a korai időszakban különleges vasúttal kapcsolatos eljárásrendek kidolgozását követelték meg a csendőrségtől. Ezek közül a legfontosabb az elővezetésre és fogolykíséretre vonatkozó speciális szabályok köre volt. Már az 1900. évi SZUT is arról rendelkezik, hogy az elővezetett személy – amennyiben annak költségeit fedezi – vonattal is szállítható,¹⁰¹⁵ azonban fogolykíséret esetén kifejezetten tiltva volt, hogy a szállítás módját a kísért személy befolyásolja.

A vasútrendészeti szabályozás és eseti szervezeti intézkedések azonban a háborús évek közeledtével nem bizonyultak elégségesnek. Az első világháború eseményeinek hatására a vasút folyamatos lopások és dézsmálások célpontjává vált, melyek a polgári szállítmányokban okozott hatalmas károk mellett a hadianyag szállításokat is veszélyeztették. A vasúton szállított katonai szakanyagok biztonságát a rendeltetési hely szerinti katonai egység volt kénytelen biztosítani, amelyet nagyszámú katonai őrségek indokolatlan utaztatása mellett a szervezetlenség is jellemezte. Előfordult, hogy a több egység ellátmányát is szállító szerelvényeken több őrség is utazott, míg más, értékes rakományok biztosítás nélkül haladtak.

A háború végére a szállítmányok célba juttatását már vasútrendészeti szervezeti elemek felállításával sem lehetett garantálni. A fontosabb vasúti csomópontokon: Székesfehérváron, Érsekújváron, Szombathelyen, ill. a Dunakeszi-alagi vasútállomáson viszonylag nagy létszámú, 10 fős vagy ezt meghaladó állományú csendőr különítményeket állítottak fel, azonban az állami vagyonban okozott károkat alig sikerült mérsékelni.¹⁰¹⁶ A későbbi demarkációs vonalak mentén szintén különítményeket állítottak fel Légrad, Gyékényes, és Nyirábrány vasútállomásokon, melyek egészen 1921-ig működtek.¹⁰¹⁷

A kisebb állomások, tehervonatok és a pálya nagy részének biztonsága felett azonban csak a vasúti személyzet őrködött folyamatosan. A szaporodó vasúti lopások ellen

először az értékesebb szállítmányok kísérő őrséggel való útba indításával léptek fel, később a vasútbiztosító alakulatok keretében mozgó őrségeket, vonatkísérő járőröket létesítettek, majd a háború végéhez közeledve a hadtápterület nagyobb vasútállomásain tábori csendőr alakulatokat különítettek ki. A vonatok kísérő őrséggel történő biztosításának a vasút kártérítési ügyekre visszavezethető tiltó rendelkezése vetett véget, vagyis a vasút a kísérés során megsérült örökért nem vállalt felelősséget. A területileg illetékes csendőr őrsök jóformán tehetetlenek voltak az ismeretlen helyen elkövetett, és számukra állomáshelyükön bejelentett lopásokkal szemben, a vasút pedig belső vizsgálatainak alkalmával általában a hiányok jegyzőkönyvi dokumentálására szorítkozott.¹⁰¹⁸

A magyarországi tanácsköztársaság Vörös Őrsége a főparancsnokság közlekedési osztályának, valamint a kerületparancsnokságok karhatalmi, közbiztonsági és közlekedési osztályainak ügykörébe utalta a vasútrendészeti kérdéseket.¹⁰¹⁹ Elsősorban a Vörös Hadsereg utánpótlásának biztosítása érdekében külön vasúti alakulatokat szervezett, melyeket vasúti vagy vasútbiztosító vörös őrségként neveztek meg.¹⁰²⁰ Természetesen a Vörös Őrség szervezeti kuszaságában nem beszélhetünk önálló szolgálattá szerveződésről, azonban – a közlekedési vörös őrséghez hasonlóan – külön kezelték a vasúti szállítás biztonságát speciális szervezeti elemek létrehozásával.

A világháború után új időszak köszöntött be mind az ország, mind a vasút életében. Az első világháború végére kialakult Magyarország vasúthálózata Budapest központtal, amely az ország peremvidékeit a centrummal is összekapcsoló, centralizált struktúrát jelentett. A padovai fegyverszünet után a vasút adta az Osztrák-Magyar Monarchiát átalakító tervek egyik legfontosabb elemét. A cseh, szlovák, román, szerb politikusok mind szem előtt tartották a vasúti pályák és a gördülőanyag jelentős részének megszerzését, melynek következtében a Kaprád-medencére adaptált, teljesen kiépült, hazai kötőpályás hálózat megtartása illúzióvá vált. A külső hatalmi tényezők hatására felbomlott az eredeti, természetes térszerkezethez illeszkedő vasúti struktúra. A trianoni békediktátum a hálózat 2/3-ad részét a szomszédos, új államoknak ítélte, és legalább ekkora volt a veszteség a gördülőanyagokban is. A megcsonkított hálózat újjáélesztésére történtek próbálkozások, de a legtöbb lerövidült vonalszakaszt végül bezártak. A vasút korábbi funkciói a háború előtti periodushoz képest csökkentek, a közlekedésben betöltött sokoldalú szerepvállalása – az időközben megjelenő motorizáció miatt is – kisebb jelentőségűvé vált.

A csendőrség újjászervezését követően a háborús tapasztalatok alapján – a szomszédos országokhoz hasonlóan – felmerült a vasúti szolgálat felállításának gondolata, azonban a normalizálódó viszonyok hatására a szervezet nem hozott létre vasúti szolgálatot. A vasútrendészeti feladatok ellátására a világháborút megelőző gyakorlatnak megfelelően került sor. A csendőrségi elhelyezési kimutatásban az egyes őrsöknél már nemcsak az utolsó vasútállomás távolsága, hanem az őrs állandó vasútfelügyeleti szolgálata is jelzésre került, vagyis szolgálati feladatként állandósult a vasútrendészet.¹⁰²¹ A speciális szervezeti elemek eseti létrehozásának gyakorlata továbbra is megmaradt, de ezek egységes szakmai irányítására, országos összefogására nem került sor.

A vasúti szállítmányok fosztogatása a világháborút követő zűrzavaros időszakban a környező országokban is hatalmas kihívás elé állította a rendfenntartó szerveket. A román csendőrség például létrehozta vasúti szolgálatát és sikeresen lépett fel a lopásra szakosodott bűnszövetkezetek ellen.¹⁰²²

A magyar vasúti csendőrség létrehozásának gondolatát az 1920-as években az osztrák minta inspirálta, ahol az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően jelentősen romlott a vasúti szállítás és utazás biztonsága.¹⁰²³ A folyamatosan kiépülő vasúti szolgálat 1923-ra 1100 fős tényleges állománnyal rendelkezett és egy évtized alatt gyakorlatilag megszüntette a vasúti bűncselekményeket az országban.¹⁰²⁴

Speciális feladatkörű vasúti szervezeti elem a magyar csendőrség szervezetén belül is megjelent már az 1920-as években is. Ilyen volt a hat fős szolnoki „*vasúti őrs*”, amelyet először 1920-ban említenek az elhelyezési kimutatások. Ez volt az első vasúti őrsként megnevezett szervezeti elem a csendőrségi szervezetben.¹⁰²⁵ (A vasúti őrsök kimutatását a **XVI. számú melléklet** tartalmazza.)

Az 1924. évi SZUT megőrizte a vasútrendészettel kapcsolatos szabályozást mind a jogalap, mind pedig a végrehajtás módja tekintetében. A csendőr járőr alapfeladatai között sorolta fel nyilvános közlekedési eszközökön és vonalakon a forgalom zavartalanságát biztosítását, valamint utasok és szállítmányok kíséret általi biztosítását.¹⁰²⁶

Természetesen továbbra is korlátozások¹⁰²⁷ és speciális szabályok vonatkoztak a csendőrökre vasúti utazásaik alkalmával. A korábbi szolgálati utasítások csak érintőleges szabályokat tartalmaztak a vasútrendészeti feladatok ellátására, 1924-től azonban a vasút- és hajóügyeleti szolgálatokra külön rendelkezések vonatkoztak. Kezdetben a vasútügyeleti szolgálatot egy nagyobb csendőri művelet részeként,

kiegészítő szolgálatként kezelték, így rendeltetése elsősorban egy átkutatott területen, vagy annak közelében levő vasútállomásokon az esetleg vasúton menekülni szándékozó gyanús egyéneket feltartóztatása volt.¹⁰²⁸ Létszámuk rendszerint két fő volt, de a szabályzat megengedte egy fő vasútüyeleti szolgálatba vezénylését is az őrs állomáshelyén vagy adott vasútvonal leportyázására. Ez kivételes esetekben éjszaka is engedélyezett volt, vagyis a szolgálat megtervezése nagyban számolt a vasúti személyzet segítő közreműködésével.¹⁰²⁹

A vasútüyeleti szolgálat alkalmával a járőr a vasútállomás egész területét állandóan portyázni, az ott dolgozó munkásokat, alkalmazottakat, raktárakat, a berakásra váró vagy kirakott árukat megfigyelni volt köteles. Vonat érkezése előtt és után lehetőleg minden utast meg kellett figyelnie, mely célból a csendőr az éttermekben, várótermekben is megfordult, de ezekben a helyiségekben különösebb indok nélkül tartózkodnia vagy leülnie nem szabadott.

A vonat megérkezésétől elindulásáig annak hosszában kellett portyázni, hogy a ki- és beszálló utasok, valamint a postai és vasúti szállítmányok ki- és berakása figyelemmel kísérhető legyen. Ha az állomáson nagyobb embertömeg csoportosult, a járőr alkalmas helyen figyelő állást foglalt, amit többször változtatott. A vasútüyeleti csendőr anélkül, hogy „*a vasúti személyzet hivatalos teendőibe vagy hatáskörébe beleavatkozna*”, köteles volt a forgalmi szabályokat mindenkivel betartatni és a vonat vagy az utasok biztonságát veszélyeztető cselekményeket megelőzni. Ebbe a vasúti személyzet testi épségének megvédése is bele tartozott.

A vonatról le nem szálló utasokat szükség esetén a különböző kocsiosztályok bejárásával is ellenőrizni lehetett, de a vonat elindulását késleltetni nem szabadott. A járőr a vasútállomást nem hagyhatta el, amíg az állomáson tartózkodó összes vonat el nem indult és az utasok, valamint a postakocsi az állomás területét el nem hagyta.

Vasútüyeleti szolgálatot az őrsök rendszerint csak alkalmanként vezényeltek. Állandó vasútüyeleti szolgálat csak a belügyminiszter engedélyével vagy rendeletére volt vezényelhető. A különleges szolgálatot eseti vezényléskor a szolgálati könyvben, állandó szolgálat esetén azonban vezénylő lajstromban kellett nyilvántartani. Ilyen szolgálati okmány vezetésére csak azok az őrsök voltak kötelezve, ahol állandó vagy naponta ismétlődő helyi-, vasút- és fürdőüyeleti szolgálatot vezényeltek.¹⁰³⁰

A szolgálati órák számításánál szintén jelentősége volt, hogy a vasútüyeleti szolgálatot az adott őrs eseti vagy állandó jelleggel vezényelt. Ugyanis az eseti szolgálatteljesítés külszolgálatnak minősült, melyet a tényleges teljesített óraszámmal

vettek figyelembe a havi szolgálati megterhelés megállapításánál. Az állandó vasútügyelet azonban különleges szolgálatnak minősült, így csak az abban eltöltött idő fele volt figyelembe vehető.¹⁰³¹ Ennek megfelelően az őrsparancsnokok nem preferálták a vasútügyi szolgálat saját elhatározásból történő vezénylését.

A vonattal menekülő bűnelkövetők elfogása érdekében a vonatok „razziaszerű” átvizsgálását is végre lehetett hajtani. Erre ismétlődő bűncselekmények esetén vagy nagyobb szabású büntények után került sor. Ekkor a vonatra vezényelt járőrök a teljes vonatot és a rajta utazó valamennyi személyt ellenőrzés alá vonták, majd egy ellenkező irányba tartó vonattal visszatértek a kiinduló állomásra a razzia folytatása mellett. Mivel az utasok indokolatlan zaklatása kifejezetten tilos volt, az azonos vasútvonalon elhelyezkedő őrsök feladat-végrehajtását az osztályparancsnokságok hangolták össze. A vonatok menet közbeni ellenőrzésére előzetesen külön őrsöket jelölhettek ki, melyek rendszeresen végrehajtották a vasútvonal teljes forgalmának vagy adott vonatpároknak az ellenőrzését.¹⁰³² Ez tekinthető az önálló vasúti szolgálat létrehozásához vezető út első lépésének.

Később a vasútügyi feladatokat tágabban értelmezték és részének tekintettek minden tevékenységet, amely a vasútállomás közvetlen környezetének vagy az utasoknak a biztonságát érintette. Így a szolgálatnak nemcsak a vasútállomásokra, hanem az oda vezető utakra és környező szállodákra, vendéglátóhelyekre is ki kellett terjednie. A mozgó vonatok utasainak ellenőrzését azonban még az 1930-as évek elején is inkább a nyomozó alosztályok feladatának tekintették.¹⁰³³

A vasútállomások és érkező vonatok ellenőrzése ugyanakkor minden járőr feladata volt, akiknek menetvonalát a parancsnok úgy határozta meg, hogy valamely vasútállomáson az éjféltől a reggeli órákig közlekedő vonatokat ellenőrizni tudják. A vasúti létesítmények felkeresése egyébként is részét képezte a napi járőrszolgálatnak olyannyira, hogy a járőr eligazítását tartalmazó és elvégzett tevékenységeit igazoló őrjárási lapot annak „*Bizonyítás*” rovatában nemcsak községi, hanem vasúti bélyegzőkkel is el lehetett látni. Ez annak igazolására volt hivatott, hogy a járőr a vasútállomáson megjelent és a vasúti szolgálattevővel a kapcsolatot felvette.¹⁰³⁴

A vasúti lopások visszaszorítására a lesállítás tervezése volt a legcélravezetőbb módszer, melyet a szolgálati utasítás külön nevesít is a szolgálati forma leírásakor.¹⁰³⁵

A mozgó vasúti szállítmányok kísérete (szállítmányfedezet) szintén a csendőrség feladata volt, amennyiben arra különösen fontos állami vagy kincstári szállítmányok biztosítása céljából volt szükség. Az illetékes szakasziparancsnokság útján kirendelt

legalább két főnyi csendőri erőnek vasúti szállítmány kísérete alkalmával ugyanazon vasúti kocsiban kellett utaznia, amelyben a szállítmányt elhelyezték. Mivel ez rendszerint teherkocsit jelentett, hideg időjárás esetén, ha a fűtés nem volt megoldott és az utazás négy óránál hosszabb időt vett igénybe, gondoskodni kellett arról, hogy a szállítmányfedezet négy óránként valamely, az útvonalon található őrs felváltsa.¹⁰³⁶ A szállítmányfedezetet igénylő hatóság, vállalat vagy magánszemély a szabályzatban¹⁰³⁷ meghatározott kíséreti díjat előzetesen az őrsparancsnokságnak fizette be nyugta ellenében.

A vasúti fogolykíséretre vonatkozó szabályok is fejlődést mutattak és részletesebbé váltak a dualizmus időszakának szabályzataihoz képest,¹⁰³⁸ vagyis a szervezet egyre komolyabb elméleti alapokkal is rendelkezett a vasúton történő feladatvégrehajtást illetően. Az 1927. évi SZUT megtartotta az 1924-es szabályzat rendelkezéseit, azonban a vasúti bűncselekményeket a „nemzetközi jellegű” bűncselekmények közé sorolta.¹⁰³⁹

A tevékenységet megalapozó szakirodalmi háttér fejlődése mellett a testület – katonai jellegéből adódóan – a szervezeti kultúra hagyományos értékeinek megőrzésére is kiemelt hangsúlyt fektetett. Ennek megfelelően például az állomásra berobogó vonatot a csendőr „katonás állásban” várta, és külsőségeiben is igyekezett erősíteni a testület tekintélyét a vasúti közlekedésben részt vevő utazóközönség szemében.¹⁰⁴⁰

A testület vasútrendészettel kapcsolatos feladatai és szolgálati tevékenységei az 1930-as évek végéig nem változtak. Ahogy azonban Magyarország egyre közelebb került egy újabb világháborúban való részvételhez, úgy vált ismét fontosabbá a vasúti szállítmányok és infrastruktúra katonai szempontú védelme is. A magyar vezérkar 2. osztálya 1940-ben kidolgozta a Magyarországon átmenő német vasúti és vízi szállítmányok szabotázs elleni védelmét. A tervezet rámutatott, hogy a szabotázs cselekmények ellen csak úgy lehet védekezni, ha a védelemben minden érintett állami szerv (honvédség, határőrség, folyamőrség, csendőrség, rendőrség, pénzügyi és vámigazgatási szervek, államvasutak szervei) egységes irányítás és a feladatok meghatározása mellett kiveszi a részét. A tervezet számolt erre a célra felállítandó honvédségi őralakulatokkal, de a szállítmányok statikus őrzés-védelmi feladatain túlmutató biztosítását, a bűnszervezetekkel és orgazdákkal szembeni fellépést, vagy éppen a szabotázst tervező személyek kinyomozását alapvetően a csendőrségre bízta. A Magyarországon áthaladó német vasúti forgalom Romániába irányult, amely fontos gazdasági partner volt Németország számára. A román gabonát, színesfémeket

vasúton, míg a kőolaj nagy részét vízi úton szállították a Dunán. A biztosítás tervezésének alapját az ország területén átfutó öt fővonal és ezekből kiágazó négy mellékvonal képezte.

A vasúti szállítmányok biztosításának három fokozatát dolgozták ki: I. Megfigyelő biztosítás, II. Fokozott biztosítás, III. Szigorított biztosítás. A tevékenység három területre terjedt ki: a vasúti szállítmányra, a vasúti objektumokra és személyekre, amelyek kapcsolatban álltak a szállítmányokkal, valamint az egyéb vasúti objektumokra.

A biztosítás technikája szerint helyhez kötött és mozgó lehetett. A helyhez kötött biztosításnál az első és legfontosabb objektum a határállomás volt.¹⁰⁴¹ Belföldön a fontosabb vasúti gócpontok (pályaudvarok) Érsekújvár, Győr, Szombathely Komárom, Székesfehérvár, Budapest, Cegléd, Szolnok, Püspökladány, Békéscsaba, állomások voltak. A biztosítási feladat jellegéből adódóan kétfajta szerepkört láttak el a közbiztonsági testületek: végrehajtották, illetve támogatták azt.¹⁰⁴²

A csendőrség feladata a megfigyelő szolgálatban – részben a határőrség feladataival egyező módon – az idegen vasutasok, vonatból kiszálló utasok megfigyelése, mozgásuk és kapcsolataik szemmel kísérése, a vasútállomáson tartózkodó idegenek megfigyelése, a határállomáshoz tartozó községekben fokozottabb idegenellenőrzés, valamint a közreműködő és a támogató szervekkel folytatott szoros együttműködés volt.

Az ország mélyégi területein lévő vasúti gócpontokon a szerelvények megfigyelése során a tehervonatok (különösen külföldi rendeltetésű szerelvények) megfigyelése és szükség szerinti őrzése szintén feladatuk volt. Az őrsök működési területén levő vasúti infrastruktúra (hidak, átereszek, alagutak, stb.) portyázás közben, egyéb szolgálat ellátása melletti ellenőrzése minden járőr feladatát képezte. A mozgó vonatokon az utazó közönség megfigyelése, gyanús egyéneknek kiszűrése, beszélgetések kihallgatása, már speciális szolgálati ismereteket igényelt, melyet főként polgári ruhás nyomozók, később pedig a vasúti csendőrőrsök polgári ruhás járőrei végeztek.

A biztosítási tervben tervezett honvéd vasútbiztosító őrségek felállítási helyei kevés átfedést mutattak a korábban állandó vasúti szolgálattal érintett csendőrőrsök állomáshelyeivel, vagy a később felállított vasúti csendőrség őrséinek székhelyeivel. Ennek oka abban keresendő, hogy míg a csendőrség a bekövetkezett vagy várható jogsértő cselekményekre reagálva választotta meg a vasútrendészeti feladatú

szervezeti elemeket, addig a katonai biztosításnál alapvető szempont volt, hogy minden vonalszakasz azonos erővel kerüljön biztosításra.¹⁰⁴³

A vasútbiztosítási feladatokkal már az 1924. évi csendőrségi szolgálati utasítás is részletesen foglalkozott. Eszerint a vasútbiztosítás célja az volt, hogy *„valamely megjelölt vasúti vonal az elrendelt időtartama alatt fokozott mértékben ellenőriztessék, annak bármilyen rongálása megakadályoztassék és ezáltal a vonat vagy vonatok akadálytalan áthaladása biztosíttassék.”*¹⁰⁴⁴

A vasútbiztosítást – a biztosítandó vonalnak és a szolgálat tartamállak megjelölése mellett – az osztályparancsnokságok útján esetről-esetre a kerületparancsnokság rendelte el. Erre állandó tervezetet kellett készíteni,¹⁰⁴⁵ melyben valamennyi, a kerület működési területén áthaladó vasúti vonalat megjelenítettek annak megjelölésével, hogy melyik őrs mely vonalak, mely számú vasúti őrházhoz tartozó szakaszát vagy szakaszait, illetve mely hidat, átereszt stb. tartozik biztosítani, továbbá, hogy ellenőrző járőröket mely őrsök vezényelnek, valamint a kirendelt tiszt melyik állomáson tartózkodik.

Elrendelés esetén minden vasúti őrházhoz, vasútállomásra, hídhoz, átereszhez, alagúthoz, kanyarulatos vagy fedett terepen átvezető, be nem látható vonalszakaszhoz két-két járőr volt vezénylendő egyenként két fővel. Az őrházakhoz kivezényelt járőrök, mint portyázó járőrök a pályatestnek az őrházhoz tartozó szakaszát állandóan portyázták, a gyanús egyéneket igazoltatták és távol tartották a vasúti műtárgyaktól. A hidakhoz és átereszekhez kivezényelt járőrök azokat szabályszerűen őrizték, a vasútállomásokra rendelt járőrök pedig vasútügyleti szolgálatot teljesítettek. A vasútbiztosítás tartamára minden öt kilométer pályaszakaszra egy ellenőrző járőrt, minden fontosabb vasútállomására pedig egy tisztet jelöltek ki. A vasútbiztosító járőrök felállítási helyeiket legalább két órával a biztosítandó vonat érkezése előtt elfoglalni, félórával a vonat áthaladása után külön parancs bevétele nélkül elhagyni voltak kötelesek.¹⁰⁴⁶

Az ezekre vonatkozó és állandó érvényű intézkedéseket az érintett őrsöknek kiadták, akik azt képzés keretében feldolgozták. Az 1941. évi SZUT a korábbi, speciális vasútrendészeti feladatokra vonatkozó szabályozás megtartása mellett vasútbiztosítási tervezet mintaokmányt vezetett be.¹⁰⁴⁷ A vasútbiztosítás elrendelése azonban hatalmas erőket kötött le és vont el a közbiztonsági szolgálat teljesítésétől.

A területileg illetékes őrsök bár kiemelt figyelmet fordítottak a vasútállomások és vasúti utasok ellenőrzésére, a mozgó vonatokon elkövetett bűncselekmények helyét

sokszor nem lehetett megállapítani, így a nyomozás lefolytatására illetékes őrs vagy rendőrkapitányság megállapítása nehézségekbe ütközött. Ezen felül a vasúti szolgálati rend és speciális szabályok ismerete már meghaladta az egyébként is széleskörű ismereteket követelő közbiztonsági szolgálat lehetőségeit. A vasúti balesetek nyomozása különlegesen képzett nyomozókat igényelt, akárcsak a közúti balesetek helyszínelése a közlekedési csendőrség által. Minden körülmény egy külön csendőrségi szolgálat létrehozása felé mutatott, melyre 1940. június 1-jétől került sor. A tervezett vasúti őrsök Budapesten összpontosított állománya számára a Nyomozó Osztályparancsnokság március 1-jei kezdettel kiképző tanfolyamot létesített. A tanfolyam oktatási anyagát, a vasúti őrsök körzeteinek beosztását a parancsnokság és a MÁV Igazgatóság közösen állapította meg. A tanfolyam előadói vasúti mérnökök és az osztály tisztjei voltak.

A csendőrségre jellemző módon gondosan felkészültek az új szervezeti elemek felállítására úgy a személyi állomány felkészültsége, mint az anyagi-technikai biztosítás vonatkozásában. Az 1940-ben újból kiadott csendőrségi elhelyezési kimutatásban már nemcsak szerepel a vasúti szárny kerete, de valamennyi szervezeti eleme számára ki is utalták a kimutatás 1-1 példányát már áprilisban.¹⁰⁴⁸

A vasúti alakulatok feladata fő szabály szerint a vasúti bűncselekmények megelőzése és felderítése volt, melyek a pályaudvarokon, vagy azokhoz tartozó épületekben, vasúti raktárakban, vasúti pályán vagy ennek tartozékain, illetőleg mozgó vonaton elkövetett bűncselekményekes voltak.¹⁰⁴⁹ Ezek felderítéséhez a vasút üzemére, forgalmára, vagy ügykezelésére vonatkozó különleges szakismeret vagy tapasztalat volt szükséges. Nem volt vasúti bűncselekmény azonban az ember élete, testi épsége, továbbá tulajdona ellen vasúti területen elkövetett helyi jelentőségű bűntett és vétség, ha az a vasút üzemével nem volt kapcsolatban.¹⁰⁵⁰ Összefoglalva tehát csak a vasút és tartozékai ellen, a vonaton utazó közönség körében előfordult bűncselekmények nyomozására, és a vasúton végzendő közbiztonsági és államrendészeti szolgálat ellátására voltak hivatottak.

Kétség esetén a vasúti bűncselekménynek minősítést a csendőrség vasúti szárnyparancsnoksága vagy az illetékes rendőrhatalóság bűnügyi osztályának vezetője határozta meg. A vasúti csendőrség felállításával annak tisztázása is szükségessé vált, hogy a sok esetben városok területén észlelt, de vidéken elkövetett, vagy a csendőrség működési területén bekövetkezett, de az állami rendőrség által felfedett jogsértő cselekményekre melyik szerv intézkedjen. Vasúti bűncselekmények esetén nem

lehetett alkalmazni a nyomozás tárgyává tett cselekmény elkövetési helyén alapuló rendőrségi és csendőrségi illetékességi szabályokat.¹⁰⁵¹ A vasúti bűncselekmény sajátossága, hogy amikor az a nyomozó szerv tudomására jut, az elkövetés helye általában ismertelen. Ha az elkövetés helye már az észleléskor ismert volt, akkor a nyomozást fő szabály szerint a területileg illetékes csendőri vagy rendőri nyomozószerv végezte. Egyéb esetekben az a nyomozószerv volt illetékes, amely a nyomozást először megindította.

Mindezzel együtt fontos szabály volt, hogy a vasúti csendőrök az ország egész területén végeztek nyomozásokat, akár a területileg illetékes nyomozószerv előzetes értesítése nélkül is.¹⁰⁵² A vasúti bűncselekményeket a csendőrség *Nyomozati Értesítőjében* közzé kellett tenni akkor is, ha azok a rendőrség működési területén történtek.

A vasútrendészeti feladatokat közvetlenül a vasúti csendőr szervezeti elemek, közvetetten pedig valamennyi csendőr végrehajtotta. Vasúti szervezeti elemek alatt a csendőr kerületek székhelyein, illetve forgalmas vasúti csomópontokban elhelyezett vasúti őrsök, valamint az ezek irányítását szolgáló, a megalakuláskor Budapesten felállított vasúti szárnyparancsnokság értendő, azonban az egyes területi őrsök állandó vagy eseti vasútügyi leti szolgálata sem szűnt meg. A vasúti őrsöknek feladatuk szerint szoros munkakapcsolatban kellett lenniük a területi őrsökkel, nyomozó alosztályokkal és a rendőrkapitányságokkal, de szolgálataik a területi csendőrőrsök és rendőrkapitányságok illetékességét és szolgálati feladataik teljesítését nem módosította. Akárcsak a csendőrség többi szolgálata esetében a cél itt sem a feladatok teljes átvétele és egyedüli végrehajtása volt, hanem az együttműködő szervezeti elemek speciális ismeretekkel és felkészült állománnyal való támogatása.

A területi őrsök tehát azokat a szolgálati feladataikat, amelyeket a vasúttal kapcsolatban végeztek, továbbra is végezni voltak kötelesek, másrészt minden olyan ügyben, amely a vasúttal kapcsolatban volt és a helyi jelentőséget meghaladta (pl. nagyobb értékre, több őrs működési területére kiterjedő lopás), vagy amelynek nyomozása vasúti szakismeretet kívánt (pl. vasúti szerencsétlenségek, szabotázs cselekmények nyomozása) a vasúti őrsök segítségét igénybe kellett venniük és azokkal hatékonyan együttműködve kellett a nyomozati cselekményeket lefolytatni.

Ha a vasúti alakulatok szolgálataik teljesítése során olyan esetekről, tényekről szereztek tudomást, amelyek közbiztonsági szempontból értékesek voltak, de nem tartoztak feladataikhoz, úgy a területi őrsöt, vagy a rendőrkapitányságot kellett

értesíteniük, míg politikai természetű információk tudomásukra jutása esetén az illetékes nyomozó alosztály irányába tartoztak jelentési kötelezettséggel.

A vasúti csendőrök szolgálatukat egyrészt egyenruhában, másrészt polgári öltözetben teljesítették. Előbbinek feladatát a nyílt szolgálati fellépéssel járó teendők elvégzése képezte, tehát a mozgó vonatokon és a pályaudvarokon a személy és vagyonbiztonság feletti felügyelet. Az utóbbi célja az adatgyűjtés, valamint a felderítés volt. Hogy a polgári ruhás vasúti csendőrök ne legyenek kénytelenek szükség esetén mindig a területi őrshez, vagy más egyenruhás közbiztonsági közeghez fordulni, meghonosodott az a gyakorlat, hogy egyszerre egyen- és polgári ruhás járőrök teljesítettek szolgálatot egyazon vonaton. Míg az egyik információszerző tevékenységet folytatott, addig a másik a nyílt fellépést igénylő intézkedéseket, igazoltatást, tárgyak átvizsgálását, esetleges nyomozati teendőket végzett. Az egyenruhában teljesített szolgálatokra a vasúti csendőr a rendfokozatához igazodó vezénylési pótdíjra volt jogosult, a polgári ruhában teljesített szolgálatokra azonban a polgári ruhás nyomozókra maximalizált (12 óránként 2 pengő) összegre tarthatott igényt.¹⁰⁵³ Az egyenruhás vasúti járőr felszerelése ugyanaz volt, mint a gyalogos járőrre, azzal a különbséggel, hogy a tollaskalap helyett kis-tollforgós sapkát és pisztolyt viselt. A polgári ruhás járőr fegyverzete pisztoly volt.

A vasúti őrsök az általuk elintézett ügyeket nyilvántartás és statisztikai adatszolgáltatás céljából a területileg illetékes őrsnek küldték meg. Amennyiben bekapcsolódtak a területi őrs valamely nyomozásába, úgy annak nevében tevékenykedtek. Az együttműködés a szolgálat egyéb területén is megnyilvánult, így a vasúti járőr által elfogott személyt minden esetben a területi őrsnek adták át.

A vasúti csendőrség kezdeti szervezetét a budapesti székhelyű Vasúti Szárnyparancsnokság, valamint a Budapest, Békéscsaba, Debrecen, Csap, Miskolc, Székesfehérvár, Szombathely, Dombóvár székhelyű vasúti őrsök képezték. A terület-visszacsatolások időszakában Észak-Erdélyben megalakult a Kolozsvári és Marosvásárhelyi, míg Délvidéken a szabadkai vasúti őrs, egyenként tíz-tíz főnyi őrsállománnyal. Ezt követően a kolozsvári őrsöt 1942. március 17-ével Nagyváradra helyezték át.¹⁰⁵⁴ A őrsök ekkor már megemelt, 16 főnyi állománnyal működtek, mely alól kivételt a 20 fős budapesti őrs képezett.

A sokasodó feladatok és a háborús események hatásai miatt vasúti különítményeket állítottak fel Cegléden 1944. április 5-től,¹⁰⁵⁵ Újvidéken április 18-tól,¹⁰⁵⁶ Désen június 3-tól, Érsekújváron július 24-től,¹⁰⁵⁷ valamint Győrben.¹⁰⁵⁸

A kedvezőtlen hadi helyzet miatt a vasúti szolgálatot érintő egyik legfontosabb kezdeményezés, a vasúti szolgálatra jelentkezők előzetes szűrése és nyilvántartása már nem tudott kiteljesedni. Az 1944. januárjában kiadott vonatkozó HM rendelet¹⁰⁵⁹ a vasúti mellett a közlekedési-, híradó-, repülőtéri-, és vízi- szolgálatba törekvők kiválasztási eljárásáról és nyilvántartásáról rendelkezett. A jelentkezőt úgynevezett képességvizsgálatra rendelte be az érintett szolgálat, valamint leendő parancsnokával személyes elbeszélgetésre került sor. A háborús események miatti nehézségek ellenére a rendelet a parancsnok feladatává tette, hogy a személyes találkozára „*keressen módot*.” Közlekedési- híradó- repülőtéri- vízi szolgálatra három évi, vasúti szolgálatra öt évi csendőrségi szolgálat után lehetett jelentkezni, melyre minden év március 1-jével és szeptember 1-jével nyílt lehetőség. Az előterjesztett jelentkezési ívet visszatartani nem szabadott, és végső soron a kerületparancsnok hagyta jóvá. A bevezetni tervezett rendszer a mai pályázattal betölthető beosztásokhoz volt hasonlatos.

A háború végéhez közeledve a vasúti csendőrség egy speciális feladata, a kémek és informátoraik utáni nyomozás is előtérbe került, akik utazásaik és találkozóik helyszínéül gyakran választották a vonatot. A vasúti csendőrség szerepének fontosságát és megbecsültségét a vasúti szárnyparancsnok 1944. februárjában, a napilapok rendőri újságíróinak tartott sajtótájékoztatója is mutatja, mely után a sajtó egyértelműen pozitív cikkekben emlékezett meg a szolgálatról.¹⁰⁶⁰

A vasúti csendőrség 1944. december 1-ig egy vasúti szárnyparancsnoksággal, három szakaszparancsnoksággal és tizenhat vasúti őrssel vagy különítménnyel szerveződött. Ezt követően újabb vasúti szárny került létrehozásra budapesti székhellyel,¹⁰⁶¹ melynek feladata a MÁV objektumainak, a pályaudvaroknak és kiszolgáló létesítményeinek védelme volt.¹⁰⁶² A létrehozott Vasúti Osztályparancsnokság alárendeltségében működő két szárny közül az egyik (számozását tekintve 1., de később felállított) a MÁV létesítmények biztosítási feladatait látta el karhatalmi őrsökbe szervezett, a csendőrséghez bevonultatott MÁV tisztviselői állománnyal. Az őrsöket csendőr tiszthelyettes vezette, állományuk fizetését, felszerelését, fegyverzetét, kiképzési költségeit azonban a MÁV fedezte. A 2. vasúti szárny a szolgálat eredeti feladatait látta el az alárendelt vasúti őrsökkel.¹⁰⁶³

Összességében tehát a vasúti csendőrség a testület teljes értékű szolgálatává vált, melynek további fejlődését a háborús helyzet akadályozta illetve a fentiek szerint sajtóosan befolyásolta. A testület ezúttal is egy korábban jól bevált gyakorlattal, kevés,

de specializált feladatkörű szervezeti elem létrehozásával és külön szervezeti struktúrába szervezésével reagált a megjelenő kihívásokra. A mind szabályozási, mind szervezetfejlődési szempontból hosszúnak mondható előkészítő szakaszt a vasúti szolgálat rövid, de eredményes működése követte. (A vasúti szolgálat felépítését a **XVII. számú melléklet** mutatja be.)

A vasúti szolgálathoz nagyon hasonló fejlődési utat járt be egy másik speciális ismereteket igénylő terület, a *vízirendészet* is. A magyar nemzet történelmében a Kárpát-medence vízi útjai mindig fontos szerepet játszottak, így a folyók és általában a vízfelületek ellenőrzésére és védelmére az államrendszeren belül mindig létezett valamilyen hajózó fegyveres szervezet. A hadi dereglyék használata az *Árpád-házi* királyainkig nyúlik vissza, azonban valódi vízirendészeti feladatok¹⁰⁶⁴ kialakulásáról, közigazgatási és közbiztonsági szervezetek e célra történő létrehozásáról a kiegyezést követően, a polgári magyar állam időszakában beszélhetünk. Az alapvetően katonai védelmi, valamint kettős rendeltetésű fegyveres szervezetek mellett a közbiztonság fenntartására hivatott testületeknél is megjelent e feladatrendszer, melyre speciális szervezeti elemek és képességek létrehozásával reagáltak. Nem volt ez alól kivétel a Magyar Királyi Csendőrség sem. A vízi csendőrség létrehozásához vezető folyamat vizsgálatakor a következő kérdésekre szükséges kitérni:

- 1) Milyen vízirendészeti szabályrendszer volt érvényben az egyes korszakokban?
- 2) Hogyan fejlődött az e szabályok betartása felett őrködő közigazgatási és rendvédelmi szervezetrendszer?
- 3) Mi volt a Magyar Királyi Csendőrség szerepe a feladatok végrehajtásában?

Magyarországon a belvízi hajózás joga a dualizmus időszakában nem került egységes kódexbe foglalásra.¹⁰⁶⁵ Szabályai szétszórta, jogszabályok kuszaságában elhelyezve voltak megtalálhatók és betartatásuk nehézségekbe ütközött. Éppen ezért szükséges előzetesen áttekinteni azt a szerteágazó szabályrendszert, amely az ellenőrző hatóságok és közegek tevékenységét meghatározták.

A kiegyezés új helyzetet teremtett a magyar közigazgatásban és a közlekedési ügyek irányításában is. 1867. márciusában megalakult a Közmunka és Közlekedésügyi Minisztérium, melynek első intézkedései közé tartozott a Vasúti és Gőzhajózási Főfelügyelőség ideiglenes szervezése. Ennek alapján a bécsi főfelügyelőség egyik osztályát Magyarországra helyezték át.¹⁰⁶⁶ A vízirendészeti szabályokat tartalmazó rendelkezések kiadása már ebben az évben megkezdődött, azonban csak egyes részletekre kiterjedő, szűkszavú rendeletek formájában.

A dualizmus időszakára vonatkozóan általánosan elmondható, hogy a belvízi hajóutak igénybevételének legfőbb kereteit a vízjogról szóló törvény tartalmazta.¹⁰⁶⁷ Ennek értelmében a hajózás a folyamrendőri szabályok és rendeletek megtartásával mindenkinek szabad volt, a vízhasználat azonban csak a hajózás sérelme nélkül volt gyakorolható.¹⁰⁶⁸ A részletszabályokat a hajózási jog gyakorlásáról szóló ideiglenes utasítás, valamint az ugyanezzel a rendelettel kiadott ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok tartalmazták.¹⁰⁶⁹ Ezek egyes hajózási magánjogi kérdéseket vontak szabályozás alá, mint a hajóvezető magánjogi felelőssége, fuvarozásjogi kérdések, a segélynyújtás, az alkalmazottak jogviszonyai és felelőssége, a hajótulajdonosi minőség igazolás, de korántsem teljes körűen.

A kereskedelmi törvény,¹⁰⁷⁰ a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság üzletszabályzata,¹⁰⁷¹ az erdőtörvény¹⁰⁷² szintén rendelkezett hajózás és vízhasználat egyes szabályairól, míg a belvízi hajózás jogának más vonatkozásai (hajókár, hajómentés) tekintetében a magánjogi szabályok az állandóan követett bírói gyakorlat alapján fejlődtek ki.¹⁰⁷³ A vízirendészeti szabályok megszegőire vonatkozó rendelkezések szintén szétszórtnak voltak megtalálhatók büntető jogszabályainkban.¹⁰⁷⁴ Belvízi hajózási jogunkban legkiemelkedőbb szerepe a Dunának, mint legfőbb vízi szállítási útvonalnak jutott. A folyamra vonatkozó szabályok legnagyobb része a nemzetközi jogban került szabályozásra és akár több száz éves múltra tekintett vissza. A szabad folyamhajózási elv az 1856. évi párizsi békeszerződésből eredeztethető, melyben az utazás és kereskedelem szabadságát csak a belföldi folyamrendészeti szabályok korlátozták. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a folyamrendészeti szabályok megtartása mellett a Dunán minden nemzet polgárának egyenlő joga volt a hajózásra és a fuvarozási ügyletek lebonyolítására.

Lényegesen megváltozott azonban a helyzet a trianoni békeszerződést követően. A két világháború közötti időszakban a belvízi hajózás szabályozását a trianoni békeszerződés hajózásra és vízi utakra vonatkozó cikkei alapjaiban határozták meg.¹⁰⁷⁵ A Dunára vonatkozó végleges szabályzat megállapítása tárgyában 1921. évi július hó 23-án Párizsban kelt egyezmény¹⁰⁷⁶ a folyami hajózás nemzetközi jellegű vonatkozásait az addiginál sokkal szélesebb jogterületeken alapozta meg. Ezzel együtt a belvízi hajózás földrajzi keretei is megváltoztak. A Dunán 1913-ban a Dévényi Kaputól a Vaskapuig 1001 km hosszan zajlott a forgalom. A trianoni békediktátum után a Duna magyarországi szakaszának hossza 417 km-re csökkent. Ezen kívül még

jelentős volt a Tisza 600 km hosszú magyar szakasza és a nagyrészt határfolyót képező 143 km hosszú Dráva magyar szakasza.¹⁰⁷⁷

Az új szabályozás nyomán életbe lépett a Nemzetközi Dunabizottság által kidolgozott hajózási és rendőri szabályzat.¹⁰⁷⁸ A szabályzat a Dráva, Tisza, Szamos, Maros és oldalágaik hajózására is tartalmazott rendelkezéseket, valamint a hajózási szabályzatot a nemzetközi vízi utak közé nem sorolt vizekre is kiterjesztette. Ehhez igazodtak a korábbi ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok kiegészítései¹⁰⁷⁹ is, melyek már részletesebb és átfogóbb szabályozását adták a vízirendészet témakörének.

Az 1920-as évek végére a magyar belvízi hajózás ismét talpra állt, bár korábbi nagyságrendjét nem érte el. A dualizmus időszakában jelentős állami támogatással működő Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság egymás után indította be járatait, és építette hajóit. Tevékenysége az egész Dunára és hajózható mellékfolyóira kiterjedt. Hajói 1895 és 1917 között éves átlagban 595 ezer utast és 557 ezer tonna árut szállítottak. 1918-ban 38 személyszállító és 54 áruszállító gőzhajóval, valamint 389 uszályal és két tankuszállyal rendelkezett.¹⁰⁸⁰ Az első világháborút követően a hajóforgalom felére csökkent a magyar Duna-szakaszon, melynek lassú emelkedése csak egy évtized távlatában érezte hatását.¹⁰⁸¹ A nyilvántartott vízi járművek száma 1927-ben – 3 229 csónakkal együtt – 14 684-re emelkedett. Az 1930-as évek végére ismét komoly vízi forgalom zajlott a Dunán, melynek jelentős részét hazai vállaltok bonyolították. Az 1936. és 1940. között éves átlagban közlekedő 21 557 hajóból 5 457 (25 %) a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási részvénytársaság, 14,8 % pedig az Első Duna Gőzhajózási Társaság lobogója alatt hajózott.¹⁰⁸²

A főleg a Dunára koncentráló nemzetközi szabályozás, majd ezt követő hazai jogszabályalkotás mellett az általánosabb, minden vízi útra és vízi járműre kiterjedő szabályok is hatalmas fejlődésen estek át főleg a két világháború között. Ezen általános szabályok többsége rendészeti utalásokat is tartalmazott. Ilyen volt a vontató utak és szabad kikötés tárgyában kiadott rendelet,¹⁰⁸³ amely rendelkezett a vontató utak szabadon tartásáról, a díjmentes vízen horgonyzásról, valamint arról, hogy mindenkinek kötelező a helyi „rendőri szabályokhoz” alkalmazkodni. Az elkövetett kihágások az elsőfokú rendőri hatóság hatáskörébe tartoztak.¹⁰⁸⁴

A hajóállomások területén történő rendfenntartásra 1921-ben intézkedtek¹⁰⁸⁵, mely szerint az oda vezényelt „karhatalmi kirendeltség” (csendőrség vagy rendőrség) a

kikötői hatóságok felhívásait teljesíteni tartozott. A szabályozás a technikai fejlődést is követte, így 1923-ban külön rendelkeztek¹⁰⁸⁶ a motoros csónakokra vonatkozóan. A rendelet alapján a szabályok megszegőit a csendőr a főszolgabíróhoz jelentette fel, melyből egyértelműen látszik a jogszabály egész országra kiterjedő területi hatálya (hiszen a vidéki területek rendjéért általánosan felelős szervet és az általános elsőfokú rendőri hatóságot említi). Később külön szabályozást nyert az evezős és vitorlás csónakok közlekedése,¹⁰⁸⁷ valamint a szabad vizekben való fürdőzés is. A korabeli szervezeti viszonyok megkövetelték, hogy a több vízirendészeti feladatkörrel is rendelkező fegyveres testület közötti hatásköri kérdéseket is tisztázzák. A fürdőzés ellenőrzése kapcsán erre sor is került egy 1932-ben kiadott belügyminiszteri rendelet keretében.¹⁰⁸⁸ E szerint a Magyar Királyi Folyamőrség csak a hajózási utak szabadon tartása érdekében végez ilyen ellenőrzést, egyébként az az elsőfokú rendőrhatóság végrehajtó szerveire tartozik. Hasonló hatásköri szabályozás született az evezős versenyek és vízi ünnepélyek rendezése kapcsán¹⁰⁸⁹ – a rendezvények alatt a rend fenntartása a vízen és a parton (pl. a hajók kikötésével kapcsolatos vízirendészeti szempontból) a folyamőrség, míg a parton a rendőrség és a csendőrség hatáskörébe tartozott. Ha a révhatóság a rendezvényen nem volt jelen, a rendet a vízen is a rendőrhatóság tartotta fenn.¹⁰⁹⁰

A vízen közlekedés mellett a vizek használata is lényeges szabályozási tárgykör volt. A halászat és horgászat kérdése megkerülhetetlen volt az ellenőrző hatóságok szempontjából, azonban a bonyolult szabályrendszer miatt nem volt egyszerű dolguk.¹⁰⁹¹

Ahogy a vízi közlekedés esetében is, úgy e szabályozási területen is a két világháború között történt hatalmas fejlődés. Az 1925-ben kiegészített¹⁰⁹² új halászati törvény, valamint a végrehajtására kiadott rendelet¹⁰⁹³ újra szabályozta a halászati jogot, azonban egyes részletszabályok továbbra is külön rendeletekben kerültek tisztázásra. Ilyen volt a nyílt és zárt vizek (tógazdaságok) tárgyában született rendelet,¹⁰⁹⁴ amely a tiltott halászati módok meghatározásán túl arról is rendelkezett, hogy a közigazgatási hatóságok, a csendőrség, a rendőrség, a vámőrök, folyamőrök, pénzügyőrök, szőlő-erdő- mezőőrök, kikötő- gát- csatornaőrök kötelesek a halászati tilalmakat betartatni. A határvizeken való közlekedésre általában is külön szabályok vonatkoztak¹⁰⁹⁵, és nem volt ez másképp a halászat tekintetében sem.¹⁰⁹⁶ A határvízen folytatott tiltott halászat nem kihágásnak, hanem rendszegésnek minősült, melyet a révhatóság rendbírsággal sújthatott.¹⁰⁹⁷ A Balatonból zárt víz módjára lehetett halászni, vagyis ha a jogosulatlan

halászaton tetten ért személy még nem fogott halat, a főszolgabíró határákörébe tartozó kihágást követett el, ha azonban halat is fogott, akkor lopás miatt a járásbírótság előtt kellett felelnie.¹⁰⁹⁸ A helyszín és a módszer mellett a tiltott magatartások elkövetésének ideje is befolyásolta a jogi minősítést, ugyanis az éjjel történő halászat kihágáskénti minősítése csak 1926-tól szűnt meg.¹⁰⁹⁹

Az egyre bonyolultabbá váló szabályozás úgy a hajós személyzet, mint az ellenőrző hatóságok számára is egyre komplexebb tudás meglétét tette szükségessé. A dunai gőzhajók kapitányai számára már 1867-ben írtak elő képesítési feltételeket,¹¹⁰⁰ gőzhajóvezetői vizsgáról pedig már 1873-ban rendelkeztek.¹¹⁰¹ A képzési rendszert a m. kir. hajóosztályképző tanfolyam egységesítette.¹¹⁰² A képzett hajós személyzet rendelkezésre állása annyira fontos volt a vízi szállítások biztosítása érdekében, hogy külön rendelkeztek a hajók személyzetének őrizetbe vétele tárgyában is.¹¹⁰³ Az 1930-as évekre szerteágazó szabályrendszer írta le a különböző legénységi beosztások képesítési követelményeit is.

Míg a hajók személyzetének főként a vonatkozó szabályokat kellett ismerniük, az ellenőrző hatóságok és közegek felkészültségének ki kellett terjednie a jogsértő cselekmények felismerésére és minősítésére is, amely sok esetben nem volt egyszerű feladat. Már a vízjogról szóló 1885. évi törvény is 21 féle kihágási elkövetési magatartást nevesített a vízrendőri kihágások körében,¹¹⁰⁴ melyek később további 4-el egészültek ki.¹¹⁰⁵ Ezek különösen a védművek rongálására, veszélyeztetésére, vízszennyezésre, és a vízi közlekedés zavartalanságára vonatkoztak és elkövetőikkel szemben a közigazgatási hatóság járt el.¹¹⁰⁶ A polgári közigazgatás azonban egyes esetekben nem volt képes akaratát érvényesíteni, így azt karhatalom igénybevételével kényszerítette ki. Erre számos rendelet adott felhatalmazást különböző közigazgatási hatóságoknak. A hajómalmok ellenőrzésére például a folyammérnöki hivatalok számára éves ellenőrzési kötelelem állt fenn, mely során szabálytalanság észlelése esetén rendelkeztek a működés beszüntetésére.¹¹⁰⁷ A szabálytalan vagy veszélyes hajómalmokat egyszeri figyelmeztetés után karhatalom igénybevételével volt szükséges kikötésre kényszeríteni, vagyis a karhatalom igénybevétele ez esetben kötelező volt.¹¹⁰⁸

A hajózási rendszabályok megsértésének elbírálásakor számos rendelkezés adott támpontot a közigazgatási hatóságok számára, akik azonban a jogszabályok kuszaságában sokszor nehézkesen döntöttek. A vízirendészeti kihágások és szabályszegések hatékonyabb kezelése folyamatos törekvés volt.¹¹⁰⁹

A vízirendészeti szabályrendszer fejlődését lassan követte az ellenőrzésére hivatott szervezetrendszer kialakítása. Bár a Magyar Királyságban a folyók és általában a vízfelületek ellenőrzésére és védelmére az államrendszeren belül mindig létezett valamilyen hajózó fegyveres szervezet, ezek többnyire katonai védelmi célokat szolgáltak (például a naszádosok vagy a sajksók).¹¹¹⁰ Az 1850-ben felállított modern, gőzhajókból álló Császári-Királyi Flottillahadtest még mindig kizárólag katonai szempontok szerint szerveződött.¹¹¹¹ A vízi szállítás jelentőségének növekedésével és a polgári jogrend erősödésével azonban megfogalmazódott az igény a vízirendészeti feladatoknak a közigazgatási szervezetben történő megjelenítésére is. Már 1869-ben szabályozták, hogy a községi elöljárók, biztonsági közegek és általában a közigazgatási hatóságok kötelesek a vízirendészeti szabályok szigorú megtartása felett őrködni, a felügyelettel megbízott hajózási személyzetnek segítséget nyújtani, a szabályok megszegőit a körülmények szerint őrizet alá venni, és az illetékes hatóságnak „megbüntetés végett” átadni.¹¹¹² A hajóállomások rendjének fenntartása szintén korán, már 1867-ben szabályozást nyert, sőt az érintett helyhatóságokat saját őrszemélyzet kirendelésére is kötelezték, akik a hajós személyzetet támogatják.¹¹¹³ A hajóforgalom hatékonyabb ellenőrzésének támogatására 1871-ben intézkedtek a rendőri közegek szabadjeggyel történő ellátására, így menet közbeni ellenőrzések végrehajtására is lehetőség nyílt.¹¹¹⁴

Bár a vizek és „víziművek” fölött a közvetlen rendőri felügyeletet és elsőfokú kihágási bíráskodást a szolgabíró gyakorolta, és a szükséges öröket a községi elöljáróságok igénybevételeivel alkalmazta,¹¹¹⁵ mégis szükség volt egy specializált feladatú országos hatáskörű közigazgatási hatóság létrehozására.

1871-ben megalakultak a magyar királyi folyammérnöki hivatalok, melyek a vízrajzi szolgálat és a folyamfelügyelői teendők jobb ellátása érdekében az illetékességi területükön levő nagyobb folyókat (Duna, Tisza, Dráva, Száva, Béga, Maros) szakaszokra osztották, és azokon folyamfelügyelői állomásokat létesítettek. A folyamfelügyelők az állami altisztek sorába tartoztak. Feladatuk volt az állami kezelésű folyók és csatornák fenntartási munkálatainak és kapcsolódó építményeinek ellenőrzése, valamint a hajózási, tutajozási és halászati szabályok betartásának ellenőrzése.¹¹¹⁶ Hajózással kapcsolatos feladataikat az 1912-ben kiadott szolgálati szabályzatuk részletezi, melyek szerint e körben elsősorban a kikötőhelyek állapotát, a hajók meghatározott vízállás melletti közlekedési tilalmát, a gázlók és hajóutak

kitűzését, a hajózási akadályok jelzését, valamint a jelzések és hajózási szabályok utasításainak hajósok általi betartását ellenőrizték.¹¹¹⁷

Szabályszegés észlelése esetén a folyamfelvigyázó figyelmeztetéseit és feljelentéseit elsősorban élő szóban, kivételes esetekben írásban tette meg. Ha kihágás észlelése esetén ellenállásba ütközött és „rendőri segítségre” volt szüksége, azt az elsőfokú rendőri hatóságtól (főszolgabíró vagy rendőrkapitány) vagy a csendőrségtől volt köteles kérni.

Közvetlen alárendeltségükben működtek a csatorna- és zsilipőrök, valamint a vízmérce-jelzők, akik a folyók és csatornák közvetlen rendészeti ellenőrzésére, a zsilipek, szertárak kezelésére és egyes különleges alsóbbrendű teendők elvégzésére voltak alkalmazva.¹¹¹⁸ Számukat és bérüket az országos vízépítési igazgatóság állapította meg. Az örök a mezőőrökkel azonos szolgálati renddel és zálogolási joggal rendelkeztek és a földművelésügyi miniszter által megállapított jelvényt voltak kötelesek viselni.¹¹¹⁹

A folyammérnöki hivatalok rendészeti jellegű teendői a Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésével, majd a két világháború között a folyamrendészeti hatóságok létrehozásával fokozatosan csökkentek, de a vízi utakra vonatkozó felügyeleti tevékenységük egészen 1948-as megszűnésükig megmaradt.

Az első világháborút megelőző időszakban a folyamfelvigyázók és örök, valamint a csendőrség tevékenységén kívül a belvízi hajózás feletti hatósági ellenőrzésre csak nagyon korlátozott lehetőségek nyíltak. A Dunán korábban csak Passaunál és Orsovánál volt vámjövédéki szempontú ellenőrzés, a köztes szakaszon a Monarchián belüli vámközösség miatt nem volt szükség ellenőrzésre. A pénzügyőrök a szerb határon ellenőrizték a Dunán és a Száván.¹¹²⁰ Míg ez a dualizmus időszakában elégségesnek bizonyult, az első világháborút követő zavaros időszak, majd a háborút lezáró békeszerződések alapjaiban változtatták meg a helyzetet. A trianoni békeszerződés értelmében Magyarország államhatárát – egy rövid szakaszt leszámítva – a korábbtól eltérő területen jelölték ki. Ennek hatására a Duna Oroszvár és Szob közötti szakasza vált államhatárrá, valamint a Tisza egyes szakaszai is országokat választottak el. A Duna továbbra is jelentős áru- és ekkor még személyforgalom lebonyolításának is színtere volt, melyből adódóan a szükségszerűen megszervezésre kerülő folyamrendészeti feladatkörű fegyveres testületnek szerepet kellett kapnia a határforgalom ellenőrzésében is.¹¹²¹ 1919-ben szükségessé vált tehát, hogy a Központi Szállításvezetőség szerveiként működő hajóállomás-parancsnokságokat vízirendészeti

feladatokkal lássák el. Ezekből alakultak meg az állami révkapitányságok volt haditengerészeti és vezényelt államrendőrségi személyzetből.¹¹²²

1921. március 1-jével a magyar hadihajózást „M. Kir. Folyamőrség” néven folyamrendészetté szervezték át.¹¹²³ 1921. február 15-én a BM szervezetében megalakult a folyamrendészeti alosztály, melynek alárendeltségébe kerültek a révkapitányságok. Ezeket a változásokat követte a folyamőrség felállításáról szóló rendelet,¹¹²⁴ mely szerint a révkapitányságok a folyamőrség szervezetébe olvadtak.¹¹²⁵

A folyamőrség létrehozására a magyar fegyveres őrtestületek trianoni békediktátum nyomán megvalósuló átszervezésének részeként került sor, mely során az ország vezetése igyekezett a közbiztonsági őrtestületek álcázásával hadra fogható erőket létrehozni.¹¹²⁶

Rendeltetése szerint a folyamőrség elsősorban közbiztonsági és folyamrendészeti feladatokat látott el, melyek körébe a közbiztonság fenntartása, a csempészség és kémkedés megakadályozása, a hajóforgalom ellenőrzése, valamint a halászat, vízivadászat és fürdés ellenőrzése tartoztak.¹¹²⁷ A révkapitányságok hatáskörébe általánosan folyamrendészeti és közbiztonsági szolgálat tartozott az ország minden álló és folyóvizén. Bár a testület létrehozásának egyértelműen haderő rejtési célja is volt, mégsem jelenthető ki, hogy a Magyar Királyi Folyamőrség – a Magyar Királyi Határőrséghez hasonlóan, ahol minden harmadik gyalogezred a határőrség rejtésében létezett – két testű szervezet lett volna, ahol a folyamrendészeti teendőket a révőrségek végezték.¹¹²⁸ A feladatokat és ennek megfelelően a hatásköröket a testület szervezeti szintjei között racionálisan osztották el.¹¹²⁹ Az eredetileg önkormányzati rendőrségi hatáskörbe tartozó vízirendészeti jogköröket is a folyamőrség vette át.¹¹³⁰

A folyamrendészet gyakorlásáról szóló új jogszabályok szerint¹¹³¹ a hajóforgalom ellenőrzését a BM közbiztonsági szervei (a rendőrség és a csendőrség), de elsősorban a révkapitányságok gyakorolták, valamint feladatkörükhöz kapcsolódóan a vámigazgatási közegek, a vasúti és hajózási felügyelők is. A folyamőrség hatásköre más közbiztonsági szervek hatáskörét nem csorbíthatta, így a rendőri közegeknek az álló hajóra, valamint az ehhez kikötött egyéb létesítményre szállása a révkapitány előzetes hajóra lépési engedélye nélkül is biztosított volt. Álló hajón a csendőr is végezhetett közbiztonsági feladatot vagy folytathatott nyomozást.¹¹³² A mozgó vízi járművek esetében a vámőrség vagy a folyamőrség hajókíséretet alkalmazhatott, melyet elsősorban külföldi hajókon fogantatosítottak.¹¹³³ Az itt felfedett jogsértés elkövetőit csendőr vagy rendőr járőrnek a parton adták át.

A révkapitányság csak átiratban fordulhatott a csendőrséghez, a járórhöz közvetlen felhívást nem intézhetett.¹¹³⁴ A folyamőrségi és rendőri hatóságok voltak kötelesek gondoskodni arról, hogy olyan helyeken, hol nem volt révkapitányság vagy kirendeltség, a menetrend szerinti személyszállító hajók indulási és érkezési idejében rendőr vagy csendőr járőr legyen kirendelve. A révkapitányság, csendőrség és folyamőrség együttműködése külön rendelettel nem került szabályozásra.

1927-ben megszervezésre került a Balaton vízfelületének ellenőrzése a Siófoki Révkapitányság, valamint Tihanyban és Balatonbogláron mentő és jelző állomás felállításával. 1935-től a dunai révkapitányságok már motoros járatokkal ellenőrizték a csónakforgalmat.¹¹³⁵ 1938. júniusában kezdte meg működését a balatoni viharjelző szolgálat rakétás-jelzőgombos viharjelzéssel. A viharjelzés bevezetése nagyban befolyásolta a fürdőrendészeti és vízi közlekedési szabályokat.¹¹³⁶

Az 1930-as évek végétől jelentős változások álltak be a Magyar Királyi Folyamőrség határforgalom-ellenőrző szerepében is. 1938. november 2-án visszatért a Felvidék déli része és néhány hetes átmeneti időszak után integrálódott az ország közigazgatásába. Az átmeneti időszak alatt továbbra is csak a kijelölt határátkelőhelyeken lehetett átlépni és még fennmaradt a határforgalom-ellenőrzés is, majd december 9-én megszűnt a határforgalom-ellenőrzés Magyarország és a visszatért terület között.¹¹³⁷

A nemzetközi politikai változásokra reagálva a Magyar Királyi Folyamőrséget a Bledi egyezmény nyomán létrehozott honvédelmi törvényben foglaltak alapján 1939. január 15-én Magyar Királyi Honvéd Folyamerők névvel a honvédség kötelékébe helyezték önálló haderőnemként, a vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségébe. Később az elnevezést Magyar Királyi Honvéd Folyami Erők-re változtatták.¹¹³⁸

A vízirendészeti teendőket a Magyar Királyi Rendőrség szakigazgatási szervezetében újonnan létrehozott vízirendészeti (révhatósági) szolgálat szervezeti egységei vették át. A Magyar Királyi Folyamőrség azon szervezeti egységei és úszó egységei, amelyek nem hadi célokat szolgáltak, a rendőrséghez kerültek. A rendőrség kötelékében nyolc révkapitányság működött a Dunán és a Tiszán.¹¹³⁹ Rendőri révőrségeket szerveztek továbbá a Drávára, a Vágra és a Marosra. A Balatonon és a Velencei tavon pedig a területileg illetékes főszolgabírák hatáskörét gyarapították a vízirendészeti teendőkkel. A rendőrségen belül tehát a vízirendészeti (révhatósági) teendők ellátását kétlépcsős szervezet valósította meg, melynek az alsó szintjét képezték a révőrségek, több révőrség irányítását pedig a révkapitányságok látták el. A korábban csak ideiglenes jelleggel létrehozott révőrségek tehát állandó szervezeti elemmé váltak.¹¹⁴⁰

A változások következtében a folyamórség belügyminiszteri alárendeltségét megszüntették és teljes egészében a honvédelmi minisztériumhoz került. Ezt követően a folyamrendészeti hatóságok (révkapitányságok, révkirendeltségek) a rendőrség egészének szerves részei lettek, és a meghatározott folyamszakaszokon a hatáskörükbe utalt ügyekben, mint elsőfokú rendőrhatóságok járnak el.¹¹⁴¹

Szükséges volt azonban szabályozni a vízirendészeti tennivalók ellátásának rendjét a révkapitányságok működési körén kívül eső víziterületen is. Az olyan belvizeken, amelyekre a rendőrség révkapitányságának (révkirendeltségének) működési köre nem terjed ki, a folyamrendészeti (révhatósági) teendőket az illetékes rendőrhatóságok (rendőrség működési területén a rendőrkapitányság, az ország egyéb területén a főszolgabíró) mint elsőfokú folyamrendészeti hatóságok látták el.¹¹⁴² Másodfokú folyamrendészeti hatóság a rendőrség illetékes főkapitánya, illetőleg az alispán volt.

E szervezeti rendszer és feladatkör tekinthető a polgári magyar állam legfejlettebb vízirendészeti rendszerének, amely mind a legfőbb vízi közlekedési utak használatát, mind a szabad vizek használatának rendjét korszerű formában rendezte.¹¹⁴³ A speciális vízirendészeti szervezeti elemek azonban az ország lakosságának mindennapi életére nem tudtak volna kellő hatást gyakorolni olyan általános közbiztonsági szervezetek nélkül, akiknek alapfeladatai között is megjelentek vízirendészeti teendők. A fenti szervezeti fejlődést és változásokat így természetesen követte az ország lakosságának mindennapi életéhez leginkább kapcsolódó örtestület, a Magyar Királyi Csendőrség is. Bár a testület sajátos jellegéből és jogállásából adódóan maga a szervezet nem volt hatóság, az eljáró csendőr járőr rendőri közegnek minősült.¹¹⁴⁴ Így a csendőrség önálló korlátozó rendelkezéseket bizonyos speciális esetektől eltekintve¹¹⁴⁵ nem hozott, működése a közigazgatási hatóságok rendelkezéseinek érvényre juttatására korlátozódott. Ebből következett azonban, hogy a vizsgált időszakban jellemzően az elsőfokú rendőri hatóság (főszolgabíró) hatáskörébe utalt vízirendészeti szabályok betartásának ellenőrzésében a szervezet országos hatáskörrel rendelkezett.

A feladatkör már az 1881. évi SZUT-ban is megjelent,¹¹⁴⁶ amely az általános megfogalmazású teendők mellett külön árvíz esetére szóló feladatokat is nevesít.¹¹⁴⁷

Az 1900. évben kiadott némileg átdolgozott SZUT¹¹⁴⁸ már „*folyam- és vízrendészet*” terminológiát használ, de alapvetően nem bővíti vagy módosítja a fenti rendelkezéseket, ahogy az 1912. évi szolgálati utasítás¹¹⁴⁹ sem. A két világháború között újjászervezett testület számára 1924-ben kiadott szolgálati utasítás¹¹⁵⁰ már speciális rendelkezéseket tartalmaz a határvízen közlekedőkkel szembeni

lőfegyverhasználatra, a halászat ellenőrzésére, valamint a hajóügyi szolgálat ellátására.

A határvizeken való közlekedés mindig külön szabályozás tárgyát képezte és a bizonyos speciális esetekben a csendőr köteles volt fegyverét használni olyan esetekben is, amikor nem a csendőrség látta el a határszéli szolgálatot.¹¹⁵¹ Ilyen eset volt *„Ha hajósok éjjel, avagy ha fedett vagy megrakott vízi járművekkel nappal is találtak és fegyverhasználattal fenyegető kétszeri rákiáltásra meg nem állanak, illetve ebbeli szándékukat kétségtelenül nem bizonyítják, hanem egyenkint vagy valamennyien menekülni igyekeznek.”*¹¹⁵²

Ahogy az előzőekben bemutatott hatásköri megoszlás során is látható volt a csendőrség alapvetően a parton és a partról látta el vízirendészeti feladatait, így nem meglepő, ha a halászat ellenőrzésénél a szabályzat kifejezetten tiltotta a vízen való ellenőrzést. Helyette a csendőr a partra szólította az ellenőrizni kívánt vízi járművet azzal a kitételrel, hogy a halászást megszakítani nem lehetett.¹¹⁵³

A hajóügyi szolgálat tárgyalására a vasútüggyel együtt kerül sor, mely utóbbit a szabályzat alaposan körbeírja és hozzáfűzi, hogy hajóügyet és hajóellenőrzés esetében hasonlóan kell eljárni.¹¹⁵⁴ Ezek alapján a kikötő rendjének fenntartása során a csendőr a hajóállomás egész területén portyázó szolgálatot látott el, mely során megfigyelte az ott dolgozó munkásokat, alkalmazottakat, raktárakat, valamint a berakásra váró vagy kirakott árukat. Hajó érkezése után vagy indulása előtt az utasokat szemügyre kellett venni és a várótermeket vagy vendéglátóhelyeket is ellenőrzés alá kellett vonni, azonban leülni nem szabadott. Nagy tömeg esetén a portyázást be kellett fejezni és alkalmas helyen figyelő pozíciót felvenni. A hajóügyi csendőr felügyelt arra, hogy a kikötő rendjét és a vonatkozó vízirendészeti szabályokat mindenki tartsa be. A szolgálatban álló hajó- és kikötői személyzetet szolgálatában támogatni kellett és személyüket minden támadás vagy erőszakoskodás ellen meg kellett védenie.

Hajójáratok menet közbeni ellenőrzésére (razziaszerű átvizsgálására) csak gyakori vagy súlyos bűncselekmények esetén kerülhetett sor, mely során a járőr a hajóstársaság által biztosított szabadjeggyel utazott. Az utazóközönség szükségtelenül zaklatását kerülni kellett, ezért a hajójárat útvonalán illetékes csendőr őrsök osztályparancsnokságai kölcsönös előzetes megállapodás alapján megjelölték a menet közbeni ellenőrzést végző őrsöket.

Ahogy az első világháború előtti időszakban, úgy az újjászervezett csendőrség esetében is az elsőként kiadott szabályzat határozta meg a hosszú távú működés

keretét. A későbbiekben a fentiekben csak kisebb változások történtek, de alapvetően a fenti rendszerben hajtották végre vízirendészeti szolgálatukat a csendőr őrsök. Az 1927. évi SZUT speciális esetből általános fegyverhasználati pont rangjára emelte a határvízen közlekedőkkel szembeni lőfegyverhasználatot.¹¹⁵⁵ A halászat ellenőrzésére, valamint a hajóállomásokon teljesített szolgálatra nézve a szabályok változatlanok maradtak.¹¹⁵⁶

Az utolsó, 1941. évben kiadott SZUT¹¹⁵⁷ a fentiek változatlan megtartása mellett már külön függelék is tartalmazott a fürdőőrsök és fürdő különítmények működésének szabályozására. A fürdőkülönítményekbe vezényelt csendőrök a szolgálatukat kimenő ruhában, tollas kalappal, fehér kesztyűvel látták el. Felszerelésük 9 mm-es pisztoly, kard és jelsíp zsinórral ellátott síp volt. Hatáskörük csak a kisebb jelentőségű ügyek nyomozására terjedt ki. A nagyobb bűncselekményekkel kapcsolatos teendők a területileg illetékes őrs feladatai közé tartoztak. A fürdőkülönítmények hiányossága volt, hogy géperővel meghajtott hajóval nem rendelkeztek és így a viharjelzésből adódó feladatokat a vízen nem tudták végrehajtani.¹¹⁵⁸

A szabályzatok természetesen nem fedhették le azt a széles tevékenységi kört, melynek részletszabályait számos rendelet tartalmazta. A korabeli szakirodalom és a *Csendőrségi Lapok* című szakmai hetilap már I. évfolyamában foglalkozott a vízirendészet témájával és olyan általános feladatokra hívta fel a szolgálatot ellátó állomány figyelmét, mint a csónakok túlterheléséből vagy a szabad vizeken viharos időben való átkelésből adódó veszélyhelyzetek.¹¹⁵⁹ Éppen ilyen hétköznapi és szinte minden őrsöt érintő feladat volt a halászat, horgászat, vagy a jégen tartózkodás és jégen átkelés szabályai feletti őrködés.

A vízirendészeti feladatokat ellátó testületek szervezeti változásai, valamint az egyre komplexebbé váló szabályrendszer azonban azt követelték a csendőrségtől, hogy a korábbi közlekedési és híradó szervezeti elemek mintájára önálló vízirendészeti őrsöket hozzon létre. Az első vízcsendőr tanfolyam 1942. április 01-én indult 3 tiszttel és 27 fős legénységgel két hónap időtartamban, többek között volt folyamőrségi előadókkal és oktatókkal.¹¹⁶⁰ A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából válogatták ki a vízi őrsre áthelyezésre kerülő csendőröket. Előnyt jelentett a Magyar Királyi Folyamőrségnél, vagy 1939 után a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőknél teljesített sorkatonai szolgálat. A leendő vízi csendőröknek két hónapos felkészítő tanfolyamon kellett részt venniük, melynek a végén eredményes vizsga nyomán voltak kinevezhetők vízi csendőrré.¹¹⁶¹

A kiképzés elméleti részének keretében a következő témaköröket érintették:

- 1) Kishajó vezető és motorkezelő (20 regiszter tonnáiig)
- 2) Nemzetközi és általános hajózási szabályok “Hajózási és rendőrségi szabályok”
- 3) Hajóépítés általános ismerete
- 4) A híradási ismeretek (rádió, távbeszélő és táviró forgalom)
- 5) Vízi utasítás (V.I.P.T.), amely a vízhez tartozó épületek, építmények és szerkezetek ismeretével, valamint a vízből mentéssel foglalkozott.
- 6) Halászati és vadászati törvény alapos ismerete.

A honvéd folyamőr és csendőrtisztek által irányított gyakorlati képzés a Dunán, majd a Balatonon valósult meg, evezős, vitorlás és motorcsónak vezetéssel.

Az első vízi őrsöt Siófokon szervezték meg 1942. június 05-től,¹¹⁶² a Balatoni Hajózási Rt-től bérelt motoros hajóval. A következő nyáron már a balatonfüredi hajógyárban készült három egyforma kisgéphajón (Csendőr I.-III.)¹¹⁶³ vonultak szolgálatba. Ezek a vízi járművek a kor technikai helyzetének megfelelően fából készültek és 12,7 méter hosszúságúak voltak. Benzinmotorral működtek és kabinnal is ellátták a kishajókat, amelyekben székek, asztalok, valamint beépített szekrények is voltak. Ezek a csendőrségi motoros kishajók a legnagyobb viharokban is közlekedtek, hiszen a bajba jutott emberek kimentését a csendőrség ezekkel a vízi járművekkel valósította meg.¹¹⁶⁴

A vízi őrs szervezése és felszerelése azonos volt az általános feladatkörű csendőr őrsökével, azonban voltak feladat-specifikus különbségek. Ilyen volt például, hogy a vízi járőr négy főből állt az általános két fő helyett. A vízi őrsön a napos csendőr szolgálatát egy fő látta el, de állandóan a napos szobában kellett, hogy tartózkodjon a segélykérések felvétele és továbbítása céljából. A vízi csendőrök szolgálatban a szokásos csendőr kalap helyett – a tábori csendőrökhöz hasonlóan – kakastollas Bocskai-sapkát (kis-tollas tábori sapkát) viseltek, és közülük ketten (a hajóvezető és a gépkezelő) csak 9 mm-es pisztollyal rendelkeztek. A járőrvezető és a járőrtárs, akik – a kikötőkben kiszállva a hajóból – a vízparton is járőröztek, a pisztoly mellett karabéllyal is fel voltak szerelve, melyeket a kabinba szerelt csukott fegyverállványon tartották. A vízi csendőrök szolgálati öltözkééhez tartozott még a vízhatlan csuklyás esőköpeny is.

A vízi őrs járőre csak a vízzel szorosan összefüggő területeken, a fürdőtelepeken, hajóállomásokon és mólókon történt bűncselekményeknél léphettek fel, illetve

nyomozhattak. Minden más esetben csak akkor léptek fel a területileg illetékes parti csendőr őrs helyett, ha a késedelem veszéllyel járt volna.

Az őrsök a vízi járőrökkel rádióon tartották a kapcsolatot. A bekövetkezett események helyszínét az őrs munkatérképének koordináta rendszere alapján határozták meg. Vihar esetén az őrsök készenlétben álltak a bajba jutottak mentésére. A vízi járőrt bárki felkérhette segítségnyújtásra, melyet teljesíteni volt köteles.¹¹⁶⁵

A vízi járőr szolgálatba vezénylése és eligazítása is eltért az általános őrsök gyakorlatától. Szolgálatba lépését megelőzően fél órában az őrsparancsnok közölte a szolgálatba lépésüket az őrs azon tagjainak, akik a hajón együtt fognak szolgálatot teljesíteni. Ezt követően – az egyébként folyamatosan karbantartott és használható állapotba helyezett – motoros kishajó állapotáról (üzemanyag feltöltöttség, fenékvíz hiánya stb.) kellett a szolgálatba vezényeltnek meggyőződniük, majd a felszerelésüket követően a felsorakozott négy főt az őrsparancsnok, vagy megbízottja szóban is eligazította. Végül pedig a hajó indulásakor felvonták a magyar címet is tartalmazó trikolórt. Így hajóztak ki kikötőjükből.¹¹⁶⁶ Kivonulásuk történhetett segélyhívásra vagy a szárazföldi őrsökhöz hasonló portyaszolgálatra, melyet „vakhajózásnak” neveztek.¹¹⁶⁷

A szolgálat dokumentálása kettős volt, egyrészt a csendőrségi belső szabályzókhoz, másrészt a hajózási szabályokhoz igazodott. A szolgálati lap utolsó rovatában a hajóvezetőnek kellett megindokolnia az üzemanyag esetleges túlfogyasztását, de vezetése alapvetően a szárazföldi őrsökével azonos volt. A szolgálati lap mellett minden hajón hajónaplót is kellett vezetni, melyben a hajó üzemi adatait és a rádióforgalmazási adatokat rögzítették.

A hajózási szezon végén a vízi őrs személyi állománya a Balaton-parti őrsökon teljesített közbiztonsági szolgálatot helyi- és személyi ismeretei bővítése érdekében.

A második vízi őrs Balatonbogláron 1944. május 01-én kezdte meg szolgálatát kilenc csendőrrel és egy hajóval. Az új vízi őrs szervezetileg a Közlekedési és Híradó Osztályparancsnokság alárendeltségében működő Budapesti közlekedési szárnyparancsnokság alárendeltségébe került.

A sikeres működési tapasztalatok nyomán tervbe vették a szolgálat kiterjesztését az ország más, nagyobb vizeire is, mint pl. a Duna vagy a Velencei tó, melyre a háború miatt már nem került sor.¹¹⁶⁸ (A vízi csendőrség felépítését és helyét a vízirendészet rendszerében a **XVIII. számú melléklet** mutatja be.)

A vizsgált korszak végére a vízirendészet jogszabályi környezete hatalmas fejlődésen esett át, a csupán részletszabályokat felölelő számos rendelet helyett átfogó és korszerű szabályrendszer került megalkotásra. A szabályozás fejlődését a közbiztonsági testületek szabályzatainak és szervezetének átalakítása is követte, melyek egyre inkább a specializált szervezeti elemek felé mutattak. Ahogy a Magyar Királyi Csendőrség más szolgálatai esetében, a vízirendészeti teendők terén is a szabályzatokba foglalt feladatok specializálódása előzte meg a szervezeti fejlesztéseket. A Magyar Királyi Csendőrség együttműködése más fegyveres testületekkel szintén letisztult és jól szabályozott volt a vízi csendőrség létrehozását megelőző időszakra.

A vasúti és vízi szolgálatoktól merőben eltérő fejlődési utat járt be a testület légirendészeti tevékenysége.¹¹⁶⁹ Bár a katonai léggömbök használata már a XVIII. század végén megjelent,¹¹⁷⁰ a repülő eszközök közbiztonsági feladatokra történő felhasználásának gondolata az I. világháború időszakában született meg. Az aviatika háború alatti nagyarányú fejlődése megteremtette az ehhez szükséges technikai feltételeket, a háború végén feleslegessé vált katonai gépanyag és repülő személyzet pedig több európai országban a rendőrség vagy csendőrség keretében légi egységek felállítását tette lehetővé. Bár a Magyar Királyi Csendőrségnek feladatköréből adódóan korábban is voltak légirendészethez kapcsolódó feladatai,¹¹⁷¹ az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő zűrzavaros helyzetig nem merült fel igény a testület tevékenységének légi támogatására. 1918. végén azonban egyrészt a Magyar Királyság területének egy részét megszálló antant haderő, és az általa támogatott szerb, román és cseh csapatok tevékenysége, másrészt a győztes hatalmak részéről várható fegyverkezési korlátozások ennek átértékelését tették szükségessé. Az antant hatalmakkal folytatott fegyverszüneti tárgyalások során kiderült, hogy a győztes hatalmak jelentős mértékben korlátozni kívánják a vesztes országok haderejét, különösen a modern fegyvernemek, így a légierő tekintetében. A repülőgépek egy részének polgári közbiztonsági feladatokra történő átadása tehát rejtési lehetőséget biztosított, mellyel Magyarország elkerülhette a légierő teljes felszámolását.¹¹⁷²

Bár a légi csendőrség felállításának gondolata már ekkor megfogalmazódott, valódi szolgálatként történő megszervezésére csak évtizedekkel később kerülhetett sor. A számos technikai, jogi, és diplomáciai akadályt leküzdő légi csendőrség viszontagságos úton jött létre és bár megfelelt a disszertáció által a speciális

csendőrségi szolgálatokkal szemben támasztott követelményeknek, haderőejtési jellegét csaknem végig megőrizte.

Mivel az Osztrák-Magyar Monarchiában a légiáró csapatok eredetileg a közös hadsereg részét képezték, a felbomlást követően a magyar kormánynak meg kellett szerveznie önálló légierejét az ország területén maradt repülőgépekből és személyzetből.¹¹⁷³ A honvédelmi minisztérium a légierőhöz tartozó katonákat kivonta az általános leszerelési rendelkezés alól és megalakult a Magyar Repülő Csapatok törzskülönítménye, amely a rendelkezésre álló repülő és műszaki állomány összeírását és vezénylését végezte.¹¹⁷⁴

1918. november 2-án Mátyásföldön, a Magyar Általános Gépgyár (MÁG) repülőterén felállították a I. „légi rendőr” repülőosztályt, Albertfalván, a Magyar Repülőgépgyár (MARE) melletti légi bázison pedig megszervezésre került az I. légi posta repülőosztály. Bár a két alakulat polgári elnevezést viselt, hajózó állományukat világháborús katonai pilóták, gépanyagukat pedig hadigépek alkották.¹¹⁷⁵

A katonai repülés irányítására a HM-ben felállították a 37. (légügyi) osztályt, melynek hatásköre kiterjedt a katonai repüléssel kapcsolatos minden területre. A polgári légügyi szervezésére a kereskedelemügyi minisztérium keretei között létrehozták a Polgári Légügyi Bizottságot. Mindkét intézmény a Légügyi Kormánybiztosság közvetlen alárendeltségében működött.

A repülő osztályokon és repülő csoportparancsnokságokon alapuló szervezés¹¹⁷⁶ során a budapesti repülőcsoport alárendeltségében szerveződő két századból álló légi rendőr osztályt („Budapesti Légi Rendőrség”) önálló alakulattá kívánták fejleszteni. Hasonló tervek voltak az albertfalvai légi posta osztállyal is. Az alakulat katonai jellegét és országos hatáskörét tekintve inkább a „légi csendőrség” elnevezés lett volna helytálló, azonban a rejtési szempontok és a polgári jelleg hangsúlyozása miatt „légi rendőr” elnevezést kapott.¹¹⁷⁷ Ennek ellenére minden tekintetben katonai repülő alakulatként működött, elsődleges feladata Budapest térségének légi védelme volt. Az egység semmilyen szolgálati viszonyban nem állt a belügyi tárcával vagy a fővárosi állami rendőrséggel.¹¹⁷⁸

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően a korábbi közbiztonsági testületek beolvadtak a Vörös Őrségbe, és a kormányellenes megmozdulások hatására már 1919. május elején felmerült a testület repülőgépekkel való ellátásának kérdése. Önálló karhatalmi repülő század felállítására azonban kellő gépanyag nem állt rendelkezésre és a kezdeményezést a Vörös Hadsereg Főparancsnoksága sem támogatta.¹¹⁷⁹

A Tanácsköztársaság leverését követően újjáalakult a HM 37. osztálya, amely ismét számolt a légi rendőrség felállításával. A tervezet elsősorban a katonai repülő csapatok rejtését szolgálta, hiszen a légi rendőrség a vadászrepülőket, a légi postaszolgálat pedig a felderítőket és bombázókat rejtését célozta. Tartottak azonban attól, hogy az antant nem fogja engedélyezni felfegyverzett repülőgépek szolgálatban tartását, hiszen a nagyhatalmak követelésének engedve az osztrák kormány is kénytelen volt felszámolni a légi rendőrséget 1920. nyarán.¹¹⁸⁰

1919. novemberében a megalakuló Önálló Repülő Csapat Parancsnokság mindössze 10 bevethető harci gép és 266 fő személyi állomány felett rendelkezett.¹¹⁸¹ A légierő rejtése érdekében a HM 37. osztályát feloszlatták és helyette 1920. január 1-jén megalakult a Kereskedelemügyi Minisztérium II. (légiforgalmi) szakosztálya, amely a gyakorlatban átvette a 37. osztály feladatait és személyi állományának jelentős részét. A trianoni békediktátum aláírását követően Magyarországnak nem volt lehetősége katonai repülőgépek tartására. A légierő személyi állományát, a békeszerződés érvénybe lépését követően két hónapon belül le kellett szerelni, a katonai repülőanyagot pedig át kellett adni a Szövetségi Bizottságnak.¹¹⁸² Ezen kívül hat hónapig sem katonai, sem polgári repülőgép építése, behozatala, valamint a meglévő gépek felszállása is tilos volt. Ezzel a honvédelmi szempontból meghatározó légi és légvédelmi erő mellett a polgári célú légtérellenőrzés és légirendészet lehetősége is elveszett.¹¹⁸³

A légierő területi kereteinek és reptéri szolgálatának rejtett fenntartása érdekében 1922. március 1-jén reptérgondnokságokat állítottak fel öt repülőtéren (Mátyásföld, Székesfehérvár, Szombathely, Szeged, Miskolc). Ezt hivatalosan a nemzetközi légi forgalom kiszolgálásának biztosításával indokolták. Hatáskörükbe egyrészt tényleges légiforgalmi irányítási feladatok (repülőtéreni rend szabályozása, gépek indítása, fogadása stb.), másrészt légi rendészeti tevékenység tartozott (repülő események lebonyolításának, légi jármű légi közlekedésre való alkalmasságának, a repülőszemélyzet szakszolgálati engedélyeinek ellenőrzése, stb.). fontos kiemelni, hogy a reptérgondnokságok feladatkörét ellátó csendőrsökök légügyi hatóságként működtek, ami e tevékenységre vonatkozóan felülírta a csendőrség hagyományos - nem hatósági – szerepkörét.¹¹⁸⁴

1922. november 17-én megszűnt Magyarország közvetlen légügyi ellenőrzése, a polgári repülési tilalom feloldásra került, azonban a polgári repülőgépek technikai és teljesítményi mutatói szigorú szabályozás alá estek. Az ország légügyi szuverenitása

csak 1923. január 1-jén állt helyre, a légi felségjog érvényesítése érdekében pedig kormányrendeletet adtak ki az ország feletti légi közlekedés szabályozására.¹¹⁸⁵ Ezzel párhuzamosan megalakult a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében a repülőtéri csendőrség az öt működő légi bázison. A repülőtéri csendőr különítmények légügyi igazgatási, légiforgalmi irányítási és légirendészeti feladatokat láttak el, melybe a repülőterek, a gépek és a szállítmányok őrzése, a fel- és leszállás engedélyezése, a pilóták és az utasok ellenőrzése is beletartozott.¹¹⁸⁶ A repterülőtéri csendőr különítmények a Vezényelt Csendőregyének Osztaga alárendeltségébe tartoztak. Bár ez az egység is a BM költségvetéséből gazdálkodott, és személyi állománya csendőr egyenruhát hordott, valójában rejtett katonai alakulat volt, és a HM Katonai Csoportfőnöke rendelkezett felette. A személyi állomány a hadsereg soraiból került ki. A két világháború között a HM, ha rejtett formában is, de végig részt vett a belügyi alárendeltségű Magyar Királyi Csendőrség légügyi részének irányításában.¹¹⁸⁷

A légi forgalom és a légtérhasználat felügyeletére 1923. február 1-jén légi ellenőrző szolgálatot állítottak fel, melybe bevonták a csendőrség egységeit is (a légtér ellenőrzését a kijelölt szervezeti elemek egyelőre csak a földről végezték).¹¹⁸⁸

A légirendészeti szolgálat egyik fő pillérének, a repülőtéri szolgálati tevékenység után érkezett az idő a hajózó állománnyal szervezett légtér-ellenőrző szolgálat felállítására, így megkezdődött a két repülő osztágból álló, kizárólag polgári közbiztonsági feladatokat ellátó légi csendőrség megszervezése.¹¹⁸⁹

A magyar katonai és polgári légi ügyek irányítására 1924. áprilisában új vezető testületet állítottak fel (Magyar Királyi Légügyi Hivatal -LÜH),¹¹⁹⁰ amely elsőfokú polgári légügyi hatóság, de egyben titkos légierőparancsnokság is volt. Már az új irányító szervezet alárendeltségében újra szabályozták a rejtett légierő területi szerveiként működő reptérgondnokságokat, illetve a repülőtéri csendőr különítmények szervezését és feladatait.¹¹⁹¹ Hét reptérgondnokságot szerveztek,¹¹⁹² melyek működési területe és székhelye megegyezett a csendőr kerületekével. A repterülőtéri csendőrség azonban az alkalmazás szempontjából nem a csendőr kerületparancsnokságok, hanem a LÜH közvetlen alárendeltségébe tartozott és hatásköre – a csendőrség egyéb alakulataival szemben – kiterjedt a városokra is. A repülőtereken felállított csendőr különítmények központi parancsnoksága és hírközpontja Mátyásföldön működött.

A repülőtéri csendőr különítmények személyi állományát döntő többségében katonai pilóták alkották (15-20 tiszt és 40 altiszt), akik rendszeres repülő utánpótlás és gyakorlatokon vettek részt. 1925-től kezdve, a légi forgalom növekedése nyomán, és

a polgári légügyi feladatok ellátása érdekében nagyobb számban vezényeltek a repülőtéri különítményekbe tényleges csendőr altiszteket és legénységet is.¹¹⁹³

Az 1930-as évek elején a közbiztonsági céllal működő és saját repülőgépparkkal rendelkező légtér-ellenőrző hajózó szolgálat felállítása még mindig nem történt meg. A légierő rejtett fejlesztését a katonai vezetés továbbra sem akarta kockáztatni annak felfedésével, hogy az ország már rendelkezik katonai gépekkel és pilótákkal.

1935. elején az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) elrendelte, hogy a Tisza-Sajó szöge és a diósgyőri iparvidék felett ismétlődő csehszlovák légtérsértések csökkentése érdekében erősítsék meg a légi ellenőrző szolgálatot.¹¹⁹⁴ A honvédelmi tárca megbízta a LÜH és az OLP illetékeseit, hogy a külföldi példákat is figyelembe véve¹¹⁹⁵ dolgozzanak ki részletes tervezetet légi csendőrség második pillérének felállítására. Az 1936-ban elkészült javaslat szerint erre két lépésben került volna sor: először az ország legveszélyeztetettebb körzeteiben, majd országosan. A külsőségeiben polgári jellegű, de felfegyverzett repülőgépekkel rendelkező egységek döntően határközeli légtér-ellenőrzési feladatokra és a szomszédos államok légi felderítő tevékenységének megakadályozására kerültek bevetésre. A korábbi légtérsértések tapasztalatai alapján tehát először a Tisza-Sajó szöge, valamint Ózd és Diósgyőr térségének légi ellenőrzése érdekében a HM vadászrepülőgépekkel felszerelt „leszállást elrendelő szolgálatot” állított fel, amely elhúzódo előkészítés után a szolgálat végül 1937. július 1-jén kezdte meg a működését.¹¹⁹⁶ Ennek tapasztalatait felhasználva a légtér ellenőrzésének fokozása érdekében 1938-ban ismét napirendre került a légtér-ellenőrző csendőrségi szolgálati tevékenység megkezdése, de már az országon belüli közbiztonsági tevékenység hangsúlyozása mellett.¹¹⁹⁷ Jelentős változás állt be azonban a magyar fegyveres erők helyzetében az augusztus 20–29. között Bledben zajló tárgyalások eredményeként. A kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát, amely lehetővé tette a Magyar Királyi Honvédség, és ezen belül a légierő nyílt fejlesztését. Nem volt tehát már szükség a katonai repülő csapatok rejtésére.

1939. január 1-jén a magyar szárazföldi haderő keretéből kiemelve a „Magyar Királyi Honvéd Légierők” önálló szervezetté vált. A fegyvernem rendelkezésére álló repülőtechnika jelentős része elavult és hiányos volt, így a csendőrségi légtér-ellenőrző szolgálat felállítása a prioritások eltolódása miatt ismét halasztást szenvedett és csak 1940. áprilisában készültek részletes tervek a szervezeti keretek teljes megszervezésére.

Az immár mindkét fő szolgálati tevékenységére önállóan képes légi csendőrség 1940. június 1-jével kezdte meg a működését. A parancsnokság székhelye Budaörs volt.

A légi csendőrség többszörös alárendeltségben tevékenykedett: anyagi, igazgatási, személyi, fegyelmi stb. területen a HM XX. és a BM VI. b. csendőrségi alosztálya volt illetékes felette, operatív irányítását azonban a Légerők Parancsnoksága látta el. Szervezete két fő szolgálati tevékenységéhez igazodva földi és légi részlegből állt. A földi részleget az ország 22 állandó repterén felállított repülőtérei csendőr egységek, 6-15 főből álló őrsök vagy 3-5 fős különítmények alkották (összesen 5 tiszt és 156 fő legénység).

Az 1940. június 1-jén már működő központi parancsnokság és őrsök¹¹⁹⁸ mellett 1940. augusztus 1-jével a székesfehérvári, szombathelyi, tapolcai, kecskeméti, szolnoki és debreceni repülőtéren, 1940. november 1-jével pedig Veszprém, Pápa, Börgönd, Miskolc, Nyíregyháza, Szeged és Kaposvár repterén léptek szolgálatba a csendőr alakulatok.¹¹⁹⁹ A két nemzetközi repülőtéren, Budaörsön és Csepelen, majd Észak-Erdély visszacsatolását követően Nagyváradon, Kolozsváron és Marosvásárhelyen külön repülőtérei csendőri erők álltak szolgálatba, melyek a csendőrség Közlekedési és Híradó Osztály repülőtérei szárnyának alárendeltségében működtek. A szárnyparancsnokság 1940. augusztusáig Mátyásföldön, majd szeptembertől Budaörsön székelt.

Az ország területét négy légi csendőr körzetre osztották.¹²⁰⁰ A körzetek határvonalait jól azonosítható tereptárgyak, folyók, utak, vasutak jelölték. A légi csendőrség repülő részlege öt osztagból (rajból) állt. Mivel a szervezet felállításakor a testület sem saját hadi gépekkel, sem kiképzett pilótákkal nem rendelkezett, ezért feladataikat ideiglenesen a légierő kijelölt egységei látták el.

A légi csendőrséget szabályozó rendeletek¹²⁰¹ nagy súlyt fektetett a szervezet polgári közbiztonsági jellegének hangsúlyozására. Az előírások értelmében a repülő osztagok gépeit világoszöld színűre kellett festeni. A szárnyakra alul és felül, valamint a törzsközép mindkét oldalára vörös szegélyű fehér körben egy nagy vörös „G” („Gendarmerie”) betű került. Az oldalkormányt pedig a polgári gépekhez hasonlóan nemzeti színekkel látták el. Ez a jelzés-rendszer a nemzetközi gyakorlatot követte.

A légi csendőrség széles feladatkörrel rendelkezett. Ebben első helyen 1941. nyaráig a szomszéd államok területéről illetéktelenül berepülő gépekkel szembeni fellépés illetve járőrszolgálat állt, de a háborús viszonyok nyomán megszorodó illegális határátlépés és csempészés visszaszorításában, a határvonal mentén zajló események

megfigyelésében is szerepet kapott. Közreműködött a folyók és a közutak forgalmának ellenőrzésében, a légi közlekedéssel kapcsolatos rendészeti feladatok ellátásában, a polgári légi forgalom és a sportrepülés szabályainak betartatásában, repülő versenyek, bemutatók felügyeletében, repülőbalesetek kivizsgálásában és a légi mentésben. Részt vett a kiemelt társadalmi, politikai rendezvények légi biztosításában és futárszolgálat ellátásában is.¹²⁰²

A magyar hadba lépést követően a légi csendőrségre újabb feladatok vártak. Szerepet szántak neki a légvédelmi készültség előírásainak betartatásában, ellenséges kémek, szabotőr csoportok bejuttatásának megakadályozásában, az ország területén leszálló vagy lezuhanó idegen repülőgépek, illetve szovjet vagy angol propaganda- és gyújtóballonok felderítésében, begyűjtésében, valamint a déli határ mentén zajló szerb és horvát partizán-tevékenység megfigyelésében.¹²⁰³

Az 1941 őszén bekövetkezett légierő-átszervezés, valamint a korszerűbb repülőgépanyag frontszolgálati alkalmazása miatt a csendőr repülő osztagok működése komoly akadályokba ütközött. A légierő nem tudta biztosítani, hogy közbiztonsági célokra harci gépeket és pilótákat különítsen el és tartson készenlétben. 1942-ben még elkészült egy tervezet, amely a légi csendőrség szervezetének bővítését javasolta. Egyrészt kezdeményezték az V. légi csendőr körzet felállítását Észak-Erdélyben, Kolozsvár központtal, valamint szóba került a VI. körzet megszervezése is Kaposvár központtal, a Baja-Kaposvár-Szentgotthárd vonal által határolt délnyugati országrész biztosítására. Ezek felállítására azonban nem került sor.

Az 1942–1943-as időszakban a légi csendőrség tevékenysége döntően a földi részleg őrsein keresztül valósult meg. A repülő osztagok közül az 5. budaörsi egység működött viszonylag aktívan. A gépek bevetésre kerültek a Duna forgalmának ellenőrzésére, az árvízi helyzet megfigyelésére, kivizsgáló személyeket szállítottak polgári légi balesetek, kényszerleszállások helyszínére. A többi osztag folyamatos tevékenységet nem folytatott. Inkább az volt a jellemző, hogy egy-egy közbiztonságot érintő esemény kapcsán a légi csendőrség parancsnokságának kérésére a légierő valamelyik egysége gépet és pilótát biztosított csendőrségi vagy rendőrségi közegek számára. A helyzetnek megfelelően a légi csendőrséget 1943 végén átszervezték és a gyakorlatilag csak keretként létező csendőr repülő osztagokat fel is számolták. Az erre a tevékenységre korábban kijelölt repülő egységek visszatértek katonai feladatkörükhöz. A földi részleg repülőtéri őrsei a csendőrség Központi Közlekedési Parancsnokság repülőtéri szárnyának irányítása alatt állt. A szárny alárendeltségében 3 szakasz és 19 őr

szervezetében 2 tiszt és 212 fő legénység szolgált, amely a szolgálat végső szervezési foka maradt.¹²⁰⁴

A légi csendőrség 1918. és 1945. közötti megszervezésére és tevékenységére a nemzetközi korlátozó rendelkezések, illetve a repülőgép- és pilótahiány erőteljesen rányomta bélyegét. Önálló szolgálatként történő megjelenésére részlegesen 1924-től, teljes kiépülésére azonban csak 1940-től került sor. Bár mind a földi, mind a repülő részleg tevékenysége alapvetően katonai indíttatású volt, egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a közbiztonsági feladatrendszer is. A letisztuló profil bővítését és tevékenység kiszélesítését azonban ekkor már háttérbe szorították a honvédelmi szempontok. Bár a közbiztonsági testületek légi reagáló képességének megteremtését már viszonylag korán szükségesnek tartották, és a hazai repülés fejlesztésének nehézségei ellenére lépéseket tettek ennek kiépítésére, a légirendészeti szolgálat nem vált klasszikus csendőrségi szolgálattá, mivel fejlődési irányait nem a testület vagy a közbiztonsági viszonyok alakulása szabta meg. Ugyanakkor jó példa a testület fejlődésében megjelenő kihívásokra, melyekre a kedvezőbb anyagi helyzetben levő és a nemzetközi jogi előírások által kevésbé korlátozott nyugat-európai csendőrségekhez hasonló, és hasonlóan hatékony válaszokat adott. (A légi csendőrség felépítését a **XIX. számú melléklet** mutatja be.)

A harmadik főfejezet összegzéseként elmondható, hogy a testület képes volt rugalmasan alkalmazkodni a fennállása során bekövetkező társadalmi, politikai, és technológiai változásokhoz. A szervezet-fejlesztési folyamatokat úgy a dualizmus időszakában, mint a második világháború előtt és alatt valós közbiztonsági igények befolyásolták (bár a közbiztonsági viszonyokból eredő természetes szervezet-fejlődést egyes területeken honvédelmi és/vagy állambiztonsági szempontok is alakították). Mindazonáltal a speciális csendőrségi szolgálatok létrehozása is alátámasztja a testület alapvető, valós közbiztonsági problémákra reagáló rendeltetését, és az összegyűjtött szakmai tapasztalatok jelenkori hasznosíthatóságának lehetőségét.

A speciális csendőrségi szolgálatok – és különösen a technológiai fejlődés által életre hívott szolgálati tevékenységek – szintén kis létszámú, de magasan képzett személyi állományra támaszkodtak, vagyis az egyes szolgálatok eredményei nem különleges szervezési vagy anyagi-technikai biztosítási feltételekre vezethetők vissza.

A főfejezetben bemutatott kutatási eredményeim mindhárom hipotézisem alátámasztására szolgálnak, azonban ezek közül az egyes szakmai eljárásrendek és gyakorlatok jelenkori hasznosításának lehetőségeit szükséges külön kiemelni.

4. A KUTATÓ MUNKA ÖSSZEGZÉSE

4.1 Összegzett következtetések

Kutatásom során nemcsak a Magyar Királyi Csendőrség, mint testület fejlődését vizsgáltam, hanem az adott korszak társadalmi, technológiai, politikai változásainak tükrében elemeztem a szervezeti struktúra reakcióit e változó körülményekre. A dualista berendezkedésű magyar állam közigazgatásába illeszkedő, a mainál háromszor nagyobb államterületen tevékenykedő testület napi problémái természetesen eltértek a két világháború közötti időszak közbiztonsági kihívásaitól, azonban számos kapcsolódási pont is felfedezhető a csendőrség szervezési és működési elvei alapján. Az aktuális alkotmányos és gazdasági viszonyokon átívelő szervezeti megoldások törvényszerűségeit véleményem szerint a következő gondolatokban lehet összefoglalni:

A testület létrehozásának körülményeit és az ahhoz vezető társadalmi folyamatokat elemezve megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezése a magyar állam polgári fejlődésének alapvető feltételét, a szilárd közrendet és közbiztonságot (közcsendet és közbátorságot) teremtette meg. Felállítását éppen e tényező hiánya tette szükségessé, melyet politikai nézetektől függetlenül – eltérő szervezeti keretek között bár – de az egész magyar társadalom kívánt. Ennek megvalósítójaként a központosított közbiztonsági őrtestület-típusok közül egyrészt gazdasági/gazdaságossági szempontok, másrészt tekintélyes múltra visszatekintő kedvező nemzetközi tapasztalatok okán esett a kormányzat választása a csendőrségre, mint katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestületre. A testület létrehozása tehát nemcsak a polgári fejlődés szempontjából volt jelentős lépés, de a magyar közbiztonsági rendszer modellváltását és a nyugat-európai államokhoz történő felzárkózását is jelentette.

A testület fejlődésében a későbbiekben is valós társadalmi és technológia kihívások játszottak szerepet, melyekre a speciális csendőrségi szolgálatok megjelenése a legjobb példa. A fejlődő szervezet már meglévő szervezeti elemekből, jól bevált parancsnoki szintekkel, hagyományait és katonai szervezettségét megőrizve reagált a jelentkező kihívásokra. Kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a testület „militánsága” sokkal több előnnyel járt a belső viszonyokra és a megvalósított tevékenységekre, mint amennyi nehézséget vagy hátrányt okozott. Ez különösen a napjainkban visszatérően megerősödő demilitarizálási törekvések fényében érdekes.

Az általam elemzett tények és folyamatok alapján éppen ez, a napjainkban egyre inkább negatív kicsengéssel felruházni szándékozott militánság¹²⁰⁵ volt a Magyar Királyi Csendőrségre egyik nagy erénye, amely hozzásegítette a változó körülményekhez történő alkalmazkodáshoz, de kiszámíthatóságot, stabilitást, értékeket és hagyományt is adott a testületnek.

A csendőrség másik fontos értékének tartom a szervezeti szintek állandóságát, vagyis azt, hogy – egyes parancsnoki szintek megjelenésétől és eltűnésétől eltekintve – a szervezet működését nem kellett „újratanulni” a testületi tagoknak. E napjaink gyakori szervezetfejlesztései és átszervezései kapcsán felmerülő probléma a Magyar Királyi Csendőrséget nem nyomasztotta, így energiáit alapfeladatai teljesítésére fordíthatta.

Ehhez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy a testület a megelőzésnek köszönhette eredményességét. A szolgálati tevékenységek döntő többségét a rendszeresség és váratlanság ötvözésével, annak az egyszerű elvnek a figyelembe vételével szervezték meg, hogy a csendőr – a földön, vízen, levegőben, vagy az éter hullámain – bárhol és bármikor megjelenhet. Ez merőben ellentmond a testület megtorló, elnyomó jellegével kapcsolatos véleményeknek. A testület személyi állományára jellemző alapos hely- és személyismeret szintén fontos szerepet játszott a generális prevencióban.

A testület működését a magyar állam gondosan tervezett, de alapvetően szűk költségvetési forrásokkal támogatta. Ezeknek a forrásoknak az alakulása azonban nem gyakorolt – sem pozitív, sem negatív – tartós hatást az alapfeladatok ellátására. A Magyar Királyi Csendőrség fenntartása az elemzett adatok fényében általánosságban gazdaságosabb volt, mint az állami rendőrségeké, amihez a testületen belüli anyagi-technikai ellátási rendszer nagyban hozzájárult. A szigorú elszámolási és bizonylati fegyelem, de leginkább a szakszemélyzet felkészültsége biztosította az ellátás zavartalanságát olyan ma problémás kérdésekben is, mint az egyenruházati utánpótlás. Az alapfeladathoz szorosan kapcsolódó gazdasági döntéseket a problémához legközelebbi szervezeti szinten (a csendőr őrsön), míg a központi tervezést igénylő kérdéseket professzionális szakapparátussal kezelték. A testület külön érdemének tekintem, hogy a gazdasági ügyeket kezelő személyi állomány maga is tapasztalt csendőr volt, akik a helyi problémák ismeretében jártak el.

A szervezeti és szabályozási fejlődés tükrében kutatásom során kiemelt figyelmet kapott a testület személyi állománya. Ennek vizsgálata nagyban összefüggött a szervezeti struktúra és működés elemzésével, mivel éppen ezek tették lehetővé a személyi állomány nevelését és megóvását. A testület katonailag szervezett jellegéből

adódóan a személyi állomány katonai fegyelem és alá-fölérendeltségi viszonyok között élt, amely a kiválasztásra, kiképzésre, előmenetelre éppúgy rányomta bélyegét, mint a szolgálat ellátására és specializálódására.

A közbiztonságért általánosan felelős és a testület minden tagjától csupán a feladatához illeszkedő, de alapvetően generális tudást elváró Magyar Királyi Csendőrség már a dualizmus időszakában definiált két, speciális szaktudást és kikülönített személyi állományt igénylő feladatcsoportot: a határszéli és bűnügyi szolgálati tevékenységeket.¹²⁰⁶ Bár a két szakterület eltérő fejlődési utat járt be, tapasztalataik hozzájárultak a két világháború között egyre inkább specializálódó szervezet fejlődéséhez. Rávilágítottak arra, hogy a különleges szak- és/vagy helyismeretet követelő szolgálati tevékenységeket egyrészt speciális szervezeti elemekkel (pl. határszéli őrsök), szakirányítói vezetési szintekkel (pl. járásörmester vagy kikülönített törzstiszt), valamint a különleges feladathoz igazodó szolgálati metodikával szükséges megszervezni.

Hasonlóan fontosnak gondolom a legszükségesebb adminisztráció elvét, amely egyrészt távol tartotta a testületet a túlbürokratizálódástól, másrészt szintén az alapfeladatok ellátására fordítható időt növelte.

Ki kell emelni a kellő felkészítés elvét is, vagyis azt, hogy minden csendőr csak a feladatai ellátásához szükséges ismeretekkel rendelkezett, azokkal azonban kiváló szinten. A testületen belüli előmenetel feltétele volt a (tovább)képzési rendszerben történő részvétel, vagyis a betöltött vagy betölteni tervezett beosztáshoz szükséges ismeretekkel rendelkező csendőrt az előmeneteli rangsorban nem „előzhette meg” a szaktanfolyamokon részt nem vett vagy polgári végzettséggel rendelkező társa. A speciális csendőrségi szolgálatok megszervezése és működése során is kiemelt jelentőséggel bírt a kiképzés és továbbképzés, vagyis közlekedési, híradó, stb. szolgálatnál csak a speciális ismereteket nyújtó tanfolyamok elvégzését követően szolgálhatott a jelentkező. Napjainkban ez részlegesen valósul meg, és míg bizonyos beosztások (pl. baleseti helyszínelő, bűnügyi technikus, stb.) betöltése szaktanfolyamhoz kötött, addig más, nem kevésbé összetett ismeretanyagot feltételező szolgálati feladatok esetében ez nem feltétel (pl. útlevelkezelő, stb.).

Bár a testület mindenkitől elvárta a beosztásához szükséges ismeretek legmagasabb szintű elsajátítását, a különleges szakismeretet igénylő helyzetekben már vagy az egyes speciális szervezeti elemek beosztottai léptek fel, vagy kérésre segítették az illetékes őrs intézkedését. Fontos azonban kiemelni, hogy a kis létszámú speciálisan

képzett személyi állomány csak addig vett részt egy intézkedésben, amíg szakismeretei ezt szükségessé tették. Minden ezt követő intézkedést már az alapfeladatot ellátó őrsg foganatosított, vagyis az adminisztratív feladatok szintén csak a legszükségesebb mértékben kötötték le ezeket az erőket.

Végül, talán kutatásom legfontosabb gondolataként emelném ki, hogy a Magyar Királyi Csendőrség alapvetően személyi állományára alapozva működhetett a fenti keretek között. Az adminisztráció azért lehetett viszonylag kevés, mert – a szervezeti működésbe épített rendszeres vezetői ellenőrzés és visszacsatolás mellett – a testület megbízott a személyi állománya által leírtakban, melyek további „körbe bástyázására” így nem volt szükség. A bizalomra a kiválasztási, kiképzési és továbbképzési rendszer, valamint a magánéleti viselkedéssel szemben támasztott szigorú követelmények adhattak okot. A szervezeti kultúrába beilleszkedni nem tudó vagy nem akaró tagjaitól a csendőrség megvált. A testület nemcsak azt várta tagjaitól, hogy jó szakemberek legyenek, de elvárta, hogy a társadalom értékítélete szerinti becsületes és tisztességes, az egyenruhához és a haza szolgálatához méltó magatartást tanúsítsanak.

Természetesen a megfelelő személyi állomány kiválasztásához olyan vonzó életpályát kellett kínálni, amely a testülettel általánosan elégedett közigazgatás és kormányzat támogatása nélkül nem lett volna lehetséges. Igaz ugyan, hogy a vizsgált korszakokban a csendőrtől „sokat vártak,” de cserébe az állam „sokra is tartotta.” Ez a kölcsönös etikusság és tisztelet szintén a sikeres működés egyik záloga volt.

A kutatásom során vizsgált tények alapján a testület személyi állománya gondosan kiválasztott és felkészített, a teljes magyar társadalmat – vallási, nemzetiségi, társadalmi osztálybeli szempontból – reprezentáló, magas erkölcsi színvonalú „elit” állomány volt, amely szervesen illeszkedett az államapparátus többi eleméhez.

A kutatómunka összegzéseként – elsősorban az eredmények napjainkban történő hasznosíthatósága szempontjából – fontos azonban kiemelni, hogy a testület eredményes működését több tényező együttes jelenléte tette lehetővé, így azokat együttesen, komplexitásában szükséges értékelni. Amennyiben ezek egymástól elválasztva, csak bizonyos elemeiben jelennek meg egy testület működésében, attól a Magyar Királyi Csendőrség által létrehozott eredmények – vagy legalább azok megközelítése – nem várhatók.

Kutatási eredményeim értelmezése a hipotézisekben megfogalmazottak vonatkozásában a következők szerint foglalhatók össze:

- 1. Első hipotézisemben feltételeztem, hogy a Magyar Királyi Csendőrséget valós közbiztonsági igényre reagálva hozták létre és működése során képes volt hatékonyan megfelelni a változó társadalmi és technológiai kihívásoknak. Működési, szabályozási, és költségvetési adatok elemzésével alátámasztott módon igazoltam, hogy a testület szolgálati metodikája egyértelműen a megelőzést szolgálta, militáns jellege pedig a testülettípus sajátosságaiból eredt. A társadalmi és technológiai kihívásoknak történő megfelelést a testület speciális szolgálatai tevékenységeinek feltárásán keresztül elsőként igazoltam.**
- 2. Feltételezésemet – miszerint a Magyar Királyi Csendőrség eredményeinek elérését elsősorban a humán viszonyok tették lehetővé – azok részletes feltárásával igazoltam, és bizonyítottam, hogy a vizsgált testület sem jogszabályi, sem költségvetési szempontból nem élvezett előnyöket más fegyveres közbiztonsági őrtestületekkel szemben.**
- 3. A testület működésének napjainkban is hasznosítható tapasztalataira vonatkozó feltételezésem szintén igazoltam, és bizonyítottam, hogy a Magyar Királyi Csendőrség hatékony működésére a gazdasági szakszolgálat megszervezése, a hivatásnak megfelelő életpályamodell kialakítása, valamint a szervezeti kultúra és hagyományok ápolása jelentős hatást gyakoroltak. E témák részletesebb, preconcepcióktól és a testülettel kapcsolatos hagyományos tévhitektől független további vizsgálata hozzájárulhat a hatályos normatív szabályozás fejlődéséhez is.**

4.2 Új tudományos eredmények

A kutatásom kezdetén megjelölt célkitűzések és hipotézisek kutatási eredményekkel történő összevetése alapján az alábbi új tudományos eredményeket értem el:

- 1. Kutatásommal igazoltam, hogy a Magyar Királyi Csendőrséget valós közbiztonsági igényre reagálva hozták létre, vagyis a testület működési mechanizmusai és szolgálati metodikája egyértelműen a megelőzést szolgálta, nem pedig a megtorlást vagy egyes társadalmi csoportok elnyomását, zaklatását.**
- 2. Mind statisztikai, mind működési és költségvetési adatok elemzésével alátámasztott módon bizonyítottam, hogy a testület képes volt hatékonyan megfelelni a változó társadalmi és technológiai kihívásoknak, mely során kutatásommal elsőként vizsgáltam a testület költséghatékonyságát.**

3. Bizonyítottam, hogy a társadalmi, gazdasági és technológiai változások tartósan nem hatottak negatívan az eredményességre, amely egyrészt a specializált szervezeti elemek létrehozásának, mint szervezeti reakciónak, másrészt azonban egyértelműen a testület hagyománytiszteletére és az elődök – akár pozitív, akár negatív emléké – működési tapasztalataira alapuló szervezeti kultúrának volt köszönhető.

4. Kutatásom során igazoltam, hogy a testület aktuális politikai erőviszonyoktól független belső értékrendje legalább olyan mértékben hozzájárult az eredményes működéshez, mint a szervezet modernizálása és fejlesztése.

5. Feltártam a személyi állomány kiválasztási, képzési és továbbképzési rendszerét, valamint a testületi kultúrából adódó erkölcsi és etikai szabályok érvényesülését, a speciális csendőrségi szolgálatok kiválasztási szempontrendszerét, és ezen keresztül bizonyítottam, hogy a testületi eredmények elérését elsősorban nem különleges szervezeti intézkedések, működési többletjogosítványokat biztosító jogszabályok, vagy anyagi többletforrások, hanem a végrehajtó személyi állomány motivációja és szakmai ismeretei tették lehetővé.

6. Feltártam és bizonyítottam, hogy a testület működésének a továbbképzési rendszer, a gazdasági szakszolgálat megszervezése, az egyenruházati ellátás rendszere, a hivatásnak megfelelő életpályamodell kialakítása, valamint a szervezeti kultúra és hagyományok ápolása tekintetében napjainkban is hasznosítható tapasztalatai vannak.

4.3 A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága

Kutatási eredményeim egyrészt – utalva a harmadik hipotézisem igazolásánál említett lehetőségekre – a napjaink rendvédelmi szerveivel kapcsolatos szabályozók kidolgozása során, a polgári magyar társadalom viszonyai között már működőképesnek bizonyult, nemzeti hagyományok szerint kialakult megoldások vizsgálatához használhatók fel. A kutatási eredmények szervezetfejlesztés területén történő felhasználása tekintetében fontos azonban kiemelni, hogy azok csak a disszertációban vizsgált korszak közbiztonsági rendszerére és testületi sajátosságai iránti nyitottság esetén lehetnek működőképesek. Egyes tapasztalatok, jó gyakorlatok, szabályozási módszerek napjainkban történő bevezetése csak az ideológiai alapokon

nyugvó előítéletektől mentes, szakmai helyzetértékelésre támaszkodó szemlélettel lehetséges. Ellenkező esetben kiragadott részek átültetése – még ha azok a vizsgált korszakban hatékonyak is voltak – kudarcra van ítélve.

Ehhez kapcsolódóan a kutatás további felhasználási lehetőségei közé tartozik az eredmények monográfiakénti publikálása, melyet önmagában az a körülmény is indokoltá tenné, hogy jelen disszertáció elkészítését tulajdonképpen a kutatási eredményeket lényegesen bővebb tartalommal összefoglaló, az egyes szolgálatok szakmai tevékenységét részletesebben tárgyaló munkaanyag kivonatolásával hajtottam végre.

Az eredmények szakmai és ismeretterjesztő publicitása mellett azok egy része már jelenleg is jól hasznosítható módon beépül a rendészeti felsőoktatásba¹²⁰⁷, emellett javaslom további felsőfokú alap- és mesterképzési tantárgyak, illetve egyetemi oktatási anyagok készítése során is figyelembe venni.

JEGYZETEK

¹ Az első csendőrnapi (1933) 5p.

² „A m. kir. csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmisséggel kiszolgálta, a magyar demokratikus mozgalmakat kiméretlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakosságot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen, az ideiglenes nemzeti kormány megállapítja a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszünteti, szervezetét feloszlatja.” – 1.690/1945. ME r. 1. §. (1)

³ „A rendőrséget az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a belső bűnmegelőzési és büntetőrendészeti feladatokat ellátó szerv, a terrorizmust elhárító szerv, valamint az idegenrendészeti szerv alkotja.” A továbbiakban napjaink rendőrsége alatt az az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervezet értem. – 1994/XXIV. tv. 4. § (2) bek.

⁴ 1/1919. BN. r

⁵ BORBÍRÓ *et. al.* (szerk.): *Kriminológia* (2016.) 52-53.p. ; GÖNCZÖL *et. al.* (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia* (2006.) 25-31.p.

⁶ A témát a legteljesebb mértékben MOLNÁR Judit dolgozta fel több művében, melyek elvitathatatlan információtartalmuk dacára egyoldalúan mutatják be a testületet.

⁷ A testület történetének fontos forrásai voltak a vizsgált korszakban megjelenő szakfolyóiratok, zsebkönyvek, jogszabályok, valamint levéltári források. Ezek részletes bemutatására a disszertáció terjedelmi korlátaira tekintettel nem kerül sor, azonban a forrás- és irodalomjegyzék részletesen tartalmazza az e témában releváns forrásokat. A levéltári források közötti eligazodást segíti a CSAPÓ Csaba által készített részletes kutatási segédlet. Az ebben megjelenített, gondosan összegyűjtött források egészítik ki a disszertáció vonatkozó részeiben hivatkozott levéltári anyagok. – CSAPÓ: *Levéltári források szógyűjteménye* (1999.)

⁸ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900)

⁹ O'SVÁTH: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.* (1905)

¹⁰ TISZA: *Magyarország rendőrségének története a legrégebb időktől 1912-ig* (1913)

¹¹ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920)

¹² PRESZLY: *A csendőrség úttörői.* (1926)

¹³ *A Magyar Királyi Csendőrség története* (1933)

¹⁴ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936)

¹⁵ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936)

¹⁶ KÖVENDY: *Csendőrök a Kárpátokon* (1953)

¹⁷ KÖVENDY: *A Magyar Királyi Csendőrség a törvény és rend szolgálatában 1881-1945. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.* (1973)

¹⁸ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980)

¹⁹ HOLLÓS: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* (1971)

²⁰ KATONA: *Közbiztonságvédelem Magyarországon az I. világháborúig* (1984)

²¹ A Társaság által gondozott könyvsorozatok: *A magyar rendvédelem-történet öröksége* (ISSN: 2062-8447); *A magyar rendvédelem-történet hagyatéka* (ISSN: 2064-4728); *Segéd tudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában* (ISSN: 2064-5333); *A magyar rendvédelem-történet forrásai* (ISSN: 2560-0532); *Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok* (ISSN: 2415-9875); *Salutem* (ISSN: 2416-2078).

²² *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* (ISSN: 1216-6774); *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* (ISSN: 1785-3257).

²³ A Társaság évente egy-két alkalommal a téma kutatási eredményeit megvitató konferenciát, a szakosztályok évente illetve két évente tudományos szimpóziumokat, kerekasztal beszélgetéseket tartanak.

²⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996)

²⁵ CSAPÓ: *Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876.* (1994) ; CSAPÓ: *Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867-1881* (2012)

²⁶ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1914.* (1998)

²⁷ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999)

²⁸ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.* (2001)

²⁹ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002)

³⁰ HEGEDŰS – LENGYEL – SZAKÁCS: *A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig* (2005)

- ³¹ KOCSIS-KOCSIS: *A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.* (2012)
- ³² KÁLMÁN: *A Magyar Királyi Csendőrség működése Somogy vármegyében 1884-1914* (2010)
- ³³ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012)
- ³⁴ SZAKÁLY: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* (2014)
- ³⁵ KÖVESI: *A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói* (1993) ; KÖVESI: *Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.* (1998)
- ³⁶ PARÁDI Ákos: *Határőrizet, rendőrség és humán viszonyok a polgári magyar állam két világháború közötti időszakában* (2014)
- ³⁷ ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei* (1997) ; OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: *A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig* (2008) ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség 1919. évi újjászervezésének hatása a személyi állománycsoportokra* (2010)
- ³⁸ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914* (1984)
- ³⁹ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (1990)
- ⁴⁰ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003)
- ⁴¹ PARÁDI – SUBA – VEDÓ: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.* (2011)
- ⁴² BENCsik: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig* (1999)
- ⁴³ BENCsik: *A magyar úti okmányok története 1867-1945* (2003)
- ⁴⁴ SZAKÁLY: *Magyar táborigazgatás 1938-1944.* (1982)
- ⁴⁵ SZAKÁLY: *A magyar táborigazgatás* (1990)
- ⁴⁶ SZAKÁLY: *A magyar táborigazgatás története 1938-1945* (2000)
- ⁴⁷ ARTNER: *Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének táborigazgatása* (2012)
- ⁴⁸ CSÓKA: *Csendőrség és hírszerzés 1930-1945.* (1998)
- ⁴⁹ KOVÁCS: *A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi (Állami) Rendőrség politikai osztálya(i) 1919. augusztus – 1944. március 19.* (2014)
- ⁵⁰ SZIGETVÁRI: *A csendőr járásőrmesterek* (2017)
- ⁵¹ SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018)
- ⁵² KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2008)
- ⁵³ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009)
- ⁵⁴ KOVÁCS Zoltán András: *A Nemzeti Számokérési Szervezet: A nyilas állambiztonság egy ismeretlen fejezete.* (2002) ; KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) ; KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014)
- ⁵⁵ OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon.* (2013) ; OLASZ: *A magyar légoltalom megszervezése az 1930-as években* (2014) ; OLASZ: *Légi szuverenitás és légi ellenőrző szolgálat a HORTHY-korszakban* (2015) ; OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015)
- ⁵⁶ KUNÁR – MOYS: *Repülőterei csendőrség a két világháború között.* (2010)
- ⁵⁷ BEBESI: *A balatoni vízi csendőrség* (2013)
- ⁵⁸ PARÁDI Ákos: *A magyar vízi csendőrség.* (2018)
- ⁵⁹ SUBA: *A Magyar Királyi Honvédség és a rendvédelmi szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. világháború alatt.* (1999)
- ⁶⁰ ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai* (2013)
- ⁶¹ HEGEDŰS: *A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei.* (2013)
- ⁶² PARÁDI – VEDÓ: *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944* (2018)
- ⁶³ Az osztályozás alapjai REKTOR megközelítése szerint: a történelmi kifejlődés, a külföldi kapcsolatok és azok hatása a közbiztonsági szervezetekre; a közbiztonsági szervezetek szervezeti és alárendeltségi viszonyai; az állambölcseleti filozófia, mely meghatározta a különböző állami szervek felelősségét az állampolgárok személy- és vagyonbiztonságával kapcsolatban; valamint a kulturális és egyéb jellemvonások. - REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op.cit.* 17.-21.p.
- ⁶⁴ REKTOR Béla itt a testület típus francia nyelvből eredeztetett elnevezésére utal, ami nem tévesztendő össze az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukását követően magyar területen felállított osztrák császári csendőr ezredek tagjaira a közbeszédben használt „zsandár” kifejezéssel. Utóbbi a magyar nemzetet elnyomni szándékozó, a magyar hazafiakat üldöző testület tartalmával is bír. A továbbiakban „zsandár” alatt kizárólag az osztrák császári csendőrség tagját, „zsandárság” alatt pedig annak szervezetét értem.

A „zsandár” szó a francia „gendarme” magyaros írásformája, amelyet az osztrákok is átvettek és az abszolutizmus idején Magyarországon is meghonosítottak a katonai jellegű közbiztonsági szerv elnevezésére. Maga a szó a XIX. század közepén, az osztrák zsandárezredek megszervezésével került be a magyar nyelvbe. Ezt használták a magyar történészek is és gyakran szerepelt a múlt században keletkezett népdalokban is. - HÓMAN – SZEKFÜ: *Magyar történet* (1939) 442-443. p. ; SZILÁGYI: *A magyar nemzet története* (1895) 437-440. p.

⁶⁵ A „zsandár” szóval ellentétben a „csendőr” kifejezés egyértelműen a magyar nyelvhez és a nemzeti alapokon nyugvó testülethez köthető. ERNYES Mihály szerint maga a „csendőr” kifejezés 1834. körül keletkezhetett, valószínűleg Erdélyben. A magyar képviselőház 1873. február 8-án tartott ülésén a pénzügyi bizottság már a „csendőr” szót használta. Az első törvény, amely a „csendőr” kifejezést használta az 1873/XXI. tc. volt. – PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 26-27.p.

⁶⁶ BALLA: *Monográfia a rendészetről* (2016) 16.p.

⁶⁷ PAYNE: *The Police State of Napoleon Bonaparte* (1966) 21. p.

⁶⁸ FOSDICK: *European Police Systems* (1915) 73. p.

⁶⁹ PAYNE: *The Police State of Napoleon Bonaparte* (1966) *op.cit.* 232. p.

⁷⁰ A csendőrség e sajátossága azonos a Pennsylvániában (USA) működő állami rendőrséggel, a „State Police”-szal, amely kezdetétől fegyveres alakulatként, egyenruhában, erősen központosított adminisztrációval működik. Kis helyi őrsökkel végzi közbiztonsági feladatát, melynek során ezek rendszeresen portyázzák a lakott területeken kívül a lakatlan részeket is. - SMITH: *Police Systems in the United States* (1940) 149. p.

⁷¹ CHRISTIÁN: *Alternatív rendészet.* (2010) 63.p.

⁷² Tipikusan ilyen az autópálya-rendőrség, de léteznek ezen a szinten olyan nyomozó rendőrseégek is, amelyek a kimondottan tagállamokon átnyúló bűnözéssel foglalkoznak.

⁷³ CHRISTIÁN: *Alternatív rendészet.* (2010) *op.cit.* 57.p.

⁷⁴ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op.cit.* 20.p.

⁷⁵ PARÁDI József szerint megkülönböztethető az angolszász, a kontinentális, majd az abból kinövő szovjet indíttatású pártállami rendvédelmi modell és annak utódai. - PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi modellje* (2019.) 116.p.

⁷⁶ *Loc.cit.* 115.p.

⁷⁷ FINSZTER: *A rendészet elmélete* (2007)

⁷⁸ SZIKINGER: *Rendőrség a demokratikus jogállamban* (1998) 50–53. p.

⁷⁹ HEWITT: *British Police Administration* (1965) 64. p.

⁸⁰ PARÁDI: *Az európai rendvédelem története* (2005) 85.p.

⁸¹ PARÁDI: *A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület* (2015) 77-80.p.

⁸² CHRISTIÁN: *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség* (2011) 35.p.

⁸³ PARÁDI: *Az európai rendvédelem története* (2005) *op.cit.* 85-90.p.

⁸⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op.cit.* 30.p.

⁸⁵ *Loc. cit.* 30-31.p.

⁸⁶ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 22-28.p. ; ÓRY : *A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig* (1997) 75-77.p.

⁸⁷ NEMESSZEGHY: *Külföldi csendőrseégek. A francia csendőrség története* (1929.) I. rész

⁸⁸ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 26-32.p. ; PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 18. p.

⁸⁹ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.* (1997.) 78-80.p.

⁹⁰ NEMESSZEGHY: *Külföldi csendőrseégek. A francia csendőrség története* (1929.) *op. cit.* I-II. rész ; NEUBAUER: *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1924.* (1925) 26. p. ; PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története* (2009.) 65-70.p.

⁹¹ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op.cit.* 18. p. ; PARÁDI: *A magyar rendvédelem története. op. cit.* 17-18.p. ; PARÁDI: *Tények és érzelmek egy hajdanvolt magyar rendvédelmi testület kapcsán* (2009) 93-99.p.

⁹² NEMESSZEGHY: *Külföldi csendőrseégek. A francia csendőrség története* (1929.) *op.cit.* II.-III. rész

⁹³ NEMESSZEGHY: *Külföldi csendőrseégek. A francia csendőrség története* (1929.) *op.cit.* II.-III. rész ; KILIÁN: *Külföldi csendőrseégek* (1929.) 611-612.p.

⁹⁴ TIHANYI: *Külföldi csendőrseégek. A francia csendőrség.* (1925) 168-169.p.

⁹⁵ KILIÁN: *Francia csendőrélet* (1929) 571-573.p. ; Lapszemle I. (1929.) 243-245.p.

⁹⁶ Lapszemle II. (1929) 438.p. ; ÓRY: *A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig* (1997) *op.cit.* 77.p.

⁹⁷ Lapszemle III. (1929.) 189.p. ; DIETH: *Páris, az autóváros* (1926) 21.p. ; Lapszemle IV. (1929.) 509.p. ; Lapszemle V. (1929.) 547.p.

- ⁹⁸ FISCHER: Belga királyi nemzeti csendőrtestület. (1912.) 229-230.p.
- ⁹⁹ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 28-33, 44.p.
- ¹⁰⁰ SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokkációja. (2010) 327-330.p.
- ¹⁰¹ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 17-18. p.
- ¹⁰² REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 39.p.
- ¹⁰³ PARÁDI: Csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar állam rendvédelmében (2010.) 311.p.
- ¹⁰⁴ Az ezredek székhelyei hadrendi számuk szerint a következők voltak: 1. Bécs, 2. Prága, 3. Brünn, 4. Lemberg, 5. Pest, majd 1850-től Kassa, 6. Győr, majd 1851-től Pest, 7. Nagyvárad, 8. Nagyszeben, 9. Temesvár, 10. Zágráb, 11. Laibach, 12. Graz, 13. Innsbruck, 14. Milano, 15. Padova, 16. Zara – ZACHAR: *Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományinak rendvédelmi testületei.* (1991) 17-30.p. ; SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokkációja. (2010) *op. cit.* 328.p.
- ¹⁰⁵ PARÁDI: Csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar állam rendvédelmében (2010.) *op. cit.* 312.p.
- ¹⁰⁶ 1850.Nr.19.
- ¹⁰⁷ CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) 500.p.
- ¹⁰⁸ SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokkációja. (2010) *op. cit.* 327-338.p.
- ¹⁰⁹ DEÁK: Az osztrák abszolutizmus állama 1849-1867 (2010.) 74-94.p.
- ¹¹⁰ Az olmützi alkotmány rendelkezése szerint az egységes, oszthatatlan Osztrák Császárság egyik koronatarományát alkotta a szűkebb értelmű Magyarország. Külön koronatarományba szervezték újra az Erdélyi Nagyfejedelemséget (Partiummal együtt), és Horvát–Szlavónországot is (Fiumével és a Tengeremlékkel). Fennmaradt a határőrvidék katonai szervezete, melyet az alkotmány a birodalmi végrehajtó hatalomnak rendelt alá. 1849. november 18-án császári pátens létrehozta a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságot, mint önálló közigazgatási területet (Bács–Bodrog, Torontál, Temes, Krassó megye, Szerém megye két járása), amely de facto önálló koronatarományként funkcionált. Emellett a Murakózt a Zala megyei igazgatásból kiszakították és Horvátországhoz csatolták.
- ¹¹¹ *I. Lipót* (1657- 1705) kimondta, hogy a magyarok a rendi ellenállással eljátszották a jogukat, azaz törvénytelenül keltek fel törvényes uralkodójukkal szemben. Tehát az uralkodó kötelessége, hogy visszaállítsa a törvényes rendet. Előbb WESSELÉNYI Ferenc nádor, majd NÁDASDY Ferenc országbíró vezetésével szervezkedett a magyar főnemesség a bécsi udvar ellen (1664–1671). A titkos szövetség vezetőinek kivégzése (1671) után Magyarországon a rendi berendezkedést az abszolutizmus rendszere váltotta fel. Mivel ez ellentétben állt a Magyar Királyság íratlan alkotmányával, *Lipót* jogászai kidolgozták a jogeljárás elméletét (Verwirkungstheorie). Eszerint a magyarok törvényes uralkodójukkal szemben léptek fel, így a rendi jogok figyelmen kívül hagyhatók. A jogeljárás elősorban az 1849. április 14-i Függelenségi Nyilatkozatra alapították.
- ¹¹² SASHEGYI: Magyarország beolvasztása az ausztriai császárságba: iratok az olmützi alkotmány előtörténetéhez. (1968) 63.p.
- ¹¹³ ESTÓK: 1849. március 4: Az olmützi oktrojált alkotmány. (1996) 278-280.p.
- ¹¹⁴ 1867/XII.tc.
- ¹¹⁵ PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza (2013.) 141-154.p.
- ¹¹⁶ CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op. cit.* 500-515.p.
- ¹¹⁷ 1870/XLII.tc. 16. §
- ¹¹⁸ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása (1982) 44-45.p.
- ¹¹⁹ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1906.III.14. (13. ülés) 40. napirendi pont
- ¹²⁰ A magyar királyi igazságügy minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete
- ¹²¹ 10.186/1873.IM.r.
- ¹²² PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op. cit.*
- ¹²³ MNL OL BM K 150 12. cs. 1867. II. 3. 5021.
- ¹²⁴ CSAPÓ: Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881 (2012.) *op. cit.* 27-31.p.
- ¹²⁵ SALLAI: A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig (2020.) 19.p.
- ¹²⁶ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 83-84.p.
- ¹²⁷ CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi bizottság* (2007.)
- ¹²⁸ O'SVÁTH: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.* (1905) *op. cit.*
- ¹²⁹ MNL OL BM K 150 - 84. cs. 1870. III. 11. 6690.
- ¹³⁰ TISZA: *Magyarország rendőrségének története a legrégebb időktől 1912-ig* (1913) *op. cit.*
- ¹³¹ CSAPÓ: Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881 (2012.) *op. cit.* 27.p.
- ¹³² SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokkációja. (2010) *op. cit.* 338. p.
- ¹³³ MNL OL BM K 150 - 124. cs. 1871. III. 11. 409. és 13001.
- ¹³⁴ OGYK KN - 1869-1872. V. 345. p.
- ¹³⁵ 1870/XLII. tc. *op. cit.*

- ¹³⁶ TISZA: *Magyarország rendőrségének története a legrégebb időktől 1912-ig* (1913) *op. cit.*
- ¹³⁷ Az osztály vezetője JÉKELFALUSSY Lajos miniszteri tanácsos, a „b” alosztály (közbiztonsági ügyek) vezetője BRENNERBERG Mór lett. – MNL OL BM K 148 - 30. cs.1873.III/N.I.1204/el. sz.
- ¹³⁸ OGYK KN 1872-1875.IV.175. p.
- ¹³⁹ 1881/III. tc. 1. §
- ¹⁴⁰ „I. § A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. csendőrség állittatik fel. ... 4. § Az I. kerületben a csendőrség már szervezve lévén, annak fentartása mellett, az ország többi részén a szervezés nem egyszerre, de a körülményekhez képest eszközlenő, úgy azonban, hogy az a II. kerületben 1882-ik év január hó 1-jére teljesen keresztülvive legyen...” - 1881/III. tc. 1.§, 4.§
- ¹⁴¹ CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. (1994) *op. cit.* 95-105.p.
- ¹⁴² 1.552/1876 HM r. ; 1.553/1876 HM r. ; 2.935/1876. HM. r. ; 3.233/1876. HM. r.
- ¹⁴³ HIM HL I. 41. - 1875.4343/HM. eln. sz.
- ¹⁴⁴ Az első csendőrségi szemle-észrevétel (1933.) 118-124.p.
- ¹⁴⁵ CSAPÓ: Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881 (2012.) *op. cit.* 27.p.
- ¹⁴⁶ HIM HL I. 75. - 1877.50/el. sz. ; MNL OL BM K 150 - 814. cs. 1880.III.11. 32 235. sz.
- ¹⁴⁷ CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op. cit.* 500-515.p.
- ¹⁴⁸ 1872/XXXVI. tc 21. §
- ¹⁴⁹ 1876/VI. tc
- ¹⁵⁰ CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op.cit.* 498-499.p.
- ¹⁵¹ ZSOLDOS: *Néhány szó a honi közbátorságról* (1838) ; ZSOLDOS: *A szolgabírói hivatal* (1844)
- ¹⁵² O'SVÁTH: *Zsandár kell-e vagy pandur?* (1875)
- ¹⁵³ A kiegyezés utáni ötödik kormány WENCKHEIM Béla vezetésével (1875. március 2. - október 20.).
- ¹⁵⁴ PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története* (2009.) *op.cit.* 63-66.p.
- ¹⁵⁵ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 26-30.p. ; PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története* (2009) *op. cit.* 63-64.p.
- ¹⁵⁶ Az államfő 1932-ben február 14-ét , az 1881/III. tc. uralkodói szentesítésének napját csendőrnappá nyilvánította. Ezen a napon 1945-ig a magyar államfő rezidenciájának díszőrségét, az úgynevezett udvarlaki őrséget a Magyar Királyi Csendőrség adta. - 45.022/1933. BM. r ; KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op. cit.* 46.p.
- ¹⁵⁷ 1881/III. tc.
- ¹⁵⁸ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op.cit.* 43.p.
- ¹⁵⁹ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op.cit.* 91-92.p. ; PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op.cit.* 44.p.
- ¹⁶⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 43.p.
- ¹⁶¹ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op.cit.* 44.p.
- ¹⁶² CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 28.p.
- ¹⁶³ 1883/XXVII. tc.
- ¹⁶⁴ A kerületek felállításának időpontjai év szerint: I: 1876; II: 1882; III: 1883; IV: 1883; V: 1884; VI: 1884 - PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.* (1997.) *op. cit* 78-83.p.
- ¹⁶⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit* 43.p.
- ¹⁶⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) 83-85.p.
- ¹⁶⁷ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 96.p.
- ¹⁶⁸ Történeti és statisztikai adatok az 1887. évről (1888.) 119-129.p.
- ¹⁶⁹ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) *op. cit.* 83-85.p.
- ¹⁷⁰ CSAPÓ: *Csendőrség és közigazgatás* (1999.) *op. cit.* 509.p.
- ¹⁷¹ 1903./VII. tc.
- ¹⁷² SZIGETVÁRI: *A csendőr járásőrmesterek* (2017) *op. cit.* 53-54.p.
- ¹⁷³ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 26-30.p.
- ¹⁷⁴ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) *op. cit.* 83-85.p.
- ¹⁷⁵ *Loc. cit.* 82.p.
- ¹⁷⁶ RADA: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945.* (1998) I. köt. 78-80.p.
- ¹⁷⁷ 1883./XXVII. tc. *op. cit*
- ¹⁷⁸ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit.* 9.p. ; PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op.cit.* 46.p.
- ¹⁷⁹ PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története* (2009.) *op. cit.* 66.p.

- ¹⁸⁰ 1/1919. BN. r *op. cit*
- ¹⁸¹ Ahogy a Vörös Hadseregben is a korábbi honvédek jelentős része is szolgálatot vállalt. - SZAKÁLY: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte (2010) 307.p.
- ¹⁸² MNL VML - XVI-7/2. IV. sz. 501-860/1919. – 820.p.
- ¹⁸³ A belga csendőrségi szervezetben 1919. előtt minden, az őrsnél magasabb szervezeti elemnél tartalék került tervezésre 10-100 fővel.- FISCHER: Belga királyi nemzeti csendőrtestület. (1912) *op. cit.* 231.p.
- ¹⁸⁴ A csendőrség szervezeti tagozódása és beosztása (1920.) 739.p.
- ¹⁸⁵ A kiegyezést követően Magyarországon a törvényhatóságokat rendező 1870. évi és a községeket rendező 1871. évi, többször módosított törvényekkel szabályozták a települések státuszát. A törvényhatósági jogú városok alkották a nagyvárosi kategóriát, amely napjaink megyei jogú város fogalmának az elődje volt. Egyes korábbi szabad királyi városok és a legjelentősebb volt mezővárosok kerültek ebbe a kategóriába. A törvényhatósági jogú városokon kívül eső összes többi települést a községek közé sorolták. Így a községek elnevezés gyűjtőfogalmat jelentett, amelybe a rendezett tanácsú városok is beletartoztak. - 1870/XLII.tc. *op. cit.* ; 1871/XVIII.tc.
- ¹⁸⁶ 1882/X.tc.
- ¹⁸⁷ MNL OL BM K 148 - 86. 1883. IX. C. 4899/el. sz.
- ¹⁸⁸ CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op. cit.* 500-515.p.
- ¹⁸⁹ 1882/X.tc. *op. cit.* 3. §
- ¹⁹⁰ SZUT-1881.
- ¹⁹¹ 1871/XVIII. tc. *op. cit.*
- ¹⁹² CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op. cit.* 505.p.
- ¹⁹³ A helyi rendészeti ügyekről (1893.) 184.p.
- ¹⁹⁴ MNL OL BM K 150 - 2467. 19095. sz. ; CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999.) *op. cit.* 513.p.
- ¹⁹⁵ 1912./LXIII. tc. 5. §
- ¹⁹⁶ Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versecz, Kolozsvár, Marosvásárhely – 5.469/1914. ME r.
- ¹⁹⁷ ENDRÓDY: *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt* (1898) 15-17.p.
- ¹⁹⁸ 1912.május 22-én TISZA Istvánt választották a képviselőház elnökévé, melynek következményeként 1912. május 23-án (vérvörös csütörtökön) a socialisták tüntetést szerveztek. A tiltakozók TISZA kinevezése ellen és az általános választójogot követelve vonultak az Országház felé, ahol a rendőrség feltartóztatta őket. Az összecsapásokban 6 ember meghalt, csaknem 200 megsebesült és 300 személyt letartóztattak.
- ¹⁹⁹ GERŐ: *Magyar polgárosodás* (1993)
- ²⁰⁰ MNL OL BM K 149 - 45. 1912. 8. t.
- ²⁰¹ 1871. júliusában az első magyar országos rendőr-kongresszuson 70 résztvevővel, majd 1886. januárjában 11 fő, 1893. márciusában félszázat meghaladó. 1906 tavaszán pedig szintén több tucat résztvevővel. - ERNYES: *Magyarországi rendőrségek a dualizmusban és a két világháború között* (2018.)
- ²⁰² SALLAI: *A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig* (2020.) *op. cit.* 24.p.
- ²⁰³ 1872/XXXVI.tc. *op. cit*
- ²⁰⁴ ERNYES: *Magyarországi rendőrségek a dualizmusban és a két világháború között* (2018) *op. cit.* 27.p.
- ²⁰⁵ BOTOS: *A belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között.* (2007) 52-55.p.
- ²⁰⁶ 5.047/1919. ME. r.
- ²⁰⁷ PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története* (2009.) *op. cit.* 76.p.
- ²⁰⁸ 60.374/1930. BM. r
- ²⁰⁹ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op.cit.* 420.p.
- ²¹⁰ MNL OL BM K 148 - 157. 1893. IX.C. 2874/el. sz.
- ²¹¹ 104.681/1906.BM.r.
- ²¹² SZUT-1881.*op.cit.* 3 §
- ²¹³ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op. cit.* 407.p.
- ²¹⁴ ZAY: *Főispán vagy megyei főnök? Adalék a közigazgatási reformhoz* (1890) 2-10.p.
- ²¹⁵ 1886/XXI. tc. 19, 68, 73. §. ; MEZEY: *Magyar alkotmánytörténet.* (2003) 238.p.
- ²¹⁶ 1870/XLII. tc. ; 1886/XXI. tc. IV. fejezet
- ²¹⁷ 1929/XXX. tc.
- ²¹⁸ MEZEY: *Magyar alkotmánytörténet.* (2003) *op. cit* 242.p. ; SARLÓS: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében* (1976) 155-156. p
- ²¹⁹ 1912/LXIII. tc. 4. §
- ²²⁰ 1.780/1943. ME. r. ; 1.500/1944. ME. r. ; CSIZMADIA - KOVÁCS – ASZTALOS: *Magyar állam- és jogtörténet* (1981) 594-595. p.
- ²²¹ KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) *op. cit* 75.p.

- ²²² A téma kutatási eredményeit létrehozó KOVÁCS Zoltán András 1944. október 27-ét, november 17-ét, december 8-át, és 1945. január 23-át azonosította főispánok leváltásának illetve kinevezésének, vagy hivatalukban történő megerősítésüknek időpontjaiként. - KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit* 298-300p. 5. sz. mell.
- ²²³ KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) *op. cit* 78.p. ; KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit* 81-83.p.
- ²²⁴ KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) *op. cit* 80p.
- ²²⁵ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit* 88.p.
- ²²⁶ 1877/XXII. tc 2. §
- ²²⁷ A rendőri közeg, a rendőrhatóság, valamint a közbiztonsági őrtestület fogalomköre a vizsgált korszakban elvált egymástól. A csendőrség, mint testület a polgárok jogait korlátozó vagy kötelezettséget előíró rendelkezést – bizonyos speciális esetektől eltekintve – saját elhatározásból nem hozott, szemben a hatóságként is működő rendőrségekkel. A hatósági jogkörben eljáró közigazgatási szereplők rendelkezéseinek végrehajtását azonban önállóan ellenőrizhette, és mulasztás esetén önállóan intézkedett. Az eljáró csendőr tehát az ehhez szükséges jogosítványokkal felruházásra került, vagyis a testületen kívüli rendőri hatóság közegeként járt el.
- ²²⁸ 130.000/1899. BM r.
- ²²⁹ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op. cit.* 407.p.
- ²³⁰ 1896/XXXIII.tc.
- ²³¹ MISKOLCZY – PINCZÉS: *Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a magyar királyi csendőrség számára.* (1940) 1088.p.
- ²³² NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit* 107-138.p.
- ²³³ Katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt a Magyar Királyi Csendőrség (1881-1945); a Magyar Királyi Folyamőrség (1921-1939); a Magyar Királyi Határőrség (1932-1939); a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912-1945); a Magyar Királyi Koronaőrség (1867-1945); a Magyar királyi Nemesi Testőrség (1867-1920), a Magyar Királyi Darabont Testőrség (1903-1920), a Magyar Királyi Testőrség 1920-1945); valamint a Magyar Királyi Vámőrség (1921-1932).
- ²³⁴ Polgári őrtestületek voltak a Büntetés-végrehajtási őrség (1867-1945); a Magyar Királyi Pénzügyőrség (1867-1945); valamint a rendőrségek (önkormányzati és állami 1867-1944.).
- ²³⁵ PARÁDI: *A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület* (2015) *op. cit.* 78.p.
- ²³⁶ Az érettségít, vagy ennél magasabb végzettséget igénylő állásokat 11 fizetési osztályba és ezeken belüli fizetési fokozatokba sorolták, melyeket az államapparátus egészében alkalmaztak. A legtöbben a legalacsonyabb (XI.) fizetés osztályba kerültek besorolásra, a magasabb végzettséget igénylő felsőbb fizetési osztályokba tartozók száma pedig fokozatosan és arányosan csökkent. A rendszert sok egyéb mellett az egyes beosztások veszélyességéhez igazodó pótlékok egészítették ki (pl. csendőrségi pótlék). - PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.* (2010) 99.p.
- ²³⁷ PARÁDI: *A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945* (2008) 57 p.
- ²³⁸ HAUTZINGER: *A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története.* (2007) 272. p.
- ²³⁹ 6.024/1894. HM r. 2. §
- ²⁴⁰ KELEMEN: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867–1949.* (2017) 66-68.p.
- ²⁴¹ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 112.p.
- ²⁴² PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op. cit.* 409-411.p.
- ²⁴³ Bár az erdélyi csendőrség a kiegyezés nyomán feloszlott császári zsandárság szervezeti felépítésén alapult, az országosan megszervezett Magyar Királyi Csendőrség mégis különbözött az Osztrák-Magyar Monarchia más területein vele egy időben működő csendőrtestülettől. A császári zsandárság a hadügyminisztériumnak volt alárendelve, amely úgy katonai és gazdálkodási, mint közbiztonsági szolgálati tekintetben legfelsőbb hatósága volt. A 14 tartomány mindegyikében egy-egy tartományi csendőr alakulat állomásozott, melynek tiszti és legénységi létszáma a tartomány nagyságától függött (pl. a legkisebb a salzburgi volt 130 fővel, míg a legnagyobb a galíciai 1600 fővel). – A cs. kir. (lajtántúli) csendőrség (1887)
- ²⁴⁴ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op. cit.* 419.p.
- ²⁴⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 47.p.
- ²⁴⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011) *op. cit* 85.p.

²⁴⁷ 1848/III. tc. ; 1867/VIII. tc.

²⁴⁸ KOVÁCS: A Belügyminisztérium rendészeti és karhatalmi feladatai 1920 és 1944 között (2009) 151.p. ; KOVÁCS: Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise 1919-1921 (2009) 74 p.

²⁴⁹ A VIII. rendőri büntetőosztály feladata a rendőri büntetőeljárás és ügyvitel körébe tartozó valamennyi kérdés elintézése, illetve ezen ügyekben a harmadfokú rendőri büntetőbíráskodás. De feladata volt még a büntetőeljárás egységes szabályozása, irányítása, bizonyos esetekben jogi vélemény adása, valamint a kihágást meghatározó törvény vagy miniszteri rendelet megalkotásában való közreműködés. További feladata volt a rendőri büntetőeljárásban a közvád képviselőjének ellátása és a közvád képviselőinek felügyelete, ellenőrzése és irányítása. Végül, de nem utolsó sorban a VIII. osztály feladata volt még az 1929. évi XXX. törvénycikk. 59 § 1. bekezdésének 3. pontja értelmében a Belügyminisztériumban működő kihágási tanácsban elnöklés, bíráskodás és az ezekkel kapcsolatos ügyintézés. - KOVÁCS: A Belügyminisztérium rendészeti és karhatalmi feladatai 1920 és 1944 között (2009) *op. cit.* 153-154.p

²⁵⁰ A VI/a alosztály feladata volt a Magyar Királyi Rendőrség összes szervezési, személyi, illetmény és háztartási ügyének intézése. A belügyminiszter ezen az alosztályon keresztül gyakorolta a rendőrség feletti felügyeleti jogát, kezelte fegyelmi ügyeit, valamint felügyelte a nyugdíjjárulék alap és az országos rendőrlegénységi betegsegélyezési alapot. – *Loc. cit.* 153-154.p

²⁵¹ *Loc. cit.* 153-154.p. BOTOS: *A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig.* (1995) 12-14. p.

²⁵² KOVÁCS Zoltán András: Állambiztonság a Szálasi-kormány idején (2014) *op. cit.* 166.p.

²⁵³ Megszüntetését követő újbóli létrehozása már Nemzeti Számonkérő Szervezet néven történt meg.

²⁵⁴ Az „a” jelzésű politikai rendészeti ügykörön belül kezelték a kiemelt, és emiatt „res” (= rezervált) minősítésű ügyeket. Itt folyt a politikai nyilvántartások vezetése, kiegészítése és meghatározott rend szerinti selejtezése is. A „b” jelű, határrendészeti ügykör feladata volt a különböző szervek (vámszerv, határőrség, rendőrség) közötti együttműködés zavartalan voltának biztosítása, határátkelőhelyek kijelölése, ezzel kapcsolatos egyezmények előkészítése. A „c” sajtórendészeti ügykör kiegészítése volt a miniszterelnökségi sajtóosztálynak, hatáskörébe tartozott az egyes sajtótermékek utcai terjesztésének engedélyezése, illetve ezek visszavonása, sajtótermékek betiltásának előkészítése. A „d” a robbanószer és lőszerszállítások ügyköre, az „e” pedig a gyülekezési ügykör volt. Utóbbi fontosságát az adta, hogy különleges, illetve kiemelt helyzetekben a gyülekezési jogot az állam korlátozhatta. Az ügykörnek nem volt külön referense, mivel a gyülekezések megtartását elvileg első fokon az illetékes rendőrhatalóságok engedélyezték, de a döntés jogát a belügyminiszter magának tartotta fent. Az „f” ügykör az internálási és rendőri felügyelet alá helyezési ügyeket foglalta magában. Az ügykör a háború alatt kiemelt fontosságú volt, irányítója azonban viszonylag gyakran változott. - KOVÁCS: A Belügyminisztérium rendészeti és karhatalmi feladatai 1920 és 1944 között (2009) *op. cit.* 155-156.p.

²⁵⁵ 1930/XXVIII. tc.

²⁵⁶ I. Utazási, vízum, tartózkodási engedély ügyek csoportja, II. Lakhatási engedélyek, kiutasítás ügyek csoportja, III. nyilvántartó és elnöki ügyek csoportja, IV. detektívtestület - KOVÁCS: A Belügyminisztérium rendészeti és karhatalmi feladatai 1920 és 1944 között (2009) *op. cit.* 157.p.

²⁵⁷ *Loc. cit.* 159-160.p.

²⁵⁸ *Loc. cit.* 152.p.

²⁵⁹ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 78.p.

²⁶⁰ 1944. október 16. 16.00 órakor - KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) 66.p.

²⁶¹ *Loc. cit.* 65.p.

²⁶² KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 15.p.

²⁶³ KOVÁCS Zoltán András: *Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején* (2014) 69.p.

²⁶⁴ *Loc. cit.* 70.p.

²⁶⁵ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 123.p.

²⁶⁶ *Loc. cit.* 78.p.

²⁶⁷ Magyar Királyi Csendőrség felügyelője szolgálati állás néhány esztendővel a csendőrség felállítását követően jelent meg a testületben. Az 1886. év október 13-án kelt legfelsőbb elhatározás a honvédelmi minisztérium IV. ügyosztályának vezetőjévé neveztetett ki TÖRÖK Ferencet, egyúttal megbízta a magyar korona országaihoz tartozó csendőrség felügyelőjének teendőivel is. Ezen minőségben lett a katonailag szervezett csendőrség felügyelője a mindenkor honvédelmi miniszternek „segédközege” -

PRESZLY: *A csendőrség úttörői.* (1926) *op. cit.* 32-33.p. ; SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945* (2015) 161.p.

²⁶⁸ SZAKÁLY: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* (2014) *op. cit.*

²⁶⁹ PINCZÉS: *Csendőrség és közigazgatás* (1936) *op. cit.* 419.p.

²⁷⁰ *Szervi határozványok a csendőrségi felügyelőség számára* (1902) II. pont

²⁷¹ *Katonai és csendőrségi tájékoztató* (1920) 167-168.p.

²⁷² SZUT-1927 21.p.

²⁷³ *Loc.cit.* 22.p.

²⁷⁴ *Szervi határozványok a M. Kir. Csendőrség felügyelője számára.* (1943) 3. p

²⁷⁵ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945* (2015) *op. cit.* 164.p.

²⁷⁶ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945* (2015) *op. cit.* 164-165 p., 168, 171.p. ; SZAKÁLY: *A magyar katonai elit 1938-1945.* (1987) 64-65.p.

²⁷⁷ KOVÁCS: *Államvédelmi Központ 1942 – az első kísérlet az egységes magyar állambiztonsági csúciszerv kialakítására.* (2010) 339.p.

²⁷⁸ A végleges formába öntött rendelet 1942. szeptember 4-én jelent meg. - *Loc.cit.* 340.p.

²⁷⁹ Az 1943. január 1-ei állapot alapján az ÁVK központ tisztii állománya tucatnyi emberből állt - *Loc.cit.* 341.p.

²⁸⁰ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 104.p.

²⁸¹ KOVÁCS: *Államvédelmi Központ 1942 – az első kísérlet az egységes magyar állambiztonsági csúciszerv kialakítására.* (2010) *op. cit.* 342.p.

²⁸² KOVÁCS Tamás megfogalmazásában: „*S hogy mi változott a politikai nyomozásokban? A csendőrök továbbra is elsősorban a baloldali és nemzetiségi, a rendőrök pedig a jobboldali ügyekért voltak felelősek. A kémelhárítást a csendőrök és a honvédség közösen végezték. Vagyis a lényegét tekintve: semmi ...*” - *Loc.cit.* 343.p.

²⁸³ A kiugrási kísérletbe sem a katonai hírszerzést, sem az ÁVK-t nem vonták be. - KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op. cit.* 162.p.

²⁸⁴ KOVÁCS: *Államvédelmi Központ 1942 – az első kísérlet az egységes magyar állambiztonsági csúciszerv kialakítására.* (2010) *op. cit.* 347.p.

²⁸⁵ A hungaristák rendre hangsúlyozták az ÁVK felszámolását, de nem ismert, hogy erre mikor és milyen körülmények között került sor és ki örökölte a feladatokat. Közvetett forrásokból KOVÁCS Zoltán András arra a megállapításra jutott, hogy erre 1944. XI. 23-án a BM VII. osztályának átszervezésével egyidejűleg került sor. - KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op. cit.* 166-167.p.

²⁸⁶ KOVÁCS: *Államvédelmi Központ 1942 – az első kísérlet az egységes magyar állambiztonsági csúciszerv kialakítására.* (2010) *op. cit.* 348.p.

²⁸⁷ 1944. március 28-án. – A vonatkozó 119/1944. BM rendeletet idézi: KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 105.p.

²⁸⁸ *Loc. cit.* 144.p.

²⁸⁹ A vonatkozó 4.213/1944. BM rendeletet idézi: *Loc. cit.* 143.p.

²⁹⁰ KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op. cit.* 171-172.p.

²⁹¹ KOVÁCS: *A Nemzeti Számonkérő Különítmény* (2006) 73.p. ; KOVÁCS Zoltán András: *A Nemzeti Számonkérés Szervezete.: A nyilas állambiztonság egy ismeretlen fejezete.* (2002) *op. cit.*

²⁹² A zavaros viszonyokat jelzi az is, hogy a Nemzeti Számonkérő Különítmény többféle elnevezése is előfordult mind a korabeli dokumentumokban, mind a háború utáni visszaemlékezésekben: Nemzeti Számonkérő Szervezet, Nemzeti Számonkérés Szervezete vagy Nemzeti Számonkérő Különítmény, de sokan csak Számonkérőként említették az osztag tagjait. - KOVÁCS: *A Nemzeti Számonkérő Különítmény* (2006) *op. cit.* 74.p. (Nem tévesztendő össze a nyilas párton belül működő Nemzeti Számonkérő Székkel, amely a párton belüli elhárítás és igazságszolgáltatás szerve volt (tehát pártszerv, nem pedig az NSZK-hoz hasonlóan a magyar kormány szerve) – KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 106.p.)

²⁹³ KOVÁCS: *A Nemzeti Számonkérő Különítmény* (2006) *op. cit.* 78.p.

²⁹⁴ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 115.p.

²⁹⁵ KOVÁCS: *A Nemzeti Számonkérő Különítmény* (2006) *op. cit.* 79.p.

²⁹⁶ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 117.p.

²⁹⁷ *Loc.cit.* 113. p.

- ²⁹⁸ A vonatkozó 30.762/1944. BM rendeletet idézi: *Loc.cit.* 113.p.
- ²⁹⁹ KOVÁCS: A Nemzeti Számonkérő Különítmény (2006) *op. cit.* 93.p.
- ³⁰⁰ 1882/X.tc. *op. cit.*
- ³⁰¹ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op. cit.* 417.p.
- ³⁰² A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op.cit.* 739-749.p.
- ³⁰³ RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai (1995) 81.p. ; RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban (2004) 270.p.; BERKÓ: *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* (1928)
- ³⁰⁴ Elhelyezési kimutatás (1926.) 246.p.
- ³⁰⁵ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 79-80.p.
- ³⁰⁶ A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 739.p.
- ³⁰⁷ Később a csendőrség felügyelőjének közvetlen alárendeltségében működött. - PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 61.p.
- ³⁰⁸ MNL OL BM K 150 - 2071 cs. 1891. VII. 01. 2534.sz. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 50.p.
- ³⁰⁹ A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 739-749.p.
- ³¹⁰ *Loc. cit.*
- ³¹¹ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op. cit.* 407-415.p.
- ³¹² A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 745-749.p.
- ³¹³ *Katonai és csendőrségi tájékoztató* (1920) *op. cit.* 173.p.
- ³¹⁴ Elhelyezési kimutatás (1900) 50-102.p. ; , Elhelyezési kimutatás (1914) 70-159.p. ; Elhelyezési kimutatás (1925) 76-134.p. ; Elhelyezési kimutatás (1940) 96-235.p.
- ³¹⁵ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op. cit.* 407-415.p.
- ³¹⁶ A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 739-749.p.
- ³¹⁷ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990) *op. cit.*
- ³¹⁸ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásőrmesterei számára* (1903.)
- ³¹⁹ SZIGETVÁRI: A csendőr járásőrmesterek (2017) *op. cit.* 53-54.p.
- ³²⁰ A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 748.p.
- ³²¹ *Loc. cit.* 748-749.p.
- ³²² PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op. cit.* 407-415.p.
- ³²³ Ebben az évben az I., II. és VII. kerületnek 2-2, a III. kerületnek 5, a IV. kerületnek tíz, az V. kerületnek 5, a VI. kerületnek 7 ideiglenes fürdőkülönítménye volt. - REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 100.p.
- ³²⁴ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1914.V.28. (14. ülés) 39. napirendi pont: Háromtagú csendőr különítmény felállítása a győri ágyúgyár építkezésének idejére
- ³²⁵ Az erdélyi csendőrség már 1869-1873. között az erdélyi vasútépítések során a munkások közötti rendfenntartás és a vasúti közlekedés rendjének fenntartása céljából Stana és Pusztaszentmiklós községekben létrehozott különítményeket. - SCHNORRER Károly cső. őrm. kitüntetése (1896.) 120.p.
- ³²⁶ A testületen belül a magyar-szerb és magyar-román határszakasszal rendelkező kerületparancsnokságok speciális szervezeti struktúrával rendelkeztek. A kerület törzsében egy törzstiszt, mint határőrizeti referens koordinálta a határszéli csendőri feladatok végrehajtását. A határszéli csendőr őrsők a kikülönített törzstiszt közvetlen alárendeltségében, további határőrizeti célú parancsnoki szintek közbeiktatása nélkül tevékenykedtek. A nyári időszakban a határszéli őrsők állományának egy része különítmény jelleggel kitelepült a járható hegyi hágók és fontosabb tereptárgyak körzetébe, létrehozva az időszakosan működő nyári őrsöt. - PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003.) *op. cit.* 175.p. 5. mell.
- ³²⁷ A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 739-749. p.
- ³²⁸ 1899/XXIX. tc.
- ³²⁹ Az akkori utcanevek szerint az Enyedi u. 18., az Istenhegyi u. 1., illetve a Németvölgyi u. elágazásától a Csörsz u. 57.-ig és a Németvölgyi árok 44-ig, valamint a Németvölgyi úttól az Alkotás utcáig terjedő területen létesült az objektum. - HEGEDŰS – LENGYEL – SZAKÁCS: *A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig* (2005) *op. cit.* 19.p.
- ³³⁰ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 118.p.
- ³³¹ PARÁDI: *Elpusztított emlékhelyek* (2008) 96-110.p.
- ³³² A jelentősebb nyomozások koordinálására felállították a csendőrség központi nyomozó szervét, amely a bünyügyi szolgálat későbbi országos megszervezésének alapja lett. 1930. március 01-én a budapesti székhelyű Nyomozó Osztály és négy alosztály kezdte meg működését. de két éven belül valamennyi kerületben létrejöttek a nyomozó alosztályok A csendőrség központi nyomozó szervének elnevezése Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnoksága volt, melyet 1942-ben

- változtattak Központi Nyomozó Parancsnokságra - CSÓKA: Csendőrség és hírszerzés 1930-1945. (1998) *op.cit.* 20.p. ; Mit kell tudni a csendőrnek a nyomozó alakulatokról? (1930.) 298-300.p.
- ³³³ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op.cit.* 407-415.p.
- ³³⁴ NYUT-1930.
- ³³⁵ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) *op.cit.* 407-415.p
- ³³⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (2011.) *op.cit.* 80-90.p.
- ³³⁷ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 61.p.
- ³³⁸ HEGEDŰS – LENGYEL – SZAKÁCS: *A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig* (2005) *op.cit.* 34.p.
- ³³⁹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op. cit.* 279.p.
- ³⁴⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 208.p., IV: mell.
- ³⁴¹ A hazánkat megszállva tartó hadseregek nem támogatták a magyar közbiztonsági szervezetek újjászervezését, és potenciális veszélyt láttak a csendőrség ismételt felállításában. 1919 október végén BENEŠ csehszlovák elnök még azzal a javaslattal is előállt, hogy valamennyi magyar fegyveres testületet oszlassák fel, helyettük pedig francia vezetésű nemzetközi csendőrséget hozzanak létre. Franciaország november elején kísérletet is tett a terv elfogadtatására. - PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) *op.cit.* 80-90.p
- ³⁴² PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op. cit.* 23. mell.
- ³⁴³ 28 vármegyei és 2 központi osztály jogállású szervezeti elem. – Elhelyezési kimutatás (1925) 76-134.p.
- ³⁴⁴ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op. cit.*
- ³⁴⁵ PARÁDI: *A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945* (2008.) *op. cit.* 57-87.p.
- ³⁴⁶ E témákban az alap kutatásokat PARÁDI József folytatta, melyeket a disszertáció rendszerbe foglal és kiegészít.
- ³⁴⁷ PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi modellje* (2019.) *op. cit.* 126-135.p.
- ³⁴⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945* (2008.) *op. cit.* 92.p.
- ³⁴⁹ MÁRTONFFY: *A közszolgálat utánpótlása és a gyakorlati közigazgatási vizsgáról szóló törvény magyarázata* (1937)
- ³⁵⁰ PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.* (2010.) *op. cit.* 94., 99.p.
- ³⁵¹ Ilyenek voltak például a Magyar Királyi Csendőrség járásörmeesterei.
- ³⁵² EGYED: *A közigazgatási tisztviselők képzése és képesítése.* (1936)
- ³⁵³ CSIZMADIA: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* (1976) ; PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.* (2010.) *op. cit.* 95-105.p.
- ³⁵⁴ Csendőr tüzparancsolat: „1. Megemlékezzél arról amivel Istenednek tartozol! 2. Én vagyok a te hazád: Magyarország! 3. Hűséged, becsületed, vitézséged nem eladó! 4. Légy erkölcsös, józan életű, engedelmes! 5. Tiszteld előljáródat, mint atyádat; szeresd bajtársadat, mint tenmagadat! 6. Tanulj és tudj; a tudás második fegyvered! 7. Védj a másét, a magadét ne pazarold! 8. Mögötted a törvény, előtted is az legyen! 9. Igaztalanul ne vádolj, fegyvered ártatlant ne bántson! 10. A család szentély; ha magadnak nincs, őrödben megtalálod!” - NEMEREY: *Csendőr tüzparancsolat* (1940) 457.p. ; KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.* (2001) ; KAISER: *A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945.* (2010) 14.p.
- ³⁵⁵ BFL VI. 1.c Főkapitányi napiparancsok – 1923. 11. 27. 331. sz. 2. pont
- ³⁵⁶ A Magyar Királyi Csendőrség jelmondata: „Híven, becsülettel, vitézül!”
- ³⁵⁷ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op. cit.*
- ³⁵⁸ A tisztí beosztások betöltéséhez szükséges iskolai végzettséggel a vizsgált korszakban a magyar lakosságnak csak olyan kis hányada rendelkezett, mintha napjainkban valamennyi rendőrtiszt tudományos fokozattal rendelkezne. - PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.* (2010.) *op. cit.* 110.p.
- ³⁵⁹ PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi modellje* (2019.) *op. cit.* 113-150.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) 79-80, 120.p. ; *Általános szolgálati határozványok* (1896) 4.p.
- ³⁶⁰ 1868/XL. tc 38. § Hosszasan szolgált altisztek ellátása ; 1873/II. tc.
- ³⁶¹ 1881/II. tc. 1. § ; CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 20.p.
- ³⁶² SZUT-1881. *op. cit.* 19.§

³⁶³ SZUT-1941. 5. § 19.pont

³⁶⁴ BUZÁS: A hivatásos jogviszonnyal összefügg alapjogi korlátok történeti előzményei 1881–2015. (2020) 136.p.

³⁶⁵ Az 1881. évi szabályzat a következők szerint fogalmazott: „A csendőrségbe való felvételre szükséges, hogy az illető: 1-ör magyar honos legyen; 2-or feddhetetlen erkölcsi magaviselet és megfelelő szellemi képességek mellett, tisztességes és ildomos magatartással bírjon ; 3-or 20 évnél ifjabb és 40 évnél idősebb ne legyen; 4-er nőtlen, vagy gyermek nélküli özvegy legyen; 5-llr tökéletes hadiszolgálat-képesség mellett, legalább 163 centiméternyi testmagassággal bírjon ; 6-or a szolgálati magyar nyelven kívül lehetőleg még azon vidék nyelveinek egyikét ismerje, melynek területén mint csendőr működni hivatva leend, és 7-er olvasni, írni és számolni tudjon.” Az adott korszakra jellemző szóhasználati és megfogalmazási sajátosságoktól eltekintve tehát lényegi különbség az 1881. évi és 1941. évi SZUT követelményrendszere között nincs. – SZUT-1881. 19. §

³⁶⁶ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) op. cit. 419.p.

³⁶⁷ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) op. cit. 61.p.

³⁶⁸ Az első parancsnok KISS László csendőr alezredes, segédtszjtje CZÉKUS László csendőr százados volt. - REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980)op. cit. 104.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) op.cit. 87.p.

³⁶⁹ KOCSIS- KOCSIS: *A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.* (2012) op. cit. 170.p.

³⁷⁰ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) op. cit. 419.p.

³⁷¹ *A m. kir szombathelyi őrsparanokképző iskola értesítője* (1927-1931.) 6.p.

³⁷² KOCSIS- KOCSIS: *A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.* (2012) op. cit. 171.p.

³⁷³ 1941-ben például a budapesti gyalog tanalosztályt „M. kir. csendőr nyomozó iskola” néven újjászervezték, és a Központi Nyomozó Parancsnokságának alárendelve a továbbiakban csak a bűnügyi szolgálat speciális képzési igényeit szolgálat ki. - 234.110/1941. BM r.

³⁷⁴ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) op.cit. 223.p.

³⁷⁵ MAGYARY: *A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzése* (1932) ; PARÁDI: *A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere* (2007.) 100–104. p.

³⁷⁶ A hároméves időtartamú szakvizsga felkészítés egyfajta gyakornoki idő volt, mely során a jelöltek eljuthattak a releváns kutatóintézetekhez, tanszékekhez, tanfolyamokon vehettek részt, vizsgákat tehettek le. - PARÁDI: *A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.* (2010.) op.cit.

³⁷⁷ 1883/I. tc.

³⁷⁸ PANKA: *A köztisztviselők minősítésének fejlődése.* (1914) 256.p. ; PARÁDI: *Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.* (2007) 90.p.

³⁷⁹ Az 1893/XXXVI. tc. szerint „A csendőrtiszti állomány kiegészítetik:

a) a csendőrségi testületből fokozatos tiszt elöléptetés által;

b) a szolgálatban kipróbált, jól minősített és megfelelő általános műveltséggel is bíró oly nőtlen altisztekből, kik a honvédtiszti vizsgát sikeresen letették és ennek alapján a honvédelmi miniszter által csendőr-hadapródokká nevezettek ki;

c) a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikk 52. §., továbbá az 1891. évi XXXV. és XXXVI. törvénycikkek határozványainak a csendőrségre való kiterjesztésével, a közös hadsereg és a honvédség állományából önként jelentkező tartalékos hadnagyok, úgyszintén tényleges és tartalékos hadapródok beosztása által, és pedig a törvényszabta hadseregbeli vagy honvédségbeli tényleges szolgálati kötelezettség betöltése előtt is; de ezen szolgálati kötelezettségek fenntartása mellett, melyekbe azonban a csendőrségi szolgálati idő betudatik.” - 1893/XXXVI. tc. 1. § ; RADA: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945.* (1998) op. cit I.köt . 78.p.

³⁸⁰ Esetükben a képzés költségeit a belügyi tárca a honvédelmi tárca felé megtérítette. - MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1938.IV.29. 73. napirendi pont

³⁸¹ PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936) op. cit. 415-420.p.

³⁸² CSIZMADIA: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* (1976) op. cit

³⁸³ OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: *A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig* (2008) op. cit 29.p.

³⁸⁴ PARÁDI: *Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie* (2008.)

³⁸⁵ PARÁDI: *A magyar rendőr tisztképzés tradíciói* (2007.) 94-99.p. ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1929.X.25. (42. ülés) 21. napirendi pont: PUSKÁS Kálmán

csendőrtörzsőrmester szolgálati idejének beszámítása. ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1910.IV.16. (13. ülés) 41. napirendi pont: Javaslat KOPOLOVICS Károly csendőr őrmester nyugdíja megállapításánál katonai szolgálatának beszámítására ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1928.IX.21. DÓSA István ideiglenes nyugállományú csendőrtiszthelyettes nyugdíjának megállapítása

³⁸⁶ OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig (2008) *op. cit.* 29. p.

³⁸⁷ BARCY – SOMOGYI: *A királyért és a hazáért. A Magyar Királyi Honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918.* (1990)

³⁸⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op. cit.* 30.p.

³⁸⁹ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 98.p.

³⁹⁰ ERNYES: *A Magyar Rendőrség története I.* (2002.) 23-40.p.

³⁹¹ 1881/III. tc. *op. cit.*

³⁹² ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei (1997) *op. cit.* 111.p.

³⁹³ Az őrsvezetők a legénységhez tartoztak, rendfokozatuk jelölése egy fehér celluloid csillag volt. A csendőrség személyi állománya nem csupán a zubbonyán, hanem egyes fejfedőkön és a köpenyen is viselte rendfokozatát, melyek formai megjelenése soha sem nélkülözte a nemzeti jelleget. Ezt a galléron megjelenő ranghoz kapcsolódó nemzeti motívummal, az úgynevezett vitéz kötéssel érték el. Ennek színe mindig megegyezett a rangcsoport alapszínével (altisztek ezüst, tisztek és tábornokok arany), díszítettsége pedig állománycsoportonként változott. - 212.228/1919.HM. r. ; 212.619/1919.HM. r.

³⁹⁴ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 79.p.

³⁹⁵ GERGELY: Legénységi rendfokozatok változásai (1934.) 594.p.

³⁹⁶ A csendőr és a csendőr címzetes őrmester a csendőr zsoldját kapta, az őrsvezető címzetes őrmester az őrsvezetőit, az őrmester az őrmesterit, a járásőrmester pedig a havidíját. Így tehát az a csendőr, aki az előírt szakmai tanfolyam eredményes elvégzése nyomán címzetes csendőr őrmesteri rangot kapott a valóságban három celluloid csillagot viselhetett, mint a honvédségnél a szakaszvezetők, a valóságos rendfokozata pedig csendőr volt. Az a csendőr őrsparancsok, aki még nem érte el csendőr őrmesteri rangot szintén három celluloid csillagot viselt, és őrsvezető címzetes csendőr őrmesteri címmel rendelkezett, a valóságos rendfokozata pedig csendőr volt annak ellenére, hogy a beosztása és a zsoldja is magasabb volt, mint a többi csendőré. - OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig (2008) *op. cit.* 29-55.p.

³⁹⁷ Ennek elsődleges indoka az volt, hogy a harcoló alakulatokhoz vagy tábori csendőri szolgálatra vezényelt állományt altiszti vizsgák hiányában is valós rendfokozatba léptették elő, így a hátszágban maradt állomány a szükséges képestések birtokában is hátrányba került. - MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1916.VIII.14. (13. ülés) 72. napirendi pont

³⁹⁸ OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig (2008) *op. cit.* 29-55.p.

³⁹⁹ A mai fogalomrendszerből eltérően a tiszthelyettes konkrét rendfokozatot jelölt, nem pedig rendfokozat csoportot, állománykategóriát.

⁴⁰⁰ 21.170/1919. HM r

⁴⁰¹ 21.170/1919. HM r. *op. cit.* ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség 1919. évi újjászervezésének hatása a személyi állománycsoportokra (2010.) *op. cit.* 34.p.

⁴⁰² Például vörösőr kerületi parancsnok, vörösőr járásparancsnok, stb. – MNL VML XVI-7/1-3. 15-1779/1919.

⁴⁰³ GERGELY: Legénységi rendfokozatok változásai (1934.) *op. cit.* 594.p. ; OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig (2008) *op. cit.* 31-32.p.

⁴⁰⁴ 3.692/1925.HM. r. ; 7.367/1925.HM. r. ; 28.090/1940.HM. r. ; 138.490/1941.HM. r

⁴⁰⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi modellje (2019.) *op. cit.* 135-145.p.

⁴⁰⁶ Az államapparátus érettségét, vagy annál magasabb végzettséget igénylő beosztásait tizenegy fizetési osztályba sorolták. A legalacsonyabbak a XI. fizetési osztályba tartozó beosztások voltak, amelyekbe érettségi birtokában is ki lehetett nevezni a jelentkezőket. A tizenegy fizetési osztály alsó felében „A” és „B” fizetési csoportokat alakítottak ki az érettségizettek és diplomások számára A diplomával rendelkezők eleve a magasabb jövedelmet biztosító „A” csoportba kerültek besorolásra, de idővel a „B” csoport tagjai is - végigjárva az alsóbb fizetési fokozatokat - magasabb fokozatba is kerülhettek, amelyek betöltéséhez az érettségi már nem volt elegendő. A fizetési osztályokba tartozó beosztások számát egymáshoz viszonyított százalékos arányban határozták meg. A fizetési osztályokon belül fizetési fokozatokat állapítottak meg a legmagasabb I-III. fizetési osztályok kivételével. A fizetési osztályokban három fokozatot alakítottak ki a IV és V. fizetési osztály kivételével, ahol csak két fizetési

fokozatot hoztak létre. - 1893./IV. tc ; PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. (2012.) 105-119.p.

⁴⁰⁷ PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. (2012.) *op. cit.* 105-119.p.

⁴⁰⁸ OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig (2008) *op. cit.* 55-63.p.

⁴⁰⁹ PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. (2010.) *op. cit.* 96.p.

⁴¹⁰ PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. (2012.) *op. cit.* 105-119.p.

⁴¹¹ PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945 (2008.) *op. cit.* 57-87.p.

⁴¹² A rendvédelmi testületek személyi állománya jogosult volt a kedvezményes orvosi kezelésre és gyógyszerekre. Kezdetben testületenként az azonos állománycsoportba tartozók hoztak létre betegégyező alapokat, melyeket később testületenként egyesítettek. Ilyen volt például az ORBA (Országos Rendőri Betegégyező Alap) vagy a CSERBA (Csendőr Betegégyező Alap). Végül pedig a testületi betegégyező alapokat is egységes állami irányítás alá vonták. A tagok fizetésének 1,5–3 %-át vonták le a betegbiztosításra. A testületek állománycsoportjainak egyletei nyújtottak egyszeri segítséget tagjaiknak a rendkívüli eseményekhez kapcsolódó kiadásokhoz, mint például a nősülés, haláleset stb. Az egészségbiztosítás kiterjedt a családfele valamennyi vele egy háztartásban élő közvetlen eltartott hozzátartozójára is. - KÖVESI: Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás. (1998.) *op. cit.* 25.p. ; KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói (1993.) *op. cit.* 130-136.p.

⁴¹³ KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói (1993.) *op. cit.* 130.p.

⁴¹⁴ PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945 (2008) *op. cit.* 67.p.

⁴¹⁵ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1914.II.17. (4. ülés) 70. napirendi pont

⁴¹⁶ 1929/XV.tc. ; 5.100/1924.ME.r.

⁴¹⁷ BERZEVICZY – DIENES: *Tájékoztató a csendőrörsök legénysége és szolgálati lovai után járó fontosabb illetményekről, valamint a csendőrörsök fontosabb gazdaságkezelési tennivalóiról* (1941) 25.p.

⁴¹⁸ PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945 (2008.) *op. cit.* 57-70.p.

⁴¹⁹ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 98.p.

⁴²⁰ DANYI (2020) 28.p.

⁴²¹ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op. cit.* 165-166.p.

⁴²² PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 212.p.

⁴²³ A nyugellátás részét képezte maga a nyugdíj, a lakáspénz, a családi pótlék, a rokkantsági ellátás, a sérülési pótdíj és a méltányosságból engedélyezhető ellátások.

⁴²⁴ Ha a csendőr 9 év 6 hónap és 1 nap szolgálati idővel rendelkezett, annak a 10 év szolgálati idejét elismerték. Ennél rövidebb szolgálati idővel rendelkező csendőrök orvosi felülvizsgálat alapján mehettek nyugdíjba, azonban részükre csak annyi évre járt a nyugdíj, ahány évet a szolgálatban eltöltöttek. Ezt hívták időleges nyugdíjnak. A szolgálat teljesítésével kapcsolatos egészségkárosodás esetében végleges nyugdíjban részesítették a csendőröket, amennyiben tehát az időleges nyugdíj időszakában elérte a 9 év 6 hónap és 1 nap szolgálati időt, akkor a nyugdíjat véglegesítették. - PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása.* (2015.) 211-224.p.

⁴²⁵ 1912/LXV. tc.

⁴²⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása.* (2015.) *op. cit.* 215.p. ; PARÁDI Ákos: *Határőrizet, rendőrség és humán viszonyok a polgári magyar állam két világháború közötti időszakában* (2014.) *op. cit.* 105.p.

⁴²⁷ 1881/LXXI. tc. 1. § ; 1875/LI. tc. 2-3., 117. § ; 1921/XXXII. tc. 2. §

⁴²⁸ 1885/XI. tc.

⁴²⁹ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása.* (2015.) *op. cit.* 213.p.

⁴³⁰ 1885/XI. tc. *op. cit.*

⁴³¹ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1891.IV.16. (20. ülés) 20. ülés) 16. napirendi pont ; 1892.IX.16. (24. ülés) 4. napirendi pont

⁴³² CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 98-99.p. ; MÓCZÁR: *A magyar állami tisztviselők nyugdíjazásának története és a nyugdíjtörvény magyarzata.* (1903)

⁴³³ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1907.II.06. (6. ülés) 29. Személyi pótlék engedélyezése csendőr tisztek részére

⁴³⁴ 1921/XXXII.tc. *op. cit.*

⁴³⁵ 1912/LXV.tc. *op. cit.*

⁴³⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 212.p.

⁴³⁷ 1912/XXXV.tc. ; 8.900/1920.ME.r. . .

⁴³⁸ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1899.IV.12. (18. ülés) 2. napirendi pont ; 1911.VIII.03. (14. ülés) 22. napirendi pont ; 1892.II.01. (4. ülés) 11. napirendi pont ; 1909.IX.11. (20. ülés) 77. napirendi pont

⁴³⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 213-214.p. ; KOZÁRY: *Nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a második világháborúig.* (2012)

⁴⁴⁰ 1931/XXVI. tc. ; 1927/XXIV. tc.

⁴⁴¹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 213.p.

⁴⁴² KIRÁLY – KÁDÁR – BÓDY: *Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásokról.* (1935) 26-28.p. ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1926.V.07. (16. ülés) 38. napirendi pont

⁴⁴³ Kedvezményezett ellátást a belügyminiszter méltánylást érdemlő körülmények esetében a pénzügyminiszter hozzájárulásával és a minisztertanács előzetesen kikért engedélye alapján ítéltette meg azoknak, akik: bizonyíthatóan a szolgálat ellátásával összefüggésben váltak szolgálatképtelenné és polgári foglalkoztatásra is alkalmatlanná. A kedvezményezett ellátás azonban nem haladhatta meg a kedvezményezett személynek a szolgálatképtelenné válását megelőző illetményét. A belügyminiszter a kedvezményezett ellátást megszüntethette, ha annak feltételei megszűntek. - PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 214.p. ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1906.IX.05. (42. ülés) 67. napirendi pont

⁴⁴⁴ Kivételes ellátás igazolt rászorultság esetén a törvényes mérték 50-100 %-áig volt adható azoknak, akik rendfokozatukról lemondtak, abból elbocsátottak, illetve azt büntetőjogi úton veszítették el, vagy ellenük a büntetőbírótság olyan ítéletet hozott, amely a nyugdíj elvesztését vonta maga után (kivéve a hűtlenség bűncselekményét). - PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 214.-216.p.

⁴⁴⁵ A kegydíjat a pénzügyminiszter és a minisztertanács előzetes hozzájárulásával a belügyminiszter javaslatára az államfő engedélyezhette legfeljebb olyan mértékben, ami a törvény szerinti feltételek megléte esetén járt volna. A kegydíj határozott, vagy határozatlan időre szólhatott és minden indoklás nélkül bármikor megszüntethető volt. Mivel a kegydíjat 1921/XXXII.tc. nem ismerte, de az 1912/XXXV.tc. tartalmazta, 1925-ben miniszterelnöki rendelettel kellett rendezni a jogosultak körét. – 7.000/1925.ME.r. ; MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1878.XI.17. (36. ülés) 2. napirendi pont ; 1876.III.30. (17. ülés) 9. napirendi pont ; 1911.VI.15. (12. ülés) 39. napirendi pont

⁴⁴⁶ Jó példa a kivételes ellátás engedélyezésére Hubay Győző cső. szds. esete. Hubayt 1923-ban nyugdíjazták, 1935-ben lemondott tiszti rendfokozatáról, mivel köztörvényes bűncselekmény (sikkasztás) miatt letöltendő szabadságvesztésre ítélték. majd 1936-ban kegyelmet kapott. 1940-ben 60 éves korára tekintettel a nyugdíj és lakáspénz 50 %-át kivételesen megítélték számára. - MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1940.V.10. 2. napirendi pont

⁴⁴⁷ 1921/XXXII.tc. *op. cit.* ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op.cit.* 217.p.

⁴⁴⁸ 56.813/1930.HM. r

⁴⁴⁹ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1927.V.06. (17. ülés) 33. A csendőrségi alkalmazottak érdekeit szolgáló csendőr-nyugdíjjárulékalap létesítése ; 1921/XXXII.tc. *op.cit.* 19. §

⁴⁵⁰ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015.) *op. cit.* 219.p.

⁴⁵¹ Magyarország hivatalos fizetőeszköze már az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc alatt is a forint volt (pengő)krajcár váltópénzzel. A Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésekor az ezüst, majd aranyfedezetű forint pénzermék és bankjegyek szolgáltak hivatalos fizetőeszközül. Az 1900-tól bevezetett (arany)korona fizetőeszköz vonatkozásában az aranyforinthez viszonyított váltószám 1:2, vagyis 1 aranyforint 2 koronának felelt meg. Az első világháború és az azt követő infláció hatására a nemesfém tartalmú és fedezetű aranykorona és a bankjegy formátumú papírkorona között is szükséges volt váltószám meghatározása, melyet rendszeresen közzétettek. Az 1926-tól bevezetett pengő váltószámát az aranykorona értékéhez állapították meg, amely így közvetve összehasonlítható az aranyforint vásárlóértékével. A hivatalosan közzétett és saját számításokon alapuló váltószámokat a **VI. számú melléklet** mutatja be.

⁴⁵² Az összehasonlítható adatsorok kinyerése érdekében Magyarországnak a testület országos megszervezésekor elfogadott hivatalos fizetőeszközét, az (arany)forintot vettem alapul. Az 1878-ban megalapított Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott ezüst- és aranyfedezetű forint árfolyama mértékadóan számított az elkövetkező évtizedekben olyannyira, hogy a későbbi (arany és

papír)korona, majd a pengő árfolyamának megállapításakor is figyelembe vették. - PALLOS – TORBÁGYI – TÓTH: *A magyar pénz története a kezdetektől napjainkig* (2012) 128-129.p.

⁴⁵³ Az általam választott referencia valuták az amerikai dollár (USD), az angol font (GBP), a svájci frank (CHF) és a francia frank (FRF), melyek árfolyam-alakulása megítélésem szerint tükrözte a mindenkori magyar fizetőeszköz világgiazi értékét. Az éves bontású árfolyamokról szintén a **VI. számú melléklet** tájékoztatót.

⁴⁵⁴ *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1881-1909., ill. 1912-1914/15. évekre. (1880-1914.) ; A magyar állam költségvetése az 1921/22-1929/30. számadási évekre. (1920-1929) ; Állami költségvetés (sommázat) az 1930/31-1944. évekre (1930-1943)*

⁴⁵⁵ *Közgazdasági és statisztikai évkönyv (1887-1895)*

⁴⁵⁶ *A M. Kir. Kormány 1911. évi működéséről és az ország közállapotaiól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (1912).*

⁴⁵⁷ Az 1881-1891. évek valutaárfolyamainak kiszámításához a Sveriges Riskbank on-line adatbázisát használtam fel. - A Sveriges Riskbank és a Stockholmi Egyetem közös elektronikus adatbázist hozott létre a történelmi valuták egymáshoz, és jelenlegi fizetőeszközökhöz viszonyított értékének összehasonlítására. Az adatbázis a <http://www.historicalstatistics.org/Currencyconverter.html> webcímen érhető el. Az adatok letöltésének ideje 2018. VII. 30.

⁴⁵⁸ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. (1900) op. cit. 107-138.p*

⁴⁵⁹ „A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a csendőrségnek a II. kerületben a megszabott időben (4-ik §) felállithatása céljából az első kiképzésre, a berendezésre és a felszerelésre szükséges költségeket utólagos elszámolás mellett fedezhesse.” 1881/III. tc. op. cit. 11. §

⁴⁶⁰ A különbség évi 782 161 aranyforint. - K.K.: *A magyar királyi csendőrség (1881) 3.p.*

⁴⁶¹ A HM költségvetésében jellemzően személyi kiadások (illetmények és pótdíjak), valamint az ezekhez szorosan kapcsolódó személyi juttatások és járandóságok szerepelnek (pl. istállóbér, irodaszer biztosítása, stb.). 1883-1906. között ezek „Csendőrségi költségek” címszó alatt, míg az 1907-1914. években „Személyi kiadások” vagy „Személyi juttatások és pótdíjak” címszó alatt voltak megtalálhatók a tárca előirányzatában. Az 1921. évi állami költségvetéstől kezdődően a HM fejezeti előirányzatában csendőrségi költségek nem szerepelnek.

⁴⁶² A BM költségvetési fejezetében szereplő előirányzat a személyi, dologi, és működési/fenntartási költségeket egyaránt tartalmazza, melyek részleteiről az állami költségvetések magyarázata ad tájékoztatót.

⁴⁶³ 1884. és 1899. között ez az összeg 1350-9400 Ft között mozgott.

⁴⁶⁴ *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1890. évre. (1889) op.cit.*

⁴⁶⁵ 1907-1908 években

⁴⁶⁶ 1909-1913 években

⁴⁶⁷ 582 211 900 papírkorona = 29 449 261,51 aranykorona = 14 724 630,75 aranyforint (becsült érték az utolsó hivatalos váltószámok alapján)

⁴⁶⁸ 1921-ben 1 aranykorona = 19,77 papírkoronával, azonban 1925-ben már 14 500 papírkorona árfolyamon jegyezték 1 aranykorona vásárlóértékét.

⁴⁶⁹ ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai (2013) op. cit*; HEGEDŰS: *A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei (2013) op. cit*; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (2011.) op. cit.*; VEDŐ: *Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában (2014)*; VEDŐ: *A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. (2015)*

⁴⁷⁰ Az egyes költségvetési évek és konkrét tételek elemzésére – elsősorban a disszertáció terjedelmi korlátai miatt – az alfejezetben nem térek ki, azonban a jelzett melléklet részletes tájékoztatót nyújt a források alakulásáról.

⁴⁷¹ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1914.I.06. (1. ülés) 42. napirendi pont: Túlkiadás engedélyezése a csendőrkerületi parancsnokságok részére ; 1912.VI.06. (16. ülés) 10. napirendi pont: A belügyi tárca 1911. évi hitelei terhére a csendőrségnél mutatkozó túlkiadások

⁴⁷² SZAKÁLY: *A magyar királyi csendőrség, 1881-1945. (1994) 88-100. p.*

⁴⁷³ A %-os arányok az állami költségvetésben a BM költségvetési fejezet főösszege és az egyes testületek költségvetési címsorai alapján kerültek megállapításra.

⁴⁷⁴ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1913.I.11. (1. ülés) 21. napirendi pont: A csendőrség részére beszerzendő fegyverek költségei ; 1942.X.22. 56. napirendi pont: Gépjárművek beszerzése a csendőrség részére ; 1911.III.20. (6. ülés) 104. napirendi pont: A csendőrség részére Mannlicher-féle ismétlő karabély beszerzése ; 1938.VII.27. 8. napirendi pont: Javaslat rabszállító gépkocsi beszerzésére a budapesti csendőr közlekedési alosztály részére

⁴⁷⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 119.p.

⁴⁷⁶ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 80.p.

⁴⁷⁷ A „gazdaszat-közigazgatási szolgálat” ellátása speciális katonai szakképzettséget igényelt. A vezető állomány (hadbiztosok) kiképzésére felállították a vezérkari tisztképzést végző hadiakadémiahoz hasonló szintű Hadbiztosi Akadémiát. Felvételre a Ludovika Akadémiát végzett és legkevesebb 3-4 évi csapatszolgálattal rendelkező fegyvernembeli (gyalogos, huszár, tüzér stb.) tisztek pályázhattak. A sikeres felvételi vizsgát tett pályázók az akadémián 2 éves hadbiztosi kiképzésben részesültek. Eredményes záróvizsga után kétéves próbaszolgálatot teljesítettek.

A hivatásos gazdaszati tisztek képzettségüket szintén a Hadbiztosi Akadémián szervezett egyéves szaktanfolyamon szerezték, melynek végén vizsgát tettek.

A számlenőrzést végző katonai számviteli tisztséviselők a tartalékos tiszti állományból önkéntes jelentkezés alapján kerültek a szolgálatba. Erettiségi alapképzettség után jogi vagy közgazdaságtudományi egyetemen féléves államszámvitelt hallgattak, majd vizsgát tettek. Próbaszolgálatuk két évig tartott. A megfeleltetteknek le kellett mondani tartalékos tiszti rendfokozatukról. - NAGY - PISZTRAI - TÓTH - ZIMONYI: *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története (az őshazától 1949-ig).* (1984) 407-408.p. ; KMETY: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve* (1905) II. rész. A jóléti közigazgatás joga

⁴⁷⁸ BERZEVICZY – DIENES: *Tájékoztató a csendőrörsök legénysége és szolgálati lovai után járó fontosabb illetményekről, valamint a csendőrörsök fontosabb gazdaszatzkezelési tennivalóiról* (1941) *op. cit.* 91.p.

⁴⁷⁹ SZUT-1881. *op. cit.* F melléklet Beszállásolási szabályzat 9-14.§

⁴⁸⁰ A testület elhelyezését biztosító objektumok építési beruházásainak néha elhúzódo és gyanús esetektől sem mentes történetében talán a „*csendőrépítészeti panama*” néven elhíresült ügy a legismertebb. Az 1930. tavaszán kezdődő és nyolc hónapig tartó vizsgálat után az ügyészség 250 oldalas vádiratot készített a vádlottak ellen, melyben elsősorban LITKE Kázmér mérnököt vádolta többrendbeli megvesztegetéssel, közokirat-hamisítással és csalással. Az ügyben érintett BALÁSY László cső. szds. kapcsán a BM elrendelte a csendőrségi építkezések átvizsgálását. - Rövid hírek Eger (1930) 1.p. ; Újabb események a katonai szállítási panama ügyében (1930) 2.p.

⁴⁸¹ DIENES: *Gazdaszati tájékoztató. Csendőrörsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) 48.p.

⁴⁸² MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1898.XII.14. (58. ülés) 7. napirendi pont: A Lónyay Sándor tulajdonát képező ingatlan megvétele a beregszászi csendőr szakasz és csendőrör számára ; 1903.IV.29. (18. ülés) 5. napirendi pont: Előirányzat nélküli kiadás a BM költségvetésében a Nagykanizsán állomásozó csendőr szakaszparancsnokság, a szakaszparancsnok és őrs elhelyezésére szolgáló csendőrségi laktanyaépület megvétele

⁴⁸³ Pályázat csendőrségi járásörmester lakásának építésére (1914) 4.p.

⁴⁸⁴ SZUT-1881. *op. cit.* F melléklet Beszállásolási szabályzat 9-14.§

⁴⁸⁵ „*A pénzügyminiszter GÉCZLI Sándor csendőr számvető örmestert a szekszárdi kir. pénzügyvizsgálóságához pénzügyi irodatiszté ideiglenes minőségben kinevezte.*” - Kinevezés (1898) 4.p.

⁴⁸⁶ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 77-79.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 53.p.

⁴⁸⁷ *Utastás az élelmezési és beszállásolási számvitelre nézve a saját gazdaszatz-kezeléssel felruházott szárnyparancsnokságokkal bíró magyar királyi csendőrparancsnokságok számára.* (1881)

⁴⁸⁸ *Szervi határozványok a csendőr-számvivőtisztek és a csendőr-törzsörmesterek számára.* (1900)

⁴⁸⁹ *Szervi határozványok a magyar királyi csendőr-számtanácsosok, csendőr-számvivőtisztek, csendőr-számvivőtiszthelyettesek és csendőr törzsörmesterek számára* (1908) ; *Gazdaszatzkezelési utastás* (1912)

⁴⁹⁰ DIENES: *Gazdaszati tájékoztató. Csendőrörsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) *op. cit.* 40-48.p.

⁴⁹¹ BERZEVICZY – DIENES: *Tájékoztató a csendőrörsök legénysége és szolgálati lovai után járó fontosabb illetményekről, valamint a csendőrörsök fontosabb gazdaszatzkezelési tennivalóiról* (1941) *op. cit.* ; *Gazdaszatzkezelési utastás* (1943) ; *Utastás a Magyar Királyi Csendőrség pénztár- és csekk-kezelésére* (1943)

⁴⁹² ÁSVÁNY: *Gazdaszatzkezelés az őrsökön* (1937) I. rész 3.p.

⁴⁹³ *Gazdaszatzkezelési utastás* (1912) *op. cit.* ; *Utastás az élelmezési és beszállásolási számvitelre nézve a saját gazdaszatz-kezeléssel felruházott szárnyparancsnokságokkal bíró magyar királyi csendőrparancsnokságok számára* (1881) *op. cit.*

⁴⁹⁴ ÁSVÁNY: *Gazdaszatzkezelés az őrsökön* (1937) *op. cit.* I. rész 2-8.p.

⁴⁹⁵ 171.900/1924. BM r. 25. pont

- ⁴⁹⁶ Havi 360-400 P fizetés mellett például a napi 2 pengő 40 fillér, illetve havi 60 P (vagyis a havi illetmény kb. 15 %-ának megfelelő) betétet már túlzónak gondolták (KARIKA: A közzgazdálkodásról (1932) 24.p.) A testület 1 fő élelmezését kb. 24,5 P összegből tervezte. - Két esztendő egy felvidéki osztálygazdasági hivatal működéséből (1941) II. rész 7-11.p.
- ⁴⁹⁷ ARGUS: A csendőrörsök közzgazdálkodása (1913) I.rész 2.p.
- ⁴⁹⁸ KARIKA: A közzgazdálkodásról (1932) *op. cit.* 22-24.p.
- ⁴⁹⁹ A SZUT a ruházat, felszerelés és fegyverzet hetenként egyszer való részletes megvizsgálását az őrsparancsnok köteleességévé tette. - SZUT-1941 *op. cit.* 211. pont
- ⁵⁰⁰ CSÜSZ (1942) 12. §. 42. pont
- ⁵⁰¹ 113.100/1933. BM r.
- ⁵⁰² *Gazdászatzkezelési utasítás* (1912) *op. cit.* 27-30. § ; 52.545/1924. BM r. ; 133.993/1924. BM r.
- ⁵⁰³ KARIKA: A közzgazdálkodásról (1932) *op. cit.* 24.p.
- ⁵⁰⁴ A gazdasági átalányokat a két világháború között 1929. július 1-től állították vissza. - 129.804/1929. BM r. ; *Illetékszabályzat* (1912) 56., 58., 59., 60., 61., 62., 65., 66., 67; és 68. §-ai
- ⁵⁰⁵ Az őrsparancsnok köteleessége volt a lakószobák, irodák fűtéséről, folyosók világításáról való gondoskodás is, melyhez a szükséges anyagokat nem természetben, hanem átalányozás útján kapta meg. - BERZEVICZY: *Gazdasági átalányok ismertetése.* (1941) 7-15.p.
- ⁵⁰⁶ Őrsönként havi 4 P. - *Illetékszabályzat* (1912) *op.cit.* 56. § 1. pont
- ⁵⁰⁷ Télen havi 3 P 20 fillér, nyáron 1 P 60 fillér, vagyis az őrs egész évben „középarányosan” 2 P 40 fillért kapott. - *Loc.cit.* 56. § 3. pont
- ⁵⁰⁸ 39 fillér - *Loc.cit.* 58. §.
- ⁵⁰⁹ 17 fillér *Loc.cit.* 61. §
- ⁵¹⁰ Egy loápolót szalmazsákjának új és utántöltése címén havi 17 fill., a legénységi szolgálati lovak után napi 40 fill., tehát (évi 146 P) loápolási, és évi 23 P lóvasalási átalány illetett meg. - *Loc.cit.* 61-67 §
- ⁵¹¹ BERZEVICZY: *Gazdasági átalányok ismertetése.* (1941) *op.cit.* 7-15.p.
- ⁵¹² A laktanyatisztogatási; bútorfestési; konyhaberendezési; fogdahelyiségek utáni; ágynemű tisztántartási; ágynemű jókarbantartási; a takarók, szalmazsákok és lószórvánkosok tisztítási; szalmazsák-töltési; a tanalosztályok, tanfolyamok legénysége utáni; valamint az istállóvilágítási és istállószerkezetek karbantartási átalányok további folyósítását 1930. november 1-től átmenetileg megszüntetették. Visszaállításukra egy év múlva részlegesen (118.150/1931. BM r.), míg 1941. április 1-jével teljes mértékben sor került. - 233.500/1941. BM r.
- ⁵¹³ Az átalányozási rendszer a testületben megjelenő új eszközökre is reagált. Mivel a csendőrök kerékpárral is teljesíthették szolgálatukat, 1942. szeptember 1-től havi 3 P kerékpárfenntartási átalány került bevezetésre. - 183.533/1942. BM r.
- ⁵¹⁴ Fontos ügyeket tárgyalt a szabó-szakosztály (1937) 1.p. ; LÁBADY: *Magyar királyi csendőrségi felszerelési anyagraktár: Ajánlati, szállítási és szerződési feltételek füzet a magyar királyi csendőrség számára szükséges ipari, felszerelési és fegyverzeti cikkek szállítására vonatkozólag.* (1930) 1-36.p.
- ⁵¹⁵ LÁBADY: *Magyar királyi csendőrségi felszerelési anyagraktár: Ajánlati, szállítási és szerződési feltételek füzet a magyar királyi csendőrség számára szükséges ipari, felszerelési és fegyverzeti cikkek szállítására vonatkozólag.* (1930) *op.cit.* 1-36.p ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 118.p.
- ⁵¹⁶ Például. MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsai jegyzőkönyvek 1916.VIII.14. (13. ülés) 70. és 71. napirendi pont: Felár engedélyezése a csendőrlegénységi ágyneműt szállító cégek részére
- ⁵¹⁷ Összege 1938-ban lovasok részére: 220 P, gyalogosok részére 185 P. Havi tömegátalány 7 P 50 fillér. - DIENES: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrörsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) *op. cit.* 63-64.p.
- ⁵¹⁸ A tömegfélveket a rendes naptári félvelek szerint számították.
- ⁵¹⁹ DIENES: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrörsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) *op. cit.* 65.p.
- ⁵²⁰ Az egyenruházat szemléjének és pótlásának határideje jelenleg is ez: „A BM alárendelt szerveinél ruházati szemlét évente legalább két alkalommal - első ízben a tárgyév első félévében, legkésőbb április 15. napjáig, másodízben az év második félévében, legkésőbb a tárgyév október 15. napjáig - kell tartani.” -14/2016. BM r.6.§ (1)
- ⁵²¹ A szerelvény, lószelvény, fegyverzet és lószelvény igénybevitelére, átvételére és kezelésére a gazdasatzkezelési utasítás 61- 69. §-ai vonatkoztak. - *Gazdászatzkezelési utasítás* (1912) *op. cit.* 61-69.§
- ⁵²² Mivel a kórházak és fogházak a csendőrök után felmerülő ellátási összeget havonta a gazdasági hivataloktól igényelték, az őrsparancsnoknak az útbá indításkor „Élelmezési jegyet”, „Ellenjegyet”, továbbá „Részletes áttekintési lajstromot” és „Ellenlajstromot” kellett kiállítani a későbbi elszámolhatóság érdekében. - ÁSVÁNY: *Gazdászatzkezelés az őrsökön* (1937) *op. cit.* I.rész 5.p.

⁵²³ A kórházba útba indított betegek 3 pár fehérműt, hálóinget, 1 sapkát, 1 zubbonyt, 1 köpenyt, 1 nadrágot, 1 pár csizmát, 1 pár kesztyűt, 1 nyakravalót, 1 járőrtáskát vittek magukkal. A szabadságotokat 1 rend használható ruhával kellett útba indítani. Az útba indított csendőr őrsön maradó cikkeket az őrsparancsnok jegyzék alapján átvette. A fogházba átadott csendőröknek az őrsparancsnok a leghasználtabb ruházati cikkeket adta át a kórházba indulóknak előírt mennyiségben. - DIENES: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrőrsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) *op. cit.* 70.p.

⁵²⁴ *Ideiglenes ruhagazdálkodási utasítás* (1941) 26. §

⁵²⁵ DIENES: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrőrsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938) *op. cit.* 72.p.

⁵²⁶ Itt szükséges megjegyezni, hogy a ma szolgálati formaként, a szolgálatellátás célja és feladata szerint meghatározott tevékenységet, valamint a ma szolgálati ágként, vagyis a feladatrendszer, a hozzá rendelt szervezetet és személyi állományt is magában foglaló komplex rendszert a korabeli szabályzatok és szakirodalom egyaránt „szolgálat”-ként nevesítették. Mivel a csendőrségi szabályzatok általában nemcsak a szolgálati tevékenységek megvalósításának módjairól és kereteiről, hanem az arra hivatott szervezeti elemekről, a végrehajtó személyi állományról, a belső szolgálatról, valamint részben a tevékenység minden oldalú biztosításáról is rendelkeztek, a téma vizsgálata szempontjából helyénvaló lenne e két fogalom különválasztása. Tekintettel azonban arra, hogy a „szolgálati ág” kifejezést a csendőrségi szabályzatok nem használták, ezek formális elkülönítésétől és a mai szakterminológiának történő megfeleltetéstől eltekintek. A disszertáció vonatkozásában a *szolgálati tevékenység* kifejezés az egyes általános vagy speciális feladatok megvalósítását, az ezt szolgáló szervezeti struktúrát, személyi állományt, valamint részben az anyagi-technikai biztosítást is jelenti.

A testület katonailag szervezett őrtestületi jellegéből következően nem hagyhatók figyelmen kívül a haderőben használt „fegyvernem”, „csapatnem”, illetve „szakcsapat” kifejezések sem. Ezek tartalma azonban egyrészt nem feleltethető meg a vizsgált közbiztonsági őrtestület speciális feladat- és szervezetrendszerű részeinek, másrészt e terminológia teljesen idegen mind a korabeli, mind a mai rendfenntartó testületek szakterminológiájától. - *Rendészettudományi Szaklexikon* (2019) - 539.p. ; 30/2011. BM r. 67. § (1) ; *Hadtudományi Lexikon* (2019) 128.p. , 257.p. , 994.p

⁵²⁷ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit.* 5 p.

⁵²⁸ SZUT-1881 *op. cit.* 21-22.§

⁵²⁹ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit.* 5-8.p.

⁵³⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei* (2011) 91.p.

⁵³¹ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 97-99.p.

⁵³² SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945* (2018) 88.p.

⁵³³ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 552 p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 95.p.

⁵³⁴ *Utasítás a szemlék megtartásához a Magyar Királyi Csendőrség számára* (1913)

⁵³⁵ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 97-99.p. ; *Szervi határozványok a csendőrségi felügyelőség számára* (1902) III. és VII. pont ; *Szervi határozványok a M. Kir. Csendőrség felügyelője számára.* (1943) *op. cit.* 5. b) és 11. pont

⁵³⁶ 8.405/1874. IM. r.

⁵³⁷ 1868/LIV.tc. 379.§

⁵³⁸ 1870/XLII.tc. *op. cit.*

⁵³⁹ 1886/XXI.tc. *op. cit.* 68.§ o) pont

⁵⁴⁰ 1868/LIV.tc. *op. cit.*

⁵⁴¹ 1881/LX.tc. 32. §

⁵⁴² 1883/XLIV.tc. 78. §

⁵⁴³ 1882/X.tc. *op.cit.* 3. §

⁵⁴⁴ 1896/XXXIII.tc. 131.§ *op.cit.*

⁵⁴⁵ SZUT-1900. 30.§

⁵⁴⁶ K. NAGY: *Karhatalom* (1909) III.rész. 280.p.

⁵⁴⁷ 2.000/1898.FM.r. 159.§ ; 90.977/1907.BM.r. ; SZUT-1900. *op.cit.* 94.§

⁵⁴⁸ 1876/XIII.tc. 57. §

⁵⁴⁹ 1898/II.tc. 36. §, 58. §

⁵⁵⁰ 1899/XLI.tc. 2. §

⁵⁵¹ 1900/XXVIII.tc. 32. §

⁵⁵² VEDŐ: *A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége* (2018) 71-74.p.

- ⁵⁵³ HOROSTSÁK (1927) 460-463.p.
- ⁵⁵⁴ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit.* 5-8.p.
- ⁵⁵⁵ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 97-99.p.
- ⁵⁵⁶ SZUT-1881 *op.cit.*
- ⁵⁵⁷ 1887-ben például külön könyvben újra kinyomtatták az 1881. évi SZUT-ot. - SZUT-1881² (1887)
- ⁵⁵⁸ Ismételt kiadás kisebb szóhasználati különbségekkel és több mintaokmánnyal. - SZUT-1881³ (1888)
- ⁵⁵⁹ *Általános szolgálati határozványok* (1896) *op. cit.*
- ⁵⁶⁰ Az 1888. és 1898. években ismételt kiadott SZUT 111-155. oldalai helyett került kiadásra. - SZUT-1900 *op. cit.*
- ⁵⁶¹ A könyvet a csendőrség felügyelőjének 1906. novemberi rendelete alapján nyomtatták. - SZUT-1900² (1907)
- ⁵⁶² SZUT-1912
- ⁵⁶³ *Loc.cit.* 164-232. §
- ⁵⁶⁴ SZUT-1924
- ⁵⁶⁵ SZUT-1927
- ⁵⁶⁶ SZUT-1941 *op. cit.*
- ⁵⁶⁷ KUT-1937
- ⁵⁶⁸ NYUT-1930. *op.cit.* ; *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásör mesterei számára* (1903.) *op.cit.*
- ⁵⁶⁹ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség lovas alakulatai részére* (1937) ; *Különleges határozványok a magyar királyi lovas csendőrök számára.* (1887).
- ⁵⁷⁰ *Laktanya-szabályok* (1876.) ; *Laktanya-szabályok* (1889.) ; *Laktanyaszabályzat* (1899.)
- ⁵⁷¹ CSÜSZ (1927) ; CSÜSZ (1942) *op.cit.*
- ⁵⁷² *Nősülési szabályzat* (1908.) ; *Nősülési szabályzat* (1913.) ; *Szabadságolási szabály* (1895.) ; *Szabadságolási szabályzat* (1882.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1901.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1903.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1908.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1913.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1940.) ; *Becsületügyi szabályzat* (1942.)
- ⁵⁷³ Az utasítás felsorolja azon hatóságokat és közegeket, akik közvetlenül fordulhattak a haderő parancsnokságaihoz karhatalmi igénnyel. A 2. pont k) alpontjában már itt megtalálható volt az erdélyi csendőr-parancsnok és szárnyparancsnokok, amely a későbbi szabályozásban folyamatosan bővülő csendőrségi személyi körrel is megtalálható volt. – 1.962/1876.HM.r.
- ⁵⁷⁴ Az új rendelet mellékleteként kiadott „*Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve*” jelentős módosításokat nem, inkább aktualizálást és a közigazgatási szervezet változásaihoz igazítást jelentett. Az utasítás 2. pont k) alpontja — a Magyar Királyi Csendőrség felállításából eredő megváltozott helyzet miatt — a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között felsorolja a csendőrség tisztí parancsnokságait, valamint szükség esetén minden szolgálatban levő csendőrt. – 4.539/1886.HM.r.
- ⁵⁷⁵ 6.707/1896.HM.r. ; érintőlegesen 58.440/1896. IM r.
- ⁵⁷⁶ *Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára* (1924.)
- ⁵⁷⁷ 4.132/1925. BM. r.
- ⁵⁷⁸ Csendőrségi karhatalomnak azt a járőr vagy csapat volt tekinthető, amely a közhatóságok vagy hatósági személyek támogatására olyan célból került kirendelésre, hogy azoknak hivatalos eljárásukban esetleges erőszakos ellenállás vagy támadás leküzdésére a szükséges erő rendelkezésükre álljon. Az ilyen karhatalmi szolgálat célja az volt, hogy valamely hatóságnak fegyveres segítséget nyújtson, ezért ebben a csendőrség csak olyan mértékben működött közre önállóan, amennyiben azt az a megjelölt cél elérése szükségessé tette. A csendőrséget csak akkor lehetett karhatalomként kirendelni, ha az érintett hatósági eljárásban korábban ellenszegülés fordult elő vagy attól nyomós indokkal tartani lehetett. Csendőri karhatalmi erőt csak működési területén lehetett alkalmazni, melytől csak a belügyminiszter engedélyével lehetett eltérni. A csendőr a hatósági ténykedésben nem vett részt, az annak biztosítása érdekében hozzá intézett felhívásokat nem bírálhatta, az eljárás jogalapját nem kérdőjelezhetette meg a nyilvánvaló törvénysértés eseteit kivéve. SZUT-1927. *op. cit.* 93. §. Karhatalmi szolgálat
- ⁵⁷⁹ *Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* (1942)
- ⁵⁸⁰ A „felderítés” fogalomköre itt a csendőrségi szakirodalom szerinti puhatolást, közelférközést, információgyűjtést, megfigyelést és a nyílt nyomozati cselekmények bevezetését foglalja magában.
- ⁵⁸¹ A dualizmus időszakában a fővárosi rendőrség kivételével a városi rendőrségek önkormányzati kompetenciába tartoztak. A detektívtestületet nyugati mintát követve először a fővárosi rendőrségnél vezették be, majd fokozatosan a nagyobb vidéki városok rendőrségeinek szervezetében is megjelentek a detektívtestületek. A detektívtestület országos méretűvé a magyarországi rendőrségek államosítása

- nyomán vált. - BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* (1942) 22-23.p., 239-246.p. ; 1881/XXI.tc. ; 5.047/1919. ME.r. *op. cit.*
- ⁵⁸² SZIGETVÁRI: A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918 (2016) 133-145.p.
- ⁵⁸³ 71.464/1930. BM.r. ; REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 175-176.p.
- ⁵⁸⁴ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásörmisterei számára* (1903.) *op. cit.*
- ⁵⁸⁵ 1914-ben a járások száma 483 volt. - SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op. cit.* 99-100.p.
- ⁵⁸⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 98-99.p.
- ⁵⁸⁷ PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920) *op. cit.* 72-76.p. ; SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945* (2000) *op. cit.* 13-19.p.
- ⁵⁸⁸ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásörmisterei számára* (1903.) *op. cit.* 53.p.
- ⁵⁸⁹ Két fő állománycsoport: az őrszemélyzeti (közrendvédelmi) és a detektívek (nyomozók).
- ⁵⁹⁰ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.* (1995.) 122-129.p.
- ⁵⁹¹ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op. cit.* 421-424.p. ; SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op. cit.* 99-101.p.
- ⁵⁹² SZIGETVÁRI: *A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918* (2016) *op. cit.* 141-142.p.
- ⁵⁹³ SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op. cit.* 109 p.
- ⁵⁹⁴ PARÁDI – PARÁDI: *Rendvédelmünk 1867-1945.* (2006) 31-56.p. , PARÁDI Ákos: *A magyar rendvédelem civil szerveződései* (2008) 28-51.p.
- ⁵⁹⁵ SZUT-1881.³ 216.p. ; SZUT-1941. *op.cit.* 14-15.p., 45.p.
- ⁵⁹⁶ HAJMA: *A katonai felderítés és hírszerzés története.* (2001) 18.p.
- ⁵⁹⁷ PILCH: *A hírszerzés és kémkedés története.* (1936) II. köt. 5- *op. cit.* 22.p.
- ⁵⁹⁸ PARÁDI: *A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.* (2005) 91-94. p.
- ⁵⁹⁹ ARTNER: *Hírszerzés a dualizmus kori Magyar Királyságban.* (2012) 19.p.
- ⁶⁰⁰ EDVI: *Bizalmi egyének* (1908) 193-196.p
- ⁶⁰¹ SOLTÉSZ – KÁRMÁN: *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csendőrség számára.* (1911) 23.p.
- ⁶⁰² *Loc. cit.* 217-218.p.
- ⁶⁰³ Természetesen a bűnüldözési és állambiztonsági célú tevékenységek jogalapja más volt, a tevékenységhez szükséges információkat azonban sok esetben ugyanaz az informátori kör szolgáltatta.
- ⁶⁰⁴ TOLDI: *Próbacsendőrök tankönyve. 5. füzet. Bűnügyi nyomozás* (1941) 51.p.
- ⁶⁰⁵ SOLTÉSZ – KÁRMÁN: *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M Kir. Csendőrség számára.* (1911) *op. cit.* 241-242.p. -
- ⁶⁰⁶ SICULUS: *A kémekről.* (1925) 205.p.
- ⁶⁰⁷ Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös államhatárai teljes egészében átjárhatók voltak, azonban a külső határokat a két társország önállóan őrizte. A Magyar Királyság külső határait a Magyar Királyi Határrendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség határmenti alakulatai őrizték a Magyar Királyi Pénzügyőrség és vámhivatalok, valamint a humán- és állategészségügyi állomások közreműködésével, továbbá a határmenti erdőőrsek támogatásával. - PARÁDI: *A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében* (2011) 100-118.p.
- ⁶⁰⁸ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata.* (2010.) 77-80.p.
- ⁶⁰⁹ PARÁDI: *Csendőrség a határőrzésben* (2003.) *op. cit.* 65-70.p.
- ⁶¹⁰ ARTNER: *Hírszerzés a dualizmus kori Magyar Királyságban.* (2012) *op. cit.* 21.p.
- ⁶¹¹ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* (1984) 35-50.p.
- ⁶¹² SZUT-1912. *op. cit.* V. fejezet. *Határszéli szolgálat szabályozása és Titkos Függelék.*
- ⁶¹³ I. (Budapest), III. (Szombathely), V. (Szeged), VI. (Debrecen).
- ⁶¹⁴ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op.cit.* 421-424.p.
- ⁶¹⁵ A nyomozó osztályparancsnokság első parancsnoka TIHANYI Ferenc volt. Az őt követő emblematikus nevek között találhatjuk SELLYEY Vilmost és RIDEGH Raymondot is. Bár disszertációnak – még ha a felsoroltakhoz hasonló szaktekintélyek is voltak – nem tárgya az egyes személyek szakmai életútjának bemutatása, azonban szükséges megjegyezni, hogy a bűnügyi szolgálat kiépülését és működését nagyban befolyásolták e parancsnokok ténykedései. Ugyan más szolgálatok esetében is említhetők emblematikus személyiségek (pl. KONTRA Kálmán a közlekedési, vagy BARTOS Ödön a híradó szolgálat esetében), de a szakmai gondolkodást és szakirodalmat befolyásoló, meghatározó személyek száma a bűnügyi szolgálat esetében messze a legmagasabb. - SZAKÁLY: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* (2014) *op. cit.* 86-87.p., 95-96.p., 110-111.p., 204-205.p., 219-220.p., 247-248.p.

- ⁶¹⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 98.p.
- ⁶¹⁷ 1932-ben már minden kerületben volt nyomozó alosztály és Budapesten megjelent a 8. nyomozó alosztály is.
- ⁶¹⁸ KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op.cit.* 178.p.
- ⁶¹⁹ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op.cit.* 162.p.
- ⁶²⁰ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op.cit.* 423 p. ; NYUT-1930. *op.cit.* 98. §
- ⁶²¹ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op.cit.* 57-58.p.
- ⁶²² SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op.cit.* 104-105.p.
- ⁶²³ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op.cit.* 424.p.
- ⁶²⁴ KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op.cit.* 179.p.
- ⁶²⁵ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op.cit.* 423-424.p.
- ⁶²⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op.cit.* 93.p.
- ⁶²⁷ SELLYEY: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata* (1936) *op.cit.* 424-430.p.
- ⁶²⁸ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945* (2018) *op.cit.* 94.p.
- ⁶²⁹ SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op.cit.* 99-101.p.
- ⁶³⁰ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op.cit.* 57-58.p.
- ⁶³¹ KOVÁCS: *A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi (Állami) Rendőrség politikai osztálya(i) 1919. augusztus – 1944. március 19.* (2014) *op.cit.* 151-152.p.
- ⁶³² NYESTE: *A bűnüldözési és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés rendszerspecifikus sajátosságai, szektorális elvei* (2016) 52-54.p.
- ⁶³³ BARTOS: *A rádió a közbiztonság szolgálatában* (1943.) I. rész 67.p.
- ⁶³⁴ *A híradó őrsök száma 1940-re 12-re nőtt, melyek munkáját a híradó szárnyparancsnokság felügyelte. A híradó szolgálat 1943-tól Híradó Osztály néven két szárnyal szerveződött.* - PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 62.p.
- ⁶³⁵ BARTOS: *A rádió a közbiztonság szolgálatában* (1943.) *op.cit.* IV. rész. 163.p.
- ⁶³⁶ BARTOS: *A híradóőrsök szolgálatáról* (1940) 34-40.p.
- ⁶³⁷ CSÓKA: *Csendőrség és hírszerzés 1930-1945.* (1998) *op.cit.* 17-20.p.
- ⁶³⁸ NYUT-1930. *op.cit.* 47. §., 9.sz. mell. 164-188.p.
- ⁶³⁹ CZEGLÉDI: *A csendőrség hírszolgálatáról* (1939) 592.p.
- ⁶⁴⁰ Magyarországon az 1921/III. tc-vel vált a politikai bűncselekmény a jogrendszer részévé, bár politikai jellegű bűncselekményeket korábban is ismertek a büntető jogszabályok. Az állam elleni bűncselekmények és államrendészeti szolgálat fogalomkörébe tartozónak a nyomozó szolgálat szempontjából elsősorban a szocialista, kommunista, szélső jobboldali, cionista, anarchista szervezkedéseket, a tömegmozgalmakat, a kémkedést, az egyesülési-, gyülekezési-, és sztrájkjog gyakorlásának ellenőrzését, valamint a sajtójog korlátait értették. A szélsőségekkel szembeni fellépés és az állam szempontjából veszélyesnek tekintett magatartások felderítése több szervezet kompetenciája volt. A politikai ügyekkel hagyományosan foglalkozó rendőrségen túl a Magyar Királyi Csendőrség és a Honvéd Vezérkar Főnökének 2. osztálya is végeztek ilyen felderítést. - BESSER: *Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz.* (1926) 34. p. ; 1921/III. tc.
- ⁶⁴¹ CSÓKA: *Csendőrség és hírszerzés 1930-1945.* (1998) *op.cit.* 17-20.p.
- ⁶⁴² KOVÁCS: *A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi (Állami) Rendőrség politikai osztálya(i) 1919. augusztus – 1944. március 19.* (2014) *op.cit.* 151-152.p.
- ⁶⁴³ *Mit kell tudni a csendőrnek a nyomozó alakulatokról?* (1930.) *op. cit.* 298-322.p.
- ⁶⁴⁴ 1896/XXXIII.tc. *op. cit.*
- ⁶⁴⁵ 1882/X.tc *op. cit.*
- ⁶⁴⁶ 1896/XXXIII.tc. *op.cit.*
- ⁶⁴⁷ NYUT-1930 *op.cit.*
- ⁶⁴⁸ SZUT-1900. *op.cit.* 102. § 202.p ; SZUT-1927. *op.cit.* 65. §, 75. §
- ⁶⁴⁹ 1900. január 1-jén lépett hatályba. Az eredeti kódexet az 1940-es évek elejére a kiegészítő törvények alapvetően megváltoztatták, de rendelkezései hatályban maradtak a rögtönbíráskodás 1945. október 15-ei bevezetéséig. - 1896/XXXIII.tc. *op.cit.*
- ⁶⁵⁰ PINCZÉS: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a Magyar Királyi Csendőrség számára.* (1937) 1112.p.
- ⁶⁵¹ SZUT-1924. *op. cit.* ; SZUT-1927. *op. cit.*
- ⁶⁵² SZUT-1924. *op. cit.* 153.p. 272. pont.
- ⁶⁵³ NYUT-1930. *op.cit.* 86.p. 116. pont d) alpont
- ⁶⁵⁴ EDVI: *Bizalmi egyének* (1908) *op. cit.* 193-196.p.

- ⁶⁵⁵ PINCZÉS: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a Magyar Királyi Csendőrség számára.* (1937) *op. cit.* 1119.p.
- ⁶⁵⁶ SZUT-1924. *op.cit.* 292 p. 44. §.; SZUT-1941. *op. cit.* 54.§ 359.pont
- ⁶⁵⁷ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996.) *op. cit.* 92.p.
- ⁶⁵⁸ Bár a járőrszolgálatban szokásos kötelemek egy része alól a NYUT felmentést adott, pl. a tiszteletadás teljesítése, a kocsmákban, vendéglátóhelyeken való tartózkodás, kismértékű alkoholfogyasztás, stb.
- ⁶⁵⁹ NYUT-1930. *op.cit.* 116-126.pont.
- ⁶⁶⁰ SZIGETVÁRI: *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai* (2018) *op.cit.* 112.p.
- ⁶⁶¹ FINSZTER Géza élesen elhatárolja az örökdő jelenlétén alapuló közbiztonsági szolgálatot, valamint a beavatkozó, veszélyelhárító jellegű (szűkebb értelmű) karhatalmi szolgálatot. Tekintettel azonban arra, hogy a vizsgált korszakban a karhatalmat tágabban értelmezték, és a csendőrség karhatalmi fellépései között is döntő többségében visszatartó, megelőző jellegű tevékenységeket találunk, a disszertáció vonatkozásában úgy a tágabb, mint a szűkebb értelemben vett karhatalmat is közbiztonsági szolgálatnak tekintem. - FINSZTER: *Bevezetés a rendészettudományba.* (2008.) 121.p.
- ⁶⁶² SZAMEL: *A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai* (1990) 1-30.p.
- ⁶⁶³ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) *op. cit.* 80-90.p.
- ⁶⁶⁴ Az őrsökön rendszerint 5-8 főnyi legénység teljesített szolgálatot. Tíznel több csendőr csupán 7 városban, köztük Orsován (12), Budapesten (13) és Gödöllőn (14) volt. - REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op.cit.* 98.p.
- ⁶⁶⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 101p
- ⁶⁶⁶ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 42. p.
- ⁶⁶⁷ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011.) *op. cit.* 80-90.p.
- ⁶⁶⁸ Például SZUT-1941 *op. cit.* 6. számú melléklet – Táblázat a portyázásra és pihenőre illetékes szolgálati óráknak a távolságok alapján való kiszámítására.
- ⁶⁶⁹ NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900) *op. cit.* 5-8.p., REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 98.p.
- ⁶⁷⁰ KAISER: *Az őrs mindennapi élete* (1998) 46.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 94.p.
- ⁶⁷¹ *Próbacsendőrök tankönyve* (s.a.) 25-26. p.
- ⁶⁷² BEÖTHY: *A vilájáró csendőr* (1928) 765-768.p.
- ⁶⁷³ SZUT-1881. *op.cit.*
- ⁶⁷⁴ SZUT-1900 *op.cit.* 28. §
- ⁶⁷⁵ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 34.p.
- ⁶⁷⁶ SOLTÉSZ: *A járőrtalálkozásokról* (1908) 602.p.
- ⁶⁷⁷ S. százados: *Az éjjeli portyázás* (1914) 97-99.p.
- ⁶⁷⁸ ANIK: *A megelőző szolgálat és a nyomozás.* (1908) 157-159.p.
- ⁶⁷⁹ FORRÓ: *A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése* (1998) 41-45.p.
- ⁶⁸⁰ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999.) *op. cit.* 31. p.
- ⁶⁸¹ *Laktanya-szabályok* (1889.) *op. cit.*
- ⁶⁸² KAISER: *Az őrs mindennapi élete* (1998) *op. cit.* 47.p.
- ⁶⁸³ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 104.p.
- ⁶⁸⁴ *Útmutató a csendőr járőrök részére* (1908)
- ⁶⁸⁵ *Próbacsendőrök tankönyve* (s.a.) *op. cit.* 25-47.p.
- ⁶⁸⁶ SZUT-1881. *op. cit.*
- ⁶⁸⁷ SZILÁGYI – SZABÓ: *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig* (1986) 123-124. p.
- ⁶⁸⁸ KOMJÁTHY – GÁL: *Szakmatörténet* (2014) 5-15.p.
- ⁶⁸⁹ 1840/IX. tc.
- ⁶⁹⁰ 1844/IX. tc.
- ⁶⁹¹ 53.888/1888. BM. r
- ⁶⁹² KOMJÁTHY – GÁL: *Szakmatörténet* (2014) *op. cit.* 55. p.
- ⁶⁹³ 230.000/1925. BM r.
- ⁶⁹⁴ 1936/X. tc. ; 180.000/1936. BM. r.
- ⁶⁹⁵ A tűzrendészet helyi rendészeti teendő volt. – SZUT-1927 *op. cit.* 82 §, 89 §.
- ⁶⁹⁶ 3.365/1869. BM r.
- ⁶⁹⁷ CZEGLÉDI: *Az elemi csapások alkalmával követendő eljárásról* (1930) 946-950.p.
- ⁶⁹⁸ Aki ilyen kutat megrongált és a tűzi víz vételezésére alkalmatlanná tett, kihágást követett el. - 1879/XL.tc. 105. §
- ⁶⁹⁹ TOLDY: *A községi tűzrendészetről* (1932) 168-170.p.
- ⁷⁰⁰ *Csendőr lexikon* (1932) 25.p. ; 44.200/1942. BM r.

- ⁷⁰¹ 4.209/1868. BM r.
- ⁷⁰² KRISTON: A tüzesetek kiderítéséhez (1931) 831.p.
- ⁷⁰³ SZUT-1927 *op. cit.* 89. § 512. pont Tüzeset, vízáradás és elemi csapás esetén való eljárás
- ⁷⁰⁴ Aki tűzveszedelem esetén nem engedelmeskedett a hatóság meghagyásainak, vagy a közveszély elhárításában nem működött közre személyesen vagy háza népének munkájával, szekereinek, hámos lovainak ideiglenes hatósági rendelkezésre bocsátásával, az kihágást követett el.
- ⁷⁰⁵ SZUT-1927 *op. cit.* 312. p. 11 - 12. alpont
- ⁷⁰⁶ 1879/XL. tc. *op. cit.* 141. § ; VALLÓ: A tulajdon elleni kihágásokról (1927) 291-295.p.
- ⁷⁰⁷ A győri csendőriskola újoncainak tűzoltásban való kiképzése. (1927) 730.p.
- ⁷⁰⁸ SOLTÉSZ: XVII. országos tűzoltó szaktanfolyam (1908) 397-398.p.
- ⁷⁰⁹ SZUT-1927 *op. cit.* 89. § 515-516. pont ; 13. § 7. pont
- ⁷¹⁰ 1878/V. tc. 422-425. §, 382. §
- ⁷¹¹ Nem voltak ritkák az olyan esetek, amikor a tulajdonos idézte elő a tüzet saját otthonában, vagy a kereskedők egymás raktáraiban, üzlethelyiségeiben okoztak károkat. Számos esetben diákok gyújtották fel iskolájukat, de akadt példa arra is, hogy a falusi iskola tanítója volt a tűzokozó, aki ezzel akarta a tető felújítására kényszeríteni a községi előljáróságot. A gyújtogatók módszerei a tetőbe rejtett gyúlékony anyag egyszerű meggyújtásától a későbbi alibi igazolását is lehetővé tevő késleltetett hatású szerkezetekig (pl. ablakba helyezett gyújtóüvegig, a szenespadlásra felvezetett gyújtószinorig vagy az egyszerű ébresztőórából készített és vegyi reakcióval tüzet okozó „Thomas-óraig”) terjedtek. - TÁBORI: A vörös kakas meséiből. (1910) 435.p.
- ⁷¹² BÍRÓ: Mikor kell feljelentés helyett jelentést tenni? (1934) 291.p.
- ⁷¹³ POSSZERT: Tüzesetek nyomozása (1930) III. rész
- ⁷¹⁴ Irányelvek a tüzesetek kiderítéséhez (1888.) 198-211.p.
- ⁷¹⁵ NÉMETHY: A tűzokokról (1909) I rész
- ⁷¹⁶ SOLTÉSZ: Irányelvek a tüzesetek nyomozásánál. (1926) 518-520.p.
- ⁷¹⁷ PRETTENHOFFER: A villamosság mint tűzokozó. (1933) 763.p. ; SZUT-1927 *op. cit.* 514.p. ; KILIÁN: Nyomozás szénapadlások és csűrök leégésénél. (1928) 549.p.
- ⁷¹⁸ *Szolgálati szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára.* (1875) 248.p.
- ⁷¹⁹ HOROSTSÁK (1927) *op. cit.* 460-463.p.
- ⁷²⁰ BALOGH: Az őrsök karhatalmi szolgálata (1935) I. rész
- ⁷²¹ PAJOR: Összpontosításoknál követendő eljárás. (1912) 277.p.
- ⁷²² BALOGH: Az őrsök karhatalmi szolgálata (1935) *op.cit.* II. rész ; VEDÓ (2019)
- ⁷²³ E megmozdulásokon mintegy 550 000 ember vett részt. Közülük a csendőrségi fegyverhasználat következtében 61 fő veszítette életét, súlyosan sebesült 203 fő, könnyű sebesülést szenvedett 665 fő, míg 1443 személyt tartós őrizetbe vettek. Ugyanekkor 6 csendőr meghalt, 22 súlyosan, 13 könnyen megsebesült. - SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945 (2018) *op. cit.* 89.p.
- ⁷²⁴ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. (1997.) *op. cit.* 78-80.p. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (2011.) *op. cit.* 80-90.p.
- ⁷²⁵ KILIÁN: Francia csendőrelet (1929) *op. cit.* 572.p.
- ⁷²⁶ S. százados: A csendőrségi karhatalom (1913) 145-148.p.
- ⁷²⁷ Bár az 1886-ban kiadott karhatalmi utasítás óta részben kiszorította a haderőt a kis létszámú karhatalmi kirendelésekből, teljesen nem tudta átvenni a katonai karhatalmi kötelek szerepét. Helyzete kettős volt, mivel a testület maga is a polgári hatóságok rendelkezésére állt és (legtöbbször szakasz erőnél kisebb) karhatalmat szolgáltatott, de a csendőr parancsnokságok önállóan is jogosultak voltak karhatalmat igényelni az illetékes honvéd állomásparancsnokságtól. – 4.539/1886.HM.r. *op.cit.*
- ⁷²⁸ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op.cit.* ; RAVASZ: Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? (1997) 84-87.p. ; SZILVÁSI: *Rendőrlaktanya a Mosonyiban 1886-1986.* (1986) 25.p.
- ⁷²⁹ MNL OL K 27 W 12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1943.II.09. 1. napirendi pont
- ⁷³⁰ A sorozott honvéd legénységből felállított galántai csendőrzászlóaljnak 1943 végén három puskás, egy kerékpáros és egy nehézfegyver-százada volt, kiegészítve egy híradó- és egy árkász-szakasszal A nehézfegyver-századot aknavetőkkal, géppuskákkal és páncéltörő ágyúkkal látták el. 1943 végén könnyűharckocsi-századot is szerveztek a zászlóalj keretébe, olyan Ansaldo típusú kis-harckocsikkal, amelyek valóban csak rendvédelmi feladatok ellátására voltak alkalmasak. – HEGEDŰS: A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei (2013) *op.cit.* 89-100.p.
- ⁷³¹ KAISER: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. (2010) *op. cit.* 22-23. p.
- ⁷³² PARÁDI: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945 (2011) 111-123.p. ; OLASZ (2018) 71-96.p.
- ⁷³³ KAISER: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. (2010) *op. cit.* 22-23. p.
- ⁷³⁴ KOVÁCS: A csendőrség a Szálasi-uralom alatt. (2010) 43.p.

- ⁷³⁵ Ugyan a harcfeladatokra történő felkészülés jegyében a *Csendőrségi Lapok* rendszeresen közölt harcászati témájú cikkeket, és a csendőr őrsőkön megvalósított képzéseken is nagyobb hangsúlyt kapott a kötelékharcra történő kiképzés, ezek nem pótolhatták az intenzív katonai kiképzést.
- ⁷³⁶ KOVÁCS: A csendőrség a Szálasi-uralom alatt. (2010) *op. cit.* 44. p.
- ⁷³⁷ *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) 26-27.p
- ⁷³⁸ *Szolgálati szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára.* (1875) *op. cit.* 248.p. 70-71. §
- ⁷³⁹ „A honvéd állomás parancsnok van hivatva arra, hogy a törvények tekintélyének megóvására és a közcsend és rend fenntartására, az állomás szolgálati körében az ott elhelyezett honvéd csapatok által ... a kormánynak biztos támaszául szolgáljon.” - *Loc. cit.* 217.p. 441.pont.
- ⁷⁴⁰ *Loc. cit.* 514.pont
- ⁷⁴¹ SZUT-1900. *op. cit.* 137.p. 31.§
- ⁷⁴² SZUT-1881. *op.cit.* 77.§
- ⁷⁴³ *Szolgálati szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára* (1875) *op.cit.* I. rész 72. §, 515.p
- ⁷⁴⁴ SZUT-1900. *op. cit.* 29. § (3) bek.
- ⁷⁴⁵ S. százados: A csendőrségi karhatalom (1913) *op.cit.* 148.p.
- ⁷⁴⁶ *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) *op.cit.* 27.p
- ⁷⁴⁷ BALOGH: Az őrsök karhatalmi szolgálata (1935) *op.cit.* I. rész
- ⁷⁴⁸ B.M.: Felderítő szolgálat nagyobb tömegeket vonzó események előtt (1939) 70-72.p.
- ⁷⁴⁹ *Szolgálati szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára.* (1875) *op.cit.* 244.p. 68.§ Sorfalak
- ⁷⁵⁰ Rendfenntartás tömeggel szemben (1929) 1090.p.
- ⁷⁵¹ BERKÓ: *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* (1928) *op.cit.* ; RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai (1995.) *op. cit.* 81-88.p. ; RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. (2004.) *op. cit.* 270-275.p.
- ⁷⁵² SCHRÉDL: Közbiztonsági helyzetmegítélés karhatalmi szolgálatban (1930) 980. p. , SCHRÉDL: Csendőrség összpontosítása és fel nem fegyverzett tömegekkel szemben alkalmazása. (1931) 488.p.
- ⁷⁵³ RÉCZEY: Karhatalmi szállítás gépkocsin. (1931) 380-383.p
- ⁷⁵⁴ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 96.p.
- ⁷⁵⁵ Az első valódi, specializált feladatkörű csendőrségi szolgálatnak az 1891-ben létrehozott határszéli csendőrséget tekintem.
- ⁷⁵⁶ SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége (2015) 251.p.
- ⁷⁵⁷ br. FEJÉRVÁRY Géza honvédelmi miniszter (1884.X.28.-1903.VI.27.). - BÖLÖNY: *Magyarország kormányai 1848-1975.* (1978) 231. p.
- ⁷⁵⁸ ARTNER: Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége (2012) *op. cit.* 447.p.
- ⁷⁵⁹ rb. ORCZY Béla belügyminiszter (1887.II.11.- 1889.III.22.) - , BÖLÖNY: *Magyarország kormányai 1848-1975.* (1978) *op. cit.* 268. p.
- ⁷⁶⁰ *Utasítás a magyar királyi és a magyar királyi horvát-szlavón csendőrség részére, mozgósítás és hadjárat esetén* (1888) ; később *Mozgósítási utasítás* (1913) ; *Utasítás a tábori csendőrség részére kérdésekben és feleletekben* (1894)
- ⁷⁶¹ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990) *op. cit.* 5-6.p.
- ⁷⁶² *Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára* (1905)
- ⁷⁶³ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945* (2000) *op. cit.* 15. p.
- ⁷⁶⁴ *Loc. cit.* 7.p.
- ⁷⁶⁵ SZUHAY: Tábori csendőri szolgálat 100 év előtt. (1926) 730-732. p.
- ⁷⁶⁶ Ilyenek voltak a szállásilleték, tábori lótapilleték, tábori felszerelési járulék, készülségi és hadi pótdíj, élelem- kenyér- és dohányilleték.
- ⁷⁶⁷ Bár az első világháború során fokozatosan katonai egyenruhában teljesített szolgálatot – *A Magyar Királyi Csendőrség története* (1933) *op. cit.* 15.p.
- ⁷⁶⁸ SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége (2015) *op. cit.* 251.p.
- ⁷⁶⁹ 8 fő törzstiszt, 44 fő tiszt, 1275 fő gyalog csendőr, 793 fő lovas csendőr - SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990) *op. cit.* 8.p.
- ⁷⁷⁰ FARKAS: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* (1969) 25-46. p.
- ⁷⁷¹ PINCZÉS: A tábori rendészetről (1924) I. rész ; ARTNER: Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége (2012) *op. cit.* 451.p.
- ⁷⁷² A Magyar Nemzeti Hadsereg létrejött 1919. június 9-hez köthető, amikor HORTHY Miklós felhívást bocsátott ki a Magyar Nemzeti Hadsereg felállításáról, melyet a kormány rendelettel erősített meg. Ezt a haderőt keresztelte át 1920. április 1-én Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg azzal a honvédelmi miniszteri rendelettel, melyben minden magyar katonai szervezet számára előírták az elnevezésében a „magyar királyi” előtag használatát. Végül 1922. január 4-én (január 1-ig visszamenőleges hatállyal) a

magyar haderő nevét ismét Magyar Királyi Honvédségre változtatták. - SUBA: „Csendőralakulások” a Magyar Nemzeti Hadseregben, majd a Magyar Királyi Nemzeti Hadseregben 1919-1921. (2013) 164-178.p. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete (2014) 84.p.

⁷⁷³ A Harcászati Szabályzatot idézi SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990) *op. cit.* 11.p.

⁷⁷⁴ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990) *op. cit.* 11.p.

⁷⁷⁵ *Táb. Rend. Szolg.* (1942)

⁷⁷⁶ Tevékenységüket az 58.200/1942 HM r., valamint az 1944. végén kiadott „emlékeztető” szabályozta - *Emlékeztető a Tábort Biztonsági szolgálat (T.B.) ellátására* (1944)

⁷⁷⁷ A hadművelési területen a tábori rendészeti szolgálatot a tábori csendőrség látta el. Feladatuk a honvédség fegyelmének fenntartása, a köteléken kívül tartózkodó honvédek ellenőrzése (eltávozás, szabadság), az ellenség támadása esetén a pánik és visszavonulás megakadályozása, a rekvirálási szabályok betartásának ellenőrzése volt, de karhatalmi, futár, kísérő, küldönc feladatokat is elláttak. Legfontosabb háborús feladatuk a katonaszökevények, a maradozók, valamint az arcvonal mögött kóborló katonai személyek üldözése volt és kémelhárítási lehetőségeik is voltak. A tábori csendőrség mozgó és telepített alakulatokra oszlott. A mozgó tábori csendőr-alakulatok a hadra kelt sereg körletében, míg a telepített alakulatok a rendszeres katonai közigazgatás alatt álló területeken tevékenykedtek. Minden törzs- és főhadiszálláshoz egy tábori csendőrosztagot osztottak be.

⁷⁷⁸ A honvédség személyi állományából kialakított csapatcsendőrséget már az 1924-es *Harcászati Szabályzat* is ismerte. A megfelelő felkészítés nyomán, meghatározott időtartamra (egy napra, egy gyakorlat idejére, stb.) vezényelt csapatcsendőrök az ezredparancsnokságok által kiválasztott, közbiztonsági szolgálatra kiképzetlen honvédekből álltak. Szolgálatuk alatt „Csapatcsendőr” megkülönböztető jelvényt viseltek. A csapatcsendőrség alapvetően az alsóbb parancsnokságokon (zászlóalj, ezred, hadosztály) tevékenykedett. - SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (2010) 30.p.

⁷⁷⁹ A hadtápcsendőrség a hadsereg hadtápterületén a közbiztonsági és tábori rendészeti szolgálatot látta el. A hadtestenként szervezett, tartalékos szervezeti jellegű hadtápczászlóalj a Honvédség tábori rendészeti szervei közé tartozó, katonai közigazgatási területen közbiztonsági és rendészeti feladatokat ellátó alakulatok voltak. Csendőr törzstisztek vezették, több mint 1000 fős személyi állományuk zömmel tartalékos, ill. póttartalékos volt. Az idősebb, a honvédségtől származó tisztek és legénység mellett a zászlóaljparancsnok, a nyomozótiszt és csendőrszakasz parancsnoka hivatásos csendőrtiszt volt. A hadtápczászlóalj csendőrszakasza 30-40 fő csendőrből állt. A hadtápczászlóalj legfontosabb feladata a hadi szempontból fontos raktárak, hidak, villanytelepek és vasútvonalak őrzése volt. - MÁTÉ: *Hadtápcsendőrség* (1939) 506-512. p.

⁷⁸⁰ *Loc. cit.* 510-512. p.

⁷⁸¹ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (2010) *op. cit.* 27. p.

⁷⁸² PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus kori Magyar Királyság határőrzetében 1891-1918* (2016) 25.p.

⁷⁸³ CSIKÁNY: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század közepéig* (2001) 115-116.p.

⁷⁸⁴ CLAUSEWITZ: *Vom Kriege. [A háborúról.]* (1917)

⁷⁸⁵ *Utasítás a katonai határőrzet tárgyában* (1909) ; *Honvédelmi határszolgálati utasítás* (1940)

⁷⁸⁶ A korabeli szakterminológia a határvonal őrzéséből, a határforgalom ellenőrzéséből, valamint a határrend fenntartásából álló komplex feladatrendszer határőrzetként definiálta. (A rendszerváltás utáni magyar szakmai terminológia azonban határőrzetként csak a klasszikus zöldhatárőrzeti feladatokat determinálta.) A disszertáció vonatkozásában határőrzet alatt a vizsgált korszaknak megfelelően e három tevékenység összességét értem, míg a jelenlegi fogalomrendszer szerint a határátkelőhelyek közötti határszakaszok ellenőrzésére irányuló tevékenységet az államhatár őrzéseként jelölöm meg.

⁷⁸⁷ 50.431/1891. BM.r.

⁷⁸⁸ 1888/XIV.tc.

⁷⁸⁹ Az utasítás, amely a polgári magyar állam első, komplex értelemben vett határőrzeti utasításának tekinthető öt fő fejezetből állt (I. A határ épségben tartására való felügyelet és a határon való közlekedés, II. A határfolyókra és határkapukra vonatkozó határozványok végrehajtása, III. Az erdő-átvágások tisztán tartása, IV. állategészségügy, V. a pénzügyőrség szolgálatának szabályozása). Ebből következően BAROSS Gábor kereskedelemügyi, gr. BETHLEN András földművelésügyi, br. FEJÉRVÁRY Géza honvédelmi, és a király személye körüli miniszter, gr. SZAPÁRY Gyula miniszterelnök és belügyminiszter, SZILÁGYI Dezső igazságügyi miniszter, és WEKERLE Sándor pénzügyminiszter együttesen írták alá azt. - 50.431/1891. BM.r. *op.cit.* ; *Határőrzeti Utasítás* (1891) ; BÖLÖNY: *Magyarország kormányai 1848-1975.* (1978) *op. cit.* 214-301.p

⁷⁹⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus kori Magyar Királyság határőrzetében 1891-1918* (2016) *op. cit.* 27.p.

⁷⁹¹ A magyar-román (833,2 km) és a magyar-szerb (458,26 km) határviszonylat teljesen eltérő volt, mivel előbbi hegyi, utóbbi pedig vízi határszakasz volt. A történelmi Magyarország határainak hosszúsága 4166,02 km volt. - SUBA: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 (a határmegállapító bizottságok működése)*. (1996) 25.p. ; PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. (1996.) *op.cit.* 283.p

⁷⁹² 1903-ban az országgyűlés törvényt hozott arról, hogy a 6 kerületből álló testület szervezetét 9 kerületre kell fejleszteni. Ebből azonban csupán 2 új kerület létrehozása valósult meg, egyik a brassói székhelyű volt. A jogszabály preambuluma indoklása szerint az új kerület létrehozásának egyik legmarkánsabb oka a határőrizet hathatósabb kivitelezése volt. - 1903/VII.tc. *op. cit.*

⁷⁹³ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. (1984.) *op.cit.* 44-47.p.

⁷⁹⁴ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003.) *op.cit.* 56-60.p.

⁷⁹⁵ 1912/LXIII.tc *op. cit.*

⁷⁹⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus kori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918* (2016) *op. cit.* 30.p.

⁷⁹⁷ *Utasítás a katonai határőrizet tárgyában* (1909) *op. cit.*

⁷⁹⁸ A viszonylat kockázataihoz igazodva a magyar-román határon összességében mintegy 400 fő pénzügyőr (az egész testület 8,75 %-a), 100 fő vámisztviselő (a vámhivatalok személyzetének harmada), 1000 fő csendőr (a teljes testület 8,3 %-a), 190 határrendőr (a szervezet állományának 39,5 %-a), valamint 30-30 fő humán orvos és állatorvos teljesített szolgálatot. Összesen 1590 fő fegyveres és 160 fegyver nélküli személyzet vett részt a határőrizetben, akik munkáját megközelítőleg 3860 fő – mai terminológia szerinti – egyéb rendészeti feladatot ellátó személy (erdőőrök, gátőrök, stb.) segítették - PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914*. (1987) 70.p

⁷⁹⁹ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. (1984.) *op.cit.* 49.p

⁸⁰⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata*. (2010) *op.cit.* 77-91.p.

⁸⁰¹ A határszéli csendőrség szolgálati feladatait alkották a határon átkelő figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő államrendészeti szempontból fontosabb események nyomon követése, államellenes nyomtatványok becsempészésének megakadályozása és feljelentése, idegen politikai ügynökök megfigyelése, külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtásának ellenőrzése, a kémkedés megakadályozása, a szomszédos állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen intézett erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védőművek, határjelek megromlásának megakadályozása, magukat igazolni nem tudó gyanús személyek n belépésének megakadályozása, toloncok kísérése, hadianyagok és hadköteles személyek mozgásának ellenőrzése, kerítés /nőcsempészet/leánykereskedés meggátlása, határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése, szállodák, vendéglők, ellenőrzése, egyes határállomásokon az útlevelek vizsgálata, határátkelési igazolványok kiállítás, a csempészet és tiltott kivándorlás megakadályozása. – SZUT-1912. *op. cit.* Határszéli szolgálati utasítás III. A) pont

⁸⁰² PARÁDI: *A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrizetében* (2011) *op. cit.* 100-118.p.

⁸⁰³ *Titkos. Függelék* (1912)

⁸⁰⁴ GÁSPÁR – PARÁDI: *A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914*. (1987) 131-137.p.

⁸⁰⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus kori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918* (2016) *op. cit.* 33.p.

⁸⁰⁶ PARÁDI: *Áttérés a háborús határőrizetbe az első világháború előtt*. (1994) 13-15.p.

⁸⁰⁷ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus kori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918* (2016) *op. cit.* 34.p.

⁸⁰⁸ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. (1984.) *op.cit.* 85-87.p

⁸⁰⁹ PARÁDI – SUBA – VEDÓ: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918*. (2011) *op.cit.* 62-70. p.

⁸¹⁰ *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) *op. cit.*

⁸¹¹ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. (1984) *op. cit.* 44-47.p.

⁸¹² A határszéli csendőrök határőrizeti pótlékként napi 40 fillér pótlékot is kaptak. A vizsgált időszakban egy csendőr őrmester évi fizetése mintegy 2336 korona volt. Egy napra kivetítve a fizetése 6,4 korona volt. Ami mellett a 40 filléres napi határőrizeti pótlék (kb. évi 146 korona) jelentős összeget tett ki. - PARÁDI: *Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében*. (2012.) *op. cit.* 105-119.p.

⁸¹³ A magyar szervezési elvek ellenpéldája volt látható azonban a szomszédos országokban: Romániában 1904-ben Határőrséget állítottak fel, amely a román hadsereg gyalogságának kötelékébe tartozott és nem tekinthető a nyugat-európai határőrizeti modell részének. A szervezet kizárólag zöldhatárőrizeti feladatokat látott le, a nagyobb forgalmú határátkelőhelyek forgalmát a határrendőrség,

a kisebbeket a vámórség ellenőrizte. Szerbia a Magyarországgal közös határát a vámórséggel ellenőriztette, míg déli határait a hadsereg őrizte. - PARÁDI – SUBA – VEDŐ: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.* (2011) *op. cit.* 52, 57-58. p. ; PAVLIK – LAKY: *Határrendészet kézikönyve* (1907)

⁸¹⁴ A Magyar Királyság területén 24 fővámhivatal és 28 mellékvámhivatal működött, melyek között eljárási hatáskörüket tekintve megkülönböztettek első- és másodosztályú vámhivatalokat. Közülük 12 vámhivatal működött a magyar-román határon. - PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* (1987) *op.cit.* 54-59.p.

⁸¹⁵ *Loc.cit.* 67.p.

⁸¹⁶ 1903./VIII. tc.

⁸¹⁷ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve (1986) 541-570.p. ; PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben* (2003.) 56.p. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete (1992) 21-25.p.

⁸¹⁸ A határrendőrség kapitányságai és az elsőfokú rendőrhatóságok (főszolgabíró, városi rendőrkapitány) egymással mellérendeltségi viszonyban álltak és kötelező együttműködéssel támogatták egymás tevékenységét. A határrendőrség felállításával a járási szolgabírói kirendeltségek megszűntek, feladataikat a határrendőr kapitányságok és kirendeltségek vették át.

⁸¹⁹ A csendőrség önállóan látta el az útlevelek ellenőrzését Vodicza, Verestorony, Predeal, Sósmező, Gyimesbükk és Gyergyótölgyes határállomásokon. Úti igazolványokat állított ki: Vulkanban, Szurdokon, Bodzakrasznán, Ósánczon, Gyergyóbékáson. – 58.320/1912. BM r.

⁸²⁰ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003.) *op. cit.* 60.p.

⁸²¹ PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* (1987) *op.cit.* 66.p.

⁸²² A kivándorlásról szóló jogszabályok szerint (1903/IV. tc., majd az 1909/II. tc. 57.000/1909. BM r.) kivándorlóknak volt tekinthető, aki „tartós kereset céljából külföldre távozik”.

⁸²³ SALLAI: *A határrendészet első kézikönyve* (2013) 63. p.

⁸²⁴ BENCSIK: *A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915* (2009) 19.p.

⁸²⁵ BENCSIK: *A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914* (2007) 13-31.p.

⁸²⁶ A vétség bűnsegédi magatartásai, úgymint az elkövetőkkel fenntartott üzleti összeköttetés vagy tevékenységük támogatása hivatalból üldözendő kihágást valósított meg. A Kúria értelmezése szerint a jogsértés már akkor megvalósult, ha valaki egy kivándorlásra nem jogosult személynek megmutatta a legközelebbi kivándorlási irodát. A Kúria 3042-1913. VI. 211. 424. számú határozatát idézi: TUSNÁDI ÉLTHES: *A kihágások és felsőbbbírósi határozatok* (1931) ; K. NAGY: *A kivándorlás és a csendőr* (1909)

⁸²⁷ BENCSIK: *A Magyar Királyság útlevelei, kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában* (2006) 83.p.

⁸²⁸ HAUTZINGER: *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története* (2012) 11.p. ; 93.291/1896. BM.r.

⁸²⁹ 1908./XXXVI. tc. 43-46.§

⁸³⁰ EDVI ILLÉS – DEGRÉ: *A magyar büntető törvények zsebkönyve.* (1929)

⁸³¹ 1925./XIX. tc. ; KOVÁCS István: *Jogharmonizáció vagy sem? A New Yorki Egyezmény és a 2012. évi C. törvény – a Büntető Törvénykönyv.* (2017) 90-91.p.

⁸³² A kérdéskör ma is részét képezi a határellenőrzés folyamatának. Alapelvei napjainkig sem változtak.

⁸³³ Utazásra jogosító okmányok és egyéb határátlépéshez kapcsolódó iratok hamisítóit, utánzóit és a hamis, hamisított úti okmányok felhasználóit több évszázada büntetni rendelik. Ezt magyarországi törvény már 1723-ban rögzítette. Egy 1814. február 22-i rendelet szerint az örökös tartományokban a vármegyei alispán, illetve annak távollétében a főjegyző állíthatott ki útlevelet. Egy másik 1820. június 6-án kelt rendelet szerint külföldre szóló útlevélekérelmek esetén az alispán vagy főjegyző által kibocsátott útlevelet bemutatva a Helytartótanácsához vagy a Kancelláriához kellett folyamodni. (VASS: *A magyar útlevelrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig* (1999) 193p. ; 1723/XII. tc. 1.§.) Az első útlevelnek nevezett útiokmányt 1856-ban bocsátották ki, amely egy magyar és német nyelvű két lapos, négy oldalas okmány volt. A hagyományos, egy ív papírra nyomtatott, jellemzően egy útra szóló útleveleket 1878-tól váltották fel a füzet formátumú, személyleírást is tartalmazó és több útra szóló okmányok. Azt azonban, hogy a határok átlépésekor minden magyar és külföldi utasnak útlevelel kell rendelkeznie, csak a 117.121/1898. BM r. írta elő. Bár ez csak a magyar-szerb és magyar-román határszakaszra vonatkozott, megteremtette az első általános szabályozást a témában. (BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945* (2003) *op.cit.* ; NAGY: *Magyarország határforgalmát ellenőrző szervezetének, a szervezet feladatrendszerének, alkalmazott módszereinek változásai 1945-1991 között* (1993) ; BALLA József: *A határforgalom-ellenőrzés tartalmi változásai 1990-ig* (2017) 298-299.p. ; 93.291/1896. BM.r *op.cit.*) Európában az úti okmányok előzetes, kötelező láttamozása (vízumbélyegzése) a XIX. század utolsó évtizedére – néhány országot leszámítva – megszűnt és általában viszonyossági alapon állt fenn. A vízum a máig nem változott gyakorlatnak megfelelően lehetővé tette, hogy az utast még hazájában ellenőrizték

- a célország hatóságai, felmérjék kockázatait, utazása céljait. A vízümbélyeg az előzetes ellenőrzés megtörténtét igazolta. Oroszország és Törökország követelte meg a hozzájuk beutazni szándékozóktól, hogy útlevelüket a külképviseleteik vízummal láttassák el. Románia ezt 1891-től írta elő, amelyet a századfordulóra enyhítettek. Ezt követően csak azoknak kellett vízumot felvenni, akik lakóhelyén konzulátust tartottak fenn. Meg kell azonban jegyezni, hogy bár Európa legtöbb államába történő beutazáshoz nem volt láttamozási- és gyakran útlevel-kényszer sem, azonban az országok határait továbbra is csak a kijelölt útvonalakon lehetett átlépni, hiszen vámvizsgálatra kiterjedő ellenőrzés továbbra is fennállt. (SOM: *A magyar úti okmányok 1848–2012.* (2014) 56.p. ; 4.331/1869. BM r. ; 49.572/1874. BM.r. ; 12.839/1899.BM.r.)
- ⁸³⁴ PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között (2000) 42-48.p. ; 91.406/1899 BM r.
- ⁸³⁵ 1903/VI. tc.
- ⁸³⁶ CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években (2000) 19-20.p.
- ⁸³⁷ 117.121/1898. BM r. *op.cit.*
- ⁸³⁸ CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években (2000) *op. cit.* 19-20.p.
- ⁸³⁹ PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között (2000) *op. cit.* 42-48.p.
- ⁸⁴⁰ PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig (2007) 125-138.p.
- ⁸⁴¹ 117.121/1898. BM r. *op. cit.*
- ⁸⁴² BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945* (2003) *op. cit.* 144.p.
- ⁸⁴³ A hadművelleti területeken történő utazásokhoz szükséges okmányokról bővebben ír: SUBA: Utazási okmányok az I és a II. világháborúban. (2000) 57-67.p.
- ⁸⁴⁴ BENCSIK: Az útlevéligy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (2000) 16.p.
- ⁸⁴⁵ 71.500/1904.BM.r.
- ⁸⁴⁶ PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben* (2003.) *op. cit.* 40-46.p.
- ⁸⁴⁷ 91.000/1905.BM.r.
- ⁸⁴⁸ A légi közlekedésről kizárólag a 133.285/1899. BM. r. rendelkezett, de ez nem tartalmazott határforgalom-ellenőrzési elemeket.
- ⁸⁴⁹ 71.500/1904. BM r. *op. cit.*
- ⁸⁵⁰ 86.225/1895. BM r.
- ⁸⁵¹ *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) *op. cit.*
- ⁸⁵² A kiegyezést követő első törvény, amely a külföldiek tartózkodását is érintette a községek rendezéséről szóló 1871/XVIII. tc. volt. Ezt a községekről szóló 1876./V. tc bővítette ki. A külföldiek letelepedését első ízben, de még nem teljes körűen a községekről szóló 1886./XXII. tc. szabályozta. A külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályokat később az 1903/V. tc. és a végrehajtására kiadott rendeletek alapján ellenőrizték.
- ⁸⁵³ Ha a csendőr a mélységben ilyen személyt talált, vagy tiltott határátlépésen tetten ért valakit, azt „csavargásban leletnek” tekintette és mint közveszélyes munkakerülőt tényvázlat szerkesztése mellett közvetlenül a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntetőbírósnak adta át. - 1879./XL. tc. *op. cit.* 66-70. § ; 1913/XXI. tc. 1. § ; 81.000/1924. BM r. ; Csendőr lexikon (1931) 489. p.
- ⁸⁵⁴ 1912./LXIII. tc. *op. cit.* 6. §
- ⁸⁵⁵ 1886./XXII. tc. 2. § g) pont
- ⁸⁵⁶ SZABÓ: Idegenek ellenőrzése (1924) 2-3.p.
- ⁸⁵⁷ *A csendőr kézikönyve* (1894) 41.p.-46.p.
- ⁸⁵⁸ A nemzetközi gonosztevőkről (1906) 222-237.p
- ⁸⁵⁹ SZALAY: Idegenek a községben (1928) 891-893.p ; 38.547/1880. BM r. 44. §
- ⁸⁶⁰ 1903./V. tc.
- ⁸⁶¹ KELEMEN: Idegenrendészet a községekben. (1924) 6-10.p.
- ⁸⁶² 200.000/1925. BM r.
- ⁸⁶³ DEÁK: Külföldiek ellenőrzése és a nyilván nem tartott külföldiek kinyomozása a csendőrség által. (1928) 684-686.p.
- ⁸⁶⁴ 1879/L. tc.
- ⁸⁶⁵ DEÁK: Külföldiek ellenőrzése és a nyilván nem tartott külföldiek kinyomozása a csendőrség által. (1928) *op.cit.* 684-686.p
- ⁸⁶⁶ A részletszabályokat a 200.000/1925. BM r. és a 101.000/1927. BM r. tartalmazták - Csendőr lexikon (1928) 1019.p.
- ⁸⁶⁷ Az engedély nélküli munkavállalást valószínűsítette például, ha az ellenőrzött külföldi származási országában is alkalmi munkából élt illetve magyar vendéglátói is ezzel keresték kenyerüket.
- ⁸⁶⁸ KOVÁCS-BUNA: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése (1935) 305-309.p.
- ⁸⁶⁹ *Loc. cit.*

- ⁸⁷⁰ 1930/XXVIII. tc. *op. cit*
- ⁸⁷¹ KOVÁCS-BUNA: Világutazók (1933) 166-172.p
- ⁸⁷² MILVIUS: Idegenforgalom és csendőrség (1931) 351-352.p.
- ⁸⁷³ *A csendőrségi SZUT magyarázata.* (1909) *op. cit.* 23.p.
- ⁸⁷⁴ KOVÁCS-BUNA: Világutazók (1933) *op. cit.* 170-172.p.
- ⁸⁷⁵ DEÁK: Külföldiek ellenőrzése és a nyilván nem tartott külföldiek kinyomozása a csendőrség által. (1928) *op. cit.* 684-686.p ; *A csendőrségi SZUT magyarázata.* (1909) *op. cit.* 134. p.
- ⁸⁷⁶ 29.601/1886. IM r.
- ⁸⁷⁷ 1878/V. tc. *op. cit* 64. §
- ⁸⁷⁸ 129.405/1908. BM r.
- ⁸⁷⁹ *A csendőrségi SZUT magyarázata.* (1909) *op. cit.* 23.p.
- ⁸⁸⁰ KOVÁCS-BUNA: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése (1935) *op. cit.* 305-309.p.
- ⁸⁸¹ SZUT-1881. *op. cit.* 18 § ; 35. § ; 54. § ; 55. §
- ⁸⁸² SZUT-1900. *op. cit.* 153. §.
- ⁸⁸³ A határszéli csendőrség feladatait részletesen először az 1912. évi SZUT tartalmazta összhangban a vonatkozó rendeletekkel. - 48.999/1912. BM r. és 58.320/1912. BM r. *op. cit.*
- ⁸⁸⁴ SZUT-1912. *op. cit.* 153. §, III. rész Határszéli szolgálati utasítás 4.; 6; 11.; 13.; 14.; 16. §
- ⁸⁸⁵ A kézikönyv a határrendőrségről, a kivándorlásról, az útlevegyről, a mai értelemben vett idegenrendészetről, valamint a témában releváns egyéb jogszabályokról adott értelmező tájékoztatást. Mivel a legfőbb kivándorlási cél az USA volt, ismertette a hatályos bevándorlási törvényt és a hajózásra vonatkozó szabályokat is. Megtalálhatók voltak benne a kötelező statisztikai jelentések, jegyzőkönyvek mintái is. A kézikönyvhöz később pótlapot és pótfüzetet csatoltak, mely utóbbiban magyar-német-francia szótár is volt, hogy megkönnyítse a fénykép hiányában személyleírás alapján történő személyazonosítást. - PAVLIK – LAKY: *Határrendészet kézikönyve* (1907) *op. cit.*
- ⁸⁸⁶ 50.431/1891 BM r. *op. cit.*
- ⁸⁸⁷ 1903/IV. tc. *op. cit.* ; 1903/V. tc. *op. cit.* ; 1903/VI. tc. *op. cit.* ; 1903/VIII. tc. *op. cit.*
- ⁸⁸⁸ PARÁDI: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége (2013) 46.p.
- ⁸⁸⁹ Például a 6 fős szolnoki „vasúti őrs”, amelyet először 1920-ban említenek az elhelyezési kimutatások. - A csendőrség szervezeti tagozódása és beosztása (1920) 797.p.
- ⁸⁹⁰ Például a közúti balesetről készített helyszínrajzon alkalmazott jelzések (XIII. melléklet) stb.
- ⁸⁹¹ 1932. évi adatok alapján a közúti balesetekben életüket veszített személyek száma 373 fő volt. (RIDEGH: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása.* (1934) 9-10. p.) Ma Magyarországon majdnem 3,5 millió személygépkocsi és 167 000-nél is több motorkerékpár található. A 2015-2019. években ez a szám 500 fő körül mozgott.
- ⁸⁹² 1890/I. tc.
- ⁸⁹³ Magyarországon 1941. július 6-ig, a fővárosban és környékén november 9-ig bal oldali közlekedési rend volt érvényben. - *Loc.cit.* 107.§ a) pont
- ⁸⁹⁴ br. DÁNIEL Ernő kereskedelemügyi miniszter (1895.I.15. - 1899.II.26.) - BÖLÖNY: *Magyarország kormányai 1848-1975.* (1978) *op. cit.*
- ⁸⁹⁵ 57.000/1910. BM r.
- ⁸⁹⁶ 1929/XXXII. tc
- ⁸⁹⁷ 250.000/1929. BM r.
- ⁸⁹⁸ 57.000/1910. BM r. *op. cit.*
- ⁸⁹⁹ 300.166/1927.BM r. és 81.161/1929 BM r. A csendőr természetesen ezek betartását is ellenőrizte, megsértőit pedig a 1879/XL tc. 112 § szerint feljelentette.
- ⁹⁰⁰ TUSNÁDI ÉLTHES: A közlekedés új rendje. (1930) 46.p.
- ⁹⁰¹ A Gergely-féle autótérkép az ország útjait három csoportba sorolta: I. alépitménnyel ellátott műút, II. alépitménnyel el nem látott műút, III. ki nem épített főbb út, amelyen a községek egymás közötti forgalma bonyolódott. - FÁBRY: Kerékpáros közlekedési szolgálat. (1931) 658-661.p.
- ⁹⁰² 1933-as adat. - TOLDI: Az autó-rendszámtábláról (1933) 306.p
- ⁹⁰³ RIDEGH: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása.* (1934) *op. cit.* 10.p.
- ⁹⁰⁴ FODOR: Gépjárművek a csendőrségnél. (1942) II. rész 665.p.
- ⁹⁰⁵ Még 1929-ben 4 db 350 cm³-es szülő motorkerékpárt is beszerzett a testület a szolgálatra kiadott járműveken kívül, melyek közül 2 a későbbi saját tanfolyamok oktatójárműve lett. - *Loc.cit.* I. rész
- ⁹⁰⁶ 1942. június 5-től Gödöllőn működik - 2.229/ 1942. BM r.
- ⁹⁰⁷ FODOR: Gépjárművek a csendőrségnél. (1942) *op. cit.* I. rész 637.p.
- ⁹⁰⁸ *Loc. cit.* I rész 611.p. ; SZLADEK: A közlekedési csendőrség (1931) I. rész
- ⁹⁰⁹ FODOR: Gépjárművek a csendőrségnél. (1942) *op. cit.* II. rész 665.p.
- ⁹¹⁰ KUT-1937 *op. cit*
- ⁹¹¹ 4.006/1940. BM r.

- ⁹¹² PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (2011.) *op. cit.* 80-90.p.
- ⁹¹³ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 178-179.p.
- ⁹¹⁴ 20.121/1941. BM r.
- ⁹¹⁵ KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. (1942) 170-173.p
- ⁹¹⁶ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op. cit.* 204.p.
- ⁹¹⁷ HEGEDŰS: A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei (2013) *op. cit.* 89.p.
- ⁹¹⁸ A Magyarországhoz visszacsatolt területeken a testület 2 kerületet, 33 szárnyat, 70 szakaszt és 500 őrsöt állított fel, melyből 23 különleges (közlekedési, híradó, vasúti és repülőtéri) szervezeti elem volt.
- ⁹¹⁹ FODOR: Gépjárművek a csendőrségnél. (1942) *op. cit.* II. rész 666.p.
- ⁹²⁰ ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai (2013) *op. cit.* 24.p.
- ⁹²¹ SZLADEK: A közlekedési csendőrség (1931) *op. cit.* I. rész
- ⁹²² *Loc. cit.* II. rész
- ⁹²³ KONTRA: A közlekedési csendőrségről. (1940) 426-431.p
- ⁹²⁴ 1940-41-es adatok alapján - KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. (1942) *op. cit.* 171.p.
- ⁹²⁵ Folyamatosan bővülő körben és növekvő számban jelentkeztek olyan feladatok, melyek útvonalak lezárását, katonai alakulatok átvonulásának biztosítását, vagy felvonulások kísérését tették szükségessé. Ezeket javarészt speciális feladatnak tekintették és a közlekedési állomány hatáskörébe utalták, azonban bizonyos kiemelt események kapcsán gyalogos csendőrök is részt vettek bennük. Ilyen volt az 1933-as gödöllői cserkész világtáborozás biztosítása, vagy a „közlekedési irányváltás”. Magyarországon a közúti közlekedésben 1941-ben tértek át a bal oldaliról a jobb oldali közlekedésre: Budapesten november 09-én, Budapesten kívül már július 06-án. Az átállás napjaiban a főútvonalakon a jelzőtáblák között járőrök álltak fel. Az irányváltó pontokon gyalogos járőrök, előttük és mögöttük közlekedési járőrök segítettek a forgalmat. - *Loc. cit.* 170-173.p
- ⁹²⁶ A közúti forgalom ellenőrzése kapcsán összetettebb feladatok hárultak a csendőrökre. A forgalomellenőrzés egyrészt a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzéséből állt a járművek haladása során, másrészt a járművezetés személyi feltételeinek (vezetői igazolvány, orvosi vizsgálat, tanulási engedély, kiegészítő lap fuvarozáshoz, stb.) és a gépjárműre vonatkozó műszaki üzemeltetési és adminisztratív feltételek (rendsám, igazoló lap, adóbélyeg, forgalmi engedély, stb.) ellenőrzéséből tevődött össze. Az új közlekedési kódex hatályba lépését követően annak rendelkezéseiről tájékoztatták a lakosságot, azonban a szabályok megértéséhez és érvényre jutásához a csendőr segítő fellépésére és gyakran magyarázatára is szükség volt. A vicinális és közdülő utakon a forgalomellenőrzés legtöbbször e segítő szándékú figyelmeztetésben merült ki. Más volt azonban a helyzet a főútvonalakon, ahol a személy- és tehergépkocsik ellenőrzése nagyobb felkészültséget és határozottságot igényelt. - UTITÁRS: János gazda utazása a közlekedési kódex körül (1935) 171.p.
- ⁹²⁷ TUSNÁDI ÉLTHES: A közlekedés új rendje. (1930) *op. cit.* 45 p. ; KOVÁCS-BUNA: Hogyan kell ellenőrizni az álló gépjárműveket és azok utasait? (1933) 762.p.
- ⁹²⁸ 261.340/1929.BM r.
- ⁹²⁹ A rendszám a legrégebbi közlekedési igazgatási szabályok egyike, hiszen a bérkocsik számmal történő ellátását már *I. Lipót* is elrendelte 1663-ban. A gépjárművek rendszám táblával történő ellátásának szabályozását a 127.000/1932. BM rendelet helyezte új alapokra. - AMANT: A közlekedési rend első nyomai (1931) 211. p.
- ⁹³⁰ KRISTON: A gépjárművek ellenőrzése (1933) 631-632.p.
- ⁹³¹ UTITÁRS: János gazda utazása a közlekedési kódex körül (1935) *op. cit.* 171.p.
- ⁹³² 1938./III. tc.
- ⁹³³ RIDEGH: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása.* (1934) *op. cit.* 23-24.p.
- ⁹³⁴ GÁL: *Helyszíni eljárás* (1939) 18.p.
- ⁹³⁵ 250.000/1929. BM r. *op. cit.* 4. § 1. pont
- ⁹³⁶ BALOGH: Gépjárműbalesetek okai és azok nyomozása. (1931) I. rész 317.p.
- ⁹³⁷ 247.932/1929. BM. r.
- ⁹³⁸ KONTRA: A közlekedési balesetek helyszínelése. (1934) 130-134.p.
- ⁹³⁹ SZUT-1927. *op.cit.* 12. melléklet
- ⁹⁴⁰ REVICZKY: Helyszínrajzok készítése (1931) 585-588.p.
- ⁹⁴¹ A korai fogalom-meghatározások szerint a híradás, vagy összeköttetés ama rendszabályok összessége volt, amelyek a végrehajtás alatt a parancsnokok között a szellemi kapcsolatot, az egyes szervek között pedig a szervi együttműködést biztosították a kitűzött cél elérése érdekében. Eszerint a gyors és biztos összeköttetés, és annak fenntartása képezte az alapját az egyöntetűségnek, valamint megalapozta az összhangot a parancsnok és az alárendelt egységek között.
- ⁹⁴² A híradó csendőrök megnevezése 1925. előtt csendőr összekötő volt. - 120.527/1925. BM r.

- ⁹⁴³ Az úgynevezett szikratávírókat egymástól függetlenül fejlesztette Nikola TESLA, Guglielmo MARCONI és Alekszandr POPOV.
- ⁹⁴⁴ PASKAY: A Magyarország-i rádióberendezések történeti fejlődése. (1934) 57.p.
- ⁹⁴⁵ Bár a híradó eszközök fejlődésével egyre jelentősebbé vált a műszaki csapatok híradással foglalkozó alegegységeinek szerepe, a közös hadsereg első önálló táviróezrede csak 1911-ben alakult meg. - KOCZKA: *A magyar híradótiszt-képzés története (1931–2008)* (2008) 5. p.
- ⁹⁴⁶ HAEFFLER: *Magyar Országgyűlési Almanach az 1939-44. évi országgyűlésről* (1940) 574.-576.p.
- ⁹⁴⁷ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában (1943.) *op.cit.* I. rész 67.p.
- ⁹⁴⁸ *Loc. cit.* 68.p.
- ⁹⁴⁹ BARTOS: A híradóőrsök szolgálatáról (1940) *op. cit.* 35.p.
- ⁹⁵⁰ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 62. p. ; Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* (2011) *op. cit.* 86-90.p.
- ⁹⁵¹ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) *op. cit.* III.-IV. rész
- ⁹⁵² BARTOS: A híradóőrsök szolgálatáról (1940) *op. cit.* 35. p.
- ⁹⁵³ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) *op. cit.* I. rész 68.p. ; DEÁK Kálmán: *A híradócsendőr életéből* (1942) 643-645. p.
- ⁹⁵⁴ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) *op. cit.* II. rész 103. p.
- ⁹⁵⁵ *Loc. cit.* III. rész 132. p.
- ⁹⁵⁶ *Loc. cit.* II. rész 99. p.
- ⁹⁵⁷ 1939/II. tc. 200. § (1)
- ⁹⁵⁸ 1930/III. tc. 57-71. §
- ⁹⁵⁹ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) *op. cit.* IV. rész 162. p.
- ⁹⁶⁰ *Loc. cit.* IV. rész 163. p.
- ⁹⁶¹ *Loc. cit.* II. rész 103. p.
- ⁹⁶² PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei* (2011) *op. cit.* 91-99.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 98-99.p.
- ⁹⁶³ BARTOS: A híradóőrsök szolgálatáról (1940) *op. cit.* 34-40
- ⁹⁶⁴ NYUT-1930. *op. cit.* 47. §, 9. mell. 164-188. p.
- ⁹⁶⁵ CZEGLÉDI: A csendőrség hírszolgálatáról (1939) *op. cit.* 592. p.
- ⁹⁶⁶ BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) *op. cit.* IV. rész 164. p.
- ⁹⁶⁷ Idézi: BARTOS: A híradóőrsök szolgálatáról (1940) *op. cit.* 39-40 p.
- ⁹⁶⁸ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op. cit.* 99.p.
- ⁹⁶⁹ ZELOVICH: *A magyar vasutak története* (1925) 10-11. p.
- ⁹⁷⁰ 1836/XXV. tc.
- ⁹⁷¹ CSIBA – KOLTAI – MEZEI: *A 125 éves MAV 1868–1993* (1993) 19. p.
- ⁹⁷² HEGEDŰS Lóránt: *A mai világ képe, Gazdasági élet* (1938) 320.p.
- ⁹⁷³ CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi bizottság* (2007.) *op. cit.* ; VESZELKÁNÉ: *Történetek Rúzsza Sándorról* (1981) 200. p.
- ⁹⁷⁴ VESZELKÁNÉ: *Történetek Rúzsza Sándorról* (1981) *op. cit.* 200.p.
- ⁹⁷⁵ GIDÓ: *Vasútállomás, mint a város kapuja. Marosvásárhely és a Magyar Keleti Vasút* (2008) 124-134.p.
- ⁹⁷⁶ HORVÁTH: *A vasút funkciói és társadalmi, gazdasági hatásai Magyarországon 1920-ig.* (2017) 54.p.
- ⁹⁷⁷ KÓSA: *Füzdőélet a Monarchiában* (1999) 92. p.
- ⁹⁷⁸ *Elmélkedések tábori vasúti csapataink szolgálatképessége felett* (1877) 246.p.
- ⁹⁷⁹ PINCZÉS: *A vasútbiztosítás.* (1925) I. rész
- ⁹⁸⁰ Ebben a formában működik tovább 1932. március 1-jei megszűnéséig. Ezt követően hatáskörét áthelyezik a Kereskedelemügyi Minisztériumba.
- ⁹⁸¹ SCHNORRER Károly cső. őrm kitüntetése (1896) *op. cit.* 120.p.
- ⁹⁸² FRISNYÁK: *Volt egyszer egy vasút...* (2009) 56-77. p.
- ⁹⁸³ A vasúti törvény alapján a földtulajdonosok kötelessé váltak földjeiket kárpótlás ellenében átadni. A kisajátítási eljárások Magyarországon sokfelé pereskedéshez, vizzályokhoz vezettek, ezért 1881-ben törvényileg szabályozták, hogy az építőtársulat a vasútvonal építéséhez szükséges földterületeket a tulajdonosok beleegyezése nélkül is birtokba vehesse, és az árakat a bíróság állapította meg. - SZABÓ Eszter: *A csallóközi vasút története a kezdetektől 1918-ig* (2004) 97-122.p.
- ⁹⁸⁴ MNL BKML. IV. - 1504/c. 5798.p.
- ⁹⁸⁵ MNL BKML. IV. - 1504/c. 175.p.
- ⁹⁸⁶ MOLNÁR: *A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. (1850-1980)* (2015) 70-90. p.

- ⁹⁸⁷ CZÉRE: *A vasút története* (1989) 69-78. p.
- ⁹⁸⁸ HORVÁTH Ferenc: *Száz éves a Szolnok-Kiskunfélegyháza vasútvonal (1897-1997)*. (1997) 40-42.p. ; MOLNÁR: *A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. (1850-1980)* (2015) *op. cit.* 203. p.
- ⁹⁸⁹ MOLNÁR: *A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. (1850-1980)* (2015) *op. cit.* 75.p.
- ⁹⁹⁰ *Loc.cit.* 106 p
- ⁹⁹¹ PARÁDI Ákos: *A magyar rendvédelem civil szerveződései* (2008) *op. cit.* 28-51.p.
- ⁹⁹² BAUMGARTNER: *A magyar vasúti jog vázlata* (1905) 15.p.
- ⁹⁹³ A büntetőjogi védelmet az 1878/V. tc. és az 1879/XL. tc. 111-112. § tartalmazta.
- ⁹⁹⁴ 1871/XVIII. tc. *op. cit.*
- ⁹⁹⁵ BAUMGARTNER: *A magyar vasúti jog vázlata* (1905) *op. cit.* 25.p
- ⁹⁹⁶ *Loc.cit.* 36.p.
- ⁹⁹⁷ „Állami közegek az állami végrehajtó, a pénzügyőr, a postás, a vasutas, a vámos, a fegyőr, gátőr, folyamőr, stb. – Községi közegek pedig: a községi rendőrök, a kisbíró, mező-, erdőőr, vásári biztos stb.”- *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) *op. cit.* 6.p.
- ⁹⁹⁸ 6.125/1907 ME r.102. §. A vasúti alkalmazottak rendőri hatásköre.
- ⁹⁹⁹ *Loc. cit.*
- ¹⁰⁰⁰ 2.245/1906.HM.r. 14. §
- ¹⁰⁰¹ I. Keleti pu., ferencvárosi pu., kőbányai és rákosi állomás, II. Nyugati pu. és Rákospalota állomás, III. Déli pu. és kelenföldi pu.
- ¹⁰⁰² RÉDEY: *Rendőri eljárás körébe vágó újabb rendeletek és utasítások gyűjteménye* (1897) 23.p. ; CZAGA: *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)* (1995) 296-297.p.
- ¹⁰⁰³ KRECSÁNYI: *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve.* (1894) 324.p.
- ¹⁰⁰⁴ Orsova vasúti telepen 5 fős őrsöt hoztak létre, amely 1905-1908 között működött. - Elhelyezési kimutatás (1905) 120.p.
- ¹⁰⁰⁵ Verestorony vasútállomáson 2 fővel különítményt állítottak fel, amely 1909-1918. között folyamatosan működött. - Elhelyezési kimutatás (1909) 169.p.
- ¹⁰⁰⁶ Magyarország vasúti térkép (1887) 407.p.
- ¹⁰⁰⁷ SZUT-1881. *op.cit.* 22. § rendes szolgálati teendők, 9, 13, 14.pont
- ¹⁰⁰⁸ *A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909) *op. cit.* 28.p. (magyarázat a 7. ponthoz)
- ¹⁰⁰⁹ SZUT-1900 *op.cit.* 13-14. pont, 39. §. Elfogás ; SZUT-1912 *op.cit.* 27.§ 9-13-14 pont, 41.§
- ¹⁰¹⁰ SZUT-1881 *op. cit.* 58. §.
- ¹⁰¹¹ *Loc.cit.* 72. §
- ¹⁰¹² SZUT-1912 *op. cit.* 71. § Fogolykíséret vasúton vagy gőzhajón.
- ¹⁰¹³ SZUT-1927 *op. cit.* 28.§ 204.pont.
- ¹⁰¹⁴ SZUT-1900 *op. cit.* 41. §.
- ¹⁰¹⁵ SZUT-1900 *op. cit.* 37. § ; SZUT-1912 *op. cit.* 79. §
- ¹⁰¹⁶ 92.779/1918. BM r. ; 95.144/1918. BM r. ; 102.096/1918. BM r. ; 108.449/1918. BM r.
- ¹⁰¹⁷ Elhelyezési kimutatás (1922) 140-143.p.
- ¹⁰¹⁸ PINCZÉS: *A vasútbiztosítás.* (1925) *op. cit.* II. rész
- ¹⁰¹⁹ ROTTER: *A proletárhatalom védelmében 1919* (1969) 15. p. ; MNL VML XVI. 7/2. 501-860/1919. – 687-720.p.
- ¹⁰²⁰ MNL VML XVI. 7/1. 15-500/1919.
- ¹⁰²¹ Elhelyezési kimutatás (1927)
- ¹⁰²² Hogyan panamázzák el a vasutasok cukrát? (1922) 3.p. ; A marosvásárhelyi vasúti lopások titkaiból (1922) 4.p.
- ¹⁰²³ PINCZÉS: *A vasútbiztosítás.* (1925) *op. cit.* II. rész
- ¹⁰²⁴ Az osztrák vasúti csendőrség 1928. december 15-én ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. 1923-ban 1100 tagja volt, de 1929-re már csak 230 fős maradt. - Az osztrák vasúti csendőrség (1929) 45.p.
- ¹⁰²⁵ A csendőrség szervezeti tagozódása és beosztása (1920) *op. cit.* 797.p.
- ¹⁰²⁶ SZUT-1924. *op. cit.* 2 § 9 és 11 pont
- ¹⁰²⁷ Pl. vasúti utazások alkalmával a nyakszegély levétele, a zubbony kigombolása, valamint az állszíjnak a kalapba behelyezése és a kesztyűk lehúzása megengedett volt, valamint a köpeny és a kalap levehető volt, de a járőrtáskát és a fegyverzetet letenni nem szabadott. - *Loc.cit.* 6.§ 30. pont, 16.§ 90. pont, 28.§ 202. pont
- ¹⁰²⁸ *Loc.cit.* 68. §
- ¹⁰²⁹ *Loc.cit.* 23 § 161. pont
- ¹⁰³⁰ SZUT-1924 *op. cit.* 23.§ 154. pont ; CSÜSZ (1927) *op. cit.*

- ¹⁰³¹ SZUT-1924 *op. cit.* 26. § 177-178.pont. ; Csendőr lexikon (1930) 341.p.
- ¹⁰³² SZUT-1924 *op. cit.* 49. §.264-265. pont
- ¹⁰³³ BARCZA: A vasútügyeleti szolgálatról (1930) 840-843.p.
- ¹⁰³⁴ „Községekben az őrzési lap "Bizonyítás" rovatába a községi pecsét, vasútállomásokon pedig a vasúti bélyegző alkalmazandó.” - SZUT-1924 *op. cit.* 23 § 164. pont
- ¹⁰³⁵ *Loc. cit.* 65. § 343. pont
- ¹⁰³⁶ *Loc. cit.* 80. §. 417. pont (Szállítmányfedezet és oltalmi kíséret)
- ¹⁰³⁷ *Illetékszabályzat* (1912) *op. cit.*
- ¹⁰³⁸ SZUT-1924 *op. cit.* 81§ c) *Fogolykíséret vasuton vagy hajón.*
- ¹⁰³⁹ SZUT-1927 *op. cit.* 13 § 10. és 12. pont, 78. §, 84. §
- ¹⁰⁴⁰ BARCZA: A vasútügyeleti szolgálatról (1930) *op. cit.* 841.p.
- ¹⁰⁴¹ Határállomások német viszonylatban Szenc és Hegyeshalom a fővonalon, Szentgotthárd, Sopron, Bucsú a mellékvonalakon, illetve román viszonylatban: Lökösháza, Biharkeresztes a fővonalon, Kőtegyán, Nyírábrány pedig a mellékvonalon. - SUBA (1999) *op. cit.* 60-61. p.
- ¹⁰⁴² *Loc. cit.* 60-62 p.
- ¹⁰⁴³ *Loc. cit.* 49-60.p.
- ¹⁰⁴⁴ SZUT-1924 *op. cit.* 67. § Vasútbiztosítás. 355. pont
- ¹⁰⁴⁵ *Loc. cit.* 12. melléklet
- ¹⁰⁴⁶ *Loc. cit.* 67. § 355. – 358. pontok
- ¹⁰⁴⁷ SZUT-1941 *op. cit.* 61. § ; 79. §. ; 18. melléklet Vasútbiztosítási tervezet
- ¹⁰⁴⁸ Az áprilisban kelt elosztó szerint az elhelyezési kimutatásból 1 db-ot a vasúti szárnyparancsnokság, 8 db-ot pedig a vasúti őrsök kaptak. - 117.687/1940. BM r.
- ¹⁰⁴⁹ Feladatuk a vasúton, vagy a vasút ellen elkövetni szándékozott bűncselekmények, vagy mulasztással okozható balesetek megelőzése, a vonaton elkövetett zsebtolvajlások, csomaglopások elkövetőinek elfogása, a naptári évszak jellemző bűneseteinek felderítése (télen főként a tűzifa és szénlopások, míg ősszel a terménydezmálás, bortermező vidékeken a zugárusítás volt a jellemző). Emellett a politikai bűncselekményekkel és kémekkel szembeni fellépés, valamint a vasúti balesetek nyomozása és rekonstruálása, a vasút elleni közveszélyt jelentő rongálások elkövetésének megelőzése, és az elkövetett bűncselekmények felderítése szintén szolgálatuk része volt. - 76.925/1940. HM r.
- ¹⁰⁵⁰ 214.000/1942. BM r. 1. pontja meghatározza a vasúti bűncselekmény fogalmát.
- ¹⁰⁵¹ SZUT-1941 *op. cit.* 64. § 396. pont ; 60.374/1930. BM. r *op. cit.* 1. pont
- ¹⁰⁵² 214.000/1942. BM r. *op. cit.*
- ¹⁰⁵³ 122.900/1940. BM r.
- ¹⁰⁵⁴ A szakirodalomban általában április 01. szerepel az áthelyezés dátumaként, azonban a rendelet szövege a következő: „A kolozsvári vasúti őrsöt 1942. évi március hó 17.-ével Nagyváradra áthelyeztem.” - 174.620/1942. BM r.
- ¹⁰⁵⁵ 27.189/1944. BM r.
- ¹⁰⁵⁶ 26.900/1944. BM r.
- ¹⁰⁵⁷ 28.947/1944. BM r.
- ¹⁰⁵⁸ 503.335/1944. BM r.
- ¹⁰⁵⁹ 115.668/1943. HM r.
- ¹⁰⁶⁰ A vasúti csendőr tolvajok és fecsegők után nyomoz (1944) 2.p. ; HIDVÉGHY: Így nyomoz a magyar csendőr, aki detektív is egyszemélyben (1944) 4.p.
- ¹⁰⁶¹ A vonatkozó 30.960/1944 BM. rendeletet idézi: KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 164.p.
- ¹⁰⁶² KOVÁCS Zoltán András: *Állambiztonság a Szálasi-kormány idején* (2014) *op. cit.* 179.p.
- ¹⁰⁶³ KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) *op. cit.* 164.p.
- ¹⁰⁶⁴ A XIX. század második felétől a szakirodalom a belvízi közlekedéssel és hozzá kapcsolódóan szabályozott tárgykörökkel kapcsolatos hatósági teendőket folyamrendészeti feladatokként definiálja. Használatos volt azonban a „vízrendőri” és a „vízirendészeti” megnevezés is e tevékenységre, melyek közül értelmezésem szerint a feladatkört legtágabban az utóbbi öleli fel. A vízirendészeti feladatok részének volt tekinthető a belvízi nagy- és kishajó közlekedéssel, kikötéssel, úszó létesítményekkel, vízi rendezvényekkel, halászattal, jégen tartózkodással, fürdőzéssel, vízi mentéssel, kikötői renddel kapcsolatos szabályok betartatásának ellenőrzése.
- ¹⁰⁶⁵ Angliában például már az 1894. évi kereskedelmi hajózási törvényben (Merchant Shipping Act) a tengerjogi és a belvízi hajózás témáját együttesen szabályozták Magyarország 1882-ben csatlakozott a Dunahajózási Aktához, melynek gyökerei az 1856. március 30-ai párizsi béke, az 1871. március 13-ai londoni szerződés és az 1865. november 2-ai hajózási aktához, valamint az 1878. július 13-ai berlini szerződés szövegéhez nyúlnak vissza. - 1882/XXXVI.tc.

- 1066 TÓTH: A magyar közlekedési hatóság jubileumai. (1993) 370.p.
1067 1885/XXIII. tc.
1068 *Loc. cit.* 19. § és 27. §
1069 45.689/1885. FM r. ; 2.362/1869. KKM r.
1070 1875/XXXVII. tc.
1071 1894/XXXVI. tc. 3. §/1
1072 1879/XXXI. tc. 181-207. §
1073 1927/IX. tc.
1074 1878/V. tc. *op.cit.* 336., 434., 435., 437., 443-445. §-ai
1075 1921/XXXIII. tc. 268-293. cikk
1076 1923/XIV. tc.
1077 SUBA: Dunai hajózás és vizirendészet 1922-1939. (2018) 145-160.p.
1078 A nemzetközi hajóutak parti államainak joga és kötelessége rendészeti szabályokat megállapítani és ezeket betartatni. Ezen alapulva a magyar hajózási rendszabályokat a továbbiakban az Ulm és Braila közötti Duna szakasza rendelet határozta meg, amely 1927. november 1-én 12.00 órakor lépett életbe. - 1928/XXXIX. tc. ; 4.730/1927. ME.r.
1079 310/1928. ME r. -
1080 SUBA: Dunai hajózás és vizirendészet 1922-1939. (2018) *op. cit.* 143.p.
1081 A dunai hajóforgalom is visszaesett. 1914-ben 9318 db, 1918-ban 6487 db, 1919-ben 1366 db, 1920-ban 4443 db, 1921-ben 5710 db, 1922-ben 5679db hajó kötött ki Budapesten. - *Loc.cit.* 143-145.p.
1082 BORNEMISSZA: *Magyar hajóhadak a Dunán* (1928) 91-94.p. ; BORNEMISSZA: *Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban.* (1943)
1083 39.507/1885. KKM.r.
1084 TUSNÁDI ÉLTHES: *A kihágások és felsőbbirósági határozatok* (1931) *op. cit* I.köt. 65-88.p.
1085 18.866/1921 BM. r.
1086 69.035/1923. KM.r.
1087 220.129/1928. BM. r.
1088 154.107/1932. BM.r.
1089 156.200/1933. BM.r.
1090 *Loc.cit.* 4. pont
1091 A dualizmus időszakában a halászat szabályozásáról átfogóan a halászatról szóló tc., valamint a végrehajtására kiadott rendelet rendelkezett. - 1888/XIX.tc. ; 5.000/1889. FM r.
1092 1925/XLIII. tc.
1093 9.500/1926. FM r.
1094 89.620/1928. BM.r.
1095 139.647/1933. BM r.
1096 22.641/1925. FM r.
1097 TUSNÁDI ÉLTHES: *A kihágások és felsőbbirósági határozatok* (1931) *op.cit.* II. kötet 463.p.
1098 *Loc.cit.* 464.p.
1099 1925/XLIII.tc. *op. cit.* 30. § 2. bek.
1100 A közmunka és közlekedési ministerium 1867. évi március 23-án kelt hirdetménye
1101 19.913/1873. KKM r.
1102 70.697/1895. KM r.
1103 14.942/1909. BM r.
1104 1885/XXIII. tc. *op.cit.* 184-185. §-ai
1105 1913/XVIII. tc. 29. §
1106 EDVI ILLÉS - DEGRÉ: *A magyar büntető törvények zsebkönyve* (1929) *op.cit.* 355.p. ; 230/1899. BM.r.
1107 33.477/1888. KKM.r. 33. § és 49. §
1108 FABA – WENINGER: *A magyar hajózási, vízjogi és folyamrendészeti jogszabályok gyűjteménye.* (1931) I. köt. VI. rész
1109 11.266/1907. FM.r.
1110 MÁRTHA: A magyar Duna-tengerhajózás rövid története (1984) 16-20.p. ; ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai* (2013) *op.cit.* 45-46.p.
1111 BORNEMISSZA: *Magyar hajóhadak a Dunán* (1928) *op.cit.* 56.p. ; CSONKARÉTI – BENCZÚR: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkéig 1870-1945.* (1991) 7-21.p.
1112 2.362/1869. KKM r. *op.cit.* 119.§
1113 A m. kir. közmunka és közlekedési minisztérium 1867. okt. 2-dikán kelt felszólítása
1114 9.045/1871. BM.r.

- ¹¹¹⁵ 45.689/1885. FM r. *op.cit.* – 93-94.§
- ¹¹¹⁶ TÉRFI: *Második pótkötet a közigazgatási törvénytárhoz* (1914) I. rész ; VÉCSEY: *A vízjogi törvény és a vonatkozó jogszabályok* (1902)75-90.p.
- ¹¹¹⁷ 26.203/1912. FM.r. 37. §
- ¹¹¹⁸ 26.205/1912. FM r.
- ¹¹¹⁹ *Loc.cit.* 49-50. §
- ¹¹²⁰ KEMPINSKI: A m. kir. folyamórségről (1927) 8-14.p.
- ¹¹²¹ E teendő ugyan a szárazföldi határatkelőhelyeken elsősorban a határszéli rendőrkapitányságok és -kirendeltségek feladata volt, azonban kis forgalmú határatkelőhelyeken a Magyar Királyi Vámórség illetve a Magyar Királyi Határórség is elláthatott – jogszabályi felhatalmazás útján – határatléptetési teendőket. - BENCSIK: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941. (2007) 21-30.p. ; PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (1990) *op.cit.* 73-79.p
- ¹¹²² 4.618/1919. ME. r.
- ¹¹²³ CSONKARÉTI – BENCZÚR: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkgig 1870-1945.* (1991) *op.cit.* 147-151.p. ; JUBA: *Belvízi rendszetünk, azaz a folyamórség.* (2004) 195-197.p.
- ¹¹²⁴ 1.053/1920. ME. r.
- ¹¹²⁵ 1922/XIV.tc. ; 122.295/1922. BM r. ; 8.270/1923. ME.r.
- ¹¹²⁶ Így jöhetett létre új testületként a Magyar Királyi Folyamórség és a Magyar Királyi Vámórség, illetve így maradhatott fenn a csendőrség és a rendőrség dualizmuskori létszáma a háborút követően is. - 1922/VII.tc. ; 1922/VIII.tc. ; 5.643/1921. BM-HM.r. ; 6.200/1921. ME.r. ; 39.820/1921. BM.r.; 114.440/1921. PM.r. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete* (2014) *op.cit.* 81-98.p.
- ¹¹²⁷ „Mindaddig, amíg a törvényhozás a folyamrendészeti ügyek intézését egységesen nem rendezi, nem tartoznak a m. kir. folyamórség hatáskörébe azok a tennivalók, amelyeket hatályban levő törvény (például az 1913 : XVIII. t.-c. 9. §-a) nem a rendőri hatóság ügykörébe utal, továbbá azok a tennivalók sem, amelyeket a jelen rendelet 3. §-a értelmében kibocsátandó rendelet az eddig eljárat hatóságok hatáskörében meghagy.” 1.053/1920. ME r *op.cit.*
- ¹¹²⁸ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (1990) *op.cit.* 73-79.p.
- ¹¹²⁹ SUBA: *Dunai hajózás és vízirendészet 1922-1939.* (2018) *op.cit.* 144.p.
- ¹¹³⁰ ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai* (2013) *op.cit.* 28.p.
- ¹¹³¹ 8.270/1923. ME. r. *op.cit.* I. Rész. ; 1.340/1924. ME. r.
- ¹¹³² 1.340/1924. ME r *op.cit.* 3.§, 7.§
- ¹¹³³ TUSNÁDI ÉLTHES: *A kihágások és felsőbbirósági határozatok* (1931) *op.cit.* I. kötet - 72.p.
- ¹¹³⁴ *Loc.cit.* 73.p.
- ¹¹³⁵ SUBA: *Dunai hajózás és vízirendészet 1922-1939.* (2018) *op.cit.* 153.p.
- ¹¹³⁶ BEBESI: *A balatoni vízi csendőrség* (2013) *op.cit.* 193-197.p
- ¹¹³⁷ SOM: *A Magyar Királyi Folyamórség (határ)átléptető-bélyegzői* (2009) 100-104.p ; KESERŰ: *Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig.* (1996) 35-39.p. ; PARÁDI: *A polgári magyar állam határőrizete.* (2018) 76-77.p.
- ¹¹³⁸ CSONKARÉTI – BENCZÚR: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkgig 1870-1945.* (1991) *op.cit.* 199-202.p.
- ¹¹³⁹ A Magyar Királyi Rendőrség kötelékében 8 révkapitányság működött Baja, Gönyű, Komárom, Mohács, Szeged, Szolnok, Újvidék és Vác székhellyel. - 1939/II.tc. *op.cit.* ; BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* (1942) *op.cit.* 144-149.p., 459-461.p.
- ¹¹⁴⁰ CSONKARÉTI – BENCZÚR: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkgig 1870-1945.* (1991) *op.cit.* 150-157.p.
- ¹¹⁴¹ 71.900/1939. BM r. ; 74.500/1939. BM r. ; 1939/II.tc. *op.cit.* 80. §. (2) bek.
- ¹¹⁴² 407/1940. BM. r.
- ¹¹⁴³ A folyamrendészeti teendők legteljesebb, leginkább kiforrott szabályozását, valamint a legrészletesebb ellenőrző hatósági feladatokat a vizsgált korszakban a 93.880/1942. BM r. tartalmazta.
- ¹¹⁴⁴ CSAPÓ: *Csendőrség és közigazgatás* (1999.) *op. cit.* 497-505.p.
- ¹¹⁴⁵ VEDŐ: *A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége* (2018) *op. cit.* 80-85.p.
- ¹¹⁴⁶ SZUT-1881. *op.cit.* 22. § 13-14.pont
- ¹¹⁴⁷ *Loc.cit.* 86.§ feladatok vízáradáskor
- ¹¹⁴⁸ SZUT-1900 *op.cit.* 27.§
- ¹¹⁴⁹ SZUT-1912 *op.cit.* II.fej. 27.§

- ¹¹⁵⁰ SZUT-1924. *op.cit* 2.§
- ¹¹⁵¹ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003.) *op.cit.* 44-58.p. ; SALLAI: *A határszéli csendőrség fegyverhasználat* (1997) 88-89.p.
- ¹¹⁵² SZUT-1924. *op.cit.* 40. § 231.
- ¹¹⁵³ *Loc.cit.* 48. § 263. pont
- ¹¹⁵⁴ *Loc.cit.*, 49. § 264-265. pont
- ¹¹⁵⁵ SZUT-1927. *op.cit.* 49. § 9. pont
- ¹¹⁵⁶ *Loc.cit.* 60.§ Vadászat és halászat ellenőrzése; 61.§. Vasút- és hajóállomáson teljesített szolgálat.
- ¹¹⁵⁷ SZUT-1941. *op.cit* Függelék 1-9.§
- ¹¹⁵⁸ BEBESI: *A balatoni vízi csendőrség* (2013) *op.cit* 193-195.p.
- ¹¹⁵⁹ NÉMETHY: *A közrendészet a nyomozási eljárás.* (1907) 2-4.p.
- ¹¹⁶⁰ REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980) *op.cit.* 181-183.p.
- ¹¹⁶¹ PARÁDI Ákos: *A magyar vízi csendőrség* (2018) *op.cit* 78.p.
- ¹¹⁶² 2.165/1942. BM r ; CSUKA: *Vízi őrsünk szolgálatából* (1943) 14.p.
- ¹¹⁶³ A hajók a Csendőr I, Csendőr II, Csendőr III. voltak. A 3 hajó közül jelen pillanatban, eredeti állapotában már csak egy található meg, Balatonalmádiban. A Csendőr I. a hátsó részén (tükörfalnál) 1945-ben találatot kapott és elsüllyedt. A Csendőr II. és Csendőr III. hajókat a vízi csendőrök Révfülöp előtt a kis vízen akarattal elsüllyesztették, hogy ne juthasson az ellenség kezére. 1946-ban lelkes fiatalokból álló csoport felmérte a helyzetüket és mindkét hajót üzemképes állapotba hozták. A Csendőr III. hajót, a megalakuló balatoni révkapitányság első hajója lett, Zója néven. A másik hajót vontatási és egyéb célokra használták. – BEBESI: *A balatoni vízi csendőrség* (2013) *op.cit* 193-195.p.
- ¹¹⁶⁴ PARÁDI Ákos: *A magyar vízi csendőrség* (2018) *op.cit.* 78-80.p. ; BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* (1942) *op.cit* II. köt. 712.p.
- ¹¹⁶⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 100.p.
- ¹¹⁶⁶ PARÁDI Ákos: *A magyar vízi csendőrség* (2018) *op.cit.* 79-80.p.
- ¹¹⁶⁷ BEBESI: *A balatoni vízi csendőrség* (2013) *op.cit* 196.p.
- ¹¹⁶⁸ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 62.p.
- ¹¹⁶⁹ A légi csendőrség témakörét részletesen OLASZ Lajos dolgozta fel több művében, ezért bemutatására csak a legszükségesebb mértékben kerül sor. - OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon.* (2013) *op.cit.* ; OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015) *op.cit.* ; OLASZ (2014) *op.cit.* ; OLASZ (2015) *op.cit.*
- ¹¹⁷⁰ MADARÁSZ (1925) 15-16.p.
- ¹¹⁷¹ *Közigazgatási jogszabályok gyűjteménye* (1932) 1047-1049.p.
- ¹¹⁷² OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015) *op.cit.* 137-139.p.
- ¹¹⁷³ 1918. november elején, magyar területen nyolc kiképző repülő pótszázad, egy léghajós század és egy léghajós pótszázad, egy vízi repülő pótszázad, két anyagszertár, egy repülőgép-javítóműhely, két hadtáptelep és két leszerelő állomás működött. A csapatoknál 154, a többi intézménynél mintegy 330, többségében elhasznált repülőgép volt. A délvidéki és erdélyi repülőtereket és műszaki bázisokat azonban az előre nyomuló szerb és román erők már közvetlenül fenyegették, rövid időn belül ezek többsége idegen kézre került. – HIM HL I. 41 - 4013/1921.
- ¹¹⁷⁴ OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015) *op.cit.* 138.p.
- ¹¹⁷⁵ A légi rendőr osztály elsősorban együléses vadászgépekkel, a légi posta osztály kétüléses felderítő gépekkel rendelkezett. - CSANÁDI – NAGYVÁRADI – WINKLER: *A magyar repülés története.* (1977) 110-111.p.
- ¹¹⁷⁶ 1918. november 12-én kiadták a légügyi vezető szervekre és a repülő csapatokra vonatkozó hivatalos szervezési rendeletet. Ez 13 repülő osztály felállításával számolt, melyet két repülő csoportparancsnokság fogott össze. Az I. (budapesti) repülő csoporthoz tartozott a mátyásföldi, az albertfalvai és a rákosi repülő osztály, valamint a szombathelyi, a pozsonyi és a kaposvári repülő osztály. A II. (aradi) repülő csoport állományát a két aradi, a szegedi, a ténylegesen Debrecenben állomásozó miskolci, a beregszászi (székely repülő osztály) és az ideiglenesen Nagyenyedre áttelepített kolozsvári repülő osztály képezte. - OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015) *op.cit.* 139.p.
- ¹¹⁷⁷ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op.cit.* 18.p.
- ¹¹⁷⁸ A Légi Rendőrség tevékenységét aligha lehetett klasszikus légirendészetnek nevezni, ami gyakorlatilag „légi közlekedésrendészetet” jelent. - CSEH (*et al.*): *Légi rendészet* (1985) 4.p.
- ¹¹⁷⁹ OLASZ: *A légi csendőrség Magyarországon* (2015) *op.cit.* 142.p.
- ¹¹⁸⁰ *Loc.cit.* 143.p.
- ¹¹⁸¹ A román megszállás súlyos károkat okozott a magyar repülésügynek. A megszállók 353 vagon repülőanyagot szállítottak el az országból, közte 305 gépet, nagy mennyiségű egyéb felszerelést,

repülőszárkányt, motort, műszaki berendezéseket. A légierő és a repülőipar kára meghaladta a 95 millió aranykoronát. – HIM HL I. 41. - 7486/1922.

¹¹⁸² A békeszerződés érvénybe lépését követően, 1921 őszén a SZKEB Légügyi Ellenőrző Bizottsága megkezdte a Magyarországon található repülőanyag megsemmisítését, illetve elszállítását. Az év végéig 119 gépet és 77 motort semmisítettek meg, jelentős mennyiségű szakfelszereléssel és gyártóberendezéssel együtt. Lebontattak 7 hangárt és számos más reptéri létesítményt.

¹¹⁸³ ALKÉR – AMBRÓZY: *A Magyar Békeszerződés, és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata.* (1921) 54., 60., 63.p.

¹¹⁸⁴ OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon (2015) *op.cit.* 146.p

¹¹⁸⁵ 10.270/1922. ME. r 1. §

¹¹⁸⁶ HADNAGY: A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége (2006) 115.p. ; KUNÁR – MOYS (2010) *op.cit.* 42.p

¹¹⁸⁷ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* (2012) *op.cit.* 62.p.

¹¹⁸⁸ 45.332/1924. KM r. ; 48.797/1925. KM r. ; 158.494/1927. BM r.

¹¹⁸⁹ OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon (2015) *op.cit.* 146.p

¹¹⁹⁰ 45.179/1924. KM r.

¹¹⁹¹ 45.264/1924. KM. r. ; *Közigazgatási jogszabályok gyűjteménye* (1932) *op.cit.* 1047-1049.p.

¹¹⁹² 1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Szeged, 6. Debrecen, 7. Miskolc

¹¹⁹³ KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002) *op.cit.* 59., 164.p.

; MOYS: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész. (2001) 109-118.p

¹¹⁹⁴ OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon (2015) *op.cit.* 149.p.

¹¹⁹⁵ A szomszédos Ausztriában a jogosulatlan légtérhasználat megakadályozására és más rendészeti feladatok ellátására 1933-ban légi rendőrséget hoztak létre, és felállítottak egy 5 gépes karhatalmi repülő századot. Az osztrák intézkedés komolyabb nemzetközi fellépést nem váltott ki, így légi csendőrség megszervezése mellett döntött 1935-ben Csehszlovákia is. A kezdetben 5 (majd 1939-ben már 15) csendőr repülő osztagot katonai gépekkel szerelték fel, és elsősorban határmenti légtér-ellenőrzési és légi rendészeti feladatokra alkalmazták. 1939-ben már 66 géppel tevékenykedtek. – HIM HL I. 41. - 270/1935.

¹¹⁹⁶ HIM HL I. 75. - 1577/1936., 1325/1937.

¹¹⁹⁷ OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon (2015) *op.cit.* 140-144.p.

¹¹⁹⁸ Budaörs, Csepel, Mátyásföld, Ferihegy, Győr, Pécs, Kassa, Ungvár, Aknaszlatina

¹¹⁹⁹ Elhelyezési kimutatás (1942) 110.p.

¹²⁰⁰ Az I. körzetbe a dél-alföldi, a II. körzetbe a tiszántúli régió, a III. körzetbe az ország északkeleti része és Kárpátalját tartozott. Észak-Magyarország többi része, Budapest térsége és az egész Dunántúl a IV. légi csendőr körzetbe tartozott. Az 1. repülőosztág működési területe az I. légi csendőr körzet (döntően a Duna-Tisza köze), a 2. repülőosztág a II. körzet (a délkeleti országrész) volt. Mindkét egység Szolnokon állomásozott. A III. légi csendőr körzetben (az északkeleti országrészben) tevékenykedő 3. repülőosztág bázisa Nyíregyháza volt. A 4. repülőosztág Budaörsről működött. Elsődleges feladata a légi forgalom ellenőrzése volt, illetve határellenőrző repüléseket végzett a IV. légi csendőr körzet területén. Az 5. osztag szintén Budaörsön állomásozott és központi tartalékként szolgált, illetve szükség esetén közbiztonsági feladatokra lehetett igénybe venni. A repülő egységek személyi állományába 8 tisztt és 42 fő legénység tartozott. - HIM HL I. 75. - 3655/1940

¹²⁰¹ 45.264/1924. KM. r. *op.cit.* ; 2.790/1939. ME. r. ; 113.284/ 1942. HM r.

¹²⁰² HIM HL I. 75. - 3655/1940.

¹²⁰³ OLASZ: A rendvédelmi erőik harca a szovjet ejtőernyős partizánok ellen (2018) 71-96.p.

¹²⁰⁴ Elhelyezési kimutatás (1944.) 127-130.p

¹²⁰⁵ Ez alatt természetesen nem a katonai cselekményekre való képességet kell érteni, hiszen a testület nem a külső ellenséggel történő fegyveres harc megvívására jött létre. A testület e vonásának köszönhetően a katonai szervezettséget igénylő feladatok (pl.: határőrizeti, tábori csendőri, karhatalmi, stb.) eredményes végrehajtása mellett képes volt hatékony nevelő tevékenységet is kifejteni személyi állományára vonatkozóan.

¹²⁰⁶ A tábori csendőrség működési tapasztalatait szintén figyelembe vettem, de hatását a teljes testület fejlődésére vonatkozóan csak közvetett módon érvényesíthette, így nem tartozik e körbe.

¹²⁰⁷ Egyes kutatási eredmények jelenleg az „RHRTM51 A határellenőrzés fejlődésének története” című tantárgyában jelennek meg.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

A jegyzetekben, valamint a forrás- és irodalomjegyzékben alkalmazott jelzések:

<i>op.cit.</i> – <i>opus citatum</i>	= már hivatkozott mű újbóli hivatkozása
<i>loc.cit.</i> – <i>loco citato</i>	= két egymást követő jegyzetben ugyanarra a műre hivatkozás
<i>idem</i> (nőnemben <i>eadem</i>)	= két egymást követő jegyzetben ugyanannak a szerzőnek két különböző művére hivatkozás
<i>s.l.</i> – <i>sine loco</i>	= (hely nélkül) a kiadás helyének hiánya
<i>s.a.</i> – <i>sine anno</i>	= (év nélkül) a kiadás idejének hiánya
<i>s.n.</i> – <i>sine nomine</i>	= (kiadó nélkül) kiadó nevének hiánya
<i>p.</i> – <i>pagina</i>	= oldal
<i>et al.</i> – <i>et alii</i>	= (és mások) Háromnál több szerző esetén csak az első szerző neve került feltüntetésre

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK, ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KIADVÁNYOK

ALKÉR – AMBRÓZY: <i>A Magyar Békeszerződés, és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata.</i> (1921) (1183)	ALKÉR Kálmán – AMBRÓZY Gyula (szerk.): <i>A Magyar Békeszerződés, és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata.</i> Budapest, 1921., „Ordo” Törvény- és Rendeletár, 333 p. /Az Ordo törvénytára, 4./ ISBN: -
BALLA: <i>Monográfia a rendészetről</i> (2016) (66)	BALLA Zoltán: <i>Monográfia a rendészetről,</i> – Budapest, 2016., Rejtjel Kiadó, 123 p., ISBN: 978-963-7255-98-4
BARCY – SOMOGYI: <i>A királyért és a hazáért. A Magyar Királyi Honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918.</i> (1990) (387)	BARCY Zoltán – SOMOGYI Győző: <i>A királyért és a hazáért. A Magyar Királyi Honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868-1918.</i> Budapest, 1990, Corvina, 244. p. ISBN 963-13-2770-1
BAUMGARTNER: <i>A magyar vasúti jog vázлата</i> (1905) (992; 995; 996)	BAUMGARTNER Nándor: <i>A magyar vasúti jog vázлата,</i> Budapest, 1905., Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 62.p. ISBN: -

- BENCSEK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945* (2003)
(43; 833; 842)
- BENCSEK Péter: *A magyar úti okmányok – története 1867-1945*, Budapest, 2003., Tipico Design Kft, 179.p. ISBN 963-7623-33-7
- BERKÓ: *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* (1928)
(303; 751)
- BERKÓ István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* Budapest, 1928, Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, 92 p. ISBN: -
- BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* (1942)
(581; 1139; 1164)
- BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, I.köt. 1-299.p. , II.köt. 300-594.p. ISBN: -
- BORBÍRÓ *et. al.* (szerk.): *Kriminológia* (2016)
(5)
- BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*, Budapest, 2016., Wolters Kluwer, 1031.p. ISBN 978-963-295-605-3
- BORNEMISSZA: *Magyar hajóhadak a Dunán* (1928)
(1082; 1111)
- BORNEMISSZA Félix: *Magyar hajóhadak a Dunán.* Budapest, 1928, Turcsány Kiadó, 168 p. ISBN: -
- BOTOS: *A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig.* (1995)
(251)
- BOTOS János: *A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig.* Budapest, 1995., BM Kiadó, 95.p. ISBN: 963-8036-19-2
- CHRISTIÁN: *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség* (2011)
(82)
- CHRISTIÁN László: *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség*, Győr, 2011., Universitas–Győr Nonprofit Kft, 234.p ISBN: 978-963-9819-65-8
- CLAUSEWITZ: *Vom Kriege. [A háborúról.]* (1917)
(784)
- CLAUSEWITZ, Karl von: *Vom Kriege. [A háborúról.]* Ford.: HAZAI Samu, Budapest, 1917, Atheneum, 586 p. ISBN: -
- CZAGA: *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)* (1995)
(1002)
- CZAGA Viktória *et.al.* (szerk.): *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)*, Budapest, 1995., BRFK, 578.p. ISBN: 963-03-3992-7
- CZÉRE: *A vasút története* (1989)
(987)
- CZÉRE Béla: *A vasút története.* Budapest, 1989., Corvina Kiadó, 283.p. ISBN: 963-13-2611-X
- CSANÁDI – NAGYVÁRADI – WINKLER: *A magyar repülés története.* (1977)
- CSANÁDI Norbert – NAGYVÁRADI Sándor – WINKLER László: *A magyar repülés története.*

- (1175) Budapest, 1977, Műszaki Könyvkiadó, 387 p.
HU-ISBN 963-10-1767-2
- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (1999)
(27; 155; 162; 173; 361; 389; 419; 432; 476; 666; 675; 680)
- CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 186.p. ISBN 963-9079-40-5 /Pannónia Könyvek/ ISSN 0237-4277
- CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi bizottság* (2007)
(127; 973)
- CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi bizottság,* Budapest, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, ISBN 978-963-9498-87-7, 207 p. /Pannónia könyvek/ ISSN 0237-4277
- CSEH (et al.): *Légi rendészet* (1985)
(1178)
- CSEH István – GIDÁLI József – HEGYI Ferenc – KISS Béla – KOVÁCS József: *Légi rendészet,* Pécs, 1985., BM Könyvkiadó, 335 p. ISBN: -
- CSIBA – KOLTAI – MEZEI: *A 125 éves MAV 1868–1993* (1993)
(971)
- CSIBA Jozsef – KOLTAI Mariann – MEZEI Istvan (szerk.): *A 125 éves MAV 1868–1993.* Budapest, 1993., MAV Rt. Vezérigazgatósága, 250 p. ISBN: -
- CSIZMADIA: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* (1976)
(353; 382)
- CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia, 560.p. ISBN 963-05-0713-7
- CSONKARÉTI – BENCZÚR: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőikig 1870-1945.* (1991)
(1111; 1123; 1138; 1140)
- CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőikig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó, 291 p. ISBN 963-32-7153-3.
- EGYED: *A közigazgatási tisztviselők képzése és képesítése.* (1936)
(352)
- EGYED István: *A közigazgatási tisztviselők képzése és képesítése.* Budapest, 1936, Pápai Nyomda, 125.p. ISBN: -
- ENDRÓDY: *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt* (1898)
(197)
- ENDRÓDY Géza: *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt,* Gyula, 1898., Dobay János Könyvnyomdája, 36. p. ISBN: -

- ERNYES: *A Magyar Rendőrség története I.* (2002) – ERNYES Mihály: *A Magyar Rendőrség története I.* Budapest, 2002, Belügyminisztérium, 342.p. ISBN 963-9208-14-0
(390)
- FARKAS: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* (1969) – FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* Budapest, 1969., Akadémia, 428 p. ISBN: -
(770)
- FOSDICK: *European Police Systems* (1915) – FOSDICK B. Raymond: *European Police Systems*, New York (USA), 1915., The Century Co., 421.p. ISBN: -
(68)
- FRISNYÁK: *Volt egyszer egy vasút...* (2009) – FRISNYÁK Zsuzsa: *Volt egyszer egy vasút...* Budapest, 2009., Indóház Lap- és Könyvkiadó, 299.p. ISBN:978-963-88145-1-7 /Képes história I./
(982)
- GÁL: *Helyszíni eljárás* (1939) – GÁL Dániel: *Helyszíni eljárás*, Szombathely, 1939. Martineum, 238.p. ISBN: -
(934)
- GERŐ: *Magyar polgárosodás* (1993) – GERŐ András: *Magyar polgárosodás.* Budapest, 1993., Atlantisz, 434.p. ISBN 963-7978-33-x
(199)
- GÖNCZÖL *et. al.* (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia* (2006) – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia.* Budapest, 2006., Complex Kiadó és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 708.p., ISBN 963-224-892-9
(5)
- HAJMA: *A katonai felderítés és hírszerzés története.* (2001) – HAJMA Lajos: *A katonai felderítés és hírszerzés története.* Budapest, 2001, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 52 p. ISBN: -
(596)
- HEGEDŰS Lóránt: *A mai világ képe, Gazdasági élet* (1938) – HEGEDŰS Lóránt (szerk.): *A mai világ képe, Gazdasági élet*, III. kötet, Budapest, 1938., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 526 p. ISBN: -
(972)
- HEGEDŰS – LENGYEL – SZAKÁCS: *A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig* (2005) – HEGEDŰS Róbert – LENGYEL László – SZAKÁCS Gábor: *A csendőrlaktanyától a BM Nemzetközi Oktatási Központig*, Budapest, 2005., BM NOK, 194.p. ISBN 963-9208-23-X
(30; 329; 338)

- HEWITT: *British Police Administration* (1965)
(79)
- HOLLÓS: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* (1971)
(19)
- HÓMAN – SZEKFŰ: *Magyar történet* (1939)
(64)
- HORVÁTH Ferenc: *Száz éves a Szolnok-Kiskunfélegyháza vasútvonal (1897-1997).* (1997)
(988)
- KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* (2002)
(29; 344; 357; 421; 521; 630; 728; 1177; 1193)
- KATONA:
Közbiztonságvédelem Magyarországon az I. világháborúig (1984)
(20)
- KELEMEN: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867–1949.* (2017)
(240)
- KIRÁLY – KÁDÁR – BÓDY: *Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásokról.* (1935)
(442)
- KMETY: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve* (1905)
(477)
- KOCZKA: *A magyar híradótiszt-képzés története (1931–2008)* (2008)
- HEWITT William: *British Police Administration*, Springfield (USA), 1965., Charles C. Thomas Publisher, 376.p. ISBN 978-113-5808-63-1
- HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* Budapest, 1971, Kossuth, 428 p. ISBN: -
- HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula, *Magyar történet*, V. kötet, Budapest, 1939, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, , 838.p. ISBN: -
- HORVÁTH Ferenc: *Száz éves a Szolnok-Kiskunfélegyháza vasútvonal (1897-1997).* Szeged, 1997., MÁV Rt. Vezérigazgatósága, 71 p. ISBN: -
- KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, – Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 175 p. ISBN 963-90-7982-0. /Pannon Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.
- KATONA Géza: *Közbiztonságvédelem Magyarországon az I. világháborúig.* Budapest, 1984., BM Könyvkiadó, 174.p. ISBN: -
- KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867–1949.* Budapest, 2017. Gondolat Kiadó, 270.p ISBN 978-963-693-763-8
- KIRÁLY József – KÁDÁR Gyula – BÓDY Vilmos: *Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásokról.* Budapest, 1935., Madách Nyomda. 141 p. ISBN: -
- KMETY Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve, Második könyv: a magyar közigazgatás ügyeiről s azok jogáról.* Budapest, 1905., Politzer-féle könyvkiadóvállalat, 891.p. ISBN: -
- KOCZKA Ferenc (szerk.): *A magyar híradótiszt-képzés története (1931–2008),*

- (945) Budapest, 2008., Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 156.p. ISBN: 978-963-7060-56-4
- KOCSIS- KOCSIS: *A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.* (2012) (31; 369; 372) – KOCSIS Tibor – ifj. KOCSIS Tibor: *A Magyar Királyi Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867-1945.*, Szombathely, 2012., DOC Hungary Kft., 554. p. ISBN 978-963-08-6046-8
- KÓSA: *Fürdőélet a Monarchiában* (1999) (977) – KÓSA László: *Fürdőélet a Monarchiában.* – Budapest, 1999., Holnap Kiadó, 270 p. ISBN: 963-346-335-1
- KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2009) (53; 222; 223; 225; 259; 262; 265; 266; 280; 287; 288; 289; 292; 294; 296; 297; 298; 619; 1061; 1063) – KOVÁCS Zoltán András: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.*, Gödöllő, 2009., Attraktor, 373.p. ISBN: 978-963-98-5733-9
- KOZÁRY: *Nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a második világháborúig.* (2012) (439) – KOZÁRY Mónika: *Nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a második világháborúig.* Budapest, 2012, Gondolat, 366 p. ISBN: 978-963-69-3459-0. /Társadalombiztosítási Könyvtár/ ISSN 2063-2479.
- KÖVENDY: *Csendőrök a Kárpátokon* (1953) (16) – KÖVENDY Károly: *Csendőrök a Kárpátokon.* 1953, A szerző kiadása, 112 p. ISBN: -
- KÖVENDY: *A Magyar Királyi Csendőrség a törvény és rend szolgálatában 1881-1945. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.* (1973) (17) – KÖVENDY Károly (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség a törvény és rend szolgálatában 1881-1945. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.* Torontó, 1973, Sovereign Press, 431 p. ISBN: -
- MADARÁSZ: *A levegő meghódítása, a léghajózás és géprepülés története kezdettől a mai napig* (1925) (1170) – MADARÁSZ László: *A levegő meghódítása, a léghajózás és géprepülés története kezdettől a mai napig,* Budapest, 1925., Világirodalom Könyvkiadóvállalat, 392.p. ISBN: - /A hat világrész, Utazások és felfedezések XX./
- MÁRTONFFY: *A közszolgálat utánpótlása és a gyakorlati közigazgatási vizsgáról szóló törvény magyarázata* (1937) – MÁRTONFFY Károly: *A közszolgálat utánpótlása és a gyakorlati közigazgatási vizsgáról szóló törvény magyarázata.* Budapest, 1937.², Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet, 335. p. ISBN: -

(349)

MEZEY: *Magyar alkotmánytörténet.* (2003) (215; 218)

MEZEY Barna (szerk) *Magyar alkotmánytörténet.*, Budapest, 2003 Osiris Kiadó, 284.p. – ISBN: 963-389-532-4

MISKOLCZY – PINCZÉS: *Büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről. A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a magyar királyi csendőrség számára.* (1940)

MISKOLCZY Ágost – PINCZÉS Zoltán: *Büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről. A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a magyar királyi csendőrség számára.* I. kötet, Budapest, 1940, Stádium, 1173 p. ISBN: -

(231)

MÓCZÁR: : *A magyar állami tisztviselők nyugdíjazásának története és a nyugdíjtörvény magyarázata.* (1903)

MÓCZÁR Elemér: *A magyar állami tisztviselők nyugdíjazásának története és a nyugdíjtörvény magyarázata.* Budapest, 1903, Központi Községi Nyomda, 123.p. ISBN: -

(432)

NAGY - PISZTRAI - TÓTH - ZIMONYI: *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története (az őshazától 1949-ig).* (1984)

NAGY Sándor - PISZTRAI László - TÓTH József - ZIMONYI István: *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története (az őshazától 1949-ig).* Budapest, 1984., Zrínyi Katonai Kiadó és Mn Hadtápfőnökség, 631.p. ISBN: -

(477)

NEUBAUER: *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1924.* [Az osztrák csendőrség 1849-1924.] (1925)

NEUBAUER Franz: *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1924.* [Az osztrák csendőrség 1849-1924.] Bécs, 1925, Steiermarkische Landesdruckerei, 600 p. ISBN: -

(90)

NÉMETHY: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* (1900)

NÉMETHY Ferenc: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.*

I. köt. *A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, jogai, szolgálati teendői és eljárása*

II. köt. *A Magyar Királyi Csendőrség viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.*

(8; 178; 232; 458; 527; 529; 554; 669)

Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda, 56; 106. p. ISBN: - /Közigazgatási Könyvtár./

O'SVÁTH: *Zsandár kell-e vagy pandur?* (1875)

O'SVÁTH Pál: *Zsandár kell-e vagy pandur? : Vélemény-nyilvánítás aziránt, hogy a magyar rendőrség miként szerveztessék?* Nagyvárad.

(152)

1875., Hügel Ottó Könyvnyomdája, 147.p.
ISBN: -

O'SVÁTH: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.* (1905)

(9; 128)

O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.* Budapest, 1905, Községi-nyomda, 155. p. ISBN: -

PALLOS – TORBÁGYI – TÓTH: *A magyar pénz története a kezdetektől napjainkig* (2012)

(452)

PALLOS Lajos – TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba: *A magyar pénz története a kezdetektől napjainkig.* Budapest, 2012., Kossuth Kiadó – Magyar Nemzeti Múzeum, 176.p ISBN: 978-963-09-7235-2.

PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* (1984)

(611; 793; 799; 808; 811)

PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség, 91 p. ISBN: -

PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* (1987)

(798; 814; 815; 821)

PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség, 123.p. ISBN: -

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (1996)

(24; 84; 85; 91; 122; 339; 342; 388; 626; 657; 791)

PARÁDI József *et.al.* (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996.², Tipico Design Kft., 317 p. ISBN 963-04-6215-X.

PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben* (2003)

(40; 326; 609; 794; 820; 1051)

PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design, 186 p. ISBN 963-76-2331-0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században 2./ HU-ISSN -

PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben* (2003)

(817; 846)

PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben,* Budapest 2003. Tipico Design Kft., 266 p. ISBN 963 7623 32 9 /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században 3./

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (2012)

(33; 65; 88; 160; 165; 241; 245; 307; 308; 337; 340; 359; 367; 422; 475; 486; 515; 533; 586; 616; 634; 665; 670; 754; 950; 962; 968; 1165, 1168, 1187)

PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 281 p. ISBN 978-963-08-4794-0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége 2./ HU-ISSN 2062-8447.

- PARÁDI – PARÁDI:
Rendvédelmünk 1867-1945.
(2006)
(594)
- PARÁDI – SUBA – VEDÓ: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.* (2011)
(41; 809; 813)
- PARÁDI – VEDÓ: *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944*
(2018)
(62)
- PAYNE: *The Police State of Napoleon Bonaparte* (1966)
(67; 69)
- PILCH: *A hírszerzés és kémkedés története.* (1936)
(597)
- PINCZÉS: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a Magyar Királyi Csendőrség számára.* (1937)
(650; 655)
- PRESZLY: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* (1920)
(11; 88; 91; 101; 158; 159; 161; 178; 305; 394; 486; 587)
- PRESZLY: *A csendőrség úttörői.* (1926)
(12)
- RADA: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945.* (1998)
(176; 379)
- PARÁDI Ákos – PARÁDI József:
– *Rendvédelmünk 1867-1945.* Budapest, 2006, Rendőrtiszti Főiskola, 81 p. ISBN 963-06-0281-4.
- PARÁDI József - SUBA János - VEDÓ Attila: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.*
– Budapest, 2011., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 136.p. ISBN 978-963-08-1708-0 /A magyar rendvédelem-történet öröksége/
- PARÁDI József - VEDÓ Attila (szerk.): *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944.,*
– Budapest, 2018. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 336.p. ISBN: 978-615-80-3092-2 /A magyar rendvédelem-történet forrásai 1./ ISSN: 2560-0532.
- PAYNE Howard: *The Police State of Napoleon Bonaparte,* Seattle (USA), 1966., University of Washington Press, 340.p. ISBN: -
- PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története.* Budapest, 1936, Franklin, I.köt. 366 p., II.köt. 402 p., III.köt. 386 p. ISBN: -
- PINCZÉS Zoltán et.al. (szerk): *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a Magyar Királyi Csendőrség számára.* II. kötet, Budapest, 1937., Stádium, 1844.p. ISBN: -
- PRESZLY Lóránd: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat, 142 p. ISBN: -
- PRESZLY Lóránd: *A csendőrség úttörői.* Budapest, 1926, Hírlap Nyomda, 378.p. ISBN: -
- RADA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945.* I.-II. kötet Calgary-Budapest, 1998, Gálos-nyomdász, 2009.p. ISBN 963-85764-3-X

REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története* (1980)

(18; 63; 74; 86; 99; 102; 126; 159; 167; 323; 330; 368; 374; 531; 533; 535; 555; 583; 664; 669; 683; 913; 916; 1160)

RIDEGH: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása.* (1934)
(891; 903; 933)

ROTTER: *A proletárhatalom védelmében 1919* (1969)
(1019)

SARLÓS: *Közigazgatás és hatalmpolitika a dualizmus rendszerében* (1976)
(218)

SMITH: *Police Systems in the United States* (1940)
(70)

SOLTÉSZ – KÁRMÁN:
Útmutatás a bünygyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csendőrség számára. (1911)
(601; 602; 605)

SOM: *A magyar úti okmányok 1848–2012.* (2014)
(833)

SZAKÁLY: *A magyar katonai elit 1938-1945.* (1987)
(276)

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség* (1990)
(45; 317; 761; 769; 773; 774)

REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland (USA), 1980, Árpád Könyvkiadó, 552 p. ISBN 0-934214-01-8

RIDEGH Rajmond: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása.* Budapest, 1934, Stádium, 212 p. ISBN: -

ROTTER József: *A proletárhatalom védelmében 1919,* Budapest, 1969., BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség 97.p. ISBN: -

SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalmpolitika a dualizmus rendszerében,* Budapest, 1976., Akadémiai Kiadó, 277.p. – ISBN: 963-05-1004-9

SMITH Bruce: *Police Systems in the United States,* New York (USA), Harper and Brothers Publishers, 1940., 384. p. ISBN: -

SOLTÉSZ Imre – KÁRMÁN Elemér: *Útmutatás a bünygyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csendőrség számára.* Budapest, 1911, Franklin, 295.p. ISBN: -

SOM Krisztián: *A magyar úti okmányok 1848–2012.* Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 336 p. ISBN 978-963-89-8283-4

SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1938-1945.* Budapest, 1987., Magvető Kiadó, 272.p. ISBN: 963-14-1081-1

SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990., Zrínyi Katonai Kiadó, 154. p. ISBN: 963-326-560-6

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945* (2000)

(46; 587; 763; 764)

SZAKÁLY: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* (2014)

(34; 268; 615)

SZAMEL: *A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai* (1990)

(662)

SZIKINGER: *Rendőrség a demokratikus jogállamban*

(1998)

(78)

SZILÁGYI: *A magyar nemzet története* (1895)

(64)

SZILÁGYI – SZABÓ: *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig*

(1986)

(687)

SZILVÁSI: *Rendőrlaktanya a Mosonyiban 1886-1986.*

(1986)

(728)

TISZA: *Magyarország rendőrségének története a legrégibb időktől 1912-ig*

(1913)

(10; 130; 136)

VESELKÁNÉ: *Történetek Rúzsán Sándorról* (1981)

(973; 974)

VÉCSEY: *A vízjogi törvény és a vonatkozó jogszabályok*

(1902)

(1116)

SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000², Ister, 173 p. ISBN: 963-92-4324-8.

SZAKÁLY Sándor: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették,* Budapest, 2014.², Magyar Napló, 303.p. ISBN: 978-615-5465-03-1

SZAMEL Lajos: *A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai.* Budapest, 1990., Magyar Tudományos Akadémia Államtudományi Kutatások Programirodája, 30. p. ISBN: -

SZIKINGER István: *Rendőrség a demokratikus jogállamban,* Budapest, 1998., Sík Kiadó Kft., 181.p. ISBN: 963-85821-1-1

SZILÁGYI Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története.* X. kötet, Budapest, 1898. Athenaeum, 840.p. ISBN: -

SZILÁGYI János – SZABÓ Károly: *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig.* Budapest, 1986., BM Könyvkiadó, 387 p. ISBN: 963-7703-13-6.

SZILVÁSI Ferenc: *Rendőrlaktanya a Mosonyiban 1886-1986.* Budapest, 1986., BM Könyvkiadó, 209.p. ISBN: 963-7703-10-1.

TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségének története a legrégibb időktől 1912-ig.* Igló, 1913., Szepesi Lapok Nyomdája, 327 p. ISBN: -

VESELKÁNÉ GÉMES Eszter: *Történetek Rúzsán Sándorról,* Budapest, 1981., RTV-Minerva Kiadó, 230.p. ISBN: 963-223-202-X

VÉCSEY Tamás: *A vízjogi törvény és a vonatkozó jogszabályok.* Budapest, 1902, Franklin-Társulat, 230 p. ISBN: -

ZAY: *Főispán vagy megyei főnök? Adalék a közigazgatási reformhoz* (1890)

(214)

ZELOVICH: *A magyar vasutak története* (1925)

(969)

ZSOLDOS: *Néhány szó a honi közbátorságról* (1838)

(151)

ZSOLDOS: *A szolgabírói hivatal* (1844)

(151)

TANULMÁNYOK

A Magyar Királyi Csendőrség története (1933)

(13; 767)

ARTNER: *Hírszerzés a dualizmuskori Magyar Királyságban.* (2012)

(599; 610)

ARTNER: *Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége* (2012)

(47; 758; 771)

ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai* (2013)

(60; 469; 920; 1110; 1130)

BALLA József: *A határforgalom-ellenőrzés tartalmi változásai 1990-ig* (2017)

(833)

ZAY Albert: *Főispán vagy megyei főnök? Adalék a közigazgatási reformhoz.* Budapest, 1890., Légrády Testvérek, 50.p. ISBN: -

ZELOVICH Kornél: *A magyar vasutak története.* Budapest, 1925., Németh József Technikai Könyvkereskedése, 139 p. ISBN: -

ZSOLDOS Ignác: *Néhány szó a honi közbátorságról,* Pest, 1838., Tratter-Károlyi, 15 p. ISBN: -

ZSOLDOS Ignác: *A szolgabírói hivatal.* Pápa, 1844. s.n. 187 p. ISBN: -

A Magyar Királyi Csendőrség története. – *(Különlenyomat a Csendőrségi Lapok 1933. évi 4. számából).* Budapest, 1933, Stádium. 23 p.

ARTNER Ramona: *Hírszerzés a dualizmuskori Magyar Királyságban.* – *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26. sz. 19-26.p. ISSN: 1216-6774.

ARTNER Ramona: *Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége.* – *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények,* XIII. évf. (2012) 1. sz. 443-452.p ISSN: 1589-1674

ARTNER Ramóna – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közlekedési szakszolgálati ágai.*

– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30. sz. 23-39.p. ISSN: 1216-6774

BALLA József: *A határforgalom-ellenőrzés tartalmi változásai 1990-ig,* – *Hadtudományi Szemle,* X. évf. (2017) 2. szám 295-316. p. ISSN: 2060-0437

- BEBESI: A balatoni vízi csendőrség (2013)
(57; 1136; 1158; 1163; 1167)
- BENCSEK: Az útlevelügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (2000)
(844)
- BENCSEK: A Magyar Királyság útlevelei, kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában (2006)
(827)
- BENCSEK: A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914. (2007)
(825)
- BENCSEK: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941. (2007)
(1121)
- BENCSEK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915 (2009)
(824)
- BORNEMISSZA: Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban. (1943)
(1082)
- BEBESI Zoltán: A balatoni vízi csendőrség,
– *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* XXII. évf. (2013) 39-40-41-42.sz. 193-197.p ISSN: 1216-6774
- BENCSEK Péter: Az útlevelügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903-1941),
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000), 11. sz. 15-18.p. ISSN: 1216-6774
- BENCSEK Péter: A Magyar Királyság útlevelei, kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában,
– *Határrendészeti Tanulmányok* III. évf. (2006) 1. különszám, Budapest, 2006. 79-83.p. ISSN: 1786-2345.
- BENCSEK Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914.,
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 13-31.p ISSN: 1216-6774
- BENCSEK Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 16.sz. 21-30.p. ISSN: 1216-6774.
- BENCSEK Péter: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 13-37. p. ISSN: 1216-6774
- BORNEMISSZA Félix: Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban.
– In: SZENDY Károly et al. (szerk.): *A hetvenéves Budapest.* Budapest, 1943., Vármegyei Szociográfiák Kaidóhivatal. 291.p. ISBN: - ; 91-94.p.

- BOTOS: A belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. (2007) (205) – BOTOS János: A belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XIII. évf. (2007.) 16. sz. 52-55.p. ISSN: 1216-6774
- BUZÁS: A hivatásos jogviszonnyal összefügg alapjogi korlátok történeti előzményei 1881–2015. (2020) (364) – BUZÁS Gábor: A hivatásos jogviszonnyal összefügg alapjogi korlátok történeti előzményei 1881–2015. *Rendőrségi Tanulmányok*, III. évf. (2020) 4. szám 127-157.p. ISSN: 2630-8002
- CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. (1994) (25; 141;) – CSAPÓ Csaba: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIX. évf. (1994) 1. sz. 90-112.p. ISSN: 0017-6540.
- CSAPÓ: Levéltári források szógyűjteménye (1999) (7) – CSAPÓ Csaba: Levéltári források szógyűjteménye, Segédlet a Magyar Királyi Csendőrség történetének kutatásához (/1867-/1881-1914). *Ad Acta. A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve*, II. évf. (1999) 1. sz. 95-164 p. ISSN: 1417–9598
- CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás (1999) (107; 116; 147; 150; 170; 188; 192; 194; 1144) – CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás (1881-1914). *Századok*, 133. évf. (1999.), 3. sz., 497-518. p. ISSN: 0039-8098
- CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években (2000) (836; 838) – CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években, *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* X. évf. (2000), 11. sz. 19-20.p. ISSN: 1216-6774
- CSAPÓ: Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881 (2012) (25; 124; 131; 145;) – CSAPÓ Csaba: Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XXII. évf. (2012.) 25. sz 27-31.p. ISSN: 1216-6774.

CSÓKA: Csendőrség és hírszerzés 1930-1945. (1998) (48; 332; 637; 641)

DEÁK: Az osztrák abszolutizmus állama 1849-1867 (2010) (109)

ERNYES: Magyarországi rendőrségek a dualizmusban és a két világháború között (2018) (201; 204)

ESTÓK: 1849. március 4: Az olmützi oktrojált alkotmány. (1996) (113)

FORRÓ: A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése (1998) (679)

GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. (1987) (804)

GIDÓ: Vasútállomás, mint a város kapuja. Marosvásárhely és a Magyar Keleti Vasút. (2008) (975)

CSÓKA Ferenc: Csendőrség és hírszerzés 1930-1945.

- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1998.) 8. sz. 17-20.p. ISSN: 1216-6774.

DEÁK Ágnes: Az osztrák abszolutizmus állama 1849-1867.

- In: SZABÓ Pál Csaba (szerk.): *A magyar állam története 1711-2006*, Szeged, 2010., JATEPress Kiadó, 410.p. ISBN 963-9704-08-385. – 74-94.p.

ERNYES Mihály: Magyarországi rendőrségek a dualizmusban és a két világháború között.

- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XXVIII. évf. (2018.) 56. sz. 15-52.p. ISSN: 1216-6774.

ESTÓK János: 1849. március 4: Az olmützi oktrojált alkotmány.

- In: HERMANN Róbert (szerk.): *1848-1849 A szabadságharc és forradalom története* Budapest, 1996., Videopont, 464.p. ISBN: 963-8218-20-7 - 278-280.p

FORRÓ János: A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése,

- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VII. évf. (1998) 8. sz. 41-45.p. ISSN: 1216-6774.

GÁSPÁR László – PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914.

- *ZMKA Akadémiai Közlemények* XXX. évf. (1987) 134. sz. 131-151.p. ISSN: 1218-5507.

GIDÓ Csaba: Vasútállomás, mint a város kapuja. Marosvásárhely és a Magyar Keleti Vasút.

- In: BODNÁR Erzsébet – DEMETER Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII-XX. században*. Budapest, 2008., Hungarovox, 450.p. ISBN: 978-963-7504-91-4 - 124-134.

- HADNAGY: A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége (2006) (1186) – HADNAGY Imre József: A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége. *Hadtudomány*, XVI. évf. (2006) 1-2.sz. 111-124.p. ISSN: 1215-4121
- HAUTZINGER: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. (2007) (238) – HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. *Jogtudományi Közlöny*, LXII. évf. (2007) 6. szám, 263-276.p. ISSN: 0021-7166
- HEGEDŰS: A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei (2013) (61; 469; 730; 917) – HEGEDŰS Ernő: A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 89-100.p. ISSN: 1216-6774.
- HORVÁTH: A vasút funkciói és társadalmi, gazdasági hatásai Magyarországon 1920-ig. (2017) (976) – HORVÁTH Csaba Sándor: A vasút funkciói és társadalmi, gazdasági hatásai Magyarországon – 1920-ig. *Közlekedéstudományi Szemle*, LXVII. évf. (2017) 4. sz. 52-59.p ISSN: 0023 4362
- JUBA Ferenc: Belvízi rendészetünk, azaz a folyamőrség. (2004) (1123) – In: CSIHÁK György (szerk): *Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai*. Budapest-Zürich, 2004., Zürichi Magyar Történelmi Egyesület. 197.p. ISBN: 963-93-4906-2. - 195-197.p.
- KAISER: Az őrs mindennapi élete (1998) (670; 682) – KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* VII. évf. (1998) 8. sz. 46-49.p. ISSN: 1216-6774
- KESERŰ: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig. (1996) (1137) – KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7.sz. 35-45.p. ISSN: 1216-6774..
- KOVÁCS István: Jogharmonizáció vagy sem? A New Yorki Egyezmény és – KOVÁCS István: Jogharmonizáció vagy sem? A New Yorki Egyezmény és a 2012. évi C. törvény – a Büntető Törvénykönyv.,

a 2012. évi C. törvény – a
Büntető Törvénykönyv,
(2017)
(831)

KOVÁCS: A Nemzeti
Számonkérő Különítmény
(2006)
(291; 292; 293; 295; 299)

KOVÁCS: A
Belügyminisztérium
rendészeti és karhatalmi
feladatai 1920 és 1944 között
(2009)
(248; 249; 250; 251; 254;
256; 257; 258)

KOVÁCS: Államvédelmi
Központ 1942 – az első
kísérlet az egységes magyar
állambiztonsági csúciszerv
kialakítására. (2010)
(277; 278; 279; 281; 282;
284; 286)

KOVÁCS: Az ellenforradalmi
rendszer politikai
rendészetének genezise,
1919-1821. (2009)
(248)

KOVÁCS: A Magyar Királyi
Csendőrség és a Magyar
Királyi (Állami) Rendőrség
politikai osztálya(i) 1919.
augusztus – 1944. március
19. (2014)
(49; 631; 642)

KOVÁCS Zoltán András: A
Nemzeti Számonkérés
Szervezete.: A nyilas

Jogelméleti Szemle, 17. évf. (2017) 2. szám
88-106. p. EISSN: 1588-080X.

KOVÁCS Tamás: A Nemzeti Számonkérő
Különítmény
– *Múltunk* XVII. évf. (2006) 3. sz. 71-100. p.
ISSN: 0864-960X.

KOVÁCS Tamás: A Belügyminisztérium
rendészeti és karhatalmi feladatai 1920 és 1944
– között
Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, X.
évf. (2009) 1. sz. 151-161.p. ISSN: 1589-1674.

KOVÁCS Tamás: Államvédelmi Központ 1942
– az első kísérlet az egységes magyar
– állambiztonsági csúciszerv kialakítására.
Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XI.
évf. (2010) 1. sz. 339-348.p. ISSN: 1589-1674.

KOVÁCS Tamás: Az ellenforradalmi rendszer
politikai rendészetének genezise, 1919-1821.
– *Múltunk* XX. évf. (2009) 2. sz. 73-74. p. ISSN:
0864-960X

KOVÁCS Tamás: A Magyar Királyi
Csendőrség és a Magyar Királyi (Állami)
Rendőrség politikai osztálya(i) 1919. augusztus
– 1944. március 19.

– In BODA József – PARÁDI József (szerk): *A
XIX-XX. századi magyar állam
nemzetbiztonsági szervezetei*. Budapest, 2014,
Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere
Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság. 399 p. ISBN: 978-963-
08-5856-4. -141-158.p.

KOVÁCS Zoltán András: A Nemzeti
– Számonkérés Szervezete.: A nyilas
állambiztonság egy ismeretlen fejezete.

állambiztonság egy ismeretlen fejezete. (2002)
(54; 291)

Századok, 136. évf. (2002.), 5. sz., 1131-1160. p. ISSN: 0039-8098

KOVÁCS Zoltán András:
Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején (2014)
(54; 221; 223; 224; 260; 261; 263; 264)

KOVÁCS Zoltán András: Közigazgatás és hatalomgyakorlás Szálasi Ferenc kormánya idején,
Acta Scientiarum Socialium V. évf. (2014) 42. sz. 65–83.p. ISSN: 1418-7191

KOVÁCS Zoltán András:
Állambiztonság a Szálasi-kormány idején (2014)
(54; 252; 283; 285; 290; 618; 624; 1062)

KOVÁCS Zoltán András: Állambiztonság a Szálasi-kormány idején
In BODA József – PARÁDI József (szerk.): *A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei*. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 399 p. ISBN: 978-963-08-5856-4. -135-189.p..

KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói (1993)
(35; 412; 413)

KÖVESI László: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói.
RTF Főiskolai Figyelő Plusz, IV. évf. (1993) 1. sz. 130–136. p. ISSN: 0866-4404

KÖVESI: Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás. (1998)
(35; 412)

KÖVESI László: Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), VIII. évf. (1998) 9. sz. 24–25. p. ISSN: 1216-6774.

KUNÁR – MOYS: Repülőtéri csendőrség a két világháború között. (2010)
(56; 1186)

KUNÁR György — MOYS Péter: Repülőtéri csendőrség a két világháború között.
Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei, XXXV. évf. (2010) 35.sz. 41-48.p. ISSN: 1416-5287

MAGYARY: A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzése (1932)
(375)

MAGYARY Zoltán: A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzése.
In MÁRTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog történetéből. (NÉMETHY-émlékkönyv)*, Budapest, 1932, Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet. 336.p. ISBN: -

- MÁRTHA: A magyar Duna-tengerhajózás rövid története (1984) (1110)
- MOYS: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész. (2001) (1193)
- OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon. (2013) (55; 1169)
- OLASZ: A magyar légoltalom megszervezése az 1930-as években (2014) (55; 1169)
- OLASZ: Légi szuverenitás és légi ellenőrző szolgálat a HORTHY-korszakban (2015) (55; 1169)
- OLASZ: A légi csendőrség Magyarországon (2015) (55; 1169; 1172; 1174; 1176; 1179; 1180; 1184; 1189; 1194; 1197)
- OLASZ: A rendvédelmi erők harca a szovjet ejtőernyős partizánok ellen (2018)
- MÁRTHA József: A magyar Duna-tengerhajózás rövid története.
- In: SERÉNYI Péter et al. (szerk.): *A TIT – Természettudományi Stúdió Hajózástörténeti és Modellező Klubjának Évkönyve 1983*. Budapest, 1984, Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Hajózástörténeti és Modellező Klub. 134.p. ISBN: 963-4119-98-0. - 16-34.p.
- MOYS Péter: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész.
- *Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei*, XXVI. évf. (2001) 26. sz. 109-118.p. ISSN: 1416-5287.
- OLASZ Lajos: A légi csendőrség Magyarországon.
- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXIII. évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 105-120.p. ISSN: 1216-6774.
- OLASZ Lajos: A magyar légoltalom megszervezése az 1930-as években.
- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXIV. évf. (2014) 35-36-37-38.sz. 75-84.p. ISSN: 1216-6774.
- OLASZ Lajos: Légi szuverenitás és légi ellenőrző szolgálat a HORTHY-korszakban.
- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXV. évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 63-76.p. ISSN: 1216-6774.
- OLASZ Lajos: A légi csendőrség Magyarországon.
- In: PARÁDI József et al. (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*, Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 403.p. ISBN: 978-963-89-8288-9 /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok 1./ ISSN: 2415-9875. - 137-160.p.
- OLASZ Lajos: A rendvédelmi erők harca a szovjet ejtőernyős partizánok ellen (1943. augusztus – 1944. augusztus).

- (1203) *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVIII. évf. (2018) 56. sz. 71-96.p. ISSN: 1216-6774
- OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER:
A magyar állami
rendvédelmi testületek
katonai rendfokozati
rendszerei a kiegyezéstől az
ezredfordulóig (2008)
(37; 383; 386; 396; 398; 403;
408)
- OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER
Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek
katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől
– az ezredfordulóig.
*Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta
Historiae Praesidii Ordinis)* XV. évf. (2008.)
18. sz. 29-63.p. ISSN: 1216-6774.
- ŐRY : A Maréchaussée-tól a
Gendarmerie Nationale-ig
(1997)
(86, 96)
- ŐRY Károly: A Maréchaussée-tól a
Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Nemzeti
Csendőrség történelmi előzményei.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta
Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8.
sz. 75-77.p. ISSN: 1216-6774.
- PANKA: A köztisztviselők
minősítésének fejlődése.
(1914)
(378)
- PANKA Károly: A köztisztviselők
minősítésének fejlődése.
– *Közigazgatási Szemle*, I. évf. (1914) 1. sz.
254–260. p. ISSN: -
- PARÁDI Ákos: A magyar
rendvédelem civil
szerveződései (2008)
(594; 991)
- PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil
szerveződései 1867-1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta
Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008)
18.sz. 64-79.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI Ákos: Határőrizet,
rendőrség és humán
viszonyok a polgári magyar
állam két világháború közötti
időszakában (2014)
(36; 426)
- Parádi Ákos: Határőrizet, rendőrség és humán
viszonyok a polgári magyar állam két
világháború közötti időszakában.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta
Historiae Praesidii Ordinis)* XXIV. évf. (2014)
39-42. sz. 99-118.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI Ákos: A magyar vízi csendőrség.
- In: PARÁDI József et al. (szerk): *Emlékkönyv
Őry Károly születésének 85. évfordulója
tiszteletére*, Budapest, 2018, Szemere Bertalan
Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos
Társaság. 179.p. ISBN: 978-615-80-3095-3.
/Salutem, 6./ ISSN: 2416-2078. - 73-88.p.
- PARÁDI Ákos: A magyar vízi
csendőrség (2018)
(58; 1161; 1164; 1166)
- PARÁDI József: A dualista Magyarország
határőrizeti rendszerének kialakulása.
- PARÁDI: A dualista
Magyarország határőrizeti

- rendszerének kialakulása (1982) (118) – *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10. sz. 44-51.p. ISSN: 0133-6738.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve (1986) (817) – PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541-570.p ISSN: 0017-6540
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete (1992) (817) – PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* II. évf. (1992) 4. sz.. 21-28.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. (1994) (806) – PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. (1997) (89; 164; 724) – PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8. sz. 78-83.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között (2000) (834; 839) – PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között, *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 42-53.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Az európai rendvédelem története (2005) (80; 83) – PARÁDI József: Az európai rendvédelem története, *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 85-90.p. ISSN: 1216-6774
- PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. (2005) (598) – PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 91-94. p. ISSN: 1216-6774.

- PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere (2007) (375)
- PARÁDI József: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100–104. p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói (2007) (385)
- PARÁDI József: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 94–99. p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. (2007) (378)
- PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90-93. p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig (2007) (840)
- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig,
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 125-138. p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie (2008) (384)
- PARÁDI József: Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie. [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél.]
– Berlin, 2008, Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, /Beitrage aus dem Fachbereich 3 der Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin 68./
- PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945 (2008) (237; 345; 348; 411; 414; 418)
- PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 57-87. p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Elpusztított emlékhelyek (2008) (331)
- PARÁDI József: Elpusztított emlékhelyek.
– *Rendvédelem-történeti Hírlével (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* XVII. évf. (2008) 29-30. sz. 96-110. p. ISSN: 1785-3257

- PARÁDI: A csendőrség magyarországi története (2009) (90; 154; 155; 179; 207) – PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVI. évf. (2009) 19. sz. 63-87.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Tények és érzelmek egy hajdanvolt magyar rendvédelmi testület kapcsán (2009) (91) – PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdanvolt magyar rendvédelmi testület kapcsán.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 93-99.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: Csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar állam rendvédelmében (2010) (103; 105) – PARÁDI József: Csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar állam rendvédelmében.
– *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, XI. évf. (2010) 1. sz. 311-326.p. ISSN: 1589-1674.
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. (2010) (236; 350; 353; 358; 376; 409) – PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX. évf. (2010) 22. sz. 92-114.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség 1919. évi újjászervezésének hatása a személyi állománycsoportokra (2010) (37; 401) – PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség 1919. évi újjászervezésének hatása a személyi állománycsoportokra.
– *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* XIX. évf. (2010) 33-34. sz. 169-180.p. ISSN: 1785-3257
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. (2010) (608; 800) – PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX. évf. (2010) 22. sz. 77-91.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (2011) (166; 169; 174; 175; 246; 336; 341; 368; 469; 663; 667; 724; 912, 950) – PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24. sz. 80-90.p. ISSN: 1216-6774.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei (2011) (530; 962)
- PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrizetében (2011) (607; 802)
- PARÁDI: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. (2011) (732)
- PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. (2012) (406; 407; 410; 812)
- PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza (2013) (115)
- PARÁDI: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége (2013) (888)
- PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete (2014) (772; 1126)
- PARÁDI József A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXI. évf. (2011) 24. sz. 91-99.p. ISSN: 1216-6774
- PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrizetében.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 100-118.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2011) 23.sz. 111-123.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI József: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26. sz. 105-119.p ISSN 1216-6774.
- PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 27-30. sz. 141-154.p. ISSN 1216-6774.
- PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége,
– In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A modern magyar határrendészet százttíz éve*, Budapest, 2013. Magyar Rendészettudományi Társaság, 298.p. ISBN: 978-963-08-6212-7 - 45-60 p.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV. évf. (2014) 39-40-41-42. sz. 81-98.p. ISSN: 1216-6774.

- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (2015)
(424; 426; 429; 436; 439; 441; 443; 444; 447; 450)
- PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület (2015)
(81; 235)
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918 (2016)
(782; 790; 796; 805; 807)
- PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizete (2018)
(1137)
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi modellje (2019)
(75; 76; 347; 359; 405)
- PASKAY: A Magyarország-i rádióberendezések történeti fejlődése. (1934)
(944)
- PINCZÉS: Csendőrség és közigazgatás (1936)
- In BODA József – PARÁDI József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből.*
– Budapest, 2015, Nemzeti Közzolgálati Egyetem – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 244 p. ISBN: 978-615-55-2746-3. /Magyar rendvédelem- történeti tanulmányok, 2./ ISSN: 2415-9875. - 211-224.p.
- PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46. sz. 77-84.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI József A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVI. évf. (2016) 51. sz. 25-42.p. ISSN: 1216-6774.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVIII. évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. ISSN: 1216-6774..
- PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi modellje 1867-1944.
– In: Idem (szerk.): *Emlékkönyv KESERŰ – István születésének 90. évfordulója tiszteletére,* Budapest, 2019, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 288.p EISBN: 978-615-59-3601-2, /Salutem 7./ ISSN: 2416-2078 - 113-196.p.
- PASKAY Bernát: A Magyarország-i rádióberendezések történeti fejlődése.
– *Elektrotechnika*, 27. évfolyam (1934) 07-08. szám 57-58. p. ISSN: 1392–1320.
- PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és közigazgatás.
– In: MÁRTONFFY Károly (szerk.): *A mai magyar Közigazgatás.* Budapest, 1936., Állami

- (14;) Nyomda, 850.p. /A korszerű közszolgálat útja, 2./ ISBN: - ; 407-420.p.
- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai (1995) (303; 751) – RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81-88.p. ISSN: 1216-6774.
- RAVASZ: Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? (1997) (728) – RAVASZ István: Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítása.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 84-87.p. ISSN: 1216-6774.
- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. (2004) (303; 751) – RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban.
– *Hadtörténelmi Közlemények*, CXIX. Évf. (2004) 1. sz. 269–284. p. ISSN: 0017-6540
- SALLAI: A határszéli csendőrség fegyverhasználata (1997) (1151) – SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználata.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8.sz. 88-90.p. ISSN: 1216-6774.
- SALLAI: A határrendészet első kézikönyve (2013) (823) – SALLAI János: A határrendészet első kézikönyve.
– In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A modern magyar határrendészet százötz éve*, Budapest, 2013., MRTT Határrendészeti Tagozat, 298.p. ISBN: 978-963-08-6212-7. - 61-66.p.
- SALLAI: A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig (2020) (125; 202) – SALLAI János: A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig,
– *Rendőrségi Tanulmányok*, III évf. (2020) Különszám, 8-39.p. ISSN: 2630-8002
- SASHEGYI: Magyarország beolvasztása az ausztriai császárságba: iratok az olmützi alkotmány előtörténetéhez. (1968) (112) – SASHEGYI Oszkár: Magyarország beolvasztása az ausztriai császárságba: iratok az olmützi alkotmány előtörténetéhez.
– *Levéltári Közlemények*, 39. évf. (1968) 63–104. p. ISSN: 0024–1512.

- SELLYEY: A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata (1936)
(15; 591; 614; 620; 623; 627)
- SOM: A Magyar Királyi Folyamórség (határ)átléptető-bélyegzői (2009)
(1137)
- SUBA: A Magyar Királyi Honvédség és a rendvédelmi szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. világháború alatt. (1999)
(59; 1041; 1042; 1043)
- SUBA: Utazási okmányok az I és a II. világháborúban. (2000)
(843)
- SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokációja. (2010)
(100; 104; 108; 132)
- SUBA: „Csendőralakulások” a Magyar Nemzeti Hadseregben, majd a Magyar Királyi Nemzeti Hadseregben 1919-1921. (2013)
(772)
- SUBA: Dunai hajózás és vízirendészet 1922-1939. (2018)
- SELLYEY Vilmos: A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata.
– In MÁRTONFFY Károly (szerk.): *A mai magyar közigazgatás*. Budapest, 1936, Állami Nyomda. 850.p. ISBN: - /A korszerű közszolgálat útja, 2./ - 421-426.p.
- SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamórség (határ)átléptető-bélyegzői,
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XVI. évf. (2009) 19. sz. 100-104.p. ISSN: 1216-6774.
- SUBA János: A Magyar Királyi Honvédség és a rendvédelmi szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. világháború alatt.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, VIII. évf. (1999.) 9. sz. 49-60.p. ISSN: 1216-6774.
- Megjelent még:
Szakmai Szemle, IV. évf. (2006.) 1. szám 60-93.p. ISSN: 1785-1181
- SUBA János: Utazási okmányok az I és a II. világháborúban.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000), 11. sz. 57-67.p. ISSN: 1216-6774.
- SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség díszlokációja.
– *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, XI. évf. (2010.) 1. sz. 327-338.p. ISSN: 1589-1674.
- SUBA János: „Csendőralakulások” a Magyar Nemzeti Hadseregben, majd a Magyar Királyi Nemzeti Hadseregben 1919-1921.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 164-178.p. ISSN: 1216-6774
- SUBA János: Dunai hajózás és vízirendészet 1922-1939.

- (1077; 1080; 1129; 1135)
- In: PARÁDI József (szerk): *Emlékkönyv Öry Károly születésének 85. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 179.p. ISBN: 978-615-80-3095-3. /Salutem 6./ ISSN: 2416-2078. - 141-170.p.
- SZABÓ Eszter: A csallóközi vasút története a kezdetektől 1918-ig (2004) (983)
- SZABÓ Eszter: A csallóközi vasút története a kezdetektől 1918-ig.
- *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, IV. évf. (2002) 4. szám 97-122.p. ISSN: 1335-4361
- SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség, 1881-1945. (1994) (472)
- SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, 1881-1945.
- *Hadtudományi Tájékoztató*, 1. évf. (1994) II köt. 88-100. p. ISSN: 1419-7758
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. (1995) (532; 590; 628; 723)
- SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.
- *Rendvédelem-történeti Füzetek (Ata Historiea Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 122-129.p. ISSN: 1216-6774.
- SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte (1919-1920)
- SZAKÁLY: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte (2010) (181)
- In: MIKLÓS Péter (szerk.): *Újragondolt – negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*, Szeged, 2010, Belvedere Meridionale, 384 p., ISBN: 978-963-9573-70-3. - 307-312.p.
- SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége.
- SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége (2015) (756; 768)
- In: PARÁDI József *et al.* (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*, Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 403.p. ISBN: 978-963-89-8288-9 /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok 1./ ISSN: 2415-9875. - 251-256.p
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945 (2015) (267; 275; 276)
- SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945.
- In: PARÁDI Ákos (szerk): *Ünnepi tanulmányok Parádi József 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos

- Társaság. 224.p. ISBN: 978-963-89-8298-6. /Salutem, 2./ ISSN: 2416-2078. – 161-176.p.
- SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945.
- In: PARÁDI József - SZAKÁLY Sándor - SZIGETVÁRI Oszkár - ZÉTÉNYI Zsolt: *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*, Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 401.p., ISBN: 978-615-80-3094-6 /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka 2./ ISSN: 2064-4728 - 85-98.p.
- SZIGETVÁRI Oszkár: A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918.
- In: PARÁDI József *et al.* (szerk.): *Ünnepi parergák Ernyes Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2016, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 193 p. ISBN 978-615-80-3091-5. - 133-162.p.
- SZIGETVÁRI Oszkár: A csendőr járásőrmesterek
- *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis) XXVII. évf.* (2017) 53-54. sz. 165-178. p. ISSN 1785-3257
- SZIGETVÁRI Oszkár: A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai
- In: PARÁDI József - SZAKÁLY Sándor - SZIGETVÁRI Oszkár - ZÉTÉNYI Zsolt: *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 401.p., ISBN 978-615-80-3094-6 /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka 2./ ISSN 2064-4728 – 99-126.p.
- TÓTH István: A magyar közlekedési hatóság jubileumai.
- *Közlekedéstudományi Szemle*, XLIII. évf. (1993.) 10.sz. 368-376 p. ISSN 0023-4362
- VASS Ferenc: A magyar útlevélrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig,
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. (2018) (532; 628; 723)
- SZIGETVÁRI: A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918 (2016) (582; 592)
- SZIGETVÁRI: A csendőr járásőrmesterek (2017) (50; 172; 319)
- SZIGETVÁRI: A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai (2018) (51; 585; 591; 593;622; 629; 660)
- TÓTH: A magyar közlekedési hatóság jubileumai. (1993) (1066)
- VASS: A magyar útlevélrendészet történetének változási folyamatai és

- fejlődésének tendenciái
1903-tól napjainkig (1999)
(833)
- VEDÓ: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában (2014)
(469)
- VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. (2015)
(469)
- VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége (2018)
(552; 1145)
- ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományinak rendvédelmi testületei. (1991)
(104)
- ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei (1997)
(37; 392)
- CIKKEK**
- A marosvásárhelyi vasúti lopások titkaiból (1922)
(1022)
- Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* IX. évf. (1999) 10. sz. 192-201.p. ISSN 1216-6774
- VEDÓ Attila: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XXIV. évf. (2014) 39-40-41-42. sz. 131-142.p. ISSN 1216-6774
- VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XXV. évf. (2015) 47-48-49-50. sz. 81-94.p. ISSN 1216-6774.
- VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége,
In: PARÁDI József - VEDÓ Attila (szerk.): *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944.*, Budapest, 2018. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 336.p. ISBN: 978-615-80-3092-2 /A magyar rendvédelem-történet forrásai 1./ ISSN: 2560-0532. - 71-122.p.
- ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományinak rendvédelmi testületei.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* I. évf. (1991.) 1. sz. 17-30. p. ISSN 1216-6774.
- ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.
– *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VII. évf. (1997.) 8. sz. 110-112. p. ISSN 1216-6774.
- A marosvásárhelyi vasúti lopások titkaiból
– (Szerkesztőségi közlemény)
Ellenzék, XLIII. évf. (1922) 108 szám. 4.p.

- A győri csendőriskola újoncainak tűzoltásban való kiképzése. (1927)
(707) – A győri csendőriskola újoncainak tűzoltásban való kiképzése. (Szerkesztőségi közlemény)
Csendőrségi Lapok, XVII. évf. (1927) 24.sz. 730.p.
- Az osztrák vasúti csendőrség (1929)
(1024) – Az osztrák vasúti csendőrség (Szerkesztőségi közlemény)
Vasúti és Közlekedési Közlöny, LX. évf. (1929.) 4. szám. 45. p.
- Az első csendőrnapi (1933)
(1) – Az első csendőrnapi. (Szerkesztőségi közlemény)
Csendőrségi Lapok XXIII. évf. (1933) 4. sz. 2-6.p.
- Az első csendőrségi szemle-észrevétel (1933)
(144) – Az első csendőrségi szemle-észrevétel. (Szerkesztőségi közlemény)
Csendőrségi Lapok, XXIII. évf. (1933) 4. sz. 118–124. p.
- A vasúti csendőr tolvajok és fecsegők után nyomoz (1944)
(1060) – A vasúti csendőr tolvajok és fecsegők után nyomoz. (Szerkesztőségi közlemény)
Népszava, 72. évf. (1944) 29. szám 2.p.
- AMANT: A közlekedési rend első nyomai (1931)
(929) – AMANT Zoltán: A közlekedési rend első nyomai.
Csendőrségi Lapok XXI. évf. (1931) 8. szám 210-211.p.
- ANIK: A megelőző szolgálat és a nyomozás. (1908)
(678) – ANIK János: A megelőző szolgálat és a nyomozás.
Csendőrségi Lapok II. évf (1908) 14. szám 157-159.p.
- ARGUS: A csendőrőrsök közigazgatása (1913)
(497) – ARGUS: A csendőrőrsök közigazgatása,
I. rész *Csendőrségi Lapok* VII. évf. (1913) 49.sz. 1-7.p.
II. rész *Csendőrségi Lapok* VII. évf. (1913) 50.sz. 4-7.p.
- ÁSVÁNY: Gazdászkezelés az őrsökön (1937)
(492; 494; 522) – ÁSVÁNY Mihály: Gazdászkezelés az őrsökön.
I. rész: *Csendőrségi Lapok* XXVII. évf. (1937) 13. sz. 2-8.p.
II. rész: *Csendőrségi Lapok* XXVII. évf. (1937) 14. sz 10-16.p.

- B.M.: Felderítő szolgálat nagyobb tömegeket vonzó események előtt (1939) (748) – B.M.: Felderítő szolgálat nagyobb tömegeket vonzó események előtt.
– *Csendőrségi Lapok* XXXIII. évf. (1939) 3. sz. 70-72.p.
- BEÖTHY: A világyáró csendőr (1928) (672) – BEÖTHY Kálmán: A világyáró csendőr.
– *Csendőrségi Lapok* XVIII. (1928) 28. szám 765-768. p.
- BALOGH:
Gépjárműbalesetek okai és azok nyomozása. (1931) (936) – BALOGH Béla: Gépjárműbalesetek okai és azok nyomozása.
– I. rész: *Csendőrségi Lapok* XXI. évf. (1931) 12. szám 314-319.p.
– II. rész: *Csendőrségi Lapok* XXI. évf. (1931) 13. szám 346-351.p.
- BALOGH: Az őrsök karhatalmi szolgálata (1935) (720; 722; 747) – BALOGH Béla: Az őrsök karhatalmi szolgálata.
– I. rész: *Csendőrségi Lapok* XXIX. évf. (1935) 2. sz. 34-41.p.
– II. rész: *Csendőrségi Lapok* XXIX. évf. (1935). 3. sz. 75-78.p.
- BARCZA: A vasútügyi szolgálatról (1930) (1033; 1040) – BARCZA Jenő: A vasútügyi szolgálatról.
– *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930) 27. sz.840-843.p.
- BARTOS: A híradóőrsök szolgálatáról (1940) (636; 949; 952; 963; 967) – BARTOS Ödön: A híradóőrsök szolgálatáról.
– *Csendőrségi Lapok*, XXX.évf. (1940.) 2.sz. 34-40.p.
- BARTOS: A rádió a közbiztonság szolgálatában. (1943) (633; 635; 947; 951; 953; 954; 955; 956; 959; 960; 961; 966) – BARTOS Ödön: A rádió a közbiztonság szolgálatában.
– I. rész: *Csendőrségi Lapok*, XXXIII. évf. (1943.) 3.sz. 66-69.p.
– II. rész: *Csendőrségi Lapok*, XXXIII. évf. (1943.) 4 .sz. 98-104.p.
– III. rész: *Csendőrségi Lapok*, XXXIII. évf. (1943.) 5.sz. 130-135.p.
– IV. rész: *Csendőrségi Lapok*, XXXIII. évf. (1943.) 6.sz. 162-164.p.
- BERZEVICZY: Gazdasági átalányok ismertetése. (1941) (505; 511) – BERZEVICZY LÁSZLÓ Gazdasági átalányok ismertetése.
– *Csendőrségi Lapok*, XXXI. (1941) 9. sz 7-15.p.

- BÍRÓ: Mikor kell feljelentés helyett jelentést tenni? (1934) (712)
- CZEGLÉDI: Az elemi csapások alkalmával követendő eljárásról (1930) (697)
- CZEGLÉDI: A csendőrség hírszolgálatáról (1939) (639; 965)
- Csendőr lexikon (1928) (866)
- Csendőr lexikon (1930) (1031)
- Csendőr lexikon (1931) (853)
- Csendőr lexikon (1932) (700)
- CSUKA: Vízi őrsünk szolgálatából (1943) (1162)
- DANYI: 18-19. századi régi kenyérrak értelmezése. (2020) (420)
- DEÁK: Külföldiek ellenőrzése és a nyilván nem tartott külföldiek kinyomozása a csendőrség által. (1928) (863; 865; 875)
- BÍRÓ Kálmán: Mikor kell feljelentés helyett jelentést tenni?
– *Csendőrségi Lapok* XXIV. évf. (1934) 10. sz. 290-293.p
- CZEGLÉDY Jenő: Az elemi csapások alkalmával követendő eljárásról.
– *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930) 31.sz. 946-950.p.
- CZEGLÉDI Jenő: A csendőrség hírszolgálatáról.
– *Csendőrségi Lapok*, XXIX.évf. (1939.) 17.sz. 591-593.p.
- Csendőr lexikon (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XVIII.évf. (1928) 36. szám 1019. p.
- Csendőr lexikon (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XX. évf. (1930) 11. sz. 341.p
- Csendőr lexikon (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. (1931) 18. szám 489. p.
- Csendőr lexikon (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XXII. évf. (1932) 1.sz. 25. p.
- CSUKA László: Vízi őrsünk szolgálatából.
– *Csendőrségi Lapok* XXXIII.évf. (1943) 22.sz. 14-18.p
- DANYI Pál: 18-19. századi régi kenyérrak értelmezése.
– *Pékmester: A Magyar Pék, Sütő és Kapcsolódó Szakmák Ipartestülete Lapja*, XXX. évf. (2020) V. sz. 28. p.
- DEÁK Andor: Külföldiek ellenőrzése és a nyilván nem tartott külföldiek kinyomozása a csendőrség által.
– *Csendőrségi Lapok* XVIII. évf. (1928) 25. szám 684-686.p.

- DEÁK Kálmán: A híradócsendőr életéből (1942) (953)
- DEÁK Kálmán: A híradócsendőr életéből.
– *Csendőrségi Lapok* XXXII. évf. (1942.) 20. szám 643-645. p.
- DIETH: Páris, az autóváros (1926) (97)
- DIETH Hubert: Páris, az autóváros.
– *Automobil Motorsport*, I.évf. (1926) 8.sz. 21-24.p.
- EDVI: Bizalmi egyének (1908) (600; 654)
- EDVI Illés Béla: Bizalmi egyének.
– *Csendőrségi Lapok*, II. évf. (1908.) 17.sz. 193-196.p.
- Elmélkedések tábori vasúti csapataink szolgálatképessége felett (1877) (978)
- Elmélkedések tábori vasúti csapataink szolgálatképessége felett. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Központi vasúti és közlekedési közlöny*, VIII. évf. (1877) 31. sz. 246.p.
- FÁBRY: Kerékpáros közlekedési szolgálat. (1931) (901)
- FÁBRY György: Kerékpáros közlekedési szolgálat.
– *Csendőrségi Lapok* XXI. évf. (1931) 24. szám 658-661.p.
- FISCHER: Belga királyi nemzeti csendőrtestület. (1912.) (98; 183)
- FISCHER Ede: Belga királyi nemzeti csendőrtestület.
– *Csendőrségi Lapok*, VI. évf. (1912) 20.sz. 229-231.p.
- FODOR: Gépjárművek a csendőrségnél. (1942) (904; 905; 907; 908; 909; 919)
- FODOR Sándor: Gépjárművek a csendőrségnél.
– I. rész *Csendőrségi Lapok* XXXII. évf. (1942) 20. szám 635-637.p.
– II. rész *Csendőrségi Lapok* XXXII. évf. (1942) 21. szám 665-667.p.
- Fontos ügyeket tárgyalt a szabó-szakosztály (1937) (514)
- Fontos ügyeket tárgyalt a szabó-szakosztály. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Békésmegyei Közlöny*, 64. évf. (1937) 70. szám, 1.p.
- GERGELY: Legénységi rendfokozatok változásai (1934) (395; 403)
- GERGELY Endre: Legénységi rendfokozatok változásai.
– *Csendőrségi lapok*, XXIV. évf. (1934) 19. sz. 593-595. p

- HIDVÉGHY: Így nyomoz a magyar csendőr, aki detektív is egyszemélyben (1944) (1060)
- Hogyan panamázzák el a vasutasok cukrát? (1922) (1022)
- HOROSTSÁK: A karhatalmi szolgálatról (1927) (553; 719)
- K.K.: A magyar királyi csendőrség (1881) (460)
- K. NAGY: Karhatalom (1909) (546)
- K. NAGY: A kivándorlás és a csendőr (1909) (826)
- KAISER: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. (2010) (354; 731; 733)
- KARIKA: A közigazgatásról (1932) (496; 498; 503)
- KELEMEN: Idegenrendészet a községekben. (1924) (861)
- HIDVÉGHY Ferenc: Így nyomoz a magyar csendőr, aki detektív is egyszemélyben. *Újság*, XX. évf. (1944) 26. szám. 4.p.
- Hogyan panamázzák el a vasutasok cukrát? – (Szerkesztőségi közlemény) *Ellenzék*, XLIII. évf. (1922) 105 szám 3.p.
- HOROSTSÁK Béla: A karhatalmi szolgálatról. – *Csendőrségi Lapok* XXI. évf (1927) 15. sz. 460-463.p.
- K.K.: A magyar királyi csendőrség, – *Nyírvidék*, II. évf. (1881) 41. szám. 3.p.
- K. NAGY Sándor: Karhatalom. I. rész: *Csendőrségi Lapok*, III.évf. (1909) 22.sz. 253-255.p.. II. rész: *Csendőrségi Lapok*, III.évf. (1909) 23.sz. 265-267.p. III. rész: *Csendőrségi Lapok*, III.évf. (1909) 24.sz. 277-281 .p..
- K. NAGY Sándor: A kivándorlás és a csendőr. I. rész: *Csendőrségi Lapok* III. évf. (1909) 14. sz. 157-159.p. II. rész: *Csendőrségi Lapok* III. évf. (1909) 15. sz. 169-170.p.
- KAISER Ferenc: A csendőrség a Horthy-korban, 1919-1945. – *Rubicon*, 21. évf. (2010) 1. sz. 14-24.p. ISSN: 0865-6347
- KARIKA Kálmán: A közigazgatásról. – *Csendőrségi Lapok* XXII. évf. (1932) 11. sz.22-24.p.
- KELEMEN Miklós: Idegenrendészet a községekben. – *Csendőrségi Lapok* XIV. évf. (1924) 6. szám 6-10.p.

- KEMPINSKI: A m. kir. folyamórségről (1927) (1120)
- KEMPINSKI Béla: A m. kir. folyamórségről.
– *Csendőrségi Lapok*, XVII.évf. (1927) 7.sz. 8-14.p.
„*”: Két esztendő egy felvidéki osztálygazdasági hivatal működéséből
I. rész: *Csendőrségi Lapok* XXXI. (1941) 6. sz. 6-11.p.
II. rész: *Csendőrségi Lapok* XXXI. (1941) 7. sz. 7-11.p.
- Két esztendő egy felvidéki osztálygazdasági hivatal működéséből (1941) (496)
- KILIÁN: Nyomozás szénapadlások és csűrök leégésénél. (1928) (717)
- KILIÁN Zoltán: Nyomozás szénapadlások és csűrök leégésénél.
– *Csendőrségi Lapok* XVIII. évf. (1928) 20. sz. 548-550.p.
- KILIÁN: Francia csendőrélet (1929) (95;725)
- KILIÁN Zoltán: Francia csendőrélet.
– *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 19. sz. 571-573.p.
- KILIÁN: Külföldi csendőrségek (1929) (93)
- KILIÁN Zoltán: Külföldi csendőrségek. A francia csendőrség. (szolgálati szabályzat)
– *Csendőrségi Lapok*, XIX. évf. (1929) 20.sz. 611-612.p.
- Kinevezés (1898) (485)
- Kinevezés. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Tolnamegyei Közlöny* 26. évf. (1898) 38. sz. 4.p.
- KONTRA: A közlekedési balesetek helyszínelése. (1934) (938)
- KONTRA Kálmán: A közlekedési balesetek helyszínelése.
– *Csendőrségi Lapok* XXIV. évf. (1934.) 5. szám 130-134.p.
- KONTRA: A közlekedési csendőrségről. (1940) (923)
- KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrségről.
– *Csendőrségi Lapok* XXX. szám (1940) 13 szám 426-431.p
- KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. (1942) (915; 924; 925)
- KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje.
– *Csendőrségi Lapok* XXXII. (1942) 6. szám. 170-173.p
- KOVÁCS: A csendőrség a Szálasi-uralom alatt. (2010)
- KOVÁCS Zoltán András: A csendőrség a Szálasi-uralom alatt.

- (734; 736) *Rubicon*, 21. évf. (2010.) 1. sz. 43-44. p. ISSN: 0865-6347
- KOVÁCS-BUNA: Hogyan kell ellenőrizni az álló gépjárműveket és azok utasait? (1933) (927) – KOVÁCS-BUNA Károly: Hogyan kell ellenőrizni az álló gépjárműveket és azok utasait?
– *Csendőrségi Lapok* XXIII. évf. (1933) 24. szám 758-764.p.
- KOVÁCS-BUNA: Világutazók (1933) (871; 874) – KOVÁCS-BUNA Károly: Világutazók,
– *Csendőrségi Lapok* XXIII. évf. (1933) 6. szám 166-172.p.
- KOVÁCS-BUNA: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése (1935) (868; 869; 880) – KOVÁCS-BUNA Károly: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése,
– *Csendőrségi Lapok* XXV. évf. (1935) 10. szám 305-309.p.
- KRISTON: A tűzesetek kiderítéséhez (1931) (702) – KRISTON György: A tűzesetek kiderítéséhez.
– *Csendőrségi Lapok* XXI. évf. (1931) 30.sz. 830-831.p.
- KRISTON: A gépjárművek ellenőrzése (1933) (930) – KRISTON György: A gépjárművek ellenőrzése.
– *Csendőrségi Lapok* XXIII. évf. (1933) 20. sz. 631-632.p.
- Lapszemle I. (1929) (95) – Lapszemle (Franciaország), (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 9.sz. 243-245.p.
- Lapszemle II. (1929) (96) – Lapszemle (Franciaország), (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 15.sz. 437-438.p.
- Lapszemle III. (1929) (97) – Lapszemle (Franciaország), (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 7.sz. 189-190.p.
- Lapszemle IV. (1929) (97) – Lapszemle (Franciaország), (Szerkesztőségi közlemény)
– *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 17.sz. 509.p.

- Lapszemle V. (1929)
(97) — Lapszemle (Franciaország), (Szerkesztőségi közlemény)
— *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 18.sz. 546-548.p.
- MÁTÉ: Hadtápcsendőrség (1939)
(779; 780) — MÁTÉ Ferenc főhadnagy: Hadtápcsendőrség.
— *Csendőrségi Lapok*, XXIX. évf. (1939.) 15. sz. 506-512.p.
- MILVIUS: Idegenforgalom és csendőrség (1931)
(872) — MILVIUS Attila: Idegenforgalom és csendőrség.
— *Csendőrségi Lapok* XXI. évf.(1931) 13. sz 351-352.p
- NEMEREY: Csendőr tizparancsolat (1940)
(354) — NEMEREY Márton: Csendőr tizparancsolat.
— *Csendőrségi Lapok* XXX. évf.(1940) 14. sz 457.p
- NEMESSZEGHY: Külföldi csendőrségek. A francia csendőrség története (1929.)
(87; 90; 92; 93) — NEMESSZEGHY László: Külföldi csendőrségek. A francia csendőrség története.
Csendőrségi Lapok,
I. rész XIX.évf. (1929) 6.sz. 158-159.p.
II. rész XIX.évf. (1929) 7.sz. 185-186.p.
— III. rész XIX.évf. (1929) 8.sz. 216-217.p.
IV. rész XIX.évf. (1929) 9.sz. 240-241.p.
V. rész XIX.évf. (1929) 10.sz. 273-275.p.
VI. rész XIX.évf. (1929) 11.sz. 305-306.p.
VII. rész XIX.évf. (1929) 13.sz. 367-368.p.
VIII. rész XIX.évf. (1929) 14.sz. 406-407.p.
IX. rész XIX.évf. (1929) 15.sz. 433-434.p.
- NÉMETHY: A közrendészet a nyomozási eljárás. (1907)
(1159) — NÉMETHY Ferenc: A közrendészet a nyomozási eljárás.
Csendőrségi Lapok I. évf. (1907) 27. sz. 2-4.p
- NÉMETHY: A tűzokokról (1909)
(715) — NÉMETHY Ferenc: A tűzokokról
I rész: *Csendőrségi Lapok* III. évf. (1909) 20. sz. 229-232.p.
— II. rész: *Csendőrségi Lapok* III. évf. (1909) 21. sz. 244-246.p.
- PAJOR: Összpontosításoknál követendő eljárás. (1912)
(721) — PAJOR Tamás: Összpontosításoknál követendő eljárás.
— *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*, XXVI. évf. (1912.) 1. sz. 277-283 .p.

- Pályázat csendőrségi járásőrmester lakásának építésére (1914)
(483)
- Pályázat csendőrségi járásőrmester lakásának – építésére. (Szerkesztőségi közlemény)
Mátészalkai Újság, I. évf. (1914) 22.sz. 4.p.
- PINCZÉS: A tábori rendészetről (1924)
(771)
- PINCZÉS Zoltán: A tábori rendészetről.
Csendőrségi Lapok
I. rész: XIV. évf. (1924.) 1. sz. 7-8. p.
– II. rész: XIV. évf. (1924.) 2. sz. 5-7. p.
III. rész: XIV. évf. (1924.) 3. sz. 4- 6. p.
IV. rész: XIV. évf. (1924.) 4. sz. 5-8. p.
V. rész: XIV. évf. (1924.) 5. sz. 5-9. p.
- PINCZÉS: A vasútbiztosítás. (1925)
(979; 1018; 1023)
- PINCZÉS Zoltán: A vasútbiztosítás.
I. rész: *Csendőrségi Lapok* XV. évf. (1925) 21.
– sz. 400-402.p.
II. rész: *Csendőrségi Lapok* XV. évf. (1925)
22. szám 420-424.p.
- PRETTENHOFFER: A villamosság mint tűzokozó. (1933)
(717)
- PRETTENHOFFER Andor: A villamosság mint tűzokozó.
– *Csendőrségi Lapok* XXIII. (1933) 23.sz. 735-738.p.
- POSSZERT: Tűzesetek nyomozása (1930)
(713)
- POSSZERT Jakab: Tűzesetek nyomozása.
I. rész *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930) 14.
sz. 430-435.p.
– II. rész *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930) 21.
sz. 662-665.p.
III. rész *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930)
22. sz. 690-694.p.
- REVICZKY: Helyszínrajzok készítése (1931)
(940)
- REVICZKY Zsigmond: Helyszínrajzok készítése.
– *Csendőrségi Lapok* XXI. évf. (1931) 21. szám
585-588.p.
- RÉCZEY: Karhatalmi szállítás gépkocsin. (1931)
(753)
- RÉCZEY Ferenc: Karhatalmi szállítás gépkocsin.
– *Csendőrségi Lapok* XXV: évf. (1931) 14. sz.
380-383.p.
- Rendfenntartás tömeggel szemben (1929)
- Rendfenntartás tömeggel szemben – (Szerkesztőségi közlemények)

- (750) *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929). 34. sz. 1090-1091.p.
- Rövid hírek Eger (1930)
(480) Rövid hírek. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Eger Politikai napilap*, XLL évf. (1930) 139. sz. 1.p.
- S. százados: A csendőrségi karhatalom (1913)
(726; 745) S. százados: A csendőrségi karhatalom.
– *Csendőrségi Lapok* VII. évf. (1913) 13.sz. 145-148.p.
- S. százados: Az éjjeli portyázás (1914)
(677) S. százados: Az éjjeli portyázás.
– *Csendőrségi Lapok* VIII. (1914) 9. sz. 97-99.p.
- SICULUS: A kémekről.
(1925) SICULUS: A kémekről.
(606) – *Csendőrségi Lapok*, XV.évf. (1925.). 12.sz. 205.p.
- SOLTÉSZ: A járőrtalálkozásokról (1908)
(676) SOLTÉSZ Imre: A járőrtalálkozásokról.
– *Csendőrségi Lapok* II. évf. (1908) 51. szám 601-604.p.
- SOLTÉSZ: XVII. országos tűzoltó szaktanfolyam (1908)
(708) SOLTÉSZ Imre: XVII. országos tűzoltó szaktanfolyam.
– *Csendőrségi Lapok* II. évf. (1908) 34.sz. 397-398.p.
- SOLTÉSZ: Irányelvek a tűzesetek nyomozásánál.
(1926) SOLTÉSZ Imre: Irányelvek a tűzesetek nyomozásánál.
(716) – *Csendőrségi Lapok* XVI. évf. (1926) 16. sz. 518-520.p.
- SCHRÉDL: Közbiztonsági helyzetmegítélés karhatalmi szolgálatban (1930)
(752) SCHRÉDL Vilmos: Közbiztonsági helyzetmegítélés karhatalmi szolgálatban.
– *Csendőrségi Lapok* XXIV. évf. (1930) 32. sz. 978-984.p.
- SCHRÉDL: Csendőrség összpontosítása és fel nem fegyverzett tömegekkel szemben alkalmazása. (1931)
(752) SCHRÉDL Vilmos: Csendőrség összpontosítása és fel nem fegyverzett tömegekkel szemben alkalmazása.
– *Csendőrségi Lapok* XXV. évf. (1931) 18. sz. 486-490.p.
- SZABÓ: Idegenek ellenőrzése (1924)
(856) SZABÓ Jenő: Idegenek ellenőrzése.
– *Csendőrségi Lapok* XIV. évf. (1924) 1. sz. 2-3.p.

- SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség (2010) (778; 781) – SZAKÁLY Sándor: A magyar tábori csendőrség. – *Rubicon*, 21. évf. (2010) 1. sz. 30.p. ISSN: 0865-6347.
- SZALAY: Idegenek a községben (1928) (859) – SZALAY Szabolcs: Idegenek a községben. – *Csendőrségi Lapok* XVIII. évf. (1928) 32. szám 891-893.p.
- SZLADEK: A közlekedési csendőrség (1931) (908; 921; 922) – SZLADEK Barna: A közlekedési csendőrség. I. rész *Csendőrségi Lapok* XXI. évf (1931) 21. szám 581-584.p. II. rész *Csendőrségi Lapok* XXI. évf (1931) 22. szám 609-613.p.
- SZUHAY: Tábori csendőri szolgálat 100 év előtt. (1926) (765) – SZUHAY Imre: Tábori csendőri szolgálat 100 év előtt. – *Csendőrségi Lapok*. XVI. évf (1926) 22. szám. 730-732. p.
- TÁBORI: A vörös kakas meséiből. (1910) (711) – TÁBORI Kornél: A vörös kakas meséiből. – *Csendőrségi Lapok* IV. évf. (1910) 37. sz. 435-436.p.
- TIHANYI: Külföldi csendőrségek. A francia csendőrség. (1925) (94) – TIHANYI Ferenc: Külföldi csendőrségek. A francia csendőrség. – *Csendőrségi Lapok*, XV.évf. (1925) 10.sz. 168-169.p.
- TOLDY: A községi tűzrendészetről (1932) (699) – TOLDY Árpád: A községi tűzrendészetről. – *Csendőrségi Lapok* XXII. évf. (1932) 6. sz. 168-170.p.
- TOLDI: Az autó-rendszámabláról (1933) (902) – TOLDI Árpád: Az autó-rendszámabláról. – *Csendőrségi Lapok* XXIII. évf. (1933) 10. sz. 302-308.p.
- TUSNÁDI ÉLTHES: A közlekedés új rendje. (1930) (900; 927) – TUSNÁDI ÉLTHES Gyula: A közlekedés új rendje. – *Csendőrségi Lapok* XX. évf. (1930) 2. szám 44-47.p.
- Újabb események a katonai szállítási panama ügyében (1930) (480) – Újabb események a katonai szállítási panama ügyében (Szerkesztőségi közlemény) – *Délmagyarország* VI. évf. (1930) 112. szám 2.p.

- UTITÁRS: János gazda utazása a közlekedési kódex körül (1935)
(926; 931)
- UTITÁRS: János gazda utazása a közlekedési kódex körül.
– *Csendőrségi Lapok* XXV. évf. (1935) 6. szám 170-177.p
- VALLÓ: A tulajdon elleni kihágásokról (1927)
(706)
- VALLÓ József: A tulajdon elleni kihágásokról.
– *Csendőrségi Lapok* XVII. évf. (1927) 11. sz. 291-295.p

ÉRTESÍTŐK, ÉVKÖNYVEK, ZSEBKÖNYVEK, NAPTÁRAK

- A cs. kir. (lajtántúli) csendőrség (1887)
(243)
- A cs. kir. (lajtántúli) csendőrség.
(Szerkesztőségi közlemény)
– *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára*, I. évf. (1887) 1. sz. 288-295.p.
- A helyi rendészeti ügyekről (1893)
(193)
- A helyi rendészeti ügyekről. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára*, VII. évf. (1893.) 1. sz. 176-192. p.
- A nemzetközi gonosztevőkről (1906)
(858)
- A nemzetközi gonosztevőkről. (Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve*, XX. évf. (1906) 1. sz. 222-237.p.
- A csendőrség szervei tagozódása és beosztása (1920)
(184; 302; 306; 309; 312; 316; 320; 327; 889; 1025)
- A csendőrség szervei tagozódása és beosztása. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Honvédelem. Katonai és csendőrségi zsebnaptár az 1921 évre*, Budapest, 1920, Honvédelem. 830 p. - 739-749. p.
- A m. kir szombathelyi őrsparanokképző iskola értesítője* (1927-1931.)
(371)
- A m. kir szombathelyi őrsparanokképző iskola értesítője*. Szombathely, 1927-1931., Közzétette az iskolaparancsnokság, 6.p.
- Elhelyezési kimutatás (1900)
(314)
- Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve* XIV. évf. (1900). 1. sz. 50-102.p.
- Elhelyezési kimutatás (1905)
(1004)
- Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve* XIX. évf. (1905). 1. sz. 120-180.p.
- Elhelyezési kimutatás (1909)
(1005)
- Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi közlemény)

- A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve*
XXIII. évf. (1909). 1. sz. 139-169.p.
- Elhelyezési kimutatás (1914)
(314) – A Magyar Királyi Csendőrség elhelyezése.
(Szerkesztőségi közlemény)
– *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
XXVIII. évf. (1914.) 1. sz. 70-159 p
- Elhelyezési kimutatás (1922)
(1017) – Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi
közlemény)
– *A Honvédelem katonai és csendőrségi*
zsebnaptára az 1922. évre. Budapest, 1921,
Honvédelem. 120-208 p
- Elhelyezési kimutatás (1925)
(314; 343) – Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi
közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
XXXIII. évf. (1925.) 1. sz. 76-134 p
- Elhelyezési kimutatás (1926)
(304) – Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi
közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
XXXIV. évf. (1926.) 1. sz. 240-363 p
- Elhelyezési kimutatás (1927)
(1021) – Elhelyezési kimutatás (Szerkesztőségi
közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve,*
XXXV. évf. (1927). 1. sz. 245-340.p.
- Elhelyezési kimutatás (1940)
(314) – A magyar kir. csendőrség elhelyezése.
(Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
XLVIII.évf. (1940) 1. sz. 96-235.p
- Elhelyezési kimutatás (1942)
(1199) – A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1942.
Központi vezetés és központi szervek.
(Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
L.évf. (1942) 1. sz. 101-111.p
- Elhelyezési kimutatás (1944)
(1204) – A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1944.
Központi vezetés és központi szervek.
(Szerkesztőségi közlemény)
– *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,*
LII.évf. (1944) 1. sz. 119-133.p.
- Irányelvek a tűzesetek
kiderítéséhez (1888)
(714) – Irányelvek a tűzesetek kiderítéséhez (Vegyes
közlemények)
– *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség*
számára, II. évf. (1888) 1. sz. 198-211.p.

- Katonai és csendőrségi tájékoztató* (1920)
(271; 313) – *Katonai és csendőrségi tájékoztató*. Budapest, 1920, MOVE. 224 p
- Közgazdasági és statisztikai évkönyv (1887-1895)
(455) – *Közgazdasági és statisztikai évkönyv* 1-9. évfolyam. Budapest, 1887-1895. Athenaeum
- LÁBADY: *Magyar királyi csendőrségi felszerelési anyagraktár: Ajánlati, szállítási és szerződési feltételek füzet a magyar királyi csendőrség számára szükséges ipari, felszerelési és fegyverzeti cikkek szállítására vonatkozólag*. (1930)
(514; 515) – LÁBADY Kálmán (Szerk.), *Magyar királyi csendőrségi felszerelési anyagraktár: Ajánlati, szállítási és szerződési feltételek füzet a magyar királyi csendőrség számára szükséges ipari, felszerelési és fegyverzeti cikkek szállítására vonatkozólag*. Budapest, 1930, M. kir. állami nyomda. 36 p
- Magyarország vasúti térkép (1887)
(1006) – Magyarország vasúti térkép (Szerkesztőségi közlemény)
– *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára* I. évf. (1887). 1. sz. 407.p.
- Mit kell tudni a csendőrnek a nyomozó alakulatokról?
(1930)
(232; 643) – Mit kell tudni a csendőrnek a nyomozó alakulatokról? (Szerkesztőségi közlemény)
– *Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*, XXXVIII. évf. (1930) 1. sz. 298-322.p
- SCHNORRER Károly cső. őrm kitüntetése (1896)
(325; 981) – SCHNORRER Károly cső. őrm kitüntetése. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Zsebkönyve a Magyar Királyi Csendőrség számára* X. évf. (1896). 1. sz. 120.p
- Történeti és statisztikai adatok az 1887. évről (1888.)
(168) – Történeti és statisztikai adatok az 1887. évről. (Szerkesztőségi közlemény)
– *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára* II. évf. (1888.) 1. sz. 119-129. p.

KÉZIRATOK

- BENCSEK: *Az útlevelek története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig* (1999)
(42) – BENCSEK Péter: *Az útlevelek története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig*. PhD-disszertáció. Kézirat. Pécs, 1999., Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

- CHRISTIÁN: *Alternatív rendészet.* (2010)
(71; 73)
- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1914.* (1998)
(26)
- FINSZTER: *A rendészet elmélete* (2007)
(77)
- KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.* (2001)
(28; 354)
- KÁLMÁN: *A Magyar Királyi Csendőrség működése Somogy vármegyében 1884-1914* (2010)
(32)
- KOVÁCS: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban* (2008)
(52)
- MOLNÁR: *A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. (1850-1980)* (2015)
(986; 988; 989; 990)
- NAGY: *Magyarország határforgalmát ellenőrző szervezetének, a szervezet feladatrendszerének, alkalmazott módszereinek*
- CHRISTIÁN László *Alternatív rendészet.*
PhD-disszertáció. Kézirat. Budapest, 2010., Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog – és Államtudományi Kar, Doktori Iskola
- CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1914.*
Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1998. Magyar Tudományos Akadémia
- FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete.*
Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 2007., Magyar Tudományos Akadémia
- KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.*
PhD-disszertáció. Kézirat. Debrecen, 2001., Debreceni Tudományegyetem.
- KÁLMÁN Zsolt: *A Magyar Királyi Csendőrség működése Somogy vármegyében 1884-1914.*
PhD-disszertáció Kézirat. Budapest, 2010., Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- KOVÁCS Zoltán András: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma: Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.*
PhD-disszertáció. Kézirat. Pécs, 2008., Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola.
- MOLNÁR Gergely *A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. (1850-1980)*
PhD-disszertáció. Kézirat. Budapest – Kecskemét – Bécs – Nürnberg, 2015., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományok Doktori Iskola,
- NAGY György: *Magyarország határforgalmát ellenőrző szervezetének, a szervezet feladatrendszerének, alkalmazott módszereinek változásai 1945-1991 között*

- változásai 1945-1991 között (1993)
(833)
- Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1993., Magyar Honvédség Zrínyi Miklós Katonai Akadémia,
- NYESTE: *A bűnüldözési és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés rendszerspecifikus sajátosságai, szektorális elvei* (2016)
(632)
- NYESTE Péter: *A bűnüldözési és a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés rendszerspecifikus sajátosságai, szektorális elvei.*
PhD-disszertáció. Kézirat. Budapest, 2016., Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
- SUBA: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 (a határmegállapító bizottságok működése).* (1996)
(791)
- SUBA János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 (a határmegállapító bizottságok működése).*
PhD-disszertáció Kézirat, Budapest, 1996., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
- SZAKÁLY: *Magyar tábori csendőrség 1938-1944.* (1982)
(44)
- SZAKÁLY Sándor: *Magyar tábori csendőrség 1938-1944.*
Egyetemi doktori (bölcsészdoktori disszertáció). Kézirat. 1982., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914* (1984)
(38)
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
Egyetemi doktori (bölcsészdoktori disszertáció). Kézirat. 1984., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (1990)
(39; 1121; 1128)
- PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*
Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1990., Magyar Tudományos Akadémia, I-II. kötet

TANANYAGOK

- A csendőr kézikönyve* (1894)
(857)
- *A csendőr kézikönyve*, Szeged 1894., Várnay Könyvkiadó, 62.p.
- A csendőrségi SZUT magyarázata* (1909)
(737; 746; 810; 851; 873; 875; 879; 997; 1008)
- *A csendőrségi SZUT magyarázata*. Budapest, 1909. Kaufman Á. És Fiai, 175.p.

- BESSER: *Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz.* (1926)
(640)
- BESSER Béla (szerk): *Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz. (Készült a Budapesten 1924. évben a csendőrtisztek részére tartott tanfolyamon – készített jegyzetek alapján felsőbb engedéllyel.)* Székesfehérvár, 1926., Csitáry Jenő Könyvnyomda, 136.p.
- CSIKÁNY: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század közepéig* (2001)
(783)
- CSIKÁNY Tamás: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század közepéig,* – Egyetemi jegyzet. Budapest, 2001., Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 126 p.
- CSIZMADIA - KOVÁCS – ASZTALOS: *Magyar állam- és jogtörténet* (1981)
(220)
- CSIZMADIA Andor - KOVÁCS Kálmán - ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet.* – Budapest, 1981., Tankönyvkiadó Vállalat, 638.p. ISBN: 963-17-3419-6
- FINSZTER: *Bevezetés a rendészettudományba,* (2008.)
(661)
- FINSZTER Géza: *Bevezetés a rendészettudományba,* Egyetemi jegyzet, Budapest, 2008., Rendőrtiszti Főiskola, 156.p.
- HAUTZINGER: *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története* (2012)
(828)
- HAUTZINGER Zoltán: *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története.* – Egyetemi jegyzet, Budapest, 2012. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 69 p. ISBN: -
- KOMJÁTHY – GÁL: *Szakmatörténet* (2014)
(688; 692)
- KOMJÁTHY László - GÁL László: *Szakmatörténet.* Budapest, 2014. s.n. 56. p.
- PAVLIK – LAKY: *Határrendészet kézikönyve* (1907)
(813; 885)
- PAVLIK Ferenc – LAKY Imre: *Határrendészet kézikönyve,* Budapest 1907. Pátria, 404.p.
- Próbacsendőrök tankönyve* (s.a.)
(671; 685)
- Próbacsendőrök tankönyve kérdések és feleletekben feldolgozva.* Budapest, s.a. (cc. első világháború előtt), Kaufman Ábrahám és társai, 103.p.
- TOLDI: *Próbacsendőrök tankönyve. 5. füzet. Bűnügyi nyomozás* (1941)
(604)
- TOLDI Árpád (szerk.): *Próbacsendőrök tankönyve. 5. füzet. Bűnügyi nyomozás.* Budapest, 1941, Stephaneum, 58 p.

Útmutató a csendőr járőrök részére (1908)
(684)

Útmutató a csendőr járőrök részére.
– Máramarosziiget, Kaufman Ábrahám és társai.
1908. 57 p.

SZABÁLYZATOK

Általános szolgálati határozványok (1896)
(359; 559)

Általános szolgálati határozványok a Magyar Kir. Csendőrség számára. Budapest, 1896.², Pesti Könyvnyomda. 138 p.

Becsületügyi szabályzat (1901)
(572)

Szabályzat a magyar királyi honvédség- és csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról. Budapest, 1901, Pallas. 74 p.

Becsületügyi szabályzat (1903)
(572)

Szabályzat a magyar királyi honvédség- és csendőrségnél, valamint a m. kir. horvát-szlavon csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról. Budapest, 1903, Pallas. 77 p.

Becsületügyi szabályzat (1908)
(572)

Becsületügyi Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a M. Kir. (M. Kir. Horvát-Szlavón) Csendőrség számára. Budapest, 1908, Pallas. 106 p.

Becsületügyi szabályzat (1913)
(572)

Becsületügyi Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a M. Kir. (M. Kir. Horvát-Szlavón) Csendőrség számára. Budapest, 1913, Pallas. 137 p.

Becsületügyi szabályzat (1940)
(572)

Becsületügyi Szabályzat a M. Kir. Honvédség és a M. Kir. Csendőrség számára. Budapest, 1940, Pallas. 154 p.

Becsületügyi szabályzat (1942.)
(572)

Becsületügyi Szabályzat a M. Kir. Honvédség és a M. Kir. Csendőrség számára. Az 1942. évi 1. sz. Honvédségi Közlönyben közzétett 76.173/ELN. FBÜ.-1941. sz. körrendelet alapján módosított utánnnyomás. Budapest, 1942, Pallas. 174 p.

BERZEVICZY – DIENES:
Tájékoztató a csendőrőrsök legénysége és szolgálati lovai után járó fontosabb illetményekről, valamint a csendőrőrsök fontosabb gazdaságkezelési tennivalóiról (1941)

BERZEVICZY László – DIENES Andor (Szerk.):
Tájékoztató a csendőrőrsök legénysége és szolgálati lovai után járó fontosabb illetményekről, valamint a csendőrőrsök fontosabb gazdaságkezelési tennivalóiról. Budapest, 1941, Stadium. /Csendőrségi Lapok Könyvtára 8./ 147 p. + 12 Melléklet.

(417; 478; 491)

CSÜSZ (1927)

(571; 1030)

– *Ügyviteli szabályzat a Magyar Királyi Csendőrség számára. (CSÜSZ.)* Budapest, 1927, Pallas. 182 p.

CSÜSZ (1942)

(500; 571)

– *Csendőrségi ügyviteli szabályzat (CSÜSZ).* Budapest, 1942, Magyar Királyi Állami Nyomda. 177 p.

DIENES: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrőrsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára* (1938)

(481; 490; 517; 519; 523; 525)

– DIENES Andor: *Gazdászati tájékoztató. Csendőrőrsök részére. Kizárólag az őrsparancsnok iskola hallgatói számára.* Szombathely, 1938, Martineum könyvnyomda. 89 p

Emlékeztető a Tábori Biztonsági szolgálat (T.B.) ellátására (1944)

(776)

– *Emlékeztető a Tábori Biztonsági szolgálat (T.B.) ellátására.* Budapest, 1944, Pallas. 14 p.

Gazdászatzkezelési utasítás (1912)

(489; 493; 502; 521)

– *Gazdászatzkezelési utasítás a magy. királyi csendőr őrsök valamint a csendőrségi pótlókeret és tanosztályok számára.* Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala. 328 p.

Gazdászatzkezelési utasítás (1943)

(491)

– *Gazdászatzkezelési utasítás a m. kir. csendőr gazdaszat-közigazgatási hivatalok és a központi gazdasági hivatal számára.* Budapest, 1943, Ladányi Antal Könyvnyomdája. 242 p

Határőrizeti Utasítás (1891)

(789)

– *Az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján a magy. kir. belügyminister által, a honvédelmi-, igazság-, pénz-, földmívelés- és a kereskedelmi ministerekkel egyetértőleg kiadott HATÁRÓRIZETI UTASÍTÁS.* Budapest, 1891, Pesti Könyvnyomda. 20 p.

Honvédelmi határszolgálati utasítás (1940)

(785)

– *Honvédelmi határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség, és az állami erdészet részére.* Budapest, 1940, Honvédelmi Minisztérium. 32 p.

Illetékszabályzat (1912)

(504; 506; 507; 508; 509; 510; 1037)

– *Illetékszabályzat a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s.n. 250 p.

- Ideiglenes ruhagazdálkodási utasítás* (1941)
(524) – *Ideiglenes ruhagazdálkodási utasítás a m. kir. csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stephaneum. 110 p.
- KUT-1937
(567; 910) – *Szolgálati utasítás a közlekedési csendőrség számára. (Kut.) Tervezet.* Budapest, 1937. 50 p.
- Különleges határozványok a magyar királyi lovas csendőrök számára.* (1887)
(569) – *Különleges határozványok a magyar királyi lovas csendőrök számára.* Budapest, 1887. Pesti Könyvnyomda. 38 p.
- Laktanya-szabályok* (1876)
(570) – *Laktanya-szabályok a Magyar Királyi Csendőrség részére.* Budapest, 1876, Pesti Könyvnyomda. 27 p.
- Laktanya-szabályok* (1889)
(570; 681) – *Laktanya-szabályok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1889. Pesti Könyvnyomda. 43 p.
- Laktanyaszabályzat* (1899)
(570) – *Laktanyaszabályzat a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1899. s.n. 43.p.
- Mozgósítási utasítás* (1913)
(760) – *Mozgósítási utasítás a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség számára.* Budapest, 1913, Honvédelmi Minisztérium. 65 p.
- Nősülési szabályzat* (1908.)
(572) – *Nősülési szabályzat a magyar királyi honvédség és a magyar királyi csendőrség számára.* Tervezet. Budapest, 1908, Pallas. 26 p.
- Nősülési szabályzat* (1913.)
(572) – *Nősülési szabályzat a magy. kir. honvédség és csendőrség számára.* Budapest, 1913, Pallas. 56 p.
- NYUT-1930.
(334; 568; 620; 638; 647; 653; 659; 964) – *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozóalakulatai számára. (NYUT)* Budapest, 1930, Pallas. 164.p.
- Szabadságolási szabály* (1895.)
(572) – *Szabadságolási szabály a Magyar Királyi Honvédségnél és a Magyar Királyi Csendőrségnél havidíj élvezetében álló tényleges állományú személyek részére.* Budapest, 1895, Pallas. 17 p.
- Szabadságolási szabályzat* (1882.)
(572) – *Szabályzat a magyar királyi és a magyar királyi horvát-szlavon csendőrségi tiszthelyettes és őrmestertől lefelé számító egyéneinek szabadságolására nézve.* 1882. 15 p.

*Szabályzat a karhatalmi
szolgálat ellátására a m. kir.
honvédség számára (1924)*
(576)

*Szabályzat a karhatalmi
szolgálat ellátására a m. kir.
honvédség számára (1942)*
(579)

*Szervi határozványok a
csendőrségi felügyelőség
számára (1902)*
(270; 535)

*Szervi határozványok a
csendőr-számvivőtisztek és a
csendőr-törzsőrmesterek
számára (1900)*
(488)

*Szervi határozványok a
magyar királyi csendőr-
számtanácsosok, csendőr-
számvivőtisztek, csendőr-
számvivőtiszthelyettesek és
csendőr törzsőrmesterek
számára (1908)*
(489)

*Szervi határozványok a M
Kir. Csendőrség felügyelője
számára. (1943)*
(274; 535)

*Szolgálati Szabályzat a
Magyar Királyi Honvédség
számára. (1875)*
(718; 738; 739; 740; 743;
749)

SZUT-1881.
(190; 212; 362; 479; 484;
528; 556; 673; 686; 742;
881; 1007; 1010; 1046;
1047)

*Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a
– m. kir. honvédség számára A-15, Budapest, 1924.
Pallas. 86.p.*

*A-15. Szabályzat a karhatalmi szolgálat
– ellátására a m. kir. honvédség számára.
Budapest, 1942. Athenaeum. 104.p*

*Szervi határozványok a csendőrségi
– felügyelőség számára. Budapest, 1902, Pallas. 7
p.*

*Szervi határozványok a csendőr-
– számvivőtisztek és a csendőr-törzsőrmesterek
számára. Budapest, 1900, Pallas. 32 p..*

*Szervi határozványok a magyar királyi
csendőr számtanácsosok, csendőr
– számvivőtisztek, csendőr számvivő
tiszthelyettesek és csendőr törzsőrmesterek
számára, Budapest, 1908. Municipia, 88.p.*

*Szervi határozványok a M Kir. Csendőrség
– felügyelője számára. Budapest, 1943, Atheneum.
8 p.*

*Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi
Honvédség számára. (I: rész) az 1875. évi
– szolgálati szabályzat második kiadása. Budapest,
1915, Pallas Irodalmi és Nyomdai
Részvénytársaság. 255 p.*

*Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség
számára. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda
Rt. 191 p.*

– (Az utasítás megjelent még: *Magyarországi
Rendeletek Tára*, XV. évf. (1881) 4. füzet 1167-
1344.p.)

- SZUT-1881² (1887)
(557) *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887, Központi Községi Könyvnyomda, 191.p.
- SZUT-1881³ (1888)
(558; 595) *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1888, 1898, Pesti Könyvnyomda. 224 p.
- SZUT-1900
(545; 547; 560; 648; 674; 741; 744; 882; 1009; 1014; 1015; 1148) *Szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, Pesti Könyvnyomda. 361 p.
- SZUT-1900² (1907)
(561) *Csendőrségi szolgálati utasítás. II.* Budapest, 1907., Kaufman Ábrahám és társai. 248 p.
- SZUT-1912
(562; 563; 612; 801; 884; 1009; 1012; 1015; 1149) *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala, 361. p.
- SZUT-1924
(564; 651; 652; 656; 1026; 1027; 1028; 1029; 1030; 1031; 1032; 1034; 1035; 1036; 1038; 1044; 1045; 1046; 1150; 1152; 1153; 1154) *Szolgálati utasítás a magyar királyi csendőrség számára (Tervezet).* Budapest, 1924, Pallas. 292 p.
- SZUT-1927
(272; 273; 565; 578; 648; 651; 695; 703; 705; 709; 717; 939; 1013; 1039; 1155) *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1927, Pallas. 387 p.
- SZUT-1941
(363; 499; 566; 595; 656; 668; 1047; 1051; 1157) *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. (Szut.).* Budapest, 1941, Stádium. 414 p.
- Táb. Rend. Szolg.* (1942)
(775) *Tábori rendészeti szolgálat (Táb. Rend. Szolg.). Szabályzat a m. kir. honvédelmi minisztérium 58.200/el. szab. szerk. 1942. számú körrendeletéhez.* Budapest, 1942, Stádium. 183 p.
- Titkos. Függelék* (1912)
(803) *Titkos. Függelék az „Utasítások a M. Kir. Csendőrség számára” című szolgálati könyvhöz.* Budapest, 1912, Magyar Királyi Allami Nyomda. 41 p.

Utastítás a magyar királyi és a magyar királyi horvát-szlavón csendőrség részére, mozgósítás és hadjárat esetén (1888)

(760)

Utastítás a táborig csendőrség részére kérdésekben és feleletekben (1894)

(760)

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség járásőrmesterei számára (1903)

(318; 568; 584; 588)

Utastítás a Császári és Királyi Hadsereg táborig csendőre számára (1905)

(760)

Utastítás a katonai határőrizet tárgyában (1909)

(785; 797)

Utastítás a szemlék megtartásához a Magyar Királyi Csendőrség számára (1913)

(534)

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség lovas alakulatai részére (1937)

(569)

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség pénztár- és csekk-kezelésére (1943)

(491)

Utastítás az élelmezési és beszállásolási számvitelre nézve a saját gazdaszat-kezeléssel felruházott

Utastítás a magyar királyi és a magyar királyi – horvát-szlavón csendőrség részére, mozgósítás és hadjárat esetén. Budapest, 1888. s.n. 15 p.

Utastítás a táborig csendőrség részére – kérdésekben és feleletekben. Szeged, 1894, Várnay. 109. p.

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség – járásőrmesterei számára, Budapest, 1903., s.n. 46.p.

Utastítás a Császári és Királyi Hadsereg – táborig csendőre számára. Budapest, 1905, Pallas. 270 plusz 19. p.

Utastítás a katonai határőrizet tárgyában a m. kir. honvédség, népfölkelés, csendőrség, – pénzügyőrség és határrendőrség számára. Tervezet. Budapest, 1909. Magyar királyi állami nyomda. 68 p.

Utastítás a szemlék megtartásához a Magyar – Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1913., Várnay. 72 p.

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség lovas – alakulatai részére. (Lov. ut.) Tervezet. Budapest, 1937., Pátria. 108 p.

Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség – pénztár- és csekk-kezelésére. Budapest, 1943, Állami Nyomda. 120 p.

Utastítás az élelmezési és beszállásolási – számvitelre nézve a saját gazdaszat-kezeléssel felruházott szárnyparancsnokságokkal bíró magyar királyi csendőrpapancsnokságok

*szárnyparancsnokságokkal
bíró magyar királyi
csendőrparancsnokságok
számára* (1881)

(487; 493)

számára. Budapest, 1881, Magyar királyi
államnyomda. 78 p.

LEXIKONOK, ALMANACHOK, ADATTÁRAK

BÖLÖNY: *Magyarország
kormányai 1848-1975.*
(1978)

(757; 759; 789; 894)

BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai
1848-1975.* Budapest, 1978, Akadémia, 328 p.
– HU-ISBN 963 05 1242 v. /A Magyar Országos
Levéltár Kiadványai, IV. – Levéltartan és
történeti forrásdokumentumok, 2./ HU-ISSN
0441-4985

Hadtudományi Lexikon
(2019)

(526)

KRAJNC Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi
– Lexikon, Új Kötet* Budapest, 2019., Dialóg
Campus, 1199.p. ISBN 978-963-531-101-9.

HAEFFLER: *Magyar
Országgyűlési Almanach az
1939-44. évi országgyűlésről*
(1940)

(946)

HAEFFLER István (szerk.): *Magyar
Országgyűlési Almanach az 1939-44. évi
országgyűlésről,* Budapest, 1940. Felsőház
Elnöki Hivatala, 640.p. ISBN: -

*Rendészettudományi
Szaklexikon* (2019)

(526)

BODA József (főszerk.): *Rendészettudományi
– Szaklexikon,* Budapest, 2019., Dialóg Campus,
690.p. ISBN 978-963-531-100-2.

JOGSZABÁLY GYŰJTEMÉNYEK

EDVI ILLÉS – DEGRÉ: *A
magyar büntető törvények
zsebkönyve,* (1929)

(830; 1106)

EDVI ILLÉS Károly – DEGRÉ Miklós: *A magyar
– büntető törvények zsebkönyve,* Budapest, 1929.⁹,
Révai, 813.p.

FABA – WENINGER: *A
magyar hajózási, vízjogi és
folyamrendészeti
jogszabályok gyűjteménye.*
(1931)

(1108)

FABA János – WENINGER László (szerk): *A
– magyar hajózási, vízjogi és folyamrendészeti
jogszabályok gyűjteménye.* Budapest, 1931.,
s.n., I. köt. 433 p. II. köt. 445 p.

*Közigazgatási jogszabályok
gyűjteménye* (1932)

(1170; 1191)

– GALLINA Frigyes – JANDA Károly – SASS Elemér
– SMIALOVSKY Tibor – ifj. SZEKÉR Miklós
(szerk): *Közigazgatási jogszabályok
gyűjteménye,* Budapest, 1932, Stádium, 2494.p.

KRECSÁNYI: *Kihágási eljárás
jogalapját képező*

– KRECSÁNYI Kálmán (szerk): *Kihágási eljárás
jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági*

*székesfővárosi
törvényhatósági
szabályrendeletek és
főkapitányi rendeletek
gyűjteménye, kiegészítve,
(1894)*

(1003)

RÉDEY: *Rendőri eljárás
körébe vágó újabb
rendeletek és utasítások
gyűjteménye (1897)*

(1002)

TÉRFI: *Második pótkötet a
közigazgatási törvénytárhoz
(1914)*

(1116)

TUSNÁDI ÉLTHES: *A
kihágások és felsőbirósági
határozatok (1931)*

(826; 1084; 1097; 1133)

*szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek
gyűjteménye, kiegészítve, Budapest, 1894.,
Müller Károly nyomdája, 397.p.*

—
RÉDEY Miklós (szerk): *Rendőri eljárás körébe
vágó újabb rendeletek és utasítások gyűjteménye*
Budapest, 1897., Stephaneum, 121.p

—
TÉRFI Gyula (szerk): *Második pótkötet a
közigazgatási törvénytárhoz. Budapest, 1914,
Grill Károly könyvkiadó vállalata, 531 p. ISBN:*

—
TUSNÁDI ÉLTHES Gyula: *A kihágások és
felsőbirósági határozatok. I-II. kötet. Budapest,
1931, Stádium. I. köt. 528.p. II. köt. 559.p.*

ÁLLMI KÖLTSÉGVETÉSI DOKUMENTUMOK

*Állami költségvetés a magyar
korona országai részére az
1881-1909., ill. 1912-
1914/15. évekre (1880-1914)*

(454; 464)

—
*Állami költségvetés a magyar korona országai
részére az 1881-1909., ill. 1912-1914/15. évekre.*
Budapest, 1880-1914., Magyar Királyi
Államnyomda

*A magyar állam
költségvetése az 1921/22-
1929/30. számadási évekre.
(1920-1929)*

(454)

—
*A magyar állam költségvetése az 1921/22-
1929/30. számadási évekre. Budapest, 1920-
1929. Magyar Királyi Állami Nyomda*

*Állami költségvetés
(sommázat) az 1930/31-
1944. évekre (1930-1943)*

(454)

—
*Állami költségvetés (sommázat) az 1930/31-
1944. évekre. Budapest, 1930-1943. Magyar
Királyi Állami Nyomda*

*A M. Kir. Kormány 1911. évi
működéséről és az ország
közállapotaiól szóló jelentés
és statisztikai évkönyv (1912)*

(456)

—
*A M Kir. Kormány 1911. évi működéséről és az
ország közállapotaiól szóló jelentés és statisztikai
évkönyv. Budapest, 1912. Athenaeum*

TÖRVÉNYEK

- 1723/XII. tc.
(833) – 1723./XII. tc. különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőknél jelentenek ki.
- 1850.Nr.19.
(106) – 1850.Nr.19. – Verordnung des Ministeriums des Innern vom 18. Jänner 1850. über die Organizirung der Gend'sarmerie /A belügyminiszter 1850. január 18-án kelt 19. számú rendelete a csendőrség megszervezéséről/
– *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich.* Bécs. 1850. Kaiserl.-königl. Hof- und Staatsdruckerei.
II. évf. (1850) 12. füzet 203-231.p.
- 1836/XXV. tc
(970) – 1836/XXV. tc az Ország közjává és kereskedését gyarapító magányos vállalatokról.
- 1840/IX. tc.
(689) – 1840/IX. tc. a mezei rendőrségről.
- 1844/IX. tc.
(690) – 1844/IX. tc. a közmunkák szabályozásáról.
- 1848/III. tc.
(247) – 1848/III. tc. független magyar felelős ministerium alakításáról.
- 1867/VIII. tc.
(247) – 1867/VIII. tc. a miniszterium alakítására vonatkozó 1847/8. évi III. tc. 12. § módosításáról
- 1867/XII.tc.
(114) – 1867. évi XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsege uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról
- 1868/LIV.tc.
(537; 540) – 1868/LIV.tc. a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.
- 1868/XL. tc
(360) – 1868/XL. tc. a véderőről
- 1870/XLII.tc.
(117; 135; 185; 216; 538) – 1870/XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1871/XVIII. tc. (185; 191; 994)	– 1871/XVIII. tc. a községek rendezéséről.
1872/XXXVI.tc. (148; 203)	– 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
1873/II. tc. (360)	– 1873/II. tc. a kiszolgált altisztek alkalmazásáról.
1875/XXXVII. tc. (1070)	– 1875/XXXVII. tc. kereskedelmi törvény.
1875/LI. tc. (427)	– 1875/LI. tc. a közös hadsereg (haditengerészet) és a m. kir. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról
1876./V. tc. (852)	– 1876./V. tc. a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. tc. módosításáról és kiegészítéséről.
1876/VI. tc. (149)	– 1876/VI. tc a közigazgatási bizottságról.
1876/XIII.tc. (548)	– 1876/XIII.tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.
1877/XXII. tc. (226)	– 1877./XXII. tc. a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról
1878/V. tc. (710; 877; 993; 1074)	– 1878/V. tc magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
1879/XXXI. tc. (1072)	– 1879/XXXI. tc. Erdőtörvény.
1879/XL.tc. (698; 706; 853; 899; 993)	– 1879/XL.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.
1879/L. tc. (864)	– 1879/L. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről.
1881/II. tc. (139; 361)	– 1881/II. tc. a csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről.
1881/III. tc. (140; 157; 391; 459)	– 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

- 1881/XXI.tc.
(581) – 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1881/LX.tc.
(541) – 1881/LX.tc. a végrehajtási eljárásról.
- 1881/LXXI. tc
(427) – 1881/LXXI. tc. a magyar királyi csendőrség nyugdíj-igényeire nézve
- 1882/X.tc.
(186; 189; 300; 543; 645) – 1882/X.tc. a magyar királyi csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
- 1882/XXXVI.tc.
(1065) – 1882/XXXVI.tc. az 1865. évi november 2.-án kelt Dunahajózási Actához való pótegyezmény becikkelyezéséről.
- 1883/I. tc.
(377) – 1883/I. tc. a köztisztviselők minősítéséről.
- 1883/XXVII. tc.
(163; 177) – 1883./XXVII. tc. az V. és VI. csendőrkerületi parancsnokság felállítása céljából, a csendőrség legénységi állományának ideiglenes kiegészítéséről.
- 1883/XLIV.tc.
(542) – 1883/XLIV.tc. a közadók kezeléséről.
- 1885/XI. tc.
(428; 430) – 1885/XI. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról.
- 1885/XXIII. tc.
(1067; 1068; 1104) – 1885/XXIII. tc. a vízjogról.
- 1886/XXI.tc.
(215; 216; 539) – 1886/XXI.tc. a köztörvényhatóságokról.
- 1886./XXII. tc.
(855) – 1886./XXII. tc. a községekről.
- 1888/XIV.tc.
(788) – 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a monarchia két állama és Románia között fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött és Bukarestben 1887. évi december 7-én,

november 25.-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

- 1888/XIX.tc
(1091) – 1888/XIX.tc. a halászatról.
- 1890/I. tc.
(892; 893) – 1890/I. tc. a közutakról és vámokról
- 1893./IV. tc
(406) – 1893./IV. tc az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről
- 1893/XXXVI. tc
(379) – 1893/XXXVI. tc. a csendőrtiszti állomány kiegészítéséről
- 1894/XXXVI.tc.
(1071) – 1894/XXXVI.tc. a magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság alakításáról és állami segélyezéséről.
- 1896/XXXIII.tc.
(230; 544; 644; 646; 649) – 1896/XXXIII.tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- 1898/II.tc.
(549) – 1898/II.tc. a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.
- 1899/XXIX. tc.
(328) – 1899/XXIX. tc. a budapesti m. kir. csendőrség egy részének elhelyezése céljából létesítendő laktanya és lovarda építési költségeinek fedezéséről.
- 1899/XLI.tc.
(550) – 1899/XLI.tc. a vízmunkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról.
- 1900/XXVIII.tc.
(551) – 1900/XXVIII.tc. az erdő-munkásokról.
- 1903/IV. tc.
(822; 887) – 1903/IV. tc. a kivándorlásról.
- 1903/V.tc.
(860; 887) – 1903/V. tc külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról
- 1903/VI. tc.
(835; 887) – 1903/VI. tc. az útlevélügyről

1903./VII. tc. (171; 792)	– 1903./VII. tc. három új csendőrkerület felállításáról.
1903./VIII. tc (816; 887)	– 1903./VIII. tc. a határrendőrségről.
1908./XXXVI. tc. (829)	1908./XXXVI. tc. a büntetőtörvénykönyvek és a – bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról.
1909/II tc. (822)	– 1909/II tc. a kivándorlásról.
1912/XXXV. tc. (437; 445)	1912/XXXV. tc. az állami, vármegyei és – államvasúti alkalmazottak családi pótlékáról és egyeb egyéb intézkedésekről.
1912/LXIII. tc. (195; 219; 795; 854)	– 1912./LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
1912/LXV. tc. (425; 435)	– 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.
1913/XVIII. tc (1105)	– 1913/XVIII. tc. a vízjogról szóló 1885:XXIII. tc. kiegészítéséről és módosításáról.
1913/XXI. tc. (853)	– 1913/XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről.
1921/III. tc (640)	1921/III. tc. az állami és társadalmi rend – hatályosabb védelméről.
1921/XXXII. tc. (427; 434; 447; 449)	1921/XXXII. tc. a nemzeti hadsereghez tartozó – hivatásos havidíjasoknak és hivatásos (önként továbbszolgáló) altiszteknek, valamint az említett személyek hátramaradottjainak katonai ellátásáról.
1921/XXXIII. tc. (1075)	– 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4.

- napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1922/VII.tc.
(1126) – 1922/VII.tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1922/VIII.tc.
(1126) – 1922/VIII.tc. a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1922/XIV.tc.
(1125) – 1922/XIV.tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1923/XIV. tc.
(1076) – 1923/XIV. tc. a Dunára vonatkozó végleges szabályzat megállapítása tárgyában 1921. évi július hó 23-án Párisban kelt egyezmény becikkelyezéséről
- 1925./XIX. tc.
(831) – 1925./XIX. tc. a nőkkel és a gyermekekkel űzött kereskedés elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.
- 1925/XLIII.tc.
(1092; 1099) – 1925/XLIII.tc. a halászatról szóló 1888:XIX. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről.
- 1927/IX.tc.
(1073) – 1927/IX.tc. belvízi hajók lajstromozásáról és az azokra vonatkozó egyes jogviszonyokról.
- 1927/XXIV. tc.
(440) – 1927/XXIV. tc. a trianoni békeszerződéssel Magyarországtól átcsatolt területen volt és onnan beköltözött magyar közszolgálati alkalmazottak, nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátásáról.
- 1928/XXXIX. tc.
(1078) – 1928/XXXIX. tc. a közlekedés és átmeneti szabadság tárgyában Barcelonában az 1921. évben tartott általános értekezleten megállapított egyes okmányok becikkelyezéséről.
- 1929/XV. tc.
(416) – 1929/XV. tc. a Magyar Királyi Honvédség legénységi állományú egyéneinek és az ilyen egyének hátramadottainak ellátásáról.
- 1929/XXX. tc.
(217) – 1929/XXX. t.c a közigazgatás rendezéséről

- 1929/XXXII. tc
(896) – 1929/XXXII. tc a közúti közlekedés szabályozása tárgyában 1926. évi április hó 24-én Párisban aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 1930/III. tc.
(958) – 1930/III. tc. a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről.
- 1930/XXVIII. tc.
(255; 870) – 1930/XXVIII. tc. a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903:V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról.
- 1931/XXVI. tc
(440) – 1931/XXVI. tc. a gazdasági és hitélet rendjének továbbá az államháztartás egyen-súlyának biztosításáról.
- 1936/X. tc.
(694) – 1936/X. tc. a tűzrendészet fejlesztéséről.
- 1938./III. tc
(932) – 1938./III. tc. a rendőri büntetőbíráskodás körébe utalt egyes kihágások tettenért elkövetőinek a helyszínen való megbírságolásáról.
- 1939/II. tc.
(957; 1139; 1141) – 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 1994/XXIV. tv.
(3) – 1994/XXIV. tv. a Rendőrségről.

RENDELETEK

- A magyar királyi igazságügy minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete
(120) – A magyar királyi igazságügy minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete a katonai karhatalomnak végrehajtásoknál igénybe vétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára. I. évf. (1867) 1. füzet. 174.p.
- A közmunka és közlekedési minisztérium 1867. évi március 23-án kelt hirdetménye
(1100) – A közmunka és közlekedési m. kir. ministeriumnak 1867. évi márcz. 23-kán kelt hirdetménye, a dunagőzhajózási kapitányok által leteendő vizsgák iránt.
Magyarországi Rendeletek Tára I. évf. (1867) I. füzet 52.p.
- A m. kir. közmunka és közlekedési minisztérium – A m. kir. közmunka- s közlekedési ministeriumainak 1867. okt. 2-dikán az illető

1867. okt. 2-dikán kelt felszólítása
(1113) hatóságokhoz intézett felszólítása a gőzhajó állomásoknál helyhatósági örök alkalmazása iránt.
Magyarországi Rendeletek Tára I. évf. (1867) I. füzet 513-514.p..
- 4.209/1868. BM r.
(701) 4.209/1868. (IX.4.) BM r az ország valamennyi törvényhatóságához; a kémények – tisztántartása és separtetése iránt.
Magyarországi Rendeletek Tára II. évf. (1868) I. füzet 452-454.p.
- 3.365/1869. BM r.
(696) 3.365/1869. (VI.17.) BM r. Magyar- és Erdélyország összes törvényhatóságaihoz a – tűzrendészeti szabályok kezelése iránt.
Magyarországi Rendeletek Tára III. évf. (1869) I. füzet 715-719.p.
- 4.331/1869. BM r.
(833) 4.331/1869. (X.11.) BM r. a török területek életbe lépett útlevíl-rendszabályok tárgyában –
Magyarországi Rendeletek Tára III. évf. (1869) I. füzet 913-915.p.
- 2.362/1869. KKM.r.
(1069; 1112) 2.362/1869. (IV. 21.) KKM.r. ideiglenes utasítás a hajózási jog gyakorlásáról. –
Magyarországi Rendeletek Tára III. évf. (1870) I. füzet 564-618.p.
- 9.045/1871. BM.r.
(1114) 9.045/1871. (I. 23.) BM.r. a közbiztonsági közegeknek szabad vasúti és gőzhajói menetjegyekkel ellátása tárgyában. –
Magyarországi Rendeletek Tára V.évf. (1871) I. füzet 19-20.p.
- 10.186/1873. IM.r.
(121) 10.186/1873. (VII.9.) IM.r. a karhatalom költségeinek elszámolása tárgyában. –
Magyarországi Rendeletek Tára VII. évf. (1873) I. füzet 182-183. p.
- 19.913/1873. KKM.r.
(1101) 19.913/1873. (IV. 7.) KKM.r. a gőzhajóvezénylői vizsgálatok tárgyában. –
Magyarországi Rendeletek Tára, VII.évf. (1873) I. füzet 77-80.p
- 49.572/1874. BM.r.
(833) 49.572/1874. (XII.07.) BM. r. az – Oroszországban fennálló útlevíl-rendszabályok közzététele átrgyában

Magyarországi Rendeletek Tára VIII. évf.
(1874) I. füzet 368-369.p

8.405/1874.IM. r.
(536) – 8.405/1874. (III.1.) IM. r. a bírósági végrehajtások alkalmával a karhatalomnak s illetőleg a rendőri segélynek miképpen leendő igénybe vétele tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára, VIII. évf.
(1874) I. füzet 341-342.p.

1.552/1876 HM r.
(142) – 1.552/1876. (IV.24.) HM. r. a 8. és 10. sz. csendőrparancsnokságok átvétele iránt

Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára, III. évf. (1876) 12. sz. 54-56.p.

1.553/1876 HM r.
(142) – 1.553/1876. (IV.24.) HM. a m. kir. erdélyi és a horvát-szlavón csendőrséget illető szabályok iránt.

Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára, III. évf. (1876) 12. sz. 56-60.p.

1.962/1876.HM.r.
(573) – 1.962/1876. (VI.13.) HM.r. utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.

Magyarországi Rendeletek Tára, X. évf.
(1876) I. füzet 285-289.p.

2.935/1876. HM. r.
(142) – 2.935/1876. (VII. 16.) HM. r. a csendőrséghez felveendő egyéneket illetőleg követendő eljárás

Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára III. évf. (1876) 17. sz. 109.p.

3.233/1876. HM. r.
(142) – 3.233/1876. (VIII.10.) HM. r. a m. kir. csendőrség állományának közzé tétele

Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára III. évf. (1876) 19. sz. 116.p.

38.547/1880. BM r.
(859) – 38.547/1880. (V.29.) BM körrendelet a magyar büntető-törvénykönyvek végrehajtása tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára XIV. évf.
(1880) I. füzet 629-659.p.

45.689/1885. FM r.
(1069; 1115) – 45.689/1885. (XII. 31.) FM.r. a vízjogi törvény végrehajtása iránti általános rendelet kiadása tárgyában.

- Magyarországi Rendeletek Tára*, XIX.évf.
(1885) II. füzet 2219-2221.p.
- 39.507/1885. KKM.r.
(1083) — 39.507/1885. (XII. 31.) KKM.r. a vontató utak és a szabad kikötés tárgyában.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, XIX.évf.
(1885) I. füzet 2295-2303.p.
- 4.539/1886.HM.r.
(574; 727) — 4.539/1886.(I.16.) HM.r. Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, XII. évf.
(1887) I. füzet 22-29.p.
- 29.601/1886. IM r.
(876) — 29.601/1886. (VIII.01.) IM körrendelet az országból való kiutasításra ítélt külföldiek honossága és illetőség-helyének megállapítása és a kiutasítás végrehajtásánál a közigazgatási tolonczhatóságok közbenjárásának igénybevétele tárgyában
- Magyarországi Rendeletek Tára* XX. évf.
(1886) I. füzet 998-999.p.
- 53.888/1888. BM. r
(691) — 53.888/1888. (VIII.12.) BM. rendelt A tűzrendészeti kormányrendelet kibocsátásáról
- Magyarországi Rendeletek Tára* XXII. évf.
(1888) 1727-1741.p.
- 33.477/1888. KKM.r.
(1107) — 33.477/1888. (VIII. 21.) KKM.r. a hajómalmok tárgyában.
- Magyarországi Rendeletek Tára* XXII. évf.
(1888) I. füzet 1699-1726.p
- 5.000/1889. FM.r.
(1091) — 5.000/1889. (II.9.) FM.r. a halászatról szóló 1888. évi XIX. törvénycikk végrehajtása tárgyában.
- Magyarországi Rendeletek Tára* XXIII. évf.
(1889). I. füzet 14-20.p.
- 50.431/1891. BM.r.
(787; 789; 886) — 50.431/1891. (VII. 1.) BM.r. az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf.
(1891) I.füzet. 877-902.p

- 6.024/1894. HM r.
(239) — 6.024/1894. (XI.1.) HM r. Szervi határozványok módosítása,
Rendeleti Közlöny a Magyar Kir. Honvédség Számára, XXI. évf. (1894.) 34. sz. 203-206.p.
- 86.225/1895. BM r.
(850) — 86.225/1895. (X.19.) BM r. az utóneveknek a születési anyakönyvekbe – a magyar mellett – idegen nyelven is bejegyezhetése tárgyában
Magyarországi Rendeletek Tára XXIX. évf. (1895) I. füzet 1397-1421.p.
- 70.697/1895. KM.r.
(1102) — 70.697/1895. (XI. 4.) KM.r. Szabályzat a hajószizti tanfolyam számára.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXIX.évf. (1895) II. füzet 1579-1584.p.
- 93.291/1896. BM.r
(828; 833) — 93.291/1896. (XII.01.) BM.r. a romániai és szerbiai határon út igazolvány nélkül való átlépésének kihágássá minősítése tárgyában
Magyarországi Rendeletek Tára XXX. évf. (1896) I. füzet 787.p.
- 6.707/1896.HM.r.
(575) — 6.707/1896. (X.13.) HM.r. Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve.
Magyarországi Rendeletek Tára, XX. évf. (1896) I. füzet 385-395.p.
- 58.440/1896.IM.r.
(575) — 58.440/1896. (X.29.) IM.r. a karhatalom igénybe vételéről szóló 8405/1874. IM. utasítás módosításáról.
Igazságügyi Közlöny, V.évf. (1896) 11.sz. 357.p.
- 117.121/1898. BM r.
(837; 841) — 117.121/1898. (XII.09.) BM r. az útlevél- illetve a határszéli szolgálat szabályozása tárgyában
Magyarországi Rendeletek Tára XXXIII. évf. (1899) I. füzet 1-13.p..
- 2.000/1898.FM.r.
(547) — 2.000/1898. (III.1.) FM.r. a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyok szabályozásáról szóló 1898: II. t.cz. végrehajtása, továbbá az igazolványok kiállítása, az elveszett, megtelt vagy megsemmisült igazolványok

megújítása körüli eljárás, valamint az eljárási szabályok tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára, XXXII. évf. (1898) I. füzet 299-363.p.

230/1899. BM r.
(1106)

230/1899. (II. 21.) BM.r. a folyó-, csatorna- és tóhajózás terén felmerülő kihágások elbírálása – körül követendő eljárás tárgyában.

Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIII.évf. (1899) I. füzet 367-368.p.

12.839/1899. BM.r.
(833)

12.839/1899. (III.25.) BM. r. a Romániába utazók útlevelének megkívánt láttamozása – tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára XXXIII. évf. (1899) I. füzet 397.p..

91.406/1899 BM r
(834)

91.406/1899 (VII.24.) BM r az igazolási jegyeken a családtagok pontos megjelölése – tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára XXXIII. évf. (1899) II. füzet 66.p.

130.000/1899. BM r.
(228)

130.000/1899. (XII.22.) BM r. a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. tc. életbeléptetése alkalmából a nyomozó rendőri – hatóságok és közegek részére kibocsátott Utasítás tárgyában,

Magyarországi Rendeletek Tára XXXIII. évf. (1899.) II. füzet 2416-2509.p.

133.285/1899. BM. r.
(848)

133.285/1899. (I.12.) BM. r. az osztrák-magyar léghajós katonatiszteknek Németország – területén leszállhatása tárgyában és viszont

Magyarországi Rendeletek Tára XXXIII. évf. (1899) I. füzet 29-30.p..

71.500/1904. BM r.
(845; 849)

71.500/1904. (VII.26.) BM rendelete Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Krassó-Szörény, Szeben, Temes és Torontál vármegyék, valamint Pancsova város közönségéhez, a határforgalom – ellenőrzéséről, az útlevelek vizsgálatáról, az útiigazolványok kiállításáról és a forgalmi adatok gyűjtéséről szóló rendelet megküldése tárgyában

Magyarországi Rendeletek Tára XXXVIII. évf. (1904) I. füzet 716-725.p

- 91.000/1905. BM r.
(847)
- 91.000/1905. (XII.01.) BM rendelet valamennyi törvényhatósághoz — Fiume város kivételével, a határrendőrségről szóló 1903:VIII. t.c. életbeléptetéséről és végrehajtásáról.
— *Magyarországi Rendeletek Tára* XXXIX. évf. (1905) I. füzet 1455-1541.p.
- 2.245/1906.HM.r.
(1000)
- 2.245/1906. (III.6.) HM. r. A-15 karhatalmi utasítás kiadása tárgyában.
— *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség Számára*, XXXIII. évf. (1906) 8. sz. 42.p.
- 104.681/1906.BM. r.
(211)
- 104.681/1906. (1907.II.1.) BM. r. a csendőrség betegek kórházba kísérése miatt igénybevételeéről.
— *Belügyi Közlöny*, XII.évf. (1907) 8.sz. 69.p.
- 6.125/1907 ME r.
(998; 999)
- 6.125/1907. (XII.31.) ME r. az 1851. évi vasútüzleti rendtartásnak a törvényhozás további intézkedéséig megfelelő módosításokkal való hatályban tartásáról
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLI.évf. (1907) II. füzet 1968-2011.p.
- 90.977/1907.BM.r.
(547)
- 90.977/1907. (III.1.) BM rendelet a járási főszolgabíráknak a mezőgazdasági munkások elővezetésére vonatkozó és nem a területükön fekvő csendőrőrsökhöz szóló megkereséseiket, ezen őrsökhöz az illetékes közigazgatási hatóságok útján kell intézniük
— *Belügyi Közlöny*, XII. évf. (1907) 40.sz. 384.p.
- 11.266/1907. FM.r.
(1109)
- 11.266/1907. (V. 15.) FM.r. a vízrendőri kihágási ügyekben követendő eljárás egyszerűsítéséről.
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLI.évf. (1907) I. füzet 375-376.p.
- 129.405/1908. BM r.
(878)
- 129.405/1908. (IX.11.) BM r. t a m. kir. igazságügyminiszter által az 1878 : V. t.-c. 64. §-a alapján az országból kiutasításra ítélt külföldiekkel szemben követendő eljárás iránt
— 18.138/1908. sz. a. kiadott rendelet közzétételéről.
— *Magyarországi Rendeletek Tára* XLII. évf. (1908) II. füzet 1706-1709.p.

- 14.942/1909. BM.r.
(1103) – 14.942/1909. (VII. 20.) BM. r. a gőzhajózási alkalmazottak letartóztatásának foganatosítása tárgyában.
Baranyavármegye Hivatalos Lapja, XII. évf. (1909) 35.sz. 1.p
- 57.000/1909. BM r.
(822) – 57.000/1909. (VI.15.) BM körrendelet valamennyi törvényhatósághoz és Budapest székesfőváros államrendőrsége főkapitányához, a kivándorlásról szóló 1909 : II. t.-c. életbeléptetéséről és végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára XLIII. évf. (1909) I. füzet 1049-1098.p.
- 57.000/1910. BM r.
(895; 898) – 57.000/1910. (III.1.) BM r. szabályzat, a gépjárművek közúti forgalmáról
Magyarországi Rendeletek Tára XLIV. évf. (1910) 235-260.p.
- 48.999/1912. BM r.
(883) – 48.999/1912. (IV.13.) BM r. Határszéli külszolgálat átvétele a m. kir. csendőrség által
Belügyi Közlöny XVII. évf. (1912) 18.szám 141-145.p.
- 58.320/1912. BM.r.
(819; 883) – 58.320/1912. (IV. 13.) BM.kr. a határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével.
Belügyi Közlöny, XVII.évf. (1912) 8.sz. 136-140.p
- 26.203/1912. FM.r.
(1117) – 26.203/1912. (VI. 23.) FM.r. A m. kir. folyamfelvigyázók szolgálati szabályzata.
Földművelési Értesítő, XXIII.évf. (1912) 25.sz. 639-647.p.
- 26.205/1912. FM r.
(1118; 1119) – 26.205/1912. (VI. 30.) FM r. Az alsóbbrendű műszaki személyzet szolgálati szabályzata.
Földművelési Értesítő XXIII. évf. (1912) 26. sz. 678-684.p.
- 5.469/1914. ME r.
(196) – 5.469/1914. (VII.27.) ME r. egyes városokban a csendőrség igénybevételéről,
Belügyi Közlöny, XIX. évf. (1914.) 35. sz. 466.p.

- 92.779/1918. BM r.
(1016) 92.779/1918. (VII.24.) BM r. a székesfehérvári vasútállomáson egy 13 főből álló – különítmény működik 1918. július 08-tól
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára I. évf. (1918.) 21. sz. 234.p.
- 95.144/1918. BM r.
(1016) 95.144/1918. (VII.29.) BM r. érsekújvári vasútállomáson különítmény felállítása 1918. – július 11-től
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára I. évf. (1918.) 24. sz. 235
- 102.096/1918. BM r.
(1016) 102.096/1918. (VIII.21) BM r. A szombathelyi vasútállomáson 10 főből álló – különítmény felállítása szeptember 1-től
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára I. évf. (1918.) 24. sz. 261.p.
- 108.449/1918. BM r.
(1016) 108.449/1918. (VIII.25.) BM r. dunakeszi- alagi vasútállomáson 10 fős különítmény – felállítása
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára I. évf. (1918.) 24. sz. 261.p.
- 4.618/1919. ME r
(1122) 4.618/1919. (IX.18) ME.r. a budapesti magyar állami révkapitányság felállításáról.
– *Magyarországi Rendeletek Tára*, LIII.évf. (1919) I. füzet 714-715.p
- 5.047/1919. ME. r.
(206; 581) 5.047/1919. (X.1.) ME. r. A rendőrség államosítása.
– *Belügyi Közlöny* XXIV. évf. (1919.) 48.sz. 1339-1350.p.
- 21.170/1919. HM r
(400; 401) 21.170/1919. (XII.15.) HM r. a csendőr tisztviselői állománycsoport megszüntetése és – csendőrségi egyenruhaváltoztatás tárgyában,
Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg Számára XLVI. évf. (1919) 80. sz. 313-323.p.
- 212.228/1919. HM. r.
(393) 212.228/1919. (VIII. 21) HM. r. Egyenruhaváltozások.
– *Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg Számára* XLVI. évf. (1919) 55. sz. 207-210.p.

- 212.619/1919.HM. r.
(393)
- 212.619/1919. (XII.10.) HM. r.
Egyenruhaváltozásokhoz kiegészítő
– határozványok és helyesbítések.
*Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg
Számára* XLVI. évf. (1919) 76. sz. 294-298.p.
- 1/1919. BN. r
(4; 180)
- 1/1919. (III. 26.) BN. r. Vörös Órség felállítása
– *Belügyi Közlöny* XXIV. évf. (1919) 18. sz.
719-720.p
- 1.053/1920. ME.r.
(1124; 1127)
- 1.053/1920. (II.12.) ME.r. a folyamrendészet
gyakorlásáról.
– *Magyarországi Rendeletek Tára*, LIV.évf.
(1920) I. füzet 36-37.p
- 8.900/1920.ME.r.
(437)
- 8.900/1920. (IV.1.) ME. r. a polgári állami
nyugdíjasok és nyugbéresek, valamint a polgári
állami tisztviselők és egyéb alkalmazottak
– özvegyei és árvái anyagi helyzetének javításáról.
Magyarországi rendeletek Tára, LIV. évf.
(1920) I.füzet. 535-541.p
- 6.200/1921. ME r.
(1126)
- 6.200/1921. (VIII. 25.) ME.r. a vámórség
létesítéséről.
– *Magyarországi Rendeletek Tára*, LV. évf.
(1922) I.füzet. 223-232.p.
- 5.643/1921. BM-HM.r.
(1126)
- 5.643/1921. (I.21.) BM-HM.r. a Magyar
Királyi Csendőrség szervezetéről.
– *Magyarországi Rendeletek Tára*, LV. évf.
(1921) I.füzet. 488-489.p.
- 18.866/1921 BM.r.
(1085)
- 18.866/1921 (III. 4.) BM. r. Utasítás a
hajóállomásokra kirendelt karhatalom részére.
– *Belügyi Közlöny*, XXVI.évf. (1921) 11.sz.
310.p.
- 39.820/1921. BM r.
(1126)
- 39.820/1921. (1922. IV. 11.) BM. r. a Magyar
Királyi Állami Rendőrség szervezetének és
– szolgálatának szabályozása.
Budapesti Közlöny, LVI. évf. (1922) 89. sz. 1-9.p
- 114.440/1921. PM r.
(1126)
- 114.440/1921. (VIII. 25.) PM. r. a Magyar
Királyi Vámórség létesítéséről szóló 6.200/1921.
– ME. számú kormányrendelet végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LV. évf.
(1922) I.füzet. 1594-1623.p.

- 10.270/1922. ME. r
(1185) — 10.270/1922. (XII.14.) ME. r. a légi közlekedésről
— *Magyarországi rendeletek Tára*, LVI. évf. (1922) I.füzet
- 122.295/1922. BM r.
(1125) — 122.295/1922. (VII. 25.) BM. r. Az 1922: XIV. (folyamőrségi) törvény végrehajtása.
— *Belügyi Közlöny*, XXVII. évf. (1922) 35.sz. 1578-1587.p
- 8.270/1923. ME.r.
(1125; 1131) — 8.270/1923. (XI. 23.) ME.r. a folyamrendészet gyakorlásáról és a m. kir. folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922: XIV. t.-c. végrehajtásáról.
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVII. évf. (1923) I.füzet. 335-340.p.
- 69.035/1923. KM.r.
(1086) — 69.035/1923 (VII. 3.) KM. r. A motoroscsónakoknak megvizsgálás és hajólevéllel ellátás céljából való bejelentése, továbbá motoroscsónakok vezetése és motorjaik kezelése tárgyában.
— *Belügyi Közlöny*, XXVIII. évf. (1923) 33.sz. 1224.p
- 1.340/1924. ME.r.
(1131; 1132) — 1.340/1924. (II.22.) ME.r. a hajóforgalom ellenőrzéséről.
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVIII.évf. (1924) I. füzet 14-33.p.
- 5.100/1924.ME.r.
(416) — 5.100/1924. (II.25.) ME.r. az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjai, nemkülönben mindezek özvegyei és árvái ellátási díjainak újabb szabályozásáról
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVIII. évf. (1924) I.füzet. 157-208.p.
- 52.545/1924. BM r.
(502) — 52.545/1924. (II.23) BM r. Távíró- és távbeszélő díjak hitelezése és a felmerült díjak elszámolása
— *Csendőrségi Közlöny* IX. évf. (1924) 7. sz. 6-7.p.
- 81.000/1924. BM r. — 81.000/1924.(V.2.) BM r. a könyöradománygyűjtés (koldulás) szabályozásáról.

- (853) *Magyarországi Rendeletek Tára* LVIII. évf. (1924) 399-401.p.
- 133.993/1924. BM r.
(502) — 133.993/1924. (VI. 26.) BM r. Hivatalos postabélyeg megszűnése.
- 171.900/1924. BM r.
(495) — 171.900/1924. (IX.15.) BM r. Az utalványozásnak és elszámolásnak a csekkrendszer életbeléptetésével kapcsolatos szabályozása.
- 45.179/1924. KM. r.
(1190) — *Csendőrségi Közlöny* IX. évf. (1924) 13. sz. 3.p.
- 45.179/1924. KM. r.
(1190) — 45.179/1924. (IV.5.) KM. r. a m. kir. légügyi hivatalfelállításáról, szervezetének és hatáskörének megállapításáról.
- 45.264/1924. KM. r.
(1191; 1201) — *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVIII. évf. (1924) I.füzet. 745-749.p.
- 45.264/1924. KM. r.
(1191; 1201) — 45.264/1924. (III.8.) KM. r. a repülőterre, léghajókikötőre és vízi repülőállomásra fennálló és a kapcsolatos rendelkezések végrehajtásáról (repülőterrendtartás).
- 45.332/1924. KM r.
(1188) — *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVIII. évf. (1924) I.füzet. 709-720.p.
- 45.332/1924. KM r.
(1188) — 45.332/1924. (II.25.) KM r. a külföldi légi jároművek közlekedéséről.
- 7.000/1925.ME.r.
(445) — *Magyarországi Rendeletek Tára*, LVIII. évf. (1924) I.füzet. 697-700.p.
- 7.000/1925.ME.r.
(445) — 7.000/1925. (IV.2.) ME. r. a létszámviszonyok rendezéséről és az állami és vármegyei tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámórség, folyamórség és államrendőrség tagjait megillető illetményeknek, továbbá az említetteket, valamint özvegyeiket és árváikat megillető ellátási díjaknak újabb szabályozásáról.
- 4.132/1925. BM. r.
(577) — *Magyarországi rendeletek Tára*, LIX. évf. (1925) I.füzet. 1687-1772.p.
- 4.132/1925. BM. r.
(577) — 4.132/1925. (1926.IV.15.) BM r. a katonai karhatalom igénybevételéről és alkalmazásáról
- 4.132/1925. BM. r.
(577) — *Magyarországi Rendeletek Tára*, LX. évf. (1926) I. füzet 275-285.p

- 120.527/1925. BM r.
(942) – 120.527/1925. (V.2.) BM r. Csendőr összekötő tanfolyam elnevezésének megváltoztatása.
Csendőrségi Közlöny X. évf. (1925) 11. szám 71.p.
- 200.000/1925. BM r
(862; 866) – 200.000/1925. (I. 30.) BM rendelet, külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903:V. t.-c. végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára LIX. évf. (1925) I. füzet 179-195.p.
- 230.000/1925. BM r.
(693) – 230.000/1925. (V.4.) BM r. a tűzrendészetről alkotott 53.888/1888. B. M. számú rendelet kiegészítése, módosítása és végrehajtása.
Magyarországi Rendeletek Tára LIX. évf. (1925) I. füzet 249-259.p..
- 3.692/1925.HM. r.
(404) – 3.692/1925. (VI. 27.) HM. r. Ideiglenes határozványok az alhadnagyok részére (Tervezet) kiadása.
Honvédségi Közlöny LII. évf. (1925.) 19. sz. 142.p.
- 7.367/1925.HM. r.
(404) – 7.367/1925. (V.26.) HM. r. Rendfokozati jelek altisztek részére a táborig sapkán.
Honvédségi Közlöny LII. évf. (1925.) 15. sz. 119.p.
- 22.641/1925. FM r.
(1096) – 22.641/1925. (VII.20.) FM r. az országhatárt alkotó vizeken való éjjeli halászatnak ellenőrzéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára XXIX. évf. (1925) I. füzet 410-411.p.
- 48.797/1925. KM r.
(1188) – 48.797/1925. (IX.29.) KM r. a légi járóművek részére tilalmi öv megállapításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára XXIX. évf. (1925) I. füzet 566-567.p.
- 9.500/1926. FM.r.
(1093) – 9.500/1926. (XI. 23.) FM. r. a halászatról szóló törvények végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXX. évf. (1926) I. füzet 459-481.p.
- 4.730/1927. ME.r.
(1078) – 4.730/1927. (V. 27.) ME. r. a Dunára vonatkozó végleges szabályzat megállapítása

tárgyában 1921. évi július hó 23-án Párisban kelt egyezmény becikkelyezéséről szóló 1923: XIV. t.c. XXIV. cikke értelmében a Nemzetközi Dunabizottság részéről kidolgozott hajózási és rendőri szabályzat (Hajózási Rendszabályok, rövidítve: H. R.) és ennek kiegészítő részét alkotó I. melléklet életbeléptetése.

Belügyi Közlöny XXXII. évf. (1927) 25.sz. 640-673.p.

- 101.000/1927. BM r.
(866) – 101.000/1927. (II.14.) BM körrendelet, a külföldiek tartózkodási engedélyéről.
Magyarországi Rendeletek Tára LX. évf. (1927) I. füzet 165-166.p.
- 158.494/1927. BM r.
(1188) – 158.494/1927. (VIII.11.) BM r. a közrendészeti szervek pilótakiképzéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára LXI. évf. (1927) II. füzet 1676-1677.p.
- 300.166/1927. BM r.
(899) – 300.166/1927. (VIII.1.) BM r. a vasúti pályán a gyalogközlekedés megakadályozásáról,
Magyarországi Rendeletek Tára LXI. évf. (1927) II. füzet 2331-2332.p
- 310/1928. ME.r.
(1079) – 310/1928. (I. 13.) ME. r. az ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok kiadása tárgyában.
Belügyi Közlöny XXXIII. évf. (1928) 6. sz. 96-101.p
- 89.620/1928. BM.r.
(1094) – 89.620/1928. (VI. 19.) BM. r. a tilalmi idő alatt fogott halak és rákok származási bizonyítványának kiállítása körüli eljárásról
Belügyi Közlöny LXII. évf. (1928) 30.sz. 609-610.p.
- 220.129/1928. BM. r.
(1087) – 220.129/1928. (III.1.) BM. r. a magyar belvizeken közlekedő evezős és vitorlás csónakok közlekedésének szabályozása.
Belügyi Közlöny, XXXIV. évf. (1929) 12. sz. 255-257.p
- 81.161/1929 BM r.
(899) – 81.161/1929 (IV.20.) BM r. az előcsengetős vasúti vonósorompóknál, valamint helyi érdekű és mellékvasutakon a „Vigyázz, ha jön a vonat”, illetőleg „Állj, ha vonat jön” szövegű intőtáblákkal ellátott sorompó nélküli vasúti

- útátjáróknál a közönség részéről követendő eljárásról.
- Magyarországi Rendeletek Tára* LXIII. évf. (1929) I. füzet 461-462.p.
- 129.804/1929. BM r. (504) – 129.804/1929. (IV.20) BM r. Gazdasági átalányok visszaállítása.
- Csendőrségi Közlöny* XIV. évf. (1929) 9.sz. 4-5.p.
- 247.932/1929. BM. r. (937) – 247.932/1929. (II.1.) BM. rendelet a közlekedési balesetek bejelentésénél követendő eljárás tárgyában
- Csendőrségi Közlöny* XIV. évf. (1929) 4. sz. 28. p.
- 250.000/1929. BM r. (897; 935) – 250.000/1929. (IX.1.) BM r. a közúti közlekedés rendjének és a közutakon a közrend fenntartásának egységes szabályozásáról.
- Magyarországi Rendeletek Tára* LXIII. évf. (1929) II. füzet 1278-1384.p.
- 261.340/1929. BM r. (928) – 261.340/1929. (X.1.) BM r. a közúti közlekedésrendészeti szabályzat némely rendelkezésének értelmezéséről.
- Magyarországi Rendeletek Tára* LXIII. évf. (1929) II. füzet 1516-1517.p.
- 60.374/1930. BM. r. (208; 1051) – 60.374/1930. (I.21.) BM. r. A m. kir. rendőrség és a m. kir. csendőrség területi és szolgálati viszonyainak szabályozása
- Belügyi Közlöny* XXXV. évf. (1930.) 8.sz. 140-145.p.
- 71.464/1930. BM. r. (583) – 71.464/1930. (III. 2.) BM. r. csendőrségi nyomozó alakulatok felállítása és csendőr nyomozó utasítás kiadása tárgyában.
- Belügyi Közlöny*, XXXVI. évf. (1931) 10.sz. 160.p.
- 56.813/1930. HM. r. (448) – 56.813/1930.(XI.1.) HM. r. nyugdíjelölegek engedélyezése.
- Honvédségi Közlöny*, LVII.évf. (1930) 250.sz. 172-176.p.
- 118.150/1931. BM r. (512) – 118.150/1931. (X.24.) BM r. Gazdasági átalányok folyósításának engedélyezése.

- Csendőrségi Közlöny* XVI. évf. (1931) 21. sz.
20.p.
- 127.000/1932. BM r.
(929) – 127.000/1932. BM r. Közúti forgalomban résztvevő gépjárművek, pótkocsik megvizsgálása, új rendszámmal, igazolólapellátása s a közlekedésrendészeti egységes szabályzat egyes rendelkezéseinek módosítása tárgyában
- Csendőrségi Közlöny* XVIII. évf. (1933) 1. sz.
15-21.p
- 154.107/1932. BM r.
(1088) – 154.107/1932. (VIII.13.) BM.r. a m.kir. folyamőrségnek a fürdőzés ellenőrzésénél való közreműködéséről.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, LXVI. évf.
(1932) II. füzet. 835-836.p.
- 45.022/1933. BM. r.
(156) – 45.022/1933. (I.24.) BM. r. kormányzói elhatározás csendőrnapról.
- Csendőrségi Közlöny*, XVIII. évf. (1933) 3. sz.
39.p.
- 113.100/1933. BM r.
(501) – 113.100/1933. (V.14.) BM r. utazási átalányok tárgyában.
- Belügyi Közlöny*, XXXVIII. évf. (1933) 20.sz.
193.p.
- 139.647/1933. BM r.
(1095) – 139.647/1933. (III. 31.) BM. r. a határvizeken vízijárművekkel való közlekedésről.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, LXVII. évf.
(1933) I. füzet 1220-1222.p.
- 156.200/1933. BM.r.
(1089; 1090) – 156.200/1933. (I. 10.) BM.r. az evezősversenyek és víziünnepélyek engedélyezéséről.
- Magyarországi Rendeletek Tára*, LXVII. évf.
(1933) I. füzet 1067-1068.p
- 180.000/1936. BM. r.
(694) – 180.000/1936. (VIII.11.) BM. r. a tűzrendészeti törvény végrehajtására
- Magyarországi Rendeletek Tára* LXX. évf.
(1936) I. füzet 789-920 p
- 2.790/1939. ME. r.
(1201) – 2.790/1939. (III.24.) ME. r. a légiközlekedési ügyek intézésének szabályozásáról
- Magyarországi Rendeletek Tára* LXXIII. évf.
(1939) I. füzet 447-450.p.

- 71.900/1939. BM.r.
(1141) — 71.900/1939. (VI. 16.) BM. r. a
folyamrendészeti tennivalók ellátásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIII.évf.
(1939) I.füzet 992-995.p.
- 74.500/1939. BM r.
(1141) — 74.500/1939. (VIII. 5.) BM. r. a
folyamrendészeti tennivalók ellátása tárgyában
kiadott 71.900/1939. BM. számú rendelet
végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIII.évf.
(1939) II. füzet. 1433-1436.p.
- 407/1940. BM.r.
(1142) — 407/1940. (V. 21.) BM. r. a folyamrendészeti
tennivalók ellátásáról szóló rendelet módosítása
és kiegészítése.
Belügyi Közlöny, XLV.évf. (1940) 25.sz. 815-
816.p.
- 4.006/1940. BM r.
(911) — 4.006/1940. (X.26.) BM r. Gyulán közlekedési
Örs felállítása.
Csendőrségi Közlöny, XXV. évf. (1940) 22.
sz. 197.p.
- 117.687/1940. BM r.
(1048) — 117.687/1940 (IV.19.) BM r. Csendőrségi
elhelyezési kimutatások újbóli kiadása
Csendőrségi Közlöny XXV. évf. (1940) 10.sz.
64-65.p.
- 122.900/1940. BM r.
(1053) — 122.900/1940 (VIII.30) BM r. Vasúti
csendőrök kiküldetési illetményei
Csendőrségi Közlöny XXV. évf. (1940) 18. sz.
142.p.
- 28.090/1940.HM. r.
(404) — 28.090/1940. (VI. 15.) HM. r. Öltözeti
szabályok módosítása
Honvédségi Közlöny LXVII. évf. (1940.) 13.
sz. 192-194.p
- 76.925/1940. HM r.
(1049) — 76.925/1940. (IX. 24.) HM r. „Cs.—27.” jelz.
Utasítás a m. kir. csendőrség vasúti alakulatai
számára és „Cs.— 27.”-hez Függelék kiadása.
Csendőrségi Közlöny, XXV. évf. (1940) 20.
szám. 166.p.
- 233.500/1941. BM r.
(512) — 233.500/1941. (III.26.) BM r. Gazdasági
átalányok visszaállítása

- Csendőrségi Közlöny* XXVI. évf. (1941) 13. sz. 3.p.
- 234.110/ 1941. BM r.
(373) — 234.110/ 1941. (IV.12.) BM r. m. kir. csendőrnyomozó iskola felállítása.
- Csendőrségi Közlöny*, XXVI. évf. (1941) 16. sz. 132.p.
- 138.490/1941.HM. r
(404) — 138.490/1941. (XII. 6.) HM. r Köpenyrendfokozati jelzés rendszeresítése a földierők tisztjei és tiszthelyettesei részére, a folyami erők tisztjei és tábori lelkészek rendfokozati paszományainak részbeni módosítása.
- Honvédségi Közlöny* LXVIII. évf. (1941.) 56.sz. 654-656.p.
- 2.165/1942. BM r
(1162) — 2.165/1942. (VI.2.) BM r. Vízi csendőrőrs felállítása.
- Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 23.sz. 250.p.
- 2.229/ 1942. BM r.
(906) — 2.229/ 1942. (V.30.) BM r. Gödöllői közlekedési őrs felállítása.
- Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 23.sz. 250.p.
- 20.121/ 1941. BM r.
(914) — 20.121/ 1941. (1942.I.5.) BM r. Közlekedési szárny parancsnokság felállítása Désen
- Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 2. sz. 11.p.
- 44.200/1942. BM r.
(700) — 44.200/1942 (III.8.) BM r. a mezőgazdasági terményeknek tűzvésztől való megóvásáról.
- Magyarországi Rendeletek Tára* LVIII. évf. (1942) I. füzet 386-391.p.
- 93.880/1942. BM. r.
(1143) — 93.880/1942. (V. 21.) BM. r. a vízirendészeti tennivalók ellátása a révkapitányságok működési körén kívül eső víziterületen.
- Belügyi Közlöny*, XLVII. évf. (1942) 23.sz. 1042-1044.p.
- 174.620/1942. BM r.
(1054) — 174.620/1942. (III.31.) BM r. Kolozsvári vasúti őrs áthelyezése.
- Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 14. sz. 144.p.

- 183.533/1942. BM r.
(513) — 183.533/1942. (X.3.) BM r. Kerékpár fenntartási átalány rendszeresítése.
— *Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 39. sz. 390.p.
- 214.000/1942. BM r.
(1050; 1052) — 214.000/1942. (VII.15.) BM r. A m. kir. csendőrség és a m. kir. rendőrség illetékessége vasúti bűncselekmények nyomozása esetén
— *Belügyi Közlöny* XLVII. évf. (1942.) 32. sz. 1325-1326.p.
- 58.200/1942 HM r.
(776) — 58.200/1942 (I. 27.) HM r. „E-táb. rend. szolg.” jelzésű táborigazgatási szolgálat c. szabályzat kiadása
— *Honvédségi Közlöny* LXIX. évf. (1942) 5. szám 35.p.
- 113.284/ 1942. HM r.
(1201) — 113.284/ 1942. (IV.21.) HM r. Légi ellenőrző szolgálat ellátásának egységes szabályozása a csendőrségnél.
— *Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 17. sz. 176-177.p.
- 1.780/1943. ME. r.
(220) — 1780/1943. (III.23.) ME. r. a közellátásügyi igazgatás szabályozásáról.
— *Magyarországi Rendeletek Tára* LIX. évf. (1943) I. füzet 239-241.p.
- 115.668/1943. HM r.
(1059) — 115.668/1943 (I.22) HM r. Közlekedési-híradó- repülőtéri- vízi- és vasúti szolgálatba törekvők nyilvántartása
— *Csendőrségi Közlöny* XXIX. évf. (1944) 4. szám 33.p.
- 1.500/1944. ME. r.
(220) — 1.500/1944. (IV.4.) ME. r. a hadművelési területekre vonatkozó különleges közigazgatási szabályokról.
— *Magyarországi Rendeletek Tára* LX. évf. (1944) I. füzet 398-404.p.
- 26.900/1944. BM r.
(1056) — 26.900/1944. (V.6.) BM r. Újvidéken vasúti különítmény felállítása.
— *Csendőrségi Közlöny*, XXIX. évf. (1944) 20. sz. 238.p.
- 28.947/1944. BM r.
(1057) — 28.947/1944. (VIII.7.) BM r. Vasúti különítmény felállítása.

- Csendőrségi Közlöny*, XXIX. évf. (1944) 33. sz. 394.p
- 27.189/1944. BM r.
(1055) — 27.189/1944. (IV.15.) BM r. Cegléden vasúti különítmény felállítása.
— *Csendőrségi Közlöny*, XXIX. évf. (1944) 17. sz. 173.p.
- 503.335/1944. BM r.
(1058) — 503.335/1944. (IV.25.) BM r. Elhelyezési kimutatás helyesbítése.
— *Csendőrségi Közlöny*, XXIX. évf. (1944) 18. sz. 198.p.
- 1.690/1945. ME r.
(2) — 1.690/1945. (V.7.) ME r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
— *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXXIX. évf. (1945) 1. füzet 131-133.p.
- 30/2011. BM r.
(526) — 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról
- 14/2016. BM r.
(520) — 14/2016. (V. 10.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek egyenruha-ellátásra jogosult személyi állományának ruházati és öltözködési szabályzatáról, valamint a különleges foglalkoztatási állomány ruházati, fegyverzeti, kényszerítőeszköz- és világítástechnikai felszereléséről

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- MNL OL BM K 148
(137; 187; 210) — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára - BM elnöki iratok
- MNL OL BM K 149
(200) — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára - BM rezervált iratok
- MNL OL BM K 150
(123; 129; 133; 146; 194; 308) — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára - BM általános iratok
- MNL OL K 27 W 12
(119; 324; 380; 385; 397; 415; 431; 433; 438; 442; 443; 445; 446; 449; 471; 474; 482; 516; 729) — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára - Miniszterelnökségi levéltár

- HIM HL I. 41.
(143; 1173; 1181; 1195)
- HIM HL I. 75.
(146; 1196; 1200; 1202)
- OGYK KN
(134; 138)
- BFL VI 1.
(355)
- MNL VML XVI 7.
(182; 402; 1019; 1020)
- MNL BKML IV.
(984; 985)
- Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi
– Levéltár - A m. kir. honvédelmi miniszter
legfelsőbb előterjesztései
- Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi
– Levéltár - A m. kir. honvéd főparancsnokság
iratai
- Országgyűlési Könyvtár - Képviselőházi Naplók
- Budapest Főváros Levéltára - A közigazgatás
területi szervei, Főkapitányi napi parancsok
- Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltár -
IV. sz. Vörösőr Kerületi Parancsnokság iratai
- Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei
– Levéltár – A megyei törvényhatóságok és
törvényhatósági jogú városok iratai

VILÁGHÁLÓN FELLELHETŐ FORRÁSOK

- A Sveriges Riskbank és a
Stockholmi Egyetem közös
elektronikus adatbázisa
(457)
- <http://www.historicalstatistics.org/Currencyconverter.html>
– Az adatok letöltésének ideje: 2018.07.01. – 2018.
07. 30.

A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE

MONOGRÁFIÁK

- 1) PARÁDI József - SUBA János - VEDÓ Attila: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918*. Budapest, 2011., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 136.p. ISBN 978-963-08-1708-0 /A magyar rendvédelem-történet öröksége/
Második kiadás: PARÁDI József - SUBA János - VEDÓ Attila: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918*. Budapest, 2014., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 172 p. ISBN: 978-963-89-8285-8
- 2) PARÁDI József - VEDÓ Attila (szerk.): *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944.*, Budapest, 2018. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 336.p. ISBN: 978-615-80-3092-2 /A magyar rendvédelem-történet forrásai 1./ ISSN: 2560-0532.

TANULMÁNYOK

- 1) VEDÓ Attila: Magyarország államhatárainak megjelölése 1867-2000.
Hallgatói Közlemények: A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudományos Lapja, XI. évf. (2007) 3. sz. 307-337.p. ISSN: 1417-7307
- 2) Idem: Magyarország államhatárainak megjelölése 1867-1918.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XIV. évf. (2008) 17. sz. 105-115. p. ISSN: 1216-6774
- 3) Idem: Magyarország államhatárainak megjelölése 1918-1947.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XIV. évf. (2008) 18. sz. 156-166. p. ISSN: 1216-6774
- 4) Idem: Szakmai beszámoló a "Cum educatio pro cesuritate" (Oktatással a biztonságért) című kriminalisztikai témájú, 2009. 07. 26. - 2009. 08. 01-ig tartó szakképzési szakértői mobilitásról.
Rendvédelem-történeti Hirlevél (Nuntiotones Historiae Preasidii Ordinis) XVIII. évf. (2009) 31-32. sz. 242-258. p. ISSN: 1785-3257
- 5) Idem: Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XVI. évf. (2009) 19. sz. 137-149. p. ISSN: 1216-6774
- 6) Idem: A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XVII. évf. (2009) 20. sz. 129-137. p. ISSN: 1216-6774
- 7) Idem: A Francia Nemzeti Csendőrség a két világháború között.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXIII. évf. (2014) 31-34. sz. 185-196. p. ISSN: 1216-6774

- 8) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXIII. évf. (2014) 31-34. sz. 171-183. p. ISSN: 1216-6774
- 9) Idem: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXIV. évf. (2014) 39-42. sz. 131-142. p. ISSN: 1216-6774
- 10) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi fellépésének gyakorlata.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXIV. évf. (2014) 39-42. sz. 143-154. p. ISSN: 1216-6774
- 11) Idem: A haderő karhatalmi tevékenysége 1867-1918.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXIV. évf. (2014) 39-42. sz. 155-166. p. ISSN: 1216-6774
- 12) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség az európai csendőrtestületek családjában.
In: HACK Péter – KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (szerk.): *Emberök őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. Budapest, 2014., ELTE Eötvös Kiadó 142 p. ISBN: 978-963-284-523-4 - 135-149. p.
- 13) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának fejlődéstörténete.
In: RAJNAI Zoltán – FREGAN Beatrix – MAROSNÉ KUNA Zsuzsanna – OZSVÁTH Judit (szerk.): *Tanulmánykötet a 6. Báthory-Brassai nemzetközi konferencia előadásaiából*. I. kötet Budapest, 2015., Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori iskola, 827.p. ISBN: 978-615-5460-38-5 - p 535-546. p.
- 14) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a két világháború között.
In: PARÁDI József *et al.* (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*, Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 403.p. ISBN: 978-963-89-8288-9 /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok 1./ ISSN: 2415-9875. - 281-300. p.
- 15) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség külföldiek ellenőrző tevékenysége.
In: PARÁDI Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Parádi József 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, 2015., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 224.p. ISBN: 978-963-89-8289-6 /*Salutem 2.*/ ISSN 2416-2078 - 177-202. p.
- 16) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége a hírszerzés és kémelhárítás területén.
In: PARÁDI József (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gáspár László 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, 2015., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság 154 p. ISBN: 978-615-80-3090-8 /*Salutem 1.*/ ISSN 2416-2078 - 143-154. p.

- 17) Idem: The Policy for Aliens at the Hungarian Royal Gendarmerie /A Magyar Királyi Csendőrség idegenrendészeti feladatai/.
Hadtudományi Szemle, VIII. évf. (2015) 2. sz. 214-224. 11 p. ISSN: 2060-0437
- 18) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség hírszerzési és kémelhárítási feladatai
Nemzetbiztonsági Szemle III. évf. (2015) 1. sz. 5-25. p. ISSN: 2064-3756
- 19) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a két világháború között.
In: BODA József – PARÁDI József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből*. Budapest, 2015, Nemzeti Közzolgálati Egyetem – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 244 p. ISBN: 978-615-55-2746-3. /Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok, 2./ ISSN: 2415-9875. - 239-252. p.
- 20) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXV. évf. (2015) 47-50. sz. 81-94. p. ISSN: 1216-6774
- 21) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közbiztonsági tevékenységének megszervezése 1881-1918.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXV. évf. (2015) 43-46. sz. 171-191. p. ISSN: 1216-6774
- 22) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség teendői a külföldiek ellenőrzésének szabály-és szervezetrendszerében 1881-1938.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXVI. évf. (2016) 52. sz. 139-179. p. ISSN: 1216-6774
- 23) Idem: Csendőrök a dualista Magyarország kishatárforgalmának ellenőrzésében 1914-ig.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXVI. évf. (2016) 51. sz. 87-108. p. ISSN: 1216-6774
- 24) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség tűzrendészeti feladatai.
In: PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi parergák Ernyes Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2016, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 193 p. ISBN 978-615-80-3091-5. - 163-180. p.
- 25) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közbiztonsági tevékenységének szervezete és gyakorlata.
In: ORBÓK Ákos (szerk.): *A hadtudomány és a XXI. század* Budapest, 2016., Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) 374 p. ISSN: 2498-5228 - 361-373. p.
- 26) Idem: Idegenellenőrzés a dualista Magyarországon.
Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XVIII. évf. (2017) 1. sz. 261-268.p
ISSN: 1589-1674

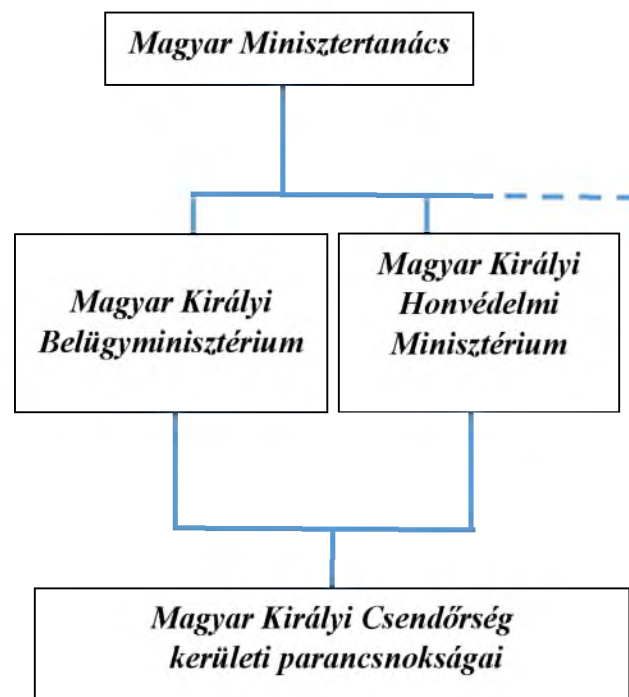
- 27) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség költségvetése és gazdálkodása 1881-1939.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) XXVIII. évf.
 (2018) 56. sz. 145-166. p. ISSN: 1216-6774
- 28) Idem: Közúti balesetek helyszínelése a Magyar Királyi Csendőrség "közlekedési szolgálatánál"
 In: PARÁDI József – BODA József – ERNYES Mihály – SOM Krisztián – SUBA János – SZAKÁLY Sándor – VEDÓ Attila (szerk.): Ünnepi parergák Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére, Budapest, 2018., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 203 p. ISBN: 978-615-80-3096-0 /*Salutem 5./ISSN 2416-2078* - 161-192. p.
- 29) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége.
 In: PARÁDI József - VEDÓ Attila (szerk.): *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944.*, Budapest, 2018. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 336.p. ISBN: 978-615-80-3092-2 /*A magyar rendvédelem-történet forrásai 1./* ISSN: 2560-0532. - 71-122. p.
- 30) Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közreműködése az adóvégrehajtásban 1867-1944.
 In: PARÁDI József (szerk.) *Emlékkönyv Keserű István születésének 90. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2019., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 288.p. ISBN: 978-615-59-3601-2 /*Salutem 7./ISSN 2416-2078* - 235-266. p.
- 31) Idem: Karhatalom közreműködése az adóvégrehajtásban 1867-1944.
 In: ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében.* Budapest, 2019., Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat 316 p. ISBN: 978-615-80567-9-3 - 278-291. 14 p.
- 32) Idem: A magyar vízrendészet szervezetrendszerének fejlődéstörténete 1945 előtt.
 In: CSABA Zágon – SZABÓ Andrea (szerk.): *Közös kihívások – egykor és most.* Budapest, 2020., Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 320.p. ISBN: 978-615-81441-1-7 - 275-292. p.
- 33) VEDÓ Attila – KOMJÁTHY László: A Magyar Királyi Csendőrség tűzrendészeti feladatai 1881 és 1945 között.
Bolyai Szemle XXV. évf. (2016) 1. sz. 131-141. p. ISSN: 1416-1443.
- 34) HEGEDŰS Ernő – VEDÓ Attila – MOLNÁR Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944-1945). I. rész.
Katonai Logisztika XXVIII. évf. (2020) 3. sz. 193-217. p. ISSN: 1789-6398.
- 35) Vájlok László – Vedó Attila: Katona-e a határrendész?
Katonai Jogi és Hadijogi Szemle VIII. évf. (2020) 3. sz. 95-122. p. (2020) ISSN: 2064-4558.

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

I. számú melléklet	391
A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége.	
1. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége 1881-ben	
2. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége 1914-ben	
3. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége a két világháború között	
II. számú melléklet	394
A Magyar Királyi Csendőrség és az állami rendőrség működési területének összehasonlítása.	
III. melléklet	395
A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1884, 1914, 1925, 1938-1941. években.	
1. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1884-ben	
2. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése az első világháború előtt	
3. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1925-ben	
4. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a terület-visszacsatolások időszakában	
IV. számú melléklet	399
Összefoglaló táblázat és kimutatás a csendőr legénységi rendfokozatok változásairól.	
V. számú melléklet	400
Áttekintés a csendőri rendfokozati jelzésekről.	
VI. számú melléklet	401
Kimutatás az állami fizetési osztályokba sorolt állami és vármegyei tisztviselők 1914. és 1924. évi illetményéről	
VII. számú melléklet	402
A Magyar Királyi Csendőrség költségvetési forrásainak alakulása 1881-1944.	
VIII. számú melléklet	416
A Magyar Királyi Csendőrség és az állami rendőrség költségvetési forrásait összehasonlító táblázat.	
IX. számú melléklet	417

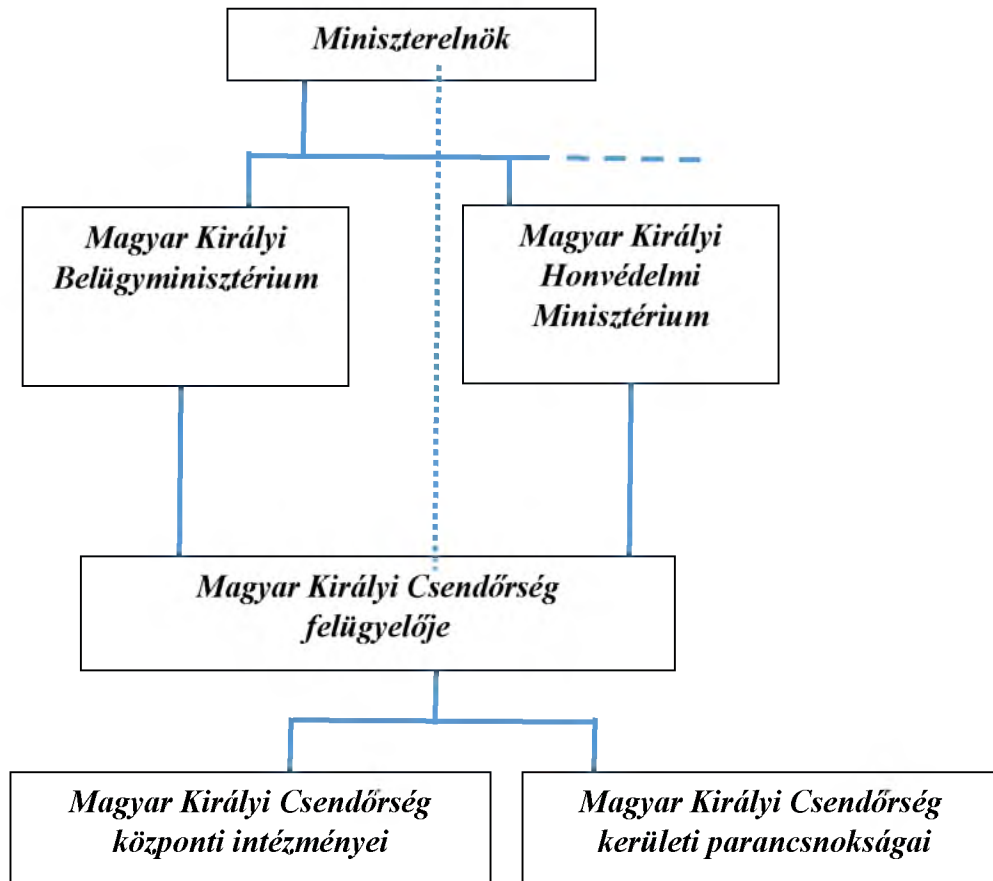
A gazdasági szakszolgálat felépítése.	
X. számú melléklet	418
A Magyar Királyi Csendőrség felderítési eredményességének alakulása.	
XI. számú melléklet	419
A bűnügyi szolgálat felépítése.	
XII. számú melléklet	420
A határszéli csendőrség felépítése.	
XIII. számú melléklet	421
A közlekedési csendőrség felépítése.	
XIV. számú melléklet	422
A közlekedési csendőrök által alkalmazott jelek és jelzések, valamint a napjaink közlekedési rendőrei által használt jelkulcs nem taxatív összehasonlítása.	
XV. számú melléklet	424
A híradó csendőrség felépítése.	
XVI. számú melléklet	425
Vasúti őrsök és állandó vasútrendészeti feladatú szervezeti elemek kimutatása.	
XVII. számú melléklet	428
A vasúti csendőrség felépítése.	
XVIII. számú melléklet	429
A vízi csendőrség felépítése és helye a vízirendészet rendszerében.	
XIX. számú melléklet	430
A légi csendőrség felépítése.	
XX. számú melléklet	431
Áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységeinek fejlődéséről.	
XXI. számú melléklet	432
A csendőrségi szolgálatok létszámviszonyai.	

A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége.

1. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége 1881-ben

Forrás: CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány 186.p. ISBN: 963-9079-40-5 /Pannónia Könyvek/ ISSN: 0237-4277 – 151.p.

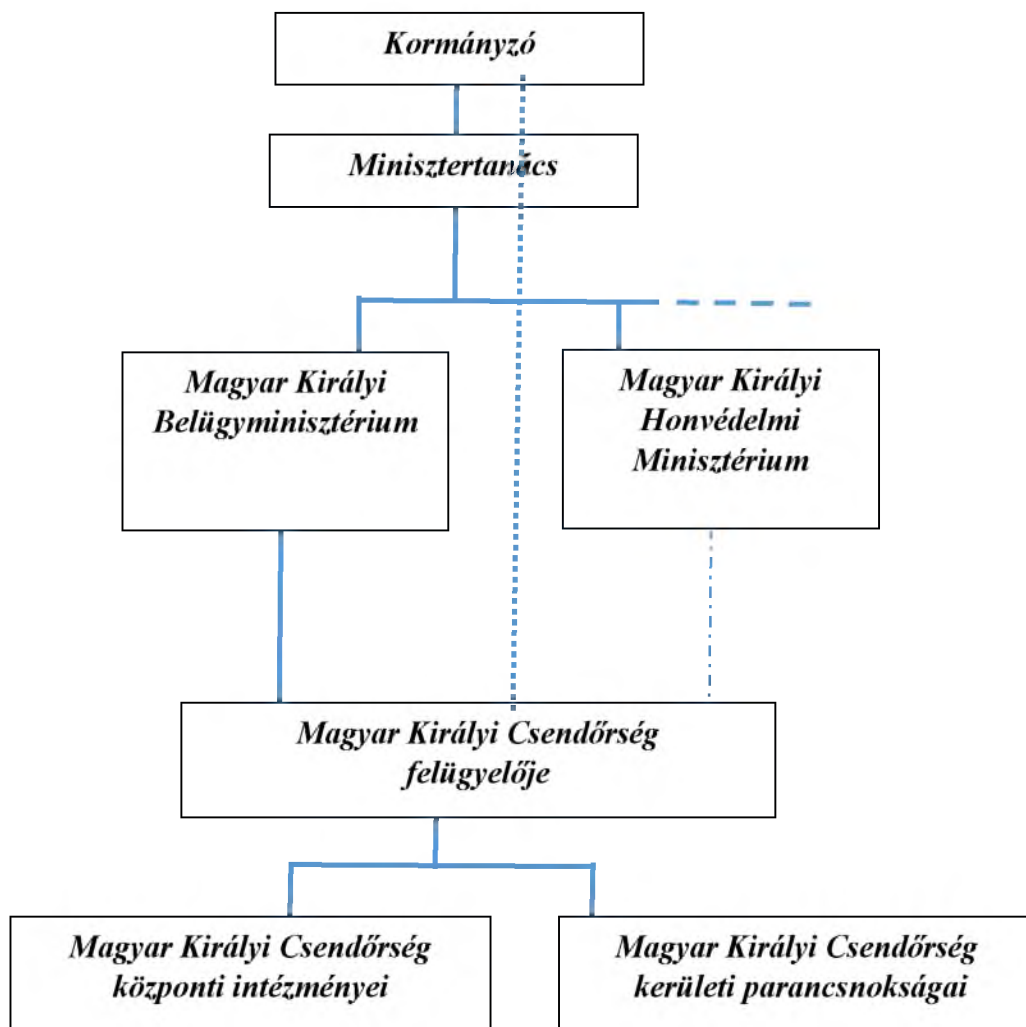
2. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége 1914-ben

Jelmagyarázat:

- Alá-fölérendeltségi viszony
- Informális viszony

Forrás: PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447. – 208.p.

3. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség alárendeltsége a két világháború között

Jelmagyarázat:

- Alá-fölérendeltségi viszony
- Informális viszony
- Rejtett alárendeltség

Forrás: SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató*, 1. évf. (1994) II köt. 88-100. p. ISSN: 1419-7758

II. számú melléklet:

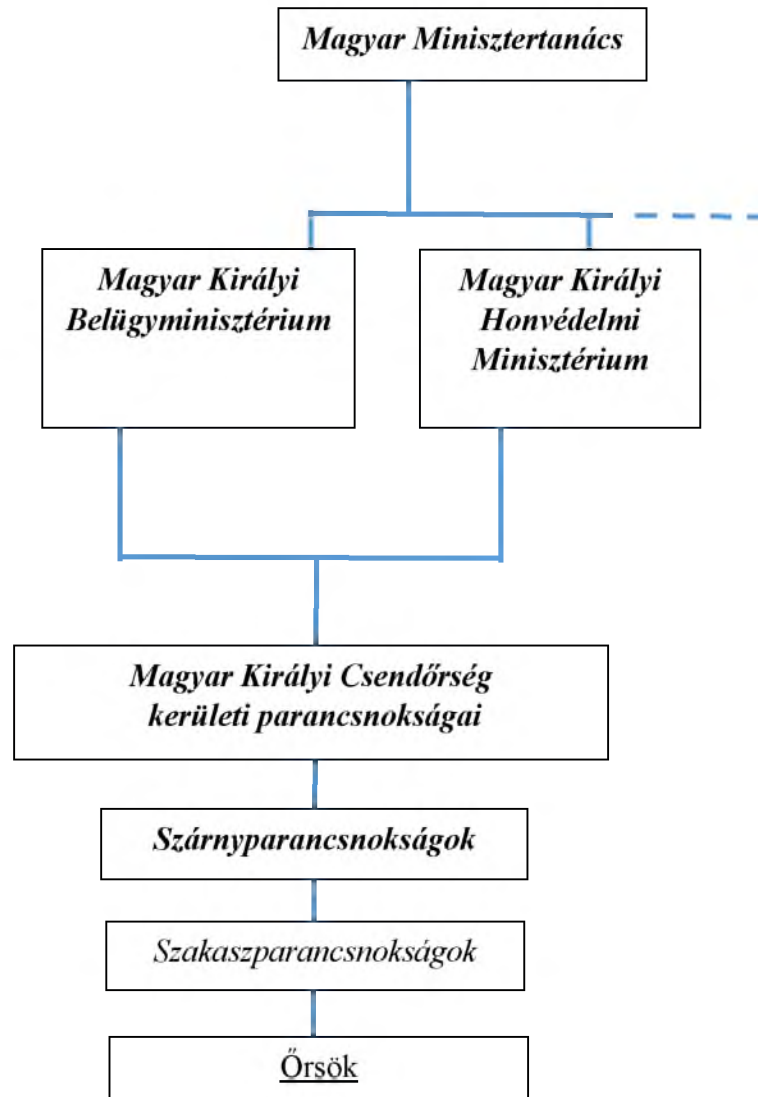
A Magyar Királyi Csendőrség és az állami rendőrség működési területének összehasonlítása.

	<i>Magyar Királyi Csendőrség</i>	<i>Állami rendőrség *</i>
1910.		
Működési terület nagysága (km ²)	277 700	5090
Működési terület lakosságának száma (millió fő)	14,5	3,7
1925.		
Működési terület nagysága (km ²)	91 300	1680
Működési terület lakosságának száma (millió fő)	5,8	3,2
1944.		
Működési terület nagysága (km ²)	114 900	2110
Működési terület lakosságának száma (millió fő)	6,8	4

* A dualizmus időszakában az általános hatáskörű állami és önkormányzati rendőrségek, 1919-1931. között a Magyar Királyi Állami Rendőrség 1931-1944. között a Magyar Királyi Rendőrség adatai.

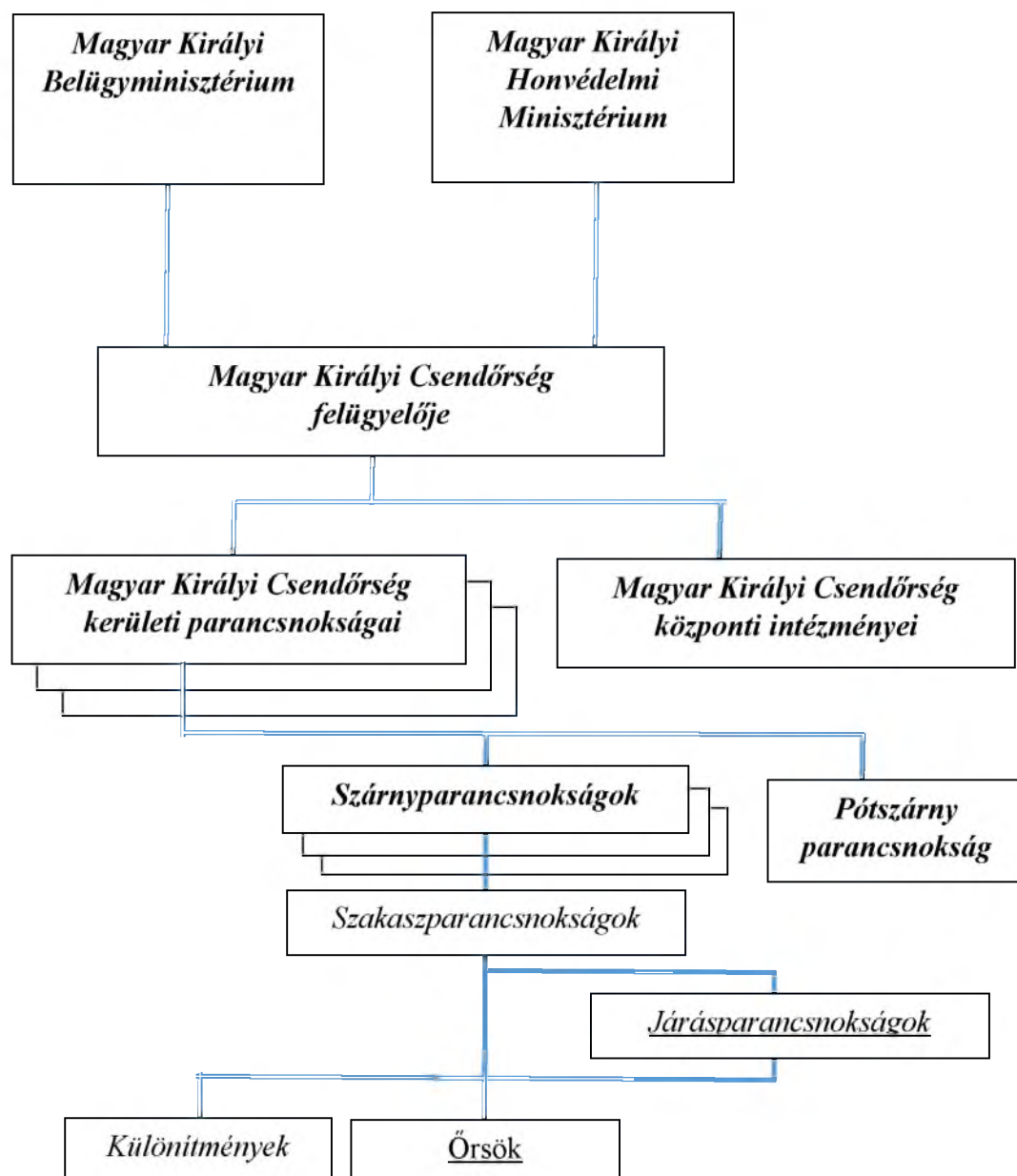
Forrás: *A M. Kir. Kormány 1910. évi működéséről és az ország közállapotaiól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest, 1911. Athenaeum 966.p. ; PARÁDI József: *A csendőrség magyarországi története. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVI. évf. (2009) 19. sz. 63-87.p. ISSN: 1216-6774. ; ERNYES Mihály: *A Magyar Rendőrség története I.* Budapest, 2002, Belügyminisztérium, 342.p. ISBN 963-9208-14-0

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése

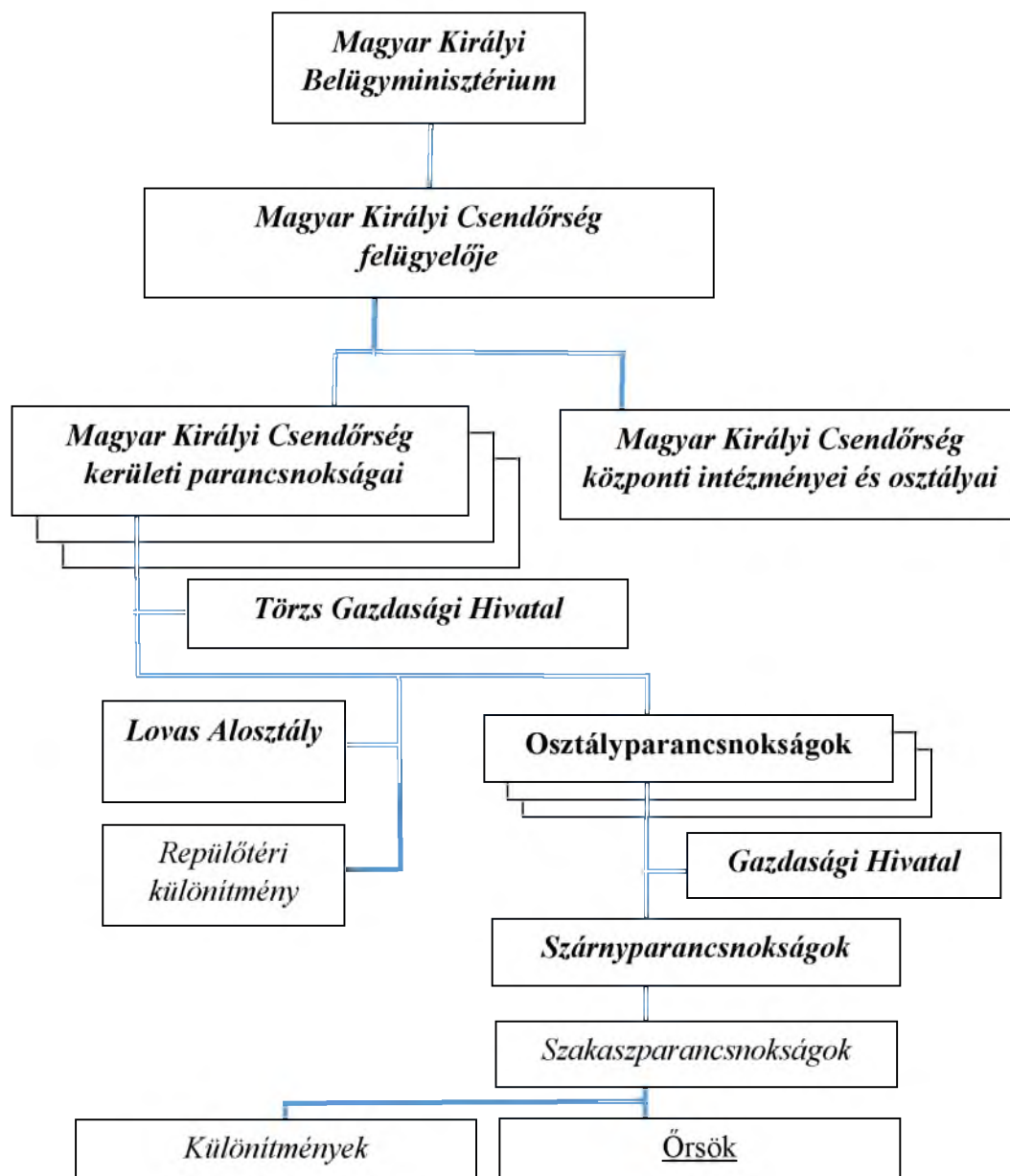
1. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1884-ben

Forrás: CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány 186.p. ISBN: 963-9079-40-5 /Pannónia Könyvek/ ISSN: 0237-4277 – 151.p.

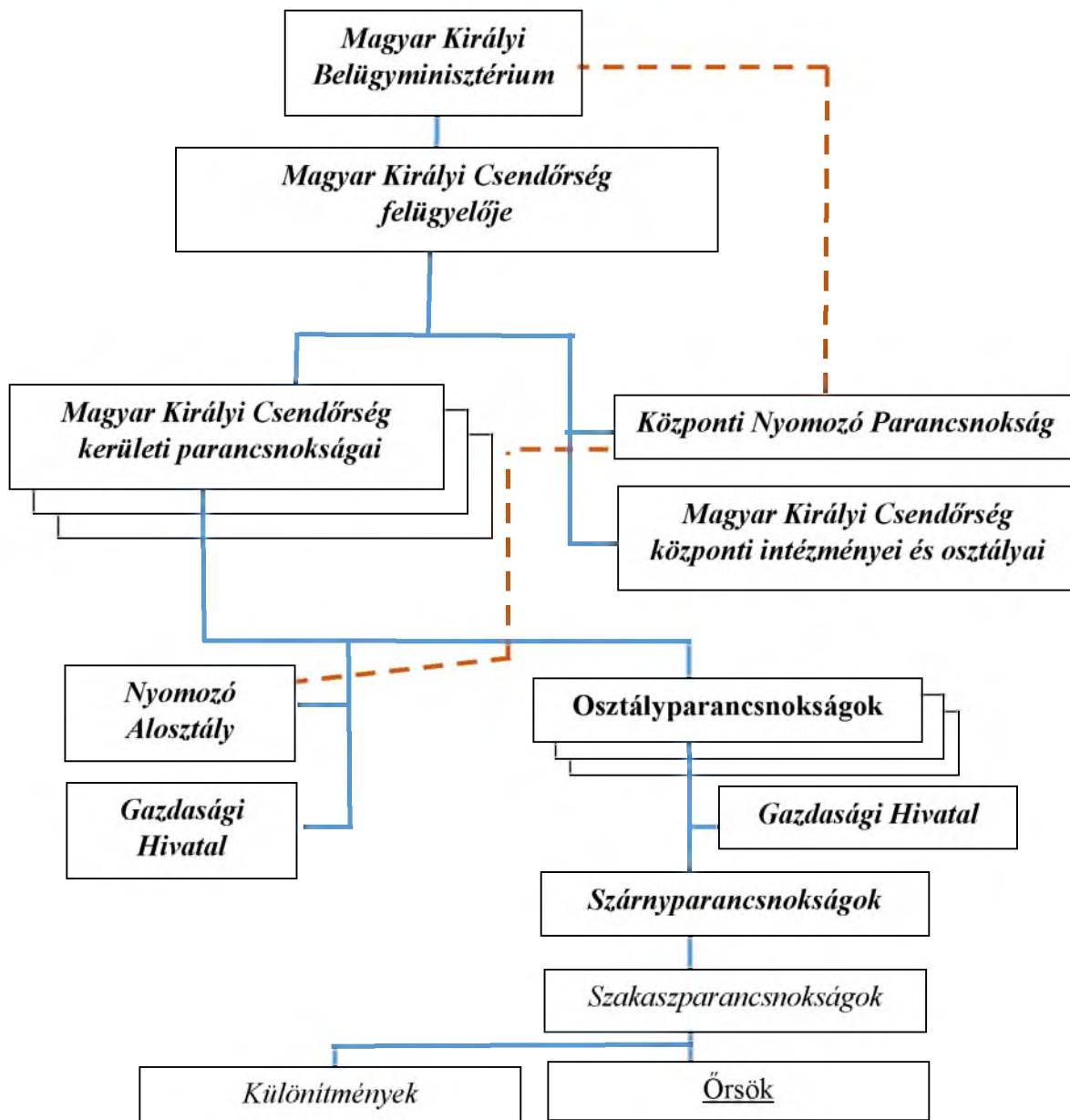
2. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése az első világháború előtt

Forrás: CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány 186.p. ISBN: 963-9079-40-5 /Pannónia Könyvek/ ISSN: 0237-4277 – 159.p. ; PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeli Tudományos Társaság. 281 p. ISBN: 978-963-08-4794-0. /A magyar rendvédelem-történeli öröksége, 2./ ISSN: 2062-8447. – 208.p. ; PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem történeli*. Budapest, 1996², Tipico Design Kft. 317 p. ISBN: 963-04-6215-X. – 10.sz. elvi vázlat

3. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1925-ben

Forrás: Elhelyezési kimutatás, Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára XXXIII. évf. (1925).
1. sz. 76-135.p.

4. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a terület-visszacsatolások időszakában

Jelmagyarázat:

- Alá-fölérendeltségi viszony
- Szakmai irányítás

Forrás: PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Tipico Design Kft. 317 p. ISBN: 963-04-6215-X. – 23.sz. elvi vázlat

Összefoglaló táblázat és kimutatás
a csendőr legénységi rendfokozatok változásairól

1882	1901	1904	1912	1916	1920	1926
próbacsendőr	próbacsendőr ..... próbacsendőr címzetes őrs- vezető*	próbacsendőr ..... próbacsendőr címzetes őrs- vezető	próbacsendőr	próbacsendőr	próbacsendőr	próbacsendőr
csendőr	csendőr ..... csendőr címzetes őrs- vezető*	csendőr ..... csendőr címzetes őrs- vezető	csendőr	csendőr ..... vezető ..... (alörmester)	csendőr ..... örmester	csendőr ..... örmester
csendőr címzetes őrs- vezető*	csendőr címzetes őrs- vezető másod- altiszt	csendőr címzetes őrs- vezető másod- altiszt	csendőr címzetes őrs- mester	(vizsgázott) alörmester	3. osztályú tiszthelyettes	törzsörmester
csendőr címzetes ör- mester**	csendőr címzetes ör- mester**	csendőr címzetes ör- mester**				törzsörmester
örsvezető	örsvezető	örsvezető	örsvezető	2. osztályú örmester	2. osztályú tiszthelyettes	tiszthelyettes
örsvezető címzetes ör- mester**	örsvezető címzetes ör- mester**	örsvezető címzetes ör- mester**	örsvezető címzetes ör- mester**			
örmester	örmester	örmester	örmester	1. osztályú örmester	1. osztályú tiszthelyettes	
		járásörmester	járásörmester	járásörmester		alhadnagy

* ha a csapatnál szakaszvezető vagy örmester volt.

** ha a csapatnál örmester volt.

Jelmagyarázat:

———— az altiszti vizsga letételét jelenti.

..... zsold, vagy havidíj változását jelenti.

Forrás: ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. In: PARÁDI József et al. (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*, Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 403.p. ISBN: 978-963-89-8288-9 /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok 1./ ISSN: 2415-9875. – 301-310.p. ; GERGELY Endre: Legénységi rendfokozataink változásai. *Csendőrségi Lapok*, XXIV.évf. (1934) 19. sz. 593-595.p

Áttekintés a csendőri rendfokozati jelzésekről.

		SZÁMVEVŐK ÉS GAZDÁSZATI TISZTHELYETTESEK
EZREDES	TISZTHELYETTES	
		VIII. RANGOSZTÁLY
ALEZREDES	JÁRÁSŐRMESTER (1916-1918)	
		IX. RANGOSZTÁLY
ÖRNAGY	JÁRÁSŐRMESTER (1904-1907)	
		X. RANGOSZTÁLY
SZÁZADOS	JÁRÁSŐRMESTER (1907-ig) 1. ; 2. oszt. ŐRMESTER (1916-1918)	
		XI. RANGOSZTÁLY
FŐHADNAGY	ŐRMESTER (1916-ig) ALŐRMESETER (1916-1918)	
		TÖRZSŐRMESTER (1904-1907)
HADNAGY	CSENDŐR	
		TÖRZSŐRMESTER (1907-1916)
ZÁSZLÓS	PRÓBACSENDŐR	
		TÖRZSŐRMESTER (1916-1918)

Forrás: OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XV. évf. (2008.) 18. sz. 29-63.p. ISSN: 1216-6774. – 38.p.

VI. számú melléklet

*Kimutatás
az állami fizetési osztályokba sorolt állami és vármegyei tisztviselők
1914. és 1924. évi illetményéről*

Fizetési osztály	Fizetési fokozat	Illetmény 1914-ben (aranykorona)	Illetmény 1924. július 01-től (aranykorona)
I.	-	3333	1200
II.	-	2000	800
III.	-	1333	540
IV.	1.	- *	450
	2.	-	400
V.	1.	1000	340
	2.	833	300
VI.	1.	-	280
	2.	600	250
	3.	533	220
VII.	1.	500	200
	2.	450	185
	3.	400	170
VIII.	1.	366	150
	2.	333	140
	3.	300	130
IX.	1.	266	120
	2.	241	110
	3.	216	100
X.	1.	200	95
	2.	183	90
	3.	166	86
XI.	1.	150	82
	2.	133	78
	3.	116	72
Gyakornok	Főiskolai minősítéshez kötött állású	83	70
	Középiskolai végzettséghez kötött állású	-	60

* 1914-ben még nem létező fizetési osztály és fokozat.

Forrás: 5.000/1924. (VI.28.) ME r. az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjai illetményeinek újabb szabályozásáról. Magyarországi Rendeletek Tára XXXXXXXX. évf. (1924.) I. füzet 118-156.p. – 1. számú kimutatás

Összefoglaló kimutatás
a Magyar Királyi Csendőrség költségvetési forrásainak alakulásáról
(összehasonlító- és referenciavaluta adatokkal)
(1881-1944.)

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforint- ban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
1881			Általános közigazgatási kiadások / Erdélyi csendőrség ; Rendkívüli kiadások 1880. é. III. tc. 11. § szerint			420 015 Ft + 216 000 Ft	636 015 Ft	636 015	Nem szerepel (n.sz.)	n.sz.	0,2 % (287 180 0 96 Ft)	2,45 Ft	0,4671 Ft	11,74 Ft	0,4654 Ft	
1882			Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség			909 473 Ft	909 473 Ft	909 473	n.sz.	n.sz.	0,3 % (327 111 2 70 Ft)	2,47 Ft	0,4781 Ft	11,95 Ft	0,4742 Ft	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforint- ban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
1883		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség		10 428,91 Ft	1 810 483 Ft	1 820 911,91 Ft	1 820 911,91	n.sz.	0,1 % (6 951 200 Ft)	0,6 % (322 711 4 84 Ft)	2,49 Ft	0,4809 Ft	12,00 Ft	0,4755 Ft	
1884		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete		10 417,11 Ft	2 619 716 Ft - 1350 Ft	2 628 783,11 Ft	2 628 783,10	n.sz.	0,1 % (7 230 137 Ft)	0,8 % (329 200 2 30 Ft)	2,52 Ft	0,4871 Ft	12,17 Ft	0,4828 Ft	
1885		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete		10 410,15 Ft	2 766 870 Ft - 1350 Ft	2 775 930,15 Ft	2 775 930,10	n.sz.	0,1 % (7 447 151 Ft)	0,8 % (337 993 5 28 Ft)	2,58 Ft	0,4979 Ft	12,47 Ft	0,4940 Ft	
1886		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos		10 410,15 Ft	3 141 938 Ft - 1350 Ft	3 150 998,15 Ft	3 150 998,10	n.sz.	0,1 %	0,9 %	2,61 Ft	0,5035 Ft	12,61 Ft	0,5002 Ft	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
			csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete			(becsült adat)				(7 633 279 Ft)	(344 651 674 Ft)					
1887		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete		15 666,78 Ft	3 210 800 Ft - 2150 Ft (becsült adat)	3 224 316,78 Ft	3 224 316,70	n.sz.	0,2 % (8 279 749 Ft)	0,9 % (350 400 021 Ft)	2,63 Ft	0,5057 Ft	10,00 Ft	0,4000 Ft	
1888		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások / Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete		19 390,61 Ft	3 279 770 Ft - 2150 Ft (becsült adat)	3 297 010,61 Ft	3 297 010,61	n.sz.	0,2 % (8 484 547 Ft)	1 % (345 037 108 Ft)	2,10 Ft	0,4967 Ft	10,00 Ft	0,4000 Ft	
1889		Csendőrségi Költségek	Általános közigazgatási kiadások /		19 442,90 Ft	3 295 341 Ft - 2150 Ft	3 312 633,90 Ft	3 312 633,90	n.sz.	0,2 %	0,9 %	2,10 Ft	0,4789 Ft	10,00 Ft	0,4000 Ft	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
			Országos csendőrség és a predeáli nemzetközi vasútnál rendőri szolgálat szükséglete			(becsült adat)				(10 742 121 Ft)	(354 574 235 Ft)					
1890		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		19 442,90 Ft	3 330 533 Ft	3 349 975,90 Ft	3 349 975,90	n.sz.	0,2 % (10 712 585 Ft)	0,9 % (355 663 646 Ft)	2,10 Ft	0,4662 Ft	10,00 Ft	0,4000 Ft	
1891		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		19 530,40 Ft	3 406 642 Ft	3 426 172,40 Ft	3 426 172,40	n.sz.	0,2 % (11 008 015 Ft)	0,9 % (369 004 543 Ft)	2,10 Ft	0,4665 Ft	10,0 Ft	0,4000 Ft	
1892		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		22 244 Ft	3 517 486 Ft	3 539 730 Ft	3 539 730	n.sz.	0,2 % (11 990 711 Ft)	0,9 % (395 340 941 Ft)	2,10 Ft	0,9606 K	20,06 K	0,9628 K	
1893		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		22 204,50 Ft	3 581 608 Ft	3 603 812,50 Ft	3 603 812,50	n.sz.	0,2 %	0,7 %	2,10 Ft = 4,20 K	0,9606 K	20,06 K	0,9628 K	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
										(12 220 246 Ft)	(485 265 596 Ft)					
1894		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		28 248 Ft	3 966 493 Ft	3 994 741 Ft	3 994 741	n.sz.	0,2 % (13 797 861 Ft)	0,6 % 464 992 254 Ft)	2,10 Ft= 4,20 K	0,9606 K	20,06 K	0,9628 K	
1895		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		28 248 Ft	4 349 257 Ft	4 377 505 Ft	4 377 505	n.sz.	0,2 % (14 071 988 Ft)	0,9 % (467 792 748 Ft)	2,10 Ft= 4,20 K	0,9606 K	20,06 K	0,9628 K	
1896		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		28 291 Ft	4 631 374 Ft	4 659 665 Ft	4 659 665	n.sz.	0,2 % (14 469 537 Ft)	1 % (472 987 244 Ft)	2,10 Ft= 4,20 K	0,9507 K	19,90 K	0,9552 K	
1897		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		28 889 Ft	4 796 504 Ft	4 825 393 Ft	4 825 393	n.sz.	0,2 % (15 136 628 Ft)	1 % (475 238 670 Ft)	2,10 Ft= 4,20 K	0,9507 K	19,90 K	0,9552 K	
1898		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Közbiztonsági kiadások		28 889 Ft	5 087 229 Ft - 9400 Ft (becsült adat)	5 106 718 Ft	5 106 718	n.sz.	0,2 %	1 %	2,10 Ft= 4,20 K	0,9507 K	19,90 K	0,9552 K	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
										(16 164 135 Ft)	(498 240 570 Ft)					
1899		Csendőrségi Költségek	BM költségvetésének indoklása / Csendőrségi szükségletek		40 331 Ft	5 290 956 Ft	5 331 287 Ft	5 331 287	n.sz.	0,2 % (16 450 404 Ft)	1,1 % (503 264 446 Ft)	2,10 Ft= 4,20 K	0,9507 K	19,90 K	0,9552 K	
1900	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		10 746 779 K	80 662 K		10 827 441 K	5 413 720,50	26,3 % (40 860 715 K)	0,2 % (34 521 307 K)	1 % (1 052 681 821 K)	4,20 K	0,9507 K	19,9 K	0,9552 K	1 aranyforint = 2 aranykorona
1901	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		11 015 968 K	88 438 K		11 104 406 K	5 552 203	26,3 % (41 843 860 K)	0,2 % (36 568 698 K)	1,1 % (1 056 546 417 K)	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	
1902	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		11 054 683 K	90 178 K		11 144 861 K	5 572 430,50	25,8 % (42 783 046 K)	0,2 % (37 791 890 K)	1 % (1 086 749 083 K)	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	
1903	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		11 122 559 K	96 151 K		11 218 710 K	5 609 355	26,5 %	0,2 %	1 %	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforint- ban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(41 992 262 K)	(38 679 437 K)	(1 090 462 670 K)					
1904	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		11 709 559 K	83 353 K		11 792 912 K	5 896 456	23,7 % (49 367 000 Ft)	0,2 % (38 529 276 K)	1 % (1 190 084 621 K)	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	
1905	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		12 161 836 K	83 353 K		12 245 189 K	6 122 594,50	21,8 % (55 701 600 Ft)	0,2 % (39 285 333 Ft)	1 % (1 237 881 438 K)	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	
1906	Magyar Királyi Csendőrség	Csendőrségi Költségek		13 284 081 K	83 665 K		13 367 746 K	6 683 873	22,7 % (58 591 498 K)	0,2 % (39 541 690 K)	1 % (1 299 762 806 K)	4,20 K	0,9509 K	19,82 K	0,9528 K	
1907	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi kiadások (22 főre)		14 412 639 K	40 971,84 K		14 453 610,84 K	7 226 805,42	21,8 % (66 069 832 K)	0,1 % (41 412 363 K)	1,1 % (1 262 015 239 K)	4,20 K	0,9552 K	19,93 K	0,9563 K	
1908	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi kiadások (22 főre)		15 594 240 K	40 971,84 K		15 635 211,84 K	7 817 605,20	22,3 %	0,1 %	1,1 %	4,20 K	0,9537 K	19,89 K	0,9546 K	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(70 086 127 K)	(43 090 371 K)	(1 396 988 349 K)					
1909	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi juttatások és pótdíjak		17 232 286 K	402 656 K		17 634 942 K	8 817 471,50	21,3 % (81 006 487 K)	0,8 % (48 548 723 K)	1,1 % (1 555 729 907 K)	4,20 K	0,9527 K	19,84 K	0,9580 K	
1910	n.a.	n.a.										4,20 K	0,9521 K	19,89 K	0,9530 K	
1911	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi juttatások és pótdíjak		18 531 789 K	487 808 K		19 019 597 K	9 509 798,50	20,2 % (91 881 451 K)	0,8 % (57 617 366 K)	1,1 % (1 672 457 302 K)	4,20 K	0,9508 K	19,90 K	0,9516 K	
1912	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi juttatások és pótdíjak		20 219 933 K	539 048 K		20 758 981 K	10 379 490,50	20 % (101 112 054 K)	0,9 % (62 117 366 K)	1,1 % (1 852 694 998 K)	4,99 K	0,9500 K	24 K	0,9550 K	
1913	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi juttatások és pótdíjak		22 778 551 K	539 284 K		23 317 835 K	11 658 917,50	20,6 % (110 687 620 K)	0,8 % (67 522 993 K)	1,1 % (2 072 754 196 K)	5,00 K	0,9510 K	24 K	0,9585 K	
1914	Magyar Királyi Csendőrség	Személyi járandóságok		23 879 554 K	81 746 K		23 961 300 K	11 980 650,50	20 %	0,1 %	1,1 %	5,22 K	0,9510 K	24 K	0,9523 K	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(119 439 591 K)	(78 823 603 K)	(2 264 096 830 K)					
1915 - 1920																
1921/22	Magyar Királyi Csendőrség	n.a.		582 211 900 K (papírkorona)			582 211 900 pK = 29 449 261,51 aK	14 724 630,75	41,3 % (1 409 864 178 pK)	n.a.	3,2 % (18 196 888 083 pK)	200 K	35,50 K	800 K	16,70 K	1 aranykorona (aK) = 19,77 papírkorona (pK)
1922/23	Magyar Királyi Csendőrség			2 796 339 000 K (papírkorona)			2 796 339 000 pK = 11 651 412,50 aK	5 825 706,25	34 % (8 208 942 000pK)	n.sz.	2,3 % (118 423 656 700 pK)	2319 K	434,70 K	10 442 K	163,20 K	1 aK = 240 pK
1923/24	Csendőrség			72 298 348 000 K (papírkorona)			72 298 348 000 pK = 5 277 251,68 aK	2 638 625,84	34,4 % (210 196 824 000 pK)	n.sz.	3,5 % (2 091 619 646 000 pK)	4,93 aK = 67 541 pK	0,8577 aK = 11750,49 pK	21,29 aK = 291 673 pK	0,2321 aK = 3179,77 pK	1 aK = 13700 pK
1924/25	Csendőrség			18 839 370 K (aranykorona)			18 839 370 aK	9 419 685	28,8 %	n.sz.	2,5 %	4,93 aK	0,9311 aK	22,17 aK	0,2673 aK	1 aK = 17 000 pK

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(65 423 650 aK)		(756 582 030 aK)					
1925/26	Csendőrség			315 812 160 000 K (papírkorona)			315 812 160 000 pK = 21 780 148,97 aK	10 890 048	28,4 % (1 111 574 850 000 pK)	n.sz.	2,3 % (13 664 242 549 000 pK)	71 580 pK	13 884 pK	347 000 pK	3760 pK	1 aK = 14 500 pK
1926/27	Csendőrség			26 340 520 P			26 340 520 P = 22 597 532 aK	11 298 766	28,5 % (92 439 620 P)	n.sz.	2,3 % (1 143 554 386 P)	5,75 P	1,10 P	27,72 P	0,2640 P	1 Pengő = 12 500 pK = 0,8579 aK Saját számítás szerint 1 aranyforint = 0,4289 Pengő
1927/28	Csendőrség			27 468 290 P			27 468 290 P	11 781 149	28,2 % (97 457 900 P)	n.sz.	2,3 % (1 192 255 320 P)	5,72 P	1,10 P	27,76 P	0,2286 P	
1928/29	Csendőrség			31 547 200 P			31 547 200 P	13 530 594	27,8 %	n.sz.	2,3 %	5,72 P	1,10 P	27,85 P	0,2248 P	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(113 586 180 P)		(1 357 804 290 P)					
1929/30	Csendőrség			33 296 710 P			33 296 710 P	14 280 958	27,4 % (121 457 000 P)	n.sz.	2,3 % (1 428 671 400 P)	5,74 P	1,10 P	27,86 P	0,2247 P	
1930/31	Csendőrség			33 484 630 P			33 484 630 P	14 361 557	27,6 % (121 508 950 P)	n.sz.	2,4 % (1 398 130 000 P)	5,73 P	1,10 P	27,88 P	0,2252 P	
1931/32	Csendőrség			33 305 330 P			33 305 330 P	14 284 656	33,3 % (99 901 900 P)	n.sz.	2,4 % (1 364 893 000 P)	5,72 P	1,11 P	27,80 P	0,2245 P	
1932/33	Csendőrség			32 464 670 P			32 464 670 P	13 924 096	34,2 % (94 847 000 P)	n.sz.	2,7 % (1 207 329 000 P)	5,73 P	1,11 P	22,25 P	0,2254 P	
1933/34	Csendőrség			31 752 400 P			31 752 400 P	13 618 604	25,4 %	n.sz.	2,7 %	5,74 P	1,11 P	19,10 P	0,2247 P	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(125 012 000 P)		(1 173 285 000 P)					
1934/35	Csendőrség			31 628 400 P			31 628 400 P	13 565 420	26 % (121 829 620 P)	n.sz.	2,7 % (1 150 709 000 P)	3,87 P	1,11 P	18,36 P	0,2247 P	
1935/36	Csendőrség			31 404 300 P			31 404 300 P	13 469 304	25,7 % (122 275 500 P)	n.sz.	2,7 % (1 176 070 000 P)	3,45 P	1,11 P	17,24 P	0,2248 P	
1936/37	Csendőrség			31 296 900 P			31 296 900 P	13 423 240	25,3 % (123 760 500 P)	n.sz.	2,6 % (1 211 798 000 P)	3,41 P	1,11 P	16,79 P	0,2248 P	
1937/38	Csendőrség			31 312 200 P			31 312 200 P	13 429 802	24,4 % (128 137 620 P)	n.sz.	2,5 % (1 267 025 000 P)	3,41 P	0,78 P	16,67 P	0,1590 P	
1938/39	Csendőrség			32 193 720 P			32 193 720 P	13 807 886	25,2 %	n.sz.	2,4 %	3,37 P	0,78 P	16,97 P	0,1167 P	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforintban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
									(127 505 250 P)		(1 334 869 000 P)					
1939/40	Csendőrség			47 127 700 P (1 évre arányítva: 31 418 466 P)			31 418 466 P (éves adat)	13 642 402	23,3 % (201 857 460 P)	n.sz.	1,7 % (2 693 156 000 P)	3,44 P	0,78 P	16,10 P	0,09 P	
1941	Csendőrség			33 411 500 P			33 411 500 P	14 339 484	16,7 % (200 311 000 P)	n.sz.	1,6 % (2 084 442 000 P)	3,47 P	0,78 P	12,35 P	0,07 P	
1942	Csendőrség			48 125 900 P			48 125 900 P	20 654 892	16,8 % (285 282 000 P)	n.sz.	1,4 % (3 256 315 000 P)	3,47 P	0,80 P	14,03 P	0,068 P	
1943	Csendőrség			56 449 000 P			56 449 000 P	24 227 038	16,3 % (345 222 000 P)	n.sz.	1,3 % (4 247 453 000 P)	3,47 P	0,80 P	14,02 P	0,068 P	

Kv. év	Pontos költségvetési megnevezés			Költségvetési összeg / pénznem				Aranyforint- ban (Ft)	BM kv. (%) *	HM kv. (%)**	ÖKV (%)***	Referencia valuta				Megj.
	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	BM kv.-ben	HM kv.-ben	Egyéb helyen	Összesen					USD	CHF	GDP	FRF	
1944	Csendőrség			89 372 000 P			89 372 000 P	38 357 081	19,3 % (463 375 000 P)	n.sz.	1,4 % (6 147 104 000 P)	3,47 P	0,80 P	14,02 P	0,068 P	

* A Magyar Királyi Csendőrség költségvetésének a BM teljes költségvetéséhez viszonyított aránya. Zárójelben a tárca teljes költségvetési főösszege került megjelölésre.

** A Magyar Királyi Csendőrség költségvetésének a HM teljes költségvetéséhez viszonyított aránya. Zárójelben a tárca teljes költségvetési főösszege került megjelölésre.

*** A Magyar Királyi Csendőrség költségvetésének a magyar állam teljes költségvetéséhez viszonyított aránya. (a főmérleg kiadási oldala alapján) Zárójelben a teljes állami költségvetés kiadási főösszege került megjelölésre.

Forrás: *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1881-1909., ill. 1912-1914/15. évekre.* Budapest, 1880-1914., Magyar Királyi Államnyomda ; *A magyar állam költségvetése az 1921/22-1929/30. számadási évekre.* Budapest, 1920-1929. Magyar Királyi Állami Nyomda ; *Állami költségvetés (sommázat) az 1930/31-1944. évekre.* Budapest, 1930-1943. Magyar Királyi Állami Nyomda ; *Közgazdasági és statisztikai évkönyv 1-9. évfolyam.* Budapest, 1887-1895. Athenaeum ; *AM. Kir. Kormány 1911. évi működéséről és az ország közállapotaiól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest, 1912. Athenaeum ; A Sveriges Riskbank és a Stockholmi Egyetem közös on-line adatbázisa. (<http://www.historicalstatistics.org/Currencyconverter.html>. (letöltés ideje 2018. 07. 30.)

VIII. számú melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség és az állami rendőrség költségvetési forrásait összehasonlító táblázat.

Költségvetési év	A Magyar Királyi Csendőrség költségvetése (aranyforint és pengő értékben)	BM költségvetéséhez viszonyított arány (%)	1 fő testületi tagra jutó összeg (aranyforint és pengő értékben) (zárójelben a költségvetési létszám - fő)	Az állami rendőrség költségvetése (aranyforint és pengő értékben)*	BM költségvetéséhez viszonyított arány (%)	1 fő testületi tagra jutó összeg (aranyforint és pengő értékben) (zárójelben a költségvetési létszám - fő)	Különbség %-ban a csendőrség javára	Megjegyzés
1885	2 775 930,10 Ft	Nem releváns.	504,5 Ft (5502)	702 741 Ft	Nem releváns.	837,5 Ft (839)	-39	
1900	10 746 779 K = 5 413 720,5 Ft	Nem releváns.	692 Ft (7825)	3 701 997 K = 1 850 998,5 Ft	Nem releváns.	839,5 Ft (2205)	-17,5	1 Ft = 2 K
1914	23 879 554 K = 11 980 650,5 Ft	Nem releváns.	1010 Ft (11 859)	8 920 593 K = 4 460 296,5 Ft	Nem releváns.	1235 Ft (3612)	-18,5	
1921/22	582 211 900 pK** = 14 724 630,75 Ft	41,3	818 Ft (17 998)	206 424 262 + 264 139 618 pK = 11 900 958 Ft	33,4	746 Ft (6046 +9907)	+8,8	1 aK = 19,77 pK
1924/25	18 839 370 aK*** = 9 419 685 Ft	28,8	825 Ft (11 412)	20 726 426 aK = 10 363 213 Ft	31,6	787 Ft (13 167)	+4,6	1 aK = 17 000 pK
1930/31	33 484 630 P	27,6	2862 P (11 700)	43 199 700 P	35,6	3854 P (11 210)	-25,7	
1935/36	31 404 300 P	25,7	2685 P (11 692)	37 566 700 P	30,7	3467 P (10 835)	-22,6	
1940	31 418 466 P	23,3	2771 P (11 338)	38 786 382 P	19,2	3022 P (12 834)	-8,7	
1941	33 411 500 P	16,7	2973 P (11 238)	39 572 700 P	19,75	3084 P (12 830)	-3,6	
1942	48 125 900 P	16,8	3158 P (15 238)	49 441 200 P	17,3	3388 P (14 591)	-6,8	
1943	56 449 000 P	16,3	3476 P (16 238)	61 929 900 P	17,9	3592 P (17 241)	-3,3	
1944	89 372 000 P	19,3	5476 P (16 321)	93 007 000 P	20	5395 P (17 241)	+1,5	

* A dualizmus időszakában az összehasonlítás alapja a Budapesti Állami Rendőrség költségvetése volt.

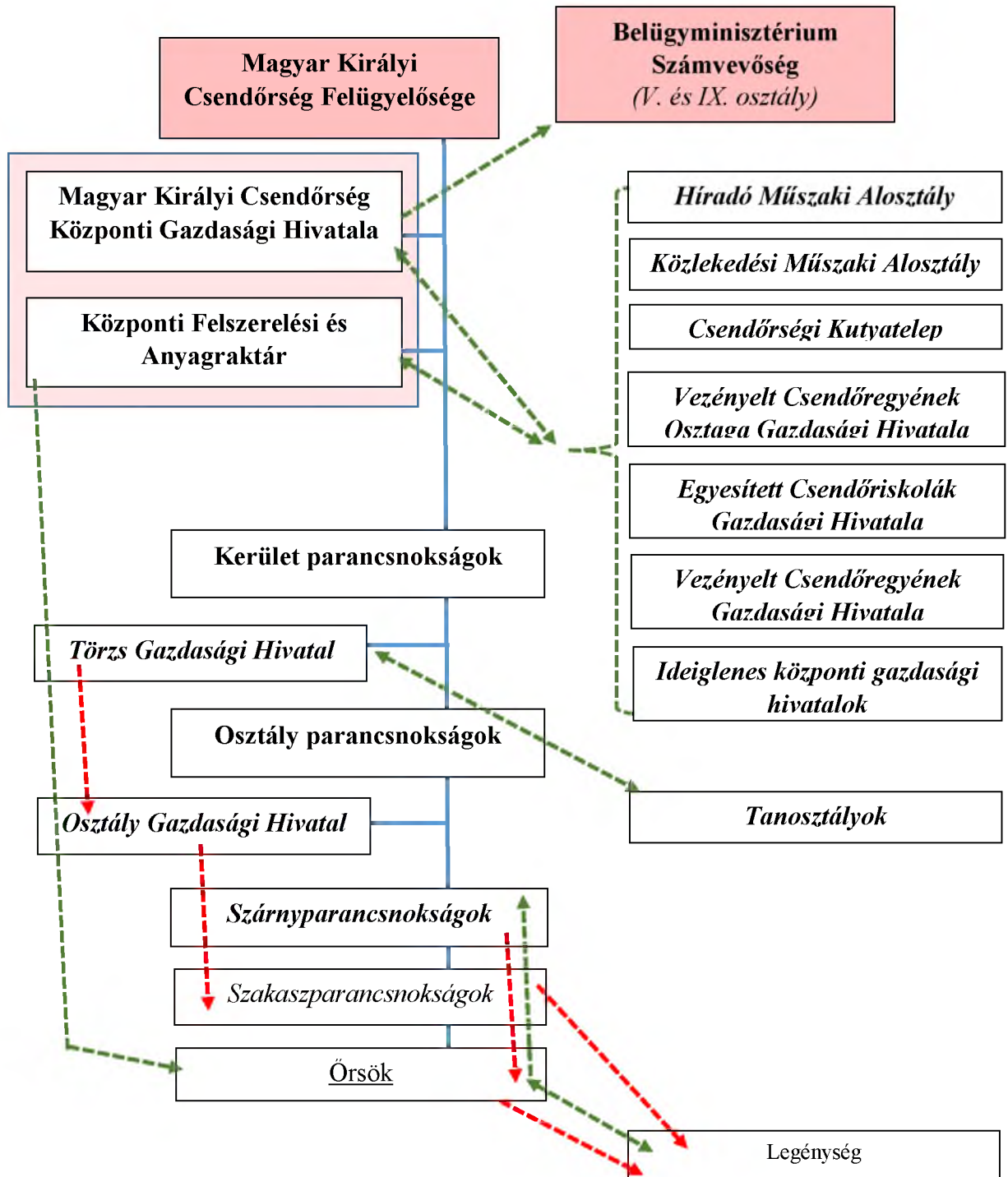
** Papírkorona

*** Aranykorona

Forrás: *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1881-1909., ill. 1912-1914/15. évekre.* Budapest, 1880-1914., Magyar Királyi Államnyomda ; *A magyar állam költségvetése az 1921/22-1929/30. számadási évekre.* Budapest, 1920-1929. Magyar Királyi Állami Nyomda ; *Állami költségvetés (sommázat) az 1930/31-1944. évekre.* Budapest, 1930-1943. Magyar Királyi Állami Nyomda ; *Közgazdasági és statisztikai évkönyv 1-9. évfolyam.* Budapest, 1887-1895. Athenaeum ; REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó. 552 p. ISBN 0-934214-01-8 – 96.p. ; CZAGA Viktória et.al. (szerk.): *A fővárosi rendőrség története (1914-ig),* Budapest, 1995., BRFK 578.p. ISBN 963 03 3992 7 – 251. p.

A gazdasági szakszolgálat felépítése az 1930-as években.

Jelmagyarázat:

- Szervezeti alá-fölrendeltségi viszony
- Ellátási és elszámolási kapcsolat
- Gazdasági szakmai ellenőrzési kapcsolat

Forrás: A szerző által készített elvi vázlat.

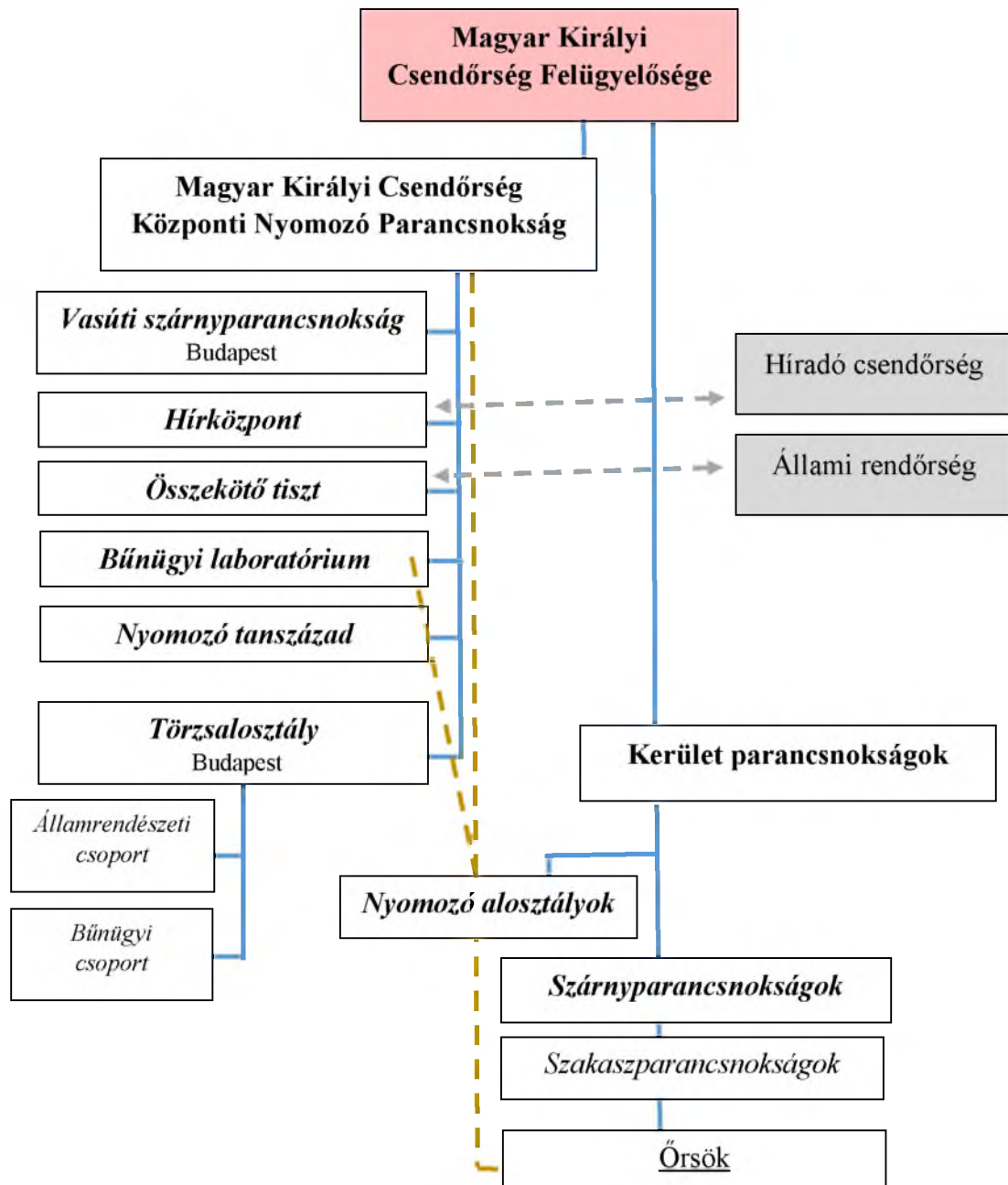
*A Magyar Királyi Csendőrség
felderítési eredményességének alakulása.*

<i>Jogsértő cselekmény típusa</i>	<i>Esetszám a Magyar Királyi Csendőrség működési területén</i>	<i>Ebből felderítve*</i>	<i>Eredményesség (%)</i>
1900.			
Büntett és vétség	52 570	43 015	81,8 %
Kihágás	n.a.	n.a.	n.a.
1907.			
Büntett és vétség	117 691	111 795	94,9 %
Kihágás	143 645	143 526	99,9 %
1914.			
Büntett és vétség	139 914	135 293	96,6 %
Kihágás	164 178	164 114	99,9 %
1925.			
Büntett és vétség	76 957	76 950	99,9 %
Kihágás	153 430	153 388	99,9 %
1930.			
Büntett és vétség	92 889	91 236	98,2 %
Kihágás	151 104	151 048	99,9 %
1935.			
Büntett és vétség	120 123	118 319	98,4 %
Kihágás	180 025	179 845	99,9 %
1938.			
Büntett és vétség	126 133	124 830	98,9 %
Kihágás	262 666	261 617	99,6 %

* Az esetszám nem a jogerős elítélést, hanem az elkövető és az eset körülményeinek felderítését és az illetékes hatóság vagy bíróság felé történő feljelentését jelenti.

Forrás: *A M. Kir. Kormány 1900-1938. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest, 1900-1938. Athenaeum ; REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland (USA), 1980, Árpád Könyvkiadó, 552 p. ISBN 0-934214-01-8 – 433.p. ; SZAKÁLY Sándor: *Hadsereg, politika, társadalom.* Budapest, 1991., Lánchíd, 174.p. ISBN: 963-7497-00-5 – 15.p.

A bűnügyi szolgálat felépítése (1942.)

Jelmagyarázat:

- Szervezeti alá-fölérendeltségi viszony
- Együttműködés
- Szakmai irányítás

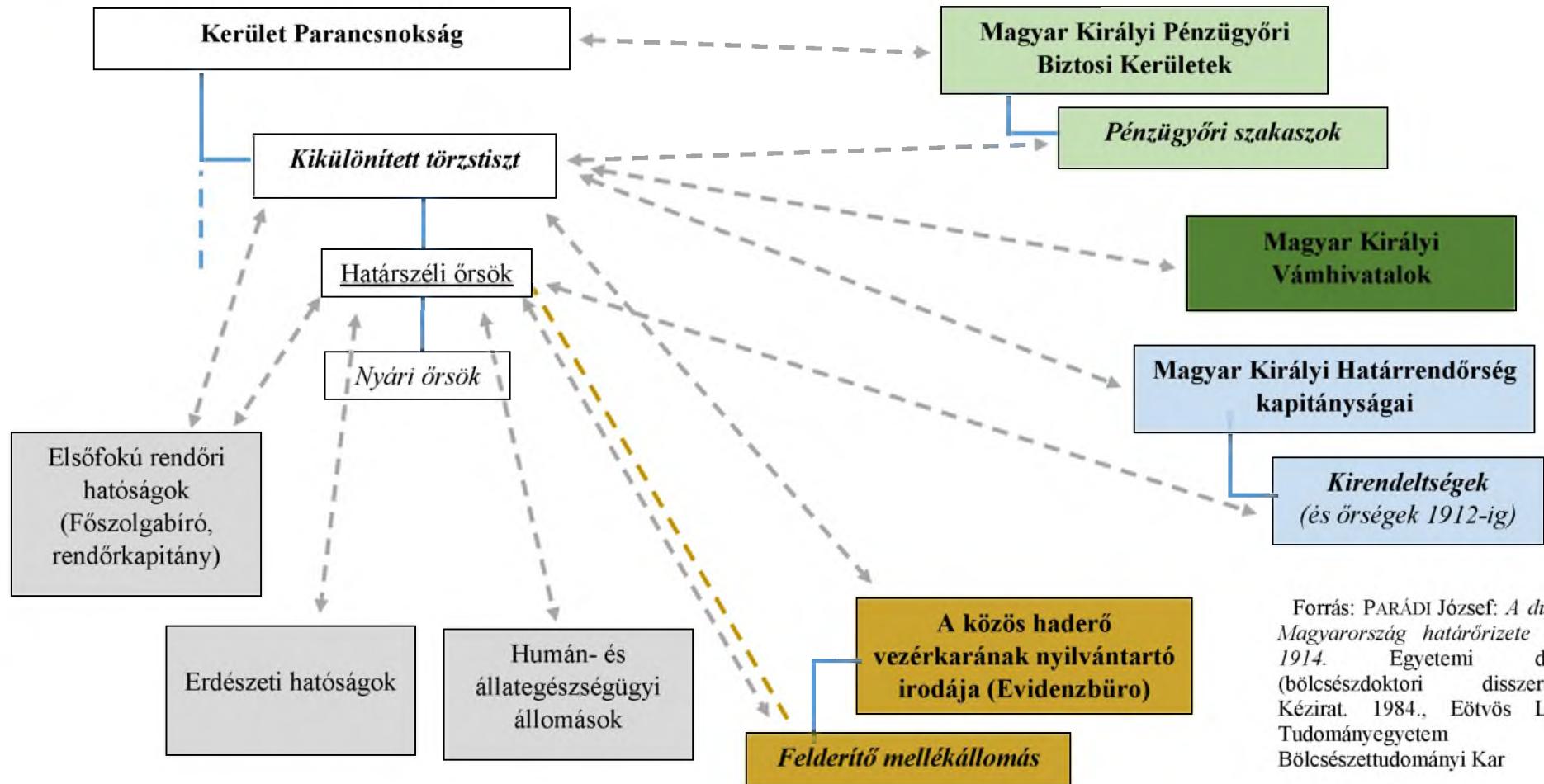
Forrás: SZIGETVÁRI Oszkár: A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai In: PARÁDI József - SZAKÁLY Sándor - SZIGETVÁRI Oszkár - ZÉTÉNYI Zsolt: *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*, Budapest, 2018, Szemere Bertalan MRTT, 401.p., HU-ISBN 978-615-80-3094-6 /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka 2./ HU- ISSN 2064-4728 – 99-126.p. – II. számú melléklet

Jelmagyarázat:

- Szervezeti alá-fölérendeltségi viszony
- Együttműködés
- Szakmai irányítás

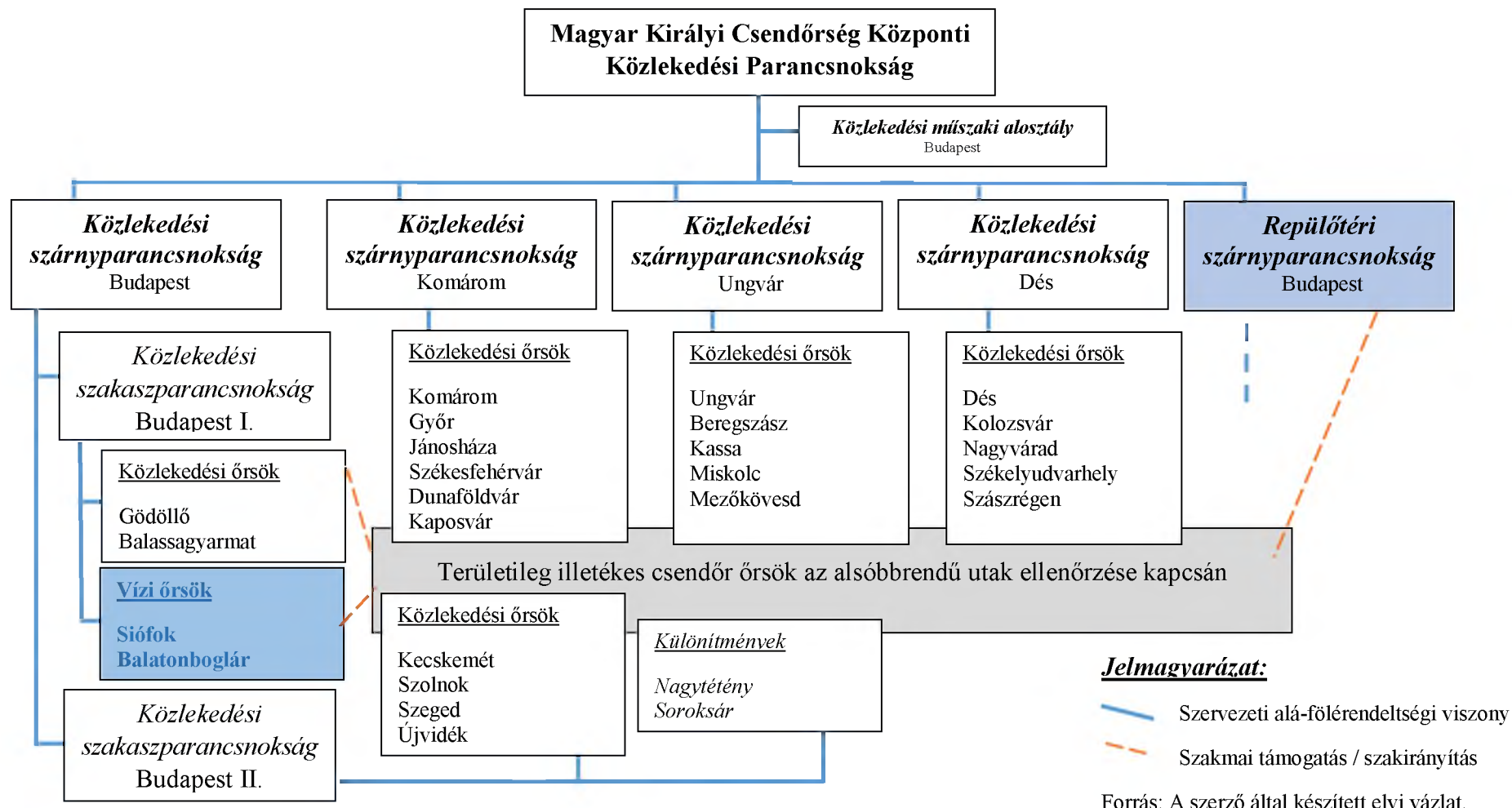
XII. számú melléklet

A határszéeli csendőrség felépítése és együttműködése.

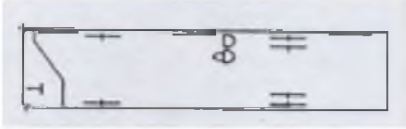
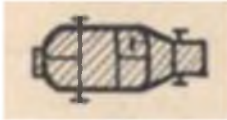

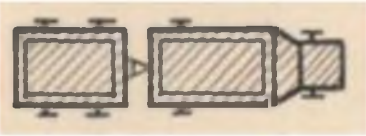

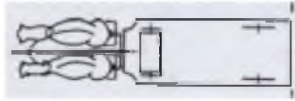
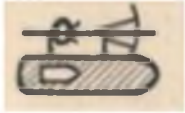
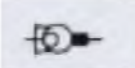
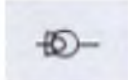
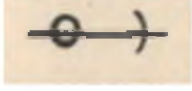
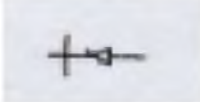

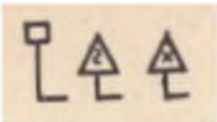

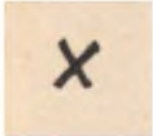
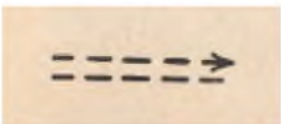

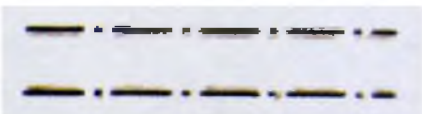

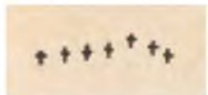

Forrás: PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Egyetemi doktori (bölcsezdoktori) disszertáció). Kézirat. 1984., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

A közlekedési csendőrség felépítése. (1944.)

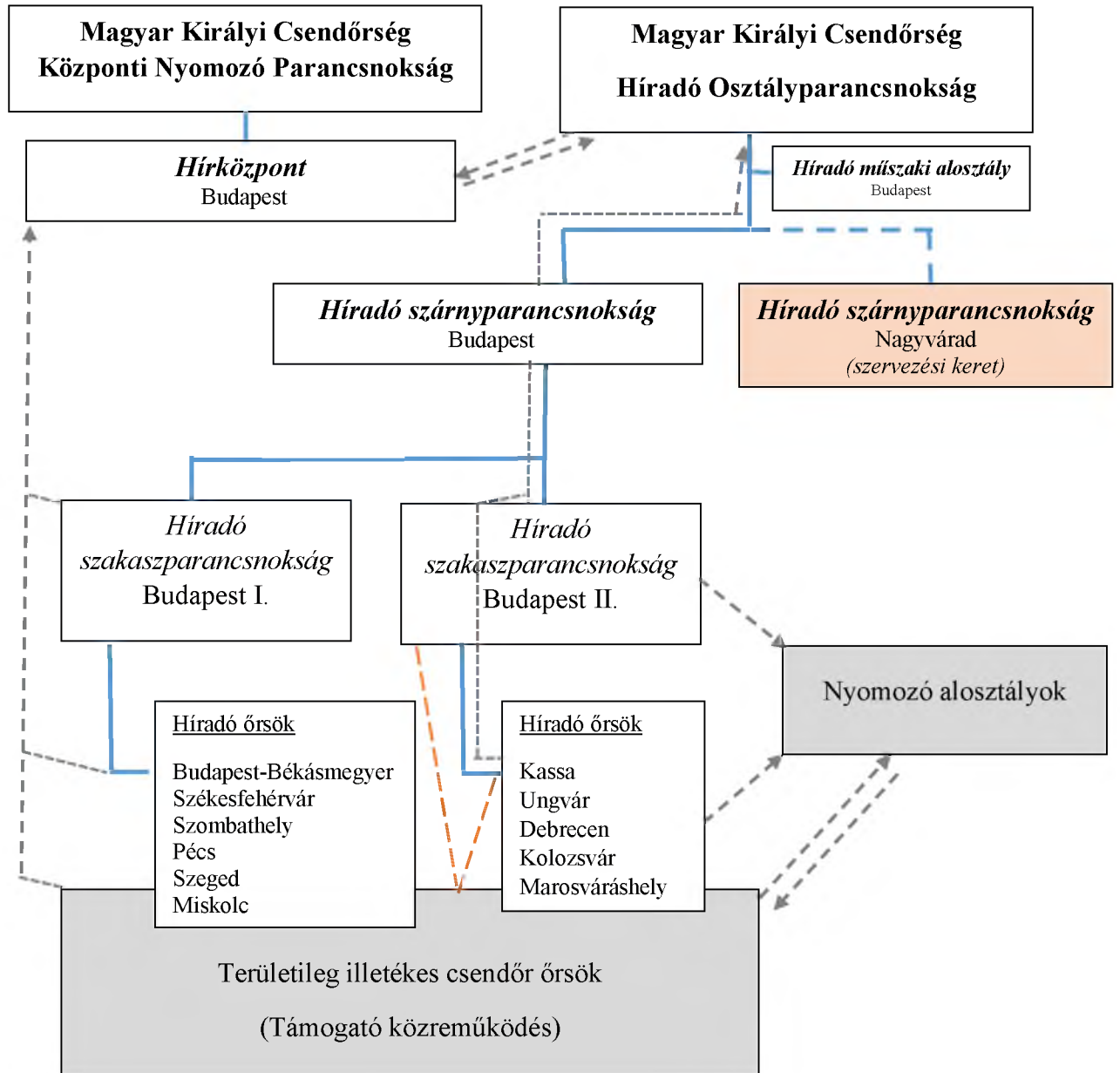
A közlekedési csendőrök által alkalmazott jelek és jelzések, valamint a napjaink közlekedési rendőrei által használt jelkulcs nem taxatív összehasonlítása.

Összehasonlító kimutatás		
a közúti balesetek helyszínéről készített helyszínrajzokon alkalmazott jelölésekről 1934-ben és napjainkban		
Megnevezés	A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálata által használt jelölés	Az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv közlekedésrendészeti szolgálati ága által jelenleg használt jelölés
Villamoskocsi		
Autóbusz		
Személygépkocsi		 vagy
Tehergépkocsi (két tengelyes pótkocsival)		
Állati erővel vont jármű (lovaskocsi)		
Motorkerékpár (oldalkocsival)		 vagy
Kerékpár		
Gyalogos		

Útszéli fa		
Utcai lámpa, közvilágítás		
Közlekedési táblák		
Ütközés helye		<p>„ X ”</p> <p>(A 60/2010 ORFK utasításban felsorolt egyezményes jelek között nincs nevesítve, de az ütközés helyének általánosan elfogadott ábrázolása az „X” vagy a „C”)</p>
Gördülő kerék nyoma		
Fékezett kerék nyoma		
Állóra fékezett kerék nyoma („stopnyom”)		
Csúszás (farolás) nyoma		
Gyalogos menetvonala		

Forrás: RIDEGH Rajmond: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása*. Budapest, 1934, Stádium. 212 p. – 192-194.p. ; 60/2010. (OT 34.) ORFK utasítás a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól, ORFK Tájékoztató III. évf. (2010), 34. szám 2-56.p. – 55-56.p.

A híradó csendőrség felépítése (1944.)

Jelmagyarázat:

- Szervezeti alá-fölérendeltségi viszony
- Információáramlás (eseményjelentés, bűncselekményhez kapcsolódó hírigény)
- Szakmai támogatás / szakirányítás

Forrás: A szerző által készített elvi vázlat.

Vasúti őrök

és állandó vasútrendészeti feladatú szervezeti elemek kimutatása. (1927-1944.)

Szervezeti elem neve	létszáma	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Kerületparancsnokságok őrsei																			
Aszód	16	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Gödöllő	20	x	x	x	x	x	x	x	x	x									
Nagymaros	12	x	x																
Adony (Adony- Pusztaszabolcs állomáson)	15	x	x	x	x	x													
Pusztaszabolcs							x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Moson	16	x	x	x	x	x													
Celldömök	18	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Nagycenk	9	x																	
Balf*	9	x																	
Bük	6	x	x																
Csorna	16	x	x	x	x	x	x												
Keszthely	19	x	x					xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi			
Bátaszék	12	x	x																
Balatonboglár	12	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Fonyód	12	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Balatonszemes	9	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Balatonföldvár	12	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi		
Zamárdi (1933-tól Balatonzamárdi)	9	x	x			x*	x*	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Balatonszárszó	9	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Zákány (Gyékényes állomáson)	12	x	x			x	x	x	x	x	x								
Somogyszob	9	x	x																
Balatonberény	9	x	x						xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Kunszentmiklós (Kunszentmiklós- Tass állomáson)	16 (6 gy, 10 l)	x	x	x	x	x													
Szabadka- Tompapuszta (1929-től Tompa) (Kelebia állomáson)	16 (9 gy, 7 l)	x	x	x	x	x	x												

Szervezeti elem neve	létszáma	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Kistelek	13 (13 l)	x	x																
Kétegyháza	9 (9 l)	x	x	x	x	x													
Hajduszoboszló	16 (6 gy, 10 l)	x	x	x															
Püspökladány	10 (10 l)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x								
Hajduböszörmény	24 (6 gy, 18 l)	x	x																
Hajdunánás	16 (9 gy, 7 l)	x	x																
Hajduhadház	16 (6 gy, 10 l)	x	x																
Mátészalka	21 (13 gy,8 l)	x	x																
Putnok	21	x																	
Füzesabony	12 (12 l)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Vámosgyörk	12	x	x																
Újszász	14			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Törökszentmiklós	18 (12gy, 6 l)			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Karcag	36 (28 gy,8 l)			x	x	x													
Dombóvár	18			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x**	x**			
Siófok*	8				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi
Balatonalmádi*	9				x	x	x	x	x	x	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi	xi
Balatonkenese*	10				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	xi	xi	xi	xi	xi
Mezőhegyes	20 (12 gy,8 l)				x	x	x												
Balatonfüred	14							xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi	xi			
Barcs	14							x	x	x	x	x	x	x	x	x			
Monostorfalva	5 (5 l)									x	x								
Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága Vasúti szárnyparancsnokság Budapest																			
<i>Vasúti szakaszparancsnokság Budapest I.</i>																			
Budapest	20 vcső.														x	x	x	x	x
Székesfehérvár	16 vcső.														x	x	x	x	x

Szervezeti elem neve	létszáma	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Miskolc	16 vcső.														x	x	x	x	x
Érsekújvár***																			x
Győr***																			x
Cegléd***																			x
<i>Vasúti szakaszparancsnokság Budapest II.</i>																			
Szombathely	16 vcső.														x	x	x	x	x
Dombóvár	16 vcső.														x	x	x	x	x
Szabadka	16 vcső.														x	x	x	x	x
Békéscsaba	16 vcső.														x	x	x	x	x
Újvidék***																			x
<i>Vasúti szakaszparancsnokság Budapest III.</i>																			
Debrecen	16 vcső.														x	x	x	x	x
Csap	16 vcső.														x	x	x	x	x
Kolozsvár, (1942-től Nagyvárad)	16 vcső.														x	x	x	x	x
Marosvásárhely	16 vcső.														x	x	x	x	x
Dés***																			x

Jelmagyarázat

A szervezeti elem megszűnt vagy működése szünetelt

Állandó vasúti (vasútügyeleti) szolgálat

Ideiglenes vasútügyeleti szolgálat

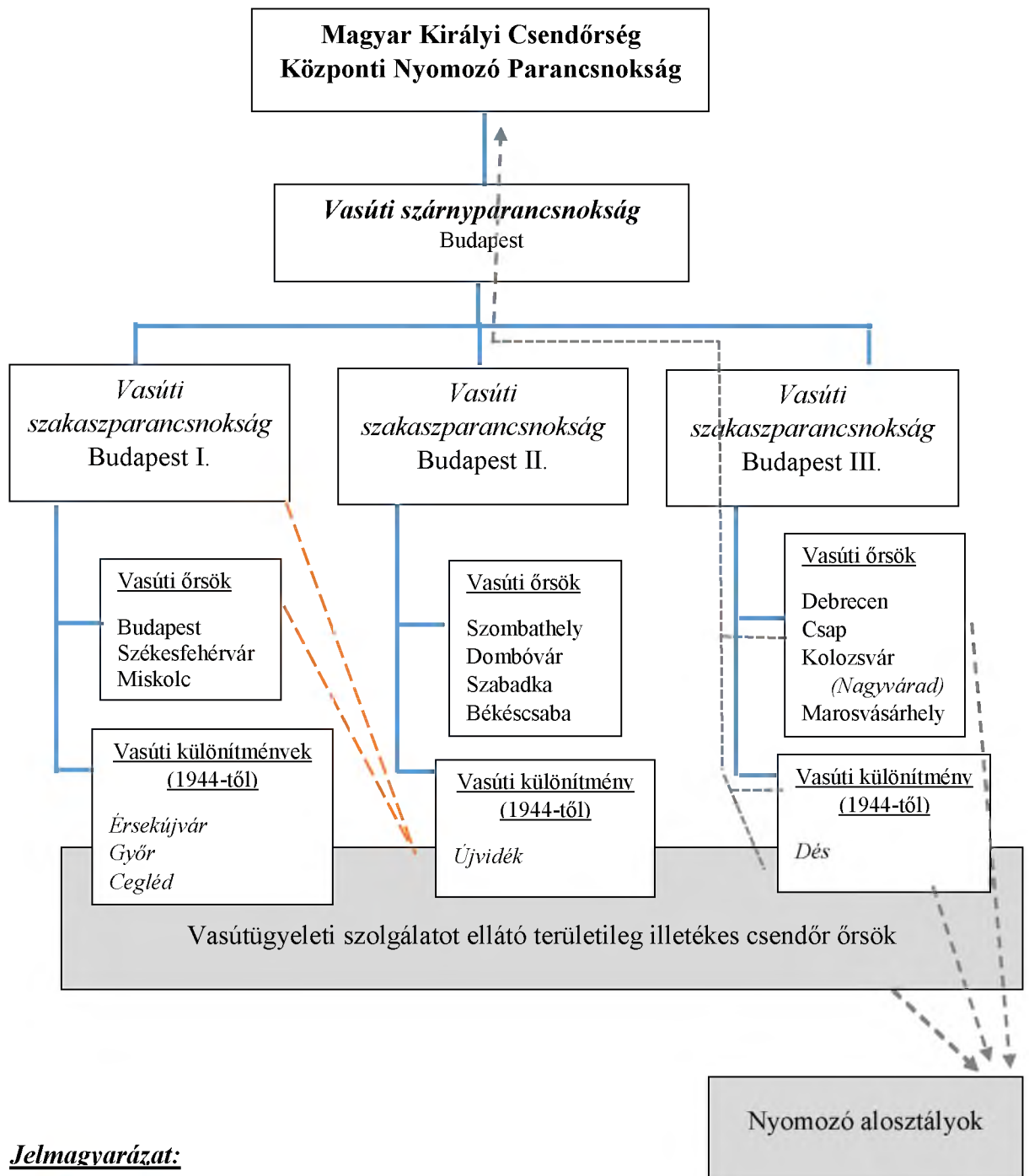
* Májustól szeptemberig a fürdőidény alatt.

** Vasúti őrszel azonos állomáshelyen teljesített vasútügyeleti szolgálat

*** Vasúti különítmény 1944-től.

Forrás: A Magyar Királyi Csendőrség elhelyezése. *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve, XXXIV-LII. évf. (1926-1944.)*

A vasúti csendőrség felépítése. (1944.december 1-ig)

Jelmagyarázat:

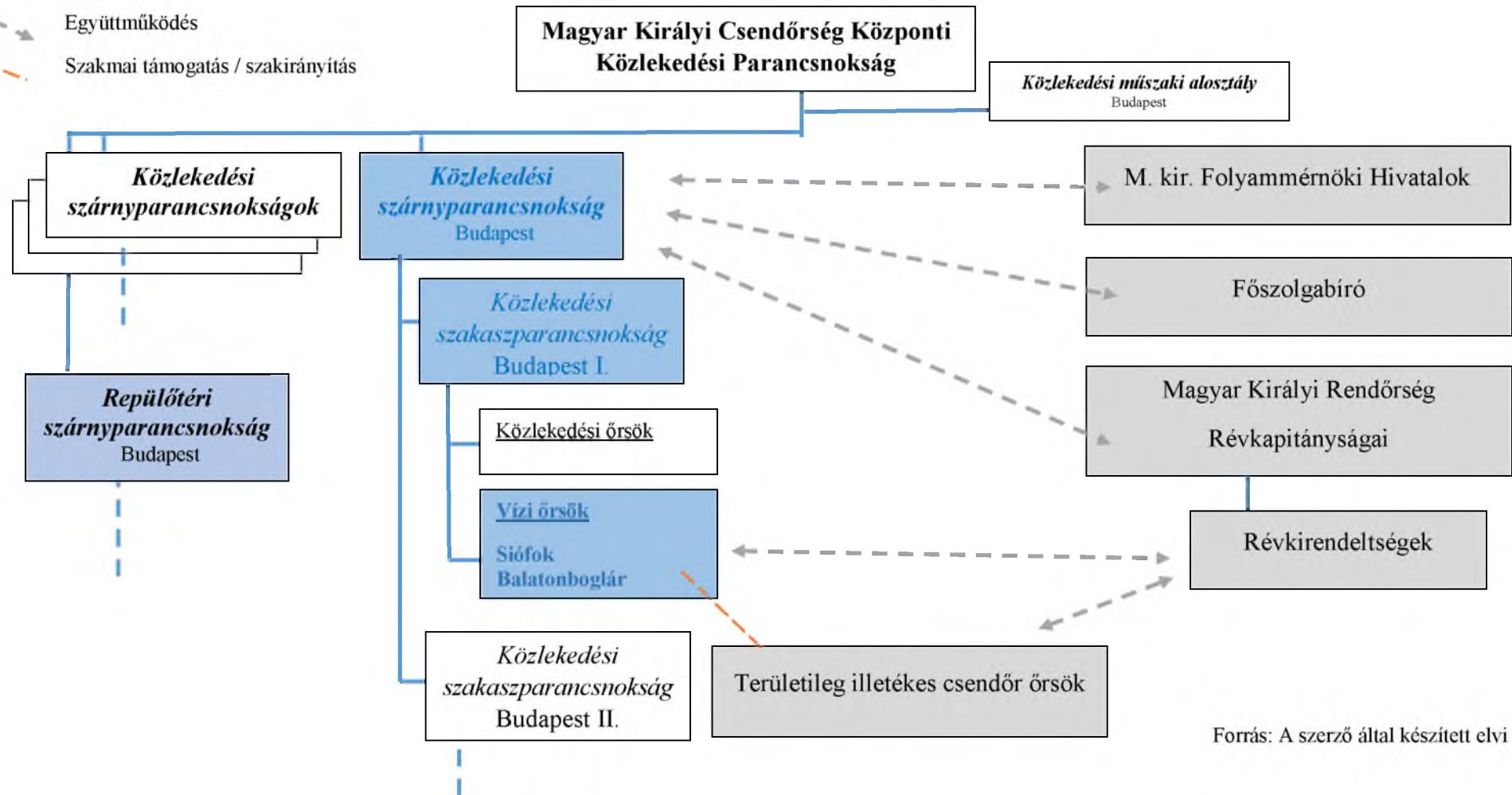
- Szervezeti alá-fölrendeltségi viszony
- Vasúti bűncselekményekkel kapcsolatos információáramlás
- Szakmai támogatás / szakirányítás

Forrás: A szerző által készített elvi vázlat.

Jelmagyarázat:

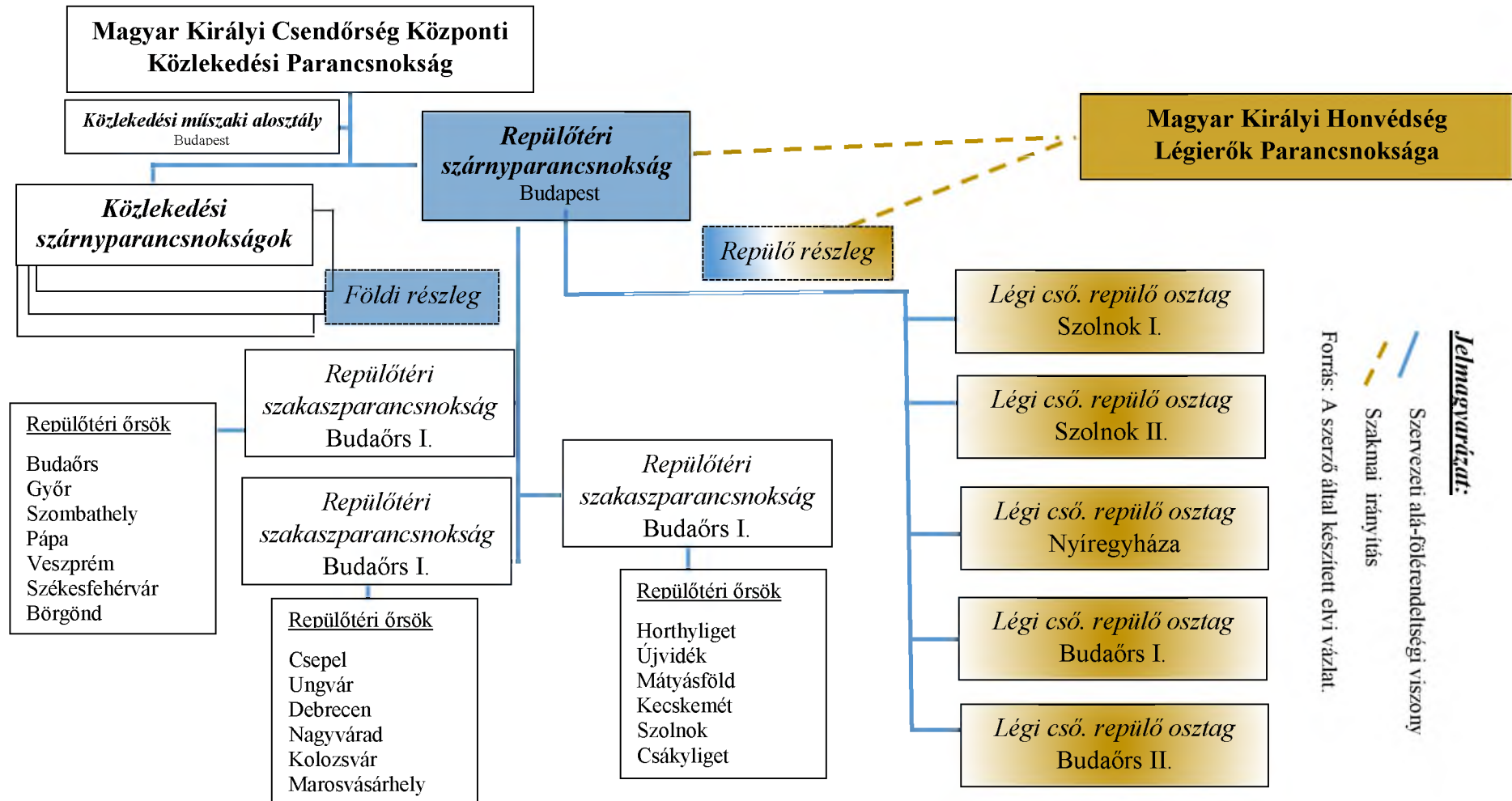
- Szervezeti alá-fölérendeltségi viszony
- Együttműködés
- Szakmai támogatás / szakirányítás

A vízi csendőrség felépítése és helye a vízirendészet rendszerében (1944.)

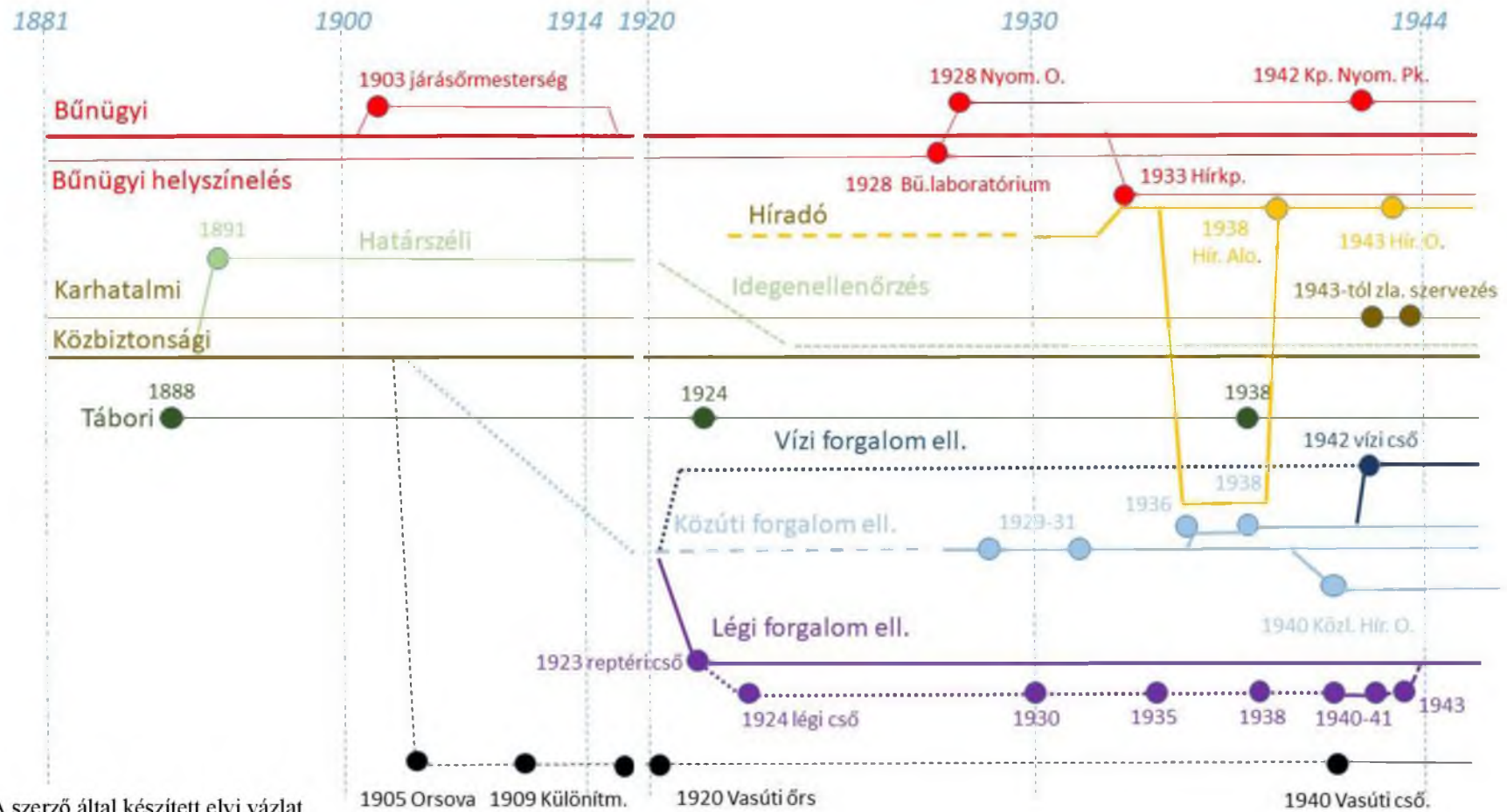

Forrás: A szerző által készített elvi

A légi csendőrség felépítése (1942-1943).

Áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységeinek fejlődéséről (1881-1945).

Forrás: A szerző által készített elvi vázlat.

A csendőrségi szolgálatok létszámviszonyai.

1885-1944.

	1885	1888	1891	1903	1914	1925	1931	1936	1940	1943	1944
Testületi összlétszám (fő)*	5502	5527	5830	8256	11859	11412	11700	11692	11338	16238	16321
Tábori cső.		139	n.r.**	n.r.	800-2120	n.r.	n.r.	n.r.	1200-1700	1200-1700	1200-1700
Határszéli cső.				1052	1392						
Bűnügyi szolg.				393	683		77	119	195	280	312
Légi (repülőtéri) cső.						49	53	54	161	214	214
Közlekedési cső.								55	117	188	205
Híradó cső.									81	78	106
Vasúti cső.									84	185	236
Vízi cső.										27	36

* A létszámadatok alapja a költségvetés szerint bérrel fedett létszám.

** Nem releváns (n.r.)

Forrás: SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*. Budapest, 1990., Zrínyi Katonai Kiadó, 154. p. ISBN: 963-326-560-6 ; PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Egyetemi doktori (bölcsezdoktori disszertáció). Kézirat. 1984., Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar ; VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXV. évf. (2015) 47-48-49-50. sz. 81-94.p. ISSN 1216-6774. ; SZIGETVÁRI Oszkár: A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai In: PARÁDI József - SZAKÁLY Sándor - SZIGETVÁRI Oszkár - ZÉTÉNYI Zsolt: *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 401.p., ISBN 978-615-80-3094-6 /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka 2./ ISSN 2064-4728 – 99-126.p. OLASZ Lajos: A légi csendőrség Magyarországon. In: PARÁDI József *et al.* (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*, Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 403.p. ISBN: 978-963-89-8288-9 /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok 1./ ISSN: 2415-9875. - 137-160.p.